

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL „BUCOVINA”
RĂDĂUȚI

ANALELE

BUCOVINEI

ANUL XVI, 2/2009

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

COLEGIUL DE REDACȚIE

Acad. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU
DORIN IEȘEAN, m.c.
MIHAI IACOBESCU
ȘTEFAN PURICI
ORTFRIED KOTZIAN
MIHAI-ȘTEFAN CEAUȘU
MARIAN OLARU

Redactor-șef:

D. VATAMANIUC
membru de onoare al Academiei Române

Secretar de redacție:

VASILE I. SCHIPOR

Responsabil de număr:

RODICA IAȚENCU

Revista se poate procura contracost la:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sect. 5, 050 711,
București, România, tel. 4021-318 81 46, 4021-318 81 06, fax 4021-318 24 44;
E-mail: edacad@ear.ro

Comenzile pentru abonamente se primesc la:

ORION PRESS IMPEX 2000, S.R.L., P.O. Box 77-19, sector 3, București,
România, tel./fax 4021-610 67 65, 4021-210 67 87; E-mail: office@orionpress.ro

---

Apare de două ori pe an.

Coperta: Biserica Ortodoxă „Sfântul Mucenic Dimitrie” din Vijița, județul Storjineț,
construită în anul 1883. Sursa www.artatraditionala.ro/gallery.php?path=mana.
Reproducere după o fotografie de epocă.

Adresa redacției:

Calea Bucovinei, nr. 9
725 400 – Rădăuți, jud. Suceava
Tel./fax: 0230561408
E-mail: bucovina_cs@yahoo.com

© 2010, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie, nr. 13
050 711 București, România
C.P. 5–42

ANALELE BUCOVINEI

ANUL XVI

2 / 2009

SUMAR

EDITORIAL

MIHAI-ȘTEFAN CEAUȘU, <i>Considerații privitoare la cercetarea istoriei Bucovinei în spațiul românesc</i>	363
--	-----

EVOCĂRI

HANS DAMA, <i>Eminescu als Student in Wien</i>	369
--	-----

VIAȚA POLITICĂ, CULTURALĂ, LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ

VASILE I. SCHIPOR, <i>Radu Popescu, un memorialist bucovinean necunoscut, la centenarul nașterii sale</i>	383
RODICA IAȚENCU, <i>Considerații asupra evoluției vieții cultural-științifice a comunității românești din Regiunea Cernăuți (1990–2007) (II)</i>	413

ISTORIE, DEMOGRAFIE, TOPONIMIE, ONOMASTICĂ, STATISTICĂ

OVIDIU BĂTĂ, <i>Un monument de la 1820 dedicat lucrărilor cadastrale</i>	429
ADRIAN-NICOLAE PUIU, „ <i>Generația pașoptistă</i> ”: între ideal și realitate politică.....	437
ION POPESCU-SIRETEANU, <i>Toponimia satului Grănicești</i>	467

FOLCLOR, ETNOGRAFIE, ARHITECTURĂ

IULIA BRÂNZĂ, <i>Credințe și practici magice în Bucovina (II)</i>	479
---	-----

ȘTIINȚELE NATURII

CARMEN GACHE, SORIN TRELEA, JOHANNA MÜLLER, <i>Diversitatea avifaunistică pe râul Prut, de-a lungul graniței cu Republica Moldova</i>	505
---	-----

OPINII

ION GHERMAN, <i>Exemplul din trecut al domnitorilor și al generozității boierilor, factori eficienți în lupta împotriva neștiinței de carte</i>	519
---	-----

DOCUMENTAR

ANGHEL POPA, <i>Două scrisori inedite aparținând lui Eudoxiu Hurmuzachi</i>	523
D. VATAMANIUC, <i>Iraclie Porumbescu în corespondență cu contemporanii săi (I)</i>	535
OTILIA HRHORCIUC, <i>Un memorialist bucovinean necunoscut</i>	551
ERICH BECK, ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU, <i>Georg Geib: Istoria unui mic oraș – studiu monografic al localității Gura Humorului (1774–1940) (I)</i>	565
IULIA BRĂNZĂ, <i>Tudor Nandriș: Jurnalul unui medic de război (IV)</i>	595

CĂRȚI. REVISTE

Procopie Jitariu, <i>Monografia folclorică a satului Berchișești, județul Suceava</i> , Suceava, Editura Lidana, 2007, 355 p. (Iulia Brânză)	615
Dumitru Niță, Grațian Jucan, George Bodea (coordonatori), <i>O școală centenară: Colegiul Național „Dragoș-Vodă” din Câmpulung Moldovenesc, Câmpulung Moldovenesc</i> , Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, 2007, 248 p. (Rodica Iațencu)	618
Ilie Dan, <i>Contribuții la filologia și onomastica românească</i> , Iași, Tipo Moldova, 2008, 365 p. (Vasile Diacon)	520
Alexandrina Cernov, Ilie Luceac, <i>Cernăuți Chernovtsy 1408–2008</i> , București, Editura Institutului Cultural Român, 2008, 160 p. (Mircea Irimescu)	624
Dumitru Irimia, <i>Monografia Bisericii „Învierea Domnului” din Suceava</i> , [București], Editura Ilex, 2008, 208 p. (Otilia Hrihorciuc)	625
<i>Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi”. Contribuții documentare 1872–2008</i> , Rădăuți, Editura Septentrion, 2008, 496 p. (Iulia Brânză)	629
M. K. Чучко, <i>„И възят Бога на помощь”: соціально-релігійний чинник в житті православного населення північних волостей Молдавського воєводства та австрійської Буковини (epoca piznyogo serednyovichchya ta novogo chasu)</i> [M. K. Chuchko, „Și l-au luat pe Dumnezeu în ajutor”: factorul social-religios în viața populației ortodoxe din ținuturile septentrionale ale voievodatului Moldovei și Bucovina austriacă (epoca medievală târzie și epoca modernă)], Чернівці: Книги – XXI, 2008, 368 c. (Ștefan Purici)	632
Simion Florea Marian, <i>Botanica poporană română</i> , Volumul I (A–F), Ediție critică, introducere, repere biobibliografice, indice <i>Botanica</i> , indice capitole publicate antum/postum, text stabilit, indice informatori și bibliografie de Aura Brădătan, Suceava, Editura Mușatinii, 2008, 700 p. cu facsimile și fotografii (Gh. Giurcă)	633
Paraschiva Abutnăritei, Ioan Abutnăritei, <i>Monografia comunei Coșna, județul Suceava</i> , Botoșani, Editura Axa, 2008, 256 p. (Vasile I. Schipor)	635
Bogdan Petru Nicolică, <i>Din istoricul preocupărilor arheologice în Bucovina. Societatea Arheologică Română</i> , Suceava, Editura Universității, 2009, 181 p. + 22 Anexe (Rodica Iațencu)	637
Gh. Giurcă, <i>Din bibliografia Bucovinei</i> , Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2009, 240 p. (Vasile I. Schipor)	639
Anghel Popa, <i>Un tren întârziat</i> , Câmpulung Moldovenesc, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, 2009, 42 p. + 13 planșe cu reproduceri după fotografii de epocă și facsimile (Vasile I. Schipor)	641

Mircea Mihale, <i>Slătioara Bucovineană. Oameni și locuri</i> , Suceava, Editura Lidana, 2009, 220 p. (Vasile Diacon).....	643
Vasile Pasailă, <i>Straja. Vatră de istorie bucovineană din Valea Sucevei</i> , [București], Editura Feed Back, Eurodidactica, 2009, 432 p. (Ovidiu Bătă).....	645

CRONICĂ

<i>Bukovina Society History</i> (O. M. Windholz, Werner Zoglauer).....	649
Conferința științifică internațională „Identitate și multiculturalitate în Bucovina istorică. Convergențe culturale” (Rădăuți, 1–3 octombrie 2009) (Rodica Iațencu).....	652
Colocviile Institutului „Bucovina” (Vasile I. Schipor).....	653

ANIVERSĂRI

ION FILIPCIUC, <i>Ioan Bilețchi-Albescu</i> , Un sat ca oricare altul: Opișenii.....	659
VASILE I. SCHIPOR, <i>Profesorul bucovinean Ion Popescu-Sireteanu la aniversarea a 75 de ani...</i>	691

IN MEMORIAM

LUZIAN GEIER, <i>Alte, neue und nun ewige Heimat</i>	699
--	-----

ANALELE BUCOVINEI

ANUL XVI

2 / 2009

INHALTSVERZEICHNIS

LEITARTIKEL

- MIHAI-ȘTEFAN CEAUȘU, *Überlegungen zur Forschung der Geschichte der Bukowina im rumänischen Sprachraum* 363

NACHRUF

- HANS DAMA, *Eminescu als Student in Wien* 369

POLITISCHES, KULTURELLES, LITERARISCHES UND KÜNSTLERISCHES LEBEN

- VASILE I. SCHIPOR, *Radu Popescu, ein Bukowiner Memoirenschreiber – 100 Jahre seit seiner Geburt* 383
- RODICA IAȘENCU, *Betrachtungen zum kulturell-wissenschaftlichen Leben der rumänischen Gemeinschaft aus der Czernowitzer Region (1990–2007) (II)* 413

GESCHICHTE. DEMOGRAPHIE, TOPONYMIK, ONOMASTIK, STATISTIK

- OVIDIU BĂTĂ, *Ein 1820 gebauter, den Katastralvermessungen gewidmeter Gedenkstein* 429
- ADRIAN-NICOLAE PUIU, *Die Generation der 48er Revolutionsjahre: zwischen Ideal und politischer Wirklichkeit* 437
- ION POPESCU-SIRETEANU, *Toponymik des Dorfes Graniczestie* 467

FOLKLORE, ETHNOGRAPHIE, ARCHITEKTUR

- IULIA BRÂNZĂ, *Aberglauben und magische Gebräuche in der Bukowina (II)* 479

NATURWISSENSCHAFTEN

- CARMEN GACHE, SORIN TRELEA, JOHANNA MÜLLER, *Die avifaunistische Vielfalt auf dem Fluss Prut entlang der Grenze mit der Republik Moldau* 505

STANDPUNKTE

ION GHERMAN, <i>Das beispielhafte Verhalten der Fürsten und die Grosszügigkeit der Bojaren – wirkungsvolle Faktoren im Kampf gegen die Unbildung</i>	519
--	-----

DOKUMENTAR

ANGHEL POPA, <i>Zwei unbekannte Briefe von Eudoxiu Hurmuzachi</i>	523
D. VATAMANIUC, <i>Iraclie Porumbescu und sein Briefwechsel mit den Zeitgenossen (I)</i>	535
OTILIA HRJHORCIUC, <i>Ein unbekannter Bukowiner Memoirenschreiber</i>	551
ERICH BECK, ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU, <i>Geschichte einer kleinen Stadt – monographische Studie der Stadt Gurahumora (1774–1940) (I)</i>	565
IULIA BRĂNZĂ, <i>Tudor Nandriș: Tagebuch eines Kriegsarztes (IV)</i>	595

BÜCHER, ZEITSCHRIFTEN

TAGESBERICHTE

<i>Bukovina Society History</i> (O. M. Windholz, Werner Zoglauer)	649
Die internationale wissenschaftliche Tagung „Identität und kulturelle Vielfalt in der historischen Bukowina. Kulturelle Konvergenzen“ (Radautz, 1.–3. Oktober 2009) (Rodica Iațencu)	652
Die Kolloquien des Bukowina-Instituts (Vasile I. Schipor)	653

JAHRESTAGE

ION FILIPCIUC, <i>Ioan Bilețchi-Albescu</i> , Ein Dorf wie alle andere: Opișeni	659
VASILE I. SCHIPOR, <i>Der Bukowiner Professor Ion Popescu-Sireteanu: 75 Jahre seit seiner Geburt</i>	691

IN MEMORIAM

LUZIAN GEIER, <i>Alte, neue und nun ewige Heimat</i>	699
--	-----

CONSIDERAȚII PRIVITOARE LA CERCETAREA ISTORIEI BUCOVINEI ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC

MIHAI-ȘTEFAN CEAUȘU

Fără a ne propune o analiză a scrierilor dedicate istoriei Bucovinei, aceasta fiind o temă mult prea vastă, pe seama căreia s-a produs deja o vastă bibliografie, catalogată până la un anumit punct, în cadrul a trei volume substanțiale, de neostenitul bibliograf german Erich Beck, al cărui efort singular ar merita să fie preluat și continuat în cadrul unei instituții academice, în rândurile ce urmează dorim să precizăm doar câteva repere și să schițăm o mică parte din posibilele direcții de cercetare pe această temă. Acestea sunt văzute mai ales din perspectiva activității Institutului „Bucovina” și a publicațiilor editate sub egida sa, într-un moment în care chestiunea acomodării din mers a propriului proiect științific se impune ca o necesitate.

La o primă vedere s-ar părea că, în lumea de astăzi, în care studiul istoriei, sub imboldul tendințelor mediatice globalizante, tinde să privilegieze „ansamblul în întregul său” sau „centrul” în defavoarea „regionalului” sau a „periferiei”, cercetarea istoriei unor spații cu o delimitare zonală limitată, precum cel al Bucovinei, ar fi aparent o chestiune lipsită de însemnătate. Și, cu toate acestea, și în acest caz, la fel ca în atâtea altele, realitatea infirmă aparența, în condițiile în care mediul academic și marele public din România, dar și de aiurea, aflate într-o neostenită căutare a adevărului istoric, simt încă nevoia unei permanente recuperări, documentare și ideatice, privitoare la trecutul spațiului multicultural bucovinean. Cu atât mai mult cu cât complexa devenire istorică a acestei provincii, ce a preocupat și preocupă istoriografiile din mai multe țări, a fost și este încă prea puțin cercetată în istoriografia română din altă perspectivă decât cea a premiselor convergente spre realizarea unirii cu „țara mamă” sau a evoluției sale în cadrul României Mari.

Nevoia aceasta de regândire și recuperare critică a trecutului Bucovinei, după schimbarea de regim din 1989, care a deschis noi orizonturi în abordarea temei, odată cu libertatea de exprimare dobândită, s-a suprapus, în linii mari, peste dorința societății civile și a forurilor academice de a reuni strădanii individuale într-o formulă instituțională, menită să dea o substanțialitate mai mare cercetărilor în acest domeniu. Rezultatul s-a materializat în înființarea, sub egida Academiei

Române, în urmă cu aproape două decenii, a Centrului pentru Studiarea Problemelor Bucovinei de la Rădăuți, devenit între timp actualul Institut „Bucovina”, instituție ce a desfășurat de-a lungul timpului, în pofida diferitelor impedimente, o rodnică și merituosă activitate științifică în spirit interdisciplinar și multicultural.

În entuziasmul clipei, odată cu înființarea acestei noi instituții de cercetare științifică, se enunța demararea unui amplu și ambițios proiect științific, care s-a dovedit în timp a fi uneori poate prea ambițios, față de situația posibilităților materiale și realitatea resurselor umane. Proiectul își propunea atât întreprinderea de cercetări fundamentale privitoare la istoria și cultura Bucovinei, cât și întreținerea unui dialog academic cu instituțiile similare existente în Germania, la Augsburg sau în Ucraina, la Cernăuți, care s-a concretizat prin încheierea chiar a unui laborios parteneriat de colaborare științifică româno-germano-ucrainean. Prin aceasta, se voia să se înnoade firul cercetărilor, rupt de cel de-al Doilea Război Mondial și să se ofere o nouă perspectivă, de largă deschidere europeană, în abordarea trecutului și a relațiilor interetnice din acest spațiu geografic, disputat între mai multe etnii.

Ca orice început, mai ales într-o perioadă ce părea a fi a unei nesfârșite tranziții, găsierea drumului propriu a fost mai dificilă, unele proiecte științifice, mult prea vaste și fără posibilitate de acoperire reală, precum *Enciclopedia Bucovinei*, nu au putut fi duse la bun sfârșit în formula propusă inițial. Din eșecul acestui proiect, începând din anul 1994, a apărut revista „Analele Bucovinei”, cu apariție semestrială, care avea și are până azi, o structură tematică extrem de eterogenă, de tip enciclopedic, reunind în cadrul aceluiași tom studii din domeniul istoriei, literaturii, folclorului sau al științelor naturii. În decursul timpului, prin continuitatea apariției și, mai ales, prin orizontul informațional și buna calitate a multora dintre studiile publicate, revista a ajuns să se impună în lumea științifică românească, având și vizibilitate externă. Totuși, considerăm că factura enciclopedică a „Analelor Bucovinei” nu este prea benefică astăzi, când lumea academică tinde spre o cât mai exactă definire a domeniului, permițând, ce-i drept, într-o anumită măsură, interdisciplinaritatea. În același timp, ea face mai dificilă încadrarea revistei în standardele tematice obișnuite și, de aici, dificultăți în obținerea unui calificativ superior în cotarea pe care Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior o aplică revistelor științifice românești. O nouă structurare și regândirea tematică a acestei publicații periodice, în acest context, ar putea fi o chestiune mai mult decât binevenită în viitor.

Tot de recuperarea proiectului științific inițial se leagă și inițiativa meritorie a Institutului de a edita colecția *Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii*, sub forma unor lucrări de sine stătătoare. Dintr-un număr de peste 20 de volume care au văzut lumina tiparului în diverse edituri, fără a avea o anumită ordine structurală dinainte stabilită, menită a recompune în final întregul și care, în mod ciudat, de cele mai multe ori nici nu poartă mențiunea colecției, pe copertă sau pe

contrapagină, unele sunt lucrări monografice cu caracter istoric sau literar, altele volume colective, ce reunesc studiile unor diferiți cercetători din România, Germania sau Ucraina, prezentate la reuniunile științifice găzduite de institut, altele, editări sau culegeri de documente. Lucrările privitoare la istoria Bucovinei, inegale ca valoare informațională și conținut științific, reprezintă, aidoma studiilor și articolelor publicate în „Analele Bucovinei”, un adevărat mozaic tematic, incluzând diferite aspecte privitoare la evoluția politică, social-economică, culturală, religioasă a acestui spațiu sau la viața și activitatea unor reprezentanți ai elitei culturale și politice bucovinene, într-un interval cronologic care se întinde de la începuturile stăpânirii habsburgice și până târziu, în perioada comunistă. În ansamblul cărților publicate în această colecție se distinge ca fiind de un real interes științific lucrările cu caracter monografic privitoare la mișcarea națională și viața politică românească din Bucovina habsburgică, semnate de Marian Olaru și Ștefan Purici, la integrarea minorităților naționale în cadrul României Mari (Daniel Hrenciu) sau la istoria culturală a acestei provincii (Vasile I. Schipor), ca unele ce cuprind direcții de cercetare demne de a fi aprofundate pe mai departe. Totodată, este meritorie activitatea cercetătorilor rădăuțeni de recuperare și editare a operei manuscrise rămase de pe urma unor istorici bucovineni trecuți de mult în neființă, precum cea a reputatului editor de documente și istoric Teodor Balan, a cărui prodigioasă activitate științifică s-a desfășurat cu precădere în perioada interbelică, printr-un binevenit act de restituție istoriografică, mult așteptat de profesioniștii breslei, activitate care merită pe deplin a fi prelungită și pe viitor. Pentru continuarea colecției, se impune o anumită structurare a sa în cadrul unor serii tematice (*Acte și mărturii, Restituiri istoriografice, Oameni care au fost, Dezbateri istoriografice* etc.), precum și o mai mare rigoare în selectarea valorii științifice a lucrărilor ce ar urma să se publice sub egida Institutului, în cadrul cărora contribuția cercetătorilor institutului cu studii monografice să fie mai substanțială.

În general, cercetarea trecutului unui spațiu dominat de multiculturalitate, precum cel al Bucovinei, trebuie făcută cu mai multă acuratețe științifică, fără conotații politice și cu cât mai puține efuziuni sentimental-romantice sau accentuări naționaliste. Prin spirit critic și racordare la cerințele și metodele cercetării adoptate în istoriografia europeană, istoria provinciei nu mai trebuie tratată doar din punctul de vedere al unei singure etnii, fie ea română, ucraineană sau germană, ci este util a fi văzută în strânsă interdependență cu celelalte naționalități care au viețuit și și-au manifestat prezența în decursul timpului pe aceste meleaguri. Pentru perioada stăpânirii austriece, cât și pentru celelalte perioade istorice, se cade ca cercetarea să nu rămână cantonată într-un spirit îngust, provincial, ci să aibă viziune de ansamblu, integratoare în desfășurările și fenomenele ce au marcat evoluția generală a Monarhiei de Habsburg, din care Bucovina a făcut parte integrantă, cu respectarea diferențelor ce decurg din raporturile dintre centru și periferie. Numai prin astfel de construcții istoriografice pot fi înțelese și nuanțate particularitățile complexei deveniri istorice a acestei provincii, unică în felul ei, ce se

caracterizează prin diversitate etnică, prin toleranță confesională și interetnică, multilingvism și pluriculturalism.

Pe de altă parte, studiarea istoriei Bucovinei nu poate avea consistență și rigoare fără investigarea amănunțită a izvoarelor documentare inedite și editate. În această ultimă privință, la o cercetare amănunțită a repertoriilor bibliografice publicate, se poate constata că până acum au fost publicate sistematic destul de puține documente privitoare la istoria Bucovinei, în afara celebrei colecții de *Documente bucovinene* datorate lui Teodor Balan, din care ultimele trei volume, VII, VIII și IX au fost editate, în 2005 și 2006, sub egida centrului rădăuțean, grație strădaniilor meritorii depuse, în calitate de îngrijitor de ediție, de renumitul profesor ieșean Ioan Caproșu. Dificultatea constă în marea dispersare a documentelor aflate în depozitele arhivelor din București, Cernăuți, Iași, Lvov, Suceava sau Viena, dar și necesitatea cunoașterii limbii și a paleografiei germane, în cazul actelor emise în timpul celor peste o sută patruzeci de ani de stăpânire austriacă. Pentru un institut academic, precum Institutul „Bucovina”, publicarea unor instrumente de lucru atât de utile studiului istoric, precum volumele de documente, ar trebui să fie o direcție de cercetare prioritară. De aici nevoia de a iniția o activitate aplicată și permanentă de investigare a izvoarelor documentare cuprinse în fondurile de arhivă existente în primul rând în România, iar prin efort propriu sau prin colaborare și a celor existente în afara granițelor țării, spre a putea edita cât mai multe documente privitoare la trecutul Bucovinei, atât în paginile „Analelor”, cât, mai ales, în cadrul unor colecții tematice, privitoare la începuturile stăpânirii habsburgice, la perioada administrației galițiene, la Revoluția din 1848, la istoria orașelor, precum și la evoluția raporturilor agrare, a mișcării naționale, a vieții politice, a învățământului și culturii etc.

În pofida faptului că, aparent, pe tema demografiei istorice s-a scris destul de mult, cercetarea evoluțiilor etno-demografice care au influențat societatea din Bucovina, începând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și până în secolul al XX-lea, este departe de a fi epuizată. În privința procesului de migrare, multe întrebări își mai așteaptă răspunsul, precum cele privitoare la mobilitățile ce au determinat părți ale populației din Galiția sau din provinciile vestice ale Monarhiei de Habsburg să emigreze în Bucovina, dacă avem de a face cu decizii individuale sau colective luate din perspectivă familială sau profesională, în ce măsură migrarea a fost spontană, organizată sau controlată și, mai ales, maniera în care imigranții s-au integrat în noua lor patrie. Privitor la această ultimă chestiune, legătura dintre migrație și carieră, din perspectiva analizei locului și rolului jucat de funcționari în devenirea pe cale burgheză a societății, reprezintă o interesantă temă de reflecție istoriografică, intens dezbătută în istoriografia germană, care în spațiul românesc nu și-a găsit încă ecoul cuvenit. Dincolo de necesara analiză a recensămintelor populației, făcută în secolul XIX și la începutul celui următor, în examinarea fenomenului demografic cercetarea asiduă a documentelor de stare civilă din secolele XVIII și XIX existente în depozitele arhivelor succedene, în

cadru unor studii aplicate de demografie istorică privitoare la localitățile rurale și urbane din Bucovina, este deosebit de importantă pentru relevarea sporului natural și al migrației în sporirea populației provinciei, în perioada stăpânirii habsburgice. Interesantă ar fi și investigarea impactului și a schimbărilor provocate de cele două conflagrații mondiale asupra structurii etno-demografice a populației provinciei, determinate nu numai de pierderile umane provocate de război, ci și de mișcările de populație survenite în timpul desfășurării ostilităților militare și la încheierea păcii.

Continuând, într-un alt registru, putem spune că o temă interesantă, însă prea puțin abordată în studiile privitoare la istoria Bucovinei este cea care urmărește destinul marilor familii boierești bucovinene. Dincolo de cercetarea dezvoltării marii proprietăți funciare și a relațiilor agrare în secolele XVIII–XX, subiecte demne de toată atenția, dar insuficient explorate, genealogiile, studiile de heraldică, de istorie socială, ca și cele de caz, privitoare la unele familii de origine nobilă, cu adânci rezonanțe în devenirea istorică a acestei zone, precum familiile Capri, Flondor, Hurmuzaki, Mustață, Petrino, Stârcea sau Vasilco, ar contura noi înțelesuri privitoare la integrarea lor într-o nobilitate de factură vest-europeană, la rostul și locul lor în societatea și cultura bucovineană, dar și în evoluția mișcării naționale, a vieții politice și a celei economice provinciale. Cercetarea istoriei familiilor nobile se află în strânsă legătură cu o altă temă importantă, care merită a fi adâncită, anume cea privitoare la elita bucovineană, în cadrul căreia întrebări de genul celor privitoare la originile sociale și naționale, la modul de formare și recrutare, la transformările produse în structura sa, pe măsură ce evoluția pe cale burgheză a societății a adus în prim plan intelectualitatea, nu au primit încă o rezolvare satisfăcătoare.

Problema modernizării instituționale, politice, social-economice și culturale a societății bucovinene este o vastă temă deschisă, care necesită încă nenumărate eforturi pentru aprofundarea ei. Modernizarea implică o neconținută eroziune a structurilor, instituțiilor și normelor tradiționale, însă și o permanentă construcție a unor noi configurații sociale, politice și culturale. În acest context se înscrie și chestiunea studierii istoriei orașelor din Bucovina. Mediul citadin a constituit o permanentă formă a modernului, care, mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a cunoscut un ritm destul de rapid al schimbărilor, pe fundalul creșterii demografice, a dezvoltării căilor de comunicație, a creșterii economice, precum și a transformării lor în centre ale puterii provinciale (cazul orașului Cernăuți) sau ale puterii zonale (restul orașelor), fapt ce a dus la o creștere numerică a funcționarilor, unul din instrumentele importante în promovarea modernității. Alte întrebări au în vedere, dincolo de atribuțiile formative și culturale ale școlii și rolul său în răspândirea principiilor modernizatoare burgheze în construirea status-ului social individual. Impunerea principiului meritului, dobândit mai ales prin instrucție și educație, pentru realizarea ascensiunii pe scara ierarhiei sociale, a dus la dezvoltarea rețelei școlare provinciale și, mai ales, a celei urbane. Înființarea unei serii de noi instituții de învățământ, de grad superior, precum gimnaziile și,

culminând cu inaugurarea Universității din Cernăuți, a făcut ca orașele bucovinene să devină principalele centre de difuziune culturală, la nivel provincial sau chiar pentru o zonă mai mare de cuprindere extrastatală.

Un alt demers științific important ar putea avea în vedere continuarea și adâncirea studiilor privitoare la istoria presei din Bucovina, văzută în ansamblul său și nu numai ca presă de limbă germană, română sau ucraineană. Dincolo de analiza importantului său rol cultural-informativ, a activității în domeniul jurnalistic a unor personalități bucovinene precum frații Hurmuzaki sau Ernst Rudolf Neubauer, interesantă ar fi cercetarea presei ca formă a modernității și, mai ales, menirea sa în formarea opiniei publice bucovinene. În același timp, insistența privitoare la rolul presei locale bucovinene, ca organ important în răspândirea și adâncirea ideilor politice, ar fi relevantă în analiza transformărilor produse în cadrul opiniei publice, ca expresie a celor survenite în spațiul societății, pe fundalul „politizării maselor” în procesul democratizării treptate a vieții politice din Bucovina, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul celui următor, ce se încadrează în efortul general de transformare a Monarhiei de Habsburg dintr-un stat tradițional feudal-birocratic într-unul burghez modern.

Desigur că multe din aceste direcții de cercetare schițate de noi se află deja în operă și ele necesită a fi continuate, altele nu se pot realiza decât în timp și printr-un efort științific susținut.

În final, credem noi, totul depinde de posibilitățile materiale existente și, mai ales, de voința și disponibilitatea umană de a-și asuma noi proiecte. Punerea în operă a unora din acestea ar da o mai mare importanță studiilor privitoare la trecutul Bucovinei, de un real profit științific pentru istoriografia română și nu numai, contribuind la o mai mare vizibilitate în plan științific și instituțional a Institutului „Bucovina”.

EMINESCU ALS STUDENT IN WIEN¹

HANS DAMA*

Die Entfaltung des lyrisch-philosophischen Schaffens Mihai Eminescus ist ohne seine Wiener Studienzeit kaum vorstellbar, ja kaum erklärbar. Der Dichter kommt im September 1869 nicht in irgendeine Stadt: Wien ist in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, von seiner kulturellen Ausstrahlung her, neben Paris die wohl potenteste Stadt auf dem europäischen Kontinent.

Der junge Eminescu war in seinem 19. Lebensjahr. In Wien erlebte er das bunte Treiben rund um die Entstehung der Ringstraße: Die Oper (1869) und die Votivkirche (1871) werden während seines Aufenthaltes fertiggestellt. Parlament, Burgtheater, Rathaus und die *neue* Universität am Ring sind geplant oder bereits im Bau.

In Wien trifft Eminescu einige seiner ehemaligen Klassenkollegen vom Czernowitzer Obergymnasium sowie einige Bekannte aus der Zeit seines Aufenthaltes in Blaj (Blasendorf, Siebenbürgen) und Hermannstadt: Teodor Nica, Ioan Bechnitz, Al. Chibici-Râvneanu, T. V. Ștefanelli, Iancu Cocinschi, Samoil Isopescu, Petru Novleanu und nicht zuletzt den Banater Ioan Slavici. Dieser hält, Eminescu betreffend, folgendes fest: „Obwohl Eminescu noch keine zwanzig Jahre zählte als er nach Wien kam, war er ein Mensch, der nicht nur ein hohes Bildungsniveau, sondern auch seelische Reife erlangt hatte, so dass er insbesondere mit, dem um zwei Jahre Älteren, in vielen Belangen ein guter Ratgeber war, was er übrigens auch für viele andere seiner rumänischen Kollegen in Wien bedeutete“².

Eminescu inskribierte am 2. Oktober 1869 an der philosophischen Fakultät der Universität Wien als außerordentlicher Hörer. Als solcher war er berechtigt, Vorlesungen zu besuchen und den Nachweis des Vorlesungsbesuchs in einem

¹ Dama, Hans: Diese Arbeit erschien in Lenau-Forum, Sonderdruck, Vierteljahresschrift für Vergleichende Literaturforschung im Auftrag des Vorstandes der Internationalen Lenau-Gesellschaft hrsg. von Viktor Suchy und Klaus Heydemann, Jg. 18, Folge 1–4, Stockerau, 1992, S. 147–159.

* Universitatea din Viena.

² Slavici, Ioan: *Amintiri*. SMD (Societatea de mîne). București, 1924, S. 99. Die Übersetzungen aus dem Rumänischen bzw. die Übertragungen der Gedichte besorgte der Verfasser dieser Arbeit.

Index lectionum (Studienbuch) vermerken zu lassen. Weil er aber noch keine Matura (Abitur) hatte, war er nicht berechtigt, bei Prüfungen anzutreten. So gab sich denn der wissenshungrige junge Mann einem ungezwungenen Studium hin, ohne sich viel um die formale Seite dieses Studiums zu kümmern. Laut Matrikeln hatte er nur drei Semester inskribiert: das WS 1869/70, das WS 1871/72 und das SS 1872. Im WS 1869/70 hörte Eminescu nur Vorlesungen auf dem Gebiete der Philosophie, wie z. B. Theodor Voigt: *Einleitung in die Philosophie mit Zugrundelegung der Aristotelischen Metaphysik*; Robert Zimmermann: *Praktische Philosophie, Geschichte der Philosophie, I. Kursus*; K. S. Barach-Rappaport: *Philosophische Prinzipienlehre und Einleitung in die Philosophie*.

Im WS 1871/72 besuchte der Dichter nach einjähriger Unterbrechung juristische und philosophische Vorlesungen bei Heinrich Siegel: *Deutsche Reichs- und Rechtsgeschichte*; Rudolf Ihering: *Institutionen und Geschichte des römischen Rechtes*; Robert Zimmermann: *Praktische Philosophie, die Geschichte der Philosophie*; Theodor Voigt: *Allgemeine Pädagogik*.

Im letzten Semester seines Wien-Aufenthaltes, im SS 1872 also, hörte er bei Ludwig Arnods: *Die Pandekten*, 1. Buch; Theodor Voigt: *Logik* und Robert Zimmermann: *Geschichte der Philosophie, II. Kursus: Mittelalter und die neuere Zeit bis auf Kant*.

Der Dichter war keinesfalls das, was man einen konsequenten Besucher von universitären Lehrveranstaltungen heißen könnte, sondern bevorzugte vielmehr die Lektüre im stillen Kämmerlein, inmitten von Bergen von Büchern. Und wenn er es doch übers Herz brachte, die heiligen Hallen der Universität aufzusuchen, galt seine Beobachtungsgabe – durchs Fenster – manchmal auch dem Treiben auf den engen Gassen rund um die alte Universität in der heutigen Bäckerstraße bzw. am Ignaz-Seipel-Platz, im 1. Wiener Gemeindebezirk:

„Prin ferestre ulițernici
noi priveam pe madam Maier,
și priveam cum mamzel Resi
și cu Seppi joacă ștaier”³.

„Durch die Fenster hin zum Gasserl
wir die Madam Maier sehen,
und wie Seppi und das Reserl
hurtig ihren Reigen drehen.”

Eminescus unstillbarer Wissensdrang veranlasste ihn jedoch, die verschiedensten Vorlesungen zu besuchen, so dass er sich nicht auf Philosophie, Geschichte und Rechtswissenschaft beschränkte, sondern auch Vorlesungen über Finanzwesen, Gerichtsmedizin, Chemie, romanische Sprachwissenschaft, Biologie u. a. m. hörte.

Bei Prof. Gatscher hörte Eminescu z. B. Vorlesungen über Gerichtsmedizin, wobei es vor allem um die Sezierung von Leichen ging, bei Prof. Brücke besuchte er Lehrveranstaltungen auf dem Gebiete der Anatomie.

³ Călinescu, George: *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, 2. Auflage. București, 1982, S. 444.

Andererseits wohnte er auch den chemischen Versuchen im Laboratorium Prof. Nicolae Teclus an der Technischen Akademie bei. Gerne hörte er die Vorlesungen A. Mussafias über romanische Sprachwissenschaft.

Es ist weiterhin bekannt, dass Physik, Mechanik und Mathematik sein besonderes Interesse weckten und dass verschiedene Aufzeichnungen aus diesen Fachrichtungen viele seiner Manuskripte füllten.

Der Dichter eignete sich demnach kein einseitiges Wissen an, sondern war vielmehr bedacht, sich in die verschiedensten Bereiche einzulesen. Die hierfür erforderlichen Bücher stammten entweder aus der Universitätsbibliothek, aus der Hofbibliothek oder aus Buchhandlungen bzw. Antiquariaten, die er häufig belagerte, oder aus den Beständen seiner Kollegen. Eminescu konnte sich tagelang, entweder auf einem Kanapee ausgestreckt oder durchs Zimmer schreitend, einer Lektüre hingeben. Das Hauptaugenmerk galt jedoch der Literatur. Eminescu las viel, auch viel deutsche Literatur, deutsche Übersetzungen; er kannte die deutschen Klassiker bestens.

Der Dichter fand in Wien zwei von seinen rumänischen Landsleuten gegründete, akademische Gesellschaften vor: Es handelt sich um die *Societatea Literară și Științifică a Studenților Români din Viena* (Die literarisch-wissenschaftliche Gesellschaft der rumänischen Studenten in Wien) – gegründet 1864 – und die *Societatea Literar-Socială România* (Die sozial-literarische Gesellschaft Rumänien) – 1867 ins Leben gerufen.

Am 20. Oktober 1869 trat Eminescu beiden Gesellschaften bei. Aufgrund seiner Wortmeldungen und konstruktiven Diskussionsbeiträge wurde der junge sympathische Mann von den Mitgliedern auch bald akzeptiert und erfreute sich einer steigenden Autorität. Eminescu gehörte zu den treibenden Kräften, die den Zusammenschluss beider Vereinigungen zu einer einzigen Gesellschaft *Societatea Academică Social-Literară România Jună* bewirkten.

Hinsichtlich der Zusammenführung beider Gesellschaften waren bereits einige Versuche unternommen worden, aber alle Versöhnungsbestrebungen waren bisher erfolglos geblieben. Deshalb griff Eminescu, als über Vorschläge Alecu Hurmuzakis und Aurel Mureșanus erneut ein Zusammenschluss der beiden Gesellschaften in eine einzige und aktive unter der Bezeichnung *România Jună* gefordert wurde, diesen Gedanken wieder mit großer Begeisterung auf und betonte in der Begrüßungsansprache anlässlich dieser Angelegenheit, wie klug die Idee sei, eine einzige Gesellschaft zu gründen, der alle Rumänen Wiens beitreten sollten.

Im Jänner 1870 wurde Eminescu mit drei anderen Mitgliedern in eine Kommission bestellt, die die Statuten und das Reglement der Gesellschaft *România Jună* zu ergänzen hatte. Es sollte aber noch ein Jahr vergehen, bis – am 8. April 1871 – diese Gesellschaft gegründet werden konnte: Ioan Slavici wurde Präsident, Eminescu Bibliothekar.

Unter seinem Antrieb haben sich die jungen Rumänen in Wien, am geistigen Leben dieser Gesellschaft teilnehmend, daran gewöhnt, ein gepflegtes Rumänisch zu sprechen. Das Streben des Dichters ging indessen weiter. Er bestand darauf, dass an allen Universitäten Europas, an denen junge Rumänen studierten, ähnliche Gesellschaften mit Kantinen und Bibliotheken ins Leben gerufen werden sollten und dass jährlich ein nationaler Kongress abgehalten werden müsse. Aus diesen Überlegungen sind seine Bestrebungen für das Fest in Putna hervorgegangen.

Für die Gründung der neuen Gesellschaft *România Jună* benötigte man Geld, ein Lokal und Möbel. Eminescu sollte der Mann sein, der sich mit ähnlichen Dingen zu befassen hatte. Er verstand es, Menschen zu finden, die sich geschmeichelt fühlten, wenn er sie um irgendetwas bat. Diesbezüglich meinte der Dichter: „Lass jeden machen, was ihm Vergnügen bereitet“ und „nicht nur, dass die Dinge gut gehen, du gewinnst auch noch gute Freunde“ (Pune pe fiecare să facă ceea ce face cu plăcere și nu numai că lucrurile merg bine, dar ți-i faci și pe oameni prieteni buni.⁴)

Was den jungen Eminescu in jener Zeit charakterisiert, ist die Reife seiner Denkweise und besonders sein praktischer Sinn auf sozialem Gebiet. Eminescu verstand es, im Gegensatz zur romantischen Begeisterung seines poetischen Elanes, auch mit praktischen Fragen des Lebens konfrontiert, diese zu meistern, wenn es darum ging, die materielle Grundlage für die neu zu gründende Gesellschaft zu organisieren. Er beabsichtigte, eine einzige Vertretung aller in Wien lebenden Rumänen zu schaffen, denn man blickte in die politische Zukunft des Landes, die im weitesten Sinne des Wortes von der Entwicklung der k. u. k. Monarchie abhängig war. Und diesbezüglich musste der rumänischen Studentenschaft in Wien als Bindeglied zwischen dem habsburgischen Kaiserreich und Rumänien eine wesentliche Rolle eingeräumt werden. In dieser Hinsicht veröffentlichte Eminescu unter dem Pseudonym Varro in der Zeitung *Federațiunea* (Die Vereinigung) in Pest im April und Mai 1870 einige Beiträge, wie z. B. *Să facem un congres* (Machen wir einen Kongress), *În unire e tărie* (In der Einheit liegt die Stärke), *Echilibrul* (Das Gleichgewicht). In diesen Arbeiten wird auf die Notwendigkeit eines Generalkongresses der rumänischen Nation hingewiesen.

Im Herbst des Jahres 1870 sollte die 400-Jahr-Feier der Gründung des Klosters Putna veranstaltet werden. Für den 15. August 1870 war ein Fest am Grabe des moldauischen Fürsten Stefan des Großen vorgesehen. Eminescu begeisterte dieses Vorhaben, sah er doch darin die beste Gelegenheit für die gleichzeitige Abhaltung eines Kongresses rumänischer Studenten aus ganz Europa.

Es wird berichtet, dass Jacob Negruzzi, als er im Juni 1870 nach Wien kam, den Dichter für dieses Vorhaben so entbrannt fand, dass er für jeden Vorschlag, der ihn von der Teilnahme an diesem Kongress hätte abhalten können, unempfindlich

⁴ Moiescu, Gheorghe, *Mihai Eminescu student la Viena*, in: *Prinos întru aducerea aminte a poetului Mihai Eminescu la 75 de ani de la moartea sa*, Viena, 1964, S. 25.

war. Zu diesem Zweck wurde ein Komitee aller rumänischen Studenten Wiens unter dem Vorsitz von Professor Nicolae Teclu und mit Eminescu als einem der Sekretäre gebildet. Im Einverständnis mit den Komitees in Jassy, Bukarest, Berlin, Paris, Liège, Leipzig und anderen Universitätszentren wurden der Plan des Festes erarbeitet und über 5 000 Gulden gesammelt. Das Geld wurde zum Teil bei dem Bankier Mureșan, einem gebürtigen Kronstädter, hinterlegt. Wegen des unerwarteten Ausbruches des deutsch-französischen Krieges mussten die Organisatoren die Unangemessenheit des Festes in diesem Jahr wohl einsehen, so dass die Vorbereitungen im Juli 1870 unterbrochen wurden.

In den Sommerferien reiste Eminescu in die Heimat, nach Ipotești. Nachdem der Dichter im Herbst nach Wien zurückgekehrt war, erfuhr er eine unangenehme Nachricht: Der Bankier Mureșan hatte das Geld des Komitees beim Kartenspiel verloren und war nach Amerika geflohen. Die Mitglieder hüteten sich jedoch, diese Wahrheit unter die Leute zu bringen. Erst im März 1871 kam das Zentralkomitee, das eine Generalversammlung einberufen hatte, auf die wahre materielle Lage und schlug vor, auf das Fest in Putna zu verzichten oder es im äußersten Falle zu verschieben.

Der harte Kern der Befürworter, zu denen auch Eminescu und Slavici gehörten, wollte von dieser Variante überhaupt nichts wissen. Slavici sprach zu seinen jüngeren Kollegen so überzeugend, dass die Studenten um jeden Preis nach Putna zu fahren beschlossen. Da zog sich das Komitee, das die Sorge los haben wollte, zurück, indem es einem jeden die Verpflichtung, das Fest organisieren zu wollen, überließ. Beherzt nahmen Eminescu, Slavici und andere aus der Moldau stammende Studenten die Leitung der Angelegenheit an sich. Nach kurzer Zeit reiste Eminescu, nachdem alles für das Fest und für den Kongress vorbereitet worden war, nach Rumänien, um durch eine Pressekampagne die Unterstützung dieser Kundgebung zu fördern.

Am 15. August 1871 konnten das Fest und der Kongress erfolgreich veranstaltet werden. Die „Heilige Vereinigung der rumänischen Studentenschaft“ (*Uniunea sacră a studențimii române*) in Putna ist das Produkt, das geistig in Wien geboren wurde und für dessen Konkretisierung Eminescu einen wesentlichen Beitrag geleistet hatte.

Nach dem Fest wurde Eminescu abermals nach Rumänien gesandt, um sich um das Geld zu kümmern, das nicht angekommen war und das für die Deckung der vom Komitee gemachten Auslagen erforderlich war. Als Eminescu im Herbst nach Wien zurückgekommen war, erwartete ihn ein Sturm, den die Studenten aus Wut über das vorbereitete Festkomitee entfesselt hatten.

Unter dem Einfluss einiger politischer Unstimmigkeiten war die Studentenschaft jetzt in zwei Lager gespalten. Slavici, Eminescu und fast die Mehrheit der aus der Moldau/Bukowina stammenden Studenten, ausgenommen Ioniță Bumbac, waren Verfechter der neuen Richtung – „Junimisten“ – und infolgedessen gemäßigt. Die Studenten aus Siebenbürgen hingegen waren feurige

Nationalisten und beschimpften die anderen „Kosmopoliten“ und „Agenten“, die für das Ausland arbeiten. Vergebens bemühte sich Eminescu, in einer Versammlung zu zeigen, dass die Gesellschaft *România Jună* den Zweck einer gegenseitigen Vervollkommnung auf national-literarischem Gebiet verfolgte. Die Mitglieder, die sie bildeten, müssten eine Einheit auf höherer Ebene darstellen. Es versteht sich, dass Eminescu nach diesen Enttäuschungen seine Demission bekanntgab. Ioniță Bumbac hingegen blieb Präsident.

Wegen dieser scharfen Spaltung übermäßig gekränkt und zutiefst enttäuscht, scheute sich der Dichter nicht zu sagen: „Zwei gefährliche Feinde haben wir vor uns, die Schlechtigkeit und die Dummheit. Im Kampf gegen diese Feinde haben wir nichts zu erörtern, sondern nur zu arbeiten und vorwärts zu gehen“ (Doi dușmani primejdioși avem în fața noastră: răutatea și prostia omenească. În luptă cu acești dușmani n-avem ce să discutăm ci să lucrăm și să mergem înainte⁵.)

Letztlich hatte aber doch das sogenannte „kosmopolitische“ Lager gesiegt, weil Ioniță Bumbac sich entschlossen hatte, an alle, ohne Unterschied der politischen Richtung, Einladungen zum Neujahrs-Fest zu senden, und sich gleichzeitig gezwungen sah, von der Leitung der Gesellschaft zurückzutreten, und so beruhigten sich die Dinge.

Besonders fasziniert war Eminescu vom Wiener Theater- und Musikleben. In der Zeit, als Eminescu in Wien weilte, setzte am Hofburgtheater mit Franz Dingelstedt als Direktor – er löste Heinrich Laube in dieser Funktion ab – dahingehend eine Wende ein, dass der neue Theaterdirektor die großen Klassiker der Weltliteratur ins Repertoire aufgenommen hatte, wurden doch bisher vornehmlich deutsche Autoren – Lessing, Goethe, Schiller, Iffland, Kotzebue – wenige Shakespeare-Stücke und einige Komödien von Molière gespielt.

Obwohl außer dem Burgtheater und der Hofoper namhafte Bühnen Wiens – wie z. B. das Carltheater, das Theater in der Josefstadt, das Theater an der Wien u. a. – die Zuschauer angezogen hatten, bevorzugte Eminescu das Burgtheater und die Hofoper. Er gehörte zu den Stehplatzbesuchern und wohnte unter anderem den Aufführungen von *Heinrich IV.*, *König Lear*, *Antonius und Kleopatra* bei. Die realistischen Inszenierungen der Shakespeare-Stücke konnten den jungen Dichter besonders begeistern. Für Shakespeares *König Lear* hatte Eminescu einst nur unter besonderen Anstrengungen im winterlichen Wien eine Eintrittskarte ergattern können. Und *König Lear* schien es ihm angetan zu haben, denn in seinem Gedicht *Împărat și proletar* (Kaiser und Proletarier) lässt ihn Eminescu in Erscheinung treten: „Trecea cu barbă albă – pe fruntea-ntunecată, / Cununa cea de paie îi atârna uscată – / Moșneagul rege Lear.“

Es war ein gewagtes Unterfangen, mit Eminescu Komödien-Aufführungen beizuwohnen, denn er lachte auffallend laut, und dieses Lachen artete mitunter in ein aufsehenerregendes Grölen aus. Diesbezüglich schrieb Eminescus Freund und

⁵ Ebenda, S. 27.

Weggefährte während seiner Wiener Studienzeit, der Schriftsteller Ioan Slavici, in seinen *Erinnerungen* (Amintiri): „Er lachte viel, laut und mit Tränen; es war also schwer für ihn, Lustspielen beizuwohnen, weil sein Lachen häufig skandalös wirkte“⁶.

Hervorragende Burgmimen prägten in jenen Jahren die Wiener Theaterwelt, wie etwa der unvergessliche Hamlet Josef Wagner, der Bösewicht Josef Lewinsky, die alle überragende Tragödin Charlotte Wolter, der Komikerpapst Karl Meixner, die „göttliche“ Auguste (Wilbrandt-)Baudius, die angeblich mit den schönsten blauen Augen Wiens ihre Reize auszustrahlen und ihre Verehrer zu fesseln wusste, sowie Friederike Bognar, der die Wiener nachsagten, dass sie nicht „mit Worten“, sondern „mit Tränen“ gesprochen hätte. Eminescu wird ein Naheverhältnis zu Auguste Baudius und zu Friederike Bognar nachgesagt, ja nach-benedet.

Vasile Gherasim hält fest, dass Eminescu wegen seines adonishaften Aussehens überall bewundert wurde. Warum sollte er also auch nicht begehrt worden sein – und das gerade von dieser oder jener Diva, denn „Eminescu era băiat frumos și vorbea o limbă nemțească interesantă“⁷. (Der Dichter war hübsch und sprach ein sonderbares Deutsch.) Der Dichter sprach nie über derlei Angelegenheiten...

Nach Vasile Gherasim erhielt Eminescu von Zeit zu Zeit die Visitenkarte Friederike Bognars, auf der, in einer Ecke, der Empfangstermin in der Wohnung der Schauspielerin auf der Landstraße, im 3. Wiener Gemeindebezirk vermerkt war. Samoil Isopescu bemerkt in diesem Zusammenhang, dass der Dichter sich für solche Einladungen entsprechende Kleidungsstücke ausborgen musste, nicht weil er keine rechten Kleider besessen hätte, sondern weil man eben für solche Besuche einer eleganten Kleidung bedurfte.

In der Eminescu-Forschung wird von mannigfacher Seite die Behauptung aufgestellt, dass der Dichter während seiner Studienzeit in Wien das Leben „genossen“ hätte. Nun, wie weit er genüsslich daran Anteil genommen haben mochte, bleibe dahingestellt, denn direkte Quellen, auf die sich diese Behauptungen stützen könnten, stehen uns wohl nicht zur Verfügung; bloß lapidare Hinweise und Vermutungen deuten darauf hin, dass Eminescu wohl auch die lichten Seiten des Lebens – sagen wir vorsichtiger – über sich hatte ergehen lassen, die dunklen und misslichen – die Schattenseiten also – hatten ihn sowieso zur Genüge – und besonders auch in Wien heimgesucht. Auch Călinescu weist auf diese Lebensweise Eminescus in Wien hin und meint, dass seine spätere Erkrankung wohl als Auswuchs dieser Lebensweise zu betrachten sei.⁸ In den folgenden Versen sollen annehmlliche Erinnerungen an jene Zeit geweckt werden:

⁶ Slavici, Ioan: *Amintiri*. S. 104–105.

⁷ Gherasim, Vasile: *Eminescu la Viena*, in „Junimea literară“, 1923, S. 374ff.

⁸ Călinescu, George: *Istoria literaturii române*, S. 444.

„Cu murmurele ei blânde,
Cu isvorul harum horum
Ne primea în a ei brațe
Alma mater philistrorum...

Mit dem Murmeln, sanft und zahm,
mit der Quelle harum, horum
in die Arme sie uns nahm
Alma Mater philistrorum...

Cu murmure ca isvorul
Cujus, hujus, harum, horum
Ne primea-n a sale brațe
Alma mater philistrorum...

Mit dem Murmeln einer Quelle
Cujus, hujus, harum, horum
in die Arme sie uns nahm
Alma Mater philistrorum...

Cu evlavie cumplită
Înghițeam pe regii lybici –
Unde sunt acele vremuri
Te întreb, amice Chibici?”⁹

Ehrfurchtsvoll, mit Frömmigkeit
paukten wir Lybiens Geschichte;
wo, Freund Chibici, blieb die Zeit
frag’ ich dich? Sie ist zunichte.”

In der Wiener Studienzeit des Dichters sollte sich eine überaus fruchtbare literarische und sozial-politische Tätigkeit entwickeln. Aus Wien lieferte Eminescu der Budapester Zeitschrift *Familia* den Artikel *Teatrul românesc și repertoriul lui* (Das rumänische Theater und sein Repertoire), der in der Ausgabe Nr. 18 vom 30. Jänner 1870 veröffentlicht wurde. Der Dichter nahm darin Stellung zum Wesen und zum Funktionieren des rumänischen Theaterlebens, wohl beseelt vom Theatergeschehen Wiens. Dabei schöpfte er aber auch aus seiner eigenen Erfahrung früherer Jahre, als er die rumänische Theaterwelt als Souffleur erleben konnte. In seinem Artikel plädierte er für die Schaffung eines rumänischen Theaters in Siebenbürgen und stellte diesbezüglich eine Vortragsreihe zusammen, die unter anderem folgende Einzelvorträge beinhaltete: 1. Der nationale Genius (Geniul național); 2. Im Sinne des Theaters (În favoarea teatrului); 3. Die Aussprache betreffend (Studiu asupra pronunției); 4. Das rumänische Vaterland (Patria română); 5. Die Volksdichtung (Poezia populară).

Eminescu setzte in Wien die bereits in seiner rumänischen Heimat begonnene Übersetzungsarbeit an Theodor Rötchers Werk *Die Kunst der dramatischen Darstellung* (Arta reprezentării dramatice) fort. Die Arbeit des Hegelianers Rötcher hatte den künstlerischen und ästhetischen Werdegang des Dichters wesentlich geformt und tiefgreifend geprägt. Der vollständige Titel der Arbeit lautet: *Die Kunst der dramatischen Darstellung. In ihrem organischen Zusammenhange wissenschaftlich entwickelt*. In Eminescus Übersetzung fehlt das Kapitel *Die körperliche Beredtsamkeit* (Elocvența corpului). Die Arbeit hat einen praktisch-angewandten Charakter.¹⁰

⁹ Ebenda.

¹⁰ Vgl. Rotaru, Ion, *Eminescu, traducător al unei cărți de teatru* [Eminescu, Übersetzer eines Buches über das Theater], in „Analele Universității București. Seria Științe sociale-filologie“, 1961, Nr. 23, S. 147ff.

Unter Eminescus zahlreichen aus dem Wiener Aufenthalt stammenden Aufzeichnungen fand man auch interessante Theaterprojekte, die jedoch nie einer Verwirklichung zugeführt werden konnten; so den Einakter *Emmi – Amor pierdut – Viață pierdută*, wobei Emmi als Bezug zum Namen des Dichters selbst verstanden werden könnte. Dieser Einakter fußt nach Aussagen des Dichters auf demselben Motiv wie Alecsandris Gedicht *Emmi*. Die Handlung führt uns in das Jahr 1855, und einer der Helden des Stückes ist Vasile Alecsandri höchstpersönlich. Außerdem unternahm Eminescu Dramatisierungsversuche der Poeme *Decebal* und *Înger și demon*; arbeitete an Projekten mit historischem Hintergrund, wie etwa *Mihai cel Mare*, *Petru Rareș* und *Alexandru-vodă*; letzteres ist eine dramatisierte Ballade mit zahlreichen Männer- und Frauen-Chören, die Bezug auf die Zeit Alexanders des Guten (*Alexandru cel Bun*) nimmt. Die Auseinandersetzung zwischen Alexandru und seiner Frau Ringala um die Rolle ihres Sohnes in dem Komplott gegen seinen Vater sollte im Mittelpunkt der Handlung stehen.

Als Eminescu im September 1871 vom Schriftsteller I. Pop-Florentin, der damals ebenfalls in Wien weilte, gefragt wurde, ob er, Eminescu, sich auch mit dramatischen Stoffen befasse („Dacă nu lucrează în dramă?“), soll der Dichter geantwortet haben, dass es dafür einer speziellen Begabung bedürfe („Pentru aceasta se cere talent special“).¹¹ Bezüglich seiner Tätigkeit auf dem Gebiete der Dramaturgie gesteht der Dichter in einem Brief (vom 11.02.1871) an Iacob Negruzzi: „Ich trage etwas in mir: ein episches Drama, wobei ich aber noch keine einzige Zeile daran geschrieben habe. Ich bin mir hinsichtlich der Form, des Inhalts und selbst mit den Einzelheiten noch nicht im Klaren, auch nicht damit, in welchem Verhältnis diese miteinander zu stehen haben. Mir scheint, dass dieses Drama für ewige Zeiten ungeschrieben bleiben wird“¹².

Interessant sind auch seine beiden folkloristisch konzipierten Theaterstücke *Împărăteasa* und *Cenușotca* – eine Art Aschenbrödel, das die Zeit Alexandru Lăpușneanus hätte beleuchten sollen.

In Wien entfaltete der Dichter aber auch eine bedeutende Tätigkeit im Bereich der Lyrik. Aus Wien sandte er an *Convorbiri Literare* die Gedichte *Venere și Madonă* und *Epigonii*. Ende Jänner 1871 gingen an dieselbe Redaktion *Mortua est*, *Înger de Pază* und *Noaptea* ab. Eminescu kehrte Anfang September 1872 in die Heimat zurück, und er trug weitere Früchte seines ertragreichen literarischen Schaffens in seinem Gepäck: die Novelle *Sărmanul Dionis*, Fragmente aus dem umfangreichen Poem *Panorama Deșertăciunilor* oder *Memento Mori*, ferner die Gedichte *Înger și Demon* und *Floare Albastră*. Ebenfalls in Wien war auch das Konzept für sein sozialkritisches Poem *Împărat și Proletar* entstanden, dessen erster Teil den Titel *Proletarul* trug und sich mit der Niederschlagung der Pariser Kommune beschäftigte.

¹¹ Massoff, Ioan, *Eminescu și teatrul*, București, Editura pentru Literatură, 1964, S. 210.

¹² Torouțiu, E., *Studii și documente literare*, Bd. III, S. 319–320.

Bezugnehmend auf die räumlichen Gegebenheiten, in denen Eminescus Wien-Aufenthalt zu sehen ist, wurde eingangs bereits darauf hingewiesen, dass der Dichter die Lehrveranstaltungen im alten Universitätsgebäude (heute Sitz der Österreichischen Akademie der Wissenschaften) am Dr. Ignaz-Seipel-Platz in der Inneren Stadt besucht hatte. Von der alten Universität gelangte man in südöstlicher Richtung, den Wien-Fluss überquerend, in den 3. Wiener Gemeindebezirk Landstraße. Eminescu mag wohl über die heute nicht mehr existierende Stubenbrücke oder über die Marxerbrücke seinen Weg in Richtung Adamsgasse, Gärtnergasse, Kollergasse u. a. gegangen sein, denn dort wohnte er zusammen mit anderen rumänischen Studenten. Gleich nach seiner Ankunft in Wien war Eminescu jedoch im 9. Wiener Gemeindebezirk, in der Porzellangasse Nr. 9 abgestiegen. Eine Gedenkplatte, die im Mai 1951 von der Österreichisch-Rumänischen Gesellschaft gestiftet wurde, weist darauf hin, dass Eminescu im Jahre 1869 hier gewohnt hat.

Im 3. Bezirk verbrachte er jedoch die meiste Zeit seines Wiener Aufenthaltes. So ist bekannt, dass der Dichter auch in der Radetzkystraße bzw. in der Dianagasse Nr. 8 zusammen mit Samoil Isopescu und Iancu Cocinschi gewohnt hat. Stellvertretend für alle diese Adressen im 3. Wiener Gemeindebezirk hat der Rumänische Schriftstellerverband im Jahre 1965 an dem Haus Nr. 3 in der Kollergasse eine Gedenktafel mit folgender Inschrift angebracht:

„In diesem Haus wohnte von April bis Oktober 1871
der große rumänische Dichter Mihai Eminescu.

gezeichnet:

Der Schriftstellerverband der Rumänischen Volksrepublik.“

Im Herbst 1871 finden wir den Dichter im Hause Nr. 5 in der Schaumburggasse im 4. Wiener Gemeindebezirk Wieden. Im nächsten Frühjahr übersiedelte er abermals in den 3. Bezirk in die Gärtnergasse.

Der Winter des Jahres 1871/72 bedeutete für Eminescu eine harte Zeit: Der Dichter erkrankte schwer und lag drei Wochen danieder. Von seinen Kollegen – Medizinstudenten – gepflegt, erholte er sich erst im Februar 1872. Geldmangel und andere Erschwernisse brachten den Dichter in eine bedrängte Lage. Nun war er aber fest entschlossen, die Lehrveranstaltungen an der Universität wieder zu besuchen, und so inskribierte er abermals, nach einer Unterbrechung von über einem Jahr.

Der Wien-Aufenthalt hatte für das Seelenleben des Dichters vielleicht die entscheidende Wende, die weite Teile seines dichterischen Schaffens zu beflügeln vermocht hatte, herbeigeführt: die Begegnung mit seiner späteren Freundin auf Lebenszeit, mit Veronica Micle, selbst Dichterin und Frau des Professors Ștefan Micle, des Rektors der Universität Jassy. Im Frühjahr 1872 war Veronica Micle zu einer ärztlichen Behandlung nach Wien gekommen. Um raschestens auf Eminescus

Fährte zu gelangen, stieg sie in der Pension Löwenbach ab, wo der Dichter früher einige Zeit logiert hatte. In der Eminescu- bzw. Veronica-Micle-Literatur ist man sich hinsichtlich der ersten Begegnung der beiden uneins. Vieles scheint aber darauf hinzuweisen, dass ihre erste Begegnung in Wien stattgefunden haben könnte. So schreibt Veronica Micle in ihrem Brief vom 20. August 1879 an Eminescu: Als ich Dich in Wien kennenlernte, beeindruckten mich Deine Bescheidenheit und Deine Gabe, lustige Geschichten aus dem Leben der großen Denker zu erzählen, was mir dann auch Respekt eingeflößt hatte. Die sechs Monate, die ich in der österreichischen Hauptstadt verbracht hatte, kamen mir vor wie sechs Tage. Erinnerst Du Dich noch daran, als ich Dir bei Frau Löwenbach, meiner Gastgeberin, zum ersten Mal begegnet bin...¹³.

Es bleibt ungeklärt, ob Eminescu die Pension zufällig besucht und bei dieser Gelegenheit Veronica Micle kennengelernt hat oder ob der Dichter – im Falle der bereits bestehenden Bekanntschaft – die Pension gezielt aufgesucht hat, um Veronica Micle wiederzusehen. Es könnte auch sein, dass Veronica Micle den Dichter wiedersehen wollte, und schließlich gibt es noch die Möglichkeit, dass die Besitzerin der Pension, Frau Löwenbach, Veronica Micle den Dichter als Begleiter in der ihr, Veronica Micle, fremden Stadt empfohlen haben könnte.

Ștefan Micle schätzte Eminescu und war später dessen Vorgesetzter, als der Dichter Direktor der Zentralbibliothek in Jassy (1874) und Schulinspektor wurde. Eminescu wurde von Ștefan Micle in verschiedene Prüfungskommissionen berufen: so z. B. in die Kommission an der Normalschule Vasile Lupu – am 26. Dezember 1874 – (Vorsitzender war Samson Bodnărescu). In der Kommission, die dem Wettbewerb zur Besetzung der vakanten Posten im Lyzeum zu Botoșani vorstand, war Eminescu neben Ștefan Micle u. a. ebenfalls vertreten.

Ioan Slavici hält in seinen *Amintiri* (Erinnerungen) Folgendes fest: „Ich hatte schon von anderen erfahren, dass Eminescu einer Dame aus Jassy als Begleiter bei der Stadtbesichtigung empfohlen worden war“¹⁴.

Noch ehe Veronica Micle den Dichter persönlich kennengelernt hatte, dürfte sie ihn bereits schon irgendwo gesehen haben. Eminescus Gedichte waren ihr jedenfalls bekannt und selbst ein Photo des Dichters besaß sie bereits. So scheint es nicht verwunderlich zu sein, wenn Veronica Micle in ihrem Gedicht *M-am gîndit...* schreibt:

„Gerne dachte ich an Dich, ehe ich Dich richtig kannte,
Deinen Namen wusste ich, wenn ich ihn doch niemals nannte.
Und ich wünschte inniglich, einmal nur möcht' ich Dich sehen,
Will mein Leben schenken Dir, Dich als mein Idol anflehen.“

¹³ Sanda, George, *Veronica Micle*, București, Editura Cartea Românească, 1972, S. 29.

¹⁴ Slavici, Ioan, *Amintiri*, București, Editura pentru Literatură, 1967, S. 100.

Beide waren gleichaltrig und zählten 22 Jahre. Beide scribier Gedichte, wenn auch auf verschiedenen geistigen Ebenen, und beide erfreuten sich des sie verbindenden Gefühls: der Liebe. Wie innig diese Beziehung heranreifen sollte, so schicksalhaft musste für Eminescu und für Veronica Micle das Leben und groteskerweise auch dasselbe Todesjahr – 1889 – für beide werden: Am 15. Juni verstarb Eminescu, am 3. August Veronica Micle.

Was damals in Wien an gegenseitiger Begeisterung begonnen hatte, sollte in ihrer Einmaligkeit in die Geschichte der rumänischen Literatur und darüber hinaus eingehen und wird wahrscheinlich über Zeiten noch unzählige Wissenschaftler und Forscher zu beschäftigen und zu begeistern wissen.

LITERATUR

- Barbu, N.: *Eminescu despre creația artistică*, in: „Iașul literar”, august 1956.
- Boeriu, Ion: *Eminescu și realismul scenic*, in: „Iașul literar”, decembrie 1962.
- Călinescu, George: *Material documentar și știri noi despre... M. Eminescu*, in: „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, tomul I, nr. 1–4, 1952, p. 104–105.
- Călinescu, George: *Viața lui Eminescu*, 1938.
- Călinescu, George: *Cultura lui Eminescu*, in: „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, tomul V, nr. 1–2, 1956, p. 243–377.
- Căprariu, Al.: *Eminescu, cronicar dramatic*, in: „Tribuna”, Cluj, 9 august 1958.
- Dama, Hans: *Aspecte din activitatea studentului Eminescu la Viena*, in: „Unirea”, Viena, Nr. 2 (22), 1989, p. 10–11.
- Dama, Hans: *Eminescus Studienjahre in Wien*, in: „Unirea”, Viena, Nr. 2 (22), 1989, p. 16–17.
- Gîțza, Letiția: *Mihail Pascaly și Eminescu*, in: „Studii și cercetări de istoria artei”, nr. 1–2, 1957.
- Kakassy, Endre: *Viața și poezia lui Eminescu*, București, Editura pentru Literatură, 1962.
- Laube, Heinrich: *Schriften über Theater*, Berlin, 1959.
- Maniu, Adrian: *Eminescu, autor dramatic*, in: „Viața literară”, 20 octombrie 1928.
- Peyfuss, M. Demeter: *Eminescu la Viena. Considerații asupra tipologiei relațiilor culturale*, in: *Eminescu în critica germană*, Iași, Editura Junimea, 1985, p. 229–235.
- Pienescu, G.: *Eminescu, traducător al lui Shakespeare*, în „Steaua”, Cluj, octombrie 1955.
- Schreyvogel, Friedrich: *Das Burgtheater*, Wien-Darmstadt-Berlin, 1966.
- Vianu, Tudor: *Eminescu și Shakespeare*, in: *Literatura universală și națională*, 1956, p. 213.
- Wolkan, Ralf: *Das Burgtheater in Wien*, Wien-Budapest, 1926.

Eminescu, student la Viena

(Rezumat)*

Original din Banat (Sănnicolaul Mare), în prezent profesor la Universitatea din Viena, dr. Hans Dama este autorul mai multor articole despre Mihai Eminescu. Materialul de față se referă la anii de studenție petrecuți de poet în Viena și a fost prezentat cu prilejul montării unei plăci comemorative în cinstea sa, acolo unde a fost primul său domiciliu. Inițial, pe acea casă, aflată în apropiere de Gara „Franz Josef”, Asociația austro-română din Viena a inaugurat, în mai 1951, o primă

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

placă ce menționa că Mihai Eminescu a locuit acolo în anul 1869, dar care s-a pierdut în timpul lucrărilor de renovare a clădirii. La 30 ianuarie 2009 s-a dezvelit, așadar, o nouă inscripție, o inițiativă ce onorează memoria marelui poet român.

Autorul Hans Dama urmărește activitatea desfășurată de Mihai Eminescu începând cu luna septembrie 1869, când sosește la Viena. Aici, în orașul care, alături de Paris, era unul dintre metropolele cu cea mai mare deschidere culturală din Europa, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, îi întâlnește pe unii dintre foștii săi colegi de la Gimnaziul Superior din Cernăuți, precum și câteva cunoștințe din perioada petrecută la Blaj și Sibiu: Teodor Nica, Ioan Bechnitz, Al. Chibici-Răvneanu, T. V. Ștefanelli, Iancu Cocinschi, Samoil Isopescu, Petru Novleanu, și, nu în ultimul rând, pe bănațeanul Ioan Slavici. În același an, în octombrie, se înscrie la Facultatea de Filosofie a Universității din Viena și frecventează cursurile profesorilor Theodor Voigt, Robert Zimmermann, K. S. Barach-Rappaport, Heinrich Siegel, Rudolf Ihering. Manifestă interes în special față de cursurile de filosofie, istorie și drept, dar le frecventează și pe cele de finanțe, medicină legală, chimie, biologie, anatomie. De asemenea, din dorința de a acumula informații din cât mai multe domenii, citește lucrări de fizică, mecanică și matematică.

Eminescu află despre existența la Viena a două societăți literare românești: Societatea Literară și Științifică a Studenților Români din Viena (înființată în 1864) și Societatea Literar-Socială România (fondată în 1867). La 20 octombrie devine membru al acestora. Se bucură de la început de simpatia tuturor, câștigând treptat o anumită autoritate și devenind ulterior unul dintre cei care contribuie la unificarea celor două societăți în cadrul Societății Academice Literare „România Jună”. Aceasta se înființează la 8 aprilie 1971, avându-l pe Ioan Slavici ca președinte și pe Mihai Eminescu bibliotecar.

Ceea ce-l caracterizează pe tânărul Eminescu în această perioadă este maturitatea gândirii și, în special, simțul practic în relațiile sociale. În paralel cu entuziasmul său poetic romantic, el și-a asumat rolul de a se ocupa de baza materială pentru noua societate: un spațiu adecvat, mobilier și bani. Poetul a înțeles că trebuie să găsească oameni care să se simtă măguliți atunci când sunt rugați să facă un anume lucru: „Pune pe fiecare să facă ceea ce face cu plăcere și nu numai că lucrurile merg bine, dar și-i faci și pe oameni prieteni buni”^{*}.

De asemenea, intenționa să înființeze o reprezentanță a tuturor românilor la Viena și să organizeze un congres al tuturor studenților români din Europa. Tot acum se naște și ideea de a ține o serbare la Putna, la aniversarea a 400 de ani de existență a Mănăstirii ridicată de voievodul Ștefan cel Mare, plan care va fi realizat abia în vara anului 1871.

Eminescu s-a arătat fascinat de viața teatrală și muzicală vieneză. Poetul frecventa spectacolele stagiunilor de la Teatrul Hofburg, unde se prezentau piese ale marilor clasici ai literaturii universale: Lessing, Goethe, Schiller, Iffland, Kotzebue, câteva piese semnate de Shakespeare și unele comedii ale lui Molière. Dramatizarea piesei *Regele Lear* va fi cea care îl va determina să încerce scrierea unei piese de teatru proprii, fapt care se va concretiza în câteva lucrări ce rămân doar în faza de proiect: piesa într-un act *Emmi – Amor pierdut – Viață pierdută*; încercări de dramatizare a poemelor *Decebal* și *Înger și demon* sau piese de factură istorică precum *Mihai cel Mare*, *Petru Rareș* și *Alexandru-Vodă*, apoi piesele de teatru de inspirație folclorică *Împărăteasa* și *Cenușotca* – un fel de poveste a *Cenușăresei*, care urma să evoce perioada lui Alexandru cel Bun.

Eminescu scrie pentru revista „Familia”, un articol amplu, *Teatrul românesc și repertoriul lui*, publicat în ediția cu nr. 18 din 30 ianuarie 1870, articol în care, însuflețit de cele văzute la Viena, ia atitudine cu privire la esența și rolul vieții teatrale românești. În aceeași serie de preocupări se înscrie și traducerea operei lui Theodor Röttscher, *Arta reprezentării dramatice*, începută mai demult și finalizată acum la Viena.

În această perioadă, poetul dezvoltă o activitate importantă în domeniul liricii. Din Viena, el trimite revistei „Convorbiri literare” poeziile *Venere și Madonă*, *Epigonii*, *Mortua est*, *Înger de pază*

* Moisescu, Gheorghe, *Mihai Eminescu student la Viena*, în *Prinos într-o uducere a aminte a poetului Mihai Eminescu la 75 de ani de la moartea sa*, Viena, 1964, p. 25.

și *Noaptea*. La întoarcerea în patrie, Eminescu aducea cu sine și alte roade ale perioadei de creație literară vieneză: nuvela *Sărmanul Dionis*, fragmente din poemul *Panorama deșertăciunilor* sau *Memento mori*, poeziile *Înger și demon* și *Floare albastră*. Tot la Viena s-a născut și conceptul poemului său social *Împărat și proletar*.

Un moment marcant în viața poetului Mihai Eminescu, petrecut în metropola vieneză, la care se referă Hans Dama în lucrarea sa, a fost întâlnirea cu Veronica Micle. Aceasta sosește în oraș în primăvara anului 1872 și petrece o perioadă de timp la Pensiunea Löwenbach. Autorul menționează că aceasta ar fi fost prima întâlnire dintre cei doi și că Eminescu i-ar fi fost recomandat Veronicăi Micle pentru a-i face o prezentare a orașului în care abia venise.

Autorul articolului de față se referă și la alte adrese unde a locuit Eminescu, unele dintre ele fiind marcate ca atare. În afară de cea menționată la început, în anul 1965, în apropiere de locuința unde a stat împreună cu Samuil Isopescu și Iancu Cocinschi, la casa cu nr. 3 din Str. Koller, Uniunea Scriitorilor Români a pus, de asemenea, o placă comemorativă – simbol al tuturor locurilor din districtul al III-lea, unde se pare că poetul și-a petrecut cea mai mare parte a timpului – cu următoarea inscripție: „În această casă a locuit, din aprilie până în octombrie 1871, marele poet român Mihai Eminescu. Semnat: Uniunea Scriitorilor a Republicii Populare Române.”

Traducerile în limba germană ale versurilor poetului Mihai Eminescu, care apar în text, aparțin autorului.

RADU POPESCU, UN MEMORIALIST BUCOVINEAN NECUNOSCUȚ, LA CENTENARUL NAȘTERII SALE

VASILE I. SCHIPOR

Radu Popescu este un nume încă necunoscut în Bucovina. Viața și faptele sale, consemnate în documente de arhivă, necercetate până acum, sunt cunoscute doar într-un cerc restrâns, cel al familiei sale.

Radu Popescu vede lumina zilei la 3 august 1909, în comuna Cireș-Opaițeni, din districtul Storojineț, în familia agricultorilor Gheorghe și Aspasia Popescu, născută Dugan, fiind al patrulea lor copil. În universul acestei așezări pitorești de pe Valea Sirețelului, atestată documentar, pentru prima dată, într-un zăpis din 30 octombrie 1778, ca proprietate a mazelului Toader Goian¹ și guvernată de buna rânduială a lucrurilor, Radu Popescu își petrece copilăria. În această comunitate rurală, formată preponderent din agricultori, alături de români (cei mai mulți dintre ei, țărani, cărauși, un preot și câțiva învățători), trăiesc și ruteni, germani, polonezi, evrei, slovaci (aceștia din urmă, proprietari de moșii, funcționari, meseriași, negustori, agricultori)². Despre conviețuirea lor până în 1940, puținii cireșeni în viață își mai aduc aminte cu nostalgie: „Ne înțelegeam între noi și trăiam bine!”

Școala primară, cu durata de patru clase, o face în satul natal între anii 1915 și 1919³. „Învățătorul nostru – scrie târziu Radu Popescu în amintirile sale – ne-a

¹ Ilie Dugan-Opaiț, *Date pentru monografia comunei Cireș-Opaițeni*, Ediție îngrijită. Studiu introductiv, notă asupra ediției, comentarii și glosar: Vasile I. Schipor, *Indice de nume: Rodica Iațencu, Rădăuți, Editura „Septenrion”, 2008, p. 107–108.*

² Vezi și Radu Popescu, *Un fel de autobiografie*, manuscris dactilografiat, cuprinzând 12 pagini, Suceava, august 1983, p. 1–2, păstrat în arhiva familiei Elena Ienache, nepoata autorului: „Principala ocupație a locuitorilor comunei era agricultura. Localnicii se pare că se rușinau să practice meserii. De aceea, puținii meseriași din această așezare erau străini: un cizmar (ciubotar), un fierar, un cojocar și un măcelar (casap). Toți de alte origini și de alte credințe. [...] Comuna Cireș nu avea industrie. Doar o fabrică de cherestea (tracică) ocupa câțiva săteni la tăiat scânduri. Toți ceilalți [...] erau agricultori, iar câțiva și chiriași (căruțași). [...] Cireșenii se purtau numai în costume naționale, atât în zilele de lucru cât și în sărbători. Duminica, în biserică, doar preotul nu era îmbrăcat țărănește” (p. 1).

³ Datele statistice din lucrarea *Schematismus der Bukowiner Volksschulen und Lehrer*, elaborată pe baza datelor oficiale de Dimitrie Isopescul și coordonată de Josef Wotta, Czernowitz, 1894, ne oferă informații prețioase și despre școala din Cireș-Opaițeni. În 1894, aici sunt înregistrați 117 copii: 52 de băieți și 65 de fete. După naționalitate, 101 sunt români, 10 ruteni și 6 germani. După religie, 101 sunt ortodocși, 15 romano-catolici, iar unul, mozaic. Școala, construită și deschisă în 1882, funcționează cu o singură clasă, având, ca limbă de instruire, limba română. Director este Mihail Popescul, născut la 7 iulie 1867, în Broscăuți-Storojineț. Învățător pentru religie este Alexandru Danilevici. Inspector școlar local și președinte al comitetului școlar: Constantin Babin. Vezi și Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina (1774–1918)*, Chișinău, Editura „Civitas”, 2007, p. 246.

dat puțină învățătură în acești ani, el folosindu-ne mai mult timp la gospodăria sa. Elevii îi tăiau lemne, îi aduceau apă, îi pliveau grădina, îi pășteau vaca etc. Din acest motiv, lipsindu-mi baza la învățătură, am întâmpinat, până la terminarea liceului, serioase dificultăți, fiind întotdeauna un elev mediocru”⁴.

În toamna anului 1919, Radu Popescu este înscris de părinți la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți, condus atunci de Emanuil Iliuț, originar din Crasna. Împreună cu el sunt înscriși aici încă trei cireșeni: Aurel Burlă, Ioachim Opați, precum și fratele său mai mare, Ioachim. În acești ani de tranziție, școlarii se confruntă cu lipsa manualelor școlare și lipsa de profesori. Printre profesorii săi de la Cernăuți, abia reîntorși de pe front, se află Dimitrie Marmeliuc și Haralambie Geagea (ulterior, amândoi ajunși profesori universitari).

Din 1920, Radu Popescu este transferat la Liceul „Regele Ferdinand I” din Storojineț, înființat în acest an, sub conducerea profesorului Arsenie Comoroșan. Îi sunt profesori aici: Arsenie Comoroșan (greacă și latină), Nicolae Roșu (geografie), Leon Cucu, Ioan Popescu (limba germană), Vasile Vermeșan, Aurel Nichitovici (istorie), Leo Berger (franceză), Leon Volski (matematică, fizică și chimie), dr. Cătălin Tudor (latină și greacă), Isidor Lang (latină), Maria Flaișer (franceză), Cornel Buliga (drept și constituție), catiheții Gheorghe Filievici și Erast Hostiuc (ulterior, dr. Erast Costea). Directorul liceului este, în ultimii săi ani de studii, Leonida Bodnărescu, profesor de limba germană. În amintirile sale, Radu Popescu le va închina pagini emoționante, încărcate de pitorescul unei epoci patriarhale: „Noi, însă, foștii lor elevi, le păstrăm tuturor (chiar și celui Volski) recunoștință, pentru învățătura, bună sau rea, cu dragoste sau cu ură, ce ne-au dat-o în îndepărtații noștri ani de liceu”. Radu Popescu își trece bacalaureatul în 1928.

În toamna anului 1928, Radu Popescu se înscrie la Facultatea de Științe, secția Științe Naturale a Universității din Cernăuți, pe care o abandonează după numai un an. În perioada 1929–1934, Radu Popescu studiază la Facultatea de Drept a Universității din Cernăuți. Devine membru al Societății academice „Junimea” și locuiește, pe durata studiilor, în căminul acestei societăți de pe Str. Reședinței Mitropolitane, nr. 7. Concomitent, în această perioadă își îndeplinește obligațiile militare la Regimentul 11 Roșiori Botoșani, ca soldat T. R., de unde este ulterior transferat la Regimentul 11 Roșiori Cernăuți. Aici își termină stagiul militar de un an, cu gradul de caporal. În 1934, Radu Popescu își ia licența în Drept, după care urmează, la București, Școala Superioară de Notari a Titraților Universitari (1 septembrie – 31 decembrie 1934).

Cu data de 1 ianuarie 1935, Radu Popescu este încadrat ca notar în comuna Vijnicioara, din județul Storojineț, o frumoasă comună de munte și stațiune

⁴ Radu Popescu, *Un fel de autobiografie*, manuscris, p. 1–2. Informații mai multe despre această perioadă a formării sale se află în lucrarea *Istoricul familiei Dugan din comuna Cireș-Opațeni, județul Storojineț*, vol. I, autor Ilie Dugan, p. 1–180, continuat de Radu Popescu, p. 181–376 + 3 planșe cu fotografii. Lucrarea, scrisă cu cerneală albastră, se păstrează în aceeași arhivă privată din Suceava.

climaterică totodată, situată la frontiera cu Polonia, pe râul Ceremuș. Aici trăiește cei mai frumoși ani ai vieții și carierei sale, până în iunie 1940, când, la evacuare, este repartizat ca notar în județul Prahova pentru trei comune: Bărcănești, Tătărani și Brazi. După cutremurul din decembrie 1940, este transferat, tot ca notar, în comuna Straja, din județul Rădăuți, apoi în comuna Vicovu de Sus, unde îl găsește intrarea României în cel de al Doilea Război Mondial (iulie 1941). Din ordin administrativ, Radu Popescu revine la Vijnicioara, de unde, peste doar o lună, este numit pretor cu delegație la Pretura Storojineț. După susținerea examenului pentru această funcție, în 1941, devine pretor titular la Pretura Storojineț⁵.

În anul 1944, în cel de-al doilea refugiu al bucovinenilor, Radu Popescu răspunde de conducerea unei coloane civile de refugiați, care pleacă din Storojineț la data de 25 martie, cu 535 de persoane, până la Baia de Aramă, în județul Mehedinți⁶. Aici este repartizat la Pretura Lugoj, funcționând până în anul 1947, când este (re)chemat la Suceava. Revenind în Bucovina, i se încredințează organizarea Plășii Dărmănești, nou înființate. După un an, este transferat la Pretura Solca, unde funcționează ca prim-pretor. În august 1947, Radu Popescu este numit subprefect la Prefectura Suceava, post pe care îl deține până la desființarea prefecturilor și preturilor, înlocuite cu comitetele provizorii.

Urmare a reformei administrative din 1948, Radu Popescu este repartizat ca șef al Secției Financiare a orașului Solca, pentru câteva luni, după care este trecut la Administrația Financiară Suceava, fiind încadrat ca inspector financiar la Secția Financiară a orașului, Serviciul Veniturilor de Stat. Perioada de un deceniu, cât funcționează în sistemul financiar al noului regim, „democrat-popular”, potrivit mărturisirilor din amintirile sale, este cea mai neplăcută și mai dureroasă din întreaga sa carieră și din întreaga viață.

La 16 octombrie 1958, Radu Popescu părăsește Finanțele Publice, devenind jurisconsult la Fabrica de Încălțăminte „Străduința” din Ițcani-Suceava, până la pensionare (31 mai 1974). Se stinge din viață, la 5 decembrie 2000, fiind înmormântat în Cimitirul „Pacea” din Suceava.

După pensionare, Radu Popescu trăiește, la Suceava, într-o modestie distinsă, continuând istoricul familiei Dugan-Popescu, început de unchiul său Ilie Dugan-Opaiț (1886–1962). Scrierile sale, rămase în manuscris timp de trei decenii și necercetate până acum, oferă celor interesați de cunoașterea istoriei contemporane a Bucovinei o bogăție de informații, referitoare la cadrul geografic, social și economic, demografie, relații interetnice, etologie umană, genealogie etc.

⁵ În organizarea noastră administrativă de până în 1948, pretorul era șef al administrației și poliției dintr-o plasă, subdiviziune a unui județ, care reprezenta aici puterea centrală.

⁶ La Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, în *Colecția Documente*, vol. VII, Pachetul XXXVII, sub numerele 65–86, se află douăzeci și două de documente, referitoare la eveniment, necercetate până acum. Câteva dintre acestea aduc informații noi referitoare atât la refugierea civililor bucovineni cât și la evacuarea documentelor de arhivă din mai multe localități ale județului Storojineț.

Un loc aparte în cadrul acestor scrieri îl ocupă, printre altele, referirile la viața de zi cu zi a orașului Vijnița (și a împrejurimilor acestuia) din perioada 1935–1940, încărcată de pitoresc: „Vijnița – un orașel cu maximum 6 000 [de] locuitori, din care circa 85% erau evrei, circa 10% erau ruteni (ucraineni), iar restul de 5% români, toți funcționari, cu familiile lor, trimiși aici din alte părți ale țării. Populație românească autohtonă nu exista în acea[stă] localitate. Vijnița este situată pe malul drept al râului Ceremuș, râu ce despărțea România de Polonia⁷. Dacă ar fi fost privită respectiva regiune din avion, s-ar fi părut că râul Ceremuș trece prin mijlocul unui singur oraș. De fapt, casele Vijniței erau construite până pe malul drept al râului, iar imediat, pe malul stâng, se găseau casele orașelului Kutu, din Polonia. Locuitorii de pe un mal puteau oricând vorbi cu cei de pe celălalt mal, iar vara cetățenii ambelor orașe făceau la un loc baie în Ceremuș, folosind în comun, ca plajă, când un mal al râului, când celălalt.

⁷ După unirea Bucovinei cu România (1918), orașul Vijnița face parte din componența Regatului României, ca reședință a Plășii Răstoacelor din județul Storojineț. Localitatea este situată pe râul Ceremuș, la frontiera dintre România și Polonia. La recensământul general al populației din 29 decembrie 1930, orașul Vijnița are 3 806 locuitori, din care 1 792 bărbați și 2 014 femei, fiind a treia localitate din județ, ca număr de locuitori după orașele Storojineț și Vășcăuți pe Ceremuș. Orașul are acum o anumită importanță industrială în județ, dar redusă, comparativ cu alte orașe din România, aici funcționând doar o țesătorie și o fabrică de săpun. În perioada interbelică, în orașul Vijnița își desfășoară activitatea mai multe instituții culturale: o filială a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Asociația „Spiru Haret”, un Cabinet de lectură polon, o societate culturală ucraineană, patru societăți culturale evreiești, patru asociații sportive și de vânătoare, precum și două organizații de binefacere: Societatea Polonă de Ajutor Frățesc și Asociația Femeilor de Ajutor pentru Sărmani. Vezi *România interbelică. Județul Storojineț*, apud ro.wikipedia.org/wiki/Vijnița. I.-A. Candrea și Gh. Adamescu, în *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, București, Editura „Cartea Românească” S. A., 1926–1931, notează: „Vijnița, comună urbană, județul Storojineț; 5 500 locuitori. Are 1 biserică ortodoxă, 1 catolică, 1 unită, 5 sinagogi; liceu, școala de lemnărie, școala industrială inferioară, 4 școli primare; 1 spital. Stație cale ferată capul liniei laterale de la Grigore Ghica-Vodă–Vășcăuți”; reședința unui fost județ în Bucovina, încorporat în Storojineț (p. 1933). În Vijnița s-au născut câteva personalități: profesorul universitar Teodor Tarnavski, decan de patru ori al Facultății de Teologie Ortodoxă și rector al Universității din Cernăuți, deputat în Dieta Bucovinei (16 august 1859–1/14 ianuarie 1914, Cernăuți), scriitorul ucrainean Mihailo Koțiubinski (5/12 septembrie 1864–12/25 aprilie 1913, Cernigov), scriitorul și jurnalistul austriac Emil Kläger (10 octombrie 1880–2 iunie 1936, Viena), poetul, traducătorul și publicistul Isaac Schreyer (20 octombrie 1890–14 ianuarie 1948, New York), prozatoarea Sora-Klaudia Bobikevici (10 noiembrie 1896–28 august 1971, Varodina-Mehedintși), medical poet și sculptorul Opanas Șevciukevici (17 martie 1902–24 martie 1972, Cernăuți), medical poetul și prozatorul Robert Flinker (16 iulie 1906–15 iulie 1945, București), arhitectul și profesorul universitar polonez Gerard Antoni Ciołek (24 septembrie 1909–15 februarie 1966, Varșovia), actorul și regizorul de film american Otto Ludwig Preminger (5 decembrie 1906–23 aprilie 1986, New York), poetul, esteticianul și profesorul Barbu Șușanschi (13 martie 1908 11 ianuarie 1993, București), prozatorul Joseph Avraham Burg (30 mai 1912–10 august 2009, Cernăuți), pianistu și profesoara universitară Hente Popperwel (1924–2001, Cardiff), inginerul constructor și profesorul universitar român Alexandru Ciomci (23 mai 1939), artistul ucrainean Nick Falafivka (născut la 24 noiembrie 1964). Principala personalitate a comunității evreiești de aici este Menachem Mendel Hager (1830, Kosow–1884, Vijnița), fondatorul familiei de rabini hasidici din Vijnița, căruia i-au urmat rabini Baruch Hager (1845–1892) și Ysrael Hager (1860–1936). Tot aici s-a născut, în 1894, rabinul Abraham Israel Schechter, emigrat în SUA (1922).

Ambele orașe erau legate întreolaltă cu un pod din lemn, la capetele căruia «străjuia» câte un grănicer, român, respectiv polonez.

Duminicile, grupuri de poloni din Kutu veneau la Vijnîța ca să bea vin românesc, iar românii treceau în Kutu, fie să bea bere poloneză, fie să-și facă diverse cumpărături, să-și viziteze rudele sau, pur și simplu, pentru a se plimba.

Trecerea dintr-o parte în alta era atât de simplă, încât era suficient ca șeful Vămii (exista și câte o vamă în cele două orașele) să spună grănicerului de la pod: «– Lasă-l pe dumnealui!» sau «– Lasă-i pe dumnealor să treacă!» Și trecerea era liberă. Eu, personal, înainte de a mă căsători, treceam des la Kutu, iar după căsătorie vizitam acel oraș însoțit și de soția mea.

Populația autohtonă a orașului Vijnîța cunoștea limba română atât doar cât era necesar pentru contactele ei cu autoritățile. Evreii mai în vârstă nu știau o boabă românească. Cam aceeași situație se întâlnea și la populația ucraineană. Acest fapt mie personal mi-a fost extrem de avantajos, deoarece în primii doi-trei ani, cât am funcționat ca notar în Vijnicioara, am învățat aproape la perfecție atât [dialectul] idiș, vorbit de evrei, cât și limbile germană și ucraineană (ruteană).

De altfel, populația evreiască era respectuoasă cu românii, iar pe acei[a] care aveau o conduită corectă și umană, în raporturile lor cu acești [con]cetățeni [de-ai noștri], direct îi simpatiza și îi îndrăgea. O dovadă de umanitate și amabilitate din partea populației evreiești era și faptul că, din primele zile ale stabilirii mele în Vijnicioara, toți evreii din Vijnîța mă cunoșteau, îmi știau antecedentele, originea mea țărănească, starea civilă, studiile, precum și lipsa oricăror tendințe șovine sau antisemite. Din acest motiv, la scurt timp după stabilirea mea în Vijnicioara, comercianții orașului mi-au oferit mărfurile lor, spre cumpărare, cu plată în rate, chiar fără nici un avans bănesc. Meseriașii îmi ofereau serviciile lor, cu plată ulterioară etc. Desigur că, în fața acestor amabilități, eu am răspuns cu toată demnitatea mea de om civilizată și corect, plătind totul la timp și refuzând eventuale[le] avantaje, prețuri reduse etc., de care alți funcționari (în special, câțiva învățători din Vechiul Regat și din Oltenia) au profitat din plin⁸. Vijnîța, ca sediu de Plasă, avea pretură, primărie, un spital, o școală primară, un gimnaziu, o școală de meserii, judecătorie și o universitate talmudică, vestită în întregul Sud-Est al

⁸ Comentariul lui Radu Popescu, trecut într-o nota infrapagină din istoricul familiei sale, ar trebui reținut: „Guvernele române[ști] de atunci au comis o gravă, neînțeleasă și iremediabilă eroare de tact față de populația minoritară din acele localități ale nordului Bucovinei. Astfel, în loc de a trimite în respectivele regiuni pe cei mai buni, mai corecți și mai demni funcționari, care să-și păstreze propria lor demnitate, ridicând, implicit, prestigiul numelui de «român», au trimis, ca într-un fel de exil, tocmai pe salariații corupți, venali și neconștiințioși, [măsură] considerată ca un fel de pedeapsă disciplinară. Or[i] acești ticăloși, prin conduita rea și prin comportarea lor nedemnă față de populația huțulilor, rutenilor și evreilor din aceste ținuturi românești înstrăinate, au compromis și mai mult prestigiul țării noastre, fapt ce i-a îndepărtat sufletește pe localnici de bune[le] sentimente către România, în loc de a-i apropia, asimilându-i astfel în mod natural” (p. 340).

Europei, care pregătea rabini pentru cultul mozaic. Avea și gară, Vijnița fiind punctul terminus al căii ferate Cernăuți-Grigore Ghica-Vijnița.

Ca industrie, în Vijnița exista doar o fabrică de cherestea, proprietatea moșierului C. Bilgrey, posesor al unor vaste păduri în Vijnicioara, păduri din care materialul lemnos era transportat cu un tren de linie îngustă, linie care parcurgea centrul Vijnicioarei, paralel cu șoseaua și pârâul cu același nume”⁹.

La centenarul nașterii acestui memorialist bucovinean necunoscut, publicăm un fragment din lucrarea sa aflată încă în manuscris, fragment închinat părinților săi Gheorghe și Aspasia Popescu.

Părinții mei, Gheorghe și Aspasia Popescu

Gheorghe Popescu s-a născut la 20 iunie 1872 și a decedat la 14 aprilie 1956, în vârstă de 84 de ani.

Aspasia Popescu, născ[ută] Dugan-Opaiț, s-a născut la 4 august 1883 și a decedat la 16 iunie 1970, în vârstă de 87 ani. Ambii sunt înmormântați în cimitirul orașului Suceava, în cripta familiei. Din căsătoria acestora au rezultat patru copii: 1) Todirică, decedat la vârsta de 3–4 ani; 2) Arcadie, născ[ut] la 20 X 1904, decedat la 8 XI 1938; 3) Ioachim, născ[ut] la 19 IX 1907 și 4) Radu, născ[ut] la 3 VIII 1909.

Cu fiască și firească emoție încerc, în cele de mai jos, să-i descriu pe părinții mei, Gheorghe și Aspasia Popescu, acei care mi-au dat viața, care m-au crescut, care m-au învățat cum să mă comport între oameni, cum să-mi trăiesc [viața] de creștin, să fiu cinstit, făcând – în activitatea mea de viitor om matur – cât mai multe fapte bune.

I-am iubit pe părinții mei până la venerație, deoarece erau buni, cinstiți și frumoși. Care gospodari din comuna Cireș erau mai „gospodari”, mai frumoși decât părinții mei? Nimeni! Afirm cele de mai sus nu doar pentru faptul că ei erau „ai mei”, ci pentru că aceasta a fost realitatea.

Mama, îmbrăcată oareș[i]cum „nemțește” (n-a purtat niciodată catrință, dar folosea întotdeauna cămăși cu cusături naționale). Tata, cu ciubote, solid, cu fruntea întotdeauna sus, se deosebea de ceilalți săteni, cărora necazurile, sărăcia și suferințele le încovoiau sufletele și spinarea. De aceea, priveam la tatăl meu de jos în sus, ca la un turn de catedrală, sorbindu-i de pe buze cuvintele și încercând să-l imit în tot ce făcea el.

Mi-am iubit mult părinții. Mă uitam la mama ca la o icoană sfântă, cu care se asemena. Niciun gest indecent sau nepotrivit nu trăda făptura ei, niciun cuvânt nedemn n-a ieșit din gura ei. Era o intelectuală născută, cu gesturi simple, dar

⁹ *Istoricul familiei Dugan din comuna Cireș-Opaițeni, județul Storojineț*, volumul I, autor Ilie Dugan (p. 1–180) și continuat de Radu Popescu (p. 181–376), p. 338–341.

nobile, pe care nimeni nu le putea imita, deoarece mama s-a născut cu ele. Tatăl, cu o admirabilă prestanță în toată ținuta sa, putea fi specificul „micului proprietar”, conștient că reprezenta ceva în sat, cu casa sa frumoasă și cu cele circa 12 ha de teren ce le avea. Se simțea ca un suveran în gospodăria și pe pământul său. Se simțea bine în anturajul oamenilor mari (profesori, avocați, judecători, mari proprietari etc.), deși cu sătenii săi era prietenos, considerându-se egal lor. Dar, despre toate acestea voi mai reveni.

Și acum, să vorbesc mai pe larg despre ambii mei părinți, în parte.

Tata, Gheorghe Popescu

Pe tatăl meu nu mi-l amintesc decât prea puțin din cei dintâi ani ai vieții mele.

Prima sa icoană îmi apare din timpul pe când aveam vârsta de circa 5–6 ani, când el ne-a adus – pe mine și pe fratele meu, Ioachim – la Cernăuți, la monumentală Catedrală a orașului. Acolo, în pridvorul de deasupra naosului, cânta corul. Tata ne-a luat pe amândoi copiii în brațe, ridicându-ne în sus, spre a putea vedea cât mai bine interiorul bisericii.

Privind spre cor, am observat că în acel pridvor, bărbați și femei cântau. Pentru vârsta mea, corul mi se părea a fi la o înălțime extrem de mare, deoarece de abia mai zăream chipurile coriștilor. Eram ferm convins atunci că cei ce cântau nu erau oameni, ci îngeri. Le vedeam parcă și aripile. Nu-mi puteam imagina că acolo, atât de sus, ar putea fi aievea ființe omenești.

O a doua amintire a chipului tatălui meu a fost descrisă de mine într-un alt capitol al prezentei lucrări¹⁰.

Apoi, anii s-au scurs. Noi, copiii, creșteam mari și urmam școala primară din sat, iar părinții se ocupau – ca, de altfel, și ceilalți săteni – cu lucrările agricole și gospodăria.

În toamna anului 1919, eu și cu fratele Ioachim am fost înscriși la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți, în clasa I. Tata ne-a dus cu căruța (el avea întotdeauna căruță cu doi cai) la Cernăuți, dându-ne în primire unchiului Arcadie Dugan, care ne-a instalat la Internatul de Băieți Români de pe Str. Mărășești, nr. 24. Acolo am rămas amândoi frații un an, absolvind cu greu clasa I, deoarece, în Cireș, învățătorul nostru nu punea mare preț pe carte, [ci] folosea mai mult elevii ca să-i taie lemne, să-i aducă apă în locuință, să-i [a]ducă lapte de la vecini, să-i plivească straturile etc.

În anul școlar următor, luând ființă Liceul de Băieți „Regele Ferdinand” din Storojineț, tata ne-a înscris la acel liceu (în clasa a III-a), cantonându-ne inițial la o doamnă cunoscută, Pojoga, văduvă de cantor bisericesc (doamna Pojoga era

¹⁰ V[ezi] pag[ina] 216–217. [Tritimerea autorului se face la pagina din manuscris].

cunoscută sub numele de „Dăscălița”), iar apoi la internatul ce a luat ființă pe lângă liceu.

Internatul, întreținându-se doar din diverse donații, precum și din cele aduse de către părinții elevilor (alimente, lemne), tatăl meu era printre cei mai mari sprijinitori ai acestuia. Aproape în fiecare duminică, tata venea la internat cu căruța, cu „bunătăți”: ba 1–2 saci cu cartofi, ba castraveți, ba varză murată, ba lemne de foc etc. Toți copiii din internat îl cunoșteau acum pe tatăl meu. Când se oprea căruța la poarta de intrare în internat, elevii alergau cu toții spre poartă, pentru a i-o deschide. Eu, de mândru ce eram cu acest tată fumos și voinic, nu-mi încăpeam în piele...

După descărcarea conținutului căruței, tatăl intra în locuința directorului (inițial, director la internat a fost Arsenie Comoroșan, director și al liceului, iar după pensionarea acestuia, profesorul Dimitrie Popescu). Acolo, tata era așezat la masă, după care mergea cu directorul în târg, să se „cinstească”¹¹ cu vin.

Față de această prietenie dintre tatăl meu, pe de o parte și director și profesori, pe de altă parte, eu mă lăsam pe tânjeală cu învățătura, știind că voi promova clasa în orice caz, primind „din oficiu” note bune. Și chiar așa era!

Pe lângă agricultură, tata se ocupa și cu cărăușia. Transporta de la Banila pe Siret la Cernăuți scânduri ale proprietarilor de fabrici de cherestea. Pentru transport încasa ceva bani, cu care cumpăra cele necesare traiului.

Uneori, după ce ducea la Cernăuți „chirie” (cărăușie), se întorcea noaptea spre casă. Poposea, pentru o jumătate de oră, la internat. De multe ori mă găsea dormind, deoarece era noaptea târziu. Îmi amintesc că mă trezeam pe jumătate, în timp ce tata mă mângâia pe cap, după care adormeam din nou. De abia a doua zi îmi dădeam seama că, în timpul nopții, am fost „vizitat” de bunul și iubitorul meu tată, având în plus și o dovadă „palpabilă” despre vizita din cursul nopții: 1–2 covrigi sau o „bulcă” (franzelă), găsite sub perina mea...

Ce fericit eram duminicile, în vacanță, acasă la Cireș! Dimineața, mama îl pregătea pe tata pentru biserică. Îl îmbrăca în schimburi noi (în toată viața sa, tata a purtat numai costum național), îi făcea cu pastă ciubotele, îi dădea trăistuța (care făcea parte integrantă din costumul de biserică) etc.

Când mă lua tata și pe mine la biserică, bucuria mea nu cunoștea margini. Întâi că scăpam pentru o dimineață de păscut vitele, iar apoi că mergeam la biserică cu cel mai frumos bărbat din sat: tata! Iar, când părintele Mitrofanovici îmi dădea, ca primului, anafora, cu coada ochiului trăgeam la tata. Vedea el oare cinstea ce i se dădea copilului său? Și în ochii acestui părinte al meu observam răsărind o lacrimă de fericire.

¹¹ [Cinsti, cinstesc, vb., tranzitiv, conj. a IV-a. În graiul din Bucovina, în vorbirea populară, ca în acest context, „a trata cu băutura pe cineva, a închina, a bea în onoarea cuiva sau a unui eveniment”, mai rar „a oferi cuiva de băut, uncori și de mâncat, într-un local public, plătindu-i consumația”. Potrivit autorilor DEX-ului (1975, 1996), provine din sl. *čistiti*.]

Reîntorși acasă, mama ne aștepta cu masa pusă. Mâncam, privind la tata cât de fumos era, îmbrăcat în haine de sărbătoare, cu mustața lui mare și cu o liniște sfântă pe chipu-i de țăran român.

În zilele de lucru, însă, mama avea mereu discuții cu tata pe chestia îmbrăcăminteii. Avea tata o plăcere deosebită de a îmbrăca haine (cămăși) cât mai rele și ponosite, pe când mama dorea să-i dea cămăși de lucru, dar curate. În aceste dispute, duse însă fără ton ridicat, învingător ieșea, de obicei, tot tata.

Deși avea ciubote și papuci (sub denumirea de „papuci” erau cunoscute, în comuna Cireș, ghetetele și bocancii), tata prefera opincile. Se simțea mai bine în ele. Seara, la pune la uscat pe câteva lemne așezate pe șparhat¹² (plită) ca, a doua zi, să le găsească uscate. Fără îndoială că mirosul opincilor și al obielelor ude din timpul zilei umplea casa. Dar ne-am fost obișnuit cu acel miros atât de „familiar” și care, după un anumit timp, a început chiar să-mi placă (în Universitate duceam nostalgia celui miros).

Ca agricultor, tata nu era cine știe ce. Nu schimba nimic din metodele agricole „apucate de la moșu”, cum le numea el. Din această cauză, cu toate cele 12 hectare de pământ [arabil] ce le avea și cele două hectare de pădure, aproape că în fiecare primăvară se trezea tata fără un căuș¹³ de grăunțe de păpușoi în casă. Pleca, deci, cu chirie, la Cernăuți, aducând acasă un tăbuiet¹⁴ de grăunțe, o pâine mare de secară și câteva „scrâmbiți” (scrumbii), mâncarea lui preferată.

Tatăl meu era un om mai mult decât bun. Pentru a demonstra această afirmație, în cele de mai jos citez câteva exemple, ca să dovedesc sfânta sa bunătațe.

În orașul Storojineț, ziua de târg era joia. Tata pleca la acest târg aproape săptămânal, cu căruța, indiferent dacă avea sau nu de cumpărat sau de vândut. De acasă pleca, de obicei, singur sau cu vreunul dintre băieții săi. Până la Storojineț, însă, își umplea căruța cu oameni. Tot ce întâlnea pe drum mergând pe jos, bărbați, femei sau copii, îi îndemna: „Hai, suie, bade (respectiv, lele), în căruță!” Intra, deci, în Storojineț, cu căruța plină de oameni, parcă ar fi mers la nuntă. De la toți

¹² [Șparhat, șparhaturi, s. n. Regionalism/germanism, în graiul din Bucovina, cu sensul „sobă cu plită pentru gătit”. Autorii DEX-ului (1975, 1996) nu-l menționează. Gh. Bulgăre (coordonator), îl menționează însă în *Lexic regional*, București, 1960, dar cu forma *șparhet, șparheturi*. Vasile Diacon, în lucrarea *Vechi așezări pe Suha Bucovineană. Pagini monografice*, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, Colecția „Români în istoria universală”, IV3 (coordonator: Gh. Buzatu), 1989, menționează formele *șparhat, șparhait, șparhet*, în *Glosar regional*, p. 281–305. Îl menționează și profesorii Otilia Sfarghiu, Vasile Sfarghiu, în lucrarea *Regionalisme din Câmpulung Moldovenesc*, Câmpulung Moldovenesc, Editura Amadoros, 2005, fără să-i dea însă și etimologia. Provine din germ. *Sparherd*, „plită”.]

¹³ [Căuș, căușe, s. n. Vas din lemn în formă de cupă sau de lingură mare, alungită, folosit și în gospodăria tradițională din Bucovina mai ales pentru a lua făină ori grăunțe din ladă ori din saci. După autorii DEX-ului (1975, 1996), s-a format din lat. *cau (< *cavus*), prin derivare cu suf. -*uș*.]

¹⁴ [Tăbuiet, tăbuieti/tăbuiete, s. m./s. n. Regionalism în graiul din Bucovina, având sensul de „sac mai mic decât cel obișnuit”, „săcușor, săculeț”. Autorii DEX-ului (1975, 1996) nu-l menționează și această formă. Variat pentru regionalismele *tăbăltoc, tăbăltoci/tăbăltocae; tăbultoc, tăbultocae; tabuioc, tabuiocae*, întâlnite în graiul din Moldova. Autorii DEX-ului ne trimit la etimonul ucr. *tabolec*.] <http://cimec.ro/> / <http://institutulbucovina.ro>

aceștia refuza să primească vreo plată, deși criza de bani din familia noastră era mare pe atunci. Procedul se repeta și la reîntoarcerea de la târg și, în general, în tot locul unde pleca tata cu căruța.

Îmi amintesc că, atunci când eram noi, copiii, mai mici, în drumul lui de reîntoarcere spre casă se oprea cu căruța la câteva sute de metri de casă și ne striga să-i ieșim înainte. Alergam (Ioachim și cu mine) până la el. Tata ne urca în căruță și unuia îi dădea hățurile, iar celuilalt biciușca, să mână caii până acasă. O mai mare bucurie decât aceasta nu ne putea face tata!

Într-o zi, spre seară, tata se reîntoarce cu căruța de la Cernăuți spre casă. Pe drum, l-a ajuns pe un evreu bătrân și nevoiaș, care mergea pe jos. „– Suie-te-n căruță”, i-a spus tata. Evreul s-a urcat, mergând până la o bucată de noapte alături de tata. Ajuns la casa lui (probabil la Storojineț), evreul s-a dat jos, vrând să-i plătească tatei. Acesta a refuzat însă să primească ceva. Atunci evreul îi zice: „– Bade, să-ți dea Dumnezeu sănătate și... îți mai doresc să găsești pe drum o ladă cu zahăr!”

A zâmbind, probabil, [tata] la această „originală” urare, și-a luat rămas bun de la evreu și și-a continuat drumul. Peste vreo oră, tata observă că i se opresc, speriați, caii în mijlocul drumului. Se dă, deci, jos din căruță, să vadă care era motivul opririi cailor și... minune! În mijlocul drumului, o lădiță de circa 10–15 kg greutate, căzută desigur dintr-o căruță care transportase marfă de la târg spre o comună oareș[i]care. Tata o ia, o pune în căruță și își continuă drumul. Ajuns acasă, desface lada în prezența mamei (noi, copiii, dormeam) și ce să vadă? În ladă se aflau 10 kg de zahăr cubic. Menționez [aici] că, pe atunci, zahărul era o raritate în casa țaranului român. Femeile cumpărau pentru necesitățile culinare, colaci, pască etc., zahărul nu cu kilogramul, ci cu bucățica. Se vindeau 3–4 bucățele [de] zahăr pentru un leu sau pentru un ou.

Faptul descris [mai sus] este strict autentic, deși ar părea greu de crezut [astăzi].

În fiecare primăvară, veneau la tata diverși săteni (în special femei vădane), rugându-l să le are parcelele¹⁵ lor de teren. Tata se ducea chiar a doua zi la acestea la arat. Și așa, azi la unul, mâine la altul (al.a), până ce se trezea că sezonul aratului și însămânțatului a trecut, iar lui nu și-a arat nimic¹⁶. Se apuca, deci, să-și are și lui, dar recolta desigur că nu mai era aceeași, fiind întotdeauna întârziată. Din acest motiv, între părinți erau mereu discuții, la care tata, cu

¹⁵ [Parțel, parțele, s. f. Regionalism/germanism, în graiul din Bucovina, folosit frecvent în sate, pentru „parcelă, parcele”; suprafață de teren arabil egală cu 20 de ari; prin generalizare, „ogor”. Cu această formă încă mai circulă în lumea satelor bucovinene. Autorii DEX-ului (1975, 1996) nu-l menționează. Preluat din germ. *Parzelle*, „parcelă, lot de pământ”.]

¹⁶ Plata arăturii urma să fie făcută în natură (din lipsa banilor la țărani), lu prășit, la strâns recolta. Dar cei în cauza uitau de multe ori respectivele obligații, astfel că, de obicei, în toamnă lucrările [acestea] se făceau în gospodăria părinților mei cu oameni plățiți.

calmul lui proverbial¹⁷, zicea: „– Hai, lasă, Aspasia, Dumnezeu e bun. Ne va da și nouă pâine!” Și Dumnezeu ne-o dădea întotdeauna, chiar dacă ea nu era atât de mare cât ar fi trebuit să fie, dacă tata și-ar fi efectuat arătura la timp.

Tatei nu-i plăcea băutura. Sau, dacă, eventual, îi plăcea, nu bea decât rar de tot. Nu l-am văzut pe tata niciodată beat în viața mea. Câte un pahar de holercă¹⁸ bea totuși tata, fie atunci când avea oaspeți, fie când, după un lung drum cu căruța la Cernăuți, era obosit. Dar, ca să cumpere băutură, așa numai pentru a o bea acasă sau la crâșmă, ferească Dumnezeu (în cârciuma din sat tata nu intra niciodată)! Când veneau rude din Straja, ale tatălui meu¹⁹, tata îmi dădea câțiva bani și mă trimitea: „Du-te, nebojă²⁰, până la Nusăn²¹ sau la Crâșma Roșie²² și adă o jumătate de ocă²³ de holercă!” Și, cu acea jumătate de ocă, tata, împreună cu oaspeții săi petrecea o zi și o noapte, stând la taifas. Așa se făcea pe atunci întâlnirea dintre rude sau prieteni, fără beții, ci doar cu câte un pahărel cât un degetar pe masă, cu care, din timp în timp, se „cinsteau” pe rând cei în cauză.

În schimb, tatei îi plăcea mult peștele.

Prin fața casei noastre trecea un părau, Trestinețul. Când îl apuca pe tata pofta de „pitici” (așa denumea el peștele din părau), lua sacul de pește, eu luam boldul²⁴ și porneam amândoi la pescuit. Ori tata ori eu țineam sacul, iar celălalt bătea cu boldul apa. Rezultatul: o mână de peștișori, pe care mama îi prepara fie sub formă de borș, fie prăjiți în smântână, după ce, în prealabil, erau uscați în cuptor, tăvăliți prin făină de păpușoi.

Prin anul 1936, când eu eram notar în comuna Vijnicioara, jud[eu]l Storojineț, i-am făcut rost tatei de un permis de cumpărare de crap-oglină de la heleșteul din Cozmeni, proprietatea Fondului Bisericesc Ort[odox] Rom[ân] al Bucovinei din Cernăuți. Tata a plecat cu căruța la Cozmeni și, într-un butoi cu apă,

¹⁷ V[ezi] pag[ina] 172–173. [Trimiterea autorului se face la pagina din manuscris].

¹⁸ Un fel de rachiu alb, denumit și „snaps”. [*Snaps*, s. n. Rachiu tare. Provine din germ. *Schnaps*.]

¹⁹ Mama tatălui meu era originară din Straja. V[ezi] pag[ina] 168. [Trimiterea autorului se face la pagina din manuscris].

²⁰ Cuvânt de origină ruteană (*boje*, Dumnezeu). [Explicația lui Radu Popescu este însă confuză. În ucraineană, *бог* înseamnă, ca în toate limbile slave, Dumnezeu. Apropiat aici de forma invocată, este însă *небога*, cu sensul de „nepoată de soră sau de frate”, folosit în acest context la vocativ. Formă coruptă, frecventă la românii din Bucovina de până la 1918.]

²¹ Nuti Jungmann, cârciumar evreu în Cireș.

²² Un fel de han în Budeniț, la încrucișarea drumurilor județene cu Șoseaua Națională. [Șoseaua Hora sau „Drumul Acoperit”, construit de administrația austriacă, sub conducerea căpitanului Hora von Oczelowitz (1786–1808), între Storojineț–Ciudei–Crasna–Vicov–Voitinel–Marginea–Solca–Cacica–Gura Humorului (mergând pe sub pădure/munte); numit și Drumul Împărațesc, iar după 1918 Drumul Bucureștilor. Cel de al doilea Drum Împărațesc, numit Șoseaua Francisc I (construită în perioada 1783–1814), lega orașele Cernăuți–Siret și Suceava.]

²³ [Ocă, *oca/ocă*, s. f. Regionalism, folosit și în graiul din Bucovina. Veche unitate de măsură pentru capacități și greutate egală cu circa un litru (sau un kilogram) și un sfert. După autorii DEX-ului (1975, 1996), provine din tc. *okka*.]

²⁴ V[ezi] lucrarea *Date pentru monografia comunei Cireș-Opașeni*, p. 56, 114.

a adus acasă puiet de crap, deversându-l în heleșteul pe care, între timp, i l-a săpat un lipovan²⁵.

²⁵ [*Lipovan, lipovani*, s. m. În graiul din Bucovina, frecvent folosit cu aceste forme pentru *lipovean, lipoveni*. Persoană care face parte dintr-o populație de origine rusă, stabilită în țările române (Basarabia, Dobrogea, Moldova, Bucovina, Muntenia) din pricina persecuțiilor. Potrivit autoriiilor DEX (1975, 1996), provine din rus. *lipovanin*. După sinodul din 1654, în care Patriarhul Nikon a reformat Biserica Rusă, au început să se ia măsuri restrictive din partea autorităților laice și religioase ruse, care au culminat odată cu venirea la putere a lui Petru cel Mare (1682–1725) și introducerea de către acesta a unor măsuri drastice de europenizare. Refuzul unor credincioși de a accepta înnoirea a făcut ca aceștia să fie supuși la taxe insuportabile și forțați să poarte o vestimentație specifică. Nemaiputând să suporte toate aceste restricții, staroverii (credincioșii de rit vechi), au luat drumul pribegiei, răspândindu-se în întreaga lume (Polonia, Austria, Canada, Alaska, Japonia etc.), inclusiv la gurile Dunării, în Dobrogea, tocmai pentru că, la origine fiind pescari, din zona râurilor Don și Nipru, și-au putut relua practicarea acestei meserii. Cunoscuți de autoritățile locale sub denumirea de lipoveni (lipatei) sau filipoveni, aceștia și-au păstrat limba, obiceiurile și credința, fiind divizați atât pe criterii religioase (în 1690 s-au împărțit în popovți (popoști) și bezpopovți (nepopoști), cât și etnice (rușii marimoscoviți, rascolnicii propriu-ziși, cazaci zaporojeni, haholi, necrasovți, ucraineni). După un popas în Basarabia sudică, în pădurile de tei, staroverii s-au așezat în mod deosebit în Dobrogea și Bucovina, în două mari valuri: primul, după răscoala lui Bulavin, pe vremea lui Petru cel Mare, al doilea, în timpul țarinei Ecaterina a II-a (1762–1796). Lipovenii s-au așezat de-a lungul râului Prut din Moldova și în Delta Dunării în România și Ucraina. În cadrul Bisericii Ortodoxe de Stil Vechi a Lipovenilor și-au menținut tradiții religioase puternice care preced reformele întreprinse de Biserica Ortodoxă rusească din timpul domniei lui Petru cel Mare. Denumirea de „lipoveni” vine, se pare, din cuvântul rusesc липа, care înseamnă „tei”, din lemnul căruia sunt fabricate numeroase obiecte gospodărești, inclusiv ramele lotcilor (bărcile lipovenilor). O altă explicație, care a fost luată în considerare, este faptul că acest grup etnic a trăit, vreme îndelungată, în pădurile de tei din sudul Basarabiei. Numeroși staroveri s-au stabilit, începând cu secolul al XVIII-lea, și pe teritoriile românești, fiind cunoscuți aici sub denumirea de lipoveni. Se apreciază unanim ca populara actualelor zone geografice locuite de lipoveni s-a produs în decursul secolului al XVIII-lea, însă este greu de precizat regiunile Rusiei din care provin staroverii din România. Sunt cunoscute drept zone de tranzit arcelele Donului și Kubanului, unde s-au refugiat staroveri din toate provinciile Rusiei și de unde o parte dintre ei s-a îndreptat spre teritoriile românești. Primele așezări cunoscute ale rușilor-lipoveni sunt cele din Bucovina. Cele mai multe opinii nominalizează satul Lipoveni sau Sokoliști (cum este numit de către localnici) din județul Suceava ca fiind cea dintâi localitate înființată de rușii-lipoveni (1724). O altă localitate lipovenească este Climăuți, tot din județul Suceava, atestată în 1780, printr-un act de donație semnat de egumenul Mănăstirii Putna, Ioasaf, prin care li se permitea staroverilor ruși așezarea pe moșia mănăstirii. În 1784, este înființată localitatea Fântâna Albă, care va deveni ulterior, până la ocuparea părții de nord a Bucovinei de către sovietici, un centru spiritual deosebit de important pentru credincioșii de rit vechi (în 1846, aici ia ființă Mitropolia Creștină de Rit Vechi). În Bucovina, lipovenii trăiesc și astăzi compact în localitățile Fântâna Albă, Mitocu Dragomirnei, Mușenița, Lipoveni, Manolea, Climăuți. Comunități mici există și în câteva orașe: Gura Humorului, Rădăuți, Suceava. Comunități ale rușilor lipoveni există în mai multe județe din Moldova, în Dobrogea, Muntenia și Bararabia. Lipovenii sunt oameni foarte credincioși, care își păstrează cu statornicie obiceiurile și tradițiile proprii, fiind recunoscuți pentru vrednicia lor la lucrările grele de pe șantiere (mai ales la săpat), în grădărit și pescuit. Din bibliografia problemei, trimitem la câteva surse: Karl Emil Franzos, *Die „Leute von wahren Glauben”*, in *Aus Halb-Asien. Kulturbilder aus Galizien, der Bukowina, Südrussland und Rumänien*, Bd. 2, Leipzig, Duncker & Humblot, 1876, S. 151–180; Demeter Dan, *Die Völkerschaften in der Bukowina*, Bd. 1, *Die Lipowaner in der Bukowina*, Czernowitz, Verlag Pardini, 1890; Raimund Friedrich Kaindl, *Die Lipowaner in der Bukowina*, Czernowitz, Verlag Pardini, 1893; Dimitrie Dan, *Popoarele Bucovinei*, III, *Lipovenii*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitului Silvestru, 1894; Demeter Dan, *Die Lippowaner*, in *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, Band XX, *Bukowina*, <http://cimec.ro/> / <http://institutulbucovina.ro>

Peste 3–5 ani, crapii s-au dezvoltat, ajungând a avea o greutate de 2–3 kg fiecare. Când veneam în concediu la Cireș, îl rugam pe tata să „jertfească” un crap mai mare, cu care să ne desfășăm. Tata mă asculta, dar prindea din crapii cei mai mici, pe cei mari păstrându-i „de sămânță”. Din același motiv, cred că nici el n-a mâncat vreodată din acei crapi, până să se sature. Rezultatul: în martie 1944, plecând părinții mei în evacuare, în Banat, heleșteul a rămas plin de pești mari și frumoși.

Cine a beneficiat ulterior de acei crapi, nu pot să știu²⁶.

Tata era om foarte comunicativ. Ori de câte ori se întâlnea cu câte un prieten sau cu un cunoscut, povestea cu aceștia ore și ore întregi. Avea un dar de povestitor neîntrecut; în special, povestea viața sa din război, de la „Viana” (Viena), unde a făcut majoritatea timpului de mobilizare din Primul Război Mondial. Îi plăcea tatei, de asemenea, mult să stea de vorbă cu persoane străine, în special cu „polițari” și „șandari” (polițiști și jandarmi). După o astfel de convorbire, cu orice străin, vorba lui era: „Tare-i di treabă dumnealui!” –, chiar dacă cel în cauză era un rău fără de pereche.

Datorită acestui dar de a povesti, tata era agreat și simpatizat de toți sătenii săi, precum și de oamenii „mari”, de intelectuali. De exemplu, când venea tata la mine la Cernăuți (în timpul când urmam Facultatea de Drept), era invitat de cumnatul său, Arcadie Dugan, la câte un restaurant. Acolo îi găseam pe amândoi în mijlocul unor profesori universitari și de liceu, preoți, avocați etc., în care timp tata le povestea cum i-a mers la „Viana” și cum a stat de vorbă pe stradă cu împăratul

Wienn, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei Alfred Hölder, 1899, S. 272–295; *Bucovina în prima descriere fizico-politică. Călătorie în Carpații Dacici (1788–1789)*, Ediție bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfețe, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici; Prefață de D. Vatamaniuc, Rădăuți, Editura „Septentrion”, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (7), 2002, p. 63–67; Karl Emil Franzos, „Oamenii adevăratei credințe”, în volumul M. Eminescu și K. E. Franzos, *Icoane din Bucovina*, Texte alese și comentate de Ion Filipciuc, Traducere din limba germană de Aristarh Cucu, Câmpulung [Moldovenesc], Editura [Fundăției Culturale] Biblioteca „Miorița”, 2003, p. 108–122; Svetlana Moldovan, *Comunitatea rușilor lipoveni*, ghid de prezentare, București, Editura Ararat, 2004; ro.wikipedia.org/wiki/Lipoveni.]

²⁶ În anul 1967, când am fost în vizită la Cireș, din heleșteul nostru nu se vedea nici urmă. Doar niște sălcii sălbatice indicau locul unde a fost odată heleșteul lui Gheorghe Popescu. Același spirit de cruțare l-a manifestat tata și cu cele 2 ha [de] pădure ce le posedă. „Cruța” pădurea, tăind din ea doar crengi și tufișuri pentru foc. Și pădurea a avut soarta crapilor! [În Bucovina, încă din perioada administrației austriece, elitele românilor (preoți, învățători, profesori, juriști) au susținut intens, prin mijloace diverse – ziare, calendare populare, conferințe publice, susținute în cadrul cabinetelor de lectură, cursuri de iarnă (mai ales pe teme de agricultură, economie agrară, economie/industrie casnică, medicină), predici în Biserică – necesitatea „cruțării”, sub diversele ei forme: păstrarea sănătății, prin renunțarea la consumul de băuturi alcoolice, economisirea banilor, pentru procurarea de semințe de calitate, de rase superioare de animale, de soiuri productive de pomi fructiferi, exploatarea rațională a pământului și pădurilor, achiziționarea de mașini și unelte agricole etc. O adevărată pedagogie socială meliorativă, promovată de Școală, Biserică, societăți culturale și presa culturală românească, poate fi și aici întâlnită până târziu, în preajma celui de al Doilea Război Mondial.]

Franț Josef (Francisc Iosif I) care, aflând că e român din Bucovina, i-a dăruit o lulea din faianță, pe care era „poza” împăratului²⁷.

Odată, tata s-a dus cu mine la pește, pe râul Sirețelul Mic, care trecea prin Opaiteeni. Era seara. Am prins pește, cât am prins, iar pe la orele 22–23 ne-am îndreptat spre casă. În drum, tata s-a oprit la casa fratelui său, Nicolae (de la casa acestuia și până la a noastră mai erau doar circa 300 m). Tata mi-a spus: „Stai puțin afară, că eu intru la Nicolae, să-i spun ceva. Tu așteaptă-mă!” A intrat, deci, tata în casă și s-a pus de povestit. Timpul trecea, iar eu îl așteptam cu răbdare în ogradă, așa după cum mi-a spus. Și, bănuieți când a ieșit din casă? Când afară se făcea ziua! Mirat că mă găsește acolo, m-a întrebat de ce n-am plecat acasă. Eu n-am plecat, fiindcă mi-a spus să-l aștept și l-am așteptat! Răspunsul meu a avut drept consecință că ochii i s-au umplut de lacrimi de duioșie.

Tata era un om foarte credincios (calitate moștenită de la tatăl său). Frecvența biserica aproape în fiecare duminică și sârbătoare. Când s-a reîntors acasă de la Viena, ne-a dus fiecăruia dintre cei trei băieți câte o cârticică de rugăciuni identice, extrem de frumoase. Ce s-a făcut, cu timpul, cu ele, nu mai știu.

Dimineața și seara rostea o serie de rugăciuni, toate cu voce tare. Modul cum se ruga, însă, era tare simpatic. Spunând rugăciunile, probabil că se gândea și la treburile gospodăriei. De aceea *Tatăl nostru* îl rostea cam așa: „Tatăl nostru, carele ești în ceruri, sfințească-se numele tău... Aspazie mergi și adapă vacile... Vie împărăția Ta, facă-se voia Ta... Măi băiete, să nu uiți să aduci mamei lemne în casă... Precum în Ceri așa și pe Pământ... Oare va ploua azi, că mă cam dor picioarele” etc. Cred că și bunul Dumnezeu zâmbea la o astfel de rugăciune, ea fiind însă bine primită de Cel Atotputernic, care îi cunoștea tatei inima lui curată și faptele sale adevărat creștinești.

Avea tata un limbaj original (pe care, în treacăt fie zis, l-am adaptat, cu plăcere, și eu în parte). Mamei mele îi zicea „Babțio”²⁸. Iar, când se supăra pe ea, îi zicea: „– Mânca-te-ar lupii, Doamne ferește!” Nouă, copiilor săi, ne zicea fie „băiețușcă”, fie „băițălandri”. Când îl pișcau noaptea puricii, zicea: „Tare m-au mai mâncat dihanii în iast-noapte!”²⁹ Dacă se supăra (fapt ce se întâmpla destul de rar) pe toți ai casei, ni se adresa: „Răzmama voastră, îți pieri de foame fără mine” și, în

²⁷ Această lulea (pipă) a păstrat-o tata până la evacuarea populației din Bucovina de Nord, din martie 1944.

²⁸ [*Babția, babca*, s. f. În graiul din Bucovina, folosit cu sensul de „babă, băbuță, bătrânică”. Preluat, în satele locuite amalgamat, din rut. *бабка*, pol. *babka*, unde are sensul de „bunică, mama-mare”, dar și de „babă, bătrânică”. Și cuvântul *babă*, are în limba română din Bucovina, pe lângă atâtea alte înțelesuri și sensul de „soție, femeie”, mai cu seamă în vorbirea familiară, exprimând o varietate de intenții stilistice: dragoste, tandrețe, ironie ușoară. Și acesta provine din graiul slavilor, cu care românii bucovineni conviețuiesc în unele zone; vezi rut./ucr., rus. *баба*. A se vedea și formele *бабуня* și *бабуся* din ucraineană, având amândouă sensul de „bunicuță”.]

²⁹ De când m-am trezit pe lume și până la evacuarea din 1944, în casele țăranilor puricii și muștele abundau. Noaptea, oamenii nu puteau dormi din cauza sutelor de purici ce-i pișcau. Ziua, muștele roiau prin bucătărie. Deci, bietul țăran nu avea odihnă nici ziua, nici noaptea.

semn de „adâncă” supărare..., se culca pe pat, pentru ca, doar în câteva clipe, să sforăie (tare mult îi plăcea somnul, fără îndoială că datorită oboselii activității sale de peste zi).

Pentru mine era o deosebită bucurie și satisfacție să-i ajut tatei la munca câmpului. Atât ca elev de liceu și, ulterior, ca student, imediat ce soseam acasă, la părinții mei, mă dezbrăcam de hainele „nemțești”, mă îmbrăcam în haine de țară și plecam cu el la câmp. Îmi plăcea să ajut în special la strânsul și căratul cartofilor, porumbului și snopilor etc., dorința mea fiind cea de a aduce acasă singur căruța cu recoltă din țarină sau de peste deal, din locul numit Zdrub.

Pentru ajutorul ce îl dădeam tatei, întotdeauna el îmi zicea: „Hai, nebojă, să terminăm lucrul, că duminică te-oi lăsa să dormi!” Dar duminicile mă scula și mai din zori, ca să merg cu vitele la păscut „peste deal” (le pășteam și le hrăneam înainte de a se ridica soarele sus, până ce dădeau căldura și „bonsarii”³⁰, când ele strecheau³¹).

Tata n-a râs nicicând cu voce. Doar zâmbea discret (calitate ce o avea și mama mea și pe care am moștenit-o și eu).

Ne iubea mult tata pe noi, copiii. Dragostea lui și-o exterioriza însă puțin vizibil. În momentele lui de sentimentalism pentru noi, se rezuma [la] a ne săruta pe păr, în vârful capului. Pentru noi, copiii, acest sărut ne era suprema fericire.

Nu-mi amintesc ca tata să mă fi bătut vreodată. Ba, greșesc. Țin minte că o dată m-a tras serios de urechi. Și iată cum a fost cazul. Într-o zi, m-am sfătuit cu fratele meu, Ioachim, ca să nu mai ascultăm de părinți (pe atunci să fi avut vreo 8–10 ani). Deci, să facem un fel de grevă.

Zis și făcut.

Probabil că, chiar în aceeași zi, a rămas – din întâmplare – deschisă porțița de la ograda casei (lăsată deschisă, puteau intra vitele în curtea casei, făcând pagubă la flori). Eu mă aflam cu Ioachim în curte. Vine tata. „– Cine a lăsat porțița deschisă?”, ne întrebă. Noi tăcem. „– Închideți porțița”, zice tata. Noi – nimic. Niciun gest (doar eram în „grevă”). Tata, pricepând probabil ce era cu noi, ne-a luat pe amândoi de câte o ureche, ducându-ne spre porțiță. Ne-am rupt din mâinile sale și ne-am repezit, care mai de care, spre porțiță, ca s-o închidem repede. Cu aceasta, „grevă” noastră, precum și hotărârea de a nu-l mai asculta pe tata, au luat sfârșit. Pentru totdeauna!

³⁰ [Bonsar, bonsari, s. m. Regionalism în graiul din Bucovina. Folosit mai ales cu formele *bonzar*, *bonzari*. Insectă dipteră, mai mare decât musca, de culoare brună, cu pete gălbui pe abdomen. Femela înțeapă vitele și oamenii, pentru a se hrăni cu sângele lor, transmitând boli virotice și bacteriene. Sinonim pentru *tăun* (< lat. * *tabo*. -onis). Forma provine de la *bondar*, *bondari*, prin extensiune, fiind sinonimă cu *bărzăun*; formație onomatopeică, numind în popor „orice insectă mare care bâzâie”. Autorii DEX-ului (1975, 1996) nu-l menționează cu această formă.]

³¹ [Strechea, strechez, vb., intransitiv, conj. I. Și în graiul din Bucovina, (despre animale) folosit cu sensul „a porni în goană, speriate ca de streche”. Derivat de la *streche* (< hg. *sträk*), nume dat mai multor specii de insecte foarte vătămoare pentru animalele domestice; neliniște, spaimă provocată animalelor de aceste insecte (*Hypoderma bovis*).]

Au trecut ani.

Eu, luându-mi licența în Drept, am fost numit notar titrat în comuna Vijnicioara din județul Storojineț, cu data de 1 ianuarie 1935. Am plecat la noul post al meu, dar dorul de părinți mă ardea.

În toamna aceluiași an, i-am scris tatei să vină la mine cu căruța. A venit. Oamenii din comuna Vijnicioara l-au înconjurat cu multă simpatie, văzându-l voinic, frumos și ascultându-l vorbind la perfecție limba lor, ucraineana³² (tata cunoștea bine germana, ucraineana și puțin polona). La plecarea spre casă – după o ședere de trei zile la mine –, i-am umplut coșul căruții cu mere ionatan³³ și raneti³⁴, câteva sute de kilograme. Atâtea mere n-a avut tata deodată în viața sa!

Au sosit, însă, timpurile grele și dureroase ale lui 29 iunie 1940: cedarea Bucovinei de Nord către U.R.S.S., zi care a însângerat inimile populației acestei frumoase regiuni a țării noastre, schimbând concomitent și zbuciumata istorie a României, pentru un îndelungat timp, dacă nu chiar pentru totdeauna.

29 iunie 1940 ne-a găsit – pe mine, pe soție și pe copilul nostru – la granița de nord a țării: în Vijnicioara, comună situată pe malul drept al râului Ceremuș, frontiera dintre România și Polonia și, ulterior (din 1940) dintre România și U.R.S.S. Auzind, în aceeași dimineață de 29 iunie 1940, la sculare, că Bucovina de Nord a fost cedată Rusiei, am plecat imediat cu toții la Cireș. Soția și copilul, cu trăsurica noastră, iar eu pe jos până la Berhomet pe Siret, și, apoi, în continuare, cu trenul până la Storojineț, de unde iarăși pe jos până la Cireș (pe drum, la ieșirea din Vijnicioara, ne-au și ajuns tancurile sovietice).

În Cireș am rămas trei zile, la părinții mei. Neștiind, însă, când și unde se va opri înaintarea rușilor, cu căruța condusă de tatăl meu, am plecat la Straja. De acolo, tata s-a reîntors, pe jos, singur, plângând, spre Cireș (parcă îl văd și astăzi cum, tot mergând câțiva zeci de metri, se oprea și se întorcea înapoi, să-și mai vadă o dată fiul, nora, nepotelul), iar noi ne-am continuat drumul spre Cacica. Deci, ne-am despărțit de tatăl meu, fără să știm unde ne vom stabili și ce va fi cu noi și cu părinții mei³⁵.

A trecut un an, fără ca să aflu prea multe despre părinții mei.

³² Populația comunei Vijnicioara era compusă din circa 95% ucraineni. Restul de 5% erau evrei, poloni și câțiva învățători români. [I.-A. Candrea și Gh. Adamescu, în *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, București, Editura „Cartea Românească”, 1926–1931, precizează la p. 1933: „Vijnicioara, comună rurală în județul Storojineț, 1 497 locuitori. Stațiune balneară”.]

³³ [*Ionatan, ionatani/ionatane*, s. m., s.n. Adeseori adjectival, ca în sintagma „mere ionatane”. Specie de măr, originară din S.U.A., cu fructe foarte gustoase; fructul ionatanului, de mărime mijlocie, cu suprafața netedă, de culoare roșie-sângerie, cu pete albicioase și dungi carmin, zemos, dulce-acrișor și plăcut aromat. Provine din engl. *jonathan*.]

³⁴ [*Renete*, adj., uncni și substantivat, feminin. De obicei, în sintagma „mere renete”. Numele mai multor varietăți de mere, de culoare galben-portocalie, cu gust plăcut, în graiul din Bucovina, și cu varianta *ranete/ranetti*. Autorii DEX-ului (1975, 1996), trimite la fr. *renette* și germ. *Renette*.]

³⁵ Băjenia noastră o voi relata, dacă îmi va fi dat să trăiesc, într-o lucrare aparte.

Între timp, în decembrie 1940, a venit în România, din partea ocupată a Bucovinei, fratele meu, Ioachim, cu întreaga sa familie, expulzat fiind de ruși. S-a oprit la mine, în comuna Bărcănești, jud[eu]l Prahova, unde eram încadrat ca notar.

La 22 iunie 1941, a început războiul germano-rus.

Concomitent, și România a declarat război Rusiei. Datorită retragerii precipitate a trupelor sovietice din Bucovina, peste circa două săptămâni de la declanșarea războiului, m-am strecurat – odată cu primele grupe de soldați români, care înaintau – de la Vicovu de Sus, județul Rădăuți (unde funcționam ca notar), la Cireș, să-mi văd părinții.

I-am găsit pe amândoi, stând în casă ca năuciți, având lângă ei un cuțar³⁶ de lemn. Mirat, i-am întrebat de ce stau așa și ce e cu acel cuțar. Mi-au răspuns că, în aceeași zi, urmau să fie deportați – cu cea mai mare parte a populației din comună – în Siberia. Deci, așteptau momentul în care trebuiau să fie ridicați. Nu le venea să creadă că, în locul rușilor, au intrat atunci în comună armatele române.

Am fost numit apoi pretor³⁷ în Storojineț, oraș aflat la o depărtare de 12 km de Cireș (în această calitate am funcționat până la 25 martie 1944, a doua ocupare a noastră).

În acești 3 ani (1941–1944), tata și-a revenit moralicește. Venea regulat la noi, la Storojineț, aducându-ne câte ceva din gospodăria sa și primind de la mine toate cele [de care] avea nevoie. Era mândru că feciorul său îi era pretor, funcție importantă pe atunci. Dar și eu eram, în continuare, mândru de acest bărbat voinic, în toată puterea cuvântului și frumos, de tatăl meu.

Cei trei ani s-au scurs [însă] pe nesimțite.

Frontul germano-român se prăbușea, iar trupele sovietice înaintau din nou spre Bucovina noastră.

La 25 martie 1944, soția, copilul și mama mea s-au urcat într-un vagon de marfă din ultimul tren ce mai pleca din Storojineț, pornind în refugiu spre sudul țării. Eu, cu docarul³⁸, am pornit, în același timp și în aceeași direcție, în fruntea a peste 150 [de] căruțe [împreună] cu populația din jurul Storojinețului, care se evacua. Despre tata nu știam nimic. Am pornit din Storojineț spre Ilișești. În panta

³⁶ [*Cuțar, cufere*, s. n. În graiul din Bucovina, „geamantan de lemn”, „valiză”. Prin extensiune, „ladă cu capac și cu încuietore care se folosește la păstrarea și transportarea unor obiecte”. Autorii DEX-ului (1975, 1996), nu trimit la etimonul din pol. și ucr. *kufer*. Trimiterea la etimonul din ucraineană este însă greșită, pentru că formele întrebuițate în această limbă sunt *валіза, чемодан, скриня* și *сундук*. În graiul din Bucovina, cuvântul *cufăr* a intrat din limba germană, unde *Koffer* are sensul de „geamantan, valiză”.]

³⁷ [*Pretor, pretori*, s. m. În organizarea noastră administrativă de până în 1948, șef al administrației și poliției dintr-o plasă (subdiviziune a unui județ; ocol; sinonim oarecum cu raionul din organizarea administrativă comunistă), care reprezenta aici puterea centrală. Termenul provine din lat. *praetor, -oris*. Instituția în care își exercita funcția pretorul se numea *pretură* (cuvânt, preluat, prin filieră franceză – *préture* –, din lat. *praetura*.)]

³⁸ [*Docar, docare*, s. n. În graiul din Bucovina, trăsurică ușoară, cu două roți. Provine, potrivit autorilor DEX (1975, 1996), din engl. și fr. *dog-cart*, prin abrevierea și contopirea celor doi termeni.]
http://cimec.ro / http://institutulbucovina.ro

„Strigoaia”, de la Cacica, la deal, pe un viscol ce făcea să nu vedem decât la câțiva pași, am ajuns o căruță împotmolită în zăpadă, pe care un om, cu un suman ponosit pe el și încins cu o funie, o împingea, ajutând caii să miște din loc.

Era tata!

Cu lacrimi în ochi, ne-am îmbrățișat. L-am încolonat imediat în grupul de căruțe ce-l conduceam, i-am schimbat un cal pe unul mai bun și ne-am continuat drumul, cu tata alături de mine.

După trei săptămâni, am ajuns cu coloana în Oltenia. Pe tata l-am dirijat – împreună cu alte vreo zece familii din Cireș – spre comuna Sacu, jud[eu]l Severin (unde eu eram repartizat ca pretor), iar eu mi-am continuat, cu restul coloanei, drumul spre Baia de Aramă, punctul final al călătoriei noastre. Ajungând și eu (după alte vreo 2–3 săptămâni) la Sacu, i-am găsit acolo pe tata, mama, soția și copilul, precum și pe fratele, Ioachim, cu familia sa. Întreaga comună știa acum că tata are un fecior pretor, care va funcționa la acest sediu de plasă.

La Sacu, am rămas până în august 1945, când am primit dispoziție să mă prezint în comuna Dărmănești, din județul Suceava, unde am fost transferat ca pretor. Am plecat deci la noul meu post. După câteva săptămâni, au sosit părinții mei și fratele Ioachim. Părinții s-au stabilit în Dărmănești, iar fratele meu în comuna vecină, Costâna. Aici am rămas până în august 1946, când am fost transferat, din nou, ca prim-pretor, la Solca. Părinții și fratele – după mine! Părinții s-au stabilit la Solca, iar fratele a obținut o casă – din bunurile rămase de la populația de origine germană, repatriată, în anul 1940, în Germania – în comuna Clit, unde trăiește și astăzi (1975).

Tata era acum bătrân (avea 74 ani), dar tot nu stătea degeaba. Ducea, cu docarul meu, diverse persoane – aflate în delegație – prin comune, și-a cumpărat un purcel, pe care-l creștea etc. Era fericit că se afla cu mine, iar eu eram tot atât de fericit, că aveam părinții acolo, lângă mine, unde le puteam purta de grijă.

Au venit, însă, timpuri grele: inflația și foametea din 1946–1947. Groaznica foamete secera sute de vieți, iar inflația atinsese un grad atât de mare, încât, cu salariul meu de prim-pretor pe o lună (de circa cinci milioane lei), puteam cumpăra doar câteva kilograme de făină de porumb. Norocul meu – care aveam de hrănit 11 persoane, eu, soția, copilul, părinții și familia lui Ioachim, compusă din șase persoane – era că îndeplineam funcția de pretor. Obțineam de pe la morile din plasă câteva kilograme de făină, cumpăram sau căpătam câțiva cartofi de la cunoscuți etc. De multe ori, mama făcea mămăligă din făină de orez sau ovăz. Toți ar fi mâncat-o și „cu ochii”, dar ca să o lăsăm celorlalți, motivam [deseori] că suntem sături (până la urmă, după insistențe reciproce, o mâncam cu toții).

Anii de foamete au trecut.

Eu am fost numit subprefect în Suceava. Părinții au rămas la Solca, unde aveau o locuință hunișoară. Cu salariul de subprefect (între timp a avut loc o reformă monetară), le puteam asigura și lor o existență omencască. Dar trupul meu, subminat de foametea ce am dus-o prin cei doi ani, nu a mai rezistat. M-am

îmbolnăvit greu, de tuberculoză. În consecință, m-am internat în Sanatoriul Moroeni, unde am rămas până la 16 februarie 1949, după care m-am reîntors la Solca, însănătoșit, dar debilitat³⁹. Părinții mă așteptau, eu găsindu-i sănătoși și având de toate (datorită mamei, care era o gospodină și economă deosebită).

În octombrie 1950, am fost transferat la Suceava, ca inspector financiar.

Am plecat, lăsându-mi părinții la Solca, unde le trimiteam cele de cuviință. Acum tata avea 78 [de] ani. Era bătrân, slab și mereu cu gândul la casa lui din Cireș. Ori de câte ori veneam la ei, între primele vorbe ale tatălui meu era aceeași întrebare, reluată mereu de ani și ani: „– Ce zici, mergem acasă?” „– Mergem în curând, tată”, îi răspundeam eu, deși, conștient, îl mințeam, numai ca să-i mențin moralul. Și, legănat în speranța reîntoarcerii sale la Cireș, își ducea viața sa deprimată din zi în zi. Cred că și noaptea se visa numai „acasă”, acolo, pe pământul în care s-au născut el, părinții, bunicii și străbunicii săi.

La un moment dat, tata a început a avea semne de arterioscleroză. Dormea mult, uita, se văita că-l dor picioarele și, din ce în ce mai des, tuturor celor cu care vorbea [le spunea]: „– În curând plecăm acasă. Sigur! Feciorul mi-a spus-o!” În plus, datorită unei căderi, tata a contractat și o infecție la șira spinării⁴⁰. Ambele maladii l-au doborât. Cu toate medicamentele ce i le trimiteam, nu și-a mai putut reveni.

Cu câteva zile înainte de [ziua când a] decedat, am mers la el, la Solca. L-am găsit în pat; spunea rugăciuni în șoaptă (nu mai avea puterea să le rostească tare).

M-am așezat pe marginea patului său.

S-a uitat lung la mine, recunoscându-mă. Mi-a luat mâna în mâna sa, mi-a sărutat-o, a ținut-o mult și a rostit: „– Tu, Radu, nu m-ai supărat niciodată în viață⁴¹. Iartă-mă, dacă ți-am greșit eu cu ceva!”

Să-l iert? Desigur că, cu voce tare, l-am iertat, dar nu a fost necesară o astfel de iertare, fiindcă tata niciodată nu mi-a greșit.

Apoi, mi-a șoptit (ceea ce mi-a spus de sute de ori în viața sa): „– Fă bine tuturor. Cât mai mult bine și ferește-te de a face rău cuiva. Dumnezeu răsplătește binele cu bine. Cât trăiești, fă numai bine...!”

³⁹ [*Debilitat*, -ă, adj. Slăbit, anemiatic, firav; stare de slăbire a organismului, însoțită de scăderea rezistenței la eforturi și la boli, datorită subnutriției. Derivat din *debilita*, preluat, prin filieră franceză (*débilité*), din lat. *debilitas*, -atis.]

⁴⁰ În ultimii 10–15 ani ai vieții sale, pe tata îl usturau ochii. Cred că avea conjunctivită cronică. Deoarece el nu prea avea încredere în medici, mergea [însă] la... babe. Una din ele (sau, poate, că chiar mai multe) i-a spus că îi cresc genele în interiorul pleoapelor, de aceea îl mănâncă ochii. Concluzia: din timp în timp, anumite babe „specialiste” îi smulgeau tatei genele, după care tata spunea că îi e mai bine. Să fi avut sau nu dreptate babele, nici acum nu știu...

⁴¹ Iată și o scrisoare primită de la tata, puțin înainte de moarte: „Dragii mei, Radu și Victoria și Puiu. Ieri am apropiat viața mea pe pământ, am dorit ca să vă mai fi văzut pe Dumneavoastră mai o dată, dară Dumnezeu știe de mai am putere. Vă mulțumesc pentru tot binele care mi l-ați făcut în zilele voastre. Vă doresc bine la toți și vă sărut cu lacrimi. V-am avut buni și dragi pe toți ai noștri. Să-mi scrieți și mie vreo două cuvine, pe urmă, fiiți cu Dumnezeu! Tata” (scrisoarea o posed).

Obosit, tata a adormit. L-am sărutat pe frunte și am plecat. Acesta a fost ultimul meu sărut dat tatei cât a fost în viață și ultima noastră întâlnire. Vedeam că se duce⁴².

Peste două zile – în ziua de 14 aprilie 1956 –, tata și-a dat duhul, în ziua când a primit de la mine, prin poștă, un plic recomandat, cu care i-am trimis un medicament nou. N-a mai apucat să deschidă acest plic⁴³.

M-am dus la Solca, i-am făcut tatei creștineștile slujbe de înmormântare și, cu o mașină, am transportat sicriul la Suceava, înmormântându-l în cimitirul orașului. În anul 1962, terminând cripta construită în același cimitir, i-am transferat osemintele în respectiva criptă⁴⁴.

Am redat, în rândurile de mai sus, o palidă și incompletă iconă a tatălui meu, Gheorghe Popescu.

L-am iubit pe tatăl meu, l-am adorat și am încercat – pe cât posibil – să-i imit gesturile, vorbele, viața. Și azi, după aproape două decenii, de când nu mai este lângă mine, îl simt mereu alături. Simt că mă protejează, că mă îndrumă pe drumul cel bun și că veghează dacă îi respect principiile vieții sale și, în special, învățătura cea mai insistentă și prețioasă a sa: „– Fă bine, mult bine, ori de câte ori poți!”

Te ascult, tată!

[Note]

Tata n-a acceptat niciodată să îndeplinească funcția de primar și nici cea de consilier comunal, deși le merita din plin. A refuzat sistematic aceste demnități administrative locale, deoarece nu-i plăcea politica. Iubea libertatea de acțiune și de gândire.

A fost, în schimb, prin mai mulți ani, jurat la Curtea de Jurați din Storojineț. Calitatea de jurat era una dintre cele mai mari [onoruri, favoruri] cinste⁴⁵ ce i se puteau acorda unui țaran.

La Arhivele Statului din Iași, în Fondul arhivistic „Arcadie, Ilie și Valerian Dugan”, se păstrează un tablou. Este cel al Regimentului 41 din Austria (regiment

⁴² Sora mamei mele, Nataluța (care, de asemenea, locuia în Solca) mi-a relatat că, cu circa o săptămână în urmă, i-a adus tatei un pește fript, știind că cea mai dorită mâncare a tatei era peștele. Tata s-a uitat la el, a gustat puțin, dar n-a mâncat. Pentru Nataluța acesta a fost un semn că tata se duce.

⁴³ Respectivul plic, cu medicamentul în el, nedeschis, îl păstrez și azi între actele mele personale cele mai importante.

⁴⁴ Cripta e construită la marginea de nord a Cimitirului Eroilor Români, chiar lângă bordura acestui cimitir. În aceeași criptă am așezat, în ziua de 18 iunie 1970, și rămășițele pământești ale mamei mele, decedată la Clit, la 16 iunie 1970.

⁴⁵ [Cinste, s. f. Aici, „onoare, favoare, respect, stimă, considerație, prețuire”. Potrivit autorilor DEX-ului (1975, 1996), provine din sl *čisťi*. În colectivitatea satului tradițional din Bucovina, desemnarea lui Gheorghe Popescu din Cireș-Opaițeni ca jurat, la Curtea de Jurați din Storojineț, reprezenta cinstea (onoarea, stima, considerația) supremă ce i se putea acorda altădată unui țaran.]

de bucovineni), din care a făcut parte și tata. În față, pe bănci, ofițerii regimentului, avându-l în mijloc pe comandant. În spate, trupa, în ținută impecabilă: veston, centură, șapcă. În mijlocul trupei, un singur soldat: în manta militară, descins, cu mâinile în buzunare și cu șapca pe o ureche. E soldatul Gheorghe Popescu!

Mama, Aspasia Popescu, născută Dugan-Opaît

Mama mea era, din toate punctele de vedere, cu totul deosebită în raport cu felul de a fi al tatălui meu. În timp ce tata era o fire comodă, comunicativă, veselă și plină de optimism, mama era iute, închisă și calculată la vorbe, gesturi și fapte⁴⁶. Se deosebea, dealtfel, mama și de celelalte femei din sat, cu excepția mamei sale, bunica mea, Elena Dugan, cu care se identifica și în cele mai mici amănunte. Mama privea viața ca [pe] ceva foarte serios. Fiecare acțiune, fiecare cuvânt, erau cântărite, analizate în prealabil. Să facă? Să spună? Să întrebe?

Asemenea bunicii mele, mama nu râdea. Un zâmbet discret la colțul gurii ei era o sărbătoare în casa noastră. Totuși, fața îi iradia o lumină deosebită, când era mulțumită de copiii săi, de o activitate gospodărească, de o veste bună. Nu era, însă, nici aspră, posomorâtă. Mai mult, etala o deosebită seriozitate, fiind atentă la tot ce făcea, atât ea, cât și cei din jurul ei.

Cu tata nu glumea și nu-i arăta prea multă intimitate. Parcă îi era rudă și nu soț. Totuși, îl îngrijea cu devotament și nu se certau. Doar ea îl certa pe tata, când îl vedea că de abia se mișcă (tata era greoi și încet în mișcări, în schimb mama era iute și harnică, asemenea unei furnici). Dar tata nu se prea sinchisea de cearta mamei. Parcă nici nu o auzea.

Mică de statură și subțire, bolnăvicioasă de stomac, în tinerețe, mama era în permanentă mișcare, de dimineața și până noaptea târziu, făcând mâncare, curățenie, îngrijindu-și copiii și gospodăria. Dacă era prea obosită, se culca la amiază. Dormea – dacă dormea totuși – doar 10–15 minute, după care se scula, spunând: „– M-am hodinit!” Și în această privință se deosebea mult de tata, căruia îi plăcea tare somnul, în timpul căruia sforăia puternic. Pe mama n-am auzit-o vreodată sforăind.

Am relatat mai sus că mama se deosebea total de restul femeilor din sat.

În timp ce acestea din urmă erau țărance în vorbă, port și atitudini, mama se ținea ca [o] intelectuală, atât ca urmare a faptului că avea ceva școală, făcută în târg, cât și datorită frățânilor ei (trei frați și o soră), toți intelectuali, cu funcții relativ importante.

În întreaga ei viață, mama și-a păstrat în suflet (exteriorizându-se uneori și în discuțiile purtate cu anumite persoane) regretul că n-a terminat școala, ca să fie și ea „cineva” și că a rămas la gospodărie. Aceasta, în contrast cu tata, care numai de

⁴⁶ Fratele ei, Arcadie, o numea „diplomata familiei”. V[ezi] pag[ina] 172. [Trimiterea autorului se face la pagina din manuscris.]

a fi „intelectual” nu-i ardea. Din acest motiv, mama simțea o deosebită satisfacție când vorbea cu câte un intelectual, când îl primea la masă sau la dormit. Câteva zile după un astfel de „eveniment”, îi citeam în ochi bucuria și satisfacția, dar și regretul că nu e și ea asemenea lor. Ca dovadă a acestei susțineri, arăt că mama a găzduit, cu multă plăcere, în casa sa din Cireș, un preot – Grigorie Sucevean, nou venit în comună; servea masa unui director de bancă, Tovarnițchi, în timpul când acesta își petrecea vacanța în Budeniț; copiilor marelui proprietar Todiriță Burlă (după moartea ambilor părinți, acești copii petreceau vacanțele la Budeniț, la casa părinților lor), iar pe Alecuțu Burlă l-a luat, pentru un anumit timp, și cu dormitul în casa noastră. Tot la noi trăgea doamna Maria Dugan, născută Castano, când venea, cu cei doi copii ai săi, Victor și Andrei Dugan, la Cireș, la mormântul soțului, respectiv tatălui lor, Constantin Dugan.

Mama a mai fost, prin mulți ani, membră – secretară – a Societății Doamnelor Române, filiala Budeniț, societate care [o] avea, ca președintă, pe doamna Alma de Volcinschi, mare proprietară din Budeniț. Pe celelalte femei din sat nu le interesa [însă] această societate.

Am mai amintit că mama nu purta decât parțial costum național. Catrință n-a pus niciodată pe ea. Îmbrăca, de obicei, însă, cămașă cu „pui” și fustă. Rochie întregă n-a purtat niciodată. Pe deasupra cămășii, lua o bondiță, cojocel sau un caftan din stofă. Pe cap purta tulpan. Opinci n-a încălțat în viața ei pe picioare. Folosea ghete femeiești, cu tureată înaltă.

Toată atitudinea mamei, serioasă, rece, inteligentă și cu maniere degajate, de „familie bună”, a întărit convingerea mea că familia Dugan din Cireș nu era de origine română, ci provenea de undeva din nord-vestul Europei. Probabil o ramură îndepărtată a vikingilor, care au ajuns și prin aceste țărâmurii. Sau originea ei era germană. Aceste presupuneri se atestă și prin aceea că bunica mea, Elena Dugan (mama mamei), citea cu predilecție cărți (romane) scrise în limba germană; avea o bibliotecă destul de importantă din astfel de cărți. Fratele mamei, Arcadie Dugan, deși fiu de țăran, a avut o deosebită plăcere (instinctivă?) pentru învățarea limbii germane, fapt ce s-a materializat prin îmbrățișarea carierei de profesor de germană, carieră pe care a exercitat-o în întreaga sa viață, până la pensionare. Mama mea și bunica, când se întâlneau, preferau de multe ori să vorbească în limba germană. Întreaga familie din partea bunicii mele (inclusiv ea) avea ochi albaștri, specifici rasei anglo-saxone. Când eram mici, mama ne așeza cu capul în poala ei și îngâna un cântec – singurul cântec pe care l-am auzit fredonându-l –, tot de origine germanică⁴⁷.

Mama a fost întotdeauna o femeie cinstită și dreaptă. Nu s-ar fi atins de un lucru străin, să și-l însușească, chiar dacă l-ar fi găsit, sub niciun motiv. Când

⁴⁷ Redau cuvintele respectivului cântec: „– Fă, Mariță, un’ te duci / Numa-n fustă și-n papuci? / Și-așa ești de sprintenioară / Parc-ai fi o căprioară. //– Mă duc, Doamne, la izvor, / S-aduc apă-ntr-un ulcior, / Să mă spăl, să fiu mai «măi» / Și drăguță la flăcăi. // – Fă, Mariță, ascultă bine: / Dă-te-n dragoste cu mine! / – Du-te-n treaba dumitale, / Că-l strig pe badea din vale!”

primea de la cineva o atenție materială, se simțea obligată a se revanșa imediat cu o altă atenție, chiar de o valoare mai mare.

Din punct de vedere moral, mama a fost un exemplu de cinste și corectitudine.

N-am auzit-o niciodată să glumească într-un mod mai tandru sau indecent, cu vreun bărbat sau femeie, chiar atunci când era tânără.

Nu voi uita următoarea scenă, din timpul ocupației rusești a Primului Război Mondial. Când veneau soldați în casă sau în curte, noi, copiii, știam că nu trebuie să ne îndepărtăm de ea niciun pas: așa a dispus ea. Odată, pe când eram cu toții în curtea casei, a venit la noi un soldat rus și, văzând-o pe mama tânără și frumoasă, a început a glumi, nutrind desigur intenții urâte față de ea. Văzând situația, mama a luat coasa (pe care o păstra întotdeauna în apropierea ei) și s-a repezit spre rus. Dacă acesta nu o lua la goană, mama îi tăia capul cu coasa!

Nici în discuție cu tata, mama nu admitea folosirea de termeni indecenți, lipsiți de bună cuviință. Din gura mamei n-ar fi ieșit niciodată cuvinte injurioase și, cu atât mai mult, [cuvinte obscene]. Doar – o parte negativă a ei – uneori blestema.

Cu noi, copiii, se purta duios, dar „oficial”, rece.

Nu țin minte ca mama să mă fi sărutat de prea multe ori. „Răceala” cu care ne trata nu era, însă, deloc lipsită de dragoste, ci, din contra, ne supraveghea discret, de la distanță, creșterea, purtarea, vorbirea. Știa să ne dea o educație sănătoasă, corectă, demnă.

Îmi amintesc că odată (eu să fi avut vreo șase–șapte ani), am început a rosti în casă, cu voce tare și în prezența ei, un cuvânt „de rușine”, pe care l-am auzit probabil de la copiii din vecini, dar de al cărui înțeles habar nu aveam. Mama m-a ascultat, rostindu-l o dată, de două ori, de trei ori. M-a „plesnit” apoi, brusc, fără niciun cuvânt, peste gură, de m-a umplut sângele pe nas. Am început a plânge cu sughituri. Mama mi-a spălat sângele de pe obraz, fără să spună, de asemenea, niciun cuvânt. Am înțeles imediat că am rostit ceva necuviincios, care nu trebuia rostit. Până atunci și de atunci înapoi, evit a vorbi [vulgar], vorbe „fără perdea”, chiar dacă ele sunt mai comune, mai „nevinovate”.

Pe noi, copiii, mama ne purta îmbrăcați ca pe niște păpuși până la 10–12 ani; pe mine și pe Ioachim ne îmbrăca identic. Cămășile la fel, bundițe la fel, brăie tricolore cu capetele lăsate în jos, în partea stângă, cu ghetuțe la fel. Fratele Arcadie, fiind mai mare, era altfel îmbrăcat.

Ne-a trimis și ne-a purtat la școală cu mult drag pe toți cei trei copii.

Arcadie a absolvit Școala de Agricultură din Suceava. Ioachim a urmat două clase de liceu, iar eu am continuat cu studiile. Când veneam acasă în vacanță, mama se bucura, dar nu-și exterioriza prea mult bucuria.

Ne-a dat o educație severă, care mi-a prins mult bine în viață.

Astfel, când eram mai mici, dacă intra un om străin în casă, o singură privire a ei era suficientă pentru ca noi, copiii, să înțelegem că trebuie să „dispărem” de acolo, neavând dreptul de a asista la discuțiile dintre oamenii mari.

Iată o altă scenă, pe care nu o pot uita.

De Crăciun și de Anul Nou (Sfântul Vasile), în Cireș, flăcăii organizau Malanca⁴⁸. A doua zi, aceiași feciori aranjau, la cârciuma locuitorului Alecu Opaîț, din centrul Opaîtenilor, un joc, la care veneau toți gospodarii, cu familiile lor, care au fost colindați de „Malancă”. Când jocul (dansul) era în toi, muzica – compusă, de obicei, numai dintr-un scripcar și un cobzar – se oprea, iar flăcăii invitau pe toți cei de față să se prindă într-un cerc (un fel de horă mare). Cei prezenți se conformau, mișcându-se lent în melodia unui cântec al scripcarului, în dreapta și în stânga, în care timp feciorii au organizat Malanca (și, deci, au primit plata colinzii lor), „cinsteau” cu rachiu, cu un singur păhar, pe cei prinși în acest lanț viu.

Într-un an, la o astfel de ocazie, pe când eu eram elev în clasa a VIII-a a liceului sau poate chiar student în anul I (la data ce o relatez, mă aflu în vacanță, de Crăciun), în respectivul cerc s-au prins mama, tata și – cam în altă parte – eu, alături de mai mulți băieți de seama mea, așteptând să-mi vină rândul la păharul de rachiu. Cu ochii eram însă pe mama, ca de obicei. La un moment dat, mama mă observă că și eu sunt în cerc. Cu un discret semn de ochi mi-a transmis: „– Ieși din cerc!” M-am conformat, ieșind imediat din acel „lanț” de oameni, așezându-mă pe o bancă mai îndepărtată din sală. Desigur că acest „incident” n-a mai fost discutat ulterior între mine și mama. Mi-a fost de ajuns gestul ei.

În această atmosferă de adevărată educație sănătoasă din partea mamei (tata se interesa prea puțin de latura educativă a noastră, el având alte griji și alte „atribuțiuni”) am crescut, iar astăzi îi mulțumesc mamei pentru modul cum a înțeles să fie față de noi: cu dragoste, până la devotament, dar discretă, rece, calculată.

Pe cât era posibil, eu căutam să-i intru mamei în voie și să n-o supăr.

Odată, însă, mama a plâns din cauza mea. Și iată cum a fost cazul. În Cireș, locuia o elevă, normalistă, fiica unui cojocar sărac „lipit pământului”. Noi, studenții (eram atunci prin penultimul an de facultate), o vizitam, dar fără niciun gând ascuns sau vreun plan de viitor, doar așa, ca să ne treacă timpul. Mama, care îmi urmărea discret viața, a auzit de vizitele mele la respectiva familie (îl vizitam mai mult pe fratele elevei, cu care eram prieten, decât pe ea).

Și, într-o zi, mama mă ia la rost.

Plângând, se răstește la mine: „– Pentru fata lui B... te-am crescut eu? Mai bine îți suceam gâtul, de mic, decât să te știu că te însori cu B...” Mirat, de abia atunci mi-a trecut prin cap gândul că vizitele mele la familia B... puteau fi interpretate ca un început de idilă dintre mine și respectiva elevă. Și, din aceeași zi, am suspendat, pentru totdeauna, prietenia cu toți membrii respectivei familii...

⁴⁸ [Vezi Ilie Dugan-Opaîț, *Date pentru monografia comunei Cireș-Opaîteni*, Ediție îngrijită. Studiu introductiv, notă asupra ediției, comentarii și glosar: Vasile I. Schipor, Indice de nume: Rodica Iațencu, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2008, p. 65.]
<http://cimec.ro/> / <http://institutulbucovina.ro>

29 iunie 1940.

Zi de doliu pentru întregul neam românesc și, în special, pentru cei trăitori în Bucovina de Nord, zi care a despărțit părinți de copii, soții de soți, oameni de casele în care s-au născut generații de bunici și străbunici ai lor.

Noi, copiii – întâi eu și apoi Ioachim –, am plecat în teritoriul liber al României, [iar] ei, părinții, au rămas în Budeniț⁴⁹.

La începutul lunii iulie 1941 – imediat după începerea războiului germano-sovietic –, ne-am reîntors pentru o noapte la Budeniț. Am găsit-o pe mama îngrozită de cele ce urmau inevitabil să li se întâmple chiar în aceeași noapte: deportarea în Siberia. Tata, mai „tare”, părea că este pregătit sufletește să accepte inevitabilitatea soartei.

Am observat chiar atunci că mama avea un început de tremur al capului. Era boala Parkinson, de care a suferit și mama ei, bunica Elena Dugan. Ulterior, mama mi-a declarat că această tremurătură i-a parvenit din cauza groazei deportării, ce îi aștepta atât pe părinții mei, cât și pe alte zeci de familii de români din comună.

A urmat apoi evacuarea din 1944, cu bombardarea Gării Ploiești, în timp ce trenul, în care se afla mama, soția și copilul meu, intra în acea gară.

Despre localitățile unde au viețuit părinții mei în perioada 1944 – aprilie 1956 (data morții tatălui meu), am relatat mai sus.

Murind tata, mama a mai rămas un timp la Solca, în casa în care locuia și sora ei, Nataluța. Intervenind însă anumite conflicte în[tre] ambele surori, mama s-a mutat la Clit, la fratele meu, Ioachim, unde a rămas până la data decesului ei.

În această perioadă (1956–1970), mama, femeia calculată, dreaptă, generoasă și cu mult bun simț și judecată, devenea, încetul cu încetul alta. Boala Parkinson progresează, mișcărilor capului fiind din ce în ce mai evidente. A început a fi mereu mai bănuitoare. I se părea că toți au ceva împotriva ei. Pe Nataluța și, în special, pe fiica acesteia, Raluca, le bănuia – în perioada când locuia încă împreună cu ele la Solca – că i-ar lua din lemnele ei și că i-ar umbla în lucrurile personale. Toate erau însă simple păreri maladive, presupuneri neîntemeiate, cele două femei, Nataluța și Raluca, fiind de o cinste ireproșabilă, o cinste specifică Dugănenilor.

Mutată cu domiciliul la Clit, mama continua să aibă aceeași manie: că cineva îi umbla între lucrurile sale personale, că i se ia din mâncare, din lemne etc. Cu multă regularitate, eu îi trimiteam lunar „pensia” ce și-a stabilit-o singură: în medie, 200 [de] lei lunar. Aceasta, în afară de bunurile (îmbrăcăminte și hrană) ce i le duceam personal sau i le trimiteam din când în când.

Dar starea sufletească a mamei devenea tot mai grea. Era pesimistă, deprimată și, cu sufletul, parcă privea undeva departe, spre un viitor ireal. Suferea

⁴⁹ O precizare. În lucrarea de față, amintesc, uneori, ca domiciliul al părinților mei, Cireș, iar alteori, Budeniț. În fapt, nu e nicio eroare. Ambele sate, Cireș și Budeniț, formau o singură comună, care, văzută din avion, ar fi părut o singură vatră de sat, o singură entitate administrativă.

și de o altă manie bolnăvicioasă. I se părea că toți completează împotriva ei, toți îi doresc sfârșitul, deși, atât eu, cât și fratele Ioachim, nu-i doream decât sănătate și o viață cât mai lungă, mai ferită de griji. În sprijinul acestei afirmații, relatez următorul caz.

Odată, am plecat la ea la Clit. Am găsit-o mai veselă, mai bine dispusă decât de obicei și parcă mai sănătoasă. În fața acestor impresii, bucuros, am bătut cu degetul în masă⁵⁰ și i-am zis: „– Mamă, vă găesc tare bine. Mereu doresc să fiți așa!” La acestea, mama n-a ripostat în niciun fel, nici cu bucurie, dar nici cu vreun gest de nemulțumire. Am plecat acasă. După două–trei zile, primesc de la ea un plic, în care îmi scria: „Când ai fost ultima dată la mine, ai bătut cu degetul în masă. Știi de ce. Dorești să mă usuc ca scândura mesei!” Am încercat să-i explic, printr-o scrisoare, ce înseamnă acest gest, al ciocănitului în masă. Dacă mi-a acceptat sau nu explicația mea, nu știu.

Prin anul 1968, mama a început a se plânge de dureri la o ureche, urechea la care, cu 38 ani în urmă (prin anul 1930), a avut otită, făcându-i-se și o operație în Spitalul din Cernăuți. La început, a tratat aceste dureri cu antinevralgice. Ele însă nu cedau, ci, din contră, se agravau. Dându-mi seama că poate fi vorba de o infecție în ureche, am rugat-o să meargă cu mine la Suceava, la un medic specialist, respectiv să se interneze chiar în spital. A refuzat. Durerile progresând, am insistat, am implorat-o să se lase internată în Spitalul din Suceava. M-a refuzat categoric, afirmând: „– În niciun caz nu mă duc nici la un medic și nici la spital!” Văzând situația, am adus la ea un medic din Suceava, dr. Berthold Breznik. A consultat-o și a stabilit diagnosticul: infecție în interiorul urechii. I-a prescris un tratament cu antibiotice, tratament care nu putea să o vindece, ci doar să-i amelioreze temporar durerile și să-i prelungească calvarul. Altceva, nu putea face!

Din infecția în cauză, puroiul din ureche s-a extins, dând în tumoare. Altfel nu se explică groaznicele, cumplitele dureri ce le avea și cărora nu le mai ajuta niciun fel de medicamente. În această stare s-a zbatut cu suferința luni de zile. Mergeam la ea. Uneori, poate că nici nu mă cunoștea. Sau ne cunoștea, dar nu-și putea exterioriza acest fapt. Încerca uneori să scrie cu degetul pe perete sau pe perină ceva pentru noi. Nu înțelegeam, însă, ce dorea să scrie, să exprime.

Într-un moment de luciditate (în ultimele ei zile, se pare că durerile i-au mai încetat), ne-a trimis vorbă, prin fratele Ioachim, să venim la ea ca să ne iertăm. Ne-am dus cu toții, ne-am iertat. Vedeam că se pierde.

Peste câteva zile, la 16 iunie 1970, Dumnezeu a chemat-o la El, curmându-i durerile și teribilele ei chinuri. A murit în zori, creștinește, împărtășită de preotul

⁵⁰ A bate cu degetul în masă sau în altceva tare: pat, dulap etc., e un obicei evreiesc. Evreii, ca să arate că îl găesc pe cineva vesel, sănătos, bat cu degetul în lemn, spunând: „– Nu fie de deochi, arătați foarte bine!” [Și la românii din Bucovina există obiceiul, iar expresia din graiul lor „să nu-i fie cuiva de deochi” este echivalentă cu „o formulă de admirație pentru calitățile fizice ori pentru inteligența cuiva (care nu trebuie deochiat)”. Vezi DEX, 1975, p. 244.]

Ilie Postecă, din comuna învecinată Marginea și cu lumânare în mână, așa după cum mor creștinii adevărați. De față erau fratele Ioachim și soția sa, Floarea.

Am fost încunoștințat imediat de decesul mamei. M-am deplasat la Clit, pentru îndeplinirea ceremonialului necesar de înmormântare. Mama avea pregătit, din timp, absolut tot ce îi trebuia pentru acest ultim drum al ei: ștergare, covor pentru preot, pânză pentru sicriu, cu indicații, scrise pe fiecare obiect, ce urmează a se face cu el. Pe obiectele ei intime (tulpane, rochii etc.) erau prinse, de asemenea, bilețele, cui să i se dea fiecare din ele.

Slujba religioasă (cu doi preoți) s-a făcut la casa fratelui meu și la Biserica din satul Clit. De acolo, cu un microbuz, sicriul și corpul neînsuflăit l-am transportat la Suceava unde, la cimitir, aștepta un alt preot, cu prapori și cu ceva asistență. S-a făcut și aici o slujbă religioasă, după care sicriul a fost așezat în criptă, lângă cel al tatălui meu și soțului ei, Gheorghe Popescu.

Nu pot să închei acest capitol al suferințelor fizice îndurate de mama mea în timpul bolii sale, fără să evidențiez un fapt, care trebuie să fie evidențiat. În timpul lungii zăceri a mamei, Floarea, soția fratelui meu Ioachim și noră a mamei (pe care mama nu o prea agrea, uneori, în viață) i-a arătat un devotament de fiică adevărată sau chiar și mai mult decât cel al unei adevărate fiice. Zi și noapte, surmenată de oboseală și nesomn, a vegheat la patul mamei, spălând-o, dându-i medicamentele și hrănind-o. Timp de luni de zile, cu rândul, Ioachim (pe cât îi era posibil) și, în special Floarea, i-au fost mamei adevărați copii, îngrijitori, medici. Devotamentul acestei nurori s-a exteriorizat până la epuizarea forțelor ei fizice. La moartea mamei, Floarea de abia se mai ținea pe picioare de oboseală și surmenaj. Pentru această atitudine frumoasă a ei, pentru tot ce a făcut în îngrijirea și ajutorarea mamei, eu, mezinul părinților mei, îi aduc și pe această cale mulțumiri, alături de binecuvântarea ce i-a fost dată de mama în ultimele ei clipe ale vieții.

A murit deci și mama, această excepțională mamă, soție și româncă.

Cât timp mama încă trăia, eu mă simțeam copil, deși vârsta copilăriei mele trecuse de mult. Dar, din clipa când ambii părinți nu mai sunt, copilul, chiar tânăr fiind, nu mai e copil. Îi lipsește ceva în viață, acel „ceva” pe care nimeni nu-l poate înlocui, nici soția (oricât de devotată ar fi ea) și nici copiii. Lipsește tata, lipsește mama, lipsește zâmbetele lor, căldura lor sufletească...

Bună și sfântă mamă, pentru tot ce mi-ai oferit în viață (începând cu însăși viața pe care Tu mi-ai dat-o), îngrijire, sfaturi, dragoste, Te binecuvântează! Icoana Ta, vie și neprihănită, îmi va rămâne veșnic în gând, în ochi, în suflet!⁵¹

⁵¹ *Historicul familiei Dugan din comuna Cireș-Opațeni, județul Storojineț, vol. 1, Autor: Ilie Dugan (p. 1–180) și continuat de Radu Popescu (p. 181 până la sfârșit), p. 254–289. Arhiva familiei Elena Ienache, din Suceava, strănepoata autorului.] *Historicul familiei Dugan din comuna Cireș-Opațeni, județul Storojineț, vol. 1, Autor: Ilie Dugan (p. 1–180) și continuat de Radu Popescu (p. 181 până la sfârșit), p. 254–289. Arhiva familiei Elena Ienache, din Suceava, strănepoata autorului.**

Grup de studenți, membri ai Societății academice „Junimea” din Cernăuți, la bustul lui Dimitrie Onciul din grădina căminului studențesc de pe Strada Reședinței Mitropolitane, nr. 7, împreună cu „domni bătrâni” („membri emeritați”): Constantin (Stănică) Berariu, Dragoș Vitencu, Arcadie Dugan, Traian Cantemir, Radu Stefanelli, Valerian Cudla, Octavian Ștefanovici, Radu Băcu, Victor Cojocar, Toader Cocea, Mircea Ott, Victor Nuțu etc. Jos, în costum național, Radu Popescu, student la Facultatea de Drept a Universității din Cernăuți (1929). Fotografie de epocă, inedită, arhiva familiei Elena Ienache, născută Popescu, din Suceava.

Radu Popescu, ein Bukowiner Memoirenschreiber – 100 Jahre seit seiner Geburt

(Zusammenfassung)*

Radu Popescu (geb. am 3. August 1909 in Cireș-Opaitei, Distrikt Storozinetz, gest. am 5. Dezember 2000 in Suczawa), Absolvent der Fakultät für Rechtswissenschaft an der Czernowitzer Universität (1934), war in mehreren beruflichen Zweigen tätig: Notar in Vijnicioara (1935–1939), Kreisvorsteher in Storozinetz (1941–1944), erster Kreisvorsteher in Solka (1947), Unterpräfekt in Suczawa (1947–1948), Beamte der Steuerverwaltung der Suczawaer Region (1948–1958) und

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucoovina.ro>

Rechtsverständige (1948–1974). Als Rentner führte Radu Popescu in Suczawa ein bescheidenes Leben und setzte die Chronik der Familie Dugan-Popescu fort, die von seinem Onkel, Ilie Dugan Opaïț (1886–1962), begonnen wurde. Seine Schriften, die drei Jahrzehnte lang in Handschrift und unerforscht blieben, bilden für alle, die die gegenwärtige Geschichte der Bukowina kennenlernen möchten, eine Vielfalt von Informationen über den geographischen, gesellschaftlichen und ökonomischen Rahmen, demographische und ethologische Aspekte, interethnische und genealogische Verhältnisse – und decken fast ein Jahrhundert aus der Geschichte dieses Erdwinkels.

Die Studie *Radu Popescu, ein Bukowiner Memoirenschreiber – 100 Jahre seit seiner Geburt*, zusammen mit einer aus der Memorialistik dieses dem weitem Publikum unbekanntem Bukowiner Schriftstellers ausgezogene Beilage, verwertet unveröffentlichte Archivadokumente und bringt eine Bauernfamilie aus der Bukowina heraus: Gheorghe und Aspazia Popescu aus der Gemeinde Cireș-Opaïțeni. Sie erlebten verschiedene Verwaltungsmodelle und erzogen ihre Kinder im Geiste einer hohen Ethik und eines musterhaften Testaments: „Tue allen Leuten nur Gutes an. So viele gute Sachen wie möglich, und bewahre dich davor, jemandem Schlechtes anzutun. Gott sagt, dass jeden guten Tat ihr Lohn gebührt. So lange du lebst, tue nur Gutes...!“ [...] „–Tue Gutes, viel Gutes, so oft du kannst!“

CONSIDERAȚII ASUPRA EVOLUȚIEI VIETȚII CULTURAL-ȘTIINȚIFICE A COMUNITĂȚII ROMÂNEȘTI DIN REGIUNEA CERNĂUȚI (1990–2007) (II)

RODICA IAȚENCU

Organizații național-culturale

Într-un studiu consacrat situației ucrainenilor din România, Gheorghii Zabolotnyi semnala, în mai 2004, că în Regiunea Cernăuți, comunitatea românească dispunea de 14 societăți național-culturale, 87 de școli cu predare în limba română, 18 școli mixte, 28 instituții preșcolare, grupe românești la Liceul pedagogic și Liceul de cultură, Catedra de filologie română și clasică de la Universitatea Națională „Yuri Fedkovyci”, 13 organe de presă (inclusiv două cu statut republican); emisuni radiofonice zilnice (15 minute); emisuni săptămânale televizate în limba română (două ore și zece minute); în localitățile cu populație compactă românofonă funcționează 74 cămine culturale, 80 de biblioteci, circa 70 de colective artistice de amatori; anual se desfășoară festivaluri folclorice; în Regiunea Cernăuți funcționează 106 parohii ortodoxe românești, aflate în subordonarea eparhiei Bisericii ortodoxe ucrainene¹. Pe lângă aceste instituții, funcționau și 42 de colective teatrale de amatori, 63 de colective de dansuri populare, 82 de tarafuri de

¹ Tudor Andrieș, *Revista presei în limba ucraineană din Regiunea Cernăuți (VIII)*, în „Concordia”, anul X, nr. 21 (444), 2004, p. 9. La începutul perioadei de independență națională, în Regiunea Cernăuți serviciul divin era oficiat în limba română în 108 parohii. În anul 2002, din 396 parohii ale Mitropoliei Bucovinei și Cernăuțiului, aparținând Bisericii ortodoxe ucrainene, 106 erau românești; în alte 24 de parohii serviciul divin era oficiat în două limbi – română și ucraineană; din 335 de clerici, 109 erau români, iar circa 150 posedau liber limba română. Din 10 mănăstiri, 5 erau românofone. Toate anunțurile Consistoriului sunt făcute în două limbi – română și ucraineană. Din 12 protopopi, 4 sunt români (în toate cele 4 raioane cu populație românească – Herța, Hliboca, Noua Sulița și Storojineț). O situație similară se observă și în confesiunile protestante. Din 146 organizații baptiste înregistrate – 29 sunt românofone (serviciile religioase sunt oficiate de către 25 etnici români); din 81 organizații pentecostale înregistrate – 35 sunt românofone (serviciile religioase sunt oficiate de către 30 de etnici români); din 91 organizații înregistrate ale adventiștilor – 12 sunt românofone (serviciile religioase sunt oficiate de către 8 etnici români). Cf. Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *Români din Ucraina între trecut și viitor. I. Români din Regiunea Cernăuți (studiu etnodemografic și sociolingvistic)*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Oradea, Editura Primus, p. 266–267.

muzicanți și 114 coruri, iar în cele 80 de biblioteci era un fond de carte de peste 200 000 de exemplare².

În Regiunea Cernăuți, prima asociație, înființată la sfârșitul lunii mai 1989 (înregistrată la 4 mai 1993), a fost Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu”³ (președinte-fondator Grigore Bostan; ulterior societatea a fost condusă de Ilie Zegrea, Alexandrina Cernov, Arcadie Opaț, Mircea Lutic⁴). Peste un an a apărut organul societății, „Plai Românesc” (redactor Vasile Tărățeanu, astăzi redactor la „Arcașul”). Printre membrii fondatori s-au numărat cadre didactice, agricultori, ingineri, medici, funcționari de stat de etnie română (aceștia s-au retras, ulterior, din societate, după ce s-a constatat că aceasta susține demersuri concrete și îndrăznețe în sensul promovării drepturilor minorității românești din Regiunea Cernăuți).

La inițiativa scriitorului Dumitru Covalciuc, pe lângă această societate a început să funcționeze, din 29 martie 1990, Cercul cultural „Arboroasa”, în cadrul căruia s-au reunit, în general, profesorii de istorie din școlile românești. Unul dintre scopurile acestei asociații, așa cum mărturisește liderul acesteia, Dumitru Covalciuc, este „să scriem istoria postbelică a regiunii noastre, să ne aducem contribuția la renașterea tradițiilor spirituale românești [...], să stimulăm și să îndrumăm cercetarea științifică a tinerilor”. Ulterior, această asociație a fost scoasă din cadrul Societății, funcționând ca structură independentă, fără personalitate juridică.

În 1992 societatea editează prima revistă, primul calendar și primul almanah din nordul Bucovinei postcomuniste, iar în 1993 editează o publicație anunțată ca „tribuna trimestrială a unui modest cerc de intelectuali tineri”⁵. De la entuziasmul de început, caracterizat prin întocmirea de programe de lucru pentru o mai profundă cunoaștere a situației românilor din regiune, revendicarea drepturilor politice și lupta consecventă pentru obținerea acestora, s-a ajuns la o situație de criză (în formularea Alexandrinei Cernov, „etapa dezbinării”). În ciuda acestui

² Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 266.

³ Statutul acestei societăți în „Glasul Bucovinei”. Revistă trimestrială de istorie și cultură (Cernăuți-București), I, nr. 3, 1994, p. 158–163.

⁴ Din 1996, președinte este Arcadie Opaț. La ultimele două alegeri contracandidat a fost Vasile Tărățeanu. Din cele 108 filiale, delegații și-au ales doar 50 filiale (câte 5 persoane de la fiecare filială). După ce s-a constatat rolul unor secții raionale de învățământ, mulți delegați nu s-au prezentat la adunare, înregistrându-se doar 226 delegați. În urma dezbaterilor, 104 delegați, în frunte cu Vasile Tărățeanu, au părăsit sala. Cei rămași – 126 persoane (inclusiv reprezentanții puterii executive), l-au reales pe Arcadie Opaț. La sfârșitul anului 2008, Arcadie Opaț și-a dat demisia, interimatul fiind asigurat, până la desfășurarea alegerilor, de către Vasile Băcu. Cf. Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 263.

⁵ Șt. Purici, *Considerații privind evoluția comunităților românești din Ucraina (1990–2006)*, în „Analele Bucovinei”, XV, nr. 1, 2008, p. 193; Ștefan Hostiuc, *Jocul de-a cultura sau cultura ca instituție? O retrospectivă tematică a presei românești din nordul Bucovinei* (II), în „Glasul Bucovinei”, IV, nr. 1 (13), 1997, p. 12. Pentru activitatea societății vezi Grigore Bostan, *Aspecte din activitatea societății „Mihai Eminescu”*, în „Glasul Bucovinei”, I, nr. 3, 1994, p. 150–154.

parcurs, „societatea există. Există prin oamenii ei, care continuă lucrarea de renaștere națională, în condițiile de haos total ale vieții noastre zilnice, ale intoleranței și neînțelegerii. Ea există prin acțiuni de cultură și științifice, prin măsuri de susținere a învățământului în limba română, prin publicații – toate mărturiile ale vitalității noastre” (Alexandrina Cernov)⁶.

Pe baza secțiilor existente în cadrul Societății „Mihai Eminescu”, liderii comunității românești au înființat, în anul 1991, în Regiunea Cernăuți, câteva O.N.G.-uri: Societatea științifico-pedagogică republicană „Aron Pumnul” (președinte Aurel Constantinovici)⁷; Societatea Cultural-Bisericească „Mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici” (președinte Mihai Ivasiuc); Societatea Doamnelor Române din Regiunea Cernăuți (președinte Victoria Ivasiuc)⁸; Societatea Românilor (moldovenilor) din Regiunea Cernăuți – victime ale represaliilor staliniste „Golgota” (președinte Petru Grior); Alianța Creștin-Democrată a Românilor din Ucraina (președinte Constantin Olaru)⁹.

După o scurtă perioadă în care aceste societăți au conlucrat, s-a creat, treptat, o atmosferă de neîncredere și animozitate între unele organizații sau liderii aceleiași societăți. Tensiunile și divergențele au ieșit la suprafață cu ocazia organizării, de către conducerea Societății „Mihai Eminescu”, la 7 iunie 1992, a Primului Congres al Românilor-Moldovenilor din Regiunea Cernăuți. Liderul Cercului „Arboroasa”, Dumitru Covalciuc, alături de alți câțiva intelectuali, au constituit o alianță provizorie, numită „Blocul 5 iunie”, care își propunea să amâne sau să deturneze lucrările Congresului. Nu este exclusă nici posibilitatea unei acțiuni concertate cu unele structuri ale statului ucrainean, având în vedere intervenția brutală a unor tineri, membri ai unei formațiuni paramilitare ucrainene, care luptaseră în lunile anterioare în Republica Moldova de partea separatiștilor din Transnistria. Prin cele două acțiuni, liderii românilor din Regiunea Cernăuți au fost avertizați asupra faptului că autoritățile nu vor tolera demersuri care să țințească emanciparea națională și reconstituirea unității originare, dovadă că următorul Congres a fost convocat după șapte ani, în 1999¹⁰.

⁶ Alexandrina Cernov, *Societatea „Mihai Eminescu” în oglinda retrovizoare a momentului actual. Raport prezentat la Conferința jubiliară a Societății „Mihai Eminescu”*, în „Glasul Bucovinei”, I, nr. 3, 1994, p. 156–157.

⁷ La ultimele alegeri, desfășurate în anul 2004, s-au prezentat doar 37 de membri ai Asociației. A. Constantinovici a fost reales președinte. Cf. Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 263.

⁸ Societățile „Mitropolitul Silvestru...” și „Doamnele române...” și-au încetat activitatea după un an de existență. Cf. *Ibidem*.

⁹ Fondată la 8 decembrie 1991, la primul congres de constituire, ca mișcare social-politică. Legitimată în anul 1992, când au fost elaborate și statutele. Obiectivele acesteia sunt subordonate apărării drepturilor comunității românești din Ucraina. Din august 2001, în Regiunea Cernăuți A.C.D.R. și-a restrâns activitatea publică, rămânând activă doar filiala regională Odessa. În anul 1997 a întocmit un raport privind situația minorității românești din Ucraina. Cf. Constantin Olaru, *Alianța creștin-democrată a românilor din Ucraina (ACDR)*, în „Glasul Bucovinei”, IV, nr. 3 (15), 1997, p. 103–105; p. 106–110; Șt. Purici, *op. cit.*, p. 193; Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 263.

¹⁰ Șt. Purici, *op. cit.*, p. 194.

În anii care au urmat au apărut și alte asociații și instituții: Societatea „Tricolorul” – organizația veteranilor români din cel de-al Doilea Război Mondial (președinte Gheorghe Pavel); Liga Tineretului Român „Junimea” (președinte de onoare – Ion Popescu, președinte-fondator – Liviu Rusu, președinte în exercițiu – Dumitru Mintencu, din februarie 2004 – Vitalie Zegrea); Societatea Medicilor Români „Isidor Bodea” (președinte dr. Ion Broască); Societatea Ecologică, Cultural-Gospodărească și de Binefacere „Stejarul” din Cernăuți (președinte Ion Voronca); Clubul Cultural Sportiv „Dragoș-Vodă” (președinte de onoare – Ion Popescu, director administrativ – Mihai Dârda, președinte în exercițiu – Aurica Bojescu, secretar responsabil – Petru Postecă); Institutul Obștesc „Constantin Loghin”; Societatea „Brâncoveanu”; Societatea Orășenească „Golgota” (președinte – Octavian Bivolaru); Fundația Culturală de Binefacere „Casa Limbii Române” (director – Vasile Tărățeanu); Reuniunea Scriitorilor Români din Cernăuți (președinte – Ilie T. Zegrea); Fundația Civică Raională „Gh. Asachi” (președinte – Eugenia Cimbrovici-Teodoreanu); Fundația Cultural-artistică „Prodomus”; Centrul Bucovinean de Artă pentru Conservarea și Păstrarea Culturii Tradiționale Românești (președinte – Iurie Levciuc); Centrul Bucovinean Independent de Cercetări Actuale de pe lângă Uniunea Societăților Românești „Pentru Integrare Europeană” – Hliboc (apare și cu denumirea de Centrul Independent de Studii Bucovinene), înregistrat în anul 2004 (președinte de onoare – Ion Popescu, președinte în exercițiu – Aurica Bojescu). Această instituție s-a încadrat în „proiectul, de lungă durată, consacrat studierii situației românilor din Ucraina și, în particular, a românilor din Regiunea Cernăuți, a doleanțelor și scopurilor strategice în mișcarea de renaștere a identității național-culturale, la integrarea lor în națiunea politică ucraineană, contribuind, în paralel, la menținerea, în continuare, a particularităților originii etnice ale populației românofone din această zonă”¹¹. Cercetările de teren, de bibliotecă și de arhivă s-au publicat în lucrarea semnată de Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *Românii din Ucraina între trecut și viitor*, vol. I *Românii din Regiunea Cernăuți (studiu etnodemografic și sociolingvistic)*. Lucrarea a apărut, la Cernăuți, în anul 2005 (tiparul fiind realizat de Metropolis SRL, Oradea), cu sprijinul Guvernului României – Departamentul României de Pretutindeni. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, a acestei lucrări a apărut în anul 2009, la Editura Primus din Oradea.

O tentativă de unificare a organizațiilor românilor de pe teritoriul statului ucrainean s-a materializat prin înființarea (în urma demersurilor începute în 1996, odată cu adoptarea Constituției Ucrainei), la 5 martie 2005, la inițiativa lui Ion Popescu, a Uniunii Interregionale „Comunitatea Românească din Ucraina” (președinte al Consiliului Național și președinte al Comunității – Ion Popescu; președinte al Senatului – Vasile Tărățeanu; secretar responsabil – Aurica Bojescu). Uniunea are membri în Transcarpatia, orașul Kiev, Regiunea Odessa din Ucraina, dar și în România, Moldova, Albania, Bulgaria, Franța, Macedonia, Ungaria,

¹¹ *Ibidem*; www.konsulro-cernauti.cv.ukrtel.net/comunitate.
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

S.U.A., Serbia și Muntenegru. Această uniune a fost înființată cu „misiunea istorică de a crea condițiile logistice pentru a uni eforturile celor ce doresc să se unească, lăsând, însă, ușa deschisă și pentru cei ce vor adera pe parcurs”¹². Chiar dacă această inițiativă a fost sprijinită de o parte a conașionalilor, proiectul nu a reușit să adune în interiorul acestei structuri toate organizațiile importante¹³.

În Regiunea Cernăuți s-a constituit, la 7 februarie 1992, Institutul Obștesc de Istorie, Restituiri Literare și Folclorice „Dimitrie Onciul” (neînregistrat); organ de presă – „Miorița”; sub egida lui apar mai multe publicații: „Calendarul poporului pe anul 1993”, „De la Nistru pân’ la Tisa”, „Codrul Cosminului”¹⁴.

În anul 1999 a fost inaugurat, la Consulatul României din Cernăuți, Centrul „Eudoxiu Hurmuzachi” (director coordonator – Grigore Bostan; director – Dan Horia Mazilu), care avea drept scop „asigurarea legăturii directe cu școala românească de toate gradele, cu intelectualii și tineretul studios din zonă, în cadrul programelor de cooperare euroregională în domeniile culturii, educației și învățământului”. Programul de activitate al institutului prevedea, printre altele, investigații documentare pe tema situației lingvistice din Regiunea Cernăuți, pentru a putea deține informații privind ponderea limbii române în școală, biserică, învățământ, mass-media etc., investigații de arhivă și teren, perfecționarea cadrelor didactice, selecția absolvenților școlilor românești în vederea înscrierii la studii în România, inaugurarea unei biblioteci de carte românească, editarea unor cărți, organizarea de programe culturale și științifice, coordonarea relațiilor interstatale în domeniul învățământului, culturii, științei, păstrarea și cultivarea limbii, a spiritului național etc. Sub egida acestui institut a fost tipărit, în anul 2000, în colecția „Bucovina literară”, inițiată de Editura „Alexandru cel Bun”, volumul *Pagini de literatură română, Regiunea Cernăuți, 1775–2000*, semnat de Grigore C. Bostan și Lora Bostan. În *Notă asupra ediției*, autorii precizează faptul că lucrarea este destinată, în primul rând, studenților de la Catedra de Filologie română și clasică –

¹² Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 263.

¹³ Același fenomen de trecere de la unitate la dezbinare caracterizează și viața culturală din celelalte două zone locuite compact de români. În regiunea Transcarpatică, localitatea Apșa de Jos, Dibrova, există trei asociații culturale: la 22 octombrie 1989 a fost constituită Societatea Social-Culturală a Românilor din Transcarpatia „George Coșbuc” (Ion Mihalca); în anul 1999 a fost inițiată constituirea unui nou O.N.G., înființat oficial în vara anului 2000 sub denumirea de Asociația Social-Culturală a Românilor din Transcarpatia „Ioan Mihaly de Apșa”, avându-l ca președinte pe Vasile Iovdi; în luna aprilie 2001 a fost constituită Uniunea Românilor din Transcarpatia „Dacia”, condusă de Ion Botoș. „Dacia” publică, neregulat, periodicul „Apșa”. În orașul Ujgorod, în anul 2003 a fost constituită Societatea Tineretului Român „Mihai Eminescu” (Ion Bococi). În Regiunea Odessa, „moldovenii” s-au organizat în cadrul unor filiale ale Alianței Creștin-Democrate a Românilor din Ucraina (A.C.D.R.): Organizația regională Odessa a A.C.D.R.-ului, în frunte cu Petru Șchiopu, și Organizația raională Sărata a A.C.D.R.-ului, condusă de Ștefan Pintea. De asemenea, există și structuri locale: Societatea Românilor din Raionul Tatarbunar „Valul lui Traian”, coordonată de Nicolae Moșu; Societatea Ecologică „Jalpug”; Asociația Panucraineană Național-Culturală a Moldovenilor „Luceafărul”, înființată și condusă de Anatolii Fetescu. Cf. Șt. Purici, *op. cit.*, p. 195.

¹⁴ Ștefan Hostiuc, *op. cit.*, p. 13–14.

Universitatea din Cernăuți, care studiază, pe lângă materia prevăzută în programa generală, și literatura română din Bucovina. „Obiectivele principale ale acestui curs special sunt determinate de necesitatea de a releva continuitatea, permanența tradițiilor scrisului nostru, contribuția românilor în viața spirituală din spațiul carpato-nistrean (Regiunea Cernăuți) pe parcurs de două secole”. De asemenea, autorii precizează faptul că lucrarea poate servi și în calitate de „manual pentru școala medie (curs facultativ de istorie a culturii ținutului natal) sau drept sursa istorico-documentară și de revelație artistică pentru toți cetățenii pe care-i preocupă problemele vieții spirituale a românilor din Bucovina istorică și din actuala Regiune Cernăuți”¹⁵.

Manifestări cultural-științifice

Comunitatea românească din Regiunea Cernăuți, prin organele sale culturale reprezentative, organizează o serie de manifestări care au devenit tradiționale. Salonul internațional de carte românească de la Cernăuți (prezentări de carte, reviste, ziare, prezentarea unor edituri, organizarea de simpozioane) se organizează începând cu anul 2001, la inițiativa Editurii „Alexandru cel Bun”, care-și propusese, pe lângă activitatea editorială, să devină „un centru de propagare a cărții românești, de informare a intelectualității din Regiunea Cernăuți, în primul rând a profesorilor din școlile cu limba română de predare din Ucraina, despre noutățile editoriale din România și Republica Moldova”¹⁶. Materializare a celui mai important obiectiv din proiectul cultural și științific inițiat de Editura „Alexandru cel Bun” și redacția revistei „Glasul Bucovinei”, această manifestare a devenit una reprezentativă pentru spiritualitatea românească din Regiunea Cernăuți¹⁷.

Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” a organizat, în anul 1991, prima acțiune științifică – *Diaspora și autohtonă bucovineană*, cu participare internațională. Societatea organizează festivalurile „Florile dalbe” și „Mărțișor”, sărbătoarea „Limba noastră cea română” (în anul 2001 această manifestare culturală ajunsese la ediția a XII-a, reprezentând „un frumos demers al societăților culturale și al populației românești de a-și menține identitatea etnică, lingvistică, culturală și religioasă”¹⁸), festivitățile consacrate zilei de naștere și trecerii în eternitate a poetului Mihai Eminescu.

¹⁵ Grigore C. Bostan, *Limba de cultură și civilizație*, în „Glasul Bucovinei”, VII, 4 (28), 2000, p. 43.

¹⁶ Alexandrina Cernov, *Salonul internațional de carte românească de la Cernăuți*, în „Glasul Bucovinei”, X, nr. 3–4 (39–40), 2003, p. 132.

¹⁷ Despre a treia ediție a acestei manifestări (8–10 decembrie 2004) vezi Dorina Ciobanu, *Destinul negru-alb al cărții românești din Cernăuți*, în „Glasul Bucovinei”, XII, nr. 1(45), 2005, p. 97–105.

¹⁸ Apud Vasile I. Schipor, *Manifestări cultural-artistice, literare și științifice consacrate Bucovinei*, în „Analele Bucovinei”, VIII, nr. 2, 2001, p. 441.
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

Fundația culturală de binefacere „Casa Limbii Române”, condusă de scriitorul Vasile Tărățeanu, a inițiat festivalul-concurs „Din cântecele neamului”.

Activitățile desfășurate de colectivul redacției revistei „Glasul Bucovinei” și al Editurii „Alexandru cel Bun” au implicat și Școala Medie nr. 29 (în prezent, Gimnaziul nr. 6) din Cernăuți, care a devenit un centru al culturii românești, găzduind cele mai reprezentative manifestări. Aici s-a desfășurat, în anul 2005, prima ediție a Festivalului de poezie „Ilie Motrescu”, organizat de Liga Tineretului Român „Junimea” din Regiunea Cernăuți¹⁹.

Pornind de la faptul că în programele școlare și cele universitare nu sunt incluse cursuri de istorie, cultură și civilizație românească, iar numărul orelor de limbă și literatură română în școli este redus, aceleași instituții s-au implicat în organizarea unui lectorat care includea susținerea lunară a unor prelegeri despre personalități marcante ale culturii românești. Acestea au fost inaugurate prin prelegerea susținută de Ilie Luceac, de la Colegiul Pedagogic al Universității din Cernăuți, despre compozitorul bucovinean Ciprian Porumbescu²⁰.

Încă de la primul Congres al românilor din Regiunea Cernăuți și la diferite adunări ale societăților culturale a fost adusă în discuție și sprijinită ideea înălțării unui monument al lui Ștefan cel Mare în locul în care s-a desfășurat, la 1497, bătălia de la Codrii Cosminului. În anul 1994 a fost creat un comitet organizatoric împuternicit să se ocupe de această problemă, iar Consiliul raional Hliboca a aprobat, la 22 martie 1995, ridicarea unui monument al lui Ștefan cel Mare în Codrii Cosminului și instaurarea unei plăci comemorative dedicată scriitorului V. E. Posteuca. Acestea hotărâri au fost înaintate, pentru a fi aprobate, Direcției pentru Cultură a Administrației Regionale de Stat, care a solicitat Universității cernăuțene, la 4 septembrie 1996, o *Notă istorică informativă*, din carte cităm următoarele: „Demersurile unui anumit număr de cetățeni ai Ucrainei privind ridicarea unui monument sau a unui obelisc în cinstea fostului monarh al fostului cnezat moldovenesc, Ștefan cel Mare, pe teritoriul actualului stat suveran Ucraina [...] poate fi apreciat fie ca necunoașterea de către inițiatori a trecutului istoric al ținutului, fie ca urmărirea unor anumite scopuri politice conjuncturale, fie ca lipsă de tact național. [...] Demersurile Comitetului executiv al Consiliului raional Hliboca privind instalarea unui plăci comemorative scriitorului V. E. Posteuca merită a fi sprijinite”. Față de aceste acțiuni, intelectualitatea românească a luat atitudine. Deputatul Vasile Tărățeanu a rostit o cuvântare (*În loc de interpelare: „când ne-a fost Ștefan părinte...”*) în Consiliul regional Cernăuți, la 11 februarie 1997²¹. Demersurile au fost respinse de administrația regională. Au mai fost câteva intervenții în presa românească și în cadrul unor întruniri publice, rămase fără răspuns din partea autorităților.

¹⁹ Vitalie Zăgrea, *Numele poetului Ilie Motrescu a reînviat printre cei tineri*, în „Glasul Bucovinei”, XII, nr. 4 (48), 2005, p. 111–112.

²⁰ Maria Toacă, *Un alt mod de a rezista prin cultură*, în „Glasul Bucovinei”, VIII, nr. 4 (32), 2001, p. 106.

²¹ „Glasul Bucovinei”, IV, nr. 1(13), 1997, p. 135–137.

Unele dintre manifestările cultural-științifice organizate în Regiunea Cernăuți au fost dedicate comemorării unor evenimente sau personalități bucovinene. Astfel, cu prilejul comemorării a 125 de ani de la moartea cărturarului Eudoxiu Hurmuzachi, în perioada 29–30 mai 1999 Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, împreună cu Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” și Primăria comunei Cernauca au organizat simpozionul *Rolul familiei Hurmuzachi în istoria Bucovinei*, însoțit de oficierea unei slujbe de pomenire a familiei Hurmuzachi, sfințirea troițelor și a mormintelor celor îngropați la Cernauca. S-a convenit, în încheierea acestei ample manifestări, asupra înființării unui muzeu cu documente și obiecte rămase de la familia Hurmuzachi, reconstrucției casei Hurmuzachi, ridicării, în centrul comunei, a unui grup statuar²². În luna octombrie a anului 1999 a avut loc deschiderea Muzeului Hurmuzăcheștilor (ulterior, acesta a fost desființat), „sub semnul dorinței ca localitatea, intrată în istorie prin evenimentele anului 1848 și Hurmuzăchești, să devină loc de pelerinaj pentru toți românii”²³.

Anul 2000 – Anul Eminescu – a fost prilejul pentru omagierea poetului național, la 150 de ani de la naștere. În programul manifestărilor jubiliare organizate, pentru prima oară, la nivel oficial, au fost cuprinse: o seară literar-artistică festivă; conferința științifică *Eminescu și Ucraina*; realizarea indicelui bibliografic *Eminescu și Bucovina* și a unei ediții bilingve *Eminescu*; întâlniri cu scriitori; expoziții tematice de carte în instituții de cultură și învățământ; vernisarea expoziției *Eminescu și Bucovina*. Cu același prilej, la Cernăuți s-au desfășurat și lucrările conferinței științifice internaționale *Mihai Eminescu și Ucraina*. La 15 iunie a avut loc, la Cernăuți, festivitatea dezvelirii statuii lui Mihai Eminescu, moment marcat de evenimente care au produs participanților români o „bucurie amară”: limitarea participării românilor la festivitate, îngrădirea comunicării în limba română, marginalizarea momentului poetic pregătit de scriitorii români de la Cernăuți și din țară²⁴. Manifestări culturale dedicate poetului național s-au desfășurat și la începutul anului 2006, când s-au împlinit 156 de ani de la nașterea sa. Acestea au fost organizate de Consulatul General al României la Cernăuți, în colaborare cu societățile românești din Regiunea Cernăuți și cu sprijinul logistic al Memorialului Ipotești²⁵.

Seria de manifestări dedicate comemorării unor personalități bucovinene este completată de evocarea, în anul 2001, a lui Aron Pumnul, la 125 de ani de la

²² Petru Bejinariu, *Manifestări culturale la Cernauca, 29–30 mai 1999*, în „Analele Bucovinei”, VI, nr. 2, 1999, p. 489–490.

²³ Vasile I. Schipor, *Evenimente și manifestări culturale consacrate Bucovinei (ianuarie–decembrie 1999)*, în „Analele Bucovinei”, VII, nr. 1, 2000, p. 275.

²⁴ Idem, *Manifestări științifice și cultural-artistice consacrate Bucovinei (ianuarie–decembrie 2000)*, în „Analele Bucovinei”, VII, nr. 2, 2000, p. 602–603.

²⁵ „Glasul Bucovinei”, XIII, nr. 1(49), 2006, p. 127–129.

moartea sa. Seara omagială, organizată cu acest prilej, s-a desfășurat la sediul Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu”, prin contribuția scriitorului Dumitru Covalciuc²⁶.

În Regiunea Cernăuți au fost aniversate, prin manifestări specifice, anumite evenimente cu rezonanță în istoria României. În anul 1999, cu prilejul Zilei Naționale a României, Consulatul General Român (înființat și datorită demersurilor repetate ale societăților românești) a organizat, pentru prima oară, la Cernăuți, manifestări dedicate acestui eveniment²⁷. În anul 2001, cu prilejul împlinirii a 60 de ani de la deportările masive ale românilor din nordul Bucovinei în Siberia și Kazahstan, au fost organizate simpozioane și conferințe de omagiere. La Herța a fost dezvelită o cruce comemorativă în curtea Bisericii „Sf. Spiridon”, iar în satul Buda (comuna Mahala), o troiță, în amintirea celor decedați în exilul siberian și a românilor masacrați la Lunca, în februarie 1941²⁸.

Reprezentanții societăților culturale din Regiunea Cernăuți (Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu”, prin Arcadie Opați, Societatea „Golgota”, prin Petru Grior și Societatea Medicală „Isidor Bodea”, prin Ion Broască) au participat la lucrările Conferinței științifice internaționale *Ucraina – România – Republica Moldova: relații politice, economice și culturale în contextul proceselor europene contemporane* (ediția a doua), desfășurată la Cernăuți în perioada 23–25 septembrie 2004, în cadrul căreia au fost prezentate puncte de vedere asupra problemelor politice, istorice și culturale care apar în relațiile dintre aceste trei țări care au teritorii ce constituie euroregiunea „Prutul de Sus”²⁹. Alexandrina Cernov a participat, alături de reprezentanții minorităților naționale din România, la lucrările celei de a V-a Conferințe internaționale de istorie de la Constanța, cu tema *Istorie și actualitate* (2004), prezentând comunicarea *Realizarea drepturilor minorităților naționale din Ucraina: legislație, interese politice, capcanele istoriei*³⁰. La simpozionul național *Ștefan cel Mare în conștiința românilor* (Suceava, 2004), alături de cercetători și profesori de la București, Iași, Suceava, au participat și reprezentanți ai universității cernăuțene: Ilie Luceac, Colegiul Pedagogic (comunicarea *Istoria unui portret: Ștefan cel Mare, de Epaminonda Bucevschi*) și Antonie Moisei, Facultatea de Istorie (comunicarea *Ștefan cel Mare în paginile colecțiilor etnofolclorice culese de S. Fl. Marian și succesorii săi – a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*)³¹.

²⁶ Vasile I. Schipor, *Manifestări cultural-artistice, literare și științifice consacrate Bucovinei*, în „Analele Bucovinei”, VIII, nr. 1, 2001, p. 225.

²⁷ Idem, *Evenimente și manifestări culturale consacrate Bucovinei (ianuarie–decembrie 1999)*, în „Analele Bucovinei”, VII, nr. 1, 2000, p. 275.

²⁸ Idem, *Manifestări cultural-artistice, literare și științifice consacrate Bucovinei*, în „Analele Bucovinei”, VIII, nr. 1, 2001, p. 228.

²⁹ Dorina Ciobanu, *Despre trei țări într-o conferință de trei zile*, în „Glasul Bucovinei”, XI, nr. 3–4 (43–44), 2004, p. 111–112.

³⁰ Alexandrina Cernov, *Istorie și actualitate*, în „Glasul Bucovinei”, XI, nr. 1–2(41–42), 2004, p. 177–185.

³¹ *Ibidem*.

Intelectualii români din Regiunea Cernăuți participă la Cursurile de Vară ale Universității Populare „Ion Nistor” a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, organizate la Rădăuți și la manifestările științifice organizate de Institutul „Bucovina” al Academiei Române.

Congresele intelectualității românești din Regiunea Cernăuți

Drepturile minorității românești din Ucraina au fost susținute în cadrul congreselor care s-au organizat, începând cu anul 1992, în Regiunea Cernăuți. Congresul regional al comunității românești din Regiunea Cernăuți (1992) a fost precedat de congresele raionale. Primul congres raional a avut loc la începutul lui aprilie 1992, în raionul Storojineț (comuna Carapciu), la inițiativa unui grup de intelectuali, format din: Alexandrina Cernov, Ion Popescu, Aurel Constantinovici, Constantin Olaru, Ilie Zegrea. Acesta a fost urmat de congresele organizate în raionale din Hliboca (organizator – Vasile Tovarnițchi), Noua-Suliță (organizator – Gheorghe Ciubrei, membru în conducerea Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu”, președintele administrației raionale) și Herța (organizator – Constantin Dabula, președintele Consiliului raional). Aceste congrese i-au desemnat pe cei peste 1 500 de delegați pentru congresul regional, care a avut loc la 7 iunie 1992, la Cernăuți. Din păcate, cu acest prilej au ieșit la suprafață tensiunile dintre liderii comunității românești, Dumitru Covalciuc (Cercul „Arboroasa”), alături de alți câțiva intelectuali, constituind o alianță provizorie, numită „Blocul 5 iunie”, care își propunea să amâne sau să deturneze lucrările Congresului³². Congresul a ales, în cele din urmă, componența Directoratului, ca organ coordonator, însă acesta s-a autodizolvat, liderii s-au dezbinat și activitățile propuse nu au fost duse la bun sfârșit. Importanța acestui congres a constat în votarea *Programului de dezvoltare național-culturală a românilor moldoveni din Cernăuți*³³ alcătuit, în conformitate cu legislația ucraineană și internațională, de către Ion Popescu, Alexandrina Cernov, Vasile Tărățeanu ș.a. Acesta prevedea, printre altele: garantarea reprezentării în Parlament și în organele executive centrale și locale; acordarea statutului de limbă oficială limbii române în localitățile populate de români; inaugurarea unui centru de cercetări științifice de românologie; pregătirea cadrelor de specialiști în România, Republica Moldova și în alte țări; asigurarea pentru generația tânără a studiilor medii de specialitate și superioare în

³² Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 264.

³³ Acesta cuprindea 10 capitole: Cerințe vitale; Relațiile cu România și relațiile de graniță în zona Regiunii Cernăuți; Politica de cadre; Activitatea financiară și economică; Știință, cultură, învățământ; Serviciul militar; Religie; Sport; Tineret și turism; Ecologie. Cf. Alexandrina Cernov, *Problemele naționale ale românilor în Regiunea Cernăuți. Anul 1998*, în „Glasul Bucovinei”, V, nr. 3 (19), 1998, p. 75–80; *Program de dezvoltare națională a românilor moldoveni din Regiunea Cernăuți (proiect)*, în „Plai românesc”, nr. 11 (24), 4 iunie 1992, p. 4–5.

limba română; deschiderea unei universități românești; studierea limbii și literaturii române în toate școlile din localitățile românești, precum și în cele cu populație mixtă; deschiderea de noi clase și școli pentru români; asigurarea școlilor românești cu manuale și trecerea lor la programele pentru gimnaziile și liceele din România³⁴.

Aceste revendicări, cu unele completări, au fost susținute și la congresele intelectualității românești din Regiunea Cernăuți. Primul Congres al intelectualității românești (peste 600 de participanți), care a avut loc în anul 1999, a analizat situația populației românești și problemele care au apărut după semnarea Tratatului de bază dintre Ucraina și România. Președinte al congresului a fost Ilie T. Zegrea, președintele Reuniunii Scriitorilor Români din Cernăuți, iar prezidiul congresului a fost format din: Grigore Bostan, șeful Catedrei de filologie română și clasică a Universității din Cernăuți; Alexandrina Cernov, directorul Editurii „Alexandru cel Bun”; Mircea Lutic, secretar general de redacție al ziarului „Zorile Bucovinei”; Simion Gociu, redactor-șef al ziarului „Concordia”; Grigore Crigan, redactor-adjunct al ziarului „Zorile Bucovinei”; Ștefan Hostiuc și Eugen Patraș. Vasile Tărățeanu, directorul ziarului „Arcașul”, a fost secretar responsabil al congresului. Cu acest prilej au fost adoptate, la 28 mai 1999, două documente referitoare la principalele obiecții privind asigurarea drepturilor comunității românești, soluțiile care se impun și problemele cu care se confruntă comunitatea românească din Regiunea Cernăuți: *Memorandumul Congresului intelectualității românești (inclusiv a conașionalilor ce se consideră moldoveni) din Regiunea Cernăuți, Ucraina* (semnat de membrii prezidiului congresului, președintele și secretarul responsabil al acestuia) și *Doleanțele populației românești din Regiunea Cernăuți (Ucraina) în domeniul social-economic, al culturii și învățământului* (semnat de Ion Popescu, deputat în Rada Supremă a Ucrainei; Aurica Bojescu, în numele grupului de deputați „Unitatea” al Consiliului regional Cernăuți; Constantin Olaru, în numele Alianței creștin-democrate a românilor din Ucraina; Grigore Bostan, în numele Catedrei de filologie română și clasică a Universității din Cernăuți; Aurel Constantinovici, reprezentantul Societății Științifico-Pedagogice Republicane „Aron Pumnul” din Cernăuți; Arcadie Opaț, președintele Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Regiunea Cernăuți; Petru Grior, președintele Societății „Golgota”; Ilie T. Zegrea, președintele Reuniunii Scriitorilor Români din Cernăuți; Ion Voronca, în numele Societății Ecologice, Cultural-Gospodărești și de Binefacere „Stejarul”; Ion Broască, președintele Societății Medicale „Isidor Bodea”; Octavian Bivolaru, președintele Societății Orășenești „Golgota”; Ilie Bezușco, vicepreședintele Ligii Tineretului Român „Junimea”; Dumitru Covalciuc, președintele grupului „Arboroasa”; Gheorghe Pavel, președintele Societății „Tricolorul”; Alexandrina Cernov, în numele revistei „Glasul Bucovinei”; Simion Gociu, în numele redacției ziarului „Concordia”; Elena Cojocaru, în numele revistei pentru

³⁴ Ion Popescu, Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 264.
<http://cmec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

copii „Făgurel”; Ștefan Broască, în numele ziarului „Plai românesc”; Ștefan Hostiuc, în numele redacției revistei „Septentrion literar”; Valeriu Malion, în numele ziarului „Lumea”; Vasile Tărățeanu, în numele ziarului „Arcașul”³⁵.

Al doilea congres al intelectualității românești din Regiunea Cernăuți (28 mai 2000) a pus în discuție statutul limbii române în școlile din Regiunea Cernăuți. Cu acest prilej au fost prezentate trei rapoarte (Ion Popescu, deputat în Rada Supremă a Ucrainei – *Cele cinci etape și cinci condiții de acordare și realizare a drepturilor grupurilor etnice: experiența și opțiunea europeană*; Grigore Bostan – *Limba de cultură și civilizație*; Alexandrina Cernov – *Statutul limbii române în școlile cu limba de predare româna din Regiunea Cernăuți*) și a fost alcătuit un *Memorandum*, care au fost înmânate, ulterior, instituțiilor responsabile cu respectarea legislației în vigoare și președinților României și Ucrainei³⁶.

La al treilea Congres al intelectualității românești (29 aprilie 2001) au participat reprezentanți ai administrației regionale și raionale, oficialități din Guvernul României și administrația județului Suceava, delegați din Republica Moldova și Regiunea Transcarpatică, reprezentanți ai societăților culturale românești din regiune și din România. Tema lucrărilor congresului, *Bucovina. Cultura românească la începutul mileniului III*, a fost dezbătută de către Grigore Bostan, Alexandrina Cernov, Șimion Gociu, Vasile Tărățeanu, Ilie Luceac³⁷. Congresul a adoptat o *Rezoluție*, care reactualiza principalele doleanțe formulate până atunci în privința asigurării drepturilor naționale ale românilor și propunea alcătuirea unui *Program de activitate*, de către instituțiile de cultură (nonguvernamentale și de stat). La finalul lucrărilor congresului a fost lansat un *Apel cu privire la consolidarea tuturor forțelor politice, economice, culturale și profesionale ale minorității românești din Ucraina*, adresat tuturor societăților culturale românești din Regiunea Cernăuți, colectivelor redacțiilor publicațiilor românești, posturilor de radio și TV, editurilor, fundațiilor, deputaților consiliilor sătești, raionale, de oraș, municipale și regional, deputaților poporului în Rada Supremă a Ucrainei. Apelul se referea la concilierea și unitatea națională a tuturor „forțelor constructive ale societății” în vederea convocării unui viitor congres al comunității românești din Regiunea Cernăuți și a fondării Uniunii Comunității Românești din Ucraina³⁸.

Documentele elaborate cu prilejul desfășurării celui de al treilea Congres al Intelectualității Românești³⁹ (*Rezoluția Congresului al III-lea al intelectualității*

³⁵ „Glasul Bucovinei”, VI, nr. 2(22), 1999, p. 44–55.

³⁶ Idem, VII, nr. 4(28), 2000, p. 33–60.

³⁷ Vasile I. Schipor, *Manifestări cultural-artistice, literare și științifice consacrate Bucovinei*, în „Analele Bucovinei”, VIII, nr. 1, 2001, p. 226.

³⁸ „Glasul Bucovinei”, VIII, nr. 1–2(29–30), 2001, p. 72–90.

³⁹ Unele dintre aceste documente au fost trimise către Ministerul Afacerilor Externe al României, Ministerul Justiției din Ucraina (Departamentul pentru minorități și migrație), Ministerul Învățământului și Științei din Ucraina – Direcția Regională a Învățământului Public din Regiunea Cernăuți, Administrației Regionale de Stat – Consiliul Regional de Deputați, Primăriei orașului Cernăuți

românești din Regiunea Cernăuți; Declarații și adresări ale Congresului al III-lea al intelectualității românești din Regiunea Cernăuți; Apelul Congresului al III-lea al intelectualității românești din Regiunea Cernăuți cu privire la consolidarea tuturor forțelor politice, economice, culturale și confesionale ale minorității românești din Ucraina, adresat societăților naționale românești din Regiunea Cernăuți; rapoartele semnate de: Alexandrina Cernov, *Cultura – componentă esențială a existenței și conștiinței românești*; Ilie Luceac, *Editarea de carte și manuale școlare la Cernăuți – trecut, prezent, viitor*; Maria Toacă, *Elita intelectuală își promovează prioritățile*; Grigore C. Bostan, *Coordonatele culturii românești din spațiul carpato-nistrean – Regiunea Cernăuți*), reactualizează principalele probleme formulate începând cu anul 1989, privind asigurarea drepturilor naționale ale comunității românești (referitoare la limba română, învățământ, biserică, păstrarea patrimoniului național cultural) și formulează o serie de programe prioritare în vederea realizării unor obiective culturale concrete: inaugurarea unei Universități multiculturale cu limba de predare româna, a unui Centru de Cultură și Știință (Institutul Român), organizarea Muzeului „Mihai Eminescu”, introducerea evaluării obligatorii la limba și literatura română pentru clasele IX–XI, sprijin financiar pentru editarea de cărți și publicații românești ș.a. În raportul Alexandrinei Cernov sunt evaluate problemele legate de promovarea culturii românești în teritoriile din Ucraina, locuite compact de români. Autoarea trage următoarea concluzie: „Exigențele noastre în ceea ce privește nivelul promovării și contribuției la dezvoltarea culturii românești, în mare măsură depind de noi înșine, de calitatea muncii fiecăruia în parte și a societăților noastre, care ar putea realiza mult mai mult [...] Cert este însă că orice muncă devine rentabilă dacă ea este bine gândită și organizată, susținută de oameni competenți în domeniul lor de activitate. Ar trebui să înțelegem că noi vom putea supraviețui numai prin cultură”⁴⁰. Raportul semnat de Ilie Luceac ridică problema editării de cărți și manuale școlare prin subvenționarea de către stat a publicațiilor școlare apărute la Editura „Alexandru cel Bun”, dotarea redacției Editurii „Svit” (care tipărește lucrări didactice pentru minoritățile etnice din Ucraina) de către statul ucrainean cu aparatul necesar, sprijin material din partea României, prin Departamentul pentru relațiile cu românii de peste hotare⁴¹.

Situația care domnea în comunitatea românească la momentul desfășurării celui de al treilea Congres al intelectualității românești a fost analizată de Alexandrina Cernov, care afirma următoarele: „Românii sunt obsedați astăzi de ideea dezbinării societăților românești, a intelectualității, a existenței unor ambiții personale sau de grup a liderilor care nu se pot înțelege între ei. [...] În consecință, propun să facem, mai întâi de toate, tot ce depinde de noi, tot ceea ce ne permite

⁴⁰ Alexandrina Cernov, *Cultura – componentă esențială a existenței și conștiinței românești*, în „Glasul Bucovinei”, VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 61–67.

⁴¹ Ilie Luceac, *Editarea de carte și manuale școlare la Cernăuți (trecut, prezent, viitor)*, în „Glasul Bucovinei”, VIII, nr. 1–2 (29–30), 2001, p. 68–71.

Constituția Ucrainei și legislația în vigoare. Avem nevoie de o analiză (monitorizare) a activității societăților românești în cei zece ani de existență. Este necesar să analizăm tot ceea ce am realizat până acum și să discutăm care sunt următoarele priorități, căci nu putem spune că nu am dobândit nimic. Cu zece ani în urmă (în 1991, n. n. – R. I.) s-a constituit majoritatea societăților românești. Și ne amintim că ele s-au desprins din secțiunile Societății pentru Cultura Românească «Mihai Eminescu» din Regiunea Cernăuți: pentru învățământ, științifice, bisericești etc. [...] Astăzi, nici una din societățile amintite nu și-a marcat acest deceniu de existență, în care să facă o analiză a activității în fața membrilor lor, precum și a întregii comunități. Procesul a culminat cu Congresul românilor din Regiunea Cernăuți, când a început, de fapt, ruptura esențială dintre liderii societăților românești. [...] Această dată marchează începutul unui lung deceniu de disensiuni, greșeli și neînțelegeri. Pentru prima dată am fost sfidați, la începutul lucrărilor Congresului, de un grup de tineri naționaliști ucraineni, sosiți cu mașinile de la Lviv, cerând insistent suspendarea Congresului sau, măcar, folosirea la Congres numai a limbii ucrainene. De ce n-am avea curajul să recunoaștem acest eșec, să începem de la început? [...] De aceea, propun să fie inclusă în rezoluția Congresului convocarea, într-un timp cât mai util, a celui de al doilea Congres al românilor din Regiunea Cernăuți, a cărui organizare presupune câteva etape, necesare pentru o mai bună pregătire și cu scopul de a monitoriza situația reală care s-a creat în comunitate. O primă etapă ar constitui-o alegerea unui Consiliu de pregătire al Congresului, compus dintr-un grup de inițiativă (care, sper că se va forma în urma acestor discuții), la care ar adera și președinții tuturor societăților românești nonguvernamentale, înregistrate oficial, și formularea documentelor respective (Proiectul statutului comunității românești din regiune, Memorandumul, care ar defini prioritățile, Proiectul Statutului comunității românești din Ucraina, Proiectul de dezvoltare națională a românilor din Ucraina); alegerea unui Consiliu de pregătire a constituirii Comunității românești din Ucraina”. Propunerile făcute de Alexandrina Cernov nu au avut un ecou imediat, rămânând, mult timp, doar în faza de proiect⁴².

Al patrulea Congres al intelectualității românești din Regiunea Cernăuți (decembrie 2005) a dezbătut din nou probleme legate de învățământul în limba română și funcționarea limbii române în teritoriile locuite compact de români și a adoptat o rezoluție în acest sens⁴³.

În anii 2006–2007, comunitatea a fost dezbinată și din cauza campaniilor electorale, unii lideri optând pentru susținerea partidelor din opoziție, alții pentru cele de la putere. Au continuat demersurile vizând învățământul în limba maternă, muzeul „Mihai Eminescu”, finanțarea presei în limba română, sistemul de vize,

⁴² Alexandrina Cernov, *Cultura – componentă esențială a existenței și conștiinței românești. Raport la cel de-al III Congres al intelectualității românești din Regiunea Cernăuți, 29 aprilie 2001*, în „Glasul Bucovinei”, VIII, nr. 1–2(29–30), 2001, p. 63–64.

⁴³ „Glasul Bucovinei”, XIII, nr. 1(49), 2006, p. 63–118.

reprezentarea în organele administrației locale din raioanele cu populație românească, publicarea unor manuale, volume de proză și versuri, organizarea unor manifestări culturale și științifice tradiționale etc.

Această prezentare a vieții culturale a comunității românești din Regiunea Cernăuți a fost una succintă și nu a acoperit întreaga problematică. Totuși, putem face aprecierea că, după anul 1990, comunitatea românească din nordul Bucovinei a intrat într-o nouă etapă de afirmare a identității culturale, dar nu a găsit soluțiile adecvate pentru a-și defini prioritățile privind dezvoltarea culturii românești din Regiunea Cernăuți. Pentru a ne susține această idee, redăm următorul citat, care aparține uneia dintre reprezentatele elitei românești din nordul Bucovinei, Alexandrina Cernov: „Ambițiile deșarte, slăbiciunile omenești și nepriceperea noastră de a conduce, de fapt de a organiza corect și onest activitatea, conform unui program, ce ar defini prioritățile și ar fi fost bine orientat a creat un impas din care, chiar dacă a intrat fiecare societate sau lider separat, trebuie acum să ieșim împreună. Cine nu dorește acest lucru și va continua certurile și disensiunile, acela este împotriva unei conlucrări efective. [...] Cert este că fatalitatea dezbinării noastre are urmări grave și toți, fără nici o excepție, poartă vina pentru toate insuccesele noastre și pentru că avem «liderii» pe care-i avem. Noi i-am ales singuri, atunci când ni s-a dat posibilitatea de a alege. Trebuie să avem curajul să analizăm deschis succesele și insuccesele noastre, să răspundem la unica întrebare care ar putea să ne scoată din impas: de ce? Analiza sumară propusă mai sus nu pretinde să dețină adevărul deplin, dar sper că este suficientă pentru a înțelege că astăzi trebuie să reactualizăm programele noastre de viitor, privind dezvoltarea culturii românești din Regiunea Cernăuți, dintr-o perspectivă concretă, realistă și clară”. Propunerile făcute de Alexandrina Cernov ar trebui să devină obiective prioritare pentru consolidarea identității naționale a românilor din Regiunea Cernăuți și reevaluarea activității liderilor comunității românești.

Betrachtungen zum kulturell-wissenschaftlichen Leben der rumänischen Gemeinschaft aus der Czernowitzer Region (1990–2007)

(Zusammenfassung)*

Die rumänische Gemeinschaft aus der Czernowitzer Region, zusammen mit denen aus der Transkarpatischen Region und Odessa, hat nach dem Jahr 1989 eine neue Etappe der Durchsetzung ihrer Identität, ihrer nationalen Interessen und Beschwerden begonnen. Wichtige Ereignisse aus dem letzten Jahrzehnt des 20. Jahrhunderts – der Fall des Eisernen Vorhangs und die Demokratisierung des sozial-politischen Lebens in den ex-kommunistischen Staaten, die nationalen Befreiungsbewegungen aus den gewesenen sowjetischen Republiken, einschliesslich aus der Ukraine (die am 16. Juli 1990 souverän und am 24. August 1991 selbstständig geworden ist), die Missbilligung des

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

Ribbentrop-Molotov Paktes seitens der Mehrheit der europäischen Staaten, auch seitens der ehemaligen Sowjetunion, die Erweiterung der Verhältnissen zwischen Rumänien und der Ukraine und die Abschliessung eines rumänisch-ukrainischen Grundvertrags (am 2. Juni 1997) usw. – beeinflussten auch die Entwicklung der rumänischen Gemeinschaft aus der Ukraine. Diese nationale Minderheitsgemeinschaft versucht, ihre Identität in einem Staat durchzusetzen, das 1991 seine Selbstständigkeit proklamierte und, von der Abwesenheit einer etno-kulturellen Zusammenhalt bewusst, oft eine Politik der Ukrainisierung der Bevölkerung promovierte – auch in den Regionen, wo die Nichtukrainer eine traditionelle Mehrheit bilden und sich auch während des kommunistischen Regimes einiger etno-kulturellen Rechten und Freiheiten erfreuten.

Nach dem Jahr 1989 haben die intellektuellen rumänischen Eliten das Vorgang der bürgerlichen Organisierung und der Umgestaltung des Emanzipationsphänomens schrittenweise begonnen: zuerst wurde die Abänderung der in der sowjetischen Periode bestehenden Anschauungen vorgenommen; später nahm das Emanzipationsphänomen eine russenfeindliche Richtung, gleichzeitig mit der Verstärkung des ukrainischen nationalistischen Diskurses, wurden die rumänischen Intellektuellen gezwungen, sich eine Widerstandspolitik gegen die Manipulation anzueignen, und zwar Themen aus der nationalen Zivilisation und Geschichte zu verwerten, um das Identitätsgefühl unter ihren Landsmännern zu erwecken und sich gegen die verleumderischen Angriffe der nationalistischen ukrainischen Presse zu verteidigen. Die Hauptbereiche, die zur Entwicklung der national-kulturellen Tätigkeit beitrugen, waren: das Presse-, Schul- und Kirchwesen, die nicht regierungsgebundenen Organisationen, bestimmte sozial-beruflichen Kategorien. Das Ziel war die Bildung einer Widerstandsmentalität und -haltung gegen den Druck und sogar gegen die Drohungen seitens einiger extremistischen Gruppen.

Nach der Darstellung des gesetzgebenden und institutionellen Rahmen hinsichtlich der Nationalminderheiten werden von der Verfasserin dieses Artikels die Entwicklung des mittleren und höheren Unterrichtswesens, die Veröffentlichungen, das rumänische Pressewesen, die kulturell-wissenschaftlichen Veranstaltungen und die Kongresse der rumänischen Intellektuellen aus der Czernowitzer Region präsentiert.

UN MONUMENT DE LA 1820 DEDICAT LUCRĂRILOR CADASTRALE

OVIDIU BĂTĂ

Pe teritoriul actual al României, o formă de cadastru („Cartea funciară”) pentru evidența tehnică și fiscală a terenurilor a funcționat încă din secolul al XIX-lea în provinciile aflate atunci în componența Imperiului Austro-Ungar (Transilvania, Banat, Bucovina).

La 23 decembrie 1817, împăratul Francisc I/Franz al Austriei (1806–1835) a ordonat o înregistrare cadastrală a întregii monarhii, un proiect de anvergură ce va intra în istorie purtând numele său.

Această înregistrare avea scopul de a fixa, în cadrul monarhiei, un sistem unitar și stabil de impozitare funciară (*stabilen Grundcataster*). Prin „stabil” se înțelegea stabilirea impozitelor în funcție de venitul obținut de pe urma proprietăților funciare. Această stabilire a impozitelor trebuia să rămână constantă, chiar dacă venitul putea fi sporit prin eforturi suplimentare ale proprietarului funciar. Hărnicia nu trebuia pedepsită.

Noul cadastru funciar trebuia – și aceasta era trăsătura sa de modernitate și de progres – ca, într-un cadru unitar, să cuprindă, fără excepție, toate parcelele, atât în scris, cât și în formă cartografiată. În acest scop, granițele comunelor cadastrale și, în interiorul acestora, toate parcelele, au fost măsurate și cartografiate.

În Bucovina, măsurătorile cadastrale au fost efectuate între anii 1819 și 1823, respectiv între anii 1854 și 1856. Au fost separate 319 localități cadastrale, 798 707 parcele, pentru care s-au întocmit 4 821 de planșe cadastrale¹. Punctul de plecare pentru măsurătorile cadastrale în Bucovina l-a constituit terenul din jurul Rădăuților².

Rezultatele din Bucovina și Galiția au fost publicate în volume cuprinzătoare pentru fiecare comună cadastrală.

¹ Constantin Ungureanu, *Importanța Cadastrului Franciscan asupra evoluției social-economice a Bucovinei*, în „Analele Bucovinei”, anul XVI, 1 (32)/2009, București, Editura Academiei Române, 2009, p. 82.

² Franz Wiszniewski, *Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes*, München, Verlag „Der Südostdeutsche”, 1988, p. 22.

Pe parcursul efectuării cadastrului, măsurătorile pe teren s-au realizat în baza unei triangulări trigonometrice, ceea ce a permis elaborarea unor planșe și hărți cadastrale mult mai exacte față de măsurătorile anterioare.

Lucrările de cadastru funciar general cuprind un ansamblu de operațiuni cadastrale prin care se asigură identificarea, delimitarea, măsurarea și evaluarea imobilelor funciare, ce sunt nominalizate pe teren și pe planurile cadastrale. Planul cadastral este un document tehnic de bază a cadastrului, care conține reprezentarea grafică la anumite scări a tuturor parcelelor, cu toate datele și codurile cadastrale ale acestora, dintr-un teritoriu administrativ. Funcția cadastrului general, ca sursă primară de date topo-castrale, presupune atât efectuarea de măsurători de teren, cât și evidențierea lor sub formă numerică sau grafică în registre sau planuri cadastrale.

Punctele care formează baza topografică a hărții se materializează în teren prin diferite forme și obiecte. Acestea trebuie să rămână materializate de-a lungul anilor. Cele mai multe dintre aceste puncte sunt vârfurile triunghiurilor de triangulație. Triangulația este o metodă de determinare a punctelor de sprijin ale hărții. Se deosebesc triangulații geodezice și triangulații topografice.

Lucrările au reprezentat o performanță a secolului și au fost unice în Europa. Acest cadastru stabil a fost revizuit – corectat și actualizat – începând cu anul 1869. Legea de ținere în evidență din 1883 solicita operarea permanentă a înscrierilor în cadastru și în harta cadastrelor (hărți cadastrale, care s-au realizat și pentru Bucovina) și prevedea ca harta cadastrală să coincidă cu relieful și mai ales cu cartea funciară (introdusă în diferite părți ale monarhiei în timpuri diferite: în Banat, de exemplu în 1852; în Tirol în 1897!) De pildă, în Tirol, *Cadastrul stabil* a devenit relevant pentru practică abia din anul 1881/1882, până atunci fiind valabil *Cadastrul Terezian*.

Cadastrul stabil se constituia, pentru fiecare comună cadastrală, din documente cartografice și scrise (operări). Dintre documentele cartografice, cu siguranță cea mai importantă este „mapa cadastrală”, cum este numită în Austria. Este o hartă tip „insulă”, adică reprezintă exclusiv zona comunei cadastrale respective, la scara 1:2 880 (după caz, 1:5 760 și 1:1 440). Ea conține toate informațiile relevante legate de teren: clădiri, parcele și limitele lor, cu sigle și destinațiile terenurilor marcate cu culori, denumiri topografice, puncte de graniță. Fiecărei parcele îi era atribuit un număr (număr funciar), deosebindu-se parcelele funciare (cifre roșii) de cele pentru construcții (cifre negre). Dintre hărțile cadastrale înregistrate în *Cadastrul Franciscan* (1817–1861) pentru întreaga monarhie) există mai multe exemplare: 1. originalul, așa-numita „hartă inițială”; 2. după harta originală se făceau chiar atunci duplicate; acestea se aflau în arhiva de hărți a birourilor de măsurare sau de carte funciară din orașele-reședință (capitalele landurilor); 3. hărțile cadastrale s-au multiplicat prin litografiere.

Dintre operările scrise, pentru a le menționa pe cele mai importante, în *Cadastrul stabil*, se numără: descrierea graniței comunei cadastrale, protocolul

(procesul-verbal) parcelelor (indice al tuturor parcelelor dintr-o comună cadastrală) și actele de proprietate (după proprietari, cu toate informațiile relevante despre proprietate). Dintre acestea, arhivele naționale aveau cel puțin copii după aceste acte, grupate în funcție de districtele juridice și comunele cadastrale, din diverse perioade.

Ca o mărturie a activității lucrătorilor cadastrali/topografilor în Bucovina, a rezistat timpului un monument închinat acestei activități, monument care se află pe teritoriul satului Gălănești (Foto 1). Această locație a constituit, probabil, unul dintre punctele de sprijin în activitatea de cadastrare, respectiv punctul vestic.

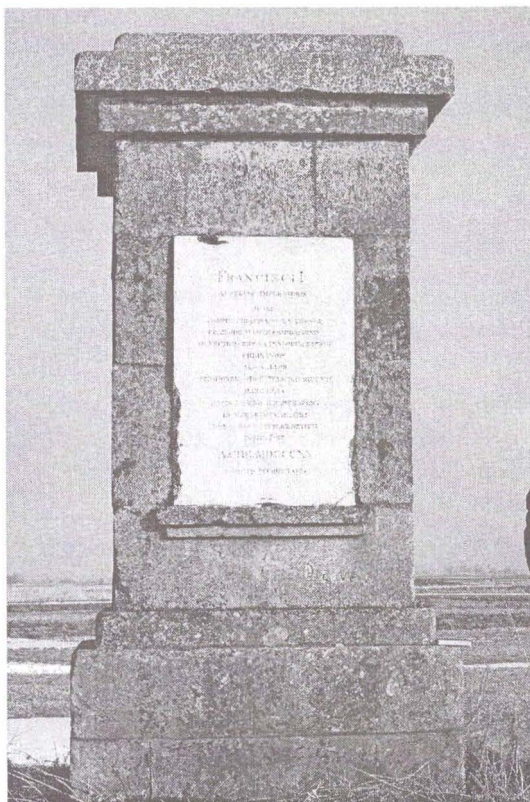

Foto 1. Monumentul de la Gălănești.

La 1783, Gălăneștiul era un cătun al Vicovului de Jos. Pe teritoriul satului acestuia, partea de hotar indicată cu *n* IX în harta cadastrală din 1783 e numită Gallinestie. În apropiere era așezat cătunul Galanești³.

³ Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I, Îngrijirea ediției, studii introductiv, bibliografia, notele și indicele Ion Popescu-Sireteanu. Introducere D. Vatamaniuc, București, Editura Anima, 1996, p. 281.
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

Localitatea Gălănești este situată în Depresiunea Rădăuți, pe malul drept al râului Suceava, la 12 km nord-vest de municipiul Rădăuți.

Depresiunea Rădăuți se dezvoltă în sectorul mijlociu al văii râului Suceava. Dispusă de la nord-vest spre sud-est, conform orientării generale a râului Suceava, se desfășoară pe circa 35 km între Straja și Milișăuți, cu o lățime în jur de 20 km, între Marginea și Dornești, și ocupă o suprafață de peste 600 km². Dominată cu 100–150 m de unitățile vecine, Depresiunea Rădăuți corespunde cu cele mai coborâte trepte ale piemontului pericarpatic – altitudine medie 360 m – și cu aria de desfășurare a conurilor-deltă ale Sucevei și Suceviței.

Pe o hartă topografică a Bucovinei, din anul 1873, scara 1:300 000, foaia nr. 7, Cernăuți, sub localitatea Galinești/Gălănești este marcat un punct topografic, cu numărul 211, sub el înscrisul *Westl. Basis P[unkt]*. Pe aceeași hartă, înspre est, sub Andrasfalva/Măneuți, este marcat punctul 189, cu înscrisul *Östl. Basis P[unkt]*.

Pe o altă hartă topografică a Bucovinei, de la 1890, planșa XXXIII, sub Galinești este marcat un punct topografic cu triunghi, notat 406, și înscrisul *Basis-Endpkt*.

Coordonatele punctului: 47°54'21" latitudine N; 25°48'46" longitudine E.

Monumentul datează din 1820, din timpul împăratului Francisc I (1806–1835).

De formă paralelipipedică, cu o înălțime de circa 3,50 m și cu cele patru fețe orientate spre punctele cardinale, monumentul este construit din blocuri fasonate de gresie feldspatică alb-gălbuie.

Baza o constituie un postament de 1,68 x 1,70 m, alcătuit din două rânduri de blocuri, urmat de o placă groasă de 16 cm, cu dimensiuni de 1,48 x 1,48 m.

Coloana, cu înălțimea de 2,10 m și baza pătrată (1,30 x 1,30 m), este făcută din patru rânduri de blocuri fasonate, numerotate cu cifre romane și două sau trei linii horizontale sub acestea – pe fața sudică (I–VIII), lipite între ele cu un liant făcut din nisip grosier.

Deasupra coloanei sunt două plăci făcute tot din blocuri fasonate, cu dimensiuni asemănătoare cu placa de bază (prima) și postamentul (a doua), cu grosimi de circa 16 cm, și o placă pe post de capac. Posibil ca interiorul coloanei să fie gol.

Pe fața vestică și pe cea estică au fost încastrate două plăci cu înscrisuri. Dintre cele două plăci, a rezistat timpului numai cea de pe fața vestică, cu inscripție în limba latină. Placa de pe latura estică lipsește, a rămas numai locul gol (Foto 2).

Plăcile au fost încastrate prin degajarea unei porțiuni din blocuri și fixate cu ajutorul unor cleme metalice – acestea se văd pe fața sudică, în partea de sus – ce intrau într-un șanț săpat pe laturile plăcii.

Foto 2. Fața sudică și estică.

Placa rămasă (Foto 3) are dimensiunile de 0,79 x 1,20 m și o grosime de circa 10 cm. Este făcută dintr-un calcar litografic fin, de culoare alb-crem. Sub placă se găsește un pervaz în două trepte, ce depășește, în exterior, dimensiunea coloanei.

Pe placă este scris un text în limba latină, cu următorul conținut:

FRANCISCI I. / AUSTRIAE IMPERATORIS / JUSSU / COMITE CHRISTIANO A WURMSER / PRAESIDE AULICAE COMMISSIONIS / DE VECTIGALIBUS EX FUNDORUM RATIONE / ORDINANDIS / AUG. FALLON / OPERATIONEM ASTRON. TRIGON. DIRIGENTE / HAEC META / BASIS LABORIS ICHONOGRAPHICI / IN MEMORIAM CATASTRĀ / DIE 23 DEC. 1817 PUBLICE STATUTI / POSITA FUIT / A. CHR. MDCCCXX / TERMINUS OCCIDENTALIS.

Traducere:

Din porunca lui Francisc I, împăratul Austriei, sub conducerea lui Christian Wurmser, șeful Comisiei Aulice pentru impozitele orânduite potrivit cu interesele domeniilor, s-a pus acest monument ca fundament în amintirea activității iconografice desfășurate sub Aug[ust]. Fallon, conducătorul operațiunilor astronomico-trigonometrice, în baza Legii cadastrului din 23 decembrie 1817. Pusă în anul de la Christos 1820. Borna de vest. (Traducere de prof. Vasile Hasna.)

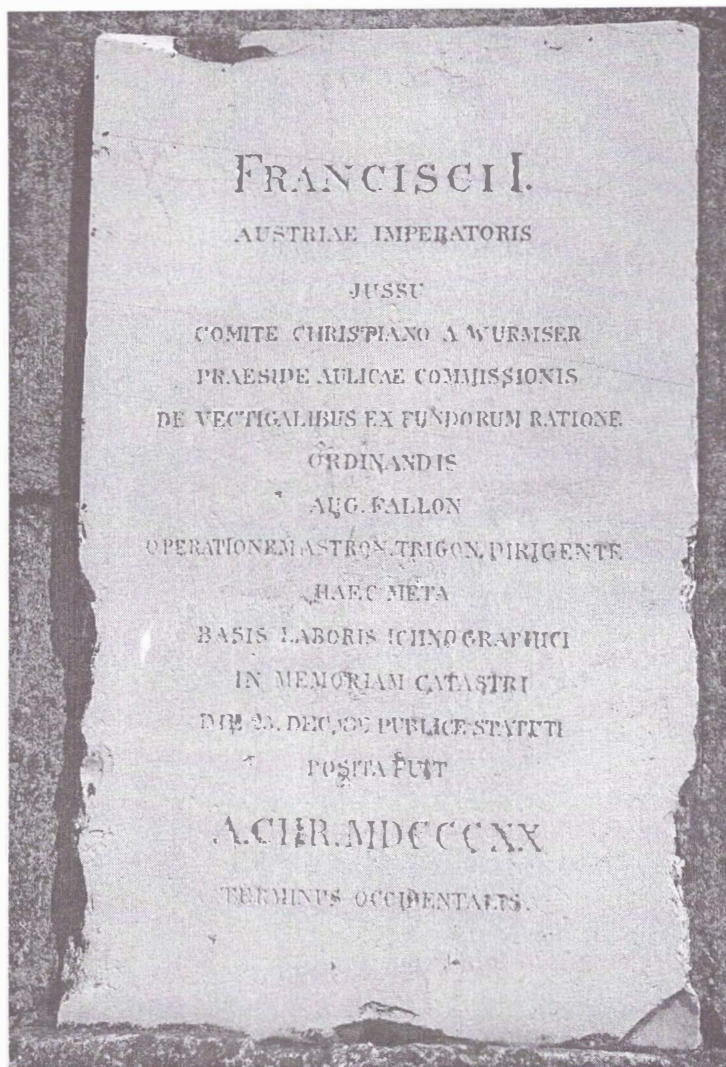

Foto 3. Placa cu înscrisul în limba latină.

Considerăm necesară prezentarea unor informații referitoare la cele trei persoane ale căror nume apar în text.

Francisc I al Austriei, din dinastia de Habsburg-Lothringen (12 februarie 1768, Florența – 2 martie 1835, Viena), a fost ultimul împărat al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană (1792–1806) sub numele de Francisc II (Franz II) și primul împărat al Imperiului Austriac (1806–1835).

Wurmser, Christian Graf von (1768 – 8 septembrie 1844, Viena), fiul lui Dagobert Sigismund Reichsgraf von Wurmser (1724–1797), feldmareșal imperial (*Kaiserlicher Feldmarschall*).

A fost șeful Cămării Aulice la Curtea din Viena și consilier de stat pentru Galiția (*Kammerherr am Wiener Hof und Staatsrat für Galizien*). În perioada iulie 1806 – martie 1809, a fost guvernator provizoriu al Galiției. Conte, Comandor al Ordinului Regal Ungar „Sf. Ștefan” (*Commandeur des Kön. ungar. St. Stephan-Ordens*)⁴.

Fallon, Ludwig August von (27 noiembrie 1776, Namur – 4 septembrie 1828, Viena), ofițer cu merite deosebite în domeniul măsurătorilor cadastrale și al întocmirii de hărți ale Austriei.

După terminarea studiilor la Academia de Inginerie din Viena, Fallon a făcut parte din corpul de ingineri militari și a devenit ofițer, în 1797. A dobândit o reputație deosebită ca șef al Direcției Măsurătorilor Topografice Cadastrale din Viena (*Chef der Cadastral-Central-Vermessungs-Direction in Wien*). General-maior în Corpul de Geniu, Cavalier al Ordinului Rusesc „Sf. Vladimir” Clasa a III-a și al Ordinului Regal Militar Prusac (*Ritter des russ. Kais. St. Vladimir Ord. 3ter Classe und des Kön. preuß. milit. Verd.-Ord.*)⁵.

Sub îndrumarea sa a fost realizată o hartă a Imperiului austriac, *Hypsometrie von Oesterreich aus trigonometrischen Nivellirungen hergeleitet*. I. Bd.: *Die Höhenbestimmungen in Tyrol, Istrien und auf den Inseln im Golfo da Guernero (mit 2 Karten)*, publicată postum la Viena, în 1831⁶.

Numele lui Fallon îl găsim și în studiul lui Sorin Forțiu, *Denumirile Banatului în secolul XIX*⁷: L. A. von Fallon: *Das Oesterreichisches-Kaiserthum, mit beträchtlichen Theilen der angrenzenden Staaten auf Befehl des K. K. Herrn Feldmarschalls und Hofkriegsrathspräsidenten Fürsten zu Schwarzenberg, in dem Topographischen Bureau des K. K. Generalquartiermeisterstabs unter der Leitung des Obersten Fallon, entworfen und gezeichnet*, hartă, 9 coli X (535–717) mm, *Herausgegeben im Lalae*, 1822.

Ein 1820 gebauter, den Katastralvermessungen gewidmeter Gedenkstein

(Zusammenfassung)*

Am 23. Dezember 1817 ordnete der Kaiser Österreichs, Franz I., den Beginn der Katastralvermessungen auf dem Gebiet der ganzen Monarchie an – ein Großprojekt, das in der Geschichte als „Franzsiszeischer Kataster” eingegangen ist. Die Vermessungsarbeiten waren eine einmalige Leistung in Europa jener Zeit.

In der Bukowina wurden die Katastralvermessungen während in den Perioden 1819–1823 und 1854–1856 durchgeführt.

⁴ *Hof- und Staats-Schematismus des Österreichischen Kaiserthums*, I. Theil, Wien, Aus der k. k. Hof- und Staats-Aerial-Druckerey, 1828, p. 336, 389.

⁵ *Ibidem*, p. 298, 314, 341.

⁶ http://de.wikisource.org/wiki/ADB:Fallon,_Ludwig_August_von.

⁷ www.banat.ro/XIX.pdf.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

Der Ausgangspunkt der Katastralvermessungen in der Bukowina bildete das Gebiet um Radautz. Als Zeugnis der topographischen Tätigkeit in der Bukowina gibt es heute noch ein Gedenkstein, der diesen wichtigen Arbeiten gewidmet wurde. Er befindet sich in Galanestie, ein in der Radautzer Depression, am rechten Ufer der Suczawa-Flusses, 12 Kilometer in nord-westlicher Richtung von Radautz liegendes Dorf.

Der Gedenkstein hat eine parallelepipedische Form, mit den Seiten nach den Kardinalpunkten orientiert, hat eine Höhe von 3,50 Meter und ist aus Sandsteinen gebaut.

Auf der westlichen und der östlichen Seite befanden sich zwei eingravierte Platten, aber nur diejenige auf der westlichen Seite, mit einem lateinischen Text, kann man heute noch sehen. Der Text lautet in deutscher Übersetzung wie folgt:

„Auf Befehl von Kaiser Franz I. ist unter Begleitung von Christian A. Wurmser, dem Präsidenten der Hofkommission bezüglich der Festsetzung der Steuerkataster nach Art der Grundstücke diese Säule als Basis der ichonographischen Arbeit zur Erinnerung an die Vermessung, die am 23. Dezember öffentlich beschlossen worden war, wobei August Fallon die Arbeit der astron. trigon. [Vermessungen] leitete. Im Jahre des Herrn 1820. Grenzstein des Westens.“

„GENERAȚIA PAȘOPTISTĂ”: ÎNTRE IDEAL ȘI REALITATE POLITICĂ

ADRIAN-NICOLAE PUIU

Eveniment de anvergură în secolul al XIX-lea, revoluția pașoptistă, integrată valului revoluționar european, susținător al libertății și egalității, a prefigurat și proiectat un program de reforme care, în a doua jumătate a „secolului naționalităților”, avea să modifice substanțial configurația societății românești. Astfel, actul Unirii Principatelor, care punea bazele unui embrion statal polarizator pentru toți românii, opera reformatoare condusă de tandemul Alexandru Ioan Cuza – Mihail Kogălniceanu, ce a contribuit la eradicarea rămășițelor structurilor feudale ale societății și la modernizarea accelerată a acesteia, instaurarea monarhiei ereditare străine, care asigura stabilitate internă și prestigiu extern, concomitent cu instaurarea unui regim politic democratic, constituțional, care asigura afirmarea drepturilor și libertăților democratice, proclamarea, obținerea și recunoașterea internațională a independenței de stat, care transforma România din obiect în subiect al relațiilor internaționale, într-un factor politic activ nu numai în zona sud-est europeană, ci chiar pe eșichierul politicii continentale, într-un pion activ în constituirea alianțelor politico-militare la nivel european și, în același timp, într-un susținător al statu-quo-ului regional, au reprezentat concretizarea unora dintre obiectivele și idealurile proiectate prin documentele programatice ale Revoluției de la 1848.

În studiul de față am încercat să facem o analiză sintetică asupra generației care a proiectat și transpus în realitate întregul proces de devenire a societății românești, „generația pașoptistă”, analiză menită să ne ajute să deslușim mai bine epoca și protagoniștii alături de care și-a desfășurat activitatea Nicolae Ionescu. Procesul de modernizare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele două decenii ale secolului al XX-lea, proces a cărui finalitate a fost geneza unei Români interbelice de anvergură europeană, a fost proiectat, într-o măsură considerabilă, încă din timpul Revoluției de la 1848–1849. Astfel, „generația pașoptistă”, printre ai cărei reprezentanți de seamă îl putem cita și pe Nicolae Ionescu, alături de Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Costache Negri, Alexandru Ioan Cuza, Nicolae Bălcescu, Ion C. Brătianu, C. A. Rosetti, Ion Heliade Rădulescu, a elaborat,

prin obiective revoluționare îndrăznețe, de natură națională, politică, socială, exprimate în diferite documente, un vast program de modernizare sub aspect național, politico-instituțional, socio-economic.

Poate puține momente din istoria noastră națională și-au găsit o atât de vastă și variată expresie în literatura de specialitate, așa cum și-a găsit epoca revoluției și generației pașoptiste. Interesul a fost generat nu numai de importanța ce o prezintă perioada în istoria națională, ci, în egală măsură, și de mulțimea și complexitatea fenomenelor și evenimentelor, de varietatea și pluralitatea interdependențelor, de importanța consecințelor.

Abordarea problematicii s-a realizat pentru spațiul moldo-muntean, pornind de la stabilirea obiectivelor naționale, politice și socio-economice, prin documentele programatice elaborate de liderii revoluției, către finalizarea practică a acestor obiective, în perioada postpașoptistă. Au fost tratate numai acele idealuri la a căror transpunere în practică aveau să contribuie și personalități care participaseră la proiectarea lor în timpul mișcării pașoptiste. În acest sens, s-au impus problema națională, parțial rezolvată prin Unirea Principatelor Moldovei și Valahiei la 1859 și prin proclamarea, obținerea și recunoașterea internațională a independenței de stat, la 1877–1878, problema politică, finalizată prin instaurarea, în etape, a unui regim politic democratic, monarhic-constituțional, precum și problemele socio-economice, concretizate prin emanciparea și împrumutarea clăcașilor, în urma Reformei agrare din 1864, și prin desființarea rangurilor și privilegiilor.

Este greu de crezut, cu tot volumul mare al materialelor că, în toate problemele, ultimul cuvânt a fost rostit. Cercetările largesc mereu orizontul și completează sau modifică viziunea, verificând caracterul relativ al cunoașterii. Asupra realizărilor „generației pașoptiste”, mărturie elocventă a unei perioade de profunde schimbări, au meditat îndelung și au scris pagini numeroși cercetători, între care A. D. Xenopol¹, Nicolae Iorga², Constantin C. Giurescu³, Gheorghe Platon⁴,

¹ A. D. Xenopol, *Războaiele dintre ruși și turci și înrăurirea lor asupra Țărilor Române*, București, Editura Albatros, 1997; Idem, *Domnia lui Cuza Vodă*, Iași, Tipografia Dacia, 1903.

² Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. 9, *Unificatorii*, Eucurești, Editura Științifică și Enciclopedică, 1938; Idem, *Istoria românilor*, vol. 10, *Întregitorii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1939.

³ Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza-Vodă*, București, Editura Științifică, 1970; Idem, *Alexandru Ioan Cuza*, București, Editura Militară, 1973.

⁴ Gheorghe Platon, *Unirea Principatelor Române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984; Idem, *Istoria modernă a românilor*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985; Idem, *Moldova și începuturile revoluției de la 1848*, Chișinău, Editura Universitas, 1993; Idem, *De la constituirea națiunii la Marea Unire*, vol. I, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza” Iași, 1995; Idem, *De la constituirea națiunii la Marea Unire*, vol. II, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza” Iași, 1998; Idem, *De la constituirea națiunii la Marea Unire*, vol. III, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza” Iași, 2000; Idem, *Geneza revoluției române de la 1848. Introducere în istoria modernă a românilor*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza” Iași, 1999.

Apostol Stan⁵, Dan Berindei⁶, Cornelia Bodea⁷, Dumitru Vitcu⁸, Leonid Boicu⁹, Dumitru Ivănescu¹⁰, Anastasie Iordache¹¹, Nichita Adăniloae¹², Nicolae Ciachir¹³, G. D. Iscru¹⁴.

*

Revoluția de la 1848 a fost un fenomen general european care, deși caracterizat prin numeroase trăsături unitare, a îmbrăcat și forme specifice, determinate de particularitățile fiecărui spațiu politico-geografic în care s-a manifestat, iar cauzele și obiectivele generale, de nuanță națională, politică sau socială, s-au individualizat, astfel încât revoluția română a urmărit, în baza unei ideologii proprii, realizarea unui program concret¹⁵. Departe de a fi rezultatul unui import, al unei imitații, Revoluția română de la 1848 a avut cauze profunde, determinate de însăși evoluția istoriei poporului român¹⁶. Așadar, mișcările revoluționare, manifestate în spațiul românesc sub diferite grade de intensitate, deși s-au încadrat în procesul general european, au avut propriile obiective, determinate

⁵ Apostol Stan, *Revoluția pașoptistă reflectată în conștiința politică a României moderne (1859–1877)*, București, Editura Academiei, 1974; Idem, *Grupări politice în România între Unire și Independență*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979; Idem, *Revoluția română de la 1848. Solidaritate și unitate națională*, București, Editura Politică, 1987; Idem, *Putere politică și democrație în România, 1859–1918*, București, Editura Albatros, 1995; Idem, *Independența României. Detașarea de piața otomană și reatașarea de Europa*, București, Editura Albatros, 1998.

⁶ Dan Berindei, *Cucerirea independenței României (1877–1878)*, București, Editura Științifică, 1967; Idem, *Revoluția română de la 1848*, Editura Politică, București, 1974; Idem, *1848 în Țările Române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984; Idem, *Diplomația românească modernă de la începuturi la proclamarea independenței de stat (1821–1877)*, București, Editura Albatros, 1995; Idem, *Epoca Unirii*, București, Editura Academiei Române, 2000; Idem, *Generația pașoptistă*, București, Editura Academiei Române, 2001.

⁷ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională. 1834–1849*, București, Editura Academiei R. S. R., 1967; Idem, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol. I, II, București, Editura Enciclopedică, 1982.

⁸ Dumitru Vitcu, *Diplomații Unirii*, București, Editura Academiei R. S. R., 1979.

⁹ Leonid Boicu, *Diplomația europeană și triumful cauzei române. 1856–1859*, Iași, 1978; Idem, *Din istoria diplomației europene. Anul 1859 la români*, Iași, Institutul European, 1996.

¹⁰ Dumitru Ivănescu, *Alexandru Ioan Cuza în conștiința posterității*, Iași, Editura Junimea, 2001; Idem, *De la revoluția pașoptistă la întregirea națională*, Iași, Editura Junimea, 2004.

¹¹ Anastasie Iordache, *Instituirea monarhiei constituționale și a regimului parlamentar în România. 1866–1871*, București, Editura Majadahonda, 1997; Idem, *Principatele Române în epoca modernă*, vol. I, II, București, Editura Albatros, 1998.

¹² Nichita Adăniloae, *Cucerirea independenței de stat a României (1877–1878)*, București, Editura Politică, 1973; Idem, *Independența națională a României*, București, Editura Academiei R. S. R., 1986.

¹³ Nicolae Ciachir, *100 de ani de la Unirea Principatelor*, București, Editura Militară, 1958; Idem, *Marile Puteri și România. 1856–1947*, București, Editura Albatros, 1996.

¹⁴ G. D. Iscru, *Revoluția română din 1848–1849*, București, Editura Albatros, 1982.

¹⁵ Dan Berindei, *1848 în Țările Române*. p. 26.

¹⁶ Idem, *Revoluția română din 1848*, p. 8.

de realitățile și dezideratele poporului român la momentul respectiv, afirmație argumentată de însuși Nicolae Bălcescu: „Revoluția română de la 1848 n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut și viitor, fără altă cauză decât voința întâmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române. Causa ei se pierde în zilele veacurilor. Uneltorii ei sunt 18 veacuri de trudă, suferință și lucrare a poporului român asupra lui însuși”¹⁷. Astfel, cadrul internațional și contextul intern au conferit un ritm și particularități specifice și au impus sarcinile generale ale programului național al Revoluției de la 1848: constituirea unui stat modern românesc, unitar și independent, organizat pe baze democratice¹⁸.

Deși conjunctura internațională, precum și posibilitățile practice ale momentului, existente în fiecare provincie românească, au determinat, în modalități diferite, limitarea programelor și a acțiunilor politice, desfășurate separat sau paralel, și nu sincron, în interiorul spațiului românesc, obiectivele revoluționare, formulate și exprimate direct sau voalat, au omogenizat și integrat mișcările revoluționare românești într-o revoluție pașoptistă românească, al cărei scop final l-a constituit modernizarea societății românești, prin realizarea unirii și independenței naționale, instaurarea unui regim politic reprezentativ, desființarea vechilor privilegii feudale și afirmarea drepturilor și libertăților democratice. Dezvoltare progresivă a Revoluției de la 1821, Revoluția de la 1848 înfățișa un program organic, programul unei societăți pentru care modernizarea reprezenta o condiție a existenței sale, rațiunea acesteia, program în cadrul căruia libertatea, în gama diversificată a formelor sale, națională, politică, socială, mentală, instituțională, confesională, a reprezentat obiectivul fundamental¹⁹.

Idealurile pașoptiste au fost exprimate în diferitele documente programatice proiectate în timpul revoluției. În prezenta lucrare ne vom limita la programele elaborate de către revoluționarii munteni și moldoveni, inclusiv acelea care, datorită evoluției particulare a mișcării din Moldova, aveau să fie adoptate de către moldovenii refugiați la Brașov sau Cernăuți.

Moldova a fost primul teritoriu românesc unde, fără o prealabilă și temeinică pregătire, s-a declanșat o mișcare petiționară, sub egida boierimii liberale²⁰. În condițiile în care Rusia își manifesta categoric intenția de a interveni în situația încălcării regimului regulamentar, revoluționarii au fost nevoiți să imprime mișcării un caracter de legalitate, astfel încât programul *Petițiunea-proclamațiune a boierilor și notabililor moldoveni*, în redactarea căruia, în martie 1848, rolul

¹⁷ Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. II, București, Editura G. Zane și E. Zane, 1982, p. 107.

¹⁸ Gheorghe Platon, *De la constituirea națiunii la marea unire. Studii de istorie modernă*, vol. I, p. 145.

¹⁹ Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaie, *Cum s-a înfăptuit România modernă: o perspectivă asupra strategiei dezvoltării*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza” Iași, 1993, p. 72.

²⁰ Apostol Stan, *Revoluția română de la 1848*, p. 30.

determinant l-a avut Vasile Alecsandri, nu a depășit cadrul regulamentar decât în puține situații. Programul, care exprima nevoile reale și acute de reforme pe care le resimțea societatea, își propunea instaurarea unui regim reprezentativ mai larg, în cadrul căruia să poată fi adoptate măsurile necesare pentru liberalizarea și modernizarea societății²¹. Se solicitau, printre altele: garantarea libertății persoanei, eliberarea deținuților politici, responsabilitate ministerială, reformă școlară, înființarea unei bănci naționale, îmbunătățirea stării țăranilor, combaterea corupției, măsuri pentru încurajarea agriculturii și comerțului²². În evidentă contradicție cu primul punct, care prevedea, cu scopul de a sublinia legalitatea mișcării, „sfânta păzire a Regulamentului Organic în litera lui, fără nici o răstălmăcire”, se situau trei revendicări, și anume: desființarea Adunării Obștești, aleasă prin abuz, și constituirea unui nou corp legislativ, care să fie „adevărata reprezentare a nației”, desființarea cenzurii și constituirea Gărzii naționale, revendicări care depășeau cadrul regulamentar²³. Sub presiunea evenimentelor, domnitorul a acceptat, la 29 martie, programul, cu excepția celor trei puncte, refuzând să dizolve Adunarea Obștească, să desființeze cenzura și să accepte crearea gărzii cetățenești, conștientizând că acestea ar fi determinat sfârșitul domniei sale autoritare și abuzive²⁴. Cu tot conținutul ponderat, în ansamblu, al cererilor, domnitorul Mihail Sturdza, un domnitor fără disponibilități pentru reforme liberale, un ultraconservator, nu a sancționat documentul, mai mult, a reacționat rapid și dur, arestându-i și exilându-i pe principalii promotori ai acțiunii²⁵. Deși înăbușită, mișcarea de la 27–29 martie a inaugurat în Țările Române un proces revoluționar ireversibil²⁶.

În condițiile în care în Moldova, vecinătatea imediată a Rusiei imperiale și inevitabila intervenție militară a acesteia, sugerată de avertismentul trimis nu cu mult timp înainte de autoritățile țariste²⁷, ca și de prezența la frontieră a armatei țariste, precum și atitudinea fermă a domnitorului împotriva semnatarilor petiției, a fost împiedicată desăvârșirea procesului revoluționar, abia programele ulterioare, elaborate de liberalii moldoveni refugiați în Transilvania și Bucovina, au întrunit condițiile esențiale spre a fi denumite revoluționare²⁸, ele dezvoltând proiectele reformatoare prin elaborarea unor noi documente, cu caracter mult mai radical.

Astfel, grupul revoluționarilor moldoveni exilați în Transilvania a redactat, în mai 1848, la Brașov, *Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei*, o autentică sinteză a programului revoluționar românesc de la 1848. În cele șase puncte, printre

²¹ Gheorghe Platon, *Revoluția de la 1848 în Moldova. Noi puncte de referință*, în „Memoriile Secției de științe istorice și arheologice a Academiei Române”, București, 23, 1998, p. 110.

²² Cornelia Bodea, *1848 la români*, vol. I, p. 359–361.

²³ Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 110

²⁴ Dan Berindei, *1848 în Țările Române*, p. 42.

²⁵ Anastasie Iordache, *Principalele Române în epoca modernă*, vol. II, p. 213–215.

²⁶ Dan Berindei, *Revoluția română din 1848*, p. 31.

²⁷ Idem, *1848 în Țările Române*, p. 41.

²⁸ Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 215.

altele, se formulau obiective care, aplicate, ar fi generat o autentică modernizare și liberalizare a societății, precum: egalitatea în fața legii, desființarea iobăgiei și împrumotărirea țăranilor fără despăgubire, completa abolire a privilegiilor feudale, unirea Moldovei cu Țara Românească „într-un singur stat neatârnat românesc”²⁹.

Aflat la Cernăuți, în august 1848, Mihail Kogălniceanu a redactat, în 34 de puncte, documentul programatic *Dorințele Partidei Naționale în Moldova*³⁰. Expresie superioară a dezideratelor programatice, documentul, care a inclus și acele obiective care, din rațiuni teoretice, n-au fost cuprinse nici la Iași, nici la Islaz, nici la Blaj, formula principiile după care urma să se constituie statul român modern. Programul, pronunțându-se pentru unirea Moldovei cu Țara Românească, act apreciat drept „cheia boltei fără de care s-ar prăbuși tot edificiul național”³¹, afirma autonomia administrativă și legislativă deplină a țării, egalitatea drepturilor civile și politice, Adunare Obștească alcătuită din reprezentanți ai tuturor claselor sociale, responsabilitatea miniștrilor și a funcționarilor publici, libertatea tiparului, libertate individuală și inviolabilitatea domiciliului, învățământ egal și gratuit, desființarea rangurilor și privilegiilor, libertatea cultelor religioase, secularizarea averilor mănăstirilor închinat, desființarea dărilor feudale, împrumotărirea țăranilor prin despăgubire, responsabilitate ministerială, libertatea sistemului juridic³². Ideile cuprinse în acest important document programatic își găsesc o largă dezvoltare în cele 120 de articole ale *Proiectului de constituție pentru Moldova*, redactat tot de Mihail Kogălniceanu³³, în care se preconizau: administrația internă independentă, vot universal prin lărgirea colegiilor electorale, inviolabilitatea deputaților, alegerea domnului pe cinci ani din toate clasele societății și limitarea prerogativelor sale, alegerea judecătorilor, desființarea rangurilor boierești, dezrobirea țiganilor, secularizarea averilor mănăstirești, împrumotărirea țăranilor cu despăgubire³⁴.

Fără a fi răspândite la fel de larg ca programele din Transilvania și Țara Românească, documentele programatice moldovene reliefează, în egală măsură, spiritul democratic și național în care era concepută revoluția generală a românilor³⁵.

În Țara Românească, deși tot atât de bine supravegheată, evenimentele au luat cu totul alt curs, revoluția manifestându-se cu toată intensitatea peste trei luni, între iunie și septembrie 1848, răstimp în care a ființat un regim revoluționar, ce a cunoscut mai multe etape. Prima etapă a avut la bază Adunarea din 9 iunie de la Islaz, unde s-a constituit primul guvern provizoriu, care a coexistat câteva zile cu

²⁹ Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 507–508.

³⁰ *Ibidem*, p. 653.

³¹ Gheorghe Platon, *De la constituirea națiunii la marea unire. Studii de istorie modernă*, vol. 1, p. 224.

³² Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 653–658.

³³ Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 224.

³⁴ Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 216.

³⁵ Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 224.

domnitorul. A doua etapă a fost concretizată în izbânda revoluției în București, la 11 iunie, când domnitorul a scris programul constituțional de la Islaz și a numit miniștri dintre fruntașii revoluționari. Peste numai trei zile a avut loc retragerea de la domnie a lui Bibescu și s-a intrat în cea de-a treia, și cea mai lungă etapă, când s-a constituit al doilea guvern provizoriu. A patra etapă a fost cea a funcționării unei Locotenente domnești, care a luat locul guvernului provizoriu³⁶.

Sub impulsul evenimentelor de peste Milcov, încă din aprilie 1848, domnitorul Gheorghe Bibescu primise o petiție anonimă prin care se solicita următoarele reforme: desființarea clăcii, emanciparea țăranilor și împrumutarea lor, desființarea rangurilor boierești, extinderea dreptului electoral la toți proprietarii de pământ, fără deosebire de religie și naționalitate, dreptul la petiție, reducerea numărului deputaților la 120, responsabilitatea miniștrilor și funcționarilor, publicarea dezbaterilor Adunării și suprimarea cenzurii, dări către stat adoptate numai de Adunare, inviolabilitatea domiciliului, înființarea juriului, inamovibilitatea judecătorească, neamestecul domnului la judecări, autonomia comunală, înscrierea în bugetul statului a veniturilor comunităților religioase străine, înființarea unei gărzi naționale și a unei bănci naționale. În final se denunțau domnului „lăcomia, neomenia și nestatornicia” miniștrilor³⁷.

Ulterior, măsurile represive ale domnitorului Gheorghe Bibescu, între care arestarea unui număr important de fruntași revoluționari, determinate și de evenimentele din Moldova, n-au putut împiedica declanșarea revoluției, sub forma evenimentelor de la Islaz unde, la 9 iunie 1848, Ion Heliade Rădulescu a prezentat programul revoluționar, *Proclamația de la Islaz*, în ale cărei 22 de puncte erau înscrise³⁸: autonomie legislativă și administrativă, egalitatea drepturilor politice, libertatea tiparului, dreptul la instrucție egală, desființarea privilegiilor și rangurilor, egalitatea în drepturi pentru toți românii, Adunare reprezentativă a tuturor categoriilor sociale, domn responsabil ales pe cinci ani, responsabilitate ministerială, secularizarea averilor mănăstirești, înființarea unei gărzi naționale, dezrobirea țăganilor³⁹, emanciparea clăcașilor și împrumutarea lor prin despăgubire, articol considerat de Nicolae Bălcescu drept cel mai important, în timp ce la ultimul punct se prevedea convocarea unei Adunări Obștești extraordinare, care să transpună într-o constituție programul revoluției⁴⁰. Proclamația avea un evident caracter moderat, pentru a se evita anarhia și vărsarea de sânge, iar revoluționarii concepeau o bună organizare în interior, pentru a putea rezista presiunilor externe. S-a constituit un guvern provizoriu, care a transmis

³⁶ Dan Berindei, *Regimul revoluționar din Țara Românească*, în „Memoriile Secției de științe istorice și arheologie a Academiei Române”, București, 1998, 23, p. 65.

³⁷ Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic. 1834–1848*, București, Librăriile Socec & Comp., C. Sfetea, 1915, p. 419.

³⁸ Dan Berindei, *Revoluția română*, p. 46.

³⁹ Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 537.

⁴⁰ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 47.

domnitorului textul proclamației, precum și invitația de a se situa în fruntea mișcării pentru a nu degenera în anarhie și de a semna constituția⁴¹.

În condițiile extinderii revoluției la București, domnitorul a sancționat proclamația, cu rol de constituție, și a încuviințat formarea unui nou guvern provizoriu, în care se aflau și reprezentanți ai revoluționarilor, între care Ion Heliade Rădulescu, Radu Șapcă, Ștefan Golescu, Nicolae Pleșoianu, Cristian Tell⁴². Dar câteva zile mai târziu, domnitorul a abdicat și s-a refugiat la Brașov, privându-i astfel pe revoluționari de legitimitatea pe care prezența sa ar fi conferit-o noului regim. Cu toate acestea, în Țara Românească, izbânda cauzei revoluției a însemnat instaurarea primului regim revoluționar român⁴³. În cele trei luni în care a funcționat, guvernul revoluționar a emis o serie de decrete, între care înființarea steagului tricolor cu deviza „dreptate, frăție”, desființarea rangurilor civile, înființarea gărzii naționale, abolirea pedepsei cu moartea⁴⁴, dezrobirea țiganilor, trimiterea în țară a unui corp de comisari de propagandă, înființarea comisiilor referitoare la organizarea statului (elaborarea constituției, organizarea judecătorească, organizarea puterii armate, comisiile administrativă, financiară, pentru școli, lucrări publice, agricultură, industrie și comerț)⁴⁵, desființarea cenzurii, eliberarea deținuților politici, utilizarea în actele publice a unor formule moderne și neumilitoare⁴⁶.

Regimul revoluționar nu a putut transpune în practică decât parțial stipulațiile programului de la Islaz, lucru pe deplin firesc, având în vedere situația obiectivă care a ființat. Astfel, multe dintre obiectivele guvernului, între care un loc prioritar l-a deținut încercarea de rezolvare a problemei agrare, prin constituirea Comisiei Proprietății, ce nu a identificat însă o soluție de compromis, necesară în condițiile respective, nu și-au mai găsit expresie, datorită intervenției militare otomane, insistent solicitată de puterea protectoare, intervenție care s-a soldat cu restabilirea regimului politic regulamentar⁴⁷.

Expresie a stadiului de dezvoltare generală și a voinței întregului popor român de a cuceri libertatea socială și națională, revoluția de la 1848⁴⁸ a reliefat problemele fundamentale impuse societății românești de spiritul veacului, în sensul modernizării: problema națională, a unității și independenței, problema politică, a organizării statului pe baze constituționale, problema agrară, a eliberării și împrăștiării țăranilor. Revoluția pașoptistă a reprezentat momentul în care „chestiunea românească” și-a desăvârșit recunoașterea tacită, de către diplomația

⁴¹ Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 223.

⁴² Dan Berindei, *1848 în Țările Române*, p. 48.

⁴³ *Ibidem*, p. 53.

⁴⁴ Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 551–554.

⁴⁵ Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 226.

⁴⁶ Dan Berindei, *Regimul revoluționar*, p. 66.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 67.

⁴⁸ Gheorghe Platon, *Unirea Principatelor Române*, p. 24.

europeană, momentul care a pregătit recunoașterea formală și oficială a acesteia în 1853–1856⁴⁹.

*

Studierea fenomenului pașoptist românesc reliefează locul special pe care l-a ocupat „problema națională” în cadrul revoluției, anul 1848 marcând triumful ideii de națiune. Fruntașii revoluției au judecat evenimentele și perspectivele ca români, și nu ca moldoveni, munteni sau transilvăneni, obiectivele fiind similare sau foarte apropiate⁵⁰. Țelul suprem al revoluționarilor români la 1848 a fost constituirea statului român modern, unitar și independent⁵¹, astfel încât revoluția „a ridicat problema unității politice românești la rangul de axiomă”⁵². Deși despărțiți politic, aflați sub diferite stăpâniri (otomană, rusă, austriacă, maghiară), sufletul și conștiința românilor au rămas mereu în aceeași comuniune spirituală, iar dorința supremă de a fi împreună, stăruința cu care s-a dorit acest fapt, s-au arătat a fi, la un moment dat, un val capabil să dărâme zidul tuturor conjuncturilor nefavorabile, zid care nu a fost nici scund, nici subțire, nici de lut. Iar valul acesta, constituit din dorința românilor din toate provinciile de a fi împreună, a concentrat în el atâta forță și voință încât a reușit să spargă acel zid nefavorabil, indiferent de dimensiunile lui.

Unitatea și libertatea națională care au reprezentat deziderate fundamentale ale poporului român secole de-a rândul, s-au afirmat cu o vigoare deosebită în epoca modernă, odată cu formarea națiunii române. Ideile și tendințele de unitate națională, întemeiate pe comunitatea de origine, neam și limbă, pe continuitatea în spațiul vechii Dacii, pe legăturile permanente între cele trei țări române, au devenit „crezul politic”⁵³ al patrioților români. Astfel, poporul român, divizat statal și oprimat de veacuri, și-a afirmat răspicat legitimitatea dreptului și a voinței de a trăi liber, în deplin acord cu spiritul modern al noului ev. Realizarea programului de eliberare națională, afirmarea suveranității, înfăptuirea unității, dobândirea independenței, urmau să fie rezultatul direct al luptei poporului român: „[...] în zadar veți îngenunchea și vă veți ruga pe la porțile împăraților, pe la ușile miniștrilor lor, ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot [...]”, spunea Nicolae Bălcescu⁵⁴.

Revoluția este martora unor evenimente și desfășurări de mare anvergură, ea aducând în atenția opiniei publice ideea necesității și acuității unității politice a națiunii române. Societatea românească din timpul revoluției a fost direct

⁴⁹ Leonid Boicu, *Geneza chestiunii române ca problemă internațională*, p. 120.

⁵⁰ Dan Berindei, *1848 în Țările Române*, p. 29.

⁵¹ *Ibidem*, p. 23.

⁵² Gheorghe Platon, *România în veacul construcției naționale*, București, 2005, p. 7.

⁵³ N. Adăniloiaie, *Ideea unității naționale în revoluția română de la 1848*, în „Studii și articole de istorie”, 1973, nr. 22, p. 13.

⁵⁴ Apud Dan Berindei, *op. cit.*, p. 37.

confruntată cu obiectivul statului național, a modului de alcătuire a acestuia, a spațiului în care urma să i se traseze frontierele. Inspirându-se din ideile democratice ale epocii, cu precădere din principiile proclamate și parțial aplicate de Revoluția franceză cu privire la conceptul de stat-națiune, care afirma dreptul legitim al fiecărei etnii de a se organiza politic în limitele aceleiași frontiere, indiferent de diviziunile și legăturile politice anterioare, românii au exprimat o puternică voință de uniune națională⁵⁵.

Revoluția de la 1848, când românii au intrat în „calendarul lumii”⁵⁶, a impus și solicitări naționale, formulate în diferitele documente programatice. În funcție de realitățile specifice momentului, spațiului și caracterului documentului programatic elaborat, se distinge un program național minimal, de respectare și consolidare a autonomiei, și un program național maximal, de creare a unui stat național independent.

Programul național minimal a fost generat de o anumită prudență în formularea obiectivului național, determinată de un complex de factori, între care situația internă și împrejurările externe.

Astfel, în Moldova, în condițiile în care *Petițiunea-proclamațiune a boierilor și notabililor moldoveni* a avut caracterul unui act moderat și nu a depășit cadrul regulamentar decât în puține situații, problema națională nu și-a găsit locul în mod explicit. Cu toate acestea, unele dintre revendicări, la adăpostul formulărilor legale, „loveau în autoritatea Turciei și în protectoratul Rusiei”⁵⁷, denotând o tendință de consolidare a autonomiei.

Programul revoluției muntene, Proclamația de la Islaz, deși mult mai radical decât cel al mișcării moldovene sub aspectele organizării politico-administrative și reformelor sociale, în problema națională proclama doar „deplina neatârnare administrativă și legislativă”⁵⁸, limitându-se deci la respectarea autonomiei, prin respingerea oricărui amestec al vreunei puteri străine.

Așadar, în programele oficiale, problema națională nu a putut fi inclusă decât într-o formă compatibilă cu situația internațională în cadrul căreia se desfășura revoluția română și în concordanță cu posibilitățile de realizare ale momentului. În schimb, în alte documente programatice sau manifestări, unirea figurează ca o revendicare cu caracter fundamental⁵⁹, iar evoluțiile ulterioare au demonstrat că obiectivele naționale esențiale erau dezideratele programului maximal, chiar dacă acestea, din motive strategice, nu au fost formulate direct în documentele programatice oficiale muntene și moldovene.

⁵⁵ Apostol Stan, *Revoluția română*, p. 434.

⁵⁶ Apud Gh. Platon, *Europa și revoluția română de la 1848*, în „Memoriile Secției de științe istorice și arheologice a Academiei Române”, București, 1998, p. 51.

⁵⁷ D. Berindei, *Revoluția română din 1848-1849*, în *Istoria românilor*, vol. VII, tomul I, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 254.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 279.

⁵⁹ Gheorghe Platon, *Unirea*, p. 24.

Programul național maximal, care decurge din evoluțiile politice anterioare și posteriore momentului 1848, a fost fixat, în diferite circumstanțe, de revoluționarii moldoveni. Deși în Moldova, vecinătatea imediată a Rusiei imperiale și inevitabila intervenție militară au împiedicat desăvârșirea procesului revoluționar, revoluționarii moldoveni refugiați, scăpați de represiunea lui Mihail Sturdza, au fost principalii elaboratori de programe al căror caracter național atinge latura sa maximală. Astfel, opțiunile naționale fundamentale, unitatea și independența, au fost înscrise ca obiective cardinale în *Prințipiile noastre pentru reformarea patriei* și în *Dorințele partidei naționale în Moldova*, documente elaborate la Brașov și, respectiv, Cernăuți. În primul document menționat, ultimul din cele șase puncte prevedea „unirea Moldovei și a Valahiei într-un singur stat neatârnat românesc”⁶⁰, iar în cel de-al doilea, redactat de Mihail Kogălniceanu, acesta considera unirea Moldovei cu Țara Românească drept „cheia bolții fără care s-ar prăbuși întreg edificiul național”⁶¹.

Deși s-a desfășurat în condiții internaționale neprielnice și a fost înfrântă de intervenția armatelor străine, revoluția pașoptistă, prin afirmarea atât de puternică a conștiinței și a nevoii de unitate, a reprezentat un pas decisiv pe calea unirii în cugete și simțiri, premisă esențială a unității politice⁶².

Înăbușirea revoluției n-a însemnat însă și înlăturarea ideologiei și a programului pașoptist. Nicolae Bălcescu arăta, în 1850, că, într-o viitoare revoluție, românii trebuiau să dobândească „libertatea de sub domnirea străină”, „libertatea națională”. Pentru el, realizarea unității statale și cucerirea independenței însemna ca națiunea română să reîntre „în posesia deplină a drepturilor sale naturale”⁶³.

Înfrângerea revoluției și stabilirea unui regim contrarevoluționar prin Convenția de la Balta Liman, în fapt restabilirea regimului regulamentar⁶⁴, au frânat, dar n-au stopat, mișcarea pentru unire, manifestată însă în limite restrânse, generate de imposibilitatea susținătorilor cauzei naționale de a acționa nestingherit, datorită constrângerilor impuse de domniile interne, mai ales în Țara Românească de către Barbu Știrbei, precum și de diferitele ocupații străine (ocupația ruso-turcă din 1849–1851, ocupația rusă din 1853–1854, ocupația austro-turcă din 1854–1856)⁶⁵. Mult mai activă și mai utilă în reluarea „problemei naționale” a fost însă activitatea revoluționarilor exilați care, prin numeroase și variate acțiuni, au transformat chestiunea românească într-o problemă abordată, sub diferite aspecte, de către diplomațiile europene. Emigrația revoluționară a devenit purtătoarea legitimă a aspirațiilor naționale desfășurând o neobosită activitate diplomatică⁶⁶. În

⁶⁰ Cornelia Bodea, *1848 la români*, vol. I, p. 507–508.

⁶¹ Apud Gheorghe Platon, *Românii în veacul construcției naționale*, p. 265.

⁶² Idem, *Unirea*, p. 26.

⁶³ Apud Dan Berindei, *Cucerirea independenței (1877–1878)*, p. 20.

⁶⁴ Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 230.

⁶⁵ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria românilor*, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 374–375.

⁶⁶ Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 29.

1850, pe când se afla în exil, Nicolae Bălcescu scria: „Unirea Moldovei cu Muntenia e un lucru câștigat pentru toată lumea. [...] Deci România noastră va exista. [...] Țintirea noastră este de a întemeia Regatul Daciei”. În alt context, același revoluționar mărturisea: „Revoluția viitoare [...] nu se va mărgini a cere libertatea din afară, libertatea de supt dominație străină, ci va cere unitatea și libertatea națională. Deviza ei va fi: «Dreptate, frăție, unitate». Ea va fi o revoluție națională”⁶⁷. Această intensă activitate, coroborată cu izbucnirea și desfășurarea Războiului Crimeei, între 1853 și 1856, care a reactualizat „chestiunea orientală” și a oficializat „chestiunea românească”⁶⁸, va fi completată de organizarea și impulsivarea mișcării unioniste și pe plan intern, finalizându-se, în 1859, cu realizarea Unirii Principatelor⁶⁹.

Act complex, vis secular al tuturor românilor, „Unirea cea Mică” a fost opera dorinței unui întreg popor de a locui în granițele aceleiași entități statale. Perioada anilor realizării unirii este una plină de evoluții complexe, pornind de la Războiul Crimeei, evenimentul internațional care a făcut din Unirea Principatelor o problemă europeană și a cărui finalizare, Congresul de la Paris din 1856, a adus pe masa diplomației europene „chestiunea românească”⁷⁰.

Tratatul de Pace de la Paris, deși a adoptat o serie de prevederi referitoare la Principatele dunărene, n-a putut soluționa problema reorganizării Principatelor și implicit aceea a unirii sau separației lor politico-administrative. Din conjugarea diversității de interese politice europene cu acțiunile energice ale patrioților români, a rezultat o decizie de circumstanță a forului diplomatic de la Paris, care asigura doar premisele unor viitoare dezbateri consacrate problemelor prioritare românești⁷¹. Astfel, Tratatul prevedea menținerea suzeranității otomane, desființarea protectoratului țarist, excluderea oricărei protecții exclusive, instaurarea garanției colective a marilor puteri, convocarea, în fiecare din cele două Principate, a câte unei adunări ad-hoc reprezentative și numirea unei comisii speciale de informare a puterilor garante, comisie care, pe baza unui raport alcătuit din propriile constatări, coroborate cu deciziile adunărilor, urma să supună concluziile unei viitoare Conferințe a reprezentanților puterilor garante, în vederea elaborării unui statut fundamental pentru organizarea Principatelor dunărene⁷². Deși hotărârea referitoare la consultarea dorințelor Principatelor justifică aserțiunea potrivit căreia Tratatul de la Paris a facilitat lupta pentru unire, totuși chestiunea românească nu a fost soluționată la Paris, ci în Principate, în urma unor acțiuni desfășurate de români cu hotărâre, abilitate și curaj⁷³. Deși n-a acordat independența Principatelor, Tratatul

⁶⁷ Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. IV, București, Editura G. Zane și E. Zane, 1990, p. 278.

⁶⁸ Leonid Boicu, *Diplomația europeană și triumful cauzei române. 1856–1859*, p. 126.

⁶⁹ Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 32–33.

⁷⁰ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 20.

⁷¹ Dumitru Vitcu, *Diplomații Unirii*, p. 29.

⁷² Leonid Boicu, *op. cit.*, p. 171.

⁷³ Dumitru Vitcu, *op. cit.*, p. 29.

de la Paris a afirmat dreptul lor la o deplină autonomie, la o administrație independentă și națională, ferindu-le, totodată de o protecție exclusivă și împiedicând, în mod practic, imixtiunile unilaterale ale puterilor străine⁷⁴.

Rezoluțiile celor două Adunări ad-hoc, adoptate în octombrie 1857, exprimau, ambele, în unanimitate, aceleași doleanțe⁷⁵: unirea într-un stat cu numele de România, autonomia și neutralitatea statului, inviolabilitatea teritorială, principe străin dintr-o dinastie ereditară, guvern și Adunare reprezentativă⁷⁶.

În 1858, la Paris, s-au desfășurat lucrările Conferinței care, conform Tratatului din 1856, trebuia să analizeze atât dorințele Principatelor Române, exprimate în cadrul Adunărilor ad-hoc, cât și propunerile comisiei europene special constituite pentru a analiza „problema românească”, iar în final să decidă asupra „chestiunii românești”⁷⁷. Convenția de la Paris cuprinzând statutul internațional și principiile de organizare internă, elaborată în conformitate mai mult cu interesele politice ale statelor reprezentate, decât cu năzuințele majore ale celor consultați, adoptată de către Conferința puterilor garante de la Paris, reprezenta o soluție hibridă, care oferea românilor o „unire trunchiată”, cu instituții separate⁷⁸. Documentul elaborat la Paris, deși avea pretenția de a fi definitivat organizarea politică și administrativă a Principatelor, fiind, în accepția creatorilor săi, legea fundamentală a țării⁷⁹, suferea de un defect fundamental – nu stabilea nici unirea, nici separația Principatelor⁸⁰. Convenția nu a dat curs aspirațiilor legitime ale românilor decât în parte, ea demonstrând, încă o dată, că unirea și libertatea nu pot fi obținute prin bunăvoința puterilor, care fac din soarta popoarelor mici obiect al compensațiilor politice⁸¹.

Era limpede că problema Unirii Principatelor nu putea fi rezolvată pe calea concesiilor, prin tratative cu marile puteri. S-a impus tot mai mult ideea că acest important act național poate și trebuie realizat numai printr-o acțiune energică a forțelor interne, care să pună diplomația europeană în fața unui fapt împlinit⁸². „Dubla alegere” a colonelului Alexandru Ioan Cuza, în urma voturilor exprimate de către Adunările electivă din cele două Principate, în ianuarie 1859, în condițiile în care Convenția nu interzicea explicit alegerea ca domn a aceleiași persoane în ambele Principate, punea Europa în fața „faptului împlinit”⁸³ și reprezenta un act cu

⁷⁴ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 21.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 45–46.

⁷⁷ Dumitru Ivănescu, *De la revoluția pașoptistă la întregirea națională*, p. 63.

⁷⁸ Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 50.

⁷⁹ Dumitru Ivănescu, *op. cit.*, p. 65.

⁸⁰ T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale, 1856–1866*, București, 1940, p. 200.

⁸¹ Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 50.

⁸² *Ibidem*, p. 51–51.

⁸³ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002, p. 218–219.

profunde semnificații, în realizarea căruia rolul celor care la 1848 reprezentaseră avangarda mișcării de regenerare națională a fost unul major.

Actul Unirii a fost desăvârșit de către noul domnitor, care a transformat, gradual, între 1859 și 1862, „unirea nominală” într-o „unire reală”, „unirea parțială” într-o „unire deplină”, prin aceeași politică a „faptului împlinit”: a obținut, mai întâi, în 1859, la capătul a intense tratative și negocieri diplomatice, recunoașterea, de către puterile garante, a „dublei alegeri”, a inițiat, apoi, între 1859 și 1861, o serie de acțiuni interne, pe plan legislativ și administrativ, în vederea unificării depline, a obținut, în sfârșit, acordul „unirii depline”, în cadrul Conferinței puterilor garante de la Constantinopol, în decembrie 1861, și a definitivat „unirea deplină”, în ianuarie 1862, prin unificarea Parlamentelor și guvernelor, și adoptarea numelui de România⁸⁴.

Unirea celor două Principate reprezintă unul dintre momentele fundamentale din istoria națională. Încununare a unei lupte îndelungate, pas decisiv în procesul de formare a statului național unitar, ea a creat un cadru corespunzător pentru afirmarea națiunii, pentru dezvoltarea modernă, pe plan politic, economic, social, cultural, a reprezentat o nouă treaptă spre independență⁸⁵.

Unirea, semnul distinctiv al maturității națiunii române, reprezentând primul pas spre constituirea statului român unitar, a creat cadrul prielnic pentru dezvoltarea țării pe calea progresului, a îngăduit aplicarea practică a programului Revoluției de la 1848, de constituire a României moderne, sarcină care a revenit lui Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Unirii, cel care are meritul de a fi pus bazele solide ale acesteia. Prin reformele adoptate în timpul domniei sale au fost pregătite și dezvoltate temeinic premisele independenței⁸⁶.

Așadar, Unirea Moldovei și a Țării Românești, inițiată în 1859 și definitivată în 1862, a reprezentat piatra de temelie a obținerii independenței noului stat și a realizării României Mari, prin cuprinderea tuturor teritoriilor locuite de români în granițele unui singur stat românesc. „Generația pașoptistă”, prin reprezentanții săi, mai ales Ion C. Brătianu, în calitate de prim-ministru, și Mihail Kogălniceanu, în calitate de ministru de externe, a îndeplinit și dezideratul independenței, lăsând posterității definitivarea programului pașoptist național maximal, prin Marea Unire de la 1918.

Între Unirea Principatelor din 1859 și Independența României din 1877–1878 există o legătură directă, o succesiune logică. Odată cu constituirea statului român, în prima sa etapă, dobândirea independenței de stat nu mai era decât o problemă de timp⁸⁷. Dobândirea neatârării, prin proclamarea, obținerea pe câmpul de luptă și recunoașterea internațională a independenței de stat, a fost o consecință logică a dezvoltării societății românești și o încununare firească a unui proces istoric. Deși

⁸⁴ Dumitru Ivănescu, *op. cit.*, p. 67–82.

⁸⁵ Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 66.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 76.

⁸⁷ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 23.

România, încă de la instaurarea principelui străin, deținea deja valențele unui stat independent, acest statut trebuia oficializat pe plan internațional, prin ruperea legăturilor de suzeranitate față de Imperiul Otoman, iar confirmarea lui depindea și de o conjunctură europeană favorabilă.

Deși factorii de răspundere și decizie nu adoptaseră o strategie unitară, preconizând diverse momente de declanșare, mijloace de realizare sau căi ce trebuiau parcurse, emanciparea deplină a reprezentat principalul obiectiv al practicii guvernamentale și al politicii externe în deceniul premergător Războiului de Independență⁸⁸.

Momentul favorabil s-a ivit în timpul „crizei orientale” din 1875–1878, determinată de ridicarea la lupta pentru eliberare națională a popoarelor din Balcani, și accentuată de interesele divergente în zonă a marilor puteri europene, prilej pentru lichidarea „legăturii seculare” cu Poarta⁸⁹. Decizia României de a folosi această ocazie pentru a dobândi independența a determinat, încă din 1876, autoritățile române să declanșeze o serie de acțiuni diplomatice, care însă nu au atras sprijinul internațional dorit⁹⁰, la acțiunea ministerului de Externe, din ianuarie 1876, prin care se sonda opinia puterilor garante asupra proclamării independenței și asigurării neutralității, acestea nepromițând sprijinul politic solicitat, reacționând, uneori, chiar ostil⁹¹.

Însă, pe măsură ce relațiile dintre Rusia și Imperiul Otoman se deteriorau, pornind de la interesul național, guvernul român considera că era imperios necesar să se ajungă la o înțelegere cu „protectorul” slavilor ortodocși din Balcani. După o serie de negocieri inițiate încă din 1876, între care un rol decisiv l-a avut întrunirea de la Livadia, în Crimeea, în septembrie-octombrie⁹², în condițiile agravării atmosferei internaționale și a eșuării tentativei marilor puteri de a rezolva criza pe cale diplomatică, și când intervenția militară a Rusiei devenise iminentă, în aprilie 1877 s-a încheiat Convenția româno-rusă, care reglementa relațiile dintre cele două state. Astfel, în schimbul trecerii trupelor sale pe teritoriul României, în drumul lor către teatrul de operațiuni militare din Balcani, Rusia garanta să respecte drepturile politice, legile și integritatea teritorială a statului român⁹³.

Izbucnirea războiului în Balcani a determinat o efervescență deosebită, nu numai în interiorul clasei politice românești, ci și în rândul opiniei publice. Astfel, proclamarea independenței, la 9 mai 1877, de către ministrul de Externe, Mihail Kogălniceanu, care afirma în Cămară: „Așadar, domnilor deputați, nu am cea mai mică îndoială și frică de a declara [...] că noi suntem o națiune liberă și

⁸⁸ Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 77.

⁸⁹ Gheorghe Iacob, *Sub semnul politicii faptului împlinit. De la Unirea Principatelor la proclamarea regatului*, în *Unirea Principatelor. Momente, fapte, protagoniști*, volum editat de Dumitru Ivănescu, Iași, Editura Junimea, 2005, p. 129.

⁹⁰ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 46–48.

⁹¹ Gheorghe Iacob, *op. cit.*, p. 129.

⁹² *Ibidem*, p. 130.

⁹³ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 65.

independentă”, și adoptarea motiunilor care confirmau proclamarea independenței de către Senat și Camera Deputaților au reprezentat acte firești⁹⁴.

Ulterior, participarea la război, a cărei pondere în înfrângerea armatei otomane a fost incontestabilă, prin rolul armatei române la asaltul, apoi la asedierea și capitularea Plevnei, precum și la ocuparea Vidinului, a consfințit pe câmpul de luptă, prin jertfa de sânge a soldaților români, dreptul la independența statului⁹⁵.

Tratatele de pace care au urmat, în 1878, la San Stefano, apoi la Berlin, desfășurate fără participarea unei delegații românești, sub pretextul că România încă nu era stat independent⁹⁶, au conferit românilor și motive de satisfacție, prin recunoașterea independenței de stat, e drept, condiționată, dar și de frustrare, prin impunerea retrocedării județelor din sudul Basarabiei către Rusia, în schimbul acordării Dobrogei și Deltei Dunării⁹⁷. În ciuda anumitor îngrădiri, condiționări sau rapturi teritoriale, pentru România rezultatul cel mai important a fost recunoașterea independenței. Dobândirea independenței de către statul român, etapă decisivă în procesul de afirmare europeană, a contribuit substanțial la pregătirea desăvârșirii unificării statale a întregii națiuni române.

Dacă pe plan intern independența crea condițiile consolidării regimului politico-instituțional constituțional, monarhic și parlamentar, precum și ale progresului economic și social, iar unificarea Dobrogei dădea o nouă perspectivă imboldului național, pe plan extern România devenea subiect cu drepturi depline în relațiile internaționale, putând încheia alianțe politico-militare sau stabili relații economice conform necesităților și intereselor proprii, prin promovarea unei politici corespunzătoare intereselor sale⁹⁸. Independența a deschis astfel căi largi pentru dezvoltarea României pe calea modernă a progresului, a accelerat considerabil ritmul prefacerii structurii societății. Participând, cu drepturi depline, la viața politică a Europei, statul român a putut desfășura o politică în acord cu interesele sale naționale⁹⁹.

Cucerirea independenței de stat, obiectiv voalat sau direct formulat în documentele programatice elaborate la 1848, materializată după trei decenii, a însemnat o schimbare fundamentală pentru poziția statului român în concertul statelor europene. Înlăturarea suzeranității otomane și a regimului de garanție colectivă, impus de marile puteri, a îngăduit realizarea unui salt calitativ, care aducea după sine o schimbare de esență în ceea ce privește poziția statului român, prin trecerea de la statutul de autonomie la condiția superioară a independenței,

⁹⁴ Gheorghe Iacob, *op. cit.*, p. 130.

⁹⁵ Petre P. Panaitescu, *Istoria românilor*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1990, p. 304–306.

⁹⁶ Vasile Pascu, *Istoria modernă a românilor (1821–1918)*, București, Editura Cléo Nova, 1996, p. 123–124.

⁹⁷ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 117–120.

⁹⁸ Vasile Pascu, *op. cit.*, p. 126.

⁹⁹ Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 79.

factor decisiv în stimularea energiilor și dezvoltarea țării. Procesul de integrare a României în Europa vremii s-a intensificat, cuprinzând noi laturi și aspecte ale vieții social-economice și culturale¹⁰⁰.

Completând actul istoric al Unirii din 1859, transformarea statului național modern dintr-un stat autonom într-un stat neatârnat, independent, a creat premisele desăvârșirii statului național unitar român. Astfel, în trei decenii de la Revoluția de la 1848, „generația pașoptistă”, care raliase programului național și politicienii tineri, a transpus în realitate o parte importantă a acestui program – Unirea cea Mică și Independența – transformând idealul pașoptist în realitate politică.

*

În plan politic, generația pașoptistă, constatând și afirmând ineficiența rigidului, conservatorului și autarhicului regim regulamentar, impus de puterile protectoare și suzerană la începutul deceniului al patrulea, și-a propus o reformă radicală, prin instaurarea unui regim reprezentativ, care să fie legitimat prin voința poporului, care să afirme și să garanteze respectarea drepturilor și libertăților fundamentale (naturale) ale cetățenilor, care să desființeze privilegiile feudale. Dezideratul libertății politice, înscris sub diverse și variate formule în programele revoluționare, avea să rămână un obiectiv major în perioada postpașoptistă, iar evoluția istorică ulterioară a confirmat necesitatea și viabilitatea tipului de regim politic preconizat și prognozat. Regimul politic proiectat de pașoptiști, în care să fie reprezentate năzuințele întregii națiuni, a reprezentat una dintre cerințele constant formulate în documentele programatice revoluționare.

Instituirea unui regim politic modern a constituit un obiectiv central al ideologiei revoluției române și al programului de acțiune rezultat din ea. Abolirea feudalismului trebuia completată cu constituirea „statului cel nou”. Astfel, responsabilitatea miniștrilor și a funcționarilor, organizarea justiției, stăvilirea abuzurilor și corupției, instituirea unei Curți de Conturi menită a controla cheltuielile statului, desființarea pedepsei cu bătaia și a celei cu moartea se aflau printre obiectivele revoluționarilor¹⁰¹. Referitor la forma de guvernare, de organizare politică, revoluționarii, în preocuparea lor pentru organizarea unui stat modern, au oscilat între monarhia constituțională și republică. „Cea mai mare dobitocie ar fi ca românii, după ce își vor câștiga cu sângele libertatea lor, să meargă de bunăvoie să se dea pe veșnicie sau pe viață unui domn, crai sau împărat, care să-i joace, să-i chinuiască și să-i despoaie după cum îi o va fi voia”, spunea Nicolae Bălcescu, iar C.A. Rosetti, la câțiva ani după revoluție, făcea următoarea declarație: „Voim o republică română și o s-o dobândim îndată ce ne vom uni cu noi înșine.” Pentru acești revoluționari, noul stat, indiferent de forma de guvernare, monarhie constituțională sau republică, trebuia să fie dotat cu o legislație modernă,

¹⁰⁰ Gheorghe Iacob, *op. cit.*, p. 131–132.

¹⁰¹ Dan Berindei, *1848 în Țările Române*, p. 31.

la nivelul cerințelor dezvoltării societății și având în vedere experiența statelor mai înaintate, fără însă ca legislația, mai ales constituția, să fie rezultatul unui import, unei imitații din afară, ci al cerințelor concrete ale țării¹⁰².

Astfel, prin *Petițiunea-proclamațiune* prezentată la Iași, revoluționarii moldoveni solicitau instaurarea unui regim politic moderat-liberal, în care prerogativele domnitorului erau limitate prin trecerea la un regim reprezentativ mai larg¹⁰³, în cadrul căruia s-ar fi realizat o redistribuire a gestionării atribuțiilor publice și juridice către instituțiile reprezentative. Cea mai sugestivă prevedere a petiției în acest sens, și care a generat, într-o măsură determinantă, reacția energică a domnitorului de reprimare a mișcării, a reprezentat-o aceea care solicita desființarea vechii Adunări obștești și alegerea unui nou corp legislativ, care să fie „adevărata reprezentare a nației”. Alte solicitări formulate de protestatari, precum desființarea cenzurii, asigurarea libertății persoanei, eliberarea deținuților politici, responsabilitatea ministerială, reprezentau elementele indispensabile ale tranziției către un regim democratic. Programul răspundea moderat unei necesități acute de reformare, vizând să pregătească accesul spre instaurarea unui regim reprezentativ. Caracterul moderat, care nu trebuie judecat în raport cu năzuințele liberale, a reprezentat o expresie limitată a unor revendicări compatibile cu regimul regulamentar¹⁰⁴. Reprimarea promptă de către autorități, precum și caracterul mult mai radical al documentelor elaborate ulterior de către revoluționarii moldoveni exilați, reliefează, în același timp, într-un mod pregnant, necesitatea moderației, a ajustării și îngrădirii solicitărilor într-o anumită limită, precum și obiectivele reale, mult mai generoase ale pașoptiștilor moldoveni. Cea mai elocventă dovadă în acest sens o reprezintă condamnarea Regulamentului Organic, în *Dorințele partidei naționale în Moldova*, documentul elaborat la Cernăuți, de către revoluționarul exilat Mihail Kogălniceanu, în totală contradicție cu „Sfânta păzire a Regulamentului” prevăzută în *Petițiunea-proclamațiune*.

Considerând că „ne-au tăiat toată relația cu trecutul fără a ne întemeia prezentul”¹⁰⁵, autorul programului elaborat în spațiul moldav septentrional sublinia că Regulamentul Organic constrânge societatea la imobilitate. Principala sa cerință, „neatârma administrativă și legislativă în toate cele dinlăuntru fără amestec a orice puteri străine”¹⁰⁶, relevă interdependența dintre obiectivele național și politic. Autorul preconiza organizarea unui stat pe baze constituționale, cu o monarhie electivă și cu un regim parlamentar¹⁰⁷. Celelalte cerințe, între care Adunarea obștească alcătuită din reprezentanți ai tuturor stărilor, egalitatea drepturilor civile

¹⁰² *Ibidem*, p. 36.

¹⁰³ Gheorghe Platon, *Istoria modernă a românilor*, p. 120.

¹⁰⁴ Dionisie Ionescu, Gheorghe Matei, Gheorghe Tuțui, *Dezvoltarea constituțională a statului român*, București, Editura Științifică, 1957, p. 105.

¹⁰⁵ Apud Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, p. 211.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 211.

¹⁰⁷ Dionisie Ionescu, Gheorghe Matei, Gheorghe Tuțui, *op. cit.*, p. 107.

și politice, libertatea individuală, garantarea individului, libertatea tiparului, desființarea rangurilor și privilegiilor, schițează, în linii mari, organizarea unui regim politic modern, în consonanță cu necesitățile noii lumi care se prefigura¹⁰⁸. Anterior, prin legământul redactat la Brașov, *Printipiile noastre pentru reformarea patriei*, revoluționarii moldoveni refugiați în Transilvania se angajau să lupte pentru „întemeierea instituțiilor țării pe principiile de libertate, de egalitate și frățietate”¹⁰⁹.

În Țara Românească, evoluția revoluției, prin preluarea puterii de către guvernul revoluționar provizoriu, a determinat, chiar dacă temporar și parțial, o încercare de aplicare a programului politic proiectat în documentul oficial elaborat de revoluționari, *Proclamația de la Islaz*. Printre revendicările de natură politică formulate la Islaz, devenite apoi elemente ale programului de guvernare, se aflau Adunare obștească reprezentativă, domnitor ales pe cinci ani, adoptarea unei constituții, responsabilitate ministerială, egalitate în drepturi¹¹⁰. Încercarea guvernului de a aplica Programul de la Islaz, devenit adevărată „constituție”, s-a dovedit, în cele mai multe cazuri însă, mai dificilă decât cucerirea puterii¹¹¹. Noul guvern a încercat să promoveze o serie de reforme și să înființeze noi instituții, dar, cu unele excepții, nu a reușit să pună în practică promisiunile de la Islaz, tocmai, poate paradoxal, din dorința de a acționa într-un spirit cât mai democratic. Din acest motiv, guvernul provizoriu n-a manifestat niciun moment tendința de a acapara puterea, el considerându-se un depozitar al acesteia. Înzestrat cu o funcție tranzitorie de pregătire a condițiilor prin care puterea să fie redată unor organisme legal constituite¹¹². Considerând că elaborarea unei legi fundamentale este un pas esențial către regimul politic propus, guvernul a organizat alegeri pentru o adunare constituantă, menită să redacteze o Constituție care să înlocuiască Regulamentul Organic, dar intervenția militară străină a pus capăt activității și existenței guvernului revoluționar. Dacă, din această perspectivă, realizările practice ale guvernului nu s-au ridicat la standardele preconizate, modalitățile de acțiune demonstrează însă caracteristicile ce se doreau imprimate noului regim. Astfel, caracterul liberal al revoluționarilor rezidă și din atitudinea de menajare adoptată față de adversari, din amânarea aplicării unor articole ale *Proclamației*, aplicare condiționată de acceptarea de către forul legislativ în care urmau să-și găsească locul reprezentanții întregii națiuni. Conducerea revoluționară dovedea, în acest din urmă caz, o atitudine liberal-democrată prin faptul că se angaja să nu aplice principii importante ale programului ei fără sancțiunea prealabilă a forului

¹⁰⁸ Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 133.

¹⁰⁹ Idem, *Intensificarea proceselor revoluționare în spațiile românești*, în *Istoria românilor*, vol. VII, tomul I, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 278.

¹¹⁰ Idem, *Istoria modernă*, București, 1985, p. 127.

¹¹¹ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, p. 214.

¹¹² A. Stan, M. Iosa, *Liberalismul politic în România de la origini până în 1918*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 62.

legislativ¹¹³, element esențial al unei guvernări democratice, bazată pe constituționalism și reprezentativitate. Mai mult, conducerea revoluționară a asigurat climatul pentru libera exprimare, nerecurgând niciun moment la măsuri de cenzură sau la interzicerea unor reuniuni politice organizate de adversari¹¹⁴, iar măsura liberalismului sincer împărtășit de fruntașii revoluției muntene a fost atitudinea față de presă, care a devenit o tribună liberă de exprimare a ideilor variate, diversificate, chiar potrivnice¹¹⁵. Tocmai această atitudine, mai mult decât transpunerea în practică a programului de guvernare stabilit prin *Proclamația de la Islaz*, relevă dorința de instaurare a unui cadru politic democratic.

Importanța revoluției, sub aspectul proiectării reorganizării politice a statului, constă în programul clar formulat de a întemeia un regim democrat-liberal, fundamentat pe instituții politice care să corespundă necesităților de constituționalitate, reprezentativitate și legitimitate, pe consacrarea drepturilor și libertăților naturale, individuale sau de grup, un regim care să satisfacă, să asigure și să corespundă nevoilor generale ale societății.

Pe plan politic, înfrângerea revoluției a determinat reinstaurarea regimului regulamentar, în urma adoptării, în aprilie 1849, de către puterile suzerană și protectoare, a Convenției de la Balta Liman. Prin natura și dispozițiile sale, între care numirea pe o perioadă de șapte ani a domnitorilor, considerați înalți funcționari ai Imperiului Otoman, suspendarea Adunărilor Obștești ordinare și extraordinare și înlocuirea lor cu două consilii, divanuri ad-hoc, alcătuite din „boierii cei mai demni de încredere”, înființarea unei comisii însărcinate cu revizia Regulamentelor Organice, noul act bilateral întărea pozițiile boierimii și încălca grav autonomia internă, conferind celor două puteri atribute pe care nici regimul de suzeranitate, nici protectoratul, nu le presupuneau¹¹⁶. Practic, Convenția de la Balta Liman a reprezentat un instrument prin care cele două puteri și-au restabilit dominația asupra spațiului românesc extracarpatic.

Exilarea liderilor revoluționari, conjugată cu instaurarea unui control strict a situației interne, mai ales în Țara Românească, deși nu a pus capăt elanului reformator, nu a mai permis, totuși, în perioada ce a stat sub semnul Convenției de la Balta Liman, reluarea și dezbaterea, cu aceeași energie ca la 1848, a necesității instaurării unui nou tip de regim politic. Cele două puteri, suzerană și protectoare, au numit domnitori pe Barbu Știrbei în Țara Românească și pe Grigore Ghica în Moldova, controlându-le îndeaproape activitatea pentru a asigura suprimarea liberalismului și naționalismului, pentru a menține stabilitatea și ordinea conservatoare. În timp ce Barbu Știrbei era mai conservator și aspira să devină un monarh absolut, dar luminat, Grigore Ghica era un adept al programului liberal

¹¹³ *Ibidem*, p. 53.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 54.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 58.

¹¹⁶ Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 56.

moderat al revoluției și a permis unor pașoptiști să se întoarcă din exil, iar pe unii chiar i-a cooptat în guvernul său, iar afirmația că activitatea în direcție constituțională a progresat este justificată, mai ales, de reformele care au determinat o dezvoltare economică, în special¹¹⁷, și de o serie de inițiative legislative, între care, mai ales, Așezămintele agrare din 1851¹¹⁸, Așezământul pentru reorganizarea învățăturilor publice în Principatul Moldovei¹¹⁹, Codica criminalicească și procedura ei. Toate acestea argumentează afirmația că activitatea în direcție constituțională a progresat¹²⁰.

Problema reorganizării regimului politic redevine o importantă temă de aprinse dezbateri în perioada ce a urmat Războiului Crimeei. Astfel, Congresul de la Paris din 1856, prin Tratatul elaborat și adoptat, a influențat hotărâtor dezvoltarea politică a Principatelor. Deși rămase sub suzeranitatea Imperiului Otoman, Principatele beneficiau acum de o protecție colectivă a marilor puteri, care interziceau unei puteri unice să intervină în problemele interne. Toate părțile semnatare recunoșteau independența administrativă a Principatelor, dreptul fiecăruia de a avea o armată națională, de a emite legi și de a face comerț liber cu alte state. Marile puteri au decis crearea unei comisii speciale de anchetă, cu rolul de a strânge informații și a propune recomandări asupra noii forme de guvernământ a Principatelor. Cea mai importantă decizie a fost, însă, fără îndoială, convocarea, în fiecare din cele două Principate dunărene, a unor adunări consultative speciale, Adunările ad-hoc, care aveau misiunea să exprime opțiunile românilor în problema organizării politice. Toate informațiile urmau să fie prezentate unei Conferințe a puterilor, desfășurată tot la Paris, care urma să adopte deciziile finale referitoare la organizarea Moldovei și Valahiei¹²¹.

Dorințele românilor din ambele Principate, exprimate prin rezoluțiile Adunărilor ad-hoc din 1857, erau identice nu numai în problema unirii, dar și în cea a organizării politice a viitorului stat românesc: autonomia și neutralitatea noului stat, sub garanția puterilor europene, prinț străin ereditar, o putere legiuitoare încredințată unei Adunări obștești reprezentative pentru toate interesele nației. Aceste principii defineau statutul intern și internațional al viitorului stat românesc organizat pe baze constituționale. Pe lângă punctele comune ale celor două rezoluții, Adunarea ad-hoc de la Iași a dezbătut și adoptat și alte principii de organizare internă, care statuau un regim constituțional: supunerea străinilor din Principate la jurisdicția țării, libertatea comercială, organizarea puterii armate naționale ca sistem de apărare, libertatea culturală, egalitatea în fața legii, în

¹¹⁷ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *op. cit.*, p. 374.

¹¹⁸ Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaie, *op. cit.*, p. 75.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 77.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 78.

¹²¹ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *op. cit.*, p. 375–376.

drepturi și obligații, accesibilitatea tuturor cetățenilor la toate funcțiile statului, respectul domiciliului și garantarea libertății individuale, separarea puterii executive de cea legislativă, independența puterii judecătorești de administrație, responsabilitatea miniștrilor. Înzestrate cu atribute de reprezentanțe naționale, cele două Adunări au manifestat, nu numai spirit național, ci, totodată, capacitate și maturitate politică. Depășind prevederile restrictive prevăzute în firmanele de convocare, cele două Adunări „s-au comportat ca organe de stat împuternicite de alegători să consacre pe cale legală voința maselor”. Actele adoptate, fundamentate pe principiul autodeterminării, au fost acte cu valoare și forță juridică constituțională, emanate de organe de stat reprezentative și nu simple avize consultative cum le-au dorit marile puteri. Rezoluțiile Adunărilor ad-hoc au reprezentat un important test preliminar al capacității societății românești de a se organiza în acord cu solicitările progresului, iar în procesul modernizării societății românești, ele reprezintă un salt valoric în privința alcătuirii actelor constituționale, reprezentând rezultatul unor dezbateri și al aprobării unanime a unor adunări reprezentative, cu caracter național¹²².

Convenția de la Paris, actul de organizare a Principatelor elaborat de puterile garante cu prilejul Conferinței de la Paris din 1858, devine constituția noii entități statale, „soluția hibridă” concepută de „areopagul european”¹²³, „Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei”, care, în realitate, urmând să aibă, cu doar două excepții, instituții separate, rămâneau, de fapt, entități politice separate. Convenția atribuia, separat în fiecare Principat, exercitarea puterii executive domnitorului, ales pe viață de către Adunare, și unui Consiliu de Miniștri, exercitarea puterii legislative, în comun, domnitorului, Adunării legislative alese pe o perioadă de 7 ani și Comisiei Centrale de la Focșani, iar exercitarea puterii judecătorești magistraților numiți de către domnitor și Înaltei Curți de Justiție și Casație de la Focșani. De asemenea, erau abolite rangurile și privilegiile boierești, era proclamată egalitatea în fața legii și principiul ca fiecare cetățean să poată ocupa orice funcție publică pe baza meritelor sale. Limitarea dreptului de vot, la persoanele cu proprietăți foarte mari, reducea numărul electorilor la câteva mii de persoane, reprezentând marii moșieri și burghezia înstărită, și avea să determine ulterior Adunări legislative predominant conservatoare, refractare adoptării reformelor politice și economice necesare¹²⁴. Date fiind limitele restrictive ale actului internațional, unele prevederi ale Convenției aveau să fie infirmate prin acte interne, ori de câte ori o reclamau cerințele constituirii și organizării statului național unitar român¹²⁵. Deși departe de năzuințele românilor, noul act fundamental reprezenta, comparativ cu Regulamentele Organice, un substanțial progres în chestiunea organizării politice,

¹²² Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaie, *op. cit.*, p. 83–84.

¹²³ Leonid Boicu, *op. cit.*, p. 186.

¹²⁴ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papașcoștea, Pompiliu Teodor, *op. cit.*, p. 377.

¹²⁵ Cîh Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaie, *op. cit.*, p. 88.

principiile democratice fundamentale, al separării puterilor în stat și al afirmării și garantării unor drepturi și libertăți personale, înregistrând o nouă etapă în evoluția consacrării lor.

Anii domniei lui Alexandru Ioan Cuza sunt marcați de o evoluție sinuoasă a principiilor democratice, datorită unor complexe conjuncturi politice interne și externe. Astfel, în multe momente, domnitorul unirii, din necesități concrete, izvorâte din dorința de a materializa programul de reforme, necesar modernizării societății în toate structurile sale, a eludat prerogativele celorlalte instituții ale statului. Dacă până în 1864 această practică a fost relativ pasageră, hotărârea fermă de a iniția marile reforme, agrară și electorală cu precădere, față de care Adunarea, în majoritate conservatoare, se dovedise atât de refractară, l-a determinat, în mod decisiv, pe domnitor să renunțe la unele practici democratice.

În prima etapă a domniei lui Cuza, aceea a desăvârșirii unirii, preocupările esențiale au fost orientate spre realizarea unificării pe plan legislativ și administrativ intern. Reformele și măsurile adoptate în această primă parte a domniei, înfăptuite pe baza afirmării principiului privind desființarea privilegiilor feudale, a egalității în fața legilor și a impozitelor, a obligativității generale la satisfacerea serviciului militar, au reprezentat practic aplicarea unora din stipulațiile Convenției de la Paris sau al unora dintre punctele suplimentare ale rezoluției Adunării ad-hoc din Moldova¹²⁶.

Etapa domniei constituționale, până la 2 mai 1864, s-a caracterizat prin promulgarea unor legi, care consacrau unele proceduri și practici, dar care erau insuficiente materializării programului de reforme preconizat de Cuza¹²⁷. Tocmai acest amănunt, al imposibilității realizării marilor reforme solicitate imperios de restructurarea modernizatoare a societății românești, datorită reacției refractare a majorității conservatoare, l-a determinat pe domnitor să analizeze și să proiecteze soluții pentru a depăși impasul. Astfel, încă din 1863, Cuza a alcătuit un proiect de constituție în care puterile domnitorului erau mult sporite, în special puterea executivă, dar acesta a fost întâmpinat cu ostilitate, fie de adversarii domnitorului, fie de adepții, în orice circumstanțe, ai regimului democratic¹²⁸.

Etapa domniei autoritare s-a instaurat prin lovitura de stat de la 2 mai 1864. Regimul autoritar impus de Alexandru Ioan Cuza, dacă din perspectiva organizării sub aspectul constituționalismului a însemnat un regres, în schimb, a permis domnitorului să materializeze alte coordonate ale reformării și modernizării statului, indispensabile ulterior consolidării regimului constituțional. Actul a constituit „platforma politică pe care s-a întemeiat acțiunea de stat pentru afirmarea atributelor suveranității, pentru înfăptuirea reformelor fundamentale și a organizării României moderne”¹²⁹.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 94.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 97.

¹²⁸ Dionisie Ionescu, Gheorghe Matei, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 135.

¹²⁹ Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaie, *op. cit.*, p. 98.

Noua constituție, Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris, completată de o nouă lege electorală, care sporea considerabil numărul alegătorilor, au consolidat poziția domnitorului, transformând-o într-una autoritară, prin subordonarea legislativului¹³⁰. Consacrând deplina autonomie a țării, Statutul Dezvoltător, prima constituție a statului național România, a stabilit cadrul necesar pentru dezvoltarea noilor instituții¹³¹. Așadar, realitățile și necesitățile momentului l-au determinat pe Cuza să sacrifice aspectul politic al regimului democratic pentru a moderniza, printre altele, aspectul socio-economic, prin punerea rapidă în aplicare a reformelor sociale, economice și instituționale. Astfel, într-o perioadă scurtă de timp, Consiliul de Stat, care avea sarcina, conform Statutului Dezvoltător, să elaboreze legile, a reușit să inițieze, să elaboreze, să adopte și să aplice numeroase decrete-legi, între care reforma agrară (rurală), legea de introducere a sistemului de măsuri și greutăți, unificarea legilor penale și civile, legea instrucțiunii publice, legea de organizare a Curții de Casație, legea de organizare judecătorească, Codul penal și de procedură penală, Codul civil și de procedură civilă, Codul comercial¹³², legi care s-au constituit într-un ansamblu de reforme ce au contribuit la o modernizare socio-economico-instituțională radicală. Legile și decretele din această perioadă au reorganizat fundamental societatea, iar regimul monarhiei constituționale, care s-a instaurat ulterior, s-a dezvoltat pe temelii solide ale epocii Unirii¹³³.

Deși Cuza a reușit să pună în aplicare un exhaustiv program legislativ și de organizare a unor noi instituții, poziția lui a fost progresiv subminată, iar adversarii săi s-au unit în „monstruoasa coaliție”, alcătuită din elemente altfel incompatibile, conservatorii, care-l considerau ca fiind prea liberal, și liberalii radicali, care apreciau că nu era destul de liberal. Lăsând la o parte diferențele dintre ele, cele două aripi au acționat conjugat pentru înlăturarea lui Cuza și instaurarea unui principe străin. Conduși de radicalii pașoptiști Ion C. Brătianu și C. A. Rosetti, oponenții domnitorului au organizat o lovitură de stat, în urma căreia acesta a fost silit să abdice, în februarie 1866¹³⁴.

Anul 1866 reprezintă, fără niciun fel de dubiu, un moment semnificativ în dezvoltarea politică a României moderne. Astfel, cele două importante evenimente politice, instaurarea pe tron a dinastiei străine, prin ramura Sigmaringen, a familiei Hohenzollern, și adoptarea primei constituții interne, ce va servi drept lege fundamentală, cu modificări impuse de unele circumstanțe, până în perioada interbelică, au constituit etapele decisive și componentele esențiale ale instaurării regimului democratic al monarhiei constituționale. Instaurarea principelui străin crea perspectivele de stabilitate politică, de legitimare a unui regim politic, iar

¹³⁰ Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 221.

¹³¹ Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaie, *op. cit.*, p. 100.

¹³² *Ibidem*, p. 99.

¹³³ *Ibidem*, p. 100.

¹³⁴ Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza-Vodă*, p. 360–392.

constituția conferea statului o organizare modernă, instaura monarhia constituțională ereditară, legifera principiile moderne de guvernare a țării, în care „toate puterile statului emană de la națiune”, consacră principiul separării puterilor în stat (conform căruia puterea legislativă era exercitată de domnitor și Reprezentanța națională, între care se realiza un echilibru, puterea executivă era atribuită domnitorului, care o exercita prin intermediul miniștrilor, iar puterea judecătorească era exercitată de către „curți și tribunale”), garanta respectarea drepturilor și libertăților cetățenești democratice (libertatea individuală, a conștiinței, a învățământului, a presei, a întrunirilor, a asocierii, egalitatea în fața legilor, a impozitelor, a sarcinilor publice, admisibilitatea în funcțiile publice, civile și militare, dreptul de petiționare, secretul corespondenței, inviolabilitatea proprietății)¹³⁵.

Actul de la 11 februarie 1866, completat de instaurarea principelui străin și adoptarea Constituției de la 1866, marchează începutul regimului monarhiei constituționale în România, prezentând o netăgăduită semnificație. Aducerea pe tronul României a unui principe străin, Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, a ilustrat hotărârea românilor de a pune capăt stării de provizorat, sub semnul căreia fusese acceptată „dubla alegere” a lui Alexandru Ioan Cuza. În egală măsură ea reprezintă un protest împotriva regimului de garanție colectivă, care devenise o piedică în calea dezvoltării statului român. Instalarea unui prinț străin, act ce consacră o doleanță formulată de Adunările ad-hoc de la 1857, însemna, totodată, o nouă încălcare a dispozițiilor Convenției de la Paris și o nouă manifestare a hotărârii românilor de a câștiga independența¹³⁶. Constituția, fapt incontestabil, a reprezentat un puternic instrument în dezvoltarea României moderne, în afirmarea independenței, în accelerarea procesului de dezvoltare a societății, în consolidarea instituțiilor statului¹³⁷.

Deceniul care a urmat până la cucerirea independenței de stat a fost o perioadă plină de căutări și acumulări, de experimentare a aplicării noului tip de regim politic, de consolidare a instituțiilor statului modern, de demarare și chiar definitivare a procesului de formare a partidelor politice, reprezentante ale intereselor diferitelor categorii ale populației. Numeroasele convulsii și tensiuni între oameni politici, între instituții ale statului, momentele de instabilitate politică, dese schimbări ale guvernelor, mișcările antidinastice și republicane, toate au reprezentat caracteristici firești, specifice consolidării și desăvârșirii unui regim politic nou, bazat pe principiile moderne ale constituționalității, reprezentativității, separației puterilor, garantării drepturilor cetățenilor¹³⁸.

¹³⁵ Dan Berindei, *Începuturile lungii domnii a lui Carol I*, în *Istoria românilor*, vol. VII, tomul I, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 558–564.

¹³⁶ Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 77.

¹³⁷ Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaie, *op. cit.*, p. 116.

¹³⁸ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *op. cit.*, p. 385–386.

Proiectat de generația pașoptistă, regimul politic democratic, constituțional, instaurat gradual, avea să fie definitivat în timpul „marii guvernări liberale” dintre 1876 și 1888, când rolul premierului Ion C. Brătianu, reprezentat de seamă al pașoptiștilor, a fost de netăgăduit. Printre realizările de seamă ale guvernării „Vizirului”, s-a aflat proclamarea Regatului, la 14/26 martie 1881, precedată de reglementarea succesiunii lui Carol I, prin desemnarea ca prinț moștenitor a nepotului lui Carol, Ferdinand. Dinastia de Hohenzollern-Sigmaringen avea astfel tronul asigurat în România, iar prestigiul internațional al statului, independent din 1878, sporise prin noul statut¹³⁹.

*

Concretizarea obiectivului general al pașoptiștilor, modernizarea societății românești, era indisolubil legată de problematica socio-economică. Necesitatea unei reformări radicale a sistemului socio-economic devenise, la jumătatea secolului al XIX-lea, o cerință imperativă a proiectului modernizator. Abolirea rangurilor boierești și a privilegiilor de sorginte feudală conferite de acestea împreună cu soluționarea, într-o formă sau alta, a problemei agrare, reprezentau elemente fundamentale pentru desprinderea de „vechiul regim” și inaugurarea unei noi epoci.

Astfel, pe tot întinsul teritoriului românesc, cuprins în 1848 de flăcările revoluției, problema desființării rangurilor și privilegiilor și chestiunea agrară au jucat un rol central. Chestiunea desființării relațiilor feudale în agricultură, desființarea iobăgiei și a clăcii, ca și împrăștierea au reprezentat elemente centrale ale acțiunilor revoluționare, iar țărănimea a avut ca obiectiv fundamental eliberarea ei socială și schimbarea statutului ei în societate¹⁴⁰.

Menținerea țărănimii în cătușele feudale reprezenta principala piedică în calea unei restatorniciri sociale pe baze moderne. Revoluționarii au fost perfect conștienți că numai abolirea sistemului clăcii putea asigura succesul întregului lor program. De pe această poziție, pașoptiștii au acordat rezolvării problemei agrare, desigur, în limitele condițiilor socio-economice ale epocii, o importanță primordială¹⁴¹. Desființarea rangurilor și privilegiilor („a nu mai fi ranguri și privilegiiuri” se proclama în broșura munteană *Ce sunt meseriașii*), egalitatea („aceleași drepturi politice și civile pentru tot românul”, cum se scria în *Proclamația de la Islaz*), acordarea și respectarea libertăților publice, erau importante deziderate de factură socio-economică¹⁴².

Documentele programatice ale revoluției au abordat diferențiat problematica agrară, în funcție de conjunctura elaborării respectivelor programe. Astfel, solicitarea era vagă, sub formula „îmbunătățirii stării locuitorilor săteni”, în *Petiția-*

¹³⁹ Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 238.

¹⁴⁰ Dan Berindei, *1848 în Țările Române*, p. 78.

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 33.

¹⁴² *Ibidem*, p. 30.

proclamație de la Iași¹⁴³, moderată, de împrăștiere cu despăgubire, în programul constituțional din *Proclamația de la Islaz*¹⁴⁴, în *Dorințele partidei naționale în Moldova*¹⁴⁵, în *Proiectul de constituțiune pentru Moldova*¹⁴⁶ și radicală, de împrăștiere fără despăgubire, în *Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei*¹⁴⁷. De asemenea, desființarea iobăgiei și abolirea rangurilor și a privilegiilor boierești feudale erau preconizate în *Proclamația de la Islaz*¹⁴⁸, *Dorințele partidei naționale în Moldova*¹⁴⁹, *Proiectul de constituțiune pentru Moldova*¹⁵⁰, *Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei*¹⁵¹.

Dacă programele elaborate de revoluționarii moldoveni au reprezentat doar proiecte teoretice, revoluția munteană a demarat, în timpul guvernului revoluționar provizoriu, în limitele de constrângere impuse de contextul politic intern și extern, o tentativă de soluționare a problemei agrare. În acest sens, la 9 iulie 1848 guvernul provizoriu a decretat instituirea unei Comisii a proprietății, formată dintr-un număr egal de deputați țărani clăcași și stăpânitori de moșii¹⁵², câte unul din fiecare județ¹⁵³. Prezidată de Alexandru Racoviță, Comisia a lucrat sub îndrumarea vicepreședintelui Ion Ionescu de la Brad, fratele lui Nicolae Ionescu. După dezbateri intense, în cadrul cărora problema întinderii suprafeței a provocat o deosebită înverșunare a discuțiilor, stăpânii de moșii au încercat să eludeze împrăștierea ori cel puțin să obțină o diminuare extremă a ei, după care au convins locotenența domnească, instaurată în locul guvernului provizoriu, să desființeze comisia. Referitor la rolul, activitatea și rezultatele comisiei, Nicolae Bălcescu aprecia că „înfrânți de țărani pe tărâmul discuției, privilegiații și-au întors nădejdiile către locotenența domnească; au izbutit să o intimideze și, la 19 august, locotenența a pus capăt comisiei, înainte ca ea să fi încheiat ceva. Totuși, înainte de a pieri, comisia pusese trei principii esențiale: dreptul de proprietate, libertatea muncii și exproprierea ca măsură de utilitate publică.” În semn de protest față de politica moderată în problema agrară, Nicolae Bălcescu a publicat studiul *Despre împrăștierea țăranilor*, iar Ion Ionescu de la Brad a publicat un amplu articol în „Pruncul român”, în care pledau ardent pentru împrăștiere, căutând să convingă pe stăpânii de moșii că aceasta era și în folosul lor¹⁵⁴.

Problema agrară a constituit o piatră de încercare pentru Revoluția română de la 1848. Și chiar dacă ea n-a fost soluționată imediat, datorită conjugării unor

¹⁴³ Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 359.

¹⁴⁴ *Ibidem*, p. 537.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 653.

¹⁴⁶ Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 216.

¹⁴⁷ Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 507.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 537.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 653.

¹⁵⁰ Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 216.

¹⁵¹ Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 507.

¹⁵² Dan Berindei, *Revoluția română*, p. 56.

¹⁵³ Idem, *1848 în Țările Române*, p. 84.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 85–86.

factori interni și externi, revoluția a impus conceptul că rezolvarea acestei probleme, fundamentale pentru viitoarea existență a națiunii, era indispensabilă pentru orânduirea modernă ce se constituia, iar Reforma agrară din 1864 își are izvorul în lupta revoluționară de la 1848, în temeiurile ideologice impuse de revoluția pașoptistă¹⁵⁵.

Preconizate de programul pașoptist, dar nematerializate în timpul revoluției, desființarea rangurilor și privilegiilor, elemente fundamentale pentru consacrarea unui nou regim politic și sistem socio-economic, și-au găsit rezolvarea, mai repede decât Reforma agrară, în 1858, prin Convenția de la Paris, act adoptat de Conferința puterilor garante pentru organizarea Principatelor dunărene¹⁵⁶. Abolirea rangurilor și privilegiilor reprezenta o nouă etapă în procesul devenirii societății românești după principiile modernității.

Unirea Principatelor, apoi desăvârșirea procesului de unificare politico-administrativă au creat premisele necesare pentru a se trece la reformele fundamentale, indispensabile modernizării, în primul rând Reforma agrară. Dezbaterile declanșate în 1862, în jurul proiectului de reformă rurală au fost tumultuoase, dar proiectul de reformă conservator, adoptat de majoritate, nu a fost sancționat de domnitor, deoarece nu concorda cu programul revoluționar pașoptist. Reluarea dezbaterii Reformei agrare, după instaurarea cabinetului Kogălniceanu, a declanșat un violent conflict între domnitor și guvern, pe de o parte, și majoritatea conservatoare a Adunării, pe de altă parte. Hotărât să-și definitiveze programul reformativ, domnitorul a intervenit decisiv și, printr-o lovitură de stat, la 2 mai 1864, a dizolvat Adunarea. Sancționată prin plebiscit și recunoscută de puterile garante și puterea suzerană, instaurarea noului regim, care conferea puteri sporite domnitorului, a creat posibilitatea decretării legii rurale în sensul programului pașoptist, desființând relațiile feudale în agricultură și împrăștiind țărâna clăcașă. Prin Legea agrară din 14 august 1864, peste 400 000 de familii țărănești au fost împrăștiate cu loturi de muncă, iar aproape alți 60 000 de săteni au primit locuri de casă și de grădină. Cu tot caracterul ei limitat, reforma a stopat dominația relațiilor feudale în agricultură și a deschis drumul larg noilor relații capitaliste¹⁵⁷.

În ciuda insuficiențelor ei, Legea agrară din 1864 constituie unul dintre cele mai importante evenimente, prin prisma consecințelor sale, care s-a desfășurat în spațiul românesc al secolului al XIX-lea, din perspectiva procesului de constituire a statului român modern¹⁵⁸. Reforma, cu toate lipsurile ei, a favorizat parțială înnoire

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 87–88.

¹⁵⁶ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *op. cit.*, p. 377.

¹⁵⁷ Dan Berindei, *Epoca Unirii*, p. 61.

¹⁵⁸ Nichita Adăniloie, Dan Berindei, *Reforma agrară din 1864*, București, Editura Academiei R. S. R., 1967, p. 215.

a agriculturii, statornicind noi relații în acest domeniu și contribuind la o treptată modernizare¹⁵⁹.

Afirmate timid până la 1848, solicitate însă de o societate în plină transformare, reformele socio-economice au devenit obiective-cheie ale momentului pașoptist, iar abolirea rangurilor și privilegiilor, desființarea relațiilor agrare feudale și împrăștierea țărănilor au reprezentat împlinirea unor deziderate ale programelor pașoptiste de modernizare.

*

În perspectiva istoriei, ideologia Revoluției române de la 1848, ca și programele de acțiune, se încadrează în procesul de transformări înnoitoare care au dus la constituirea României moderne. Prin ideologia ei, revoluția, aparent înfrântă, a fost până la urmă biruitoare pe teritoriul românesc, căci obiectivul ei principal, întemeierea statului român modern, unitar și independent, a fost realizat, în baza programelor revoluționare, de către cei care în 1848 s-au situat în fruntea revoluției și care apoi au fost creatorii României moderne¹⁶⁰.

Deși desfășurată regional, ca urmare a împărțirii românilor în urma vicisitudinilor istorice în țări separate și a menținerii lor sub influența sau dominația imperiilor vecine, revoluția română a păstrat puternice trăsături unitare, exprimate prin conlucrarea fruntașilor, prin legăturile lor permanente, iar revendicările și programele revoluționare au reflectat, în linii generale, o problematică comună, dominată de năzuința fundamentală de a înlătura separatismul politic al națiunii române, dominația străină și organizarea feudală a societății și de a făuri un stat național, unitar și independent, creat pe baze moderne.

Revoluția pașoptistă a declanșat un proces ireversibil, iar năzuințele și obiectivele revoluționarilor, care exprimau dezideratele națiunii române, n-aveau cum să nu-și găsească materializarea. Evenimentele care s-au desfășurat în următoarele șapte decenii au demonstrat că programul și obiectivele revoluției națiunii române de la mijlocul secolului al XIX-lea au fost realizate. Procesul de constituire a României moderne s-a desfășurat sub semnul Revoluției de la 1848 și a reprezentat transpunerea treptată în practică a programului revoluționar.

Unirea Principatelor s-a impus în deceniul următor ca obiectiv dominant al națiunii. Manifestarea de solidaritate națională a Adunărilor ad-hoc, dubla alegere și înfăptuirea unirii depline au însemnat reflectarea practică a unei prevederi programatice pașoptiste. Constituirea statului național a determinat și inaugurarea unei adevărate ere a reformelor. Astfel, făuritorii statului național au concretizat prevederile programatice ale revoluției în reformele menite a face din România un

¹⁵⁹ Dan Berindei, *Evoluția societății și a economiei în satele românești (184–1877)*, în *Istoria românilor*, vol. VII, tomul I, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 604.

¹⁶⁰ Idem, *1848 în Țările Române*, p. 38.

stat modern. Rând pe rând, stipulațiile programului revoluționar au fost transformate în realități istorice ireversibile, reformele fiind încununuate prin Legea rurală din 1864, în temeiul căreia articolul 13 al revoluției muntene a fost transpus în practică. Instaurarea unui nou regim politic, democratic, monarhia constituțională, în 1866, prin instalarea principelui străin și adoptarea constituției, a reprezentat o nouă etapă, necesară procesului proiectat de pașoptiști. Prin jertfa soldaților și ofițerilor români, aspirația neatârării a devenit și ea o realitate indestructibilă, ca și desăvârșirea unificării statale a națiunii, materializate în 1877–1878 și, respectiv, 1918.

Înscrisă în marile momente ale istoriei românilor, afirmându-se prestigios în procesul istoric universal al revoluției europene de la 1848, evidențiind figuri ilustre intrate în legendă, deschizând și proiectând procesul de constituire a României moderne, revoluția pașoptistă română are un loc aparte în Panteonul istoriei naționale¹⁶¹.

Die Generation der Revolutionsjahren 1848–1849: zwischen Ideal und politischer Wirklichkeit

(Zusammenfassung)*

Als sehr wichtiges Ereignis des 19. Jahrhunderts, als Teil der europäischen revolutionären Bewegung und als Förderer der Freiheit und der Gleichheit hat die Revolution des Jahres 1848 ein Reformprogramm verkündigt und geplant, das in der zweiten Hälfte des „Jahrhunderts der Nationalitäten“ die Gestaltung der rumänischen Gesellschaft wesentlich verändern musste.

In der vorliegenden Studie versuchten wir eine synthetische Analyse der Generation der Jahre 1848–1849, die das ganze Prozess der Veränderung der rumänischen Gesellschaft als Ziel hatte, zu machen. Diese Analyse sollte uns helfen, die Epoche und ihre Hauptdarsteller, unter denen auch Nicolae Ionescu, besser zu verstehen. Das Modernisierungsprozess aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts und aus den ersten zwei Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts, das sich mit der Geburt eines europäisch angelegten Rumäniens in der Zwischenkriegszeit endete, wurde schon während der Revolution zwischen 1848 und 1849 größtenteils vorgesehen. Zur Generation dieser Jahre zählen wir auch Nicolae Ionescu, der zusammen mit Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Costache Negri, Alexandru Ioan Cuza, Nicolae Bălcescu, Ion C. Brătianu, C. A. Rosetti, Ion Heliade Rădulescu u. a. ein umfassendes Programm der Modernisierung der nationalen, politisch-institutionellen und sozial-ökonomischen Verhältnisse ausarbeitete und die kühnen revolutionären Ziele in verschiedenen Dokumenten darstellte.

Die rumänische Revolution aus dem Jahr 1848 gehört zu den großen Momenten der rumänischen Geschichte und zum historischen Prozess der europäischen Revolution jener Zeit. Viele rumänische Revolutionären wurden dadurch berühmt; sie trugen zum Bildungsprozeß eines modernen Rumäniens wesentlich bei und deswegen hat die rumänische Revolution zwischen 1848 und 1849 einen Ehrenplatz in der Nationalgeschichte gewonnen.

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 113–116.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

TOPONIMIA SATULUI GRĂNICEȘTI

ION POPESCU-SIRETEANU

Comuna Grănicești este formată din satele Grănicești, Românești, Iacobești și Dumbrava (fost Găureni). Ancheta noastră toponimică am făcut-o numai în Grănicești, în zilele de 24–26 decembrie 1985, la care au participat localnicii: 1) Clipa Toader al lui Mihai, născut în 1911, fost primar în anii 1955–1960. În anii războiului a fost în Rusia. Are cinci clase primare; 2) Flutur Gavril, născut în 1919. A fost prin Rusia și Polonia în anii războiului. Are șapte clase primare; 3) Moroșan Samson, născut în 1931. Are 8 clase primare; 4) Țibu Gheorghe, născut 1924. Are 7 clase primare; 5) Țibu Ștefan, născut 1920. Are 7 clase primare.

Ultimul și cel mai bun informator, care ne-a trimis datele prin corespondență, este profesorul Nicolai Chițan, născut în anul 1934, originar din Grănicești, dar stabilit în Iași de multă vreme. Domnia sa a cerut informații de la rude din sat, între care și un fost primar, bun cunoscător al locurilor.

În Grănicești se vorbește numai limba română. Locuitorii sunt creștini ortodocși, cu minorități de creștini după evanghelie și penticostali. Toți sunt agricultori, dar unii se ocupă și cu dulgheria, tâmplăria, sunt fierari, tablari („tinichigii”), cizmari, croitori, jocari, zidari, apicultori.

La începutul secolului al XX-lea, mulți locuitori au plecat în America. Unii dintre aceștia s-au întors cu bani, iar alții le-au trimis fraților din sat bani să-și cumpere pământ.

Școala a fost construită în anul 1908. Biserica veche, din lemn, a fost construită în anul 1758; a fost mărită la sfârșitul secolului al XIX-lea. În secolul al XX-lea a fost construită o biserică de piatră. Astăzi este în lucru un cămin cultural, lângă Casa Parohială.

La data anchetei, unii lucrau la gostaturi, dar și la fabrici la Rădăuți, Suceava și Siret.

Cele mai apropiate târguri sunt marțea la Siret, joia la Suceava și vinerea la Rădăuți.

Informatorii nu pot spune de când este întemeiat satul, dar știu că este o veche așezare răzășească, în care nu au fost mari proprietari. Și se crede că pe locul numit Săliște ar fi fost un orașel; noi credem că putea să fi fost un loc de târg. Informatorii Flutur și Țibu Ștefan spun că satul ar fi avut alt loc de așezare. Toponimul *Săliște* confirmă această părere.

Clipa Toader spune că satul a fost așezat în apropiere de Țibeni, în locul numit *Încârnitură* („Curbă”), în hotar cu satul Țibeni și pe locul numit *Gâtlan* de pe hotarul satului Țibeni.

Familiile Țibu, Moroșan s-au așezat pe Gâtlan, pe *Încârnitură* și apoi s-au mutat în actualul sat.

Familiile Luncan, Iepure sunt din Tereblecea, iar Birou din Stănești pe Siret.

După plecarea ungarilor din Țibeni, în 1940, familii cu numele Clipa, Țibu, Gutău, Moroșan, Boiciuc, Chițan s-au mutat în acest sat.

O parte din pământul satului a fost al M-rii Solca; țărani au fost împroprietăriți în anul 1921.

În trecutul îndepărtat, satul s-a numit *Crainicești* și a fost întemeiat de un om numit *Crainic*. Se pare că prima mențiune este din anul 1490, numele fiindu-i prezent în actul prin care Ștefan cel Mare întărește Episcopiei de Rădăuți 50 de biserici. Făcea parte din ocolul Bădeuților. În 1615, Ștefan Tomșa îl dăruiește Mănăstirii Solca, dar peste un secol era săliște, pe care s-a întemeiat sat cu 23 de familii. Peste o jumătate de secol era din nou săliște și se găsea între satele Milișăuți, Istensegits (Țibeni), Românești, Șerbăuți și Calafindești. Satul a fost refăcut pe locul vechi sau în apropierea acestuia.

Nicolai Grămadă, în *Toponimia minoră a Bucovinei*, I, 285–287, de unde preluăm aceste date, prezintă o seamă de nume topice consenstate în ani diferiți. Astfel, la 1709, apar toponimele: *Capul Ciortării, Fântâna Rece, La Lozii, Prisaca lui Abăza, Ruptura Sucevii, Șesul Sucevii, Valea Nelepicii*.

La 1737 sunt consemnate toponimele: *Apa Iaslovățului celui Mare, Balta Rotundă, Capul Barcului, Dealul Ascuțit, Dolina, Drumul Mare, Drumul Vechi, Făgețele, Fântâna din Stânca, Fântâna lui Ștefan-Vodă, Fântâna Rece, Fântâna Ștepcăi, Gura Zapodii, Heleşteul Popii, Iazul Strâmbul, Pielele Vechi, Pârâul Horaițului¹, Poiana Grozii, Poiana Mihului* (în altă sursă documentară: *Poiana lui Mihai*), *Poiana Săcului, Râmnicul, Scurta* (mlaștină cu arini), *Stejeriș, Zăpodia*.

La 1742 sunt menționate următoarele nume topice: *Apa Horaițului, Balta Rotundă, Capul Barbicului* (în altă sursă, *Creasta lui Barbuc*), *Dealul Ascuțit, Fântâna Rece, Iazul Strâmbul*, „o scursură de pârâu care se cheamă *Scurta*”, *Pârâul Mare*.

La 1766: *Casa lui Berae, Casa lui Lazăr, Dealul cu Patru Stejari, Drumul Iancului-Vodă, Fântâna Rece, Iazul Calafindeștilor, Pârâul cu Arini, Pârâul Horaiț, Pârâul lui Matei, Podișul*.

La 1783: *La Muchea cu Trei Stejari* (deal), *Pârâul cu Arini, Pârâul cu Cireși, Pârâul Horaiț, Pârâul Staniște, Șesul Mihalicii*.

La 1785: *Câmpul Iazului, Câmpul între Pâraie, Câmpul la Fântâna Țibului, Câmpul Săliștii, Dealul Fânațul în Sus, Fânațul la Fântâna lui Toader, Fânațul la Pod, La Fântână, Pârâul Staniștii*.

¹ În localitate, cuvântul *pârâu* se pronunță *parău*, pl. *parei*.
<http://cimec.ro/> <http://institutulbucovina.ro>

La 1939: cătunele Burdujeni și Pomete. Părți ale satului erau: *Cotul Clipeni, Cotul Moroșeni, Pârăul Broaștei*. Țarini: *Cărăscu, Ciomag, Corneț, Dealul Fântânii Țibului, Horaiț, În Luncă, La Rediu, Săliște, Staniște, Țarina de Jos*. Drumuri: *Drumul Iancului, Drumul Horaițului, Gâțlan, Snijec, Țufleică, Bogdan, Drumul Cornețului, Drumul Mierloaicei, Drumul Tolocii, Drumul lui Ciocan, Drumul Morii, Draganca, Deleni, Livadă, Drumul Crucii, Drumul Săliștii*. Dealuri: *Ciuha, Dealul Iancului, Dealul lui Țibu, Dealul Redelui, Deleni, Tiron, Țufleică*. Cărări: *Cărarea Turcului, Ciuha, De la Ruptură, Peleșin*. Pâraie: *Horaiț, Peleșin, Pârăul Adânc, Pârăul Boicului, Pârăul Broaștei, Pârăul Călinei, Pârăul Fântânii, Pârăul Mierloaicei, Pârăul Prisăcăriei, Pârăul Staniștei, Șuşurac, Văduț*.

Față de ceea ce s-a extras din documente din secolul al XVIII-lea, dar și față de toponimele înregistrate în 1939, cele înregistrate de noi sunt cu mult mai multe. Le prezentăm, în continuare, în ordine alfabetică.

Ârșiță este nume de loc pe un deal în fața soarelui.

Bahna lui Biță

Bahna di la Crûsi

Bahna lu Cușubéi (Cuciubei)

Bahna lu Danilcu

Bahna lu Ghiórgghi

Bahna lu Flútur

Bahna lu Gaináț

Bahna lu Gavril

Bahna lu Ghiorghii a lu Gheanuță

Bahna Merloáiși (= Mierloaicei)

Bahna lu Moroșán

Bahna Moroșénilor, în sat.

Bahna lu Pipirig. Omul avea această poreclă.

Bahna lu Șandrúç

Balta la Floréni, spre Găureni.

Balta Vérdi. Este o balta verde la Șpârcu în parău.

Bolboana sau *Bulboana lu Pâs* sau a lui *Pâcs*. Se află pe Horaiț, în hotar cu satul Calafindești. *Bulboana* este o *sapaturâ di apă, o rosaturâ*.

Bolboana la Boghián în Horaiț

Bolboana la Danilcu în Horaiț

Bolboana la Saușúc în Horaiț (= Sauciuç)

Bolotău (vezi *Pârăul Prisăcării*)

Bordéiu Străjanului. A fost în locul numit La Kelner. Străjanu este din Straja și era împrăștiat aici după al doilea război. Se numea Chira Petru. Acum este în Țibeni. Au fost multe bordeie în războiul din 1917–1918.

Caramidarie. Locul *La Caramidarie* îi în *Valea Vași* (= Vacii).

Șuha (= Ciuha) sau *Dealul Iancului*, la apus de sat; imaș. Era o *șuhă* pe o ridicătură. Are o formă lungă. Azi este o baliză trigonometrică, cu coordonate bine determinate.

Coasta lu Casăpu, pe *Dealul Gâtlan*, în drum spre Satu Mare. Nu este cunoscut sensul cuvântului *casap* („măcelar”).

Coasta Rădilu. În apropiere de *Coasta lu Casăpu*, în dreapta drumului ce duce la Rădăuți pe la Gâtlan și se află înainte de Gâtlan.

Dealul Cornet, spre sud-vest de centrul satului. Se mai numește *Dealul Deleni* și, mai vechi, *Dealul Draganca*. Localnicii nu pot explica numele *Cornet* (de la numele arbustului *corn*, cu suf. *-et*). Are formă lungă, cu o pantă spre Grănicești și alta spre Țibeni.

Dealul Bobeica sau *Bubeica*, spre est de sat, în hotar cu satele Calafindești și Șerbăuți. Sunt trei hotare. Are formă rotundă, fiind mai înalt decât *Țușleica* și are vârful ca un ou. Și acolo se află un punct de coordonate bine determinate, pentru armată și topografii civile (la măsurători de teren).

Cotul Buhaiului este un loc în care crește stirigoaie sau strigoaie. De la numele de persoană *Buhai* (după o poreclă).

Dealul la Bucileni. De la numele de familie *Butucel*. Ulterior mi-a spus un informator că dealul s-a numit și *Butcileni*. Este dealul care duce în drum, la școală, venind de la Siret.

Dealul la Butea sau *Dealul la Manole*.

Dealul Clipii la sud de sat. De la numele de familie *Clipa*. Este lângă *Pârâul Manlachi*.

Dealul la Costán, la est față de centrul satului.

Dealul Carășcu. Era o fântână la al cărei izvor au fost găsiți bani. Pe *Carășcu* trecea drumul vechi. *Carășcu* ar veni de la *cărăuși*, explicație greu de crezut. Numele *Cărășcul* este înregistrat în DOR, 229, sub *Car*. Are formă lungă.

Dealul Cruși (= Crucii), la est de sat. Informatorii îmi spun că n-au apucat nici o cruce pe acest deal.

Dealul la Cucoșălu. La intrarea în sat, în partea de nord, lângă *Dealul Pârâul Fântâni* (= Fântâni). După porecla lui Vasile Buliga.

Dealul Desăz (= Desagi). Se numește așa pentru că ogoarele mergeau perpendicular pe o parte și pe alta a dealului. Are formă lungă. Este dincolo de Horaiț, în dreptul drumului Floreni, pe la *Fântâna lui Biță* (sau a lui *Miron*). Dă în *Pârâul Desagi*, care se varsă în Horaiț.

Dealul la Didîță. Punctul cel mai înalt pe drumul Grănicești–Satu Mare–Rădăuți; în vatra satului. Se mai cheamă *În Deal la Mihalucă* (= Simionesi Mihai). Pentru a-l urca, se puneau încă doi cai la căruțele cu lemn de construcție.

Dealul Draganca. La sud de sat. Se mai numește *Cornet* și *Deleni*.

Dealul Gâtlan, spre apus de sat, în drumul spre Satu Mare. A fost o biserică a Grăniceștilor. Se pot găsi vestigii. A fost și sat, cum se merge la Satu Mare, în partea dreaptă. Cred că acolo a fost satul Pârlișeni.

Dealul Iancului. Vezi *Șuha* (= *Ciuha*).

Dealul la Biserica Veche.

Dealul Režilu sau *Foișoru Režilu* (= *Regelui*). A fost un observator, făcut, în 1935, cu prilejul unor manevre la care a participat Carol al II-lea. Ține de Dealul Redelui și este chiar colțul acestuia.

Dealul la Hodoroagă, de la est la vest. Numele îi vine de la o poreclă a lui Gh. Grămadă.

Dealul la Hoșu, la vest de sat. Numele vine de la o poreclă a lui Procopie Hreniuc, având sensul de om leneș.

Dealul la Ioșca, spre apus. Numele vine de la o poreclă a lui Gh. Gafencu. În drumul ce duce din centrul satului, pe lângă Ștefan al lui Filon, pieptiș, spre izlaz, unde începe *Dealul la Ciuhă*.

Dealul la Manole.

Dealul lu Nihalúcá, spre nord-vest față de centrul satului.

Dealul Părău Fântâni (= *Fântâni*), în nordul satului.

Dealul Stâni (= *Stâni*), lângă Părăul Calini, la nord de sat.

Dealul Șerbăuților, între Grănicești și Șerbăuți, în pantă dulce de la Horaiț.

Dealul la Ștefan, spre apus.

Dealul la Trei Cruș (= *Cruci*), în partea de vest, aproape de sat. Erau trei cruci. Pe cea din mijloc era Iisus, iar pe celelalte două erau cei doi tâlhari. Dealul este pe izlazul comunal, mai la apus de *Ciuhă*. Acolo se limitează izlazul satului cu al Țibeniului. Se cobora o ruptură mare de teren, la baza căreia era permanent apă. Vitele scăpate acolo nu mai puteau ieși decât sacrificate și trase cu caii de lanțuri.

Dealul Țăbúii, la nord. Se mai numește și *Dealul Țibului*. Este lunguiet. Vine de la numele *Țibu*, de unde și numele *Țibeni*. Familia *Țibu* a venit de la Țibău, din Maramureș, și s-a așezat pe Dealul Gâtlan. S-au mutat de acolo la Calafindești, punctul La Tei, dar unuia i s-a înturnat un bou și s-a întors după bou. De aceea s-a așezat tot în Grănicești, care era sat întemeiat.

Dealul Țiclău, este un deal rotund și ascuțit.

Dealul Țufleica, la est de sat, dincolo de pârăul Horaiț. Este ascuțit. Pe drumul Grănicești–Șerbăuți. Are o mare altitudine.

Un drum vechi, altădată mult circulat, pentru că venea din Galiția și ducea la Suceava, unde mergeau numeroși creștini ortodocși, de sărbătoarea Aducerea Moaștelor Sfântului Mare Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava, la 24 iunie, se numea *Drumul Iancului*, la o vreme numit și *Drumul Iancului-Vodă*. Acest drum trecea pe la sud de satele Bănțești și Mănăstioara și ajungea la Grănicești și apoi la Suceava. În localitate se mai păstrează numele *Drumul Iancului* (vezi 1939) și *Dealul Iancului*.

În informațiile pe care mi le-a dat prof. Nicolai Chițan, drumurile nu au nume, dar este sigur că ele își mai păstrează numele vechi, toate numite după locul de trecere, pe lângă unele gospodării mai însemnate ori după alte repere.

Amintim aici vechiul drum comercial Suceava–Cernăuți, care trecea pe sub toloacă, pe la Rediu, pe unde începe *Pârăul Fântâniei*, revenind în actuala șosea E 85.

Drumul European E 85, numit în trecut *Drumul Împărătesc*, Cernăuți–Siret–Suceava, făcut în primii ani ai ocupației austriece. În funcție de acest drum, urmând direcția Siret–Suceava, vom prezenta drumurile satului, numite și ulițe.

Drumul spre Șerbăuți, peste podul Horaițului, spre stânga din Drumul E 85, la 1 km de la intrarea acestuia în sat.

Drumul spre Dealul Gâtlan, la 250 m de la intersecția spre Șerbăuți, pe dreapta. Trece pe lângă *Dealul Rediu*, *Dealul Regelui*. Drumul duce la linia ferată și peste linie se bifurcă, la stânga spre Țibeni și înainte străbate com. Satu-Mare și duce la Rădăuți, fiind cel mai scurt drum spre Rădăuți. Este pietruit până la bifurcația amintită.

Drumul ce duce spre sud-vest din fața lui Avram al lui Ilie, prin fundul grădinilor și se întâlnește cu altul care pornește tot din drumul E 85, peste drum de Lazăr Flutur, trece prin spatele gospodăriei lui Filon (Țibu Amfilohie), de aici continuă unite într-unul singur, trece pe lângă gospodăria lui Gavril al lui Ghiță Moroșan și intră în Drumul Rădăuților, înainte de Gâtlan.

Drumul de pe partea stângă a Drumului E 85 trece pe lângă Anton al lui Truță (Moroșan Anton) și, printre case, se pierde pe câmp.

Uliță ce începe de pe la poarta lui Vacuum al lui Barabulă, cel cu fântâna în Drumul Șerbăuțului și duce pe la Gheorghe al Moroșanului, pe la Miron și se pierde în ulița care vine de la Filon al lui Arcipucă și duce spre Gâtlan.

Din Centrul satului, de la biserica nouă și primărie, pornește un drum, la răsărit, în stânga, pe lângă biserica veche și duce la *Podul Ciumag*, pe lângă tarlaua lui Sauciu, spre *Dealul Desagi* și Dumbrava (Găureni) și continuă drept la Călinești (nu „Călinești-Eminovici”) și, străbătând pădurea, ajunge la râul Siret. Este cel mai scurt drum Grănicești–Botoșani.

Tot din centrul satului, drumul care duce la Dumbrava (Găureni) se bifurcă spre stânga și începe o uliță care trece pe la poarta lui Gutău Constantin, continuând în pârău la Hup și se închide la Gavril, pe malul stâng.

Peste pârăul la Hup s-a construit un pod și s-a făcut altă uliță pe malul drept, care duce la familia Chițan și până la Ion Țibu. Această uliță duce în alta mai mare, care duce la câmp.

De la drumul care duce la Dumbrava (Găureni), tot pe E 85 înainte, la 200–250 m, în stânga, se deschide o uliță care merge paralel cu E 85, apoi își schimbă direcția în dreptul casei lui Chițan Ion și o ia spre răsărit, iar la Bouean Ion apare o bifurcație la stânga, pe la poarta părinților Margaretei Clipa (solistă de muzică populară). De la această bifurcație înainte se dă într-o uliță mai mare, între Buliga Vasile și Nicu lui Izdor (Chițan Nicolai), care avea o voce deosebită în strană, la Biserică (născut în 1914, veteran de război, decedat în 2006). De la Clipa Toader (Toader al lui Tudor), uliță intră într-o intersecție/cruce de drumuri numită *Podete*

(*Trei podețe*). În continuare, ulița care vine de la Toader al lui Tudor, în linie dreaptă, trece pe la Hociuc (cel care și-a făcut singur batoză, rășniță și un avion care a aterizat după cca 100 m în heleșteu la Boghean, lângă Horaiț). Ulița continuă spre răsărit pe lângă Ionică al lui Negrei (Chițan Ion), cel care cândva și-a făcut vioară din lemn de brad, pe care o are și acum. Ulița duce la vale până la tarlaua lui Boghean și a lui Danilcu (acesta a trăit în Brahoia – câteva case care au aparținut totdeauna de Grănicești).

Mai departe, la stânga, pe lângă Toader al lui Șâhoi (Țibu Toader), la vale, spre nord, începe o uliță care duce la Podețe. De acolo se ajunge la Bolohan (Comandari) și la Filon al lui Ionache. Aici se bifurcă, ulița principală o ia la vale spre răsărit și cealaltă la stânga spre nord și se întâlnește cu ulița care vine de la Hup (Țurcan), merge la *Cruce*, lângă Gherman Eugen și se întâlnește cu drumul care duce la Dumbrava.

Drumuri de țarnă.

Unul spre Vaduț-Luncă și altul spre Vaduț-Horaiț pe lângă *Fântâna lui Miron, Bahna lui Antip* al lui Lazăr (Moroșan Antip), trece *Vaduțu* și continuă prin fânețe pe partea stângă a Horaițului, face cruce cu *Drumul Șerbăuțului* și duce la Calafindești.

Ulița de la Toader al lui Șâhoi ajunge la Babahon, apoi se bifurcă la Samson al lui Manlache (Clipa Samson) și ajunge la *Mardare* al lui Manlache (Clipa *Mardare*) unde se oprește.

La Samson al lui Manlache se deschide o altă uliță, la stânga și ajunge la Ionică al lui Gheorghe al lui Manlache (Țibu Ionaș) și intră în ulița care vine pe malul drept de la Hup. Tot în această uliță vine și cea de la Babahon. Ulița la Samson își continuă traseul intrând, mai la vale, în câmp, pe *Dealul Clipei* de lângă pârăul lui Manlache (Clipa Samson și *Mardare*).

În capătul satului vechi, la Gheorghe al Moroșanului, apar trei drumuri de câmp. Primul din stânga duce la Dicmăneni. Alt drum duce în câmp, spre vest, și ajunge la Drăganca. Al treilea drum duce tot pe câmp, pe *Dealul Cornetului, Drăganca, Carăscu* și la fântână, pe unde era vechiul drum Suceava–Cernăuți.

Drumul de la Lazăr al lui Gică (Flutur Lazăr), care duce la Filon al lui Arcipucă, are o ramificație spre drumul Satu Mare–Rădăuți, îl traversează și continuă spre Arcadel (Gherasim Arcadie).

Se pare că acesta a fost vechiul drum Suceava–Cernăuți, continuând pe sub *Dealul Rede* și pe la izvorul *Pârăului Fântâniei*.

Drumul lui Sava este o bifurcație din *Drumul Șerbăuțului*, la stânga, spre nord, aproape de E 85.

Fânaț, numele unui loc de pe Horaiț.

Fânațul lui Barabulă (Vacum al lui Barabulă = Mitiu Avacum) lângă *Drumul Șerbăuților*, pe dreapta. Acolo este și *Fântâna lui Vacum*.

Fânățali (=Fânațele), loc de la Horaiț până în hotar cu Șerbăuții.

Fântâna lu Barabulă era pe drumul de la Grănicești la Șerbăuți.

Fântâna Bourénsi (=Bourencei) era peste drum de biserica veche.

Fântâna lu Búrcă, în partea de sus a satului, lângă Clipa Toaderi. *Fântâna lu Cacâti* (=Cacă-te) sau *Fântâna lu Ghiorghî a lu Petri*.

Fântâna lu Domúțâ era în sat, în partea din sus, spre Siret.

Fântâna lu Fanáchi era între hotarele satelor Grănicești și Șerbăuți.

Fântâna lu Găinaș era pe drumul spre Găureni.

Fântâna lu Ghió era pe hotarul dintre satele Grănicești și Șerbăuți.

Fântâna lu Ghiorghî a lu Manolachi în partea de jos a satului, aproape de *Parău lu Manlachi*.

Fântâna lu Ghiorghî a lu Nicuțâ, lângă *Parău Colban*.

Fântâna lu Ilie, tatăl lui Avram Moroșan, înainte de Podul Horaițului, pe dreapta, cu apă rece și curată. Oamenii luau apă de aici când se aflau pe câmp la lucru.

Fântâna lu Kelner, pe șoseaua Grănicești–Balcăuți, în hotar, pe stânga.

Fântâna Mărioari (= Marioarei). Aceasta era o femeie din Camenca, de lângă Prut. Cânta la nunți: *Marioarâ di la Prut, / Cu gainâ di vândut*.

Fântâna lui Milian era în centrul satului, de la vale de școală și

Fântâna lui Milian. Era la vale de *Trei Cuciși*, o crâșmă cu renume.

Fântâna lu Patachi era la vale de căminul cultural.

Fântâna di la Porcarii (= Porcărie).

Fântâna Vasáloái (= Vasiloaiei) era în drumul spre Satu-Mare.

Fântâna lu Vacom (= Avacum), peste *Podu Horaițului*, în pantă, cu apă rece și bună, pe *Drumul Șerbăuțului*.

Gârla Cățului, lângă sat, în imaș.

Iazu di la Horaiț.

Izazu Sterpásúnilor (= Sterpăciunilor).

Izvoru di la Șpârgu sau *Șpârcu* este un izvor *clocit* sau *bâhlit*.

În Gârlâ la Cățu este *nasâparii* (= nisipărie).

Kiçnel și *Noghiçnel* sau *La Unguri*, *La Kelner*. S-a numit și *Tarlaua Tibinski*.

La Unguri, vezi mai sus.

La Kelner, vezi mai sus.

La Crúși (= Cruce), tarla la est de sat, din *Părău Boicului* până în *Părău Lunçi*. Erau cruce de drum și cruci de piatră.

La Fântâna lu Sóbıştan, vezi *Tarlaua între Crași Parău Calini*.

La Râpa Gunoaielor, loc unde se aruncă gunoaietele.

La Pațáche, loc unde se aruncă gunoaietele.

La Bobeică, după deal, sunt trei movile numite *La trei hotară*. Celelalte au dispărut; au fost pe Horaiț, la Păun și în alte locuri.

La Paun, vezi mai sus. Este punctul unde hotarul satului traversează E 85 și duce pe Lan. Aici era o fântână adâncă, de unde se adăpau și animalele la prânz.

La Trei Hotară, vezi mai sus.

La Brustarii (= Brustărie), loc unde cresc brusturi.

La Butea-n Boj; *boj* eate pluralul lui *boz*.

La Ceardác, movilă artificială.

La Kelner, movilă artificială.

La Corneș, teren cu pământ slab.

La Desagi, teren cu pământ slab.

La Râpă, teren cu pământ slab.

La Șerbăuți, teren cu pământ slab.

La Gaureni, teren cu pământ bun. Azi *Dumbrava*.

La Ogoarele Lungi, teren cu pământ bun.

La Paun, teren cu pământ bun.

La Rédi, teren cu pământ bun.

La Rúdic, teren cu pământ bun.

La Fântâna Țăbului, teren accidentat, frământat.

La Guzán, teren accidentat, frământat.

La Moroșeni, teren accidentat, frământat.

La Sterpăciuni, o parte de izlaz.

Lutărie. Este un astfel de loc în bahnă la Ghenuță al Alecului.

Hușăgu Drăganși, pădure mică, numit și *La Draganca*.

Hoșleagu lu Didiță, pădure mică.

La Hrean și *La Hreanarii*, loc în care crește mult hrean.

La Moroșeni, loc în care este mult lut negru.

La Pipirig, loc cu pipirig pe *Vatra Horaițului*.

La Puntii sau *În Parău la Butea* sau *La Gužan*, loc cu surpături, teren frământat. Proprietarul acestui loc avea un cal numit *Guzan*, dar nu-i putea spune decât *Gužan*.

La Râpă, loc râpos în apropiere de *Castelu Rézilu*.

La-Rédi, imaș înspre nord-vest; are formă dreptunghiulară. O legendă vorbește despre găsirea unui mormânt de uriaș, în care s-ar fi găsit un diamant uriaș.

La Rogoz, loc în care crește *fân rogozos* și pipirig, pe *Vatra Horaițului*.

La Sterpașuni, locul unde pasc berbecii și cârlanii (după ce au fost aleși dintre oi).

La Stuhării (= Stuhărie), loc cu mult stuf, loc *băltos*.

La Șărbăuți, teren cu pământ slab, sărac.

La Trei Cruș, loc în care a fost cândva pădure.

La Trei Stejeri, loc unde a fost cândva pădure.

Luncă, pădure pe marginea unui pârâu.

Ou sau *Oușor*, deal în locul numit *La Râpă*.

Pârâu Adânc.

Pârâu Boicului.

Pârău Broaști (= Broaștei), între satul vechi și cel nou, după *Pârău Fântâniei*, cum vii de la Siret. Denumirea vine de la planta *bulbucii broaștei* care are flori mici galbene înflorite toată vara.

Pârău Calini (= Călinei; Calina este prenume feminin).

Pârău lu Cușubéi sau *Șușubéi* (= Cuciubei).

Pârău Fântâni (= Fântânei).

Pârău Gâtlanului.

Pârău Horaițu.

Pârăul Hup își are izvorul la podul de piatră, pe E 85, de lângă dispensarul uman, alimentat de izvoare și nu seacă în cursul anului. Se varsă în Horaiț. Curge spre răsărit.

Pârău Lunși (= Luncii) sau *Vaduțu*. Se varsă în Horaiț în locul numit *Vaduțu*.

Pârău lu Manlachi.

Pârău Pârlișenilor, de la numele satului *Pârlișeni*, dispărut.

Pârău Prisacări sau *Sacări* (=Prisacării sau Sacării), la nord de *Pârăul Luncii*. Între aceste două pâraie este zona numită *Balatău*.

Pârău Stâniști (= Staniștei), delimitează, la sud, ogoarele cele lungi cu Dicmăneniul de Tarlaua lui Boghean, Danilcu și restul terenului, la nord, până la sesia popii și a cântărețului bisericesc, pe ulița care vine de la *Trei Podețe*, Haciuc, Ionică al lui Negrei (cel cu vioara din șindrilă).

Pârău Strajênilor (= al celor din Straja, împroprietăriți aici).

Pârău Vaduțu

Pârău din Valea lu Mihai, imediat după primul deal al tolocii, din dreptul casei parohiale, printre ogoare. Se varsă în râul Suceava.

Pi Toloacă la Balan, loc unde se aruncă gunoaiele.

Pârlișeni, un drum care amintește de satul Pârlișeni, dispărut.

Sunt plantații de păduri pe Ciuhă, pe Redi, pe Râpă, pe Valea lui Mihai.

Podu Buciułeni, pe sub care trece un pârău cu debit mic, care nu seacă niciodată; vine de pe la Gheorghe al lui Gheanuță (Gherasim Gheorghe) și formează *Pârăul Luncii*, care se varsă în *Pârăul Horaiț* în locul numit *Vaduț-Horaiț*. Mai la deal, pârăul este străbătut de un mic drum de țară și locul se numește tot *Vaduț*.

Podu Horaiț, pe drumul care duce la Șerbăuți, din Drumul European 85 spre stânga, la un km de la intrarea acestuia în sat.

Pomātu din Valea lu Mihai.

Râpa din Valea lu Mihai.

Râpa la Arsăni.

Săliști, teren cu pământ bun.

Sarituri, numit astfel, pe cursul pârăului Horaiț, în hotarul satului Calafindești; aici apa are niște *coborășuri*. Vezi și numele *Sarituri* în toponimia satului Calafindești, unde se spune că toponimul se explică prin faptul că tinerii săreau mereu apa acestui pârău.

Tarlaua linia I, linia II, linia III, linia IV, la nord de sat, până în hotar cu Calafindeștii.

Tarlaua Antonică. Vezi *Tarlaua Drumu lu Sava*.

Tarlaua Șerdac (= Cerdac), la nord de sat, în vecinătate cu *Fântâna Țăbului și Pârlișeni*. Se numește așa după numele unui han, *La Poștalion*.

Tarlaua Șomag (= Ciomag), între drumul Gănicești–Găureni, *Pârăul Horaiț, Bahna lu Danilcu și Pârău Boicului*, pe drumul din centrul satului, pe lângă biserica veche, spre *Podul Ciomag* și spre *Dumbrava* (Găureni). Aici este și tarlaua *Sauciuc*.

Tarlaua Drumu lu Sava sau *Drumușoru*, la est de sat. A stat acolo un om numit Sava. Se mai numește *Tarlaua Antonică*.

Tarlaua Colban, la est de sat, până în iaz.

Tarlaua Cornéț, la sud-vest de sat, în vecinătatea imașului și a *Pomătului din Valea lu Mihai*. Este mult pietriș. A fost cândva pădure.

Tarlaua Dealu Clipi este lângă Pârău Staniștei și *Dealu Clipi* până la Pârău Boicului.

Tarlaua di pi Lan, în sud-vestul satului. Au fost rezerve ale statului, iar mai înainte era pământ al Mănăstirii Solca.

Tarlaua La Desaz, la est de sat, către satul Dumbrava.

Tarlaua di pi Dicmăneni, la est de sat, lângă satul *Dumbrava, Pârăul Staniște, Pârăul Sacări*. De la numele unui evreu, Dicman, care a cumpărat pământ aici în sec. al XIX-lea; s-a împrumțat în 1921. Restul a fost vândut de el după Primul Război Mondial.

Acest pământ ținea de proprietatea lui Bogdan-Vodă.

Tarlaua după Cărpân, se învecinează cu *Tarlaua Rédi*, cu *Fântâna Țăbuleni*, cu șoseaua și la sud cu satul.

Tarlaua după Ghiorghe a lu Șoc, la nord-est de sat. *Șoc* este o poreclă veche, *Șoac*.

Tarlaua între Crași Parău Calini (= Cracii Pârăul Calinei), numită și *Tarlaua Sobiștan*, la nord de Linia a IV-a, la vale de șosea, spre Siret.

Tarlaua Fântâna Țibului, la nord de sat; se învecinează cu *Tarlaua Cerdac*, cu *Tarlaua Redi* și cu șoseaua.

Tarlaua Gâtlan, la vest de sat, se învecinează cu *Dealul Redi*, cu *Drumu Grănicești–Satu Mare*, cu *Plantația Răpă*.

Tarlaua Ogoarele Lunz (= Lungi), la est de sat, între *Pârăul Sacări* și *Paun. Sacării* se explică prin *secară*.

Tarlaua Pârăul Fântâni (= Fântâni), la nord-est de sat, din marginea *Tarlalei lu Șoc* în *Pârău Fântâni*.

Tarlaua di Pașuni este înspre Calafindești, numită și *Tabăra*, pentru că este o tabără de animale.

Tarlaua Pârăul Staniști (= Staniștei), la sud de Ogoarele Lungi.

Tarlaua Paun sau *Paunu*, la sud de sat, lângă șosea, pe dreapta. A fost un nume de familie, *Paun*.

Tarlaua Pisti Pârăul șal (= cel) *Adânc*, la est de sat, pe drumul Horaiț–Săisia Popii (= Popii).

Tarlaua Redi, la nord-vest de sat, învecinată cu Hușagu lu Didiță, cu Dealu Redi și cu *Tarlaua după Carpân* (= Carpen).

Tarlaua Râpă, la nord de sat, între *Tarlaua Redi* și *Țibinschi*.

Tarlaua Săliște, lângă CAP, până în *Pârău Horaiț*, *Pârău Luncii* și *Pârăul șal Adânc*.

Tarlaua Șerbăuț, în hotar cu satul Șerbăuți, până la *Dealu Bobeica*.

Tarlaua Săsia Pópi, la est de sat, între Pârău Horaiț și drumul spre Șerbăuți.

Tarlaua Strajeni, vecină cu *Tarlaua Râpă*, în hotar cu *Drumu Pârlișenilor*.

Tarlaua la Tabără, vezi *Tarlaua di Pașuni*.

Tarlaua Țibinschi. S-a numit și *Kícinel* și *Nóghinel* sau *La Unguri* sau *Kelner*.

Trei Stejari, loc lângă Dealul Țufleica. Stejarii erau rămași de pe vremea boierului Capri de la Calafindești, frate cu boierul Capri de la Iacobești. Aceștia participau anual la expoziția agricolă de la Iași și obțineau premii frumoase atât în sectorul vegetal, cât și în cel zootehnic².

Vaduțu era și este și azi loc de trecere la gura *Pârăului Luncii*.

Toponymik des Dorfes Graniczestie

(Zusammenfassung)^{*}

Die Studie *Toponymik des Dorfes Graniczestie* verwertet die toponymische Untersuchung, die der Verfasser im Dezember 1985 im Dorf Graniczestie vorgenommen hat. Die Ortschaft Graniczestie befindet sich in der ehemaligen Kaiserstraße (heute der Autobahn DE85), die unter österreichischen Verwaltung am Anfang des 19. Jahrhunderts (1814) zwischen Czernowitz und Suczawa, nahe an dem „Cordun“, an der Ostgrenze der ehemaligen Provinz Bukowina gebaut wurde. Die wertvollen Ergebnisse dieser Untersuchung werden im historischen Kontext präsentiert und mit Informationen aus Dokumenten bereichert, die zur mittelalterlichen und modernen Zeit dieses uralten rumänischen Gebietes gehören.

Die obengenannte Studie gehört zu einer Forschungsrichtung, die die Zeitschrift „Analele Bucovinei“ seit mehreren Jahren unterstützt, und zwar die Veröffentlichung von Studien, die aus der Perspektive der Kenntnis und Verwertung unserer Kulturerbe wichtig sind. In dem Sinne wurden bisher in der „Analele Bucovinei“ folgende Artikel veröffentlicht: Nicolai Grămadă, *Studien zur zweitrangigen Toponymik* (I), 1. Jahrgang, Nr. 2, Juli-Dezember 1994, S. 385–422; Vasile Hasna, *Sprachwissenschaftliche Bemerkungen über die Toponymie der Gemeinde Straja*, 1. Jahrgang, Nr. 2, Juli-Dezember 1994, S. 423–450; Nicolai Grămadă, *Studien zur zweitrangigen Toponymik* (II), 2. Jahrgang, Nr. 1 (3), Januar-Juni 1995, S. 123–139; Nicolai Grămadă, *Studien zur zweitrangigen Toponymik* (III), 2. Jahrgang, Nr. 2 (4), Juli-Dezember 1995, S. 383–399; Nicolai Grămadă, *Studien zur zweitrangigen Toponymik* (IV), 3. Jahrgang, Nr. 1 (5), Januar-Juni 1996, S. 131–146; Nicolai Grămadă, *Studien zur zweitrangigen Toponymik* (V), 3. Jahrgang, Nr. 2 (6), Juli-Dezember 1996, S. 401–430; Ion Popescu-Sireteanu, *Toponymik der Gemeinde Suczewitz*, 8. Jahrgang, Nr. 1 (16), Januar-Juni 2001, S. 105–150; Catinca Agache, *Toponymen aus der Gemeinde Mitoka Dragomirna*, 10. Jahrgang, Nr. 1 (20), Januar-Juni 2003, S. 195–213; Ion Popescu-Sireteanu, *Toponymik der Gemeinde Kalafindestie, Scherboutz und Kalinestie*, 26. Jahrgang, Nr. 1 (32), Januar-Juni 2009 (noch nicht erschienen).

² În Șerbăuți a fost căsătorită o soră a lui Mihai Eminescu. Acesta va fi trecut și prin Grănicești când poposea la Șerbăuți, în drumul Suceava–Cernăuți.

^{*} Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

CREDINȚE ȘI PRACTICI MAGICE ÎN BUCOVINA (II)

IULIA BRÂNZĂ

Credințe legate de animale

Animalele joacă un rol important în gândirea populară. Românii le prețuiesc pentru beneficiile materiale pe care le aduc în gospodărie: „Animalele, pentru noi, îs ceva minunat. Vaca, calu', păsărilor, porcu', ca de ochii din cap, trebuie să avem grijă de ele, să beie, să mănânce la timp, sî nu ragî. Mama me fășe așa și eu tot fac așa: prima dată mă scol, pun focu-n casî și mă duc în grajdi. Eu donița și mulg vaca, rânesc, fac curățenie-n grajdi, dau la vite și după aceea vin în casî, mă spăl și mă apuc de mâncare. Prima dată îi animalu'” (Ungureanu Maria, 58 ani, Solca, județul Suceava). Dincolo de aspectul practic, țăranul român manifestă un sentiment aparte de compasiune pentru suferințele animalelor. Unii informatori le asemuiesc cu niște copii, le subliniază cumițenia și nevinovăția: „Trebui să vorbești ca și cu un copil cu animalele. De-i câine, fugi, vino încoa' să-ți dau de mâncare; de-i găină, piu, piu, piu, o gogolești¹ și vorbești cu dânsa. Și ele se strâng și vin lângă tine, cum se strâng oile pe lângă un cioban. Ele sunt mai cu minte ca noi. Omu' câte nu le fași. Cât suferă un animal! Câtă bătaie ie un cal de la un țișan! Sună drumu'. Eu stau aișia în casă și-aud cum dă cu biciu-n el că ni-i nilă nie. Să am o putere, eu i-aș strânge pe tăți di gât așa ia. E animal. Și-o zâs că vai! de animalul care chică pe mâna țișanilor. Vai de animalu' șeala. Că nu pot vorbi, dar ele, săracele, în orișe moment sunt ajutorul nostru. Porcu-i pentru hrana noastră. Vaca-i pentru hrana noastră. Calu-i pentru călătoria noastră. Unde vrei să te duci, te-ajută, îl pui și te duci cu caru'” (Irimescu Floarea, 77 ani, comuna Arbore, județul Suceava).

Considerațiile unui informator despre comportamentul ciorilor ne arată cum omul de la țară observă atent viața animalelor, apreciindu-le inteligența, simțul solidarității, sentimentele părintești. „În general, când sunt singuratece, se bat așa. Iar când se apropie iarna, se adună în stoluri, ca să migreze într-un loc mai cald, nu în țările calde, undeva mai aproape. În general, aici, ciorile, când sunt două-trei

¹ *A gogoli*, verb tranzitiv, conjugarea a IV-a. Regionalism cu sensul de a alinta. După autorii *Noului dicționar universal al limbii române*, cu etimologie necunoscută.

într-o pădure, fac gălăgie, se bat și-și fură puii. Dar toamna se adună. La Rădăuți, acolo-n jos se duc, în zona Măneuți. În momentul când se adună, ele simt venirea frigului. [Se duc] nu mult, câteva zeci de kilometri, spre locuri mai ușoare, cu miriști, că mai găsesc acolo resturi de grâu, popușoi necules; în zone unde zăpada este mai mică. De-a lungul apelor, nu. În zone limitrofe orașului, pentru că acolo găsesc gropi de gunoi. De multe ori am observat, și asta se întâmplă în ultimul timp, pleacă atunci, când se treieră grâul, unde este grâu, la Măneuți, Frătăuți. Apoi revin iarăși” (Popescu Mircea, 54 ani, satul Falcău, județul Suceava).

Unii informatori redau întâmplări ce atestă o legătură mistică între animale și om. „Da, este ceva pentru cei ce iubesc animalele. Soțul meu a iubit foarte mult animalele și, când s-a îmbolnăvit de o boală necruțătoare (cancer la oase, într-un an și ceva, i s-au măcinat coloana și vertebrele), s-a îmbolnăvit și cățelul, pe care l-a iubit foarte mult. Cu două luni înainte de a se prăpădi soțul, s-a prăpădit și cățelul. Nu era bătrân. Dar s-a îmbolnăvit exact de picioare, ca și soțul. Picioarele din spate nu le-a mai putut folosi. Am chemat doctorul, am încercat să-i dau tratament. Dar a spus că este ceva iremediabil. Iar pisica, după moartea soțului, o lună de zile a intrat în dormitor și l-a căutat pe pat. După ce nu l-a mai găsit, a dispărut și pisica” (Telegă Elisaveta, 57 ani, comuna Straja, județul Suceava).

Cercetările în teren ne arată că țăranul român trăiește într-un univers spiritual complex, practicând în mod discret, dar consecvent credințe și rituri magice, din care străbate străvechea sa solidaritate cu lumea animală. La masa de Crăciun are grijă să nu mănânce nimeni în picioare, pentru ca să nu-i fete vaca în picioare, lucru ce poate dăuna sănătății vițelului. De Bobotează, înainte să vină preotul, veghează să nu ia nimeni din bucatele de pe masă, altfel ciugulesc păsările semințele de pe ogor. Crede că animalele aduc noroc; că, prin ele, Dumnezeu ferește casele „de fulger, de trăsnet, de foc, de apă” (Telegă Eugenia, 65 ani, comuna Horodnicu de Jos, județul Suceava). Țăranul știe că animalele au puteri oraculare și este atent la gesturile lor. Perpetuează și respectă o seamă de interdicții: de a nu le omorî, a nu le distruge cuiburile, a nu-și bate joc de ele. Naște și transmite legende despre ele (facerea câinelui și a pisicii din mânușile lui Noe). Este sigur că, în noaptea de Anul Nou, animalele vorbesc. Femeile, îndeosebi, perpetuează practici magice străvechi (nepericuloase pentru animale) de apărare a semințelor și plantelor de pe ogoare („furca de tors” pentru cârțițe și râme). Ecouri ale sacralității animalelor regăsim în obiceiul de a face „păscuța vacii” și „păscuța oii” după un ritual mai strict chiar decât cel prin care se face pasca obișnuită. Într-o epocă, când populația de lupi este reglementată prin intermediul puștii de vânătoare, unele descendente ale solomonarilor daci caută să influențeze comportarea acestor animale printr-o practică ancestrală numită „legarea gurii lupului”, care prevede legarea obiectelor ascuțite (foarfecele, cuțitul). În satele noastre sunt încă vii o mulțime de practici magice de protecție a animalelor împotriva vrăjilor și a duhurilor rele. Toate aceste credințe și ritualuri poartă amprenta unei gândiri magice ancestrale. Despre creațiile religioase ale tracilor,

„Marii Anonimi ai Istoriei”, și ale geto-dacilor, Mircea Eliade spunea că „par să fi împărțit deopotrivă un destin nefericit”², dat fiind interzicerea rituală a scrierii, dar și din cauza că au rămas puține mărturii scrise. Pe de altă parte menționa: „Desigur, ca și la slavi și la baltici, precum și la vechii germani și la urmașii celților, moștenirea religioasă a tracilor s-a conservat, cu inevitabile modificări, în obiceiurile populare și folclorul popoarelor balcanice și ale românilor”³. „Citirea” obiceiurilor românești prin cheia religiei indo-europene sau făcând paralele cu credințele animiste ale popoarelor aflate astăzi într-un stadiu „primitiv” de dezvoltare, ar putea face o oarecare lumină în ce privește semnificația lor.

Multe dintre aceste obiceiuri sunt reminiscențe, camuflerate sub o pojghiță de creștinism, ale unui cult al fertilității. Herodot, în secolul V î.e.n., consemna faptul că tracii „[...] cinstesc numai pe următorii zei: pe Ares, pe Dionysos și pe Artemis”⁴. Corespondenta lui Artemis la traci era Bendis, zeița vânătorii și protectoarea animalelor, dar care, după Eliade, era și o divinitate chthoniană, având aceleași funcții ca și Demetra, zeița agriculturii și a rodului pământului. Altă mențiune a lui Herodot: „[...] femeile trace și peoniene când aduc jertfă Artemidei Regina, se folosesc de paie de grâu[...]”⁵. În unele localități a supraviețuit obiceiul de a pune, în ajunul Crăciunului, sub fața de masă fân sau otavă, care se ține acolo până la Bobotează. După ce preotul sfințește casa și masa, fânul sau otava sfințită se dă spre mâncare la vite. În alte locuri, se pun și pe ramurile copacilor, pentru ca aceștia să rodească. „Tot de la mama știi. În ajunu’ Crăciunulu’ pregăte fân, îl pune sub fața de masă și țâne fânul’ până la Bobotează în casă. Și după și fășe Boboteaza, îl lua jios fânul’ și-l lega la pomi, la meri, la peri. Fășe o legătură din fânul’ așela și-l lega la pomi, ca să facă roade. Am făcut, da, cât o trăit femeia. Și femeia tot de la mama o luat obiceiul și pune fân sub fața de masă” (Colțun Ion, zis Barbă, 96 ani, Solca, județul Suceava). Alt obicei: „Paiete de sub picioarele preotului se dau la animale. Se pun în cuibarul păsărilor [care se află] la clocit, ca să clocească. De Crăciun, paiete se pun și pe copaci, ca să rodească” (Păsăilă Maria, 48 ani, comuna Straja, județul Suceava).

Informatorii care ne-au comunicat date despre acest subiect sunt din localități unde creșterea animalelor este ocupația principală. De aici și preponderența fânului în obiceiul de a împodobi masa de Crăciun. În trecut, alături de paie și fân, se puneau și alte plante. „Mama pune pe lemn otavă, fân, două-trei pănuși de la porumb, dacă ave și două bulihee⁶ de la cartofi, jițele de la cartofi, le păstrai, le puneai într-o hârtiuță, ca și când ar și fost șeava, o floare pentru medicament, ca

² Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. 2, Chișinău, Editura Universitas, 1994, p. 168.

³ *Ibidem*, p. 169.

⁴ Herodot, *Istoria*, vol. II, Cartea a V-a, *Terpsichora*, București, Editura Științifică, 1964, p. 30.

⁵ Idem, *Istoria*, vol. I, Cartea a IV-a, *Melpomene*, București, Editura Științifică, 1961, p. 323.

⁶ *Buliheu, buliheie*, substantiv neutru. Termen popular, având sensul de tulpină.

romanița, ca menta, așa. Da' nu pui un stog, o țără de strohoiede⁷ așa. Și pui o față de masă frumoasă și deasupra mama me pune 12 feluri de mâncare: mazăre, fasole, bob, pere, mere, pâine, nuși, pruni, grâu, ovăz, sacară în farfurioare miși, ca să le sfințească. Fășe și colivă. Da' așea era aparte. Și pe urmă le pune în șubere la vite, la oi, porci. Zâși că tare-i bun" (Teleagă Eugenia, 65 ani, comuna Horodnicu de Jos, județul Suceava). „Pe masa de Bobotează gospodinele pun colaci, fructe, zeamă de fructe fierte și o tavă sau o farfurie cu grâu fiert, care simbolizează bogăția anului. Și din grâul respectiv, a doua, a treia zi, se dă și la animale, la găini, la vite pe șiscă, ca să fie și ele înfruptate cu acest produs al sărbătorilor de iarnă" (Teleagă Elisaveta, 57 ani, comuna Straja, județul Suceava). Cele 12 feluri de mâncare, printre care grâul fiert destinat oamenilor și ovăzul, grâul și secara, nefierte, pentru animale fac parte dintr-un cult arhaic al fertilității adaptat la realitățile creștine. În aceste zile de sărbătoare, alimentele au o valoare sacramentală. Sfințirea lor de către preot le investeste cu o putere magică capabilă să influențeze belșugul de bucate din anul care vine. Informatoarea spune că este bine ca animalele să se atingă mai întâi de bucatele sfințite. Se crede că acestea alungă bolile și contracarează efectele ritului de luat mana la vaci.

În decursul veacurilor, acest obicei a dobândit valențe creștine. „Masa de Crăciun se face așezată pe un strat de otavă, deoarece domnul Iisus s-a născut în ieslea oilor, ca urmare tot pe un strat de otavă. Deci, se pune simbolic puțină otavă" (Teleagă Elisaveta, 57 ani, comuna Straja, județul Suceava).

Masa de Crăciun nu se ia stând în picioare, pentru ca să nu fete vaca în picioare, ceea ce poate provoca îmbolnăvirea vițelului de „buricat" sau chiar moartea lui. Țăranul, care ține seama de aceste interdicții și pune pe masa de Crăciun grâu și alte produse ale pământului, este sigur că ritualurile respective exercită o înrăurire benefică asupra animalelor și a recoltei de peste an.

Masa de Bobotează și păsările

În legătură cu masa de Bobotează, există credința că nu trebuie să guste nimeni din ea, înainte de a o sfinți preotul, altfel păsările mănâncă semințele puse în pământ. „Și sî nu cari de Bobotează, când, înainte de a veni preotul, pui pi masî. Sî nu cari di pi masî: cică îți cară păsărilor di pi ogor grâul, grăunțele. După și pleacă preotu', poți sî mănânci" (Bain Elena, 56 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava). „Până a veni preotu', n-ai voie sî cari di pi masî. După și o venit preotu', poți sî mergi sî mănânci. Dacă mănânci înainte de-a veni preotu', îți carî di pi ogor sâmânța și ce ai pe acolo. Nu-ți merji" (Juravle Vasile, 73 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava). „Îi drept. O luat di pi masî, nu știu cari o luat. Și am pus sâmânți di pătrunjâl. Tătî o mîncat-o păsărilor. O trebuit s-o pun a doilea.

⁷ *Strohoied, strohoiede*, substantiv neutru. Termen popular, având sensul de rămășiță de tulpini uscate. Vezi și *stroh*, având sensurile de rămășiță de fân sfărâmat și strat de paie, care servește de culcuș pentru animale. După autorii DEX, provine din germ. *Stroh*.

A doilea, tot trebuie să li fugăresc. E drept asta” (Cârciu Viorica, 89 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava).

Animalele aduc noroc

Despre multe dintre animalele care își fac cuib lângă casa omului, cum ar fi cocostârcul și rândunica, țăranii cred că aduc noroc. Când cântă cucul, îi aruncă un ban, pentru ca tot anul să aibă bani: „Arunci un ban. Și să ai bani în buzunar. Dacă nu, tot anul n-ai bani” (Coneac Aurica, 44 ani, Rădăuți, județul Suceava). La întrebarea: „De ce arunci bani?”, informatoarea a răspuns: „Ca noroc. Ca să fie bani” (Coneac Aurica, 44 ani, Rădăuți, județul Suceava). „Când auzi cucul cântând, trebuie să ai bani la tine și să zvârli bani asupra lui: «Cuculi, cucuțuli, / Ie bănuțul de la mini / Și împrăștie-l peste bini / Să meargă bini în casă la mini»” (Teleagă Eugenia, 65 ani, comuna Horodnicu de Jos, județul Suceava). „Când auzi cucu’ cântând, dacă ai bani în buzunar, arunci un bănuț la cucuț” (Coneac Alexandru, 50 ani, Rădăuți, județul Suceava). „Când cântă cucu’, te gândești la bani. Te gândești: «Dă, Doamne, să am bani mulți!»” (Colțun Ion, zis Barbă, 96 ani, Solca, județul Suceava). „Să ai bani la tine, că atunșia tăți vara ai bani. I-arunși, dacă ai. Zâși: «Apu’ cum m-ai găsit, așa să mă lași cu bani» (Moscal Domnica, 77 ani, comuna Arbore, județul Suceava).

Cocostârcul, rândunica, rața sălbatică, care se întorc primele din țările calde, vestind primăvara, sunt concepute ca niște elemente importante dintr-o rânduială sacră a ciclului vieții. Distrugerea cuibului acestor păsări este privită ca un mare păcat și ca un lucru nesăbuit, ce aduce atingere acestei rânduiei sacre: „Nu se strică pentru că ei aduc vestea de primăvară. Vezi că prima dată îi cocostârcul, rândunicele și rățile sălbatice. Da’ prima dată îi cocostârcul. [...] Dacă le strici cuibul, ei se supără și nu mai pot să vestească. N-au la ce veni, dacă le strici cuibul. Ei își fac, da’ tare mult se necăjesc. Uite este aișia la Consiliul popular cuib de cocostârc și să spuni că ei se supără dacă le strâși casa. Da’ ei, dacă-și fac așa casa, ei trag, și dacă trag, mai tocnesc⁸ o țărâ și mai tocnesc de ploaie, de vânt, de vremurile de peste iarnă. Sigur că-i păcat, ei nu fac nișiu rău, niși rândunica. Se spune că dacă ai cuib de rândunică în grajd sau sub streșină este foarte bine. Sau sub streșinile căsăi. Le ferește Dumnezeu de fulger, de trăsnet, de foc, de apă. Îs niște simboluri care apără. Dacă nu le strâși, ele sunt credincioase și Dumnezeu, printr-însele, trimite bunăstarea, liniștea, ferește de rău, na. Asta este” (Teleagă Eugenia, 65 ani, comuna Horodnicu de Jos, județul Suceava); „Zâși că nu-i ghini, asta nu știu di și. Da’ niși nu stracă nimeni [cuibul cocostârcilor]. N-am auzât să strâși. Tăți lumea știe. Nu stracă, că zâși că n-ai noroc. [Cuibul rândunecilor], da, tot nu se stracă, că rândunelile zâși că-s sfinte. Rândunecile noi avem în grajd, zâși că aduc noroc la casă” (Moscal Domnica, 77 ani, comuna Arbore, județul Suceava).

⁸ *Tocni, tocnesc*, verb de conjugarea a IV-a. Forma populară a verbului *a tocmi*.
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

Spusele informatorilor noștri că Dumnezeu „trimite printr-însele bunăstarea, liniștea, ferește de rău” și „rândunelele aduc noroc la casă” ne amintesc de credința pieilor roșii că, uneori, divinitatea, când vrea să te ajute, îți trimite un animal: „Oamenii de pretutindeni și de tot soiul știu că, atunci când puterile omenești nu mai sunt de ajuns, trebuie să caute o putere mai mare pentru împlinirea dorințelor lor. [...] Nimeni nu poate izbândi în viață când e singur: el are nevoie de ajutorul celorlalți oameni. Și dacă ajutorul oamenilor nu-i este de ajuns, el se întoarce spre o pasăre sau o altă viețuitoare pe care Wakan'tanka i-o trimite în ajutor”⁹. Rămășițele de credințe și practici magice, pe care le întâlnim în unele localități, atestă faptul că sufletul arhaic al strămoșilor noștri se caracteriza prin aceleași valori, care, până nu de mult, erau încă intacte la popoare precum pieile roșii din America de Nord sau la aborigenii din Africa. Strămoșii noștri traci și geto-daci aveau un cult pentru Maica Natură, considerau țărâna sfântă, iar animalele, trimiși ai zeilor; credeau în vise, primeau mesaje din partea celor plecați în tărâmul spiritului și posedau darul de a înțelege graiul jivinelor. „Înrudirea cu toate creaturile pământului, aerului și apei era un principiu real și activ. Indianul iubea lumea jivinelor și a păsărilor cu un sentiment frățesc, care-l făcea pe cel din tribul Lacota să se simtă în siguranță în mijlocul lor; și atât de aproape ajungeau unii dintre indienii Lacota de prietenii lor cu blănuri și cu pene, încât întemeiau o adevărată frăție și vorbeau aceeași limbă. Bătrânii Lacota erau înțelepți. Ei știau că, dacă se desparte de natură, inima omului se împietrește. Că nepăsarea față de tot ceea ce crește și viețuiește pe lume duce curând la nepăsare față de oamenii înșiși. Așa încât, îi țineau pe tineri în preajma acestor înrâuriri ce îmblânzesc ființa omului”¹⁰.

Aceeași înțelepciune, conservată din epoca în care oamenii de pe aceste meleaguri trăiau în armonie cu natura, o regăsim la unii dintre țărânii noștri. Ei cred că, printr-o atitudine înțelegătoare față de animal și prin îngrijirea lui, își atrag bunăvoința divină, iar, dacă îl tratează rău, îndepărtează norocul din gospodărie. Această credință o regăsim în poveștile populare. În *Fata babei și fata moșneagului*, fata moșului, spălând și grijind cățelușa vagabondă, se alege cu o salbă de galbeni, apoi, îngrijind „copiii” Sfintei Duminiți, animalele pădurii, este răsplătită cu „nenumărate herghelii de cai, cirezi de vite și turme de oi”. Iar fata babei, fiindcă le-a opărit și le-a lăsat flămânde, primește niște balauri, care o mănâncă pe ea și pe mamă-sa. Sfânta Duminiță, Sfânta Vineri sau Muma pădurii din poveștile noastre sunt ecouri ale credinței în zeița Bendis, protectoarea animalelor. Adoratorii zeiței Bendis, ca și indienii din tribul Lacota, se considerau frați cu toate vietățile pământului, integrându-se armonios într-o lume în care toate ființele erau legate organic unele de altele. În prima parte a studiului nostru, invocam obiceiul basongilor din Africa de a se ruga și a cere iertare copacului

⁹ *Ruga de ajutor în Cântecul bizonului. Din literatura pieilor roșii*, București, Editura Minerva, 1978, p. 137.

¹⁰ *Dragostea de natură, în Cântecul bizonului. Din literatura pieilor roșii*, București, Editura Minerva, 1978, p. 97.

înainte de a-l tăia. Recent, am descoperit mărturia unui preot din Petroșani despre un obicei precreștin al momârlanilor, care atestă faptul că și strămoșii noștri, ca și pieile roșii din America de Nord, ca și basongii din Africa, au considerat și mai continuă să considere natura sacră. Vorbind despre spovedirea la brad, preotul observa că momârlanii „[...] se spovedesc la orice pom, dacă nu au brad. Îngenunchează, se închină, îmbrățișează copacul și spun ce păcate au făcut. De altfel, ei consideră copacii sacri. De câte ori taie un pom, se închină și îl sărută și apoi îl taie. E facerea mâinilor lui Dumnezeu, cum suntem și noi”¹¹. Or, obiceiul de a se închina și a-și cere iertare de la copac, înainte de a-l tăia, face parte din aceeași credință universală că toate făpturile pământului sunt dotate cu suflet, că între ele există o interdependență subtilă, iar suprimarea uneia, fie și în scop de supraviețuire, este un păcat pentru care se cere iertare și se săvârșește un rit, pentru a ușura integrarea sufletului acelei făpturi (copac, animal) în circuitul vieții.

Din același cult al sacralității naturii fac parte și interdicțiile de a maltrata animalele, de a le strica cuiburile sau a fluiera în urma lor a batjocură. Încălcarea acestei interdicții atrage nenorociri și insuccese: „Îți aduci necaz la casă, dacă strici cuibul cocostârcilor” (Coneac Aurica, 44 ani, Rădăuți, județul Suceava). „Dacă străși cuibul la un cocostârc, ardi casa” (Pascari Viorica, 78 ani, comuna Costișa, județul Suceava); „Da, la cocostârc îi adevărat. Dacă distrugi cuibu’, îți ardi casa. Tata, mama ni spuneu sî nu stricăm cuibul, când îl gășăm, la niși o pasări. Asta ni spune mama: «Cuibul la rânduneli sî nu-l străși». De ce? Nu știu. Cuiburi sunt și la noi în grajdi, di rândunicî. Nu le stricăm niși iarna, niși vara. Și rândunelili, din an în an, ele tot vin aiși. Iar noi nu le stricăm cuiburili. Rândunelili aduc noroc lângă casî. Da, asta, da (Colțun Ion, zis Barbă, 96 ani, Solca, județul Suceava); „Niciodată [să nu strici], că nu este bine. Nu este bine; cică ar aduce pe urmă jar și ar da foc gospodăriei, unde se strică cuibul” (Ciernei Maria, 59 ani, comuna Dărmănești, județul Suceava); „Nu se strică cuibul cocostârcilor și al rândunelilor, că faci pistrui” (Coneac Aurica, 44 ani, Rădăuți, județul Suceava); „Dacă pui mâna pe cuib sau pe rândunele, se zice că faci pistrui” (Coneac Alina, 24 ani, Rădăuți, județul Suceava); „N-ai voie să strici cuibul rândunelilor, să pui mâna pe rândunică, că se întâmplă ceva, pistrui” (Coneac Alexandru, 50 ani, Rădăuți, județul Suceava); „Dacă străși cuibul la rândunele, tă ai alunele pe față” (Calancea Maria, 46 ani, comuna Horodnicu de Sus, județul Suceava); „Cuibul, doar să fii om tare prost, să-l distrugi. Nu se distruge. Nu. Așa se spune: «Dacă strici cuibul cocostârcului, el, când vine și nu-l găsește, îți dă foc la casă. Aduce jar în gură și îl pune undeva și cară bețișoare și frunzulițe și îți dă foc la casă». Așa era zicala” (Nichiforeanu Ermiona, 75 ani, Rădăuți, județul Suceava); „Se spune că cocostârcii nu trebuie stingheriți de oameni. C-o zâs că, dacă fluieri după un cocostârc, îți dă foc la casî. Îs foarte periculoși. Dacă fluieri a batjocură sau îi alungi di pi cuib sau

¹¹ Claudiu Târziu, *Preot Octavian Pătrașcu: «Momârlanii sunt statornici păstrători ai tradițiilor. Au o credință vie și lucrătoare»*, în „Formula AS”, anul XIX, nr. 825 (25), 26 iunie – 3 iulie 2009, p. 27.

ai răcnit după dânsu' sau îi dai cu o piatră, o zâs că-ți dă foc la casă. Asta știu de la mama. Zâși că s-o mai întâmplat așa șeava. Mama ni spune că chiar a văzut la noi aișea în Clit, [un sat] vecin aișea, cum niște copii răi, tot le spune să nu deie cu piatra și n-o ascultat, și-o luat jărătic cocostârcu', di undi o luat, și-o făcut, îi obiceiul așa la dânșii, cum să vă spun, poate de durere așa, și o dat foc la casă. Pune jărătic și-ți dă foc" (Ungureanu Maria, 58 ani, Solca, județul Suceava).

Animale oraculare

Semnificațiile originare ale multor credințe și practici magice sunt uitate. Fiind de părerea că „[...] semnificația unor credințe sau a unui comportament religios nu se dezvăluie decât în lumina comparațiilor [...]”¹², Mircea Eliade a reușit să decripteze semnificațiile unor tradiții mitologice și creații folclorice românești, situându-le în perspectiva istoriei generale a religiilor. Astfel, „cea mai răspândită baladă românească, *Miorița*, ilustrează, pe lângă o mitologie a morții, abia creștinată, persistența unei teme arhaice, specifică culturilor de vânători și păstori, îndeosebi funcția oraculară a animalului”¹³. „Societățile pastorale au moștenit de la vechile culturi de vânători credința că gesturile și revelațiile animalelor au funcție de oracol, pentru că acestea cunosc viitorul”¹⁴. Aceste semnificații străvechi le deslușim și în unele credințe și practici magice încă existente în spațiul românesc. Țăranul român recunoaște multor animale capacități oraculare. Conform gândirii tradiționale, ele prevestesc moartea (cucuveaua, câinele), singurătatea sau munca în compania celor apropiați (cocostârcul), venirea musafirilor (păianjenul, cocoșul), sănătatea sau boala (fluturele), posedarea banilor sau lipsa lor (cucul), vreme bună sau rea, căldură sau frig (câinele, porcul, broaștele, ciiorile, efemeridele), puhoi pe râuri (șarpele), felul cum va fi iarna (splina porcului), vremea măritatului (porcul), direcția măritișului (buburuza). De remarcat faptul că omul de la țară nu caută să analizeze cu exactitate științifică, dacă gesturile „oraculare” ale cocoșului, cucuvelei, păianjenului, porcului sau câinelui se împlinesc și în ce proporție. Când cocoșul cântă în prag, el spune că o să aibă musafiri, cu aceeași convingere, cu care, când vede nori întunecați pe cer, afirmă că o să plouă. Deosebirea dintre aceste două afirmații este că ultima a sintetizat-o pe cale empirică, iar prima a moștenit-o din timpuri imemorabile, când omul atribuia animalelor puteri mistice: „Când cocoșul cântă-n prag, vin musafiri. Dacă-i în curte și bate din aripi pe gard, apoi se apropie petrecere” (Irinciuc Luminița, 35 ani, comuna Straja, județul Suceava). „Dacă cântă cucoșul pe gard sus, iarăși îți vin pețitori. Sau în direcția în care îți cântă cucoșul, de acolo îți vine pețitorul” (Popescu Mircea, 54 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „Știți că, de obicei, păianjenii stau prin colțurile încăperii. Și se spune că,

¹² Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 8.

¹³ *Ibidem*, p. 8

¹⁴ *Ibidem*, p. 260.

dacă-l vezi pe perete sau pe jos, sigur îți vine un musafir. Dacă-i un păianjen mai mare, e o persoană mai importantă. Dacă e un păianjen mai mic, e una mai neînsemnată” (Irinciuc Luminița, 35 ani, comuna Straja, județul Suceava); „Dacă auzi cucuveaua cântând, înseamnă că moare cineva în zona aia. Dacă-i pe casa ta, cineva din familie” (Coneac Aurica, 44 ani, Rădăuți, județul Suceava); „Cum spune mama, când joacă porcu-n grajd, îi frig. Și așa este. Joacă așa și sare, îi neliniștit. Și sî fași frig afară” (Bain Elena, 56 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava). „Porcu’ când sari-n sus, zburdî, a vremi nu bunî” (Cârciu Viorica, 89 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „Câinele, când vrea să intre numaidecât în grajd sau unde-i cald, îi frig” (Popescu Mircea, 54 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava). „Dacă sî tollovește¹⁵ pi jos, înseamnă că-i a căldură. Când s-o făcut frig, câinele vre să se baji și-n casî și în grajd. Și mi-am dat sama că vini frig” (Bain Elena, 56 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „Primăvara este o zî anumită, bojile¹⁶, spune mama că se cheamă. Când iese înainte de bojî broaștele, o să șie frig. Dacă iese pe boji, are să șie cald.” (Bain Elena, 56 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „Cocostârcii când merg în sus, îi a vreme re. Când merg în jios, îi a vreme bună” (Cârciu Viorica, 89 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava). Precizăm că „în sus” înseamnă de la Falcău înspre munți, iar „în jos”, de la Falcău înspre comuna Straja. „Vezi cocostârșii vin pi câmp, vini ploaie” (Juravle Vasile, 73 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „Racatețul¹⁷ ăsta verde cântă seara, se urcă pe frunze, pe ram și cântă și spune că-i vreme frumoasă a două zi. Se ia la întrecere câteodată cu greierul” (Popescu Mircea, 54 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „În special vara, când apar, noi le spunem efemeridele, așa când apar și zboară foarte mult, știm că atunci vine ploaie caldă de vară, repede. Asta știm. Când vedem șerpîi. Șerpîi, în general, stau pe malul apei. Când vedem că ei ies și merg spre locuri mai înalte, știm că vine puhoi. Ei se retrag. Căinii când urlă, ne gândim că moare cineva sau se întâmplă ceva. Găinile, noaptea, de multe ori cotcodăcesc și îs așa neliniștite, se spune că trec duhuri sau vine un cutremur. Cucuveaua știu că prevestește ceva rău, dar aici nu știm așa ceva: dacă cântă cucuveaua deasupra casei. În schimb, este țarca, coțofana. Atunci când zboară și cântă sau croncâne, cârăie pe deasupra casei, se spune că aduce o veste, bună, rea, aduce o veste în general ” (Popescu Mircea, 54 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „Când auzi cucul prima dată, dacă ai bani la tine, înseamnă că ai să șii plin de bani. Trebuie să ai un bănuț la tîni” (Bain Elena, 56 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „Dacă vezi un cocostârc, sî spuni că tăți vara

¹⁵ *Tolovi, tolovesc*, verb de conjugarea a IV-a. Forma populară a verbului *a se tăvăli*.

¹⁶ Este vorba de Alexii bojî, „omul lui Dumnezeu”, când, după credința populară, ies toate găngăniile din pământ. Peste străvechea sărbătoare păgână s-a suprapus ziua Sfântului Alexie (17 martie).

¹⁷ *Racateț, racateți*, substantiv masculin. Broască cu aspect plăcut, de un verde crud, ca iarba. Există și o culoare verde racateț. Conform autorilor DEX, provine de la *rac!*, cuvânt care imită strigătul broaștelor.

lucrezi de unul singur. Dacă vezi mai mulți, înseamnă că ai mai mulți ajiutori peste vară (Bain Elena, 56 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „De la soacra mea știu. C-o zis că dacă vezi unul singur [cocostârc], toată vara lucrezi pe ogor singură. Și dacă vezi doi, lucrezi în doi” (Coneac Aurica, 44ani, Rădăuți, județul Suceava); „Dacă-s mai mulți, îi vorba că ai gașcă. Dacă vezi un singur cocostârc, stai de unul singur tot anul” (Coneac Alexandru, 50 ani, Rădăuți, județul Suceava); „Se spune că, primăvara devreme, când vezi prima dată un fluture, dacă vezi unul roșu, vei fi și tu roșie și plină de viață. Dacă vei vedea un fluture galben, vei fi mai ticăloasă, mai slabă, mai cu probleme” (Teleagă Elisaveta, 57 ani, comuna Straja, județul Suceava).

Animalele sunt folosite și ca elemente în arta ghicitului. La țară, când se sacrifică porcul în ajunul Crăciunului, se practică interpretarea aspectului splinei: „În legătură cu porcul este un ritual atunci când se taie. Prima dată și prima dată se caută splina. Dacă este îngustă și scurtă, se spune că iarna este ușoară. Dacă este lungă și lată, avem o iarnă grea. Sau dacă la început este mai îngustă și după aia se lățește sau invers, deci, splina spune cum va fi iarna” (Popescu Mircea, 54 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava). Examinarea ficatului la animale era cel mai popular sistem de divinație la asiro-babilonieni. Ca și aceștia, țaranul nostru crede în regula corespondențelor (dintre splina porcului și iarnă). E drept, el nu se hazardează să-și afle destinul personal, cum o făceau babilonienii și înaintașii lor, akkadienii și sumerienii. Se mărginește doar a afla cum va fi iarna.

În una din „vrăjile” de Sfântul Andrei porcul se folosește ca „oracol”: „Tot de Andrii. Porcu’ doarme. Mergi la dânsu’ și zâși: «Hur, anu’ ista!» Dacă tași, nu te măriți anul șiala. Mai zâși iară: «Hur, la anu’!» Dacă zâși: «Hru, hru», te măriți. Dacă tot tași, mai zâși: «Hur, la anu’!» » Dacă tot tași, nu te măriți doi-trei ani. Când zâși el «hru», atunși te măriți” (Cenușă Ileana, 74 ani, comuna Putna, județul Suceava); „Zâși odată: «Hur, anu’ ista». Nu zâși nimica. «Hur, la anu’». Nu zâși nica. «Hur, la șealalt an». Da’ tu numeri pe degete câți «șealaltă ani». Și la care an grohăiește ceva, atunși te măriți, în anul șeala” (Crețan Alina Elena, 30 ani, comuna Putna, județul Suceava); „Am avut o nepoată, i-am zâs cum se fași și ea o auzât și s-o dus să facă. Și-o mers la porc atunșia și o făcut așa. Și exact la cât o grăit, la al doilea an s-o măritat” (Cenușă Ileana, 74 ani, comuna Putna, județul Suceava); „Spunea mama că mergeau în coteț la porci și spuneau niște vorbe, pe care eu nu le știu: «Este sara lui Andrei, spune: mă mărit anul ăsta ori nu mă mărit». Și dacă spunea: «Groh, groh», însemna: «Da, ai să te măriți». Și de câte ori zicea «groh, groh», după atâția ani aveai să te măriți, sau după atâtea luni” (Floarea Apostol, 60 ani, comuna Arbore, județul Suceava).

Ghicitul cu buburuza

Ghicitul direcției, unde se află locul măritșului ori însuratului, este legat de mica insectă numită buburuză. Acest tip de divinație este practicat îndeosebi de copii. Dânșii o iau pe palmă și îi zic: „Buburuză, ruză / Suie-mă-n căruță. / Unde îi

zbura, / Acolo m-oi mărita” (Fodor Lucia, 33 ani, Rădăuți, județul Suceava). Sau: „Rujă, rujă, buburujă / Unde îi zbura, / Acolo m-oi însura” (Coniac Alexandru, 40 ani, Rădăuți, județul Suceava). „În special, când eram copii, era ca o joacă. Luam buburuza, lăsăm să meargă pe degete și când ajungea în vârful degetelor, ziceam: «Ruză, buburuză, / Unde-i zbura, / Acolo m-oi însura (mărita)». Și ea zboară” (Popescu Mircea, 54 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava).

Interdicția de a omori animalele

Dincolo de preceptul creștinesc „să nu omori”, gândirea populară a conservat interdicții rituale de a nu omori vietățile pământului. Semnificația acestor interdicții, rămase din perioada când omul preistoric trăia într-o simbioză mistică cu lumea animalelor, este că acestea sunt sacre. Ele se pot răzbuna sau poți fi pedepsit de către Dumnezeu, care, la omul modern, a preluat și funcțiile Stăpânului Animalelor din epoca preistorică, sau ale zeiței Bendis, protectoarea animalelor la tracii, sau ale Mumei Pădurii, Sfintei Duminici și Sfintei Vineri din folclorul nostru: „Se spune că broasca nu-i voie de omorât. Broasca-i sfântă. Vedeti că ea se stafidește așa, ea nu miroase. Mama, tata mi-au spus că n-ai voie s-o omori, pentru că este animal sfânt. Așa cum și pisica n-ai voie s-o omori. Câinele tot este animal sfânt” (Popescu Mircea, 54 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „Da, broasca-i sfântă. O omoară mașina și ea nu miroasă, toate miroasă, da’ broasca nu miroasă” (Juravle Vasile, 73 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava).

Deși este încă foarte răspândită credința că broaștele, care vin în curte, sunt trimise de către vrăjitoare, ca să facă rău, interdicția de a nu fi omorâte se răsfrânge și asupra acestora: „Mama le lua pe fâraș și le scotea în drum” (Rodica Iațencu, 40 ani, comuna Dornești, județul Suceava); „O iei cu șlava, o lopată, o draniță și-o arunși” (Juravle Vasile, 73 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „Soțul o pune pe fâraș și o arunca în drum. Deci nu o omora” (Ciornei Maria, 59 ani, comuna Dărmănești, județul Suceava); „Nu puneam mâna. Cu două bețe, o dam peste poartă. N-o omoram” (Coneac Alexandru, 50 ani, Rădăuți, județul Suceava).

„Câinele n-ai voie să-l omori. E un animal sfânt. (Juravle Vasile, 73 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava). „Probabil asta cu câinele [este] din cauză că a fost primul animal care s-a atașat de om” (Popescu Mircea, 54 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava).

„Nu-i voie de omorât păianjenul. Îl iei și-l dai afară” (Iriniciu Luminița, 35 ani, comuna Straja, județul Suceava). La întrebarea: „De ce?”, informatoarea a răspuns: „Nu știu. Îi rău dacă omori păianjenul. Păianjenul trebuie dat afară din casă și atunci te așteaptă și o veste bună. Sau cineva cu vești bune o să intre în casă”. „Păianjenul nu se omoară, c-o zis că-i păcat dacă omori păianjenul, îți moare mama” (Fodor Lucia, 33 ani, Rădăuți, județul Suceava).

Păianjenul l-a protejat cu pânda lui pe Iisus

Lucian Blaga remarca, în 1936, „[...] prezența încă deosebit de vie în spiritul poporului nostru a factorului pe care-l numim: gândire mitică”¹⁸. În procesul asimilării învățăturii creștine, poporul român a mers „pe drumul său interior”¹⁹, modificând motivele biblice în spiritul gândirii populare („păgânizarea unei teme creștine”²⁰), iar unele credințe păgâne îmbrăcându-le în haină creștină. O informatoare a oferit o explicație biblică interdicției de a nu omori păianjenul: „Păianjenul se spune că l-o apărat pe domnul Isus Hristos, l-o ascuns în pânda lui și nu l-o găsit atunci când o vrut să-l omoare Irod. Și o scăpat, pentru că o fost ascuns în pânda de păianjen. Și este foarte păcat să omori păianjenii” (Telegă Eugenia, 65 ani, comuna Horodnicu de Jos, județul Suceava).

Legenda facerii câinelui și a pisicii

Sfințenia câinelui și a pisicii este explicată de gândirea populară prin faptul că ele s-au născut din mânușile lui Noe: „Pe timpul lui Noe, când o venit Noe, Dumnezeu i-o dat lui Noe mânuși. Și atunșia o aruncat mânușa din mână și s-o făcut pisica, ca să prindă șoarecii, să nu roadă corabia. Și când o aruncat șialaltă mânușă, s-o făcut câinele” (Juravle Vasile, 73 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „De asta se spune că pisica, indiferent că-i cald, că-i frig, ea caută căldură. Ori pe cuptor, unde-i cald, acolo-i și ea, pentru că provine din mânușa Domnului” (Popescu Mircea, 54 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava).

Animalele vorbesc în noaptea de Anul Nou

În folclorul nostru, calul năzdrăvan din povești, oița având darul prevestirii din *Miorița*, precum și unele personaje mitice din credințele populare (sântoaderii, flăcării pe jumătate oameni, pe jumătate cai) constituie reminiscențe din epoca preistorică, când oamenii „considerau animalele fiind asemănătoare oamenilor, dar înzestrate cu puteri supranaturale”²¹. Țăranul român consideră că helgii nu trebuie să-i vorbești cu cuvinte urâte ori să te mânii pe ea, nici chiar să-ți pui în gând că vrei s-o omori, pentru că ea „înțelege totul” și se răzbună, mușcându-ți vaca sau calul. Descântecul, al cărui efect se bazează pe puterea magică a cuvântului, este aplicat cu succes și la animale, mizându-se pe faptul că acestea înțeleg sensul ritualului. Reieșind din convingerea că animalele sunt capabile să înțeleagă discursul uman, țăranul crede, în mod firesc, că acestea posedă și capacitatea de a vorbi. Darul animalelor de a vorbi nu este o simplă personificare. Omul credințelor

¹⁸ Lucian Blaga, *Spațiul mioritic*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 110.

¹⁹ *Ibidem*, p. 112.

²⁰ *Ibidem*, p. 112.

²¹ Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 6.

animiste considera că divinul se manifestă și sub forma vieții animale și vegetale. Or, dacă sunt reflexii ale divinului și au suflet, animalele au și celelalte însușiri spirituale, asemănătoare omului, între care și capacitatea de a comunica prin limbă. Ecourile acestei credințe sunt conservate în creațiile folclorice. Oița din *Miorița* îi prevestește ciobanului moartea. În poveștile populare, calul lui Făt-Frumos ține adevărate discursuri și este un bun sfătuitor. Nu rămân mai prejos nici alte animale – porcul, capra, ursul, lupul, motanul, cățelușa, cocoșul, vulturul, știuca, corbul, porumbelii, tăunul, șarpele, furnicile etc. – care au darul vorbirii, sentimentul recunoștinței, multă înțelepciune și ingeniozitate. În afara creațiilor folclorice, ecouri ale acestei creații spirituale s-au păstrat și în credința țăranilor noștri că, în noaptea de Anul Nou, animalele vorbesc: „Spune mama cî di Anu' Nou vorbesc animalele în grajdi. La douăsprizăși. Să nu te duși să le-ascuți. Mama îmi spune așa. Sî nu mergi sî le-ascuți” (Bain Elena, 57 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „Așa ne spunea [tata]: «Gata, acuma îi Anul Nou, animalele vorbesc în grajd»” (Nichiforeanu Ermiona, 75 ani, Rădăuți, județul Suceava).

Există interdicția de a le asculta. Pedepsa este că rămâi mut. Despre ce și cum vorbesc, nimeni nu știe. Respectul pentru acest mister este atât de mare, încât niciunul dintre informatorii intervievați n-a încercat să încalce interdicția și nici nu cunosc vreun caz din localitatea lor, când o persoană ar fi încercat să „spioneze” ce vorbesc necuvântătoarele: „Nu e bine să le ascuți, pentru că ele vorbesc, să nu le îngâni. De exemplu, dacă eu vorbesc acuma și cineva mă deranjează, nu-i ruga așea sau povestea așea, nu ni-o pot continua, pentru că mă întrerupe. Așa animalele, n-ai voie să le întrerupi când vorbesc. Poate așa o dat Dumnezeu: sî vorbească și ele, să se roaji la Dumnezeu di sănătati, în vocea lor tăcută, în armonia lor, doar inga²² raji, nechează, bate, țapă. Sunt fel de fel de animale. Fiecare cu graiul lui. Și-atunșia, probabil, animalele, așa cum noi mergem la biserică, ne întâlnim, discutăm, așa probabil au și ele o zi pe an, în care să se întrunească și să vorbească. Poate că așa o dat Dumnezeu. Dar tata meu, până la 12, dacă ave două vite, șinși, zăși, întotdeauna pregăte otavă, câte un brățășor. Și, înainte de 12, le pune otavă. Spune că tăt anu' să le meargă bine, să crească otava, să aibă ce le da lor de mâncare. Și le da lor. Sî la porși le da grăunță. Și, probabil, că ele în timpul șeala [vorbeau]. Era șeava aparte. Pe la unsprezeși jumătati tata niu, întotdeauna, tășe, nu vorbe, știam că el iese din casă, lua porțioarele lor în găleată, oală, tigiaie, și dușe la porși, la oi, la păsări, pentru ca la 12 ele să mânânși, să fie sătuli, ca să poată convorbi” (Teleagă Eugenia, 65 ani, Horodnicu de Jos, județul Suceava).

Interdicția de a asculta animalele în noaptea de Anul Nou se bazează pe aceeași credință străveche că ele cunosc viitorul și omul poate afla lucruri neplăcute, cum ar fi momentul propriului deces: „O zâs cu-un om s-a dus în grajdi, noaptea, tot spre Anul Nou. Și-o zâs că grăiesc animalele spre Anul Nou. Să șie

²² *Inga*, interjecție. Termen popular cu sensul de iată, uită-te. După autorii DEX, cu etimologie necunoscută.

adevărat? Și grăieu animalele: «Poimâne îl dușem pe stăpânul nostru la groapă». Și așa o fost. Da' nu-i adevărat. Așa am auzât. Asta a fost amu o mie de ani. Ori n-o fost” (Pascari Viorica, 78 ani, comuna Costișa, județul Suceava). Credința că animalele vorbesc și au darul de a cunoaște lucruri deosebite este prezentă și în mitologiile altor popoare. Legende despre adunarea animalelor sau despre oameni care, drept recunoștință că le-au ajutat, sunt înzestrați cu harul de a înțelege graiul acestora, regăsim în folclorul indienilor din America de Nord. Iar o legendă africană, *Omul care a învățat limba animalelor* (Ghana), are în comun cu legenda românească, atestată de noi în satul Costișa, ideea că omul, care înțelege graiul animalelor, stă sub semnul morții²³.

Furca cu fuior de cânepă pentru râme și cârțițe

Dacă animalele pot vorbi, ca și omul, înseamnă că pot îndeplini și unele munci omeneste, cum ar fi torsul. Ca să distragă helgea de la împletitul coamei calului, i se pune sub streășina grajdului o furcă cu fuior de cânepă și un fus. Se mizează pe faptul că „nevăstuica” grajdului se va apuca de tors. Gospodinele spun că furca și fusul funcționează și în cazul cârțiței și al râmelor: „Furca cu fuior de cânepă [...] se pune în grădină. Când punem șeapa, o răsădim, punem așea, în grădină, între straturile de șeapă, ca să nu mănânșe râmele. Pui o furcă, un fus, o țără de cânepă. Râmele așelea o zâs că torc, eu știu, e adevărat. Ele, eu știu ce fac, torc, nu mai scot șeapa afară. Dăm și cu cenușă din foc și tot râmele nu mai scot. [Se pune] o botă. Nu se mai păstrează. Dar așa se zâși că-i furcă” (Teleagă Eugenia, 65 ani, comuna Horodnicu de Jos, județul Suceava); „La râme și la cârțițe. Cârțița face mușuroi și tot îți scoate tăt și îți stracă. Și-atunci îi pui bota și-i dai de lucru, adică. Așa, asta-i în grădina de flori, de zarzavaturi, ca să nu strice. La o bucată de pământ mai mare n-ai cum să pui, mergi cu cosătoarea, mergi cu coasa, nu mai cați prin iarbă de-aiestea. O pui în picioare. (Crețan Alina Elena, 30 ani, comuna Putna, județul Suceava); „O baji în pământ. Așa o găsești. Nu mai găsești lucrat. Ele nu mai fac nica. Da' se duc. Da' parcă și credeți că torc? Da' așa se spune (Cenușă Ileana, 74 ani, comuna Putna, județul Suceava); „Da' îi drept, i-adevărat, nu-ți mai strică recolta” (Crețan Alina Elena, 30 ani, comuna Putna, județul Suceava).

Păscuța animalelor

În Bucovina se face „pasca vacii” și „pasca oii”. Acestea arată ca și pasca obișnuită, numai că sunt de proporții mai mici. În ziua de Paște, sunt sfințite la biserică, după care se împart animalelor din curte. Păscuța animalelor este un exemplu de proces invers celui pe care Blaga îl numea „păgânizarea unor teme creștine”. Avem de a face cu creștinarea unor credințe păgâne: „De Paște se face o

²³ Kathleen Arnott, *Mituri și legende africane*, București, Editura Allfa, 1999, p. 11–17.

păscuță specială pentru animale, care se dă împreună cu agheasma sfințită în Izvorul Tămăduirii, cu tărățe, cu alte produse [...]. Se dă la animale, pentru ca și ele să fie sfințite de Sfintele Paști” (Bodnărescu Elena, 52 ani, comuna Straja, județul Suceava); „Da, este păscuța vașii, a oii. Așeea și mergi cu blidu’ la biserică. Așeea-i deosebită. Sî sfințâști. Dimineața, prima dată, pi stomacu’ gol, se dă un pic de natură și la animale în ziua de Paști. Așa sî fași” (Juravle Vasile, 73 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava). La întrebarea cum arată „pasca vacii”, informatorul a răspuns: „Tot așeeași, numa’ mai micî. Tot așeea. Blidu’ mari sî țani acasî. Acum păscuța vașii și păscuța oii îi mai mătâțacî o țârî. [Se fac] douî. Sî puni și pi păscuța lor brânzi” (Juravle Vasile, 73 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava). Păscuțele animalelor se fac din aluat simplu, nedulce, așa cum se făcea, la începuturi, pasca tradițională, din aluat de pâine: „La noi simplu sî fași. Se împletește pi margini frumos și în mijloc sî puni brânză. Se ornează deasupra cu niște forme de aluat, în formă de cruși sau frunzi” (Bain Elena, 57 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „Pasca mari sî sfințește și pentru animalii. Și când vini [de la biserică], o dă și la animale. Cum fași pasca pentru om, așa o fași și pentru animale. Asta știu de la mama me, cî ie totdeauna fășe așa. Fășe mai multi [păști]. Fășe în cuptiori pască și să vă mai spun cum fășe. Puné în forme, da’ tata îi spuné mami’: «Sî fași pascî pi cuptioru’ liber». Mama fășe aluatu’ șeala, colacu’ îl întinde pe masî, cum era, și pune brânzi pi iel. Și după ce pune brânzi pi iel, pune o cruși tot di aluat, așa, exact în formî di cruși. Și uda lopata di lemn, pune fainî di porumb și-l pune pe căramidî sî sî frigî. După așeea îl mâncai și ave gust foarte bun” (Colțun Ion, zis Barbă, 96 ani, Solca, județul Suceava). La întrebarea: „Cum arăta păscuța animalelor?” informatorul a răspuns: „Rotundă. Pune într-o formă de așealea, o tăie, și o da la animale. Asta, da. Și pi așeea o sfințe, da, așa era obiceiul. La porc, în tărăți sî da di mâncari. Și la vacî, la cal sî da” (Colțun Ion, zis Barbă, 96 ani, Solca, județul Suceava).

„Păscuța [animalelor] se fași în Jioia Mare. Și pe lângă pasca așeea care-o duși la biserică frumos, fași și o pască pentru animale. Și o pui în fundu’ coșârșii. Se face numai cu apă și cu sare. Nu pui drojdie, nu pui nimica. O frământâți și să nu vie nimeni în casă, până când nu o frământâți. Când o pui la dospit, poate să intre. Dar până a pune-o la dospit, să nu intre nimeni, nici fire bărbătească, nici femeiască. Și femeia așeea trebuie să fie curată, să nu umbli în săptămâna mare cu soțul. Mai mult fac văduvile, care îs bătrâne. Și nu se pune ou, dulce, nimic. Apă și sare. Și după ce dospește, faci o turtiță și faci crucea păștii și faci deasupra aluatul și împletești în trei. Trebuie două bucăți. Când împletești în trei, zâși *Tatăl nostru*, *Crezul*, tăti rugășiunile care le știi. Și n-o tai, o pui de-a curmezișul pe turtița șeaa așa, pui în cruși bucățița așeea împletită în trei. O pui pe vatră. N-o ungi cu ulei, cu untură, cu nimica nu se unge. Și prima dată se pune așeea în spate și fași cruși. Apoi pui pasca asta cu lapte, cu ce-o fași. Ești atent să nu se ardă. Și iarăși când o scoți, zâși șeava. Și o pui într-un prosop de in. Acum nu prea este in, dar eu am de la mama me un vâlișor. O înfâși așa și o pui într-un loc unde să n-o deranjeze

nimeni. Și când pregătești coșarca de mărș cu blidu' la biserică, o pui în spate mai așa, dar o pui un pic să se vadă, că multă lume se uită în coșârși unul la altul și zâc: «Măi, da' și-o pus asta așa?!» O pui să nu se vadă, dar totuși să se vadă, să cadă un pic de agheasmă, când face preotul slujba. Și după aceea vii și duminica dimineața, când dai șișcă la vite, o rupi, zicând întruna *Tatăl nostru*, o rugășiune: «Miluiește Dumnezeu. Doamne, ferește de năpaste, de deochi, de sânge, să nu se umfle!», că se umflă vitele, dacă le lași în fân dimineața pe rouă. Și o pui așa deasupra, ca s-o mănânși vaca prima dată și pui și o țără de agheasmă așa în formă de cruși. Și așa le ferește Dumnezeu de tăti pacatele și rălile ce sunt asupra vitelor. Așea este foarte sănătoasă. Se dă la vite, la porși, la toate animalele” (Teleagă Eugenia, 65 ani, comuna Horodnicu de Jos, județul Suceava).

Cine nu face pască pentru animale, le dă din pasca mare: „Tata tăia din pasca mare așa o bucată, un sfert din ea și o ținea. Câteodată îmi arăta: «Uite, Mircea, mai am o bucățică de patru luni». Și-i da în fiecare dimineață. Vaca se învăța, amu venea singură și se întindea și-i dădea o bucățică din aia pentru vrăji” (Popescu Mircea, 54 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „De Paști, noi din sfințirea așea rupem câte-o bucățică și dăm și la găină, și la rață, și la cal și la vacă și la tăti. (Crețan Alina Elena, 30 ani, comuna Putna, județul Suceava)

Se mai practică ritualul stropitului vitelor cu agheasma, în care s-a spălat un bănuț galben și un ou roșu: „De Paște, se spală cu agheasmă, un bănuț galben și ou roșu pe față. Stropeshi vitele zicând: «Doamne ferește de năpastă, de deochi, de sânge, să nu se umfle». Și-o pui pe șișcă, așa ca s-o mănânce vaca întâi și pui și agheasmă în formă de cruși. Să se spele toate rălile, păcatele, ispitele și vrăjitoarele. Și se spune că tăt anu' ești așa curat și senin la față. Se împlinesc tăti dorințele, bineînțeles pe care le meriți” (Teleagă Eugenia, 65 ani, comuna Horodnicu de Jos, județul Suceava). Păscuța animalelor atestă perpetuarea, în unele familii, îndeosebi pe linie feminină, a vechii solidarități mistice a omului cu lumea animală („să mănânce și ele sfințit”).

Firimituri sfințite pentru cormoran

În comuna Straja am atestat un obicei surprinzător. Din bucatele de Paște (coji de ouă roșii, firimituri de pască) se dau pe apa pârâului „pentru cormoran”. Or, în localitatea Straja, care se află în preajma munților, oamenii nu văd niciodată cormorani, aceștia preferând zonele cu bălți: „De Paști, din ouăle roșii și alte bucate se dă pe apă și pentru cormoranul, care se hrănește în apă cu pești, pentru ca și cormoranii să știe că a fost Paștele” (Bodnărescu Elena, 52 ani, comuna Straja, județul Suceava).

Trifu cel nebun

Sărbătoarea Trifului se prăznuiește la 1 februarie. Majoritatea sătenilor nu mai cunoaște semnificația ei originală. Nicolae Densușianu atrăgea atenția asupra

caracterului antecreștin al acestei sărbători: „Acest sfânt Trif sau Triful este, după credințele populare române, divinitatea care dă rod pământului. El fructifică țarinele sau câmpurile de arătură, grădinile, pomii, viile; le apără de distrugerea gadinilor²⁴ și a fiarelor sălbatice; el este mai mare peste turme de vite, favorizează producțiunea livezilor, peste tot el este protectorul întregii economii rurale și pastorale”²⁵. Sintetizând răspunsurile sătenilor la *Chestionarul istoric*, savantul ajunge la concluzia că Triful „[...] este un fel de conducător al naturii”²⁶. Nicolae Densușianu găsea în tradițiile populare legate de Trif „[...] unele resturi importante din vechiul cult al lui Ζεύς Τριφύλλιος”²⁷. Mai mult, considera că Triful românesc este identic cu acest zeu grec având aceleași atribuții și un nume asemănător: „Atât după nume, cum și după caracterele cultului său, Trif sau Triful este identic cu marea divinitate, pe care Evhemer²⁸ o numea Ζεύς Τριφύλλιος”²⁹.

Legătura Trifului cu cultul naturii și al animalelor este demonstrată și de interdicția de a folosi animalele, în această zi, la muncile agricole și forestiere (nu se merge la pădure, nu se taie lemne, nu se cară lemne, în general nu se înhamă caii): „[De] Trifu cel nebun, n-ai voie să faci fân. Sunt niște sărbători păgâne, dar noi le respectăm. Este Foca și Pălie. În timpul Focii și Păliei n-ai voie să faci fân că-ți trăsnește stogul sau șura unde l-ai depozitat. De Trifu’ cel nebun n-ai voie să mergi în pădure să lucrezi cu toporul, țapina pentru că ai accident, te nenorocește. N-ai voie să tai lemne atunci de Trifu’. Este un fel de sărbătoare când stai pur și simplu” (Popescu Mircea, 54 ani, satul Falcău, comuna Brodina, județul Suceava); „Despre Trif, Trifu’, Trifan. Cade pe 1 februarie. Nu se lucrează niși atunșia. Nu-i de lucru. Așa femeile țin ca să nu lucreze. Îi o zî în care pățăști șeava. Aișia la noi o femeie zișe: «Da’ omul ni eu merji în păduri și lucrează, da’ ieu acasî sî stau dijiaba!» Ninică. Merji sara și scoati apă și ave di trecut un gârduț, așa-ia. Și când a dat să treacă gârduțu’ o chicat cu capu-n găleată. Și di nu era o femeie, se îneca în găleata cu apă. Apu’ atunșia, gata, n-o mai fost” (Cotos Elena, 69 ani, comuna Straja, județul Suceava); „De Trifu’, tot așa, nu sî-nhamă caii, nu se merji în păduri, nu se umblî pi drum cu caii, nu sî duși nicăieri, nicăieri. Sî țâni pentru animalii, cum s-ar spuni” (Ungureanu Maria, 58 ani, Solca, județul Suceava). La

²⁴ *Gadină, gadine*, substantiv feminin. Termen popular, având sensul de animal sălbatic; jivină, dihanie, dar și insectă. Conform autorilor DEX, provine din bg. *gadină*.

²⁵ Nicolae Densușianu, *Dacia preistorică*, București, Editura Arhetip, 2002, p. 517–518.

²⁶ *Ibidem*, p. 518.

²⁷ *Ibidem*, p. 517.

²⁸ Euhemer / Euhemeros din Messene (c. 340 – c. 260 î.e.n.), scriitor grec. Este autorul romanului *Hiera Anagraphe (Inscripția Sfântă)*, 3 cărți, în care se descriu faptele celor mai vechi regi dintr-o insulă imaginară din Oceanul Indian, Panchaia. Cea mai mare parte a cărții o reprezintă textul inscripției sfinte, unde se redau faptele celor mai vechi regi ai insulei – Uranos, Cronos și Zeus. Potrivit lui Euhemer, aceștia au trecut, după moarte, în rândul zeilor. De la Euhemer, provine termenul de *euhemerism*, principiul explicării raționale a miturilor. (Cf. Horia C. Matei, *Lumea antică. Mic dicționar biografic*, Chișinău, Editura Universitas, 1993, p. 108.)

²⁹ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 518.

întrebarea: „De ce nu se înhamă caii?”, informatoarea a răspuns: „Sî spuni cî-i păcat mari sî meargî, sî nu pășcî caii șeava, să nu sî calișeascî pin' păduri” (Ungureanu Maria, 58 ani, Solca, județul Suceava); „Se protejează. E un fel de protecție a animalelor” (Romaniuc Maria, 63 ani, Solca, județul Suceava); „Trifu' șel nebun, așa-i spuneu oamenii. Așiala-i di întâi februarie. Nu sî merji în păduri. Sî spuni cî Trifu' șel nebun îi cumpenești³⁰. Nu se lucrî. Îi așa ca un fel de sărbătoari. În păduri nu merje. Cari merje, [i] se întâmpla câte-o patimă. Știu, când feșioru' meu lucra la IFET³¹, s-o dus în păduri di Trif' cu caii la tras butuși. Și-o băgat calu' într-un bulhac³² și când l-o smucit odatî, copita i-o sușit-o, până dinapoi o vinit. Și i-o scos-o, i-o întors chișioru' tot atunșe înapoi și o mărș calu' bini. Și după așeea n-o mai mărș în păduri di Trif'” (Colțun Ion, zis Barbă, 96 ani, Solca, județul Suceava); „Nu se merji în păduri, nu sî taie lemni, nu sî merji nicăierea că ferească Dumnezeu să nu chiși un copac. Că probabil, mai înainte, mergeau oamenii așa și s-o întâmpat vreun eveniment di aista și oamenii o zâs: «Uite, Trifu' șel nebun». Cu veacuri în urmă, nu ieri sau alaltăieri. Acum nu mai ține nimeni samă de nimic. Da' în bătrânețî așa era. Tata meu, ferește Doamne, nișiodată nu sî porme la păduri. Zâșe: «Mâi femeie, mâni îi Trifu». Fășe altă treabă, dar nu tăie copaci, nu tăie lemne. Da' se pregăte din timp: «Luni, marți îi Trifu, nu fășem nimica». Sta prin casă, da mîncare la vite, venea, povestea. Înainte era alt mediu de viață. Oamenii erau liniștiți” (Telegă Eugenia, 65 ani, comuna Horodnicu de Jos, județul Suceava); „Triful nebun. O zis că-ți ia mințile, înnebunește lumea. O iei razna, dacă lucrezi, dacă nu sfîntești sfântu Trifon. Trebuie să-l ții” (Floarea Apostol, 60 ani, comuna Arbore, județul Suceava).

Legenda despre Trif și Maica Domnului

Despre vechimea acestei sărbători vorbește și calificativul „cel nebun” cu care este însoțit numele lui Trif. Într-o legendă consemnată în Horodnicu de Jos acest calificativ este legat de diferite fenomene naturale – „o vântoasă”, „jicolniță”, „vâjâială”, „vifor” –, pe care le manipulează Triful, dovadă că acesta era stăpân peste forțele stihiale ale naturii: „S-o gândit Maica Domnului că, în ziua di Trifu', să ducă Domnul nostru Iisus Hristos la șase săptămâni, cum sî duși la 40 di zâli. Atunși Trifu', cuprins di șeava rău, s-o pornit el. O știut că vini Maica Domnului, da' s-o pornit el întâi. Și-o venit o vântoasă și-o vreme urâtă și-o jicolniți, că era iarna. Și atunșia Maica Domnului o stat cu Domnul Iisus Hristos înfășat, o stat în ușă, o făcut Sfânta cruce să se pornească la biserică. Și deodată vini așa o vâjâială, un vifor, un vânt, o jicoleală. Așa o înșeput pomii să sî rupî. Și atunși Maica

³⁰ *Cumpeni, cumpenesc*, verb de conjugarea a IV-a. A pune la încercare, a primejdui, a nenoroci. Provine din *cumpână*.

³¹ IFET – Întreprinderea Forestieră de Exploatare și Transport.

³² *Bulhac, bulhace*, substantiv neutru. Regionalism cu sensul de băltoacă. Conform autorilor DEX, cu etimologie necunoscută.

Domnului spuni: „Trif nebun, du-te tu astăzi la biserică, că eu m-oi duși mâni”. Atunșia nu s-o pornit, s-o dus a doua zi cu Domnul Iisus Hristos la biserică” (Teleagă Eugenia, 65 ani, Horodnicu de Jos, județul Suceava).

Legenda culeasă de noi, în care Triful manipulează elementele naturii – „și-o venit o vântoasă și-o vreme urâtă și-o jicolniță”, „și deodată vini așa o vâjâială, un vifor, un vânt, o jicoleală” – ca să împiedice plecarea Maicii Domnului la biserică, confirmă ipoteza lui Nicolae Densușeanu că Triful este „un fel de conducător al naturii”. Presupunem că și calificativul de „nebun” este legat de vremea capricioasă și dezlănțuirile naturii din această perioadă a anului (începutul lui februarie). Faptul că numele și sărbătoarea consacrată acestui zeu au supraviețuit până astăzi, este o mărturie că, în panteonul geto-dacic, Triful era un zeu foarte important, cu atribuții complexe, de la protector al găngăniilor până la stăpân al elementelor naturii. Un zeu temut, numit „nebun”, dar venerat cu sfințenie și în ziua de azi împreună cu Sfântul creștin Trifon.

Triful, patronul lupilor

Mircea Eliade atrăgea atenția asupra faptului că în cultura poporului nostru „arhaismul complexului religios al lupului este neîndoielnic. Lupul este deja prezent în civilizația neolitică de Vinča: s-au descoperit atât statuete de câini-lupi cât și figurine destul de rudimentare interpretate ca reprezentând dansatori cu mască de lup”³³. Cultul lupului s-a perpetuat neîntrerupt pe teritoriul țării noastre. Eliade arăta că dacii „s-au născut sub semnul Lupului”. Ion Ghinoiu atrăgea atenția asupra numărului impresionant de sărbători acordate de către tradiția populară acestui animal formidabil: „Ce semnificație calendaristică extraordinară trebuie să fi avut atunci lupul, pentru care se «țineau», la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, peste 30 de zile dintr-un an!”³⁴. Faptul că, în timpul celor 12 zile din ajunul Crăciunului până la Bobotează, se mai organizează cete de tineri, în timpul cărora aceștia își pun și măști de lup, precum și existența unor sărbători dedicate acestuia (Sfântul Andrei, Triful, Filipii, Circovii, Martinii etc.) arată că românii continuă să se afle sub influența acestui formidabil animal. Ion Ghinoiu remarca frăția strămoșilor noștri cu lupul, acesta jalonând între leagăn și mormânt întreaga existență a oamenilor: „«Frăția» cu lupul începe încă din segmentul preexistential, când copiii care plâng în pântecele mamei, înainte de a se naște, se transformă în pricolici (fiară sălbatică, mai ales lup) și continuă după moarte, în postexistență, în lumea miticului, așa cum reiese din cântecul zorilor cântat în casa mortului”³⁵.

Simion Florea Marian menționa că Triful este legat de protejarea omului și a animalelor de lupi. El consemna și o legendă, care atestă că Trifu este patronul

³³ Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, Editura Humanitas, 1980, p. 23.

³⁴ Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, Chișinău, Editura Știința, 1994, p. 78.

³⁵ *Ibidem*, p. 84.

lupilor³⁶. În această legendă, culeasă din Todirești (Bucovina), un vânător urcat în copac omoară mai mulți lupi. Sub copac vine Sf. Trif îmbrăcat în haine albe, care hotărăște fiecărui lup ce are de mâncat. Unui lup întârziat i-l dă pe omul din copac. Deși acesta este ascuns de către feciori într-o ladă, nu poate fugi de hotărârea Sfântului Trif: este mâncat de același lup prefăcut în om, pe care feciorii vânătorului îl ascund în aceeași ladă, deoarece acesta pretindea că și el este fugărit de un lup care vrea să-l mănânce. În legenda respectivă, regăsim ideea că aceste animale posedă puteri supranaturale (nu numai oamenii se transformă în lupi, ci și lupii în oameni). Omul este pedepsit pentru că a omorât lupii. S-ar putea că această legendă, îmbrăcând o ușoară haină creștină, conferită de calificativul „sfânt” alături de numele Trif, perpetuează, din timpuri imemorabile, credința în animalul totem – lupul. Omul nu este pedepsit pentru că a omorât un iepure, o căprioară sau un mistreț, ci pentru că a omorât lupul. Pentru daci, acesta era un animal sacru. Chiar numele etnic al dacilor provine de la lup. Strabon, în secolul I î.e.n., a relatat acest lucru. Mircea Eliade arată că dacii se numeau ei înșiși „lupi” (*dăos* fiind numele frigian al lupului) sau „cei care sunt asemeni lupilor”³⁷. Strămoșii noștri aveau un respect deosebit pentru acest animal. I s-au atribuit, precum am văzut și din legenda lui Sim. Fl. Marian, puteri miraculoase: capacitatea de a se preface în om, capacitatea de a alunga duhurile rele („lupii, singurii care le văd, le aleargă și le sfășie cu dinții”³⁸), în riturile de înmormântare este animalul care însoțește sufletul în lumea de dincolo. Ecouri ale acestui cult au supraviețuit până astăzi și în credințele populare.

Informațiile culese de noi confirmă ideea legăturii Trifului cu lupul. Ca și de Sfântul Andrei, unele țărânci folosesc usturoii și practică un rit străvechi de legare a obiectelor tăioase, „pentru a lega gura lupului”, ca să nu mănânce animalele, când pleacă la pășunat. La întrebarea: „Când ați asistat ultima dată la o asemenea «legare»?”, o informatoare a răspuns: „Anul trecut, de Sfântul Andrei și de Trif. Mama leagă și ține toate obiceiurile. Ea le ține cu sfințenie. Mamei îi zice Cotos Elena. [...] Leagă toate obiectele care sunt tăioase, foarfecile și cuțitele, pentru a lega gura lupului. Ca să nu mănânce animalele când pleacă vara la pășunat” (Păsăilă Maria, 48 ani, comuna Straja, județul Suceava); „Se freca clanța de la ușă cu usturoi în ziua cu Trifu’, ca să nu te mănânce [lupul]. Era o sărbătoare, care nu e cu roșu. Îi cu cruce neagră în calendar. Și se leagă foarfecile și cuțitele, ca să lege gura lupului, ca să nu mănânce animalele, când pleacă vara la pășunat. Lega bunica, Marfa Cotos, toate foarfecile și cuțitele; e moartă, Dumnezeu s-o ierte” (Păsăilă Maria, 48 ani, comuna Straja, județul Suceava). La întrebarea: „Acuma mai face cineva așa ceva?”, informatoarea a răspuns: „Da, face mama. În fiecare

³⁶ Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, vol. I, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 178–179.

³⁷ Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, p. 11.

³⁸ Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997, p. 79.

an. Da, leagă toate obiectele ascuțite, obiectele care sunt tăioase – foarfecele, cuțitele – pentru a lega gura lupului”.

Ziua Trifului este ținută cu sfințenie de oamenii de la țară, iar multe dintre întâmplările nefaste se pun pe seama faptului că persoana respectivă „n-a ținut Trifu”. „Când ți se întâmplă ceva rău, se zice că n-ai ținut Trifu’. Când i se întâmplă cuiva ceva rău, îi zice cineva din vecini: «Pentru că n-ai ținut Trifu’, de aceea ai pățit»” (Teleagă Elisaveta, 57 ani, comuna Straja, județul Suceava). În mitologiile mai multor popoare există credința că animalele au venit pe lume pentru a-i ajuta pe oameni sau pentru a-i pedepsi pentru păcate. Credința țăranilor români că lupul îi mănâncă oile, fiindcă n-ai ținut Triful sau Andreiul se încadrează în acest univers de valori arhaice. Deși peste sărbătoarea, care celebra cândva o străveche divinitate traco-getă legată de sfârșitul sezonului hibernal și pregătirea pentru primăvară, a fost suprapusă ziua de pomenire a Sfântului Trifon, născut în Frigia în secolul III d. Ch., majoritatea informatorilor ne-au vorbit despre „Trifu cel nebun” și nu de sfântul creștin, dovadă că amintirea zeului arhaic este încă adânc imprimată în memoria populară.

Sfântul Andrei și lupul

Altă sărbătoare populară consacrată lupului este Andreiul. După unii cercetători (Ion Ghinoiu, Aurora Pețan și alții), sărbătoarea Sfântului Andrei a fost suprapusă peste Anul Nou dacic. „Ovidenia (21 noiembrie) și Sf. Andrei (30 noiembrie) cuprind urme sigure ale unui străvechi ritual de An Nou”³⁹. Sacralitatea lupului este dovedită și de faptul că dacii începeau un nou an prin aducerea omagiilor cuvenite animalului lor totemic. Andreiul este sărbătorit în localitățile rurale prin abținerea de la muncă și efectuarea diferitor practici magice. În zona cercetată de noi, interdicția de a lucra este legată îndeosebi de dorința de a păzi oile de lup: „Și de Andrei nu făceam nimnica. Cî amu sî țini Andreiu’, da’ atuncea nu se țâne. Numai îl ținei de dihanii di astea, di lupchi. Și nu fășem nimnica. Așa îl fășem” (Cotos Elena, 69 ani, comuna Straja, județul Suceava).

Memoria populară cunoaște un număr de cazuri când persoanele, care n-au ținut sărbătoarea Sfântului Andrei, au păgubit oi mâncate de lup. De remarcat că vina nu este dată pe lup, ci pe faptul că persoana respectivă a încălcat interdicția de a nu munci în această zi: „Tot di Andrei, vini o femeie, ca să-i țes o prijiitoare, catrință. Atâta s-o pus pe lângă mini, până i-am pus-o și-am lucrat prijiitorile acelea. «Las’ că eu ieu pi mini», îmi spune femeia aceea. Zic: «Da, mata n-ai nimnica, da’ eu cred că l-oi duși la varî». Când vini vara, îmi mănâncă lupchi două oi. Na, îți mai trebuie țesut? Mai mult am pierdut decât am țesut două prijiitori. Nu trebuia să țes în ziua de Andrei. Acum îi cu cruși roșie, da’ înainti nu era” (Cotos Elena, 69 ani, comuna Straja, județul Suceava). Chiar și mușcătura de câine, dacă aceasta se întâmplă în pădure, printr-o firească asociere a câinelui cu strămoșul său

³⁹ Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, Chișinău, Editura Știința, 1994, p. 81.
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

ancestral, lupul, este pusă pe seama faptului că cel mușcat n-a ținut Andreiul. „O mers odată sora mea la munte cu cumnata ei, primăvara, cu vașili, cu oili. Și tare ploua. Da' femeia aceea, de Andrei, torșe. Merje soră-mea și zâșe: «Di și torși tu astăzi, că ți-a mânca lupchi șeava?!». Și ie și-o zâș: «Da' doar nu ni-a mânca aceea». Și-o mers primăvara la munte, la colibă. Da' aceea vrea să iasă afară. Și la stână ave niști câini mari. Și-n alt loc n-o băgat colți, numa-n «frunti» i-o pus. Soră-mea, când o văzut, n-o mai putut de râs. Zâși: «Na, dacî ai spus că nu ți-a mânca-o lupchi aceea, da' ți-o mâncat-o câinii» (Cotos Elena, 69 ani, Straja, județul Suceava).

Șarpele casei

În spațiul rural se mai crede în existența șarpelui casei și în faptul că prezența lui în gospodărie este benefică. Unii istorici sunt de părerea că spațiul carpato-dunărean a generat credința în șarpele cu puteri benefice. După Marija Gimbutas, credința în șarpele aducător de rău este de dată recentă și se întâlnește în simbolurile indo-europene și creștinism, pe când credința în șarpele cu puteri benefice coboară în pruncia istoriei, avându-și originea la locuitorii Vechii Europe (prin *Vechea Europă* înțelegându-se „complexul cultural european din neolitic și epoca cuprului înainte de infiltrarea vorbitorilor de idiomuri indo-europene dinspre stepa euroasiatică cu circa 4200 și până pe la 2800 î.e.n.”⁴⁰). În făurirea acestei culturi aportul strămoșilor noștri ar fi fost deosebit de mare. Acești „vechi europeni” aveau un panteon centrat pe cultul zeițărilor feminine (nu întâmplător de șarpele casei au grijă femeile). Aveau și o zeiță-șarpe cu chip uman, care simboliza fertilitatea și nemurirea (vezi șarpele de pe stindardul dacilor, care credeau în nemurirea sufletului) și sugera „perpetuarea vieții și păstrarea forțelor vitale permanent amenințate de moarte”⁴¹.

Informatorii noștri consideră că șarpele casei este inofensiv, iar veninul lui este curativ: „Da, se spunea că, într-un perete oarecare, este un șarpe, care fluieră într-un fel. De' se zice că acela nu mușcă. Acela-i șarpele casei” (Nichiforeanu Ermiona, 75 ani, Rădăuți, județul Suceava); „Eu știu că, dacă ai șarpe sub casă, este bine” (Iațencu Rodica, 40 ani, comuna Dornești, județul Suceava). Se consideră că veninul șarpelui casei este curativ; „O zâș că o femeie avea cancer (mai înainte se zicea *rac*, nu *cancer*), și se spune că, dacă iei venin de șerpe, îți trece. Amu', sî povestește că înainte erau cămări și nu erau cimentuite, era lut și o zâș că fiecare casă are șerpe. Și atunșia șerpele așela, cum erau butoaiile de lemn și puneu varză și [o] țineu în cămara aceea, o făcut bortă și o intrat în moare. Și na: «Domnu', inga, ni-o intrat un șerpe în butoi». Și spune că o femeie ave cancer și o băut moare de aceea cu tăt cu venin, unde-o murit șerpele. Și s-o și tămăduit de la moarea aceea, pentru că ave otravă. Pentru că el, până a muri, o dat veninu' dintr-însu'. O

⁴⁰ Marija Gimbutas, *Civilizație și cultură*, București, Editura Biblioteca de Artă, 1989, p. 76.

⁴¹ *Ibidem*, p. 102.

băut de trei ori, pe inima goală, câte-o cană” (Teleagă Eugenia, 65 ani, comuna Horodnicu de Jos, județul Suceava).

Broasca și relațiile conjugale

În *Introducerea* lucrării noastre, consemnam mărturia unui informator din Falcău despre credința că nu trebuie să despartă broaștele, când se împerechează primăvara, pentru că se despart părinții. Interdicția i-a fost cultivată de mama sa, când era copil. În mitologia egipteană, broasca întruchipa ideea de fertilitate, iar zeița cu cap de broască, Heket, patrona actul nașterii: „Pe amuletele și scarabeii purtați de femei, pentru a le proteja în timpul nașterii, adeseori se află imaginea zeiței-broască. În mod similar, pe «cuțitele» magice din fildeș, larg răspândite în cursul Regatului de Mijloc, ca obiecte de îndepărtare a pericolelor ce amenințau o familie, apare incizată imaginea lui Heket ca protectoare a căminului”⁴². Zeița-broască egipteană mai juca rolul de moașă. Grație puterilor sale dătătoare de viață, a fost adoptată ca o zeiță binevoitoare, care îl însoțea pe Osiris. De remarcat că și credința magică românească este legată de aceeași idee de familie și de concepere a vieții. O informatoare ne-a mărturisit că un vrăjitor din Cajvana, căutând „partea” unei fete bătrâne, i-a spus că acesta era însurat și avea patru copii, pentru că vedea în apă „o broască mare cu patru broscuțe mai mici”. Iar faptul că, în unele localități, se crede ca broasca face parte din animalele sfinte, arată că și la români broasca avea un rol benefic. Există, însă, o credință și mai puternică că broasca, cea care vine în curte, ar fi purtătoare de vrăji malefice. A fost demonizată, îndeosebi, broasca râioasă.

Practici de protecție a animalelor împotriva vrăjilor și a duhurilor rele

Multe dintre riturile apotropaice executate pentru oameni se fac și pentru animale. Ațișoara roșie se pune la copii împotriva deochiului, dar și la puii de animale (miei, viței), precum și la cele adulte. Cailor li se atârnă canaci⁴³ roșii la căpăstru în dreptul urechilor: „Se pune ață roșie și la mieluți. Pentru deochi. Se cheamă cânăcei⁴⁴ roșii. Pentru a le merge bine în tot restul anului. Să nu se piardă. Se punea imediat ce se nășteau. Pe vremuri, mieluții, după ce se nășteau, gospodarii îi băgau în casă și-i țineau vreo săptămână sub un pat. În casă, umblau liber, ca să fie sănătoși, să nu le fie frig, să nu pățească ceva. Pentru că era lâna foarte prețioasă. Și gospodarii țineau la oi. Pentru asta, ei aveau grijă de miei. Se lua o ață roșie de lână și se răsucea. Apoi, pe două degete, se învârtea ață și se făcea un cânăcel roșu. Și se lega la gâtul mieluțului, pe un șnur roșu” (Iriniciuc

⁴² George Hart, *Dicționarul zeilor și zețelor Egiptului antic*, București, Editura Artemis, 2004, p. 61.

⁴³ *Canac, canaci*, substantiv masculin. Forma populară pentru a denumi canaful.

⁴⁴ *Cânăcel, cânăcei*, substantiv masculin. Diminutiv de la canac.

Livia, 57 ani, comuna Straja, județul Suceava) ; „Părinții mei⁴⁵ leagă la viței o funie și de funia aceea se leagă cănăcei roșii. Ori se împletește în funia de cânepă un fir roșu mai gros, să se vadă, ori se adaugă motocei așa. Da' cu mândrie se fac ăștia așa mari. Și se leagă la gâtul vițelilor” (Irinciuc Luminița, 36 ani, comuna Straja, județul Suceava); „La noi, acești motocei se leagă la cai. Pentru gospodari este o mândrie să aibă cai cât mai mari și mai frumoși. Acela-i gospodar de frunte care-și plimbă cail așa. Și la doi cai sau la unul singur, pe-o parte sau pe alta, se pune un canac mare, roșu. Și rolul lui probabil este același [de alungare a deochiului]” (Teleagă Elisaveta, 57 ani, comuna Straja, județul Suceava). Grija pentru sănătatea animalului se manifestă și în faptul că ața roșie (lână împletită în formă de cănăcel) se pune și la biciușca cu care este îndemnat calul; „Ca să nu se deoache animalele, pe coada lor se pune fir roșu. Și la vite se pune pe coarne, iar la oi pe lână, se legau două-trei fire de lână, tot ață roșie. Iar dacă ieșea cu animalele undeva, arunca tot cu apă sfințită pe ele și pe urmă pleca. [...] Făcea mama, bunica. Asta se moștenește” (Ciornei Maria, 59 ani, comuna Dărmănești, județul Suceava); „La vacă, când trebuie să fete, se leagă o fundiță roșie la coadă or la corn” (Seniuc Silvia, 59 ani, comuna Dărmănești, județul Suceava). „Când merge la bou⁴⁶, se pune roșu la coadă, ca să nu se deoache. Că alții [zic]: „Vai, ce vacă frumoasă ai!” (Barbir Aspazia, 75 ani, comuna Dărmănești, județul Suceava).

De sfântul Andrei, când se pun căței de usturoi la geamuri și la uși, se face în mod obligatoriu același lucru și la grajdul animalelor: „Se pune [usturoi]. Noi nu avem animale. Da' se pune la ușa grajdului. Ca să fie apărate și animalele. Se spune că se ia mana⁴⁷ la animale. Ca să fie ferite și animalele, se pune tot usturoi” (Irinciuc Luminița, 36 ani, comuna Straja, județul Suceava).

Aberglauben und magische Gebräuche in der Bukowina (II)

(Zusammenfassung)^{*}

Unsere Forschungen begründen die Tatsache, dass der rumänische Bauer in einem komplexen geistigen Alltag lebt und dass er diskret aber zielbewusst magische Bräuche verwendet, aus denen seine uralte Verbindung mit der Tierwelt ersichtlich wird. Einige Beispiele: beim Weihnachtstisch muß man unbedingt sitzend essen, sonst wird die Kuh stehend kalben, was schädlich für die Gesundheit des Kalbes wäre. Oder: zum Festtag des Johannes des Täufers darf niemand das Festessen berühren, bevor es der Priest segnet, sonst werden die Vögel das Saatkorn vom Ackerfeld picken.

Der Volkstradition gemäß bringen die Tiere Glück. Z. B. werden die Tiere geschützt, so werden auch die Häuser vor Blitz, Donner, Feuer und Hochwasser geschützt (so erzählte uns Eugenia Teleaga, eine 65jährige Bäuerin aus dem Dorf Horodnic de Jos, Bezirk Suczawa). Der einfache Mensch auf dem Lande glaubt, dass die Tiere „orakelähnliche“ Kräfte haben und deswegen ist er

⁴⁵ Informatoarea este născută în județul Botoșani, lucru care dovedește răspândirea largă a acestui tip de credințe și practici magice.

⁴⁶ Corect: la buhai. Boul este castrat.

⁴⁷ *Mană*, substantiv feminin. Grăsimea laptelui.

^{*} Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

darauf aufmerksam, was diese durch ihr Verhalten vermitteln. Er respektiert sie und passt auf, keine Tiere zu töten, keine Nester zu zerstören usw.

Der Bauer ist auch Schöpfer und Vermittler verschiedener Tierlegenden. So wird es z. B. erzählt, dass der Hund und die Katze aus den Handschuhen Noahs geschöpft wurden. Der Bauer glaubt auch, dass in der Sylvesternacht alle Tiere sprechen können. Weiter bereiten die Frauen für Kühe und Schafe ein spezielles Brot vor, das dem Osterkuchen ähnlich war. Dadurch wird es heute noch diesen Tieren eine gewisse Sakralität zugewiesen. Ein Brauch, der heute noch in einigen Dörfern zu treffen ist, ist die Zähmung der Wildtiere (meistens Wölfe) durch das sog. „Binden“ der scharfen Dinge (Messer, Schere) mit einem Lappen.

Es gibt heute in den Bukowinern Dörfern auch uralte magische Bräuche, die als Schutzmittel gegen Zauber oder böse Geister verwendet werden.

DIVERSITATEA AVIFAUNISTICĂ PE RÂUL PRUT, DE-A LUNGUL GRANITEI CU REPUBLICA MOLDOVA

CARMEN GACHE, SORIN TRELEA, JOHANNA MÜLLER

I. Echipa și metodele de studiu folosite

În cadrul Proiectului „Management comun România–Republica Moldova pentru conservarea biodiversității în regiunea de graniță”, finanțat prin programul Neighbourhood Programme România–Moldova, s-a format câte o echipă din fiecare țară, pentru „Studiul de evaluare a stării de conservare a ornitofaunei”. Echipa română a fost alcătuită din Carmen Gache (coordonator), Sorin Trelea și Johanna Müller, iar cea din Republica Moldova, din Mariana Cazacu (coordonator), Constantin Cojan și Larisa Bogdea.

Realizarea obiectivelor proiectului a presupus parcurgerea mai multor etape și desfășurarea următoarelor activități:

1. Documentare în vederea confruntării datelor personale obținute de către ornitologii implicați în proiect, cu studiile similare realizate de către alți autori în zona de studiu. O primă constatare este aceea că numărul articolelor științifice referitoare la ornitofauna bazinului Prut este foarte redus, iar pentru malul stâng al bazinului este extrem de redus.

2. Realizarea unor deplasări pe teren, pentru evaluarea calitativă și cantitativă a celor mai recente tendințe înregistrate de populațiile de păsări care populează diferite habitate din bazinul Prutului. Metodele de studiu au fost stabilite în funcție de habitatele vizitate și de speciile monitorizate: metoda traseelor, metoda observației din punct fix, metoda fâșiilor, metoda identificării sonore și recenzarea în bandă. S-au desfășurat activități de observare a păsărilor în mai multe puncte ale bazinului Prut, acoperind cele mai importante arii de interes ornitofaunistic, precum și principalele categorii de habitate. Au fost organizate tabere cu profil ornitologic în câteva puncte cheie din teritoriul de studiu, în vederea evaluării migrației unor grupe de păsări acvatice și semiacvatice. Durata scurtă de derulare a proiectului nu a permis și evaluări ale populațiilor clocitoare.

3. În cursul deplasărilor pe teren s-a urmărit și evaluarea impactului condițiilor climatice speciale din anul 2007 (secetă prelungită, asociată cu temperaturi excesive) asupra populațiilor de păsări, precum și identificarea principalelor activități desfășurate de om în teritoriile vizate, respectiv, evaluarea impactului acestor activități asupra populațiilor de păsări.

4. Rezultatele observațiilor de teren au fost înregistrate în baza de date, după modelul propus de către beneficiar, informațiile privind ornitofauna din bazinul de frontieră al Prutului fiind prelucrate într-un raport științific coerent.

II. Date de pe cursul superior, mijlociu și inferior al Prutului

Pentru a releva diversitatea populației de păsări pe râul Prut, de-a lungul frontierei comune dintre România și Republica Moldova, în prezentul material ne-am oprit doar la două zone semnificative, ce cuprind mari acumulări de apă (Stânca–Ștefănești și Prutul de Jos–Galați), precum și zona de câmpie, cu vegetație riverană săracă, cum este cea din județul Iași.

Tabelul nr. 1 Ornitofauna acumulării de apă Stânca-Costești (jud. Botoșani)

Denumire științifică	Denumire populară	Populație			
		Migratoare			
		Listă roșie	Reproducere (perechi)	Iernat (indivizi)	Etapă (în migrație)
1	2	3	4	5	6
<i>Accipiter gentilis</i>	uliu porumbar			3-5	
<i>Accipiter nisus</i>	uliu păsărar				1-5
<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	lăcar mare		30-45		
<i>Anas platyrhynchos</i>	rață sălbatică, rață mare			4000-6000	
<i>Anas querquedula</i>	rață cărăitoare				60-150
<i>Anas clypeata</i>	rață lingurar	Da			25-50
<i>Aythya ferina</i>	rață cu cap castaniu			4000-5000	
<i>Aythya fuligula</i>	rața moțată	Da		150-200	
<i>Aythya nyroca</i>	rața roșie	Da		30-60	
<i>Aythya marila</i>	rața cu cap negru			20-40	
<i>Anser anser</i>	gâscă sălbatică, gâscă de vară				600-1000
<i>Anas crecca</i>	rață mică			200-300	
<i>Aquila clanga</i>	acvila țipătoare mare	Da			1-3
<i>Aquila pomarina</i>	acvila țipătoare mică	Da			3-7
<i>Aquila heliaca</i>	acvila de câmp	Da			1-3
<i>Podiceps auritus</i>	corcodel de iarnă			8-15	
<i>Ardeola ralloides</i>	stârc galben	Da	1-5		
<i>Bucephala clangula</i>	rata sunătoare	Da		120-150	
<i>Buteo lagopus</i>	șorecar încălțat			2-5	
<i>Buteo buteo</i>	șorecar comun			10-12	
<i>Clangula hyemalis</i>	rața de ghețuri	Da		5-10	
<i>Cygnus olor</i>	lebădă de vară	Da		15-20	
<i>Ciconia ciconia</i>	barza albă	Da			400-600
<i>Dendrocygna syriacus</i>	ciocănițoară de grădină				
<i>Egretta garzetta</i>	egreta mică	Da			10-15
<i>Falco tinnunculus</i>	vânturel roșu	Da	3-6		
<i>Falco columbarius</i>	șoim de iarnă			5-10	
<i>Fulica atra</i>	lișița			3000-4000	
<i>Ficedula parva</i>	muscar mic		15-22		
<i>Gavia arctica</i>	cufundar polar	Da		1-3	
<i>Haliaeetus albicilla</i>	codalb	Da		2-5	

Tabelul nr. 1 (continuare)

1	2	3	4	5	6
<i>Hieraaetus pennatus</i>	acvila mică	Da			5-6
<i>Ixobrychus minutus</i>	stârc pitic		2-3		
<i>Larus ridibundus</i>	pscăruș răzător				30-50
<i>Larus cachinnans</i>	pscăruș mare argintiu		20-25		
<i>Lanius collurio</i>	sfrâncioc roșiatic		18-25		
<i>Lanius minor</i>	sfrâncioc mic		20-25		
<i>Merops apiaster</i>	prigorie, prigoare		10-15		
<i>Mergus albellus</i>	ferăstraș mic			18-25	
<i>Mergus merganser</i>	ferăstraș mare			20-40	
<i>Milvus migrans</i>	gaie neagră				3-5
<i>Netta rufina</i>	rata cu ciuf			2-10	
<i>Pandion haliaetus</i>	uligan pescar	Da			2-5
<i>Pernis apivorus</i>	viespar	Da			3-5
<i>Phalacrocorax carbo</i>	cormoran mare				500-1000
<i>Podiceps cristatus</i>	corcodel mare		5-10	12-20	
<i>Podiceps grisegena</i>	corcodel cu gât roșu	Da		3-10	

Tabelul nr. 2 Ornitofauna pe Prutul Mijlociu (jud. Iași)

Denumire științifică	Denumire populară	Populație			
		Migratoare			
		Listă roșie	Reproducere (perechi)	Iernat (indivizi)	Etapă (în migrație)
<i>Cygnus olor</i>	lebădă de vară				5-10
<i>Vanellus vanellus</i>	nagât		10-12		
<i>Ixobrychus minutus</i>	stârc pitic		1-5		
<i>Fulica atra</i>	lișită				20-50
<i>Ciconia ciconia</i>	barza albă, cocostârc		1-5		50-150
<i>Falco tinnunculus</i>	vânturel roșu		1-3		
<i>Merops apiaster</i>	prigorie, prigoare		10-15		
<i>Oenanthe oenanthe</i>	pietrar sur				8-10
<i>Riparia riparia</i>	lăstun de mal		10-50		
<i>Corvus corone cornix</i>	cioară grivă	Sedentară			
<i>Corvus frugilegus</i>	cioară de semănătură	Sedentară			
<i>Corvus monedula</i>	stâncuță	Sedentară			
<i>Cuculus canorus</i>	cuc		5-9		
<i>Dendrocopos major</i>	ciocânițoare peștită mare		15-20		
<i>Dendrocopos syriacus</i>	ciocânițoare peștită		20-25		
<i>Galerida cristata</i>	ciocârlan			11-50	
<i>Hirundo rustica</i>	rândunica		10-20		
<i>Lanius collurio</i>	sfrâncioc roșiatic		12-20		
<i>Lanius minor</i>	sfrâncioc mic		20-25		
<i>Oriolus oriolus</i>	grangure		5-10		
<i>Parus coeruleus</i>	pițigoi albastru	12-20			
<i>Parus major</i>	pițigoi mare	20-25			
<i>Passer domesticus</i>	vrabia de casă	sedentară			
<i>Passer montanus</i>	vrabia de munte	sedentară			
<i>Streptopelia decaocto</i>	guguștiuc	sedentară			
<i>Upupa epops</i>	pupăza		12-15		
<i>Garrulus glandarius</i>	gaița	5-10			
<i>Phasianus colchicus</i>	fazan	10-50			
<i>Charadrius dubius</i>	prundăraș gulerat mic		1-3		
<i>Chlidonias hybridus</i>	chirighiță cu obraz alb				10-20

Tabelul nr. 3 Ornitofauna acumulării lor de apă Prutul de Jos (jud. Galați)

Denumire științifică	Denumire populară	Populație			
		Rezidentă	Migratoare	Iernat (indivizi)	Etapă (în migrație)
		Listă roșie	Reproducere (perechi)		
1	2	3	4	5	6
<i>Accipiter gentilis</i>	uliu porumbar		1-2		
<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	lăcar mare		nr. foarte mare		
<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	lăcar mic		nr. foarte mare		
<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	lăcar de stof		nr. foarte mare		
<i>Actitis hypoleucos</i>	fluierar de munte				160-200
<i>Alauda arvensis</i>	ciocârlie de câmp				
<i>Alcedo atthis</i>	peșcărel albastru		50-70		
<i>Anas acuta</i>	rață sulițar				12-150
<i>Anas clypeata</i>	rață lingurar	Da			180-200
<i>Anas crecca</i>	rață mică				50-80
<i>Anas penelope</i>	rață fluierătoare				150-200
<i>Anas platyrhynchos</i>	rață mare			500-1000	1000-1500
<i>Anas querquedula</i>	rață cărâitoare				1200-1500
<i>Anas strepera</i>	rață pestriță	Da			400-500
<i>Anser albifrons</i>	gârlița			50-100	9000-10000
<i>Anser anser</i>	gâscă de vară				500-1000
<i>Anser erythropus</i>	gârliță mică	Da			
<i>Anthus campestris</i>	fâsă de câmp		11-50		
<i>Apus apus</i>	drepnea neagră		10-50		
<i>Ardea cinerea</i>	stârc cenușiu		40-50		
<i>Ardea purpurea</i>	stârc roșu	Da	10-15		
<i>Ardeola ralloides</i>	stârc galben	Da	15-20		
<i>Athene noctua</i>	cucuvea		5-10		
<i>Aythya ferina</i>	rață cu cap castaniu				150-200
<i>Aythya nyroca</i>	rața roșie	Da	20-22		
<i>Botaurus stellaris</i>	buhai de baltă		7-10		
<i>Branta ruficollis</i>	gâsca cu gât roșu	Da			1-5
<i>Buteo buteo</i>	șorecar comun			15-20	
<i>Calidris ferruginea</i>	fugaci roșcat				20-50
<i>Calidris minuta</i>	fugaci mic				100-150
<i>Calidris temminckii</i>	fugaci pitic				200-250
<i>Carduelis carduelis</i>	sticlete		nr. foarte mare		
<i>Carduelis chloris</i>	florinte		nr. foarte mare		
<i>Carduelis spinus</i>	scatiu		nr. foarte mare		
<i>Charadrius dubius</i>	prundăraș gulerat mic				25-30
<i>Chlidonias hybridus</i>	chirighită cu obraz alb		500-800		4000-6000
<i>Chlidonias leucopterus</i>	chirighită cu aripi albe				250-300
<i>Chlidonias niger</i>	chirighită neagră		20-25		500-800
<i>Ciconia ciconia</i>	barza albă, cocostârc	Da			4000-5000
<i>Circus aeruginosus</i>	erete de stof		10-12		
<i>Circus macrourus</i>	erete alb	Da			1-3
<i>Ciconia nigra</i>	barza neagră	Da	7-10		
<i>Coracias garullus</i>	dumbrăveancă	Da	4-6		
<i>Corvus corone cornix</i>	cioară grivă		nr. foarte mare		
<i>Corvus frugilegus</i>	cioară de semănătură		nr. foarte mare		
<i>Corvus monedula</i>	stâncută		nr. foarte mare		
<i>Coturnix coturnix</i>	pitpalac, prepeliță		nr. foarte mare		

Tabelul nr. 3 (continuare)

1	2	3	4	5	6
<i>Crex crex</i>	cristel de câmp	Da	5-10		
<i>Cuculus canorus</i>	cuc		10-20		
<i>Cygnus olor</i>	lebădă de vară	Da	10-15		
<i>Delichon urbica</i>	lăstun de casă		11-50		
<i>Dendrocopos major</i>	ciocănitoare pestriță mare		nr. mare		
<i>Dendrocopos medius</i>	ciocănitoare de stejar		nr. mare		
<i>Dendrocopos minor</i>	ciocănitoare pestriță mică		nr. mare		
<i>Dendrocopos syriacus</i>	ciocănitoare de grădini		nr. mare		
<i>Egretta alba</i>	egreta mare		10-15		
<i>Egretta garzetta</i>	egreta mică	Da	40-50		
<i>Emberiza schoeniclus</i>	presură de stof		nr. mare		
<i>Erithacus rubecula</i>	măcăleandru		nr. mare		
<i>Falco subbuteo</i>	șoimul rândunelelor		3-5		
<i>Falco tinnunculus</i>	vânturel roșu	Da	10-15		
<i>Falco vespertinus</i>	vânturel de seară	Da	10-15		
<i>Fulica atra</i>	lișiță			1500-2000	3000-4000
<i>Galerida cristata</i>	ciocârlan		nr. foarte mare		
<i>Gallinula chloropus</i>	gâinușă de baltă		5-10		
<i>Haliaeetus albicilla</i>	codalb	Da			5-10
<i>Himantopus himantopus</i>	picionong, cătăligă	Da			30-40
<i>Hirundo rustica</i>	rândunica		nr. foarte mare		
<i>Ixobrychus minutus</i>	stârc pitic		18-22		
<i>Lanius collurio</i>	sfrâncioc roșiatic		30-40		
<i>Lanius excubitor</i>	sfrâncioc mare			5-12	
<i>Lanius minor</i>	sfrâncioc mic		35-45		
<i>Larus cachinnans</i>	pscăruș mare argintiu				300-400
<i>Larus fuscus</i>	pscăruș negricios				5-10
<i>Larus minutus</i>	pscăruș mic				5-7
<i>Larus ridibundus</i>	pscăruș răzător		70-100		300-400
<i>Limicola falcinellus</i>	prundăraș de nămol				70-90
<i>Limosa limosa</i>	sitar de mal				5000-7000
<i>Locustella fluviatilis</i>	grelușel de zăvoi	Da	nr. mare		
<i>Locustella luscinioides</i>	grelușel de stof		nr. mare		
<i>Lullula arborea</i>	ciocârlie de pădure		11-50		
<i>Luscinia luscinia</i>	privighetoare de zăvoi		11-50		
<i>Merops apiaster</i>	prigorie, prigoare		20-30		
<i>Miliaria calandra</i>	presură sură		nr. mare		
<i>Motacilla alba</i>	codobatură albă		nr. foarte mare		
<i>Numenius arquata</i>	culic mare		nr. mare		1000-1500
<i>Nycticorax nycticorax</i>	stârc de noapte	Da	25-50		
<i>Oenanthe oenanthe</i>	pietrar sur		nr. mare		
<i>Oriolus oriolus</i>	grangure		nr. mare		
<i>Parus caeruleus</i>	pițigoi albastru		nr. mare		
<i>Parus major</i>	pițigoi mare		nr. foarte mare		
<i>Passer domesticus</i>	vrabia de casă		nr. foarte mare		
<i>Passer montanus</i>	vrabia de munte		nr. foarte mare		
<i>Pelecanus onocrotalus</i>	pelicanul comun	Da			1000-1500
<i>Pernis apivorus</i>	viespar	Da	1-3		
<i>Phalacrocorax carbo</i>	cormoran mare		nr. mare		1800
<i>Phalacrocorax pygmeus</i>	cormoran mic	Da			300-320
<i>Phasianus colchicus</i>	fazan		nr. mare		

Tabelul nr. 3 (continuare)

1	2	3	4	5	6
<i>Philomachus pugnax</i>	bătăuș		nr. mare		2000–3000
<i>Phylloscopus collybita</i>	pitulice mică		nr. mare		
<i>Picus canus</i>	ghionoaie sură		nr. mare		
<i>Picus viridis</i>	ghionoaie verde		nr. mare		
<i>Vanellus vanellus</i>	nağat		11–50		5000–7000
<i>Plegadis falcinellus</i>	țiğănuș	Da			50–100
<i>Pluvialis squatarola</i>	ploier auriu				100–150
<i>Podiceps cristatus</i>	corcodel mare		40–60		
<i>Podiceps grisegena</i>	corcodel cu gât roșu	Da	3–5		
<i>Podiceps nigricollis</i>	corcodel negru	Da	30		
<i>Tachybaptus ruficollis</i>	corcodel pitic		1–3		
<i>Porzana parva</i>	creșteț cenușiu	Da	1–3		
<i>Rallus aquaticus</i>	cârstel de baltă				
<i>Recurvirostra avosetta</i>	ciocîntors	Da			50–60
<i>Remiz pendulinus</i>	boicuș		nr. mare		
<i>Riparia riparia</i>	lăstun de mal		nr. foarte mare		
<i>Saxicola torquata</i>	mărăcinar negru		nr. mare		
<i>Sterna albifrons</i>	chiră mică	Da	5–10		
<i>Sterna hirundo</i>	chiră de baltă		100–120		
<i>Streptopelia decaocto</i>	guguștiuc		nr. foarte mare		
<i>Streptopelia turtur</i>	turturică	Da			
<i>Sturnus vulgaris</i>	graur		nr. mare		
<i>Sylvia atricapilla</i>	silvie cu cap negru		nr. mare		
<i>Sylvia communis</i>	silvie cu cap sur		nr. mare		
<i>Tadorna tadorna</i>	călifar alb	Da			12–20
<i>Tringa erythropus</i>	fluierar negru				1000–1500
<i>Tringa glareola</i>	fluierar de mlaștină				100–200
<i>Tringa nebularia</i>	fluierar picioare verzi				80–100
<i>Tringa ochropus</i>	fluierar de zăvoi				100–200
<i>Tringa stagnatilis</i>	fluierar de lac				250–300
<i>Tringa totanus</i>	fluierar cu picioare roșii				1000–1500
<i>Turdus merula</i>	mierlă		nr. mare		
<i>Turdus philomelos</i>	sturz cântător		nr. mare		
<i>Upupa epops</i>	pupăza		nr. mare		

Din cele trei tabele se remarcă faptul că habitatele generate de râul Prut își pun o puternică amprentă pe categoriile de păsări care îl populează. Astfel, în zona marilor acumulări de apă sunt prezente în mod predominant specii acvatice și limicole, iar în zona cursului de câmpie predomină paseriformele. Numărul de indivizi și de perechi reproducătoare este extrem de consistent în zona acumulărilor de apă, îndeosebi în perioada de iernat, când aceste păsări își pot găsi hrana și în anotimpul rece.

Prezența paseriformelor în zona de câmpie nu este legată în mod strict de râul Prut, ci doar de unele habitate favorabile aflate în apropierea malurilor. Datele cuprinse în tabelele de mai sus reflectă observațiile efectuate atât de către cercetătorii români cât și de cei din Republica Moldova.

III. Rezultate

De-a lungul frontierei comune România – Republica Moldova, ornitologii din ambele țări au determinat 239 de specii de păsări, reprezentând 42 de familii, grupate în 12 ordine (Sibley & Monroe, 1990). Acestor specii le pot fi adăugate alte două specii comune (coșofana – *Pica pica* și gaița – *Garrulus glandarius*, din familia Corvidae), dar și unele specii semnalate foarte rar în perimetrul investigat, având statut de specii cu apariții eratiche chiar în România.

Categoriile de vulnerabilitate au fost stabilite atât în funcție de statutul lor la nivel național (Liste roșii) și european (pentru categoriile critic periclitat – 9 specii, periclitat – 16 specii, vulnerabile – 31 de specii), cât și în funcție de prezența lor în ariile investigate (comună – 60 de specii, prezentă în toate staționările unde habitatul favorabil speciei este prezent; frecventă – 77 de specii, prezentă în majoritatea staționărilor unde există habitat favorabil speciei; rară – 25 de specii; relativ rară – 10 specii, observată doar în anumite perioade ale anului și numai într-un număr mic de staționare; foarte rară – 11 specii, întâlnită doar de câteva ori sau numai în anumite arii de-a lungul ultimilor 5–10 ani în teritoriul de studiu).

Un număr total de 81 de specii sunt propuse pentru *Lista roșie* a regiunii de graniță dintre România și Republica Moldova. O parte dintre acestea figurează în *Listele roșii* publicate în cele două state, unele apar doar într-una dintre aceste liste, iar câteva specii nu sunt incluse în listele naționale, dar apar rar, au efective reduse sau înregistrează o tendință evident descendentă în zona de studiu.

Cât privește aspectele economice, chiar dacă unele specii sau grupe de păsări pot aduce anumite prejudicii intereselor de producție agricolă sau piscicolă ale omului, privite în ansamblul biologiei și ecologiei lor anuale, păsările „compensează” aceste pierderi prin consumul unei mari cantități de insecte defoliatoare sau care consumă alte categorii de material vegetal (lemn, părți subterane ale plantelor, fructe, semințe etc.), dar și prin capturarea și consumarea altor grupe de animale, care pot produce pagube economice mult mai mari (mamifere rozătoare etc.). Chiar și păsările ihtiofage (în principal cormoranii și pelicanii) acționează ca agenți de igienizare și selecție naturală în cadrul populațiilor piscicole din bazinele acvatice din acest perimetru.

Orice habitat este populat de un grup de specii reprezentative, dar poate fi vizitat temporar, în anumite perioade ale ciclului biologic anual, și de alte specii de păsări. De exemplu, în perioadele de migrație, în stufulșurile întinse pot fi observate numeroase specii de paseriforme, care populează în mod obișnuit pădurile și parcurile, poposind într-un habitat ce le oferă loc de popas și refugiu, dar și resurse trofice variate, abundente, necesare pentru refacerea rezervelor consumate de efortul din timpul migrației.

În zona de studiu, coniferele apar doar sub forma unor plantații, pădurile fiind formate din arbori cu frunze căzătoare (păduri de foioase). Sunt păduri mai luminoase decât cele de conifere, permițând dezvoltarea unui strat ierbos bogat și

diversificat, precum și instalarea unui strat al tufișurilor și arbuștilor, ceea ce favorizează prezența unei avifaune bogate.

Stepa a fost înlocuită în întreg spațiul european cu terenurile cultivate, stepa adevărată „supraviețuind” doar punctiform, fiind cel mai fragmentat habitat din Europa. Astăzi, când vorbim de terenuri deschise, ne referim la suprafețele agricole, cu tufișuri și mărăcinișuri răzlețe sau cu pâlcuri izolate de arbori.

Agro-ecosistemele au înlocuit stepa în cea mai mare parte a regiunii temperate, dar și o bună parte a suprafețelor împădurite, devenind importante prin întinderea lor actuală. În această categorie intră culturile agricole (cereale păioase, porumb, floarea-soarelui, leguminoase etc.), dar și plante cu importanță industrială – in, rapiță, cânepă etc.), livezile și culturile viticole. Sunt ecosisteme cu o diversitate redusă a habitatelor, dar oferă păsărilor o sursă trofică bogată și constantă, reprezentată, în special, printr-o gamă largă a nevertebratelor, semințe și fructe. Durata de vegetație a soiurilor, perioada, mijloacele și tehnicile de recoltare folosite de către om sunt factori de influență majori pentru supraviețuirea păsărilor care populează aceste ecosisteme.

Ecosistemele palustre și acvatice, între izvoare și zona de vărsare și bazinele hidrografice oferă un mozaic de habitate. Pe cursul mijlociu al râurilor apar plantele submerse, emerse și zăvoaiele, iar în lunca inferioară se formează păduri de luncă, pajiști inundabile și sectoare de stufăriș și păpuriș. În sectorul mediu și cel inferior, se formează meandre și bălți riverane, având un nivel al apei oscilant, în funcție de cantitatea de precipitații. Pe cursul mijlociu și pe cel inferior, diversitatea avifaunistică este relativ ridicată, în strânsă corelație cu varietatea habitatelor, prezența păsărilor fiind condiționată de vegetația ce le oferă loc de cuibărit, odihnă și refugiu, precum și de accesibilitatea unei surse trofice abundente și variate. Lacurile și eleșteiele au suprafețe variabile și adâncimi de maximum 4 m; au o vegetație submersă abundentă, dar și porțiuni întinse acoperite de stufăriș și păpuriș, iar pe margini se pot forma zăvoaie de salcie și plop, oferind condiții favorabile pentru numeroase grupe de păsări. Mlaștinile sunt zone umede unde ochiurile de apă sunt puțin numeroase, iar nivelul apei este, de obicei, scăzut, ceea ce favorizează evaporarea și uscarea lor în cursul verii; vegetația densă și cu înălțimi variate este dominantă. Aceste ecosisteme oferă păsărilor condiții optime, în special celor semi-acvatice, în timpul migrației și în sezonul de reproducere.

IV. Interpretarea rezultatelor, concluzii și recomandări

Diversitatea avifaunei: evaluare, tendințe, recomandări

Diversitatea avifaunei prezintă valori relativ ridicate, în special în zonele umede și ecosistemele acvatice din regiunea de graniță. Prezența unor specii rare, de-a lungul râului Prut, cu statut de protecție națională și internațională, ca specii clocitoare în această zonă, constituie un argument în favoarea acestei afirmații.

Însă, ca pretutindeni în Europa, și în acest perimetru constatăm o tendință de evoluție negativă, atât în ceea ce privește numărul de specii, cât, mai ales, a efectivelor majorității speciilor de păsări, determinată, în special, de activitățile antropice practicate în zonă.

Dintre activitățile desfășurate de om în zona de studiu (de ambele părți ale graniței, dar cu un impact evident mai ridicat în Republica Moldova), amintim:

1. Defrișările practicate în zona de luncă, dar și în pădurile situate la distanță de cursurile principale de apă (nu numai că reduc diversitatea avifaunistică în regiune, dar pot reprezenta pericole pe termen lung și pentru comunitățile locale, favorizând apariția unor fenomene, cum sunt alunecările de teren, inundațiile, accelerarea proceselor de eroziune etc.). O situație particulară am întâlnit în perimetrul Stânca-Costești unde, în aval de baraj, în sectorul de luncă aparținând teritoriului Republicii Moldova, deși aparent aflat pe teritoriul românesc, s-a practicat defrișarea prin sistem ras a unei largi suprafețe de pădure. În ultimii ani, nivelul apelor din lunca Prutului a atins și a depășit, în repetate rânduri, cota de atenție și pe cea de inundație. Pomind de la aceste premise, putem atenționa factorii de decizie asupra riscului producerii unor situații speciale prin spălarea rapidă și chiar ruperea malurilor despădurite, creșterea nivelului suspensiilor din apa râului, remodelarea microreliefului, dar și a microclimatului zonal;
2. Lucrările hidrotehnice – îndiguirile, asanările și abandonarea unor zone umede care intră, treptat, într-un proces de colmatare și uscare, pot avea un impact ridicat asupra diversității avifaunistice din regiune. Lucrările de amenajare hidrotehnică trebuie realizate astfel încât să fie benefice atât omului, cât și naturii – desecarea și asanarea unor zone umede a dus la extinderea suprafețelor sărăturate (spre exemplu bazinul Jijiei), la modificarea climatului local, dispariția unor pajiști pășunabile și a unor importante resurse naturale care puteau fi exploatate de către comunitatea locală. Dispariția unor zone umede prin abandonare sau prin sistarea lucrărilor de întreținere este resimțită în mai multe zone din bazinul românesc al Prutului (pe cursul unor râuri din județul Botoșani: Ghireni, Volovăț, Bașeu; în județul Iași – dispariția fermei piscicole Osoi etc.);
3. O serie de activități umane de valorificare a resurselor naturale (inclusiv cele de agrement, incorect gestionate) pun în risc major de distrugere unele monumente ale naturii (spre exemplu, falezele stâncoase și recifele fosile din zona Prutului de Mijloc, cu valoare unică în Republica Moldova). Tot în Republica Moldova există numeroase cariere neautorizate de extragere a pietrișului, nisipului, calcarului în bazinul Prutului. Activitatea de extracție a argilei din lutării periclitizează sezonul de cuibărit, determinând reducerea efectivelor și chiar dispariția unor specii rare din regiune (*Coracias garrulus*, *Alcedo atthis* sau *Merops apiaster*);
4. Dezvoltarea infrastructurii – realizarea unor construcții de infrastructură este asociată cu modificarea radicală a peisajului și, implicit, bulversarea completă a faunei care populează habitatele afectate. Spre exemplu, amenajarea unei căi ferate pe cursul inferior al Prutului, în Republica

Moldova, traversând zone umede cu o biodiversitate impresionantă, a presupus transportarea și depunerea unor mari cantități de materiale necesare susținerii căii ferate, acoperind suprafețe umede întinse, fragmentând unele habitate, distrugând locuri de hrănire și teritorii de cuibărit ale unor specii de păsări. Informații provenite de la localnicii din aceeași regiune sugerează și existența unui proiect de amenajare a unui drum pentru autovehicule grele în lungul cursului râului Prut, care va afecta de o manieră și mai gravă ecosisteme acvaticice și palustre de o valoare ecologică deosebită (pe malul românesc al Prutului, acest sector se află sub statut de parc natural); 5. Braconajul piscicol afectează păsările în mod direct (unele păsări pot muri înecate în plasele pescărești), dar și indirect (în unele ferme piscicole, pentru a reduce presiunea braconierilor piscicoli, administrația a preferat să reducă suprafețele acvaticice, determinând pierderea unor habitate favorabile păsărilor acvaticice și semi-acvaticice); 6. Incendierea stufului poate determina pierderi importante în rândul populațiilor de păsări clocitoare (în special corcodei, stârci, egrete și anseriforme care își instalează cuiburile în stufărișuri compacte și au sezon de reproducere timpuriu); 7. Oscilațiile repetate și neregulate ale nivelului apei în unele incinte acvaticice (ca urmare a managementului caracteristic fermelor piscicole) pot afecta sezonul de cuibărit al unor specii de păsări, inclusiv al unor specii rare (cele câteva specii de păsări limicole care cuibăresc în regiune: *Recurvirostra avosetta*, *Himantopus himantopus*, *Charadrius dubius* și *Limosa limosa*); 8. Pășunatul necontrolat, dar și cositul timpuriu al unor pajști și fânețe pot provoca o rată ridicată a mortalității infantile în rândul păsărilor care își instalează cuiburile pe sol; 9. Abandonarea unor tercnuri cultivate poate duce la modificarea radicală a unor habitate, implicit a speciilor care pot trăi în noile condiții de viață; 10. Vânătoarea și chiar pescuitul sportiv necontrolat pot determina diminuarea diversității avifaunistice în unele teritorii, păsările reacționând foarte prompt, prin abandonarea unor teritorii de cuibărit și de hrănire; 11. Gestionarea deșeurilor – depozitarea incorectă a deșeurilor duce nu numai la degradarea peisajului ci și la degradarea calității mediului, prin poluarea apelor și solurilor, afectând toate comunitățile biologice, inclusiv păsările.

Recomandări

Pentru toate ariile naturale protejate și pentru siturile Natura 2000, se impune elaborarea și, ulterior, implementarea riguroasă a unor planuri de management durabil, prin cooperarea tuturor grupurilor interesate și prin cooptarea unor specialiști în structurile de administrare.

Eliminarea sau controlul riguros al desfășurării unor activități umane cu impact asupra biodiversității regiunii, mai sus-menționate, reprezintă tot atâtea soluții pentru menținerea sau îmbunătățirea stării de conservare a diversității floristice și faunistice a zonei de frontieră România (implicit Uniunea Europeană) – Republica Moldova.

În general, se poate spune că populația nu este total nepăsătoare față de protecția mediului înconjurător, iar în unele localități am descoperit existența unei percepții pozitive și chiar un interes destul de pronunțat în participarea efectivă la rezolvarea problemelor locale de mediu. De aceea, implicarea efectivă a comunităților locale în procesul decizional și în proiectarea unor strategii de dezvoltare locală poate fi benefică, atât pentru îmbunătățirea nivelului de trai al comunităților locale, cât și pentru conservarea biodiversității zonei de frontieră.

O implicare mai activă și cu rezultate practice mai vizibile a organizațiilor non-guvernamentale în mediul rural, în special, acolo unde sunt situate arii protejate și situri Natura 2000, este imperios necesară în vederea elaborării programelor de dezvoltare durabilă și a planurilor locale de acțiuni de mediu. Experiența acumulată și implicarea specialiștilor din cadrul unor astfel de organizații ar putea reprezenta piatra de temelie pentru crearea unor parteneriate solide între reprezentanții comunităților locale, cercetători și instituții de cercetare, autoritățile locale și județene/naționale, în vederea proiectării unor strategii pe termen scurt, mediu și lung, menite să atragă resurse financiare pentru o dezvoltare economică în armonie cu conservarea și valorificarea pe termen lung a resurselor naturale din zonă.

Crearea unor rezervații transfrontaliere (spre exemplu, în perimetrul actualului Parc Natural „Lunca Inferioară a Prutului”, respectiv Rezervația „Prutul de Jos”, sau în perimetrul lacului de acumulare Stânca-Costești) ar putea constitui un punct de plecare atât pentru îmbunătățirea nivelului de conservare a biodiversității, cât și pentru ridicarea nivelului de trai a comunităților locale din această regiune foarte săracă a Europei, prin atragerea unor finanțări externe și implementarea unor programe coerente de dezvoltare durabilă.

BIBLIOGRAFIE

- Botnariuc, N., Tatole, Victoria și colab., *Cartea Roșie a vertebratelor din România*, Muzeul de Istorie Naturală „Gr. Antipa”, București, 2005.
- Bruun, B., Delin, H., Svensson, L., *Păsările din România și Europa: determinant ilustrat*, versiunea românească: D. Munteanu, London, The Hamlyn Publishing, 1999.
- Burfield, I., van Bommel, F. și colab., *Birds in Europe: Population estimations, trends and conservation status*, BirdLife Conservation Series, no. 12, Cambridge, Ed. BirdLife International, 2004.
- Cazacu, Mariana, Gache, Carmen, *Studiu comparativ asupra populațiilor clocitoare din genul Chlidonias în bazinul inferior al râului Prut*, în „Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza»”, Iași, seria Biologie animală, tom LI, p. 217–220, 2005.
- Ciochia, V., *Păsările clocitoare din România*, București, Editura Științifică, 1992.
- Colin, J. O. H., Castell, P., *Bird nests, eggs and nestlings of Britain and Europe*, London, Ed. HarperCollinsPublishers, 1998.
- Feneru, F., *Rața moțată cuibărește în Moldova*, în „Vânătorul și pescarul român”, București, nr. 4, p. 6, 1997.

- Gache, Carmen, *Avifauna râului Prut: specii rare, vulnerabile și protejate. Lucrările celei de a V-a Conferințe Naționale de Protecția Mediului*, Brașov, Editura Universității „Transilvania”, p. 348–351, 2000.
- Gache, Carmen, *Dinamica avifaunei bazinului râului Prut*, Publicațiile Societății Ornitologice Române, 15, Cluj-Napoca, Editura Rissoprint. 2002.
- Gache, Carmen, *The monitoring of the human impact on the avifauna's evolution in the important bird' areas from Prut River basin*, în „Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza»”, Iași, seria Biologie animală, tom LI, p. 195–204, 2005.
- Gache, Carmen, Trelea, Sorin, *Actual status of corncrake (Crex crex) in the north-eastern part of Romania*, în „Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza»”, Iași, seria Biologie animală, tom L, p. 337–342, 2004.
- Gache, Carmen, Müller, Johanna Walie, *Long-term monitoring of aquatic birds' wintering in the Romanian Prut River basin*, în „Sc. An. of DDNIRD (the XIVth International Symposium «Delta and wetlands»””, vol. 12, București, Editura Tehnică, p. 23–28, 2006.
- Gache, Carmen, Müller, Johanna Walie și colab., *Ariile de importanță avifaunistică din România (Important Birds In Romania)*, Târgu Mureș, 252 p., 2007.
- Kelemen, M. A., Papp, T., *Migrans*, Publicațiile Societății Ornitologice Române – Milvus, Tg. Mureș, nr. 1, 1997.
- Müller, Johanna Walie, *Cercetări privind etologia și ecologia unor păsări limicole (Subord. Charadrii) din bazinul românesc al Prutului*, teză de doctorat, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 2004.
- Müller, Johanna Walie, *Limosa limosa the first breeding in the Prut river basin (Romania)*, în „Sc. An. of DDNIRD (the XIIIth International Symposium «Delta and wetlands»””, vol. 11, București, Editura Tehnică, p. 59–62, 2004.
- Müller, Johanna Walie, *Breeding waders species in Prut River Basin*, în „Studii și comunicări de științe naturale. Muzeul Olteniei”, Craiova, vol. XXI, p. 178–180, 2005.
- Müller, Johanna Walie, Gache, Carmen, *Behavioural aspects on Lapwing (Vanellus vanellus): nest's building and mating games*, *Natura Montenegrina (Proceedings of the 1st International Congress of Ecologist from Montenegro)*, în „Nat. Hist. Muz. of Montenegro”, IV, Podgorica, Serbia–Muntenegro, p. 303–310, 2005.
- Müller, Johanna Walie, Gache, Carmen, *Ecological and behavioural aspects viewing the nest's building for some waders species (Subord. Charadrii)*, în „Analele Universității Oradea”, Oradea, seria Biologie, tom XII, p. 93–97, 2005.
- Müller, Johanna Walie, Gache, Carmen, Ignat, Alina Elena, *Contribuții la identificarea unor situri Natura 2000 în județele Moldovei*, în „Analele Bucovinei”, București, tom XII, nr. 2, p. 553–565, 2005.
- Munteanu, D., *Dicționar poliglot al speciilor de păsări din România*, Ediția III, Publicațiile Societății Ornitologice Române, 14, Cluj-Napoca, Editura Rissoprint, 2001.
- Munteanu, D. și colab., *Atlasul păsărilor clocitoare din România*, Ediția a II-a, Publicațiile Societății Ornitologice Române, 16, Cluj-Napoca, Editura Rissoprint, 2002.
- Sibley, C. G., Monroe, B. L., *Distribution and taxonomy of birds of the world*, New Haven, London, Ed. Yale University Press, 1990.
- Sibley, C. G., Ahlquist, J. E., *Phylogeny and classification of birds of the world: a study in molecular evolution*, 2nd edition, New Haven, London, Ed. Yale University Press, 1995.
- Trelea, Sorin, *Avifauna Depresiunii Rădăuți*, Publicațiile Societății Ornitologice Române, nr. 17, Cluj-Napoca, Editura Rissoprint, 2002.
- Tucker, G. M., Heath, Melanie și colab., *Birds in Europe: their conservation status*, BirdLife Conservation Series, 3, Cambridge, Ed. BirdLife International, 1994.

Tucker, G. M., Evans, M. I. și colab., *Habitats for birds in Europe: a conservation strategy for the wider environment*, BirdLife Conservation Series, 6, Cambridge, Ed. BirdLife International, 1997.

Cartea Roșie a Republicii Moldova, Chișinău, Editura Știința, 2002.

Directiva Păsări (79/409/CEE), Directiva Consiliului Europei privind conservarea păsărilor sălbatice, 1979.

*

Legea nr. 462/2001 pentru aprobarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 236/2000, privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice, în „Monitorul Oficial”, nr. 433, partea I, 2 august 2001.

Legea nr. 407/2006 protecției fondului cinegetic și a vânătorii, în „Monitorul Oficial”, București, nr. 944, 22 noiembrie 2006.

Die avifaunistische Vielfalt auf dem Fluss Prut entlang der Grenze mit der Republik Moldau

(Zusammenfassung)*

Im Rahmen des Projektes „Gemeinsames Management Rumänien-Republik Moldau für die Erhaltung der biologischen Vielfalt in der Grenzregion“ erarbeiteten zwei Teams von Ornithologen in den Jahren 2007 und 2008 eine komplexe Studie auf dem Fluss Prut. Infolge bisheriger Forschungen wurden 239 Vogelarten identifiziert. 81 davon wurden als gefährdet in die Rote Liste der Europäischen Union eingetragen. Gleichzeitig wurden Vorschläge gemacht, neue Schutzgebiete innerhalb des Programms *Natur 2000* einzurichten.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

EXEMPLUL DIN TRECURT AL DOMNITORILOR ȘI AL GENEROZITĂȚII BOIERILOR, FACTORI EFICIENȚI ÎN LUPTA ÎMPOTRIVA NEȘTIINȚEI DE CARTE

ION GHERMAN

Una dintre calitățile elitelor de altădată a fost generozitatea domnitorilor, marilor și micilor boieri, ca și a burgheziei. Ea s-a manifestat prin ctitorii de biserici și mănăstiri, de aziluri pentru copii (orphanodromuri), pentru bătrâni și pentru bolnavii cronici. Ea s-a concretizat și prin întemeierea și finanțarea unor instituții de cultură (cum ar fi școlile de grămătică, care au alfabetizat și educat secole de-a rândul „funcționarii” vremurilor acelea și seminariile). Nu trebuie să uităm că și Academiiile Domnești din secolele XVII și XIX au fost fundații ctitorite de domnitori.

Trecerea „daniilor” și a generozității domnitorilor și boierilor de la biserici la școli este dovada unei evidente schimbări în mentalitatea dregătorilor și a marilor proprietari de pământuri, păduri sau case. Așa, de exemplu, dacă aici, în nordul Moldovei, Ioniță Bașotă, tatăl logofătului și cavalerului Anastasie Bașotă, a înălțat o biserică, fiul său, Anastasie Bașotă, și-a câștigat meritul de a fi deschis pentru fiii de țărani calea pentru pregătirea și instruirea lor într-o școală liceală. În acest scop, Anastasie Bașotă, în 1838, a înființat într-un sat din zona de nord a țării o școală primară, cu internat, iar în 1869, același mare proprietar scrie un testament pentru înființarea, tot pe moșia lui, a unei unități de învățământ, devenită liceu teoretic de băieți.

Convins, așa cum scrie în testamentul său, că „numai prin cultură și învățatură omul poate deveni util societății” și poate ajunge „să osebească căile rătăcite de acelea care conduc la adevărata conștiință a binelui și a răului”, Anastasie Bașotă, remarcând la țărani o mentalitate pură și acea scânteie de luciditate și inteligență, cu care sunt unii înzestrați, s-a hotărât să le ofere feciorilor acestora facilități pentru a se instrui și pregăti corespunzător sub raport intelectual.

Că intenția distinsului testamentar și mare moșier nu poate fi pusă pe seama unei „hachițe burghezo-moșierești” (așa cum au considerat-o unii), este demonstrată de convingerea lui că feciorii de țărani neperverțiți ar putea deveni elementele care să ducă la o „resurecție morală pe plan statal”. Or, după cât se pare, cavalerul și logofătul Anastasie Bașotă nu s-a înșelat în aceste convingeri, atâta vreme cât de pe

băncile instituției de învățământ, pe care el a înființat-o, s-au ridicat, în cei peste o sută de ani de existență, mari și numeroase personalități, provenite, aproape toate, din fiii țăranilor din zonă. Și aceasta datorită și faptului că intențiile bune ale ctitorului au găsit sprijin atât la cei care i-au slujit cu devotament liceul, ca directori, cât și aceia care, cu talent și dragoste, l-au slujit de la catedră, ca buni dascăli. Consider că am dreptul să afirm acest lucru, plecând de la cele multe și bune pe care le știu despre directorii Samson Bodnărescu, Constantin Pușcaș și Laur Gârbu, de la cele pe care le știu, tot atât de bine, despre profesorii Iorgu Iordan, C. N. Mihalache și Titi Liviu Valea, ca și ceea ce știu despre o mare parte din absolvenții acestui liceu, de talia celor care au fost Gheorghe Udrișchi, Vasile Bogrea, Anastasie și Ciprian Scripcă, Gheorghe Butnaru și mulți alții.

Este bine să se știe că frumosul exemplu dat de „iluministul” Anastasie Bașotă a fost imitat și de mulți alți contemporani din aceeași regiune. Chiar dacă nu s-au bucurat toți de o rezonanță culturală și socială la fel de mare, nu ne putem permite să nu-i amintim măcar pe unii dintre ei.

Astfel, pentru rațiuni asemănătoare, un gest de acest fel l-a făcut vistiernicul Iordache Balș, care a sprijinit înființarea, la Dumbrăveni (Botoșani), a unei școli moldovenești și grecești „pentru înlesnirea celor care vor să-și dea copiii la învățătură”. Tot de la Ștefan Ciubotaru, din cartea sa, *Pagini din istoria învățământului botoșănean* (Editura Litera, 1987), aflăm că la Stăncești, lângă Botoșani, pe moșia marelui vornic Alecu Callimachi „a funcționat în 1830 o școală sătească pe cheltuiala acestuia” și că la Flămânzi, pe moșia domnitorului Mihail Sturza, a funcționat, între anii 1834 și 1836, o școală sătească. Nu putem ocoli nici gestul semnificativ pe care îl face la Darabani (Dorohoi) logofătul Teodor Balș care, în 1841, a fondat pe moșia sa o școală primară, la fel ca cea înființată, la Vatra Pomârlei, de Anastasie Bașotă, cu trei ani mai înainte. Șirul acestor frumoase gesturi se îngroașă cu acela făcut, în aceeași perioadă, de Scarlat Vârnăv, care a înființat și el o școală în satul Hilișeu-Vârnăv, pentru fiii țăranilor din localitate. De aceeași semnificație, zicem noi, este și gestul generalului Nicu Mavrocordat care, în anul 1859, a deschis o școală pe cheltuiala sa la Ștefănești (Botoșani).

Cu mai multe date vine Ștefan Ciubotaru în cartea sa, pe care am citat-o mai sus, despre școala „Costăcheasca”, pe care o înființează în 1861, la Hudeștii Mari, frații Teodor, Iorgu și Ioan Costache Lătescu Boldur. Școala avea și un drapel în care, pe o față, era scris că „este susținută din fondurile logofătului hatman și mare cavaler Iordache Costache Boldur Lătescu”, iar pe cealaltă parte apărea îndemnul: „Copii, învățați să fiți folositori patriei voastre, că școala e călăuza destinelor omenirii”.

Înainte de a încheia această deja lungă listă, merită să mai menționăm și gestul asemănător făcut de spătarul N. Baresinescu, care a înființat o școală primară la Mihăileni (Dorohoi) și, de asemenea, merită tot aici să facem precizarea că Școala Primară de Fete nr. 1 din Dorohoi poartă numele de „Școala Vârgolici”,

după numele căminarului Dumitru Vârgolici, care și-a donat casa ca local pentru școală.

Cum toate aceste nobile gesturi amintite vorbesc, într-un fel, de la sine, nu ne vom opri aici pentru comentariile ce se pot face. Se impune, însă, să relatăm aici că oamenii de răspundere contemporani s-au gândit și la necesitatea înzestrării școlilor respective, înființate și cu câte o bibliotecă. Până la sprijinul primit în acest scop pe linie oficială, multe școli din cele nou înființate, au beneficiat de pe urma unor donații făcute, printre alții, de Gheorghe Asachi, dr. Costache Vârnab, C. Săulescu și mulți alții. De altfel, județul Botoșani, așa după cum am menționat, s-a făcut cunoscut și invidiat prin Biblioteca de la Târmauca, un sat din ținutul Herța, situat la trei kilometri de Herța, care, prin cele 5 000 de cărți pe care le avea în rafturi, în 1929, a ajuns în fruntea bibliotecilor rurale din țară. În județul Dorohoi, cu o bibliotecă bogată s-a putut lăuda și Liceul „Anastase Bașotă”, bibliotecă obținută prin donație de la un fost elev al acestui liceu. În județul Botoșani, după Ștefan Ciubotaru, pe lângă bibliotecile din orașul Botoșani, unele înzestrate chiar de Gheorghe Asachi, o bibliotecă mare a funcționat și la Școala de Băieți din Sulița.

În sfârșit, interesul localnicilor pentru cultură, în general, și pentru trecutul lor istoric, este demonstrat și de muzeele școlare sau județene, care au funcționat și multe mai funcționează și astăzi în această regiune. Cu secții de etnografie, de artă, de numismatică sau de obiecte istorice sau preistorice, unele muzee școlare au reușit să atragă atenția elevilor și a vizitatorilor. Și în acest domeniu s-a simțit sprijinul boierilor și al moșierilor. Așa, de exemplu, Didina Țăruș, scriind despre localitatea Molnița (din Ținutul Herța), cu ocazia împlinirii, în anul 2000, a 600 de ani de la prima atestare de către domnitorul Alexandru cel Bun, ține să sublinieze că moșierul Radu Giurgiuveanu, din acest vechi sat românesc, s-a făcut apreciat atât prin lucrările sale de talentat desenator în peniță, cât și prin Căminul cultural și Muzeul Etnografic, pe care le-a înființat aici.

Pe lângă cele amintite mai sus, acestea la care ne referim aici vin să ne arate că în trecutul nostru mai îndepărtat sau mai apropiat avem numeroase și frumoase repere morale, chiar în rândul acelor mari proprietari sau boieri pe care eram obligați să-i considerăm numai „exploatatori”.

Sentimentele de solidaritate umană, cărora nu le-au scăpat cele de moralitate și de purificare morală, și-au dat mâna, în vederea promovării culturii și tradiției noastre românești. Nu trebuie, considerăm noi, să ne lăsăm ademeniți de mirajul nepăsării și al comodității și de aceea, dezinvolți și fermi, se impune să înțelegem că, fără o transformare lăuntrică, nimic nu este posibil. Chiar dacă acest lucru se ignoră în prezent, nu putem trece peste faptul că există în noi multe forțe interne care se nasc din dragostea de țară și din dragostea față de cei în mijlocul cărora trăim. Se pare că în educația noilor generații se cere ca, pe lângă educația fizică, să dăm atenția cuvenită și educației spirituale. O corectă și judicioasă ierarhizare a valorilor se resimte în societatea românească postdecembristă, în care foarte mulți tineri își părăsesc nepăsători țara. Or, după cât ne pretinde bunul simț, față de țara

în care ne-am născut și în care ne-am pregătit și format, avem toți obligații, cel puțin morale. A o părăsi – și încă într-un moment dintre cele mai grele pentru ea – nu este normal și drept.

De aceea, pentru primenirea vieții noastre social-politice de astăzi și pentru o nouă generație mai atașată de pământul strămoșesc, noi suntem tentați să credem că tinerii dotați din mediul rural care, din nefericire, nu ajung să-și desăvârșească studiile și să-și pună în valoare calitățile, ar fi de folos intereselor noastre naționale. Cum, în prezent, sunt în dezbatere diferite proiecte pentru o educație și un învățământ mai eficiente, n-ar fi deloc nepotrivit dacă s-ar ține seamă și de acest lucru.

Pe de altă parte, apreciem că este indicat ca, după exemplul domnitorilor, boierilor noștri și al unor „burghezi” de altădată, oamenii înstăriți de astăzi ar trebui să se implice mai mult în promovarea unor relații interumane corecte, în sprijinirea credinței creștine, pe care noi am îmbrățișat-o și în ajutorul pe care îl datorăm cu toții cultivării limbii românești pe care o vorbim, tradiției, culturii și oamenilor de cultură valoroși din țara noastră.

Credem că este momentul să fie reînviată vechea tradiție a ctitoriei de instituții de cultură, religioase și laice, de sprijinire a celor ce vor să învețe (mai ales prin instituirea de burse) și prin reactualizarea mecenatului pentru ajutorarea creatorilor din toate domeniile culturii și științei.

DOUĂ SCRISORI INEDITE APARTINÂND LUI EUDOXIU HURMUZACHI

ANGHEL POPA

Întâlnirea cu documentul original hurmuzăchean constituie, după aprecierea noastră, o adevărată sărbătoare spirituală pentru orice cercetător, sentiment care capătă conotații majore în cazul ineditelor cu conținut intim, familial. Un astfel de moment am trăit și noi, depistând în arhiva suceveană două scrisori olografe ce au aparținut lui Eudoxiu Hurmuzachi, adresate părinților săi.

Cum se explică prezența acestor scrisori în fondul arhivistic sucevean? Se cunoaște faptul că cea mai mare parte a documentelor hurmuzăchene au fost donate Academiei Române, iar altele s-au păstrat în familie. Dintre descendenți, genealogistul Sever cavalier von Zotta, nepotul de fiică al lui Gheorghe Hurmuzachi¹, cel de-al treilea fiu al lui Doxachi și Ileana (Ilinca) Hurmuzachi, a deținut o impresionantă colecție. La ocuparea Bucovinei, în anul de tristă amintire 1940, genealogistul – ne informează istoricul Teodor Balan – a fost deportat în temuta Siberie de ocupantul sovietic, refuzând să se refugieze la Iași, deși a avut posibilitatea, „fără cărțile sale, parte. moștenire hurmuzăcheană, parte colecție proprie, și fără documentele sale, rodul exclusiv al muncii sale de neobosit colecționar”². Revenită la Cernăuți, după 1941, soția genealogistului, Margareta von Zotta (născută Grigorcea), a recuperat ce s-a putut din colecție, donând, cu acest prilej, o parte din scrisorile fraților Hurmuzachi, adresate mamei lor Ileana (Ilinca) de-a lungul timpului, istoricului Teodor Balan³. Unele dintre aceste scrisori au fost comentate, fără a le prezenta textul integral, de Silvia T. Balan⁴. Probabil evenimentele legate de evoluția războiului nu i-au mai îngăduit să prezinte întreaga donație.

¹ Petru Rușșindilar, *Hurmuzăcheștii în viața culturală și politică a Bucovinei*, Iași, Editura „Glasul Bucovinei”, 1995, p. 28.

² T. Balan, *Sever Zotta*, în „Făt-Frumos”, Cernăuți, anul XVIII, nr. 5–6, septembrie-decembrie, 1942, p. 151.

³ Silvia T. Balan, *Frații Hurmuzachi către și despre mama lor*, în „Făt-Frumos”, anul XVIII, nr. 2, martie–prier, 1943, p. 92–93.

⁴ *Ibidem*, p. 92–97.

Spre sfârșitul vieții Teodor Balan, izolat de regimul comunist la Gura Humorului, a donat sau poate a vândut, împins de nevoi materiale, arhivei din Suceava aceste două scrisori puse de noi în discuție. Scrisorile au fost menționate într-un *Catalog arhivistic*⁵ în anul 1983, fără a li se indica proveniența. Istoricii care s-au ocupat de familia Hurmuzachi nu le-au folosit, necunoscându-le existența nici din *Catalogul arhivistic*⁶, cel mult le-au citat, folosind rezumatul din această sursă⁷. În acest mod, scrisorile au rămas necunoscute în totalitatea conținutului lor.

Ambele epistole îi aparțin lui Eudoxiu Hurmuzachi, fiind adresate părinților săi la conacul de la Cernauca. Sunt scrise în alfabet chirilic, pe ambele fețe ale foii, pe o hârtie foarte fină, aproape transparentă, într-o caligrafie de excepție, fiind expediate din Viena. La începutul veacului al XIX-lea, Viena era capitala unui imperiu constituit dintr-un mozaic de popoare și teritorii. Un centru urban care-și păstra structura medievală tradițională, după cum îl descrie, în 1840, cu o doză de orgoliu nedisimulat, francezul Gérard de Nerval: „Traversezi foburguri întinse, cu clădiri uniforme; apoi, în mijlocul unei centuri de promenade, în spatele unei incinte de șanțuri și ziduri, descoperi, în fine, orașul, nu mai mare decât un cartier al Parisului. Închipuie-ți că decupezi arondismentul Palatului Regal și că, înzestrându-l cu ziduri de citadelă și cu bulevarde largi, de un sfert de leghe, lași, de jur împrejur, suburbiile în toată întinderea lor și vei avea, astfel, o imagine completă asupra situației Vienei, asupra bogăției și dinamismului ei”⁸.

Orașul, deși înconjurat încă de vechile ziduri de apărare și de fortificații, începuse să cunoască transformări ce anunțau marile schimbări urbanistice, declanșate după 1850 și care aveau să-l transforme într-o mare metropolă europeană⁹. Străzi largi, pavate cu piatră cubică, ce anunțau viitoarele bulevarde, străbătute de trăsuri cu echipaje elegante, palate cu o arhitectură impunătoare, unde era etalată moda vremii, parcuri și cafenele pitorești, unde aveau să se nască nemuritoarele valsuri, realități ce nu puteau fi eludate de orice vizitator al vremii. Dar, mai presus de toate, Viena era centrul cultural spre care gravita întreaga viață spirituală a imperiului, prin existența Universității. În cadrul acesteia studiau și români din toate teritoriile aflate sub Coroana habsburgică.

Printre românii veniți la Viena pentru a-și desăvârși studiile superioare se aflau, în anul 1830, și frații Constantin și Eudoxiu Hurmuzachi din Cernauca

⁵ *Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente. 1393–1849*, volum realizat de Vasile Gh. Miron, Mihai-Ștefan Ceaușu, Gavril Irimescu, Sevastița Irimescu, București, 1983, p. 596, 603.

⁶ Vezi Ilie Luceac, *Familia Hurmuzachi: între ideal și realizare (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Cernăuți, Timișoara, Editura „Alexandru cel Bun”, Editura „Augusta”, 2000, passim.

⁷ Petru Rușșindilar, *op. cit.*, p. 19, 33–34.

⁸ Apud Jean-Paul Bled, *Franz Joseph*, traducere din limba franceză de Smaranda Bedrosian, București, Editura „Trei”, 2002, p. 182.

⁹ *Ibidem*, p. 182–190. Vezi și Carl E. Schorske, *Viena fin de siècle. Politică și cultură*, traducere de Claudia Ioana Doroholschi și Ioana Ploșteanu, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 23–212.

Bucovinei. Ambii s-au înscris la Facultatea de Drept, Eudoxiu urmând, concomitent, și Facultatea de Istorie¹⁰. Din capitala imperiului, la 20 martie/1 aprilie 1834, Eudoxiu adresa mamei sale Ileana (Ilinca), aflată la moșia din Cernauca, o scrisoare interesantă prin conținutul său¹¹. Dincolo de sentimentele de respect și grațitudine exprimate față de mama sa, argumentate prin rațiuni biblice, tânărul de numai 22 de ani îi prezintă impresiile sale despre orașul în care își făcea studiile, sub varii aspecte: sărbătorirea Paștelui catolic de către vienezi, importanța arhitectonică și religioasă a Catedralei „Sf. Ștefan”, străzi și cafenele, deschiderea promenadei în Parcul Prater, lumea fascinantă a circului, pariuri hipice, Casa imperială și modul în care era receptată de locuitorii capitalei, românii întâlniți la Viena și, nu în ultimul rând, aprecieri despre moda austriacă, subiect de care nu era străină draga lui mamă, abonată la un jurnal de modă vienez. Acest ultim aspect nu trebuie să ne mire. La începutul veacului al XIX-lea familiile de boieri români nu numai că erau la curent cu viața occidentală, dar au adaptat-o întocmai¹². O mărturie, contemporană cu veacul avut în discuție, o considerăm edificatoare în acest sens. Ea aparține Aureliei Ghica – nora domnitorului Țării Românești, Grigore Dimitrie Ghica: „Casele boierimii române au o grandoare care place [...]. Saloanele, de 10 ori mai mari decât saloanele din Paris, sunt mobilate cu eleganță [...]. Covoarele și tapiseriile sunt din Franța, mobilele din Viena, sobele, construite din cărămizi, majoritatea în formă de coloane, au ceva monumental”¹³.

Păstrând proporțiile, contactul și influența lumii occidentale, via Viena, se resimțeau, fără îndoială, și la conacul de la Cernauca, înconjurat de un „parc englezesc” și în casa pe care familia o deținea la Cernăuți, pentru sezonul de iarnă, după cum ne informează toți cei care l-au cunoscut și vizitat¹⁴. Glosând pe marginea acestei scrisori, considerăm necesară următoarea aserțiune. Prezentarea Vienei, cu unele aspecte cotidiene din primăvara anului 1834, făcută de tânărul Eudoxiu Hurmuzachi, nu poate fi consecința unei îndelungate șederi în capitala imperiului. Sunt impresii ce au rezultat, după aprecierea noastră, din primul contact cu metropola care, fără îndoială, l-au marcat profund pe studentul bucovinean, determinându-l să scrie. Dacă și-a început studiile în anul 1830 și le-a terminat în 1835, după afirmația unor autori¹⁵, ar rezulta că a descris mamei sale Viena după o ședere de patru ani? Este greu de admis pentru un spirit calculat, meticolos și plin

¹⁰ Petru Rusșindilar, *op. cit.*, p. 23.

¹¹ Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale (în continuare se va cita D.J.S.A.N.), *Colecția de documente*, Fond nr. 35, Pachetul XI, documentul 32, f. 1-4 verso.

¹² Cf. Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne (1800-1848)*, București, Editura Humanitas, 1995, *passim*.

¹³ Apud Ion Bulei, *De la Porțile Orientului la Micul Paris*, în „Magazin istoric”, București, s. n., anul XLIII, nr. 4(405), aprilie 2009, p. 6.

¹⁴ T. Balan, *Moșia Cernauca și familia Hurmuzachi*, în „Anuarul Liceului «Aron Pumnul» pentru anul 1923/1924”, Cernăuți, Editura „Mitropolit Silvestru”, 1925, *passim*.

¹⁵ Petru Rusșindilar, *op. cit.*, p. 23, 24.

de acribie, cum a fost Eudoxiu Hurmuzachi în toate împrejurările, atunci când viața l-a adus în contact cu oameni și locuri noi.

În acest context ne punem o întrebare firească, deși retorică: durată studiilor la facultățile din cadrul Universității din Viena era, în acea perioadă, de cinci ani? Greu de admis, cu atât mai mult cu cât lucrările de specialitate sunt incerte, oferindu-ne date care diferă de la autor la autor. Astfel, Petru Rusșindilar menționează că frații Constantin, Eudoxiu și Gheorghe au absolvit Facultatea de Drept după o perioadă de cinci ani (1830–1835)¹⁶, în vreme ce Ilie Luceac indică pentru primii doi frați șase ani (1830–1836)¹⁷, iar pentru Gheorghe, șapte ani (1835–1842)¹⁸. Mai mult, Teodor Balan menționează că Constantin a părăsit Viena în anul 1837, determinându-ne să credem că a absolvit-o după șapte ani (1830–1837)¹⁹. În această relativă confuzie, scrisoarea lui Eudoxiu Hurmuzachi din anul 1834 considerăm că aduce o nouă viziune asupra acestui aspect legat de începutul studiilor sale.

După absolvirea celor două facultăți, Eudoxiu își va continua șederea la Viena, angajându-se practicant la o judecătorie. Concomitent, se va înscrie și la doctorat, în cadrul Facultății de Drept. Locul lui Constantin, reîntors la Cernauca, a fost luat de cel de-al treilea frate, Gheorghe, care a devenit și el student²⁰. Din această a doua sa perioadă vieneză datează o altă scrisoare adresată, de această dată, ambilor părinți. Datată 2/14 noiembrie 1837, epistola, scrisă în alfabet chirilic, pe o hârtie asemănătoare cu cea folosită în prima scrisoare prezentată de noi, a fost concepută și în numele fratelui său Gheorghe, care doar a semnat-o²¹. Era un răspuns la o scrisoare anterioară a părinților, prin care cei doi frați au fost informați că sora lor, Eufrosina, numită în intimitatea familiei Frosa, urma să se căsătorească. În scrisoarea sa, Eudoxiu nu pledează, cum greșit s-a menționat²², pentru aprobarea căsătoriei, ci salută fericitul eveniment ca pe o decizie înțeleaptă a părinților săi, întărind-o cu argumentele biblice și laice, deși mireasa avea doar 17 ani (era născută în 1820). Faptul nu este lipsit de importanță, dimpotrivă. La începutul veacului al XIX-lea în familiile boierești fetele erau căsătorite de tinere, chiar între 13 și 16 ani. Epoca ne oferă, cu generozitate, o multitudine de exemple. Legăturile matrimoniale se realizau mai puțin în baza sentimentelor de dragoste ale viitorilor soți, fiind, mai ales, rezultatul aranjamentelor făcute de pețitoarele vremii, din „breasla starostilor”, cum li se spunea atunci bătrânelor doamne care puneau la cale alianțele matrimoniale²³, având, desigur, drept criteriu vechimea familiilor în

¹⁶ *Ibidem*, p. 24.

¹⁷ Ilie Luceac, *op. cit.*, p. 179.

¹⁸ *Ibidem*, p. 148.

¹⁹ T. Balan, *Din corespondența familiei Hurmuzachi. 1831–1899*, în „Glasul Bucovinei”. Revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți–București, anul V, nr. 3(19), 1998, p. 147.

²⁰ Petru Rusșindilar, *op. cit.*, p. 24.

²¹ D.J.S.A.N., *Colecția de documente*, Fond nr. 35, Pachetul XI, documentul 51, f. 1–3 verso.

²² *Vezi Din tezaurul documentar sucevean...*, p. 603.

²³ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 7–8.

cauză și, îndeosebi, averea pe care o posedau. *Mutatis mutandis*, situația era valabilă și pentru lumea românească din Bucovina.

Spre deosebire de aceste realități ale veacului, așa cum rezultă din scrisoare, viitoarea căsătorie a Eufrosinei cu Petrache Petrino, tânăr cu însușiri alese și bogat, „venit din țară străină” (aluzie la faptul că viitorul cumnat era aromân, venit din sudul Dunării), era hotărâtă de părinții de la Cernauca, cum sublinia Eudoxiu, „după dorințele inimei Domniilor voastre”. Scrisoarea se încheie cu o urare semnificativă: „Să vă ajute cel Preaînalt ca să nu fiți mai puțin norocoși și în viitorime la atingerea scoposurilor părintești”²⁴ și pentru ceilalți frați și surori. Era în această apreciere o recunoaștere a rolului determinant pe care părinții, Doxachi și Ileana (Ilinca), l-au avut în educația și pregătirea pentru viață a copiilor lor, realitate confirmată de întregul conținut al scrisorii lui Eudoxiu.

Reproducem *in extenso*, transliterate²⁵, ambele scrisori, în ordinea lor cronologică.

Scrisoarea nr. 1

Cu multă și adâncă fiiască plecăciune, închinându-mă, sărut o mie de ori mâna mătali, pre scumpă mamucă.

Cu adevărată bucurie și a inimii mulțămire, întrebuițaz prilejul acesta a Paștilor nemțăști, întru care avem câteva zăle slobode, spre a pune condeiu meu în lucrare cătră pre iubita me mămucă și a-i da de știre că are Dumneaei fii sălitori în capitala Austriei, care înțeleg pre bine ce dor neprețuit trebui să fie iubitori părinți copiilor lor și cunosc îndestul și mijloacele spre a să face și a rămâne vrednici comoarei acesteia, dăruită de la preaînaltul, dătătoriu tuturor darurilor celor buni. Căci ce osândă mare au câștigat din Evanghelie sluga cea leneșă, care au căpătat un talant de aur, iară în loc să-l întrebuițază spre folosul și norocul său, l-au îngropat în pământ! Spre a nu ne asămăna cu fiii aceștia, lucrăm prin toate puterile noastre și ca să ne putem folosi, cât de mult, de talantul dat noă, ne rugăm neîncetat dumilorvoastră ca să ne păstrați nesmintită blagoslovenia părintescă, care ne umbriază supt aripile ei și ne apără împotriva arșiței vieții acesteia, care firmă, precum o poartă de fier, poate [cuvânt indescifrabil] slobozăte uneori de la nenorocire și care, ca un fânari strălucitori într-o noapte groaznică ne arată, adesă ori, calia cea mântuitoare. Aciasta este rugămintea noastră cătră dumnevoastră și nădejde avem că nu o veți arunca. Dumnevoastră santeți talantul nostru și chipul cum vom întrebuița pe acesta va hotără sau plăcerea sau osândirea din partea celui ce ne-au dat talantul și folosul care putem scoate din talant este vrednicia noastră, înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor sau blagoslovenia părinților, fiindcă la fără vrednicie nu să câștigă. Grădinariul sădește flori și le dă țărăna și pământ bun și le

²⁴ D.J.S.A.N., *Colecția de documente*, Fond nr. 35, Pachetul XI, documentul 51, f. 3.

²⁵ Mulțumim, și pe această cale, doamnei arhivist Virginia Isac pentru ajutorul competent acordat în transliterarea scrisorilor.
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

grijește și le udă când este secetă și le acoperi împotriva viermilor și a păsărilor și floaria are tăte spre viața ei trebuincioasă și grădinariu să bucură în nădejdia sa și să ferecește că munca și grija lui nu va fi făcută în deșert. Iară când lumina zălei soarelui închide izvorul razălor sale și în loc să îmvieze toată făptura o dă spre pradă gerului și în loc să arete o față veselă, să acopere cu nouri neîncetat și ca un dușman a omenirii străcă toată nădejdea ei, atunce și că blagoslovenia ceriască trebui să se unească cu cea pământiască, spre îndeplinirea dorinței lui, atunce, cu ochi de lăcrămi și cu mâni înălțate cătră ceriu, ceri blagoslovenia ceriului și ceriul îl ascultă și soarele strălucește și încălzește cu toată tăria sa și grădinariul varsă lacrămi de bucurie și de mulțămită, că florile lui au crescut mai mult decât el nedăjdue. Așa săntem și noi, cât de mult vom lucra spre adevăratu folosul nostru, fără soarele blagosloveniei cerești și părințăști lucrările mânilor noastre nu vor spori și roduri dulci nu vor aduce și dorința inimii noastre, cea mai înfocată, nu să va împlini. Iară fericiți noi de ne vom arăta, întru toate împrejurările, vrednici de părințăi noștri cei buni, vrednici de dragostia și blagoslovenia lor. Atunce raiul nostru aice, pe pământ, să va începe atunce în inima și în cugetul nostru tot primăvară va stăpâni și nouri, care sănt nedespărțite de viața pământiască, în loc să ne spăimnănteză, ne vor fi numai prilejuri de a arăta răbdare și de a câștiga mai multă blagoslovenie de la Preînaltul, carile cunoaște inimele ominești, atunce ne vom sămțā fericiți de a putea mări laudele părinților noștri, atunce, în sfârșāt și dumniavoastră veți fi mângăieți, pentru că sămānța mânilor dumniilor voastre va fi căzut pe pământ bun și roditor, cu roade însutite. La acest scopos să ajungem este rugămintea noastră cătră ceresul împărat. Amin.

Trecut-au acum și Paștile nemțāști care, la o populație atât de mare, precum este acea de aice, sănt foarte interesante, mai ales pentru un străin. Ulițăle se împlu de oameni călătorind la beserici, a căror număr este mare, iarā, mai ales, la biserica sau Mitropolia Sfântului Ștefan care, cât pentru mārimea ei înlāuntru, atât și pentru înălțimea ei, ce să sue pān aproape de nouri, precum și pentru chipul zidirei sale, este una din cea mai vestită biserică din lume. Înlāuntru, ochiul ominesc de abie agiunge de la o margine pānā la ceialaltā, fiind mai ales acolo un întunic pătrunzātori și spāimāntātori, pricinuit și de mārimea bisericii și de steclele fereștilor, zugrāvite cu multe culori și arātānd multe figuri. Cāt de mulți oameni să să strāngā acolo, tot să arātā cumva pustie și pentru înălțimea sufitului și pentru mārimea stālpilor ascuțāști, cari țān sufitul, oamenii înlāuntru să vād mici și aceasta despre o parte mārimea nemārginitā a împăratului împăraților și înălțāmea lui peste toate ce sănt a lumii acesteia, iar despre altā parte micșuraria omului și neputința lui înaintea lui Dumnezeu și cu acest chip să îndemni pe om la mai multā evlavie cătrā zāditoriul cel preaputernic. Întru adevār au și atins scoposul acesta la fiștecare inimā neînvrtoșatā și împietritā și îndatā la ce întâia a ei vedere, omul să sămte pătruns de ce mai adāncā evlavie, așa turmul ei, ce să sue spre ceriu, parcā îi arātā unde trebui să șāntiască călātoria lui și unde se aflā patria sa cea adevăratā. Când sunā clopotul cel de sus, parcā un glas din ceriu, parcā trāmbița îngerului aduce

aminte oamenilor di lucrurile cerești și de giudecata ce de pe urmă și de deșertăciunea lumei acestiia. Și precum [cuvânt indescifrabil] neclintită și statornică vro câteva sute de ani, de vreme ce neamurile omenești la piciorul ei să năște și iarăș să dezfința, așa și cele cerești rămân în veci, iară cele pământești trec și să strcă, precum frunzle copaciului pe care un vânt mi li-au împrăștiet și li-au făcut nevăzute. Lățimea ei este de o sută de pași, precum am numărat eu însuși, iară lungimia mi să vede a fi de două sute, până la două sute și cinzeci pașuri. Cărmizăle pe acoperământu ei sânt fărbutite și arată pajura împărătească, bisărica stă pe un loc slobod din toate părțile și vântul, carele pentru deșchiderea locului bate acolo foarte adesă și mult mai tare decât în celelalte locuri a târgului, care sânt închisă cu casă înalte, parcă voește a curăța pe cei ce întră în bisărică de toate gânduri lumești, care vor fi adus din târg împreună cu sâne. Așjdere năvale mulțime de oameni într-aceste zăle la bisăricuța din curtia împărătiască [cuvânt indescifrabil] unde să pute vide împăratul cu toată înalta sa familie, miniștri și curtenii cei mai însămnaiți și unde, cu mare pompă, să prăznue Săptămăna Mare și Sfintele Paști, iară, mai ales, Sfânta Înviere s-au sărbat cu mare strălucire, unde cronprințul era în locul împăratului, fiindcă împăratul s-au tras de toate paradile, de toate muștrurile și foarte rar să arată deor, mai adesăori, la fereastra sa, de vreme ce cu ceialalți prinți a Casei împărătești ne întâlnim foarte adesă și arhiduca Franț și Anton când numai voim, fiindcă acești doi regulat, în toate zilele, să primblă pe bastioane, ce este loc minunat de primblat pe jos, și mulți trec pe lângă dănșii cu pălăria în cap. Bastioni este pe păreții cetățai înalți, în uni locuri de șasă, în alte de opt și mai mulți stânjăni, curat, parcă o masă spălată vesel, precum o diminiață în luna lui Mai, cu o privală precum pe vârful Horodiștii și cu o linește precum poate cineva să doriaască și cu primblătorii cei mai aleși din Viena, macar că fieștecine are voe să să primble acolo, împreună cu toți Magnații și Prințai, încungiuarea ei este de un ceas și gios să [cuvânt indescifrabil] porțile, care trec prin păreții, parcă niște borte mari într-un știubei, de unde esă și întră nenumărate albinile, aducând miere, așa esă și trec oamenii prin poarte și butcile samănă a fi bondari, zburând cu huet mare, de care fug toate albinele. Huetu acest pare de pași și de trăsuri care, precum corabia lui Noe, Dumneavoastră la Cernăuți nu-l aveți, nici îl puteți ave, fiindcă aice târgu ce-l adevărat, adecă centrul, carele este împrejurat de păreții cetățaiști, este pardosăt cu pietre, în patru colțuri [cuvânt în limba germană], de totului tot, încăt nici o bucățacă de pământ nu se vede, nici măcar de băgat un ac. Deci, închipuți-vă ce huet trebui să fie când carătele celi greli (că butci dischisă nu să întrebuițază nicidecum), trasă de cai înalți și trupeși, parcă niște elefanți și cu o iuțame și o fugă, parcă ar mână tătarii pe dinapoi, trec în număr mari pe pietrile aceste, când vezeteii străgă din gura mari ca să să alătoreze oamenii, când on șăr de oameni, pe care aice îi numesc [cuvânt în limba germană] – (purtători, fiindcă poartă pentru orici lucru și oriunde voește cineva), cu tașce pline de buclucuri, să târăsc și tot strigă: [cuvânt în limba germană] – (adecă luați sama), când țaranii de

la Moravia, cu pânză și cu bucați de sucman pe spate, alți cu alte mărfi de acest feliu, adecă cordele, ață, strigă precum Sangui când se îmbată [cuvinte în limba germană] și alte cuvinte, pe care numai un șvab poate să înțelegă, când pe ulița mare, peste tot locu, aice tae lemne (fiindcă aice așa este obiceiul și curțile casălor foarte mici); apoi nu trebui omu, mai ales cel străin, să asurzască să tot cu frică să umble pe ulițele târgului, până când să va fi obicinuit la un așa huet; nu trebui, apoi, să fie aice, pe uliță, uneori mai rău decât în herăria țaganului Ioniță la Cernaucă; noi, acum, ni-am obicinuit la acest huet, însă tot ne este nepriincios. Luni era dișchiderea primăverii, sărbată de vienezi în Prateru cel vestit [s. a.], cu primblări pe jos și cu carăle, nenumărate, de mic și de mare, de sărac și de bogat spre obștească bucurie, fiindcă primăvara și căldura ei trebui să fie lunia Paștelor, după cum le place vienejilor. Prateru acest vestit este o pădure mărișoară, cu două drumuri de alătura, cel mai frumos este lung de vreo trei civerturi de ciasuri, coronat, pe amândouă părțile, cu copaci foarte frumoși și umbrători și împărțat în trei părți, una din mijloc, ce este mai lată decât celelalte, pentru trăsuri, al doile, adecă ce dia driapta, pentru călăreți și ce dia stânga pentru pedestreimea ce primblătoare. În mijlocul păduriții să află o cafine cu toate cele ce pot însuflețea pe om, adecă cu café și cu muzică, și mesă și scaune supt copaci; la sfârșitul acestuia drum curge o parte Dunăre. Luni deci, parcă, era zăou dentăi a primăverii, de când adecă să încep primblările la Prater, luni adecă era, parcă, zăoa ofștieniei, întru care vienezii au sfințat începutul primăverii și păduria Praterului, precum să sfințește la noi o casă de noă, prefăcută, luni, parcă, era claca primăverii, s-au strâns oamini ca când ar fi fost poroncit, prin pravili, ca să să primble toți în zăoa aceasta. Carăti era atăta mulțami, încât tot drumul, de trii civerturi de cias și încoace și încolo, era acoperit de dănsăle și tot în pas umblau. Cronprințu și unii din Arhiduci era ajișdere, Elghii și Miniștrii, mulțame, Magnați, Prințiipi, Duci, Grafi, Baroni, o grămadă nenumărată. Esti încă și altă parte în Prater pentru prostimea și pentru stăria ce slujitoare, unde se află englegile la Bucovina di tot necunoscute, precum căruță și cai de lemn, pusă pe scânduri, care prin roată să întoarce în casă împregiur și să învărte cu iuțală încât, șazănd în ace căruță sau pe acel cal, poate cineva în casă să facă călătorie lungă, dacă nu-l ametește. Se află încă și scrânciopuri și panorame și alte nebunii, în acest feliu călătoria și învartitura aceia în casă o numesc nemții [cuvânt în limba germană]. Duminică am fost noi la Roznovanu la masă, unde și Costachi Balș, hofrat rusăsc și om foarte de triabă, s-au aflat, și unde la noă ciasuri sara am eșăt. Roznovanu, cel mai mult în opt zăle, va purcede spre Moldova, trecând prin Cernăuți, că voește de Paști să fie în Iași. Balș, mai târziu, ajișdere la Moldova va merge. Fiindcă amândoi, negreșăt, vor face cunoștință cu dumniavoastră și amândoi, fără îndoială, sânt oameni foarte însămnați [s. a.], aș pofti să știu carele den-trânșii mai mult v-ar fi plăcut dumilovoastră și atunci și eu, plecata me socotină aș da. Întru adevăr, greu este dintre doă lucruri, așa de asămine, încât să par a fi tot una, a alege și a cunoaște cel mai bun.

De mode aș scrie mătalii ceva, însă măta știi că, întâi, nu văd pre bine, al doile, că nu sânt bun la trebile modei, și al treile, cred că măta țăi, încă, jurnalul de modă, care scrie mai mult decât mine de mode. Dară cu toate aceste treburi să ating doă mode, fiindcă mi-au plăcut mie însuș și mi să vă a fi gustoasă, adecă capelile cele mici, roșai sau albi, și salopuri fără măneci, mâna [ruptă pagina la îndoitură] sânt din anul trecut și măta trebui să le știi mai bine decât mine, totuș am scris mătalii ceia ce am știut de modi, fiindcă ce nu știu, nici nu pot scrii. De moșul Gheorghii nu știm, cum și unde să află, îi sărutăm mâna și vom scrie dumisale îndată cum vom afla unde petrece acum. Ce face Alecu cel bolnav, ce fac și ceialalți iubiți frați și drage surori, pe care toți cu dulce îi sărut. Și Șefeldoia să închină mătalii și Șenfeld, carele abia o scăpat de călătoria în ceia lumi, s-au însănoșat și să închină Dumilorvoastră tuturor. Constandin s-au însănoșat atât, încât măta nici o grijă, nici o supărare, nici o frică trebui să aibi. El sărută, precum și eu, mătalii și tatii, cu fiiască evlavie mânele și va scrie mătalii în scurt. Foarte am pofti pe măta, de nu ni-am temi că te vom supăra, ca de va fi cu puțință, să ne triimeți măta, de nu ni-am temi că te vom supăra, ca de va fi cu puțință, să ne triimeți măta, cu vreo bună ocazie, câteva găvânoasă de dulceți, nu atât pentru noi, decât pentru plăceri și Șenfelda, ca să vadă că nu-i uitați Dumniavoastră și să-și aducă aminte că sânt în Bucovina lucruri bune și noi să ne îndulcim cu faceria mânălor mătale să să gândim, gustând, că mâna mătalii sărutăm și cu sărutarea ne îndulcim. Iartă-mă, mă rog, pre iubită mămucă, de am scris pre mult și de m-am purtat împotriva etichetii viezenești, de a nu-l supăra pe nimene cu lungi scrisori și răvașă, însă mi-am adus aminte că de mulțișor nu am scris mătalii și că, poate, iarăș să va întâmpla că voi ave puțină vreme de scris și acum având vreme nu am vrut să o las neîntrebuințată, ce am scris mătalii mai în lat și în lung decât sânt eu însuș și spăimântându-mă de aciasta, m-am liniștit cu nădejdia că izvorul bunătății mătalii părintăști nu să usucă în veciu. Lorență, de care am fost făcut pomenire mătalii în anul trecut și pe carele cunoaște cucoana Vlahovicioaia, s-au mutat în ceia lume, tocma când cumnatul lui de la Ieși au sosât neașteptat, voind să le facă bucurie neașteptată cu sosărea lui, însă omul gândește, iară Dumnezeu stăpânește. Foarte ne bucurăm că izvoadele trimise mătali au plăcut mătali și tatii, să vede că gustul cel vienez trebui să fie bun. Să arată aice cu bani un italian, mic ca Alecu și în vârstă de doăzăci de ani, însă interesant, fiindcă tăt trupul lui este în ce mai bună proporție, care lucru la alți mici oameni nu se află, ce la unii capul este mai mare decât trupul celalalt, la alți picioarele sânt foarte lungi împotriva trupului i proci. Eri, un graf ungarian, Șindor cu numele, și călărețul cel dintăi a toatei Austriei și om de mare vitejie, au cășligat un rămășag, făcut cu un alt Magnat ungarian, pentru șasă mii de galbeni, că în opt ciasuri necontenite, adecă de la șasă ciasuri diminează până la doă după amiazăză, va mergi Șandor călări, de la Peșta sau Buda până aici, la Viena, cale de triizăci și șapți de mile; și au sosât întru adevăr, încă mai degrabă, după ce au ostenit 60 de cai pe drumul acesta și au făcut o minune de călărie. A doă ză el, voinicește, să primbla pe aice, în Prater. În sfârșăt, așteptând eu cu bucurie și

nerăbdare vro câteva rânduri de la măta, nu acum, ce când vei ave măta chef și vreme a noroci pe fiul mătalii, rămân cu cel mai adânc respect și ce mai curată fiască dragoste, a mătalii plecat fiu și gata slugă.

Viena, 1 aprilie k. n.
20 martie 1834

Doxachi

Scrisoarea nr. 2

Viena, la 2/14 noemvrie 1837

Preiubiți și prescumpi părinți, cu câtă dragoste și respect poate să cuprinză o inimă fiască, închinându-ne, sărutăm mânele dumilorvoastre.

Când firia iubește pe un copaci, îl blagoslovește în rodurile sale, făcându-l, în acest chip, plăcut lumii. Și când Dumnezeiasca pronie iubește pe părinți, care îi slujesc cu toată răvna sufletului, după zăsa Sfintei Scripturi să pedepsesc la copiii lor pân în al patrălia niam, așa și bunătățile părinților să răvarsă pe copii pân în al patrulea niam. Adevărul acesta să arată acum în casa Dumilorvoastre, de vreme ce un tânăr evghenis, înzăstrat din fire cu multe daruri personale, precum cu o sârguință deosăbită și împodobit, prin noroc, cu avere vrednică, vine din țară străină la copaciul cel bun, în Cernauca, și dorește din inimă a dobândi un rod de la dânsu. El voește să fie însuș norocit prin persoana pe care au ales-o ca să petriacă împreună viața aceasta vremelnică și voește să fie norocit numai când și e[a] va fi mulțămită de soarta ei, pentru că cum ar putea o parte, o giumătate de om să vesiliască, când ceialaltă suspină? Iată dar că, prin alegeria aciasta, soțul face chiezăș pentru buna petrecere și pentru norocul coțai sale. Au putut deci, dară, soarta, sau vorbind mai curat, pronia cerească, să favorisească mai mult dorințele Dumilorvoastre, decât prin statornicirea unii viitorime plăcute, line și pacinice, pline de dragoste și de bucurie curată pentru iubita fiica?

Precum fieștecare fată bună și nemăritată, așa era și Frosa, pân acum un diamant ascuns în scrin și mirele era un diamant păstrat în alt scrin. Dacă înalta pronia, care vede și cele mai ascunse în fundul scrinului și care privește și spre cel mai mic om cu atâta milostivire cât spre soare și spre stele, au zis: „Nu este bine să fie despărțite aceste tinere scumpe, ci să se împreuneză amândouă întru o coroană, unde vor străluci mai tare decât neunite și unde va adaogi una ceia ce lipsește celeilaltei”; și iată că se împlinește voia celui dentru înălțame, fără a căruia știre nu cade nici o pasăre de pe acoperământ. El au pregătit pe Rebeca pentru Isaac și au făcut cunoscută voința sa la fântână slugii lui Avram. El au trimiis pe osărdnicul său slujitori de la Ieș, la altul a-l sliji osărdnic slujitori în Bucovina, ca să facă o unire între doă familii, care sânt vrednice și datoare să să iubească una pe alta, că mult au lucrat una pentru alta, precând una pe feciorul și alta pe fata spre uniria vecinică, păstrând, fieștecare, diamantul ei spre alcătuiria coroanei nunțai. Cine nu

cunoaște întâmplările aceste, o ocărnuire mai mare decât omeniască? Lui dară, carele au luat grija fericirii fiicei din mânele Dumilovoastre și au încredințat-o în mână unuia tânăr de nobile sentimenturi, care chizășluiește norocul ei cu norocul său. Lui, carele au ales și au împreunat două persoane, vrednice de a fericii una pe alta, care, după cum nădăjduiesc, vor dobândi scoposul acest greu și rar, lui, zăc, a căruia milă de ză în ză să arată mai lămurit cătră cei ce îl iubesc, tatălui ceresc, se cade, mai întâi, a aduce jărtva plăcută de dragoste nemărginită, de mulțămită nestrămutată și de închinăciune acum și în veci, amin.

Însă, desfătându-să la frumusețea și dulciața rodurilor, să cuvine, cu bucurie și inimă caldă a gândi la copaciul ce li-au rodit. Preiubiți părinți! Dumniavoastră santeți copaciul acest de mult preț, carele, precum dovedește prilejul acesta, au adus un rod încălzitori de inimi. Dumniavoastră aț mărit, aț curățat, aț înfrumusățat darurile, hărăzate surorii noastre den fire. Învățăturile, povățuirile, pildele cele bune ale Dumilorvoastre au făcut ceia ce este acum, au făcut-o vrednică de a fi cerută, pe totdiauna, cerută de o persoană, care pentru dănsa numai au venit din țară străină. Dumniavoastră, dacă santeți pre pământ pricinuitori de viitoare norociri, ei, pe care toți întru atăta o nădăjduim, încăț ni se pare a o vide trupește și a o pipăi cu mânil. Și fiindcă norocul ei va mări și pe al nostru, pozvoliți dară, prescumpi părinți, de a vă aduce și a noastră mulțămită, din adâncul inimei, la prilejul acesta, pentru toate binefacerile care Frosa au aflat, totdiauna, de la Dumniavoastră, iară, mai ales, pentru înțălepciunea cu care acum, mai în urmă, aț statornicit ei o viitorime plină de mare nădejde.

Dumniavoastră pierdeți o fiică, noi pierdem o soră, însă cășligați un fiu și noi un frate în persoana mirelui și, prin dănsu dobândiți fiica și noi sora înapoi, și așa căsătorită, aciasta este un cășlig prețios, atăt pentru Dumniavoastră cât și pentru noi, fiindcă și sora ne rămâne și feciorul și fratele ni să dobândește, poate, deci, cineva să sporiască mai tare în trebi decât noi, care țanem capitalul și luăm dobânda? Vă heretisim dară, prebuni părinți, pentru cășligul acesta și cu tot focul sămșărilor noastre vă heretisăm și pe noi însuși ne heretisăm, că credem că nici nunta în Cana Galileii nu au putut să aibă mai mult sporiu decât aciasta care, acum, să prăznuește, mila Domnului revărsându-să peste amândouă cu asămine tărie. Bucurați-vă și vă veseliți cu toată puterea inimei părințăști, ca și ingerii donnului să bucură când prin Sfânta taină să unesc două inime, spre dragoste curată și vecinică. Bucurați-vă cu o bucurie care făgăduiește a fi fără sfârșit, bucurați-vă și că Donnul Hristos au dat în Cana Galileii pilda inimei veseli. Bucurați-vă că prin o faptă sau nu vărsați drept lacrimi de bucurie, umplețe-le doăsprezăci vasă în loc cu vin, precum în Cana, cu bucurie, dintru care să să sature inimele prietinelor și a oaspețelor și să fiți Dumniavoastră pricinuitori de veselie la mulți, că zăoa au făcut Donnul ca să ne bucurăm și să ne veselim întransa. Bucurați-vă că zăoa aceasta va triimeti odată nepoți și nepoate Dumilorvoastre, care vor cunoaște că-s a Dumilovoastre fii și fiice sănt și vă vor cu lacrimi blagoslovenii și cu lacrimi vă vor binecuvânta și veți vide chipul Dumilorvoastre înmulțat până la al patrule

niam, spre care scopos să adaoge Împăratul ceresc zălele vieții Dumilorvoastre, păr unde este dat omului a agiunge, când îl iubește soarta.

Uitați, ne rugăm, pe cei doi fiii, care de departe, stând și privind, s-au asămănat fetilor celor cu candelile stânse, care s-au închis afară de nuntă, durerea este a lor și nu a Dumilorvoastre, dară, totuși, bucuria lor covârșește pe jalia, că ei sămțasc veselitoarea, însămnaria sărbarei acesteia. Uitați ca să nu între nici o picătură de jale în zăou praznicului, în paharul cel dulce a bucuriei, că durerea este contrebanda acum și trebui să să înecă în maria veselie. Începutul s-au făcut în casa noastră, de a înjuga norocul prin puteria Sfintei tainei și a înțeleptei părintești îngrijeri, începutul s-au făcut după dorințele inimei Dumilorvoastre. Să vă agiute cel Prefnalt ca să nu fiți mai puțăm norocoși și în viitorime, la atingerea scoposurilor părințăști. În sfârșăt, arătăm iarăș și iarăș mulțămiria și bucuria sufletiască ce sămțăm, legându-le cu legătura ce o are o rudenie cu o familie atât de bună, atât cinstită de toți, atât vrednică de dragoste, atât de religioasă, cum este familia Dumisale, c. c. [cucoanei] spătăresăi Nastasiei Petrino, căriia, cu plecare, sărutăm mâna. Este o bucurie deosăbită a ave cunoștință cu așa o familie, cu cât mai mult a o ști prietină, a o ști că e și înrudită! Ne rugăm, încă, a mărturisi Dumisale, cumnatului nostru Petrachi Petrino, frățăștile noastre închinăciuni și bucuria noastră de a pute numi cumnat pe un tânăr, după toate cele ce am aflat vrednic de toată laude și iubire, vrednic fiu a vrednicilor părinți. Și dacă dumniaei, c. c. spătăreasă, să bucură că au căștigat o fiică, noi, den partea noastră, ne bucurăm că am cășligat mai mult decât Dumniaei, o mamă pre bună.

Pe mireasa Frosa cu dulce sărutând și poftindu-i tot binele, ne grăbim a vă lăsa vreme de bucurie și de joc și rămănem cu cea mai adăncă plecăciune și dragoste, prebuni părinți, a Dumilorvoastre plecați fii și gata slugi.

Eudoxie, Gheorghe

Căt pentru socotița care am arătat Dumilorvoastre în scrisoarea ce de mai înainte, trebui să însămnez acum că, de atunce mult s-au schimbat împrejiurările și că, mai ales, călătoria ce de trei ani, ce are să să înceapă primăvara viitoare, mult va adaogi la împuternicirea și sănătata Frosăi. Așijdere, cred că mult vă bucurați că nu v-ați grăbit atunce cu împliniria hotărării ceialte și dacă au ajutat căt de puțan la aceasta îndelungare scrisoaria me, atuncia au împlinit scoposul ei.

Foarte tare mulțămim pentru suta de fiorini ce ni s-au triimes.

Eudoxie

IRACLIE PORUMBESCU ÎN CORESPONDENȚĂ CU CONTEMPORANII SĂI (I)

D. VATAMANIUC

Cunoaștem mai multe scrisori ale lui Iraclie Porumbescu către Dimitrie Onciul și alte câteva persoane, scrisori care nu au intrat, până acum, după câte știm, în circuitul public.

I. Dimitrie Onciul

Scrisorile lui Iraclie Porumbescu către Dimitrie Onciul aparțin ultimei epoci din viața sa, când slujea ca paroh în comuna Frătăuții Noi, de lângă Rădăuți (1884–1896). Sunt zece scrisori din 1889–1895, păstrate la Biblioteca Academiei Române și se publică acum pentru prima dată.

Dimitrie Onciul funcționează între 1887 și 1896 ca profesor la Școala Normală de Învățători din Cernăuți și se bucură de prestigiu în lumea culturală bucovineană. Elaborează lucrarea *Îndreptar pentru ortografia română și Regule și vocabular ortografic*, pe care Consiliul Provincial îl introduce ca manual pentru toate școlile din Bucovina, în 1894. Lucrarea, prin cele două părți ale ei, depășea statutul unui manual școlar și anticipa cu mai multe decenii pe cea a lui Sextil Pușcariu și Teodor Naum, *Îndreptar și vocabular ortografic*, tipărită în 1932¹.

Iraclie Porumbescu, născut în 8 martie 1823, adoptă față de Dimitrie Onciul, născut în 7 noiembrie 1856, o atitudine de deferență și îl numește după numele de botez, într-o formă familiară, Dumitraș, cum se practica în Bucovina. Este cel mai apropiat susținător al istoricului bucovinean, viitorul președinte al Academiei Române, în drama familiei sale.

Dimitrie Onciul, tatăl, născut în 1831, face studii strălucite și avea înclinații pentru istorie, geografie, matematică și fizică. Din 1880 funcționa ca protopop al Decanatului Vicovelor și se bucura de mare autoritate. Dintr-o scrisoare a lui Iraclie Porumbescu către Liviu Rațiu și Maria, ginerele și fiica sa, aflăm că protopopul era internat în Spitalul Țării din Cernăuți, de mai multe săptămâni, fiind

¹ Sextil Pușcariu și Teodor Naum, *Îndreptar și vocabular ortografic*, După ortografia oficială pentru uzul învățământului de toate gradele, București, Editura „Cartea Românească”, [1932].

„bolnav de grumazi”, probabil cancer². Avea greutăți familiare și făcuse mari cheltuieli cu „scaldele” (băile) din străinătate. Se împușcă cu un revolver în cap în 5/17 octombrie 1892. Gestul său stârni un ecou extraordinar, fiind vorba de o persoană cu rang în societate și în haină preoțească. În necrologul din „Candela” se insistă asupra personalității protopopului și se arată că suferea de „un morb greu și îndelungat”³. Iraclie Porumbescu descrie ceremonia religioasă în scrisoarea către ginerele și fiica sa, din 15/17 noiembrie 1892. Îi informează că slujba religioasă se ține în capela spitalului, coroanele depuse pe sicriu nu aveau inscripții cu nume de persoane și nu se ținură cuvântări. S-a oficiat, creștinește, slujba religioasă, dar s-a dezaprobat gestul sinuciderii.

„Gazeta Bucovinei” nu găsea potrivit să facă biografia lui Dimitrie Onciul, însă îi prezintă familia.

Transcriem acest text de referință pentru cunoașterea familiei istoricului bucovinean: „Îl deplâng fiii – arată ziarul – Dr. Dimitrie Onciul, profesor la Pedagogiul din Cernăuți și membru corespondent al Academiei Române, Ilarion Onciul, adjunct jud[etean] în Rădăuți și deputat dietal, Dr. Grigoriu Onciul, medic sec[undar] la Spitalul Țării din Cernăuți, fiica Minodora măr[itată], Dionisiu Simionovici, profesor la Școala Reală din Cernăuți și nora Eufrosina Onciul, năs[cută] Seleschi”⁴.

Iraclie Porumbescu ținu să-și informeze ginerele și fiica și despre prezența sa la ceremonia religioasă. „Bietul Dr. Dumitraș, văzându-mă că intru în Capela spitalului, în care, frumos decorat, se afla coșciugul, a venit la mine, s-a rezemat cu capul de pieptul meu și a început a plânge amar”⁵.

Iraclie Porumbescu îi trimite lui Dimitrie Onciul cea dintâi scrisoare în 24 octombrie 1889. Ea vine să împlinească informația despre *Cursul de împlétire* din Frătăuții Noi, în legătură cu care Iraclie Porumbescu publică o dare de seamă în „Revista politică” din Suceava, în 15 august 1889⁶.

Candid Mușlea, „instructorul superior”, este chemat de Iraclie Porumbescu de la Brașov, de unde vine și Ioan Murăroiu, ajutorul său. Mai târziu se gândea să aducă și de la Seminarul Andreian din Sibiu un „învățător de industrie casnică”.

Rugăciunea româmului, poezia lui Iraclie Porumbescu, se publică în „Calendarul pentru anul comun 1890”, iar marșul lui Iancu este poezia sa, *Lui Iancu*, publicată în ziarul „Bucovina”, în 1850, cu text și muzică de el și circula în Bucovina și Transilvania.

² Nina Cionca, *Scrisorile lui Iraclie Porumbescu*, București, Editura Ars Docendi, 1999, p. 47.

³ „Candela”, XI, nr. 11, 1 noiembrie 1892, p. 723–724.

⁴ „Gazeta Bucovinei”, II, nr. 79, 4/16 octombrie 1892, p. 3.

⁵ Nina Cionca, *op. cit.*, p. 77.

⁶ „Revista politică”, IV, nr. 16, 15 august 1889, p. 9–10; D. Vatamaniuc, *Iraclie Porumbescu, colaborator la „Revista politică” și traducător din germană*, în „Analele Bucovinei”, XV, nr. 1 [ianuarie–iunie], 2008, p. 55–60.

Iraclie Porumbescu îl informează pe Dimitrie Onciul că în „Candela” s-a publicat o dare de seamă despre cursul de „industrie casnică”⁷, iar raportul trimis la Consistoriu ajunge la George Ritter von Reus-Mârza, cu funcție înaltă în Consistoriu și se va tipări în „Foaia ordinăciunilor”⁸.

Scrisoarea se încheia cu considerații privind starea de lucruri din Bucovina, unde se cerea o „sanare a putregăismului”, cu alte cuvinte o însănătoșire a societății bucovinene. O scrisoare a lui Constantin Morariu, implicat în Procesul „Arboroasei”, împreună cu Ciprian Porumbescu, pe care nu o cunoaștem, îl determină pe Iraclie Porumbescu să se adreseze lui Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzachi (1845–1931), fiul lui Gheorghe Hurmuzachi (1817–1882)⁹, să se pună în fruntea mișcării pentru apărarea drepturilor românilor. Amintește și numele lui Eugenie Hacman, episcop al Bucovinei (1835–1873), față de care are o poziție critică pentru orientarea sa politică în fruntea bisericii ortodoxe a românilor bucovineni.

Iraclie Porumbescu invocă rolul Hurmuzăcheștilor în timpul Revoluției din 1848–1849 și spera să joace un rol important și în noua situație. Nu avem informații să fi dat curs demersurilor parohului din Frătăuții Noi.

Două scrisori, din 7 noiembrie 1891 și 26 noiembrie 1891, aceasta cu începutul lipsă, îl arată pe Iraclie Porumbescu preocupat să înființeze unele „fundațiuni”, prin care să vină în sprijinul tinerilor studioși. Propunea, printr-un *Avis*, publicat în „Tribuna” în 1885, înființarea „Fundațiunii Ciprian Porumbescu”, să fie premiați tinerii care „s-ar apleca cu zel și succes muzicii noastre naționale”¹⁰. Se aștepta ca propunerea sa să găsească ecoul cuvenit, să se poată acorda și burse de studii.

Din cele două scrisori se desprinde că Iraclie Porumbescu intenționa să întemeieze și o „fundațiune”, nu în numele său, ci al bisericii, să vină în sprijinul unor tineri care terminau „școala poporală”. Asupra acestei inițiative a sale informează și Consistoriul, dar banii adunați de el ajung la un învățător, Gavril Răuț, din Frătăuții Noi, care se grăbește să întemeieze reuniunea „Ajutorul școlar”, de care Iraclie Porumbescu nu avea cunoștință. Îi cere sprijinul lui Dimitrie Onciul, să-l ajute în recuperarea banilor. Scrisorile se constituie într-o pagină revelatoare, din care se vede cum o personalitate, cu autoritate în viața culturală și de bună credință, nu găsește audiență la forurile administrative și nici la cele bisericesti superioare.

⁷ „Candela”, VIII, nr. 9, 1 octombrie 1889, p. 661–669.

⁸ „Foaia ordinăciunilor Consiliului episcopal în trebile bisericesti ale Diecezei Bucovinei” este incompletă la Biblioteca Academiei Române și nu am putut verifica informația.

⁹ Ilie Luceac, *Familia Hurmuzachi: între ideal și realizare. O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cuvânt-înainte de acad. Ștefan Ștefănescu, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, Timișoara, Editura „Augusta”, 2000. Informații despre Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzachi și Gheorghe Hurmuzachi. Arbore genealogic la sfârșitul volumului.

¹⁰ „Tribuna”, II, nr. 260, 13/25 noiembrie 1885, p. 1039.

Din scrisoarea datată 30 decembrie 1893, aflăm că Iraclie Porumbescu reflecta să fie numit protopop peste Protopopiatul Vicovelor. Mai înainte solicită postul de consilier consistorial, dar este preferat Dionisie Bejan, în 6/18 septembrie 1883. Avea titlul de baron, dat de stăpânirea austriacă. În 1893 solicită postul de spiritual seminarial, dar este numit de mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici „exarh”, cu dreptul de a purta brâu roșu. Numirea a făcut-o mitropolitul în 24 iunie/6 iulie 1881. Silvestru Morariu Andrievici îl prețuia pe Iraclie Porumbescu, cum se vede din scrisoarea pe care i-o adresează în 18/30 iunie 1881, pe care o reproducem: „Onorate Părinte! Miercuri, în 24 iunie a. c., voi liturgisi sobornicește în Suceava, la biserica Mitropoliei Vechi, la care prilej vei binevoi Prea Cucernicia Ta a rosti una cuvântare corespunzătoare. Al Preac.[ucerniciei] Tale, voitorul de bine Silvestru”¹¹.

Iraclie Porumbescu era rău văzut de partizanii lui Eugenie Hacman, fostul mitropolit și i se aduce la cunoștință numirea de „exarh” după 12 ani. Era încredințat că în privința protopopiatului nu i se va îndeplini solicitarea, deși avea mai multe merite decât Nicolae Bacinschi, protopop la Suceava¹². Se adresează lui Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzachi, la care ne-am mai referit, să facă demersuri la Mitropolia Bucovinei. Dimitrie Onciul putea interveni pe lângă Eudoxiu Hurmuzachi, însă nu se putea trece peste „nepotism” să i se dea un răspuns favorabil.

Iraclie Porumbescu nu avea nici în această ultimă epocă din viața sa un climat favorabil activității științifice. Din scrisoarea datată 30 decembrie 1890, vedem că urmărea debaterile din presă pe teme istorice. Se oprește la studiul lui Nicolae Densușianu, *D-nii A. D. Xenopol și „Revue historique” din Paris*, în patru părți, publicat în „Gazeta Transilvaniei”, în septembrie–octombrie 1890, în care tezele istoricului ieșean sunt supuse unei critici severe, nu, în parte, neîndreptățite¹³. Aflăm din această scrisoare că îndemnul să-și scrie amintirile venea din partea lui Dimitrie Onciul. Recunoștea că îi aparținea și orientarea sa în evocarea evenimentelor istorice. Așa se explică faptul că publică, tot în „Gazeta Transilvaniei”, cu câteva numere înaintea studiului lui Nicolae Densușianu, o evocare istorică, *Un episod extraordinar din anul 1841*¹⁴.

O informație din rubrica *Literatură și știință*, publicată în „Vatra”, în 1895, în care se înșiră mai multe lucrări, îi reține atenția – o carte a lui I. C. Giorgian, *O pagină din viața lui Ștefan cel Mare*¹⁵. Îi cere lui Dimitrie Onciul, în scrisoarea din 8 februarie 1895, să-l informeze de unde putea obține acea lucrare. Iraclie

¹¹ Constantin Hrehor, *Silvestru Morariu Andrievici*, Iași, Editura Timpul, 2009, p. [219].

¹² „Schematismus der Bucowinaer gr. or. Arhiepiscopal Diocesa für das Jahr 1883”, Cernăuți, Tipo und Lithographie des Ezb. Silvester Morariu Andriewicz, 1883, p. 61, 66.

¹³ „Gazeta Transilvaniei”, LIII, nr. 214, 25 septembrie/7 octombrie 1890, p. 1–2; nr. 215, 26 septembrie/8 octombrie 1890, p. 1–2.

¹⁴ Idem, nr. 167, 26 iulie/7 august 1890, p. 1–2.

¹⁵ „Vatra”, II, nr. 2, 1895, p. 63.

Porumbescu credea că era vorba de o monografie consacrată lui Ștefan cel Mare, pentru care avea un cult, cum se vede din tot ce scrie despre domnitorul Moldovei. Cartea lui Ion C. Giorgian, *Domnia lui Ștefan cel Mare din punct de vedere al istoriei generale* se tipărește în 1895¹⁶. Reprezintă o conferință ținută la Ateneul Român în 11 decembrie 1894. Ion. C. Giorgian (1858–1927) este autor al mai multor lucrări istorice, dintre care câteva se tipăresc în mai multe ediții.

Tot în legătură cu Ștefan cel Mare este și cererea lui Iraclie Porumbescu adresată lui A. D. Xenopol, să-i vândă *Istoria românilor în Dacia Traiană*, vol. III, în care prezenta domnia lui Ștefan cel Mare. Din două răspunsuri scurte, unul din 1899, altul din 1895, se desprinde că istoricul nu-i satisface cererea¹⁷.

În scrisoarea din 5 mai 1892 îl informează pe Dimitrie Onciul asupra măsurilor care ar trebui luate pe linie culturală, să se răspundă la unele inițiative în acest domeniu, întreprinse de stăpânirea austriacă.

Iraclie Porumbescu se gândea să-și încheie călătoria pământeană ca egumen la mănăstirea Putna, pe unde trecuse în tinerețea sa și în legătură cu care publicase mai multe lucrări. Între ele se numără și darea de seamă privind deschiderea mormântului marelui domnitor.

Adresă o cerere către Consistoriul Mitropoliei Bucovinei, să i se împlinească această dorință. Trei scrisori către Dimitrie Onciul, din 4 iunie 1894, 30 august 1894 și 27 februarie 1895, sunt consacrate acestei probleme. Iraclie Porumbescu atrage atenția asupra contribuției sale la pacificarea satelor din munții Bucovinei, răzvrătite de Lukian Cobilița și la readucerea la ortodoxism a celei mai mari părți a locuitorilor din Boian, trecuți la greco-catolicism. Știa că în Consistoriu, dominat și sub noul mitropolit de partida antinațională a episcopului Eugenie Hacman, nu se putea aștepta să fie sprijinit. Îi solicită lui Dimitrie Onciul să intre în legătură cu Miron Călinescu, consilier consistorial, care, presupunea, întocmise și referatul pentru numirea sa. Mihai (Miron) Călinescu (1837–1912) se număra printre intelectualii foarte activi în presa românească din Bucovina. Publică trei volume de acte și documente privind arhiedeceza Bucovinei, *Nörmalien der Bukowinae gr. or. Diocese von 1777–1886*, între 1877 și 1893. Reprezenta cu tact și autoritate biserica din Dieta provincială și în Parlamentul din Viena¹⁸.

Iraclie Porumbescu își propunea ca arhimandrit să facă ordine la Mănăstirea Putna, care decăzuse sub conducerea arhimandritului Desideriu Cosub și a unor persoane interesate¹⁹. Sunt numite în aceste scrisori mai multe dintre ele, cu rol în administrația locală și parohii, peste care nu se putea trece.

¹⁶ Ion G. Giorgian, *Domnia lui Ștefan cel Mare din punct de vedere al istoriei generale*, București, Tipografia „Voința Națională”, 1895.

¹⁷ Biblioteca Academiei Române, I(10)/XXII (Anexa 11/XXIII).

¹⁸ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ediție și studiu biobibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 162, 164, 346, 347, 348.

¹⁹ „Schematismus der Bucowinaer gr. or. Archiepiscopal Diocese für das Jahr 1893”, p. 30–31. Personalul Mănăstirii Putna.

Numirea lui Iraclie Porumbescu, arhimandrit la Mănăstirea Putna o face mitropolitul Silvestru Andrievici Morariu, pe care îl prețuia și Eminescu²⁰, pe baza referatului, după câte ne dăm seama, făcut de Miron Călinescu, dar cei vizați de această numire o fac publică, după ce viitorul arhimandrit nu mai era în viață.

Correspondența lui Iraclie Porumbescu cu Dimitrie Onciul se înscrie ca o pagină importantă în biografia sa intelectuală. Se înscrie însă și ca o pagină importantă în biografia sa morală.

Notă:

1. Toate sublinierile și punctele de suspensie sunt în scrisorile către Dimitrie Onciul și în cele ce urmează sunt în text.
2. Am respectat formele de reverență folosite de corespondent.

I

[Frătăuții Noi] 24. 10. n. [1]889

Iubite Domnule Dumitraș,

Îți mulțumesc prea frumos pentru măgulitoarele cuvinte, ce mi le scrii cu privire la cursul meu de industrie! De la d-ta am început și epistola o mai am încă, în care-mi spui: faceți ce-ți putea, că de-aici nu vă putem ajuta; nu-i nime pe cine să-l puteți avea de pe aice de învățatura în industria împletitului. „Faceți ce-ți putea”, ai zis, și ce s-a putut s-a și făcut. Și apoi, domnule Dumitraș – să fi fost pre-aici și să fi venit încoace în timpul cursului, mai că săreai, șchiop cum nu ești, de bucurie, dacă ai fi văzut tabloul învățământului de împletire. Instruitorul superior șezând în mijlocul odăii, cu o copilă ori cu un adult lângă sine, arătându-i cum să împletească; ceilalți și celelalte 42 la un loc, pe-mprejur, pe la pereții odăii, cu lucrul lor în mâini și toți lucrând și – cântând după instruitorul superior, Candid Mușlea, cântece frumoase, ce le cânta el cu glasul lui cel bun și cu priceperea-i în cântare! Așa de la 7 dimineața până la 11 și tot așa de la două d.[upă-amiaza] până la șase. De acolo cu *Deșteaptă-te Române* și marșul lui Iancu, pe drum, de la casa școlii, până la mine, cu toții, la popice și la alte petreceri hazlii.

După ce însera bine, iar cântece, de stăteau oamenii, până și cei cu carele, pe drum și ascultau cu gurile și cu urechile căscate. O, căci aveau și de ce! Mușlea – bărbat pe la 40 de ani și tată, bietul, de șase copii, cu salariul de 300 fl., cânta cu domnișoara Tofănel, eleva d-tale și de prezent sub-învățătoare la Frătăuții Vechi, și cu un băiat din Pătrăuți de lângă Suceava, de unde au fost trei la curs, cânta, zic, *Rugăciunea Românilui*, dar așa de cu simțire și armonios, de sta și luna apărută pe cer și asculta, nu numai bieții oameni, pe drum! După strofa: „O rugăciune la ceruri zboară, / Îmi ridic vocea la Dumnezeu / Mă rog atuncea pentru-a mea țară / Și

²⁰ M. Eminescu, *Opere XI. Publicistica*, București, Editura Academiei Române, 1984, p. 85–86.
<http://cimec.ro/> <http://institutulbucovina.ro>

pentru tine, îngerul meu. / Trăiască țara, patria mamă, / Trăiască toții, cu mici și cu mari, / Dar și-a mea mândră, îngerul meu!”, auzii pe drum: „ai, ce cântec mândru!” zicând oamenii ce ascultau. A doua zi tot așa și avurăm noroc că ținū vreme frumoasă mai tot timpul cursului. Va să zică, am avut aici, cum zice „Candela” despre curs, „folositorul împreunat cu plăcutul”, și încă în sens curat național.

Să-ți spun și despre lelea vorniceasa noastră, pe care cu dumnealui vornicul îi invitai la „petrecerea cu danț”, ce și-o aranjară „cursualii și cursualele” în „Ziua Împăratului” și la care petrecere venire – se-nțelege, și părinții elevilor. Se juca cadrulul: vorniceasa, uitându-se – mută la joc, mă-ntreabă, ce ședeam lângă dumneaei: „Mă rog, ce joc i aista?” – „Joc franțuzesc”. – „Apoi aista doară de pe carte, că-i tare pe sus”. – „Da, de pre carte, lele Varvară”. – „Vai de mine, d-apoi că-l gioacă și țărăncuțele – cele!” Erau, adică, fiicele lui Brăilean din Bilca și Tofănel în costumuri naționale.

Despre rezultatul cursului am raportat apoi la Consistoriu, spunându-i care preoți anume și dascăli au participat la curs și ce înrăurire bună a făcut aceea asupra poporului, că și preoții au învățat ceva folositor, și nu pentru sine, ci ca să se folosească poporul. Acestea spunându-le, am făcut propunerea ca la anul să facă Consistoriul ceva, ca mai mulți preoți tineri, dascăli și teologi să vie la curs. La acest raport, respectiv propunerea, mi-a răspuns Reus, care a primit referatul acelor alor mele propuneri, că a fost ea în ședință și unanim s-a decis, să se publice officioasa mea în „Foaea ordinăciunilor”, cu recomandare amăsurată din partea Consistoriului. Asta-i bună! Căci dacă zic Bisericii „maică”, aceea întâi trebuie să se și îngrijească pentru „copiii săi”, nu ca până acum, numia cu „salahorie” religioasă, ce-i zic „erste Stimme” [„vocea întâi”] ci și cu ceea ce ajută pe „copii” la mijloace de trai aici, ca mai lesne să-și poată ei griji de cel de dincolo.

Dar ce folos, domnule Dumitraș: la noi așa putrezesc, pe zi ce merge, lucrurile de interesul nostru, că-ți vine greu a mai spera într-o sanare a putregăismului ce tot de ce, de ce tot progresează în favorul slavismului și altora. Iată și un capăt la o lungă epistolă, ce mi-o scrise bietul părinte Costachi Morariu, acum 14 zile. Eu, după această epistolă disperată, am scris Baronului „Doxuță”, singur și l-am rugat să se pună în fruntea noastră, că-i acum independent și să [ilizibil] părintele său, George, și pre [ilizibil] săi care mai sub grele împrejurări de sus au luat cârma naționalismului, ba și a drepturilor noastre bisericești în mâna lor, și noi – pre cât s-a putut sub un Hacman le-am urmat: i-om urma zic și d-sale Să nu se pună, zic, în frunte, și să ne reorganizeze. El mi-a răspuns pre trei coale epistolare în 15 a. c. Și, mai că disperând și el, continuească precum că spunea că l-au abandonat la mai multe ocaziuni „partida noastră națională”, prin urmare n-avea biziunța a mai cerca cu întreprinderea la care-l invit. Da, așa! Apoi ce zici?

Salutare!

Iraclie

B.A.R. 1(1)

XXII

II

[Frătăuții Noi] 30. 12. [1]890

Și eu îți doresc „an nou” și toate zilele lui până-n capăt fericire!

Apoi cu Xenopol și Densușanu e treaba așa:

Domnule și Iubite!

Că cugetăm că ai timp de a citi și „Gazeta Transilvaniei”, care cu ceva mai înainte de a-ți scrie că apăruse în vreo două numere compromiterea de o făcu Densușanu lui Xenopol pentru văditele eronări, ba și neadevăruri în *Istoria* lui. Zisei deci, că am scris și eu – la propunerea d-tale – unele din viața mea și, fiindcă-s scriitor slab, mă tem să nu pățesc și eu – în această privință – ca Xenopol.

Asta-i totul!

Poftesc a spune și părintelui Tăta că de la mine „an nou fericit”. Domnișoarei Verișoare așîșderea și Domnia Ta să mai primești asigurarea stimei mele.

Iraclie

Că ai mult de lucru, cred, și ca să și poți mult lucra, îți zic din inimă:
Doamne ajută!

B.A.R. 1(2)

XXII

III

[Frătăuții Noi] 4.11. [18]91

Stimate și Iubite Domnule Dumitraș!

Și pentru răspunsul, cum mi l-ai putut da, mulțumesc!

Dacă în afacerea cu colectele mele pentru înființarea unui fond, eu sunt înșelat din două părți: una de cinstitul învățător Reus și alta de Căpitanul R[ottenburg].

Nu numai Consistoriul am făcut arătare că vreau să înființez respectivul fond, ci și Prezidiul Consiliului Școlar ținutul, și văzând că nu-mi vine de acolo nici un răspuns, m-am dus la începutul lui martie a[nul] a[cesta] singur la Rădăuți și-i mai spusei cum stă treaba și din gură, și el îmi zise, cum îți-am scris, că va veni încoace și „va pune toate la cale”.

A venit așa de frumos că – n-a venit, ci perfida denunțare a lui Reuțu a luat-o de bună și mi-a răpit munca mea în sensul denunțării, nu a promisiunii ce mi-a dat-o.

Eu de reuniunea „Ajutorul școlar” n-am știut nimic, cum nu știu nici astăzi, unde-i ea și ce statute are, deoarece eu banii colectați îi încredințam lui Reuțu, cu cuvântul clar că fundațiunea, ce vreau să o creez, are să fie numai pretențiunea – necreată încă, ci numai creândă, întru ajutorarea tinerilor ortodocși de aici, care au [s]fârșit școala poporală la învățatura meserială și, mai temându-mă eu că dacă m-oi duce de aici ori oi muri, rudimentele fundațiunii începute de mine vor

rămânea mușama: am hotărât să fac acea fundațiune în numele nu al meu, ci al bisericii și să o pun sub egida Consistoriului, ca apoi să aibă colectele în biserică și după ducerea mea de aice, ori și după moartea mea, continuitate.

Am raportat, deci, în octombrie a[nul] [tr]ecut, și în respectivul sens la Consistoriu, cerându-i aprobarea și povățuirea, cum se cuvenea în acel scop, mai departe comunicându-i și lui Reuțu, că ce scoposesc și ce raport am făcut la Consistoriu. El nu zise nimic. De la Consistoriu veni aprobarea cu o povățuire detaliată, cum să urmez în chestia aceasta, care răspuns îl împărtășii lui Reuț *ad literam* și-i cerui răfuiala banilor primiți de la mine și darea lor în administrația bisericească, după cum orându-i Consistoriul. Trecură săptămâni, el nu făcu nici una, nici alta. Eu, fiind bolnav de un picior peste trei luni, nu putui merge singur la dânsul, repetai, deci provocarea în scris. Mai întremându-mă și văzând că Reuțu nici habar n-are de provocările mele, arătai toată afacerea la Consiliul școlar ținutal și, în curând după aceea, mersei singur la Căpitanul Rottenburg și-i spusei și lămurii treaba pe larg, din gură, la ce el (în primele zile ale lui martie a[nul] a[cesta]) îmi zise: „Ich werde sofort hinkommen und alles ordnen!” [Voi veni imediat și voi pune în ordine totul!]. În loc, însă, a veni, ori măcar a-mi răspunde în scris ceva la arătarea mea scrisuală, mă trezesc cu oficioasa, ce o alăturai aici în copie!

Adică, ce-i: în anul trecut citii în Gazeta de Cernăuți că Senatul școlar al Țării a provocat toate comunele să creeze fonduri pentru ajutoarea școlarilor săraci la școlile populare. Reuțu, ca să-și facă merete ieftine, cârpește fără știrea mea aici o reuniune, spunând vornicului că așa-i poruncește de sus, la ce îl sprijinește și *alter ego* al său, scriitorul comunal, apoi tot așa și de cinstitul Hurjui, și dă banii mei acelei reuniuni, și cum se vede, ori ca contrabandă, că am început crearea fundațiunii fără învoirea ocârmuirii țării, ori sub alt careva nume falsificat. Orișicum: domnul Reuțu a substituit omenia, loialitatea și onestitatea prin ...

M-am dus la Cernăuți, am intrat la consilierul Cochowski, i-am arătat oficioasa alăturată (în original) și povestindu-i totul, îmi zise să reclam la Căpitanul din Rădăuți, și-apoi, de va fi trebuință, să mă adresez la Senatul Țării.

Am făcut așa: am cerut încă sub 2 oct. cercetarea afacerii și redarea banilor la biserică, ori răspuns la [ilizibil] a mea cerere.

Până astăzi, mai șase săptămâni, nimic!

M-am sfătuit cu Trompetean din Rădăuți, de n-aș putea, în drumul judecății civile, să cer dare de seamă asupra banilor încredințați lui Reuțu. Mi-a răspuns că nu, căci cum s-a făcut de Consiliul ținutal și cel al Țării, numai pe acel drum se poate sana și spre acel scop să fac cerere la Senatul școlar al Țării, ca să se revoce hotărârea sa la raportul Consiliului ținutal.

Și acum abia vin la rugarea mea *in merito* către d-ta. Întrebă, cearcă și spune-mi, te rog, ce și cum să fac, că eu nu cunosc propisurile în privința creândelor fundațiuni: dacă arătare am făcut la Consistoriu, că vreau să înființez o fundațiune și după povățuirea căpătată de acolo vroiam să și urmez: iar banii ce

i-am contribuit în cea mai mare parte eu, și i-am mai colectat și în biserică, încă nu erau fundațiune cu unic fundațional, ci numai o pregătire a temeliei acelei fundațiuni.

Oficioasa alăturată zice: „[...] Reuț hat ein [...] Gulden an den Verein «Ajutorul Școlar»²¹ zurückgestellt”. („Reuț a returnat un [...] de guldeni reuniunii «Ajutorul Școlar»”). Cum zurückgestellt („returnat”), dacă nici pe vremea când i-am dat eu lui Reuț banii, reuniunea încă nu exista, și nici de la reuniune Reuț banii nu i-a primit, ci de la mine? Și cum că nici măcar nu întreabă, atâția au fost banii de la mine ori mai mulți? Parcă-i complot mestecat cu abuz de încredere și cu perfidie tâl...ească²².

Fiind lucrul așa cum l-am descris aici, te mai rog, domnule Dumitraș, ajută-mi!

Mijlocește la un competente în afaceri de acestea să-mi facă conceptul, cum să scriu la Senatul Țării, ca să revoace respectiva hotărâre? Ori să spună de n-ar trebui mai întâi să-l rog pe Senat să poruncească Consiliul școlar ținutul, ca să-mi răspundă ori într-un fel, ori în altul la cererea mea, ce-am făcut-o la povățuirea lui Cochanovski. Căci altfel e ca și sigur că nu mi se va răspunde și eu în persoană, a mai face vorbă cu un om (căpitanul), ce – ca să nu zic, m-a înșelat – mi-a promis ceva ce n-a făcut și încă îmi răspunde în oficioasa sa, ca în ironie mușcătoare, că asupra lui Reuțu n-am ce mă plânge. Frumos! În loc ori să mă învețe ce și cum să fac, ca să înființez fundațiunea, zice că va veni sigur încoace și va pune la cale, și, în loc să vie și să puie la cale – atare făptuire și atare răspuns.

Și acum, scuză-mi, te rog, molestarea aceasta și fii-mi bun, cum ai fost către mine și știi că și ești.

Salutare!

B.A.R. 1(4)

XXII

IV

[...] ²³școlarii ortodocși de-aici.

Ai văzut din oficioasa către mine că ea nu spune mai detaliat nimic, decât că banii s-au redat reuniunii „Ajutorul școlar”, menită de a ajutama școlarii de aici, fără a spune de ce confesiune.

Fie că această reuniune e într-adevăr numai pentru sprijinirea școlarilor ortodocși. N-a fost să mă întrebe și pre mine, de dau eu banii încredințați provizoriu lui Reuțu acelei reuniuni și de atâția-s banii încredințați lui Reuțu, câți el spune că i-am dat? Această dublă împrejurare e, foarte probabil, și cauza, de ce totul s-a făcut fără știrea mea: una, ca să nu cumva mă opun trădării banilor la reuniune și alta, ca să nu-l refuzesc pe Reuțu...

²¹ Formă în text.

²² Formă în text.

²³ Lipsește începutul.

Aice îmi vine și alta în gând, și adică: arătând eu, după venirea mea încoace, reaua stare a școlii de aici Căpitanului Cheșman și acuzarea lui Reuțu, mai mult cu secretariatul financiar al comunei, decât cu școala (o ocupațiune aceasta, ce a adus după moartea primarului, al cărui secretar B. [...] era comunei o lipsă de aproape 2000 fl.) odată Cheșman îmi zise: „Ja, aber Sie wollen wie ich – höre, die dortige S...”. [„Da, dar dumneavoastră vreți să ... cum aud eu – de acolo ...”]. Și aice, pare-mi-se, e de căutat propria ori una din cauzele de ce mi s-au contrabandat paralele cu totul pe după spatele meu, și chiar și cu neținerea cuvântului lui Rottenburg, că va veni încoace și va pune toate la cale.

Vor fi 10–12 zile de când am făcut însă o arătare la Senatul școlar al Țării, cum stă treaba, și l-am rugat să dea ordin Consiliului ținutal ca să refereze în oarecare fel, cererea mea din 2 septembrie a[nul] a[cesta], în care arătând eu lucrul, cum stă el cu banii dați de mine, parte contribuiți, parte colectați în biserică, cerui o cercetare și o hotărâre pre baza rezultatului acelei cercetări. Nu-mi vine încă nimic și poate, în consecința urmării lor, până acum, nici nu mi-o veni ceva.

Pre Domnia Ta deci te mai rog, să fii așa bun și, știind D-ta din prezentele zise, cum și din epistola-mi precedentă totul, și aceea adică, că eu n-am fost întrebat și nu m-am declarat că banii colectați de mine conced să facă parte din fondul reuniunii „Ajutorul școlar”, să-mi spui ce să fac, de nu mi-a venit nici de-acum vreun răspuns la cererile mele către Consiliul ținutal și către Senatul Țării? Să nu fac o arătare la Ministerul Cultelor?

Eu nu mă opun „par tout”, ca banii mei de până acum să fie întru ajutorul școlarilor de aici. Dar vreau să rămână ca o sprijinire din partea bisericii, prin urmare, și sub administrația ei, cum mi-a fost scopul primordial.

Afară de aceasta, așa o tratare cum e aceasta a bunelor mele intențiuni pentru școală, este ea demnă aici și nu în Tombuctu?

Fii bun, Te rog, și primește salutările mele cele mai intime, cu rugarea să nu bănuiești, că atâta Te necăjesc.

Al Domniei Tale,
vechiul Iraclie

B.A.R. 1(4)
XXII

V

[Frătăuții Noi] 5. 4. [18]92

Poate ar fi bine să spună „G. Bucovinei” și, respectiv, „Doamnele Române”, ce atitudine s-ar cuveni să luăm noi, Românii, la aceste scopuri și intențiuni, ce e ca să se inițieze și înființeze de Nemți.

Salutare!

Iraclie

B.A.R. 1(5)
XXII

VI

[Frătăuții Noi] 30.12.[18]92

Stimate și Iubite Domnule Dumitraș,

Cugetând – cum cugetă și alți oameni, la trecutul meu și la cele ce-s și cum îs în lume; mai auzii săptămâna trecută de la dl. Ilariu, care mă și onora cu invitarea la sine la masă, o vorbă, cugetai și la ea pe drum acasă și făcui ceva.

Domnul Ilariu, vorbind noi de așezarea de paroh la Vicovul de Sus și despre acela care, după cum se știe, că acel post de paroh are să-l capete, ca unui amic al casei D-lor Voastre, îmi zise: „Și tocmai acela parohia să o capete, pre carele cel mai puțin l-aș fi dorit, căci (aici poate vei fi știind ce a adăugat).

În acea, deci, confidență, în care mi-a spus dl. Ilariu cuvintele acelea, își spun și eu ce am făcut.

Am zis mai sus că, „văzând ce-i și cum îi în lume”, adică, că și oameni fără rost de vrednicie capătă posturi dacă se urcă pe umeri de ajutor protecțional, am scris domnului Baron Nicu Hurmuzachi și l-am rugat, ca pre un vechi cunoscut și binevoitor, să se pună pe lângă Mitropolitul (nu râde!), ca să mă ia în combinațiune la așezarea definitivă a postului de protoprezbiter în acest decanat.

Știu eu ce gândești aici și știu și eu că-i așa. Însă, totuși, am făcut-o, ca să se constateze și mai mult că nepotismul la noi întrete serviciile nu numai goale, ci și – rodnic – efective. Știu ce zic și de aceea zic că – cu privire la serviciile mele de 43 de ani, și este așa.

Cercetarea disciplinară, ce am avut-o aice pentru afurisita de „Foiță” n-a fost din vina mea, ci din vina împlinirii slujbei mele și față de oameni și față de învățător.

Și ca să nu las o lacună între eventuala „punere pe lângă Mitropolit” a d-lui Hurmuzachi, am făcut pentru acea „luare în combinațiune” și o hârtie formală către „Ordinariat”.

Acuma vin și Te rog, ostenește și D-ta până la dl. Hurmuzachi și spune-i că Te-am rugat anume de aceasta, să-l rogi, adică, și D-ta, să [se] pună pe lângă Mitropolitul pentru ce l-am rugat.

Nu-i destulă dovedire a nepotismului, vreau să zic: a recompensei meritării, parohia însăși a Vicovului de Sus. Încă respectivului (!) și protopopia?! Dându-i-se, deci, decretul de paroh, nu s-ar putea da, tot provizoriu, protopresbiteriatul mie, celui mai bătrân în decanat? Bacinski în Ilișești e mai bun decât mine?

Dară, cum zisei: măcar ca să se dovedească și mai mult că simonismul și nepotismul au la noi loc superior de ani de muncă cu sărăcie, dară cu foloase pentru biserică, am făcut acei pași și tot în acel scop Te rog cu toată intimitatea și pe D-Ta să fii așa de bun și să vorbești cu d-l Hurmuzachi!

Cu „Vasilică” cred că în dar ai vorbi, că dacă Mitropolitul îi cumnat al doilea cu respectivul, apoi el e nepot al acestuia.

Să mai spun ceva? Nu, decât că te salut cu drag și stimă!

Iraclie

B.A.R. 1(6)

XXII

VII

[Frătăuții Noi] 4. 6. [18]91

Multe te-am rugat și multe din ele mi-ai și făcut, iar ce n-ai făcut, știu că nu voința Ți-a lipsit, ci puțința.

Dacă acum Te-aș ruga ceva, ce sunt sigur că vei putea: vei putea să faci și că făcând, vei face cu cel mai posibil de bun succes. Căci și de aceea sunt sigur că numele și pozițiunea D-Tale socială, nepomenind și de cea literară, are pond și valoare.

Am cerut, acum, după 44 de ani de serviciu, și după cum am documentat prin alegate, nu fără succes pentru Stat și Biserică, un adaos personal, se-nțelege, ca la Consistoriu, ca să mi-l mijlocească. Și eu cred că mi l-ar și mijloci, numai dacă ar vrea, și ca să vrea ar avea și pe ce se baza, numai și aici o vroință de ar fi, ca acele momente pe care s-ar putea baza să le suleveze din delegate și să le aprețuiască cu benevolidate, cum zice [ilizibil].

Dacă pentru această benevolidate „om n-am în Consistoriu, cu afecte benevole către mine ...”

La referirea suplicei mele în ședința Consistorială și în recomandarea la Guvern – vorbirea și condeiul ar trebui de același făcute și denegrarea suplicei mele n-ar putea să urmeze. Astfel, așa adică, cum se zice, numai ca mâna stângă, vorba și condeiul, tot numai mâna stângă și condeiul și la Guvernul local și la Ministeriu află. Asta e știut.

Te rog, deci, fii bun și ia-Ți osteneala într-o oară liberă și mergi la Părintele Călinescu și de socoți și la referentul său, că cumva nu-i și referent S[finția] sa și vorbește-le cum îți dă inima către mine...

Încă înainte de a fi eu prezent, am servit mai trei ani bisericești la Lemberg, ca [și] cantor bisericesc, fără nici o plată (documentat).

Abia prezent ajuns, m-au trimis, la propunerea personală a șefului țării de sancțiunea Baronului Henniger în fundăciunile munților, la Șipot, să pacific de Cobiliță suriscitatele comune Șipot, Izvoare și Sulița. Mi-a succes (documentat).

De acolo m-au chemat la Boian: din mai 400 de familii scrise la unire, au rămas numai 82 și aceste nu din vina mea ci... (documentat) și acolo m-a sărăcit.

De atuncea nu fac bani și avere, ci slujbă și deși cu semne mari, mici, dar zădarnice, cum altfel nu se poate.

Acum bătrânețele mi-s grele... și aci, cu 56 florini pe lună și venituri, ca în zilele de astăzi greu, tare greu le port neavând nici corp sănătos.

Te rog, ca egumen la care m-am oferit, n-ar fi partea mare, azi – dacă aceasta ce avem să spun acum Ți-aș spune altă dată.

Fii sănătos.

Te salut cu drag.

Iraclie

Epistola mea de mai [ilizibil] cred că ai primit-o, în care ți-am raportat pe scurt despre călătoria mea la București și la Sibiu și Brașov.

B.A.R. 1(7)

XXII

VIII

[Frătăuții Noi] 30. 8. [18]94

Așa-i că Te pricep; de ce nu-mi scrii? Că n-ai, adică ce-mi scrie, căci nu putuși afla ceva sigur?

Ei bine, dară scrie-mi măcar ce-ar fi cauza, că nu-Ți putu spune întrebatul ceva pozitiv, ori așa, ori așa? Nu cumva că Cosub și-a revocat deja strămutarea sa?

Să fi spus adică, acum, vinerea trecută, călugărul Nichitovici din Putna cooperatului meu în Rădăuți că Cosub rămâne la Putna, căci călugării îl roagă să rămână și feciorului său i-ar fi mai bine.

Fie, însă eu totuși aș dori și aș avea chiar lipsă să știu ce-i și cum acolo la Consistomiță, ce adică acolo se scoposește să se facă? Și de aceea Te rog, fii bun și să-mi scrii.

Dar de nu poți afla nici în această direcțiune nimică sigur, mă mulțumesc și cu atâta, numai caută să fii sănătos și voios!

Eu Te salut cu iubire și stimă!

Iraclie

La bal la Rădăuți cred că voi veni, să Te văd jucând ori cu cuscă-Ta din Burla, ori cu – ca și dumneaei – madama Turturean din Horodnic, dacă n-a fi Filipovici acolo...

B.A.R. 1(8)

XXII

IX

[Frătăuții Noi] 8. 2. [18]95

Stimate și Iubite Doamnele Dumitraș!

„Vatra”, în nrl. ei 2 din acest an, spune că un I. C. Giorgan ar fi scris și supus Academiei spre premiere *O pagină din viața marelui Ștefan*.

Poate, și e și probabil, că această scriere va fi deja și tipărită și de da, și posibil de căpătat, se-nțelege că prin cumpărare.

Te rog, deci, și tare Te rog, fii bun și află, de se poate acea scriere căpăta, și de da, unde și la cine.

Tare aș dori acea scriere să o am. Și-apoi fii sănătos, salută-mi pe dl. Slavici și pre D-Ta cu stimă și iubire.

Iraclie

B.A.R. 1(9)

XXII

X

[Frătăuții Noi] 27. 2. [18]95

Eu, din cifrările alăturate ad I, am înțeles că 10 fr. costă istoria lui Xenopol, care să-i plătesc în trei rate lunare, și îndată i-am și trimis 5 fr., cu promisiunea că, îndată după primirea opului, îi trimit și ceilalți 5 fr.

Da, și-ai găsit, ori, cum zic muntenii, „Aș!” În cifrajul II nu știu ce spune, ori că „a nu trimite 25 de florini”, ori de „a-mi trimite”. I-am trimis, deci, încă 5 fr. Și acum mi-au venit toți înapoi cu cuvântul de pe mandatul poștal „retour”.

Și D-Ta ești istoriograf?... Fii, dar [ilizibil] cum spre onoare să-Ți spun, că nici nu scrii ca Xenopol.

Așadar, opul lui costează bagatela de 30 florini!

Vaaai de mine: unde pot eu atâta plăti!

Nici ca egumen, care, cum se pare, nici n-oi fi.

Ai auzit, poate, că băieții din Putna unanim, inclusiv ca Mloșniță din Vicov, au refuzat propunerea Consistoriului, ca să mă aleagă pre mine.

Asta, cât m-ar privi pre mine, n-ar fi nimic, dacă ar ști coioșii, vreau să zic cuvioșii din Putna ceva în contră-mi, ce – neștiind, Consistoriul mă ține demn de egumenie. Dar presupunerea aceasta n-are nici un motiv. Așadar, refuzând călugării (ba, orice alta vrei, numai călugări nu!) propunerea Consistoriului, împotrivirea lor e direct în contra Consistoriului.

Ce oare să fie aceasta?! Călugării singuri, din partea și capul lor, nu cred că s-ar încumeta la o atât de mare împotrivire față de Consistoriu și de mitropolit. Trebuie, deci, să existe o inspirațiune extremă și de nu cumva din mocirla aceea, de unde și-n gazete și-n Dietă se aruncă invective mișelești asupra noastră și asupra Consistoriului.

Ce-i acuma, ce va face Consistoriul, nu știu, și ce-i mai rău, fiind acum săptămâna întâia din postul mare, eu la Cernăuți nu pot merge.

Aud că Cosub se cere din nou să rămână la Putna. De ar fi adevărat, atunci aș da poate de ața Ariadnei în acel complot de la Putna. Ca, adică, să nu se dea cumva posibilitatea, despre o parte, a se auzi din lume, că acum altă conducere are Putna, nu ca ceea de sub Cosub.... iară despre altă parte, că inventarul mănăstirii nu

s-a aflat – [ilizibil] B. Cuvioșia Sa singur a uneltit complotul, ca să capete titlă de a rămâne la Putna.

O, de ai avea când a Te întâlni cu părintele Călinescu, ai afla toate și, ca bun ce-mi ești, mi-ai scrie.

Salutare!

Irachie

B.A.R. 1(10)

XXII

UN MEMORIALIST BUCOVINEAN NECUNOSCUT

OTILIA HRIHORCIUC

Lucrarea *Scurt istoric al celor două războaie mondiale. Memorii*, începută în luna mai 1981 și terminată în luna iunie 1983, aparține lui Constantin Hrehorciuc, originar din Sucevița, fost adjutant, comandant de secție de jandarmi și anchetator penal.

Lucrarea conține două volume dactilografiate și legate, însumând 567 de pagini. Primul volum este o cronică a celor două războaie mondiale și a evenimentelor mai importante din România postbelică, mergând până în anul 1981, așa cum au fost văzute ele cu ochii autorului. Cel de al doilea volum cuprinde memoriile sale nu mai puțin lipsite de interes istoric.

Constantin Hrehorciuc s-a născut în comuna Sucevița, la 24 mai 1897, fiind martorul celor două războaie mondiale, care i-au marcat viața. În cele 300 de pagini ale părții întâi, autorul conturează un fel de cronică a celor două războaie. Momente și evenimente diverse sunt tratate în mod diferit: unor momente autorul le acordă o importanță mare, rezervându-le un spațiu generos, iar alte episoade sunt consemnate doar prin simple informații ori sub forma unor tabele cronologice.

Partea a doua a lucrării conține memoriile autorului, începând din copilărie până la evenimentele anului 1982, când autorul avea vârsta de 85 de ani. Autorul își realizează autobiografia cu o evidentă preocupare pentru realism și obiectivitate, iar cele 267 de pagini nu par a fi suficiente pentru a acoperi o viață dominată de sentimentul responsabilității și dreptății. Constantin Hrehorciuc vede lumina zilei în familia lui Teodor și a Zamferei Hrehorciuc, o familie numeroasă și care nu a fost lipsită de griji. Tatăl autorului se îmbolnăvește și se stinge din viață în 1908, lăsând toată grija casei în seama băieților mai mari. Constantin Hrehorciuc este nevoit adeseori să renunțe la frecventarea cursurilor școlii din localitate, încercând să-și câștige existența lucrând cu ziua. În 1915, la vârsta de 17 ani și 9 luni, este mobilizat și distribuit la săparea tranșelor, sub comandă austriacă. Următoarea etapă din viața autorului este redată în paginile pe care le publicăm aici, care rememorează participarea sa la evenimente și operațiuni din Primul Război Mondial.

După reîntoarcerea în localitatea natală, datorită transformărilor administrative aduse de reîntregirea națională a țării, Constantin Hrehorciuc se angajează, ca jandarm, începând cu data de 1 august 1919, având gradul de sergent. De aici

povestirea se va prezenta din perspectiva meseriei pe care a îmbrățișat-o și care nu era lipsită de riscuri sau responsabilități. Exemplele de situații sau cazurile concrete relatate de autor, meticolos, cu multe amănunte, evocă memorialistic aspecte ale istoriei locale sau chiar naționale. Evenimentele își urmează cursul cu etape importante în viața autorului, dintre care enumerăm câteva, la care gradul său de implicare a fost mare: școala de jandarmi (1921), diferite avansări: plutonier (1923), șef al postului de jandarmi Răstoace (1922–1924), participarea la soluționarea unor infracțiuni, crime, jafuri etc.; mutarea la Cernăuți cu serviciul (1924), căsătoria cu o fată din Cernăuți (7 decembrie 1924), secretar al Legiunii de Jandarmi Cernăuți (1932), plutonier major (1932), participarea la evenimentele din 1940–1941; trăirea dramei evreilor din timpul celui de al Doilea Război Mondial; comandant al unui lagăr de prizonieri din Zalău (1946); demisia sa, după o vechime în muncă de 30 de ani și 6 luni (1946); comerciant de vin, administrator de cantină, în mai multe localități ale țării și în cadrul cooperativei muncitorești de consum, după retragerea din activitatea militară (1952).

Fără a avea calități artistice aparte, amintirile lui Constantin Hrehorciuc prezintă, în primul rând, un indiscutabil interes documentar. Prin multe particularități, ele sunt un document de epocă. Pentru a nu afecta atmosfera epocii tumultuoase care le-a născut și a nu risipi farmecul povestirii, am respectat cât mai mult cu putință particularitățile limbajului folosit de autor. Regionalisme fonetice, lexicale și gramaticale, expresii populare, precum și forme arhaice păstrează, astfel, ceva din universul pitoresc al Bucovinei de altădată: *să ne adiminească* (să ne ademenească), *buncher* (buncăr), *ceti* (citi: „se putea ceti pe fețele tuturor groaza și frica de moarte”), *condițiuni* (condiții), *corciuri* (tufișuri), *deționar* (dicționar), *demineața* (dimineța), *devizie* (divizie), *devulgare* (divulgare), *am înșfăcat pe umăr* (am luat repede pe umăr), *ne-au adus laude* (ne-au lăudat), *a căzut în leșin* (a leșinat), *lune* (luni: „lunele de iarnă”), *margină* (marginea), *am marșeluit* (am mărșăluit), *merinde* (hrană rece), *ordinei* (ordinii), *presioneri* (prizonieri), *am fost rămas* (am rămas), *rucsace* (rucsacuri), *somațiune* (somație, somare), *sublocotinent* (sublocotenent), *șprangă* (odgon, funie, cablu, pară), *ni s-a fost terminat* (ni s-a terminat), *treicolorul* (tricolorul), *să îmblăm* (să umblăm). Punctuația și ortografia din text sunt, însă, cele stabilite de Academia Română și în vigoare astăzi. Intervențiile noastre în text sunt peste tot marcate prin croșete [].

[Pe Frontul Italiei*]

La data de 21 mai 1915, când împlinisem vârsta de 18 ani fără trei zile, am fost trimiși împreună cu alți tineri de vârsta mea la Cercul de Recrutare Rădăuți, care era evacuat la Lemberg, în Galiția, unde am fost recrutați și numai pe mine

* Textul este publicat și de Marian Olaru, care valorifică și alte fragmente din manuscris, în periodicul „7 zile bucovinene”, Rădăuți, anul II, nr. 58, 59, 60, 64, 2001; anul III, nr. 65, 2002, cu titlul *Destin românesc*, I–V.

m-au repartizat la Regimentul 22 Infanterie din armata austro-ungară, a[1] cărui P. S. se afla la Frýdek-Místek, unde am fost trimis cu foaie de drum și hrană rece pentru trei zile. Prezentându-mă la această unitate militară, unde am fost luat în primire de către un caporal rezervist, Ștefan Procopciuc, de loc din comuna mea natală, care se afla la acel regiment ca instructor și în ziua respectivă se afla ca sergent de zi pe campanie. Chiar în aceeași zi am primit echipamentul și armătura necesară pentru instrucție, iar în ziua următoare am și fost scos la instrucție. La câmpul de instrucție, am avut ca instructor pe un sergent rezervist, Hrișcă, din Cernăuți, care era un instructor foarte bun, dar și foarte sever și pretențios, așa că, în timp de patru săptămâni, a făcut din noi cei mai buni luptători. După această perioadă de instrucție, am fost repartizat la Batalionul de Marș Nr. 15, în cadrul căruia am mai făcut câteva exerciții și teme de luptă. După circa 10 zile, m-am îmbolnăvit de tifos ex[an]tematic, din care cauză am fost internat într-un spital militar din acea localitate, timp de 6 săptămâni, unde mi s-a aplicat tratamentul adecvat acestei boli, mai mult prin injecții, timp de trei săptămâni, în fiecare zi. După 6 săptămâni, am fost trimis la un centru de co[n]valescență din Staiersmark, unde am mai stat încă 6 săptămâni în barăci bine încălzite, unde se aflau câteva mii de militari, toți foști bolnavi de tifos. După 6 săptămâni, am fost trimis din nou la unitatea din Frýdek-Místek, când era deja format Batalionul de Marș Nr. 19, în care am intrat și eu, după ce mai întâi am fost echipat cu echipamentul necesar pentru front, în greutate totală de circa 30–35 kg, care se compunea din: 3 cămăși, 3 perechi indispensabili, 1 flane de lână, 1 pătură, 1 foaie de cort, 1 pereche de cizme, 3 perechi de ciorapi, din care 1 pereche de lână, 2 perechi obiele, 3 cutii conserve și circa 2 kg biscuiți. Aceasta constituia rația de rezervă de care era cu desăvârșire interzis ca să te atingi, decât atunci când se dădea ordin. Pe lângă acestea, mai aveam arma cu baionetă, lopata [L]ineman[n], un târnăcop mic pentru săpat adăpost, 250 de cartușe și sacul cu merinde, plus îmbrăcămintea, care se compunea din: cămașă, indispensabili, pantaloni, veston, manta, capelă¹, bocanci cu talpa dublă și centură cu 2 cartușe.

Am plecat cu acest batalion pe frontul Italiei.

Înainte de a intra pe poziție, am mai făcut timp de circa 10 zile diferite exerciții și teme de luptă, după care am plecat pe poziție, la Monte Lemerle, niște munți numai din piatră goală, unde se afla Divizia 43 Infanterie Austriacă, care se compunea din: Regimentele 20, 22, 24, 36, 41 Infanterie și 1 regiment de artilerie, plus celelalte servicii necesare pe lângă o mare unitate. După ce am precizat mai sus că Monte Lemerle era un munte din piatră goală, care era apărat de către cele mai speciale unități militare din armata italiană (Alpini și Berseleri) [Bersaglieri]. Alpinii se comparau cu vânătorii de munte din armata română, având pălărie cu o pană, iar Berselerii aveau tot o pălărie rotundă cu boruri tari și cu mai multe pene

¹ *Capelă, capele*, s. f., șapcă de postav cu cozoroc moale, purtată de militari; după autorii DEX-ului (1975, 1996), provine din ngr. *kapello*, it. *cappello*; în graiul din Bucovina, prin generalizare, folosit și cu sensul de bonetă militară.

de cocoș. Acești militari erau socotiți ca cei mai buni, cei mai iscusiți, cei mai tacticoși și mai iuți din toată armata italiană și în special la luptele din munți, cum erau Monte Lemerle. Pe acest munte armata austriacă a avut cele mai mari pierderi în oameni. Prin luna iunie 1916, Divizia 43 Infanterie a fost aproape complet decimată, rămânând în viață cel mult 25–30 oameni dintr-o companie, care avea un efectiv de război. Din această cauză, această devizie a trecut în refacere, fiind înlocuită cu o altă devizie. După refacerea și respectiv completarea cu noi batalioane, sosite de la P. S., am plecat pe frontul de la Cherț, unde, timp de trei luni și ceva, au avut loc mai mult lupte de hărțuială, când noi, armata austriacă, ocupam Cherțul, când armata italiană îl reocupa, și tot așa a continuat acest joc de hărțuială până în dimineața zilei de 10 octombrie 1916. În aceste lupte de hărțuială, am luat parte în câteva rânduri la lupte de baionete, lupte corp la corp, dar, ca prin minune, am scăpat nerănit, nevătămat, cu toate că inamicii din fața mea, aveau o prezență mult mai bărbătească, atât ca fizic, cât și ca vârstă, însă [erau] lipsiți de iuțeală și tactică.

În dimineața zile[i] de 10 octombrie, cam pe la orele 5–5,30, în timp ce Compania a 3-a din Batalionul 1, din care făceam parte, ne aflam pentru 3–4 zile în refacere, la circa 2 km în spatele frontului, aceasta era o regulă că, atunci când pe ambele fronturi era liniște, se acorda în fiecare lună, la câte o companie din fiecare batalion, acest repaus pentru refacere, italienii, respectiv armatele italiene, au dezlănțuit o puternică ofensivă, cu toate gurile de tun, inclusiv brandurile, pe o lungime a frontului ocupat de circa două divizii austriece, bătând fără întrerupere timp de 5–6 ore. Când s-a dat alarma, am luat cu noi numai armele cu sacii de merinde și cartușele, iar rucsacele, [împreună] cu restul echipamentului, au rămas sub supravegherea unui ostaș. Noi am luat-o în pas alergător spre poziție, când [li] se putea citi la majoritatea ostașilor în față frica de moarte, chiar căpitanul, comandantul companiei, de fricos ce era, nici nu mai putea da comanda și ordinele necesare în situația în care ne găseam. Un sergent, Mândrilă, încheietor de pluton, de loc din comuna Horodnic, de frică, a căzut în leșin și nu ne-a mai urmat. [Am ajuns] cu foarte mari riscuri și dificultăți până la linia 1, deoarece proiectilele inamice cădeau și în spatele frontului pe o porțiune destul de mare. [Am intrat] în linia 1 de tranșee, unde brandurile cădeau unul după altul, care răscoleau pământul și distrugeau tranșeele. De cum am intrat în tranșee, pe căpitan, comandantul companiei, nu l-am mai văzut, ca și cum ar fi intrat în pământ. Cum fiecare pluton avea săpat în piatră, cam la 500 m în spatele liniei 1 câte un buncher (adăpost), în cursul acelei zile, din cauza proiectilelor care cădeau în tranșee, de nenumărate ori, am fost siliți a părăsi tranșeele și pleca la adăpost. Când artileria inamică mai reducea din intensitate, reveneam din nou în tranșee, însă de fiecare dată mai cădeau din rândurile noastre, morți sau răniți, fără ca să ni se fi transmis ajutoare pentru completarea golurilor. Între orele 15–16, din grupa mea de luptă, compusă din 10 oameni, am fost rămas numai cu 2 oameni pe lângă mine. Cum în ziua aceea, fiind o zi cu soare și cald, nu mai puteam de sete, cu toate că toată ziua nu

mâncasem nimic, cam pe la apusul soarelui, când mă aflam în tranșee numai cu cei 2 soldați despre care am amintit mai sus, care erau mai în vârstă ca mine, de loc unul din comuna Arbore și unul din Voitinel, iar când priveam în dreapta și în stânga nu se mai vedea nici un soldat în viață decât numai cadavre. Cum în spatele nostru se afla un șanț de comunicație, care ducea spre linia a 11-a de tranșee, dar fără apărare, ne-am trezit deodată în spatele nostru cu o grupă de militari italieni, care veneau pe șanțul de comunicație din linia a 11-a, în fruntea cărei grupe se afla un subofițer cu pistolul în mână, cu o caschetă de metal pe cap și o placă de metal care îi acoperea pieptul, iar militarii din spatele acestuia escortau un grup de circa 30–40 prizonieri. La somațiunea din partea acestuia din fața grupei, am făcut semne că ne predăm și, astfel, am fost încolonați între ceilalți prizonieri și ne-a condus în partea dreaptă pe tranșee printre cadavre. Mergând pe tranșee, am găsit un rucsac plin cu echipament (numai haine de îmbrăcăminte), pe care l-am înșfăcat pe umăr. Cam la circa 500 m, unde la un punct erau tranșeele distruse de proiectile, pe unde am trecut și ne-a dus spre tranșeele italiene, la distanță de circa 5–600 m, în timp ce eram escortați spre tranșeele italiene, artileria austriacă, de undeva din spate, arunca ici colea câte un proiectil. Intrând în tranșeele italiene, era deja întuneric, aceasta și din cauză că tranșeele lor erau acoperite. În tranșeele italiene era o organizare cu totul deosebită, față de tranșeele austriece, prin faptul că ostașii italieni nu aveau asupra lor decât arma și muniția necesară, iar hrana care se compunea din pâine în saci și lăzi cu marmeladă și brânză șvaițer, se aflau pe niște priuri, din distanță în distanță, de unde fiecare ostaș servea când avea nevoie. În tranșee, de prima dată, am fost întrebați dacă este multă armată austriacă (molto tedesco), la care le răspundeam că este foarte multă, iar dâșii înjurau „sacramento, tedesco de la madona”. Apoi am fost întrebați dacă avem foame, însă cu toate că în ziua aceea nu mâncasem nimic, așa după cum am menționat mai sus, foame nu aveam, dar de sete nu mai puteam și am fost serviți cu puțină apă din niște damigene, după care mi-am luat și 2–3 pâini în rucsac. Imediat după aceste chestionări, am fost escortați la circa 3 km în spatele frontului, unde erau construite mai multe barăci în acest scop. Așa după cum am mai menționat mai sus, că în cursul acelei zile, cu toate că nu mâncasem nimic, dar din cauza căldurii și alergăturilor toată ziua și mai presus de toate groaza și frica de moarte, nu aveam foame de loc dar de sete nu mai puteam. Ostașii italieni, cu toate că noi eram inamicii lor, dar au avut o purtare și o atitudine foarte corectă și plină de umanitate față de noi și astfel ne-au cărat apă timp de câteva ore cu găleți și damigene, până ne-a[u] potolit setea la toți, după care am început ca să mâncăm câte ceva.

În dimineața zilei următoare, am fost escortați încă vreo 5–6 km, unde se afla lagărul de prizonieri, tot în barăci, construite în acest scop. Acolo s-au întocmit tabele nominale de toți prizonierii, de către furieri și secretari dintre prizonierii mai vechi, însă sub supraveghere[a] și controlul italienilor. Tabelele nominale cuprindeau: numele și prenumele, gradul, unitatea din care a făcut parte, locul unde a fost luat prizonier și locul natal, comuna și județul.

Vom reveni la data când Divizia 43 Austriacă, pe la sfârșitul lunii iunie 1916, a intrat refăcută pe poziția frontului de la Cherț, când la grupa a 11-a din Frontonul 3 lipsea comandantul de grupă, din lipsă de gradați, comandantul plutonului m-a numit comandant de grupă, cu toate că ceilalți ostași din grupă erau mai în vârstă și mai voinici ca mine. Am îndeplinit acest serviciu ce se cerea unui comandant de grupă în bune condițiuni, așa încât comandantul de pluton a rămas mulțumit și a făcut raport la companie, ca să mă propună pentru avansare la gradul de caporal și, astfel, cu data de 1 august 1916, mi-a venit avansarea la gradul de caporal, fără a mai fi avansat mai întâi fruntaș, conform regulamentului.

Aici am fost ținuți până în ziua de 15 octombrie 1916, când am fost îmbarcați în trenuri și transportați în orașul Genova, unde am mai fost ținuți vreo 48 de ore, apoi îmbarcați pe un vapor, cu care am plecat până la un port din insula „Sardinia”, cu bărci cu motor ne-a[u] transportat pe insula „Asinara”, distanță de circa 20 km. Insula Asinara se află între cele două provincii Sardinia și Sicilia.

Pe această insulă am sosit pe la sfârșitul lunii octombrie 1916. Această insulă avea o lungime de 64 km, iar lățimea, pe alocurea, nu avea mai mult de 1 km, așa încât, când marea era agitată și valurile mării se loveau de malurile insulei, stropii de apă ajungeau până la noi. Această insulă avea mici ridicături numai din piatră, dar avea și mici porțiuni de șes, fără piatră. Pe insulă nu exista [vegetație]: arbori, iarbă etc. în afară de niște corciuri² cu nu[și]jele, având o lungime de circa 1,50 m și o grosime de circa 4 cm în diametru, care erau smulse de prizonieri și cărate cu brațul la bucătăriile unde ni se gătea mâncarea. Aceste nuiele le ardeau așa verzi, așa cum arde lemnul de mesteacăn.

Pe această insulă erau circa 15 000 de prizonieri, fiindcă numai la ofensiva din 10 octombrie au fost luați prizonieri în jur la 12 000, dar nu toți au fost duși pe această insulă, ci prin alte lagăre din țară. Prizonierii de pe această insulă erau de naționalități diferite: români din Ardeal, Banat și Bucovina, maghiari din Ardeal și din Ungaria, slovaci și bosn[i]eci, iar în majoritate erau maghiari.

Prizonierii erau cazați în foi de cort. Din trei foi se forma un cort pentru trei persoane. Înăuntrul cortului se săpa un mic șanț, cam de 40–50 cm adâncime și de circa 35 cm lățime. La intrarea în cort, pe partea stângă, era amenajat [un] spațiu pentru dormit, pentru două persoane, iar pe partea dreaptă pentru una persoană. Pe ambele părți era așternută câte o rogojină, iar pentru învelit câte o pătură și sub cap, în loc de pernă, puneam hainele de pe noi. În timpul zilei, când ședeam pe priciurile respective, lăsam picioarele în șanțulețul amintit mai sus, așa cum s-ar șede pe o dormeză sau pe un scaun.

² *Corci, corciuri*, s. n., regionalism, întâlnit și astăzi în graiul din Bucovina, cu sensul „tufă, tufiș”. DEX nu-l menționează în nici una din edițiile sale (1975, 1996). Alexandru Ciorănescu îl menționează, însă, în *Dicționarul etimologic al limbii române*, Ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă, de Tudora Șandru-Mehedinți și Magdalena Popescu-Marin, București, Editura Saeculum I. O., 2002, p. 239. Întâlnit în Bucovina și Maramureș, are sensurile „desiș, tufiș, hățiș” și provine din ruteanul *korč* (Tiktin).

În timpul zilei aveam voie ca să împlăm pe afară, pe la corturile vecine, pe la cunoscuți, prieteni etc. Insula, cu toate că era înconjurată de ape, dar înăuntrul corturilor nu era apă.

Pe insulă erau organizate mai multe bucătării, în care se pregătea hrana caldă pentru prizonieri, care se compunea din: dimineața câte o porție de cafea îndulcită, la prânz supă cu carne, orez sau macaroane, iar seara o mâncare scăzută din orez sau macaroane. Tot la masa de prânz ni se dădea și una pâine albă de un kg. Dar, cum noi eram tineri, iar aerul de pe insulă între ape fiind tare, mâncam aproape toată pâinea când o primeam înainte de masa de prânz.

Alimentele necesare și apa se aduceau din Sardinia. Pe insulă erau înființate și câteva cantine, la care se găseau de cumpărat aproape de toate, în afară de băuturi alcoolice. Noi primeam solda de prizonier, după grad, ca și în armată. Eu, având gradul de caporal, primeam câte 60 [de] lire pe lună.

Această insulă, înainte de Primul Război Mondial și înainte de a-i da destinația ca lagăr pentru prizonieri de război, era folosită ca închisoare pentru cei condamnați la muncă silnică pe viață, iar clădiri nu exista[u], decât 2–3 clădiri ca penitenciare pentru deținuți și o clădire care servea de administrația închisorii. După înființarea lagărului de prizonieri de război, cum pe insulă fiind destulă piatră, iar între presionieri se aflau meseriași de toate categoriile, s-au construit mai multe clădiri, care, privite de pe mare, rămâneai cu impresia că pe insulă există un mic orașel. Pe insula respectivă nu era iarnă, nu cădea nici zăpadă și nici termometrele nu înregistrau scăderea temperaturii ca să înghețe, dar în lunele de iarnă, începând cu luna decembrie și până la sfârșitul lunii februarie, temperatura aerului era în mică scădere, când începeau ploii și vânturi foarte puternice, ceva mai reci ca de obicei, care ne smulgeau foile de corturi, cu toate că erau prinse puternic cu țărushi în pământ. Au fost cazuri când unele corturi, care nu erau bine asigurate cu țărushi în pământ, au fost smulse și duse de vânt.

Imediat ce am sosit pe insula respectivă, am făcut cunoștință cu un caporal T. B. cu numele de Olenici, care avea la bază 6 clase de liceu, de loc natal din comuna Mahala, județul Cernăuți, cu care legasem o prietenie foarte adâncă și sinceră. După cum am menționat mai sus că subsemnatul nu aveam la bază decât 4 clase școala primară, am avut posibilitatea ca în cele 6 luni, cât am stat pe insulă, să învăț multe probleme de gramatică și matematică. În afară de aceasta, eu aveam un scris corect și citeț și scriam destul de repede, față de pregătirea pe care o aveam, mi s-a dat din partea a cel puțin 10 inși ca să le copiez [di]n carte[a] cumpărat[ă] de la cantină, *Deționarul italo-român*, pe care, în primul rând, mi l-am copiat mie, după care l-am copiat și celorlalți solicitanți.

Pe insulă am stat de la sfârșitul lunii octombrie 1916, până în luna mai 1917, când au venit pe insulă delegați din țară și am fost întrebați care dorim ca să plecăm de bună voie în țară, la munci agricole pe la marii proprietari și pe șantiere de construcție și, astfel, la acest apel, s-au anunțat câteva mii de prizonieri, în majoritate români, printre care am fost și eu. Am fost mai întâi transportați la un

port din Sardinia, de unde am fost îmbarcați pe vaporul Victor-Emanoil și am plecat cu direcția Genova. Vaporul era escortat, ca măsură de securitate, de 5 submarine, 2 pe flancuri, 1 în față și 1 în spate, iar al cincilea ca vedetă, care mergea cu o viteză mai mare înaintea celui din față, cu misiunea de a cerceta și supraveghea traseul respectiv, dacă nu cumva își face apariția vreun submarin inamic. Trecând pe lângă insula Corsica din dreapta noastră, submarinul vedetă a dat seninalul de alarmă că a observat un submarin inamic, care mergea spre insula Corsica. La acest seninal de alarmă, întreg echipajul a fost pus în stare de alertă, au început ca să-și pregătească colacii și bărcile de salvare și, micșorând în același timp viteza vaporului, în care timp pe lângă submarinul vedetă, au mai plecat încă două submarine, cu o viteză mare, în direcția unde a fost observat submarinul inamic. Această stare de alarmă și de panică a durat circa 45 de minute, când cele 2 submarine care escortau vaporul s-au înapoiat, raportând că n-au mai observat nimic suspect și că nu există nici un pericol. În timpul celor 45 de minute, cât a durat starea de alertă, se putea ceti pe fețele tuturor groaza și frica de moarte.

Fără a putea preciza ora, dar era noapte târziu, când am ajuns în portul Genova, unde am fost debarcați și cazați în două cazărmi, unde am stat 2–3 zile, în care timp am fost repartizați, în raport de cerințele din partea marilor proprietari. Eu am căzut într-un detașament de 30 [de] oameni, pentru un boier din provincia Pavia. Ajungând la locul respectiv, însoțiți de către un caporal și un soldat din armata italiană, ni s-a dat o cazare bună, compusă din două încăperi cu câte 15 paturi individuale, cu saltele, cearșafuri și pături. La acest detașament de 30 [de] oameni erau trei militari italieni, 1 caporal care se îngrijea cu aprovizionarea cu alimente necesare hranei, 1 soldat care pregătea hrana, dar aceasta numai pentru demineața și seara și în zilele când nu plecam la muncă, pentru că, în zilele când plecam la muncă, masa de prânz [s]-ja luat la locul de muncă, care masă se compunea din macaroane sau orez scăzut, cu jumări sau cu ulei, pe îndestulate. La locul de muncă de la cantonament și retur, eram conduși de cel de al treilea soldat italian. Toți acești trei militari erau rezerviști, în vârstă, dar oameni foarte cumsecade, cu care ne puteam permite diferite glume.

În primele zile când am fost luați în primire de către cei 2 boieri, ambii frați necăsătoriți, în vârstă de peste 40 [de] ani, unul mic de statură, dar foarte ager, energic și iute, iar al doilea era foarte voinic, care cântărea cel puțin 120 kg, dar mai moale și mai indiferent la toate. De prima dată, respectiv chiar în prima zi, am fost puși la coasă, de cosit iarbă naturală, care creștea prin irigație foarte bogată (mare și deasă). Cum eu și încă doi inși din detașament încă nu avusem până atunci coasa în mână, ne-a fost foarte greu, fiindcă nu aveam experiență la mânuirea coasei, din care cauză nici cositul nu era de calitate corespunzătoare, așa încât boierii nu erau mulțumiți de munca noastră și ne-a[u] pus la alte munci, timp de câteva zile, dar noi, și în special eu, fiind plin de ambiție, mai puneam mâna și pe coasă de câteva ori pe zi, așa că n-a trebuit mult și am învățat ca să mânuiesc coasa în cele mai bune condițiuni și să mă țin după cel mai bun și experimentat cosaș, așa încât și proprietarii au rămas foarte mulțumiți și ne-au adus laude.

În timpul verii eram folosiți la cositul ierburilor naturale, care, datorită irigațiilor, se coseau de 3–4 ori pe vară. Și, cum temperatura aerului fiind foarte ridicată, nu se mai ridica fânul în căpițe, ca pe la noi, ci după coasă imediat se împrăștia puțin, iar în ziua următoare se încărca pe căruțe și se transporta la adăpost. După strângerea recoltei, se da drumul la apă pe întreaga suprafață de teren și se lăsa circa 2 zile, apoi se lăsa retragerea apei, iar după circa o săptămână se da din nou drumul la apă, așa că, după 3–4 săptămâni, iarba era din nou bună pentru coasă. În afară de coasă, [în] tot în timpul verii, am mai prestat și alte lucrări: prima dată la secerat grâul, împreună cu civilii, apoi la secerat orezul, dar civilii, fiind foarte experimentați la seceră, nu ne puteam ține după dânșii și, în special eu și încă câțiva inși din detașament, care până atunci nu avusesem seceră în mână, așa încât pentru noi această muncă a fost foarte grea, din care cauză m-am tăiat destul de tare la degetul arătător de la mâna strângă, la care a rămas un semn ca amintire și până astăzi.

În timpul iernii, eram folosiți la cărat gunoi de grajd pe câmp, făcând platforme pătrate pe la toate colțurile lanurilor, care platforme se făceau astfel: un strat de gunoi și unul de pământ mărunț, până se ridica platforma la o înălțime de circa 2 metri. Aceste platforme rămăneau de putrezeau până în al doilea an. Pe lângă solda pe care o primeam în mod regulat, lunar, solda de prizonier, mai primeam în fiecare sâmbătă seară câte 6–10 lire de fiecare, ca un fel de cinste, fiindcă proprietarii erau mulțumiți de munca pe care o prestam în mod conștiincios. Când ne dădea[u] această cinste, ne spunea[u] în limba italiană „Prego bons mana”. Când lucram în apropierea conacului boieresc, ni se spunea ca seara să trecem pe la conac, unde eram serviți fiecare cu câte un pahar de 250 gr de vin roșu vechi care se întindea ca uleiul, care, după ce-l beam, îl simțeam prin toate vinele. De fiecare dată eram serviți de către o doamnă voinică și frumoasă, care făcea serviciul de menajeră la acești doi boieri.

Prin luna iunie–iulie 1918, m-am îmbolnăvit de malarie, o boală foarte grea și periculoasă, din care cauză am rămas circa 10 zile la cantonament, am fost tratat cu chinină, un fel de tablete foarte amare. Această boală m-a luat de prima dată cu friguri, așa încât, oricâte pături aș fi pus pe mine, tot mă scuturau frigidurile, iar după circa una oră începeau căldurile, așa că trebuia ca să arunc totul de pe mine.

Prin luna iulie 1918, se constituia în Italia Comitetul de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, sub conducerea profesorului Simion Mândrescu, cu scopul de a organiza pe prizonierii români din armata austro-ungară în legiuni, care să participe la luptă alături de armata italiană.

În luna august 1918, în provincia Pavia, unde se afla[u] detașamentul nostru și alte detașamente, pe la alți proprietari, a sosit colonelul Florescu, însoțit încă de doi ofițeri, 1 român și 1 italian. Colonelul Florescu, fiind atașat militar din partea guvernului român de la București, pe lângă guvernul italian de la Roma, ne-a întrebat și ne-a propus ca să ne înscriem ca voluntari în Legiunea Română, pentru a se forma Regimentul Nr. 1 „Horea”, ca să luptăm, alături de armatele italiene,

pentru reîntregirea națională. În acest timp, pentru noi, tinerii români din provinc[i]ile de sub dominația austro-ungară, n-a fost nevoie de multă muncă de lămurire, fiind [e]ntuziasmați și pătrunși de acest sentiment național fără de margini. Ne-am înscris cu toții, în afară de 6 inși din efectivul de 30 de oameni, care n-au fost de acord, fiind și mai în vârstă, între 35–40 de ani. După ce ne-am înscris, ne-a[u] dus cu trenul în Avizano, unde era centrul unde se formase Regimentul Nr. 1 „Horea”. Acest regiment era format din 4 batalioane, fiecare batalion format din 4 companii, cu efectiv de război, de câte 250 de oameni într-o companie, așadar acest regiment avea un efectiv de 4 000 de oameni, plus trenul regimentar și alte servicii etc. În Avizano, am fost echipați cu efecte noi, uniformă italiană, numai cu mici deosebiri că petlițele de la gulerul vestonului și pajura de pe beretă (capelă) din față erau făcute din treicolorul românesc. După ce am fost echipați, am primit și armamentul necesar pentru instrucție și pregătire pentru luptă. Acest regiment era comandat de ofițeri italieni, până la companie, inclusiv, numai plutoanele erau comandate de ofițeri români, [provenind] dintre voluntari[i] în grad de sublocotenent. Prima dată, am primit pregătirea de instrucție militară și de luptă după regulamentele italiene și numai în limba italiană. După o scurtă perioadă de instrucție, de circa trei săptămâni, am depus jurământul de credință pentru regele Victor Emanoil, regele Italiei.

După primirea regulamentelor de instrucție militară de la București, am învățat și instrucția militară în limba română, după care am mai depus un jurământ de credință și pentru Regele României, Ferdinand I.

Prin luna octombrie 1918, a izbucnit epidemia de malarie la Avizano, unde se afla regimentul nostru de voluntari, unde, timp de vreo 10 zile, în fiecare 24 de ore, mureau câte 10–15 ostași și cazurile de moarte aveau loc mai mult în timpul nopții, iar în dimineața zilei următoare venea, după ce se făcea constatarea morții de către un medic, un furgon militar și un preot ortodox care făcea o slujbă de prohod, după care toate cadavrele erau puse pe furgonul respectiv și transportate la cimitir, însoți[te] de o gardă militară și de către preot, iar la cimitir erau îngropa[te] într-o groapă comună. După această operațiune, se făcea[u] de la cancelaria regimentului adrese către primăriile respective, din comunele natale ale celor decedați. Tot acolo, în luna octombrie, m-am îmbolnăvit și eu a doua oară, însă, după câteva scuturături de friguri, am scăpat și de data aceea, dar n-am scăpat definitiv, deoarece, în fiecare primăvară, timp de trei ani, cam prin luna lui aprilie-mai, mă cuprindeau frigurile, dar aceste friguri nu mă țineau mai mult de una zi.

Cu toate că la data formării acestui regiment de voluntari, acesta s-a făcut cu scopul ca să luptăm alături de armatele italiene împotriva armatelor austro-ungare, dar, cu toate acestea, n-am fost trimiși pe front, dar, în schimb, am fost folosiți pentru menținerea ordinii în interiorul respectiv în țară și, astfel, prin luna noiembrie 1918, întreg regimentul de voluntari am fost duși într-un orașel, la circa 5–6 km distanță de capitală (Roma), unde am înlocuit un regiment de infanterie italian, care a fost trimis pe front, pentru motivele că în acel orașel erau mari

tulburări politico-sociale din partea populației civile și militarii aceluși regiment se asociase[ră] acestora.

Când regimentul nostru intra în orașelul respectiv, în coloane de marș, regimentul italian ieșea din acel oraș. Populația civilă, în grupuri pe la porți, prin geamuri și balcoane, privea cu mare uimire și curiozitate, dar nu la armata care ieșea din oraș, ci la armata care intra în oraș și se întreba ce armată o fi aceasta, compusă numai din oameni tineri, în uniformă italiană, uniformă nou nouță, d[o]jar petlițele de gulerul mantalei și rozeta de la cupolă erau în trei culori. Majoritatea sau poate chiar toți nu cunoșteau că treicolorul este [drapelul] național al Statului Român.

Comandantul regimentului, înainte de a ne pune în marș de plecare, a ținut cu noi o teorie și ne-a atras atenția ca nu cumva să spunem către populația civilă din acel oraș că noi suntem voluntari dintre prizonierii din armata austro-ungară, ci să le spunem că suntem voluntari români din America, fiindcă populația din acel oraș este foarte răzvrăitoare și recalcitrantă, care duce o politică contra guvernului și vor încerca să ne ispitească și să ne adimenească cu câte un pahar cu vin, fiindcă aproape la fiecare casă aveau vinul lor propriu, în pivnițele de sub casă, cu ușa de intrare și de ieșire înspre stradă.

Când ieșeam în oraș, se vedeau civili aproape pe la toate porțile și pe la ușile pivnițelor, stând de vorbă, care ne preveneau cu salutul, de la distanța de 5–6 m, care se exprimau astfel: „Bonjorno sau bonasera seniore” (bună ziua sau bună seara domnule sau domnilor, după caz). Când ne apropiam de aceștia, ne întrebau, cu foarte multă amabilitate, dacă nu dorim ca să servim câte un pahar de vin, dar aceasta n-o făceau din simpatie sau de dragul nostru, ci numai cu scopul ca să poată afla cine și de unde suntem.

După circa două săptămâni de la sosirea noastră în acel oraș, într-una din zile[le] de lucru, un camarad de-al nostru, având gradul de sergent, origina[r] din Transilvania, fiind în oraș și trecând prin fața mai multor imobile, a fost invitat la gura unei pivnițe de către un civil, ca să intre în pivniță pentru a servi un pahar cu vin. Și ostașul, intrând în pivniță, a fost servit cu foarte multă amabilitate cu un pahar de vin, apoi încă [alte] câteva pahare, până s-a amețit și, fără să-și dea seama, la întrebarea civilului, ca[re] s-a pus cu multă dibăcie, a divulgat secretul și această divulgare de secret, a avut urmări destul de grave. În prima duminică de la divulgarea secretului, după masă, când trupa a fost învoită în oraș, în afară de pichetele de incendiu, câte un pluton de fiecare companie au rămas în cazarmă și, în afară de aceștia, au mai rămas și mulți alții, care n-au dorit ca să plece în oraș. În oraș, unii se plimbau, alții intrau prin diferite localuri publice, pentru a servi fie o gustare sau un pahar de băutură. Într-un local mai mare, au intrat circa 15–20 militari, care s-au așezat la câteva mese, timp de câteva ore, consumând ceva de mâncare și de băutură, după care au făcut plata consumației și, când se sculase[ră] ca să plece, au fost atacați de mai mulți civili care se aflau în local pe la alte mese, înarmați cu arme de vânătoare sau pistol. [Aceștia] când ieșea[u] afară din casă [ca să] plece undeva, lua[u] arma cu dâ[șii], iar când intra[u] într-un local public

de consumație puneau[ă] arma pe un cuier și se așeza[u] la masă, unde mai mult se juca cărți și se făcea politică. Acest atac s-a soldat cu 2 morți și mai mulți răniți dintre civili, fiindcă și militarii noștri erau înarmați, unii chiar cu pistoale, iar restul cu baionete și pumnale. La această încăierare atât de tragică au fost sesizate organele de ordine, poliție și carabinieri[i], care la rândul lor au sesizat telefonic regimentul nostru care a fost pus în stare de alarmă și s-au trimis imediat mai multe patrule compuse din câte un pluton de ostași, însoțite de poliție și carabinieri, care au operat mai multe arestări din rândurile celor suspecți organelor de ordine.

Autoritățile locale au aplicat o serie de restricții: interzicerea circulației în oraș după orele 21, interzicerea civililor de-a mai ieși pe stradă înarmați cu armele de vânatoare sau pistoale, interzicerea de adunări sau întruniri publice, închiderea localurilor publice la orele 22. Patrulele din partea regimentului, însă, în număr mai redus, însoțite de câte doi polițiști și 2 carabinieri, au patratul atât în timpul zilei, cât și în timpul nopții, pe străzile principale, timp de 30 de zile, după care, parte din restricțiile menționate mai sus au fost suspendate. În timpul celor 30 de zile, au fost suspendate și ieșirile în oraș, iar aprovizionarea regimentului cu alimente se făcea din oraș cu căruțele care erau însoțite de câte un pluton de ostași înarmați. După 30 de zile, când s-a observat că starea de spirit a populației s-a calmat, numărul patrulelor a fost redus, care erau însoțite numai de câte 1 polițist și 1 carabin[i]er.

La începutul lunii februarie 1919, când s-au primit dispozițiuni pentru ca întreg regimentul de voluntari să plece în patrie, când am fost duși în portul Taranto, unde am fost imbarcați pe vaporul „Victor Emanoil”, întreg regimentul, cu trenul regimentar compus din catări, am călătorit mai multe zile cu direcția portul Constanța, trecând prin Marea Adriatică, Marea Marmara și Marea Neagră. Însă în acele timpuri, călătoriile pe mare erau foarte riscante și periculoase și se cerea din partea echipajului foarte multă precauție, deoarece aproape toate mările și oceanele erau minate de către inamic. A fost și cazul când vasul nostru a trecut pe lângă mine plutitoare, fără a fi atinse [însă].

Într-o noapte întunecoasă și cu o ceață foarte deasă, în timp când vaporul nostru trebuia ca să treacă prin [strâmtoarea] Dardanele, vaporul s-a împotmolit în malul din partea stângă a canalului, de unde n-a mai putut ca să iasă și nici să se facă cercetările necesare pentru a se vedea ce s-a întâmplat, până în dimineața zilei următoare, când a sosit la fața locului o comisie din Portul Constantinople, în frunte cu un amiral, care a lăsat în primul rând ca să intre în apă doi scafandri, pentru a cerceta și examina în amănunțime starea vaporului, dacă n-a suferit vreo defecțiune. S-a constatat că vaporul intrase în mâl pe o lungime de 8 m și o adâncime între 1–3 m. Partea rămasă deasupra apei nu prezenta nici o defecțiune, însă despre porțiunea de 8 m intrată în mâl nu s-a putut constata nimic, până la scoaterea vasului din mâl. S-a încercat scoaterea vasului, prin legarea lui cu o șprangă³

³ *Șprangă, șprângi*, s. f., lexem din limbajul marinăresc, parâmbă folosită pentru a ancora o navă; în graiul din Bucovina, odgon, cu varianta otgon, cablu, prin generalizare, orice funie groasă întrebuințată în transport sau în diverse activități de șantier. După autorii DEX-ului (1975, 1996), provine din engl. *spring*, pronunțat în Bucovina sub influența limbii germane.
<http://cimec.ro/> / <http://institutulbucovina.ro>

marinărească și cu o barcă cu motor s-a încercat scoaterea lui din mâl, dar nu s-a reușit și cu un alt vas, cu o forță mai mare, nu s-a încercat, pentru motive tehnice.

Comisia respectivă a hotărât golirea vasului respectiv, a camerelor care erau umplute cu pământ, precum și câteva zeci de vagoane cu făină-patiserie, destinate pentru Constantinopole, care au fost transportate la destinație cu bărci cu motor și alte vase de mic tonaj, însă această operație a durat circa 5–6 zile. În acest timp, am fost vizitați la vas încontinuu de mai mulți speculanți turci, care ne ofereau diferite obiecte. Când a fost terminată operațiunea de golire, rămânând numai noi, oamenii, să ne retragem în partea vasului care atârna deasupra apei, când a sosit din nou la fața locului comisia respectivă, care a dispus scoaterea vasului din mâl, a fost din [nou] cercetat și examinat de către scafandri și în special porțiunea de 8 metri, cât a fost intrată în mâl și după ce s-a constatat că nu prezintă nici o defecțiune, fiind în perfectă stare, s-a dispus continuarea călătoriei cu direcția Constanței. Când se înserase și luminile se aprinseseră, vasul nostru a trecut prin fața Portului Constantinopole, iar, după două zile, am debarcat în Portul Constanța, pământul scumpei noastre patrii.

În timpul celor 5–6 zile, cât am stat împotmoliți în canalul Dardanele, am avut ce vedea pe malul drept al canalului, la câteva sute de metri de mal, fortificații ale marinei Puterilor Centrale, iar, la margina malului, mai multe vase de război și comerciale, avariate și unele scufundate pe jumătate.

După debarcarea în Portul Constanța, urma ca să călătorim cu trenul până la București, dar din cauză că podul de la Cernavodă era distrus de către inamic, am făcut marș pe jos până la malul Dunării, iar peste Dunăre, pe celălalt mal, am fost transportați cu pontoane.

Ajunși în localitatea Pitești, am fost în cartiruiți pe la casele particulare și la conacul unui mare proprietar, timp de 5 zile, din cauza lipsei de locomotive în țară. În toată țara, în acel timp se aflau numai 80 de locomotive, restul fiind luate de către armatele germane.

Din cauza celor 5–6 zile cât am stat împotmoliți în canalul Dardanele, apoi 5 zile la Pitești ni s-a fost terminat stocul de alimente, așa încât am mai răbdat de foame, cu toate că în Pitești exista un mare proprietar și mai mulți gospodari, dar și dânșii duceau lipsă de alimente, fiind jefuiți de către inamic. Multe femei cu copii, sărac îmbrăcate veneau la noi cerșind o bucată de pâine, căroro bucuroși le-am fi dat, dar nu aveam nici noi. Se plâneau că nemții le-au luat tot ce au avut.

În sfârșit, după cele 5 zile de așteptare, cu două granituri de tren, am sosit în București. În București, pe Calea Victoriei, a fost adunat tot regimentul de voluntari, și, la sosirea Regelui Ferdinand I, urmat de aghiotanți regali, de membri ai guvernului și de generali și ofițeri superiori din armata română, comandantul regimentului de voluntari, colonelul italian, a prezentat onorul și dat raportul în limba franceză. După aceasta, întreaga suită a trecut în revistă tot regimentul, apoi Regele Ferdinand a ținut o entuziasmată cuvântare, elogiind fapta patriotică de care am dat dovadă ca să ne înscriem ca voluntari în Legiunea Română din Italia, formând Regimentul Nr. 1 „Horia”, pentru a lupta alături de armatele italiene,

pentru reîntregirea națională a neamului românesc, mulțumind [totodată] comandantului de regiment și celorlalți ofițeri italieni pentru munca depusă de a ne instrui, pentru a ne pregăti ca luptători și pentru că ne-a adus în țară, în capitala României.

După această ceremonie, s-a procedat la luarea în primire a regimentului de către ofițeri[i] români, care au fost numiți din timp pentru această misiune. Ofițerii italieni, în frunte cu comandantul de regiment, și-au luat rămas bun de la noi, cu cele mai sincere urări de bine, [precum și] cu un salut de „Trăiască România Mare!”

În ziua următoare, întregul regiment de voluntari, [aflat] deja sub comanda ofițerilor români, a fost transportat cu trenul la Sibiu, unde am fost cazați într-o cazarmă, timp de 6–7 zile, în care timp ostașii voluntari mai vechi de contingentul 12 au fost lăsați la vatră, cu ordin de demobilizare, iar voluntarii din Bucovina, în număr de 190, între care 5 ofițeri, în grad de sublocoteninți, am fost trimiși cu trenul la Cernăuți.

De la Gara Principală Cernăuți, am marșeluit circa un km și ceva până în piața din centrul orașului, care, mai târziu, a căpătat denumire[a] de Piața Unirii, am fost așteptați de către generalul Zadic Iacob, comandantul Diviziei a 8-a Cernăuți, împreună cu autoritățile orașului: primar, prefect etc., care ne-au făcut o primire [e]ntuziasmată și s-au ținut discursuri cu caracter național și patriotic, atât de către generalul Zadic, cât și de ceilalți capi de autorități, la care sublocotinentul Isopescu Claudi[e], le-a răspuns printr-o cuvântare pătrunzătoare.

Am fost cazați în cazarma Regimentului 14 Infanterie, iar, mai târziu, după desființarea acestui regiment, a rămas această cazarmă pentru Regimentul 8 Vânători. Am stat în această cazarmă timp de 2–3 zile, în care timp am predat armătura, muniția, cazarmamentul și marele echipament, iar nouă ni s-a[u] lăsat efectele de mic echipament și efectele de îmbrăcăminte, cu care eram echipați, după care, în baza Ordinului de demobilizare nr. 52, din 19 martie 1919, am fost lăsați la vatră până la noi ordin[e].

Mă voi reîntoarce la Sibiu și voi menționa că, după demobilizarea și lăsarea la vatră a conti[n]gentelor mai vechi de contingentul 12, toți ceilalți voluntari transilvăneni au fost menținuți în continuare sub arme, până în anul 1921, când toată armata a trecut pe picior de pace.

Cu ordinul de demobilizare menționat mai sus în buzunar și cu foaia de drum Cernăuți-Rădăuți, împreună cu un camarad, [originar] tot din comuna Sucevița, Gavril Magopăț, având gradul de caporal, am ajuns o dată cu seara în Rădăuți și, neîntâlnind de ocazie nici un mijloc de transport, am luat-o pe jos, militărește, distanță de 13 km și ajungând în dreptul mănăstirii, cam pe la orele 23, m-am despărțit de camaradul meu, care a plecat în altă direcție spre casa lui și eu spre casa mea, distanță de circa 1 km și ceva.

GEORG GEIB: *ISTORIA UNUI MIC ORAȘ – STUDIU MONOGRAFIC AL LOCALITĂȚII GURA HUMORULUI (1774–1940) (I)*

ERICH BECK, ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU

Introducere

În anul 1927, la inițiativa unei societăți pe acțiuni condusă de un anume Alfred Müncke, apare la București cotidianul „Bukarester Tageblatt”. Redactorul șef al acestei publicații era Oskar Kraemer, iar redactori principali erau Karl Müller, Alfred Coulin¹ etc.

În paginile acestui ziar de expresie germană se publică, în edițiile din intervalul 20 februarie – 1 august 1943, o serie de 23 de articole semnate de Georg Geib. Aceste articole sunt, de fapt, părți ale unei lucrări monografice despre un oraș din Bucovina istorică, Gura Humorului, unde se presupune că autorul a activat ca profesor de gimnaziu. Din păcate, ne lipsesc datele exacte despre viața și activitatea sa. Cunoaștem doar că, în anul 1932, Georg Geib a ocupat funcția de consilier comunal al Primăriei Gura Humorului².

Din primele rânduri ale articolului apărut în 20 februarie 1943 se înțelege că Georg Geib a realizat anterior și o prezentare istorică și culturală a mănăstirilor Voroneț și Humor. Materialul de față prezintă, din perspectivă istorică, apariția și evoluția orașului Gura Humorului, de la anexarea Bucovinei, în anul 1774, și instalarea administrației militare austriece, până în anul 1940, adică până în momentul strămutării germanilor bucovineni.

Pe parcursul acestei perioade, autorul urmărește etapele procesului de colonizare a așezării humorene cu meșteșugari germani din regiunea de vest a monarhiei austriece, formarea comunității germane din Gura Humorului și evoluția acesteia în contextul transformării acestei localități într-un important centru economic și comercial din Bucovina. De asemenea, Georg Geib evidențiază

¹ Lucian Predescu, *Enciclopedia României Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*. Ediție anastatică, București, Editura Saeculum I.O., Editura Vestala, 1999, p. 138.

² D.J.A.N.S., Fond *Primăria orașului Gura Humorului*, Dosar cuprinzând corespondență, procese verbale ale comisiei interimare, lista consilierilor comunali, istoricul orașului Gura Humorului, 1934, f. 20.

raporturile dintre naționalitățile din Gura Humorului, sub aspectul religiei și al dezvoltării învățământului.

Prima parte a lucrării despre orașul Gura Humorului, pe care o prezentăm în varianta originală, în limba germană, și în traducere, se referă la primele informații despre existența așezării bucovinene Gura Humorului și continuă până la ridicarea acesteia la rangul de târg, în anul 1867.

Preocupări referitoare la istoria orașului Gura Humorului întâlnim și la biograful evreu născut în această localitate, pe care Emil Satco îl include în volumul II din *Enciclopedia Bucovinei*³, Schlomo Winniger. Acesta a scris o cronică intitulată *Gura Humorului, istoria unui orășel din sudul Bucovinei*, care a rămas în manuscris.

De asemenea, amintim lucrarea semnată de Nicolae C. Popescu, *Gura Humorului – trepte de istorie (1490–1918)*⁴, care cuprinde următoarele capitole: I. *Câte ceva despre locurile de la Gura Humorului*; II. *Documente și ipoteze*; III. *Seliștea Poiana de la gura Humorului (1490–1774)*; IV. *„Cordonul” stăpânirii habsburgice (1775–1790)*; V. *Știri puține, nedreptăți multe (1790–1847)*; VI. *Petiția de la 1848 (1848–1849)*; VII. *Legi și diplome imperiale (1850–1903)*; VIII. *Orașul Gura Humorului și actul unificării naționale și statale (1904–1918)*.

Materialul publicat de Georg Geib în paginile ziarului „Bukarester Tageblatt” completează, în mod fericit, seria lucrărilor monografice dedicate orașului Gura Humorului. Menționăm că întregul material ne-a fost pus la dispoziție, cu bunăvoință, de domnul dr. Erich Beck, cunoscut cercetător al istoriei și culturii Bucovinei, căruia îi suntem recunoscători.

DIE GESCHICHTE EINER KLEINEN STADT

Von Prof. Georg Geib

I.

Nach einer kurzen Schilderung der geschichtlichen und kulturellen Bedeutung der beiden Klöster Voroneț und Homor will ich nun auch einen geschichtlichen Überblick über die Entstehung und Bedeutung der Stadt geben, die auf ehemaligem Boden der beiden genannten Klöster aufgebaut und von der deutschen Bevölkerung Gurahumora, von der rumänischen Gurahumorului genannt wurde. Der Namen bedeutet soviel wie Mündung des Homor, also etwa Homorgemünd. Die Stadt liegt mittenwegs zwischen beiden Klöstern an dem Flüsse Moldau (rum. Moldova), von dem auch das rumänische Fürstentum seinen

³ Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Suceava, 2004, p. 604.

⁴ Nicolae C. Popescu, *Gura Humorului – trepte de istorie (1490–1918)*, Galați, Editura Porto Franco, 1990, 164 p.

Namen erhielt. Die Stadt hat eine herrliche Lage mitten zwischen bewaldeten Höhen. Hier treffen die beiden Reichsstrassen zusammen, die einerseits von Czernowitz, andererseits von Cozmeni (Kotzman) mitten durch die Bukowina (die verdeckte Heeresstrasse) nach Siebenbürgen führen. Für die folgenden Ausführungen habe ich die wertvollen Arbeiten von Franz Wickenhauser, Raimund Friedrich Kaindl, Verenca, insbesondere aber die meines Lehrers Prof. Dr. Ion Nistor und vieler anderer, ferner das Gurahumorer Stadtarchiv und schliesslich das Archiv der Bukowina in Czernowitz benutzt, das mir von dem Archivdirektor Prof. Dr. S. Reli bereitwilligst zur Verfügung gestellt wurde.

Die rumänischen Fürstentümer standen seit dem 16. tief in das 19. Jahrhundert hinein unter türkischer Oberhoheit. Der russische Nachbar war aber schon im 18. Jahrhundert begierig, seine Macht auf den Balkan vorzuschieben. Dieses Begehren wurde in das Mäntelchen des Schutzes der Orthodoxie gekleidet. Die Folge davon waren ununterbrochene kriegerische Auseinandersetzungen zwischen Russland und der Türkei. So brach auch im Jahre 1768 ein Krieg zwischen diesen beiden Staaten aus, in dessen Verlauf die Russen die Fürstentümer besetzten. Da griff Oesterreich ein, dem ein zu weiten Vordringen Russlands auf dem Balkan nicht genehm war. Es schloss mit der Türkei ein Bündnis und mobilisierte seine Armee. Die Russen mussten nun nachgeben. Der in Kutschuk Kainargi im Jahre 1774 abgeschlossene Frieden sah die Errichtung russischer Konsulate in den rumänischen Fürstentümern, den Freihandel insbesondere auf der Donau und das russische Vorrecht vor, die orthodoxe Kirche Rumäniens in Konstantinopel zu vertreten. Österreich forderte für seine Vermittlung eine territoriale Entschädigung. Schon im September 1774 rückten österreichische Truppen in das nordwestliche Gebiet der Moldau ein. Im Mai 1775 wurde zwischen dem Vertreter Österreichs, Baron von Thugut, und dem Vertreter des Osmanenreiches, Izzet Mehmet Pascha, ein Abkommen getroffen, dem zufolge Österreich das Recht eingeräumt wurde, den nordwestlichen Zipfel der Moldau, der in der Folge Bukowina, das ist Buchenland, benannt wurde, zu besetzen. Als Begründung wurde angeführt: „Sur le besoin d'une communication facile et d'une contigueté entre la Transilvanie et les provinces de Galicie et Lodomérie“, also zur leichteren Verbindung zwischen Siebenbürgen und Galizien. Im Jahre darauf wurden die Grenzen des abgetretenen Gebietes abgesteckt.

II.

Das Buchenland, die Bukowina, stand in der Folge einige Jahrzehnte unter österreichischer Militärverwaltung. An den Grenzen gegen die Moldau wurde Militär aufgestellt, das sowohl den Grenzschutz als auch den Zoll- und vor allem den Sanitätsdienst zu versehen hatte. Das Militär bildete den sogenannten „Kordon“. Daher stammt auch die einige Zeit in den rumänischen Fürstentümern übliche Bezeichnung „cordun“ für die Bukowina. Der erste Militärgouverneur der

Bukowina, Baron von Splény, ordnete zunächst die Bestandsaufnahme aller Güter und eine Bevölkerungsstatistik an. Nach einer im Wiener Kriegsarchiv befindlichen amtlichen Aufstellung aus dem Jahre 1776, „Tabella Nachbenannter in dem Kays. Königl. Bukowiner District sich befindlichen Ortschaften, grossen, mittleren und kleineren Standes-Personen, Popen, Bauern, Gerichtsdienern, Landleuten, Armeniern, Juden, vagierenden Zigeunern und Monasterien, sowohl Mann- als Weiblichen Geschlechts“, war die Bukowina in 12 Kreise („ocoale“) geteilt: Czernowitz, Prut, Dnjestr, Czeremosz, Hotin, Russisch-Kampulung (Dolhopole), Berhomet, Vicov, Suczawa, Moldova, Sereth, Moldauisch-Kampulung. Im ganzen bestanden 290 Dörfer mit 62 Weilern, 22 Bojaren (Adelige mit Grossgrundbesitz), 175 Mazilen (kleinere Grundbesitzer), 149 Schlachten (Razeschen – Freibauern), 501 Popen, 14 992 Bauern, 285 verschiedene Gerichtsdienner, Söldner, reitende Landboten usw. (umblători, arnăuți, barani, călărași), 45 Kaufleute, 58 Armenier, 526 Juden und 294 vagierende Zigeuner. Die angegebenen Zahlen beziehen sich auf Familien, so dass in der Bukowina damals – eine Familie etwa mit 5 Personen gerechnet – eine Bevölkerung von rund 85 000 Seelen bestand.

Ausserdem gab es nach der erwähnten Aufstellung in der Bukowina 18 grössere und 18 kleinere Klöster mit insgesamt 466 Mönchen und 88 Nonnen. Unten den grossen Klöstern werden Voroneț mit 15 Mönchen und 1 Nonne und Homor mit 11 Mönchen aufgezählt. Die Güter der Bukowiner Klöster befanden sich zum Teil in dem besetzten Gebiet, zum Teil jenseits der Grenze in der Moldau und sogar in Bessarabien. Die Klostergüter wurden zum Teil selbst verwaltet, zum Teil den dort ansässigen Bauern oder fremden Personen (darunter wird z. B. ein Maftai Lipovan aus Moskau genannt) verpachtet. Die Einnahmen waren verhältnismässig beträchtlich.

Der Nachfolger Splénys war Baron Enzenberg. Im Jahre 1781 wurden die Bukowiner Klöster der Jurisdiktion des Mitropoliten in Jassy entzogen und dem Radautzer Bischof Dosofteiu Cherescul unterstellt, der im Jahre 1782 seinen Sitz nach Czernowitz verlegte. Ein im Jahre 1781 durch kaiserlichen Erlass in Czernowitz errichtetes Konsistorium, dem auch Laien angehörten, hatte die Aufgabe, die kirchlichen Fragen zu regeln.

Im Jahre 1783 kam Kaiser Josef II. gelegentlich seines Besuchs in Siebenbürgen auch in die Bukowina. Bei dieser Gelegenheit äusserte er den Wunsch, die Zahl der Klöster einzuschränken und aus dem eingezogenen Vermögen einen Fonds für die Erhaltung der Priester und Schulen zu bilden. Da die Absichten der Regierung bekannt waren, nimmt es nicht wunder, dass schon recht bald einige Klostervorsteher es vorzogen, mit den Kostbarkeiten ihrer Klöster in die Moldau in die dortigen Klöster zu fliehen. Im Jahre 1784 reichten beim Gouverneur der Bukowina einige Klostervorsteher in lateinischer Sprache eine Denkschrift ein, in der – allerdings ohne Erfolg – gegen die Säkularisierung der Klöster Einspruch erhoben wurde. Am 25. April 1785 wurde die Mehrzahl der Bukowiner Klöster säkularisiert.

Die Güter diesseits des „Kordons“, die den Klöstern Voroneț, Homor, Ilișești, Moldovița und Slatina gehörten, wurden zu einem Dominium des Religionsfonds mit dem Sitz in Ilișești zusammengelegt. In Gurahumora bestand eine Verwaltung, ein „Revier“. Der erste Domänenverwalter in Ilișești war A. Gabriel. Die beiden aufgelösten Klöster, Voroneț und Homor, wurden zunächst dem „Kanzleischreiber“ Franz Stamsberg in Verwaltung übergeben. Die wertvolleren Kirchengegenstände wurden dem Konsistorium nach Czernowitz übersandt, der Rest kam zu den Ortspfarrern in Verwahrung. Die wenigen Mönche, die noch im Jahre 1785 in den beiden Klöstern lebten, wurden entweder in galizische Klöster verschickt oder zur Verfügung des Konsistoriums gehalten.

Durch den „Geistlichen Regulierungsplan“ vom 29. April 1786 wurde die endgültige Organisation des Bukowiner Religionsfonds festgelegt. Seine Hauptaufgabe war, die Erhaltung der Priester und die Schaffung von Schulen für die bodenständige Bevölkerung sicherzustellen. Der Landesherr, also der Kaiser, war der Protektor dieser Einrichtung. Die neue Verwaltung konnte die Einnahmen der ihr unterstellten Güter schon in kürzester Frist mehr als verdoppeln.

Das Gebiet an der Mündung des Homorbaches in die Moldau wird schon im 15. Jahrhundert in einer Schenkungsurkunde des Fürsten Stefan des Grossen als Wiese „na ustie Humora“ auf dem rechten Ufer des Homorbaches erwähnt. Diese Wiese war Eigentum des Klosters Voroneț. Das linke Ufer war zum grössten Teil bewaldet und gehörte dem Kloster Homor.

Da das Gebiet eine gewisse strategische Bedeutung hat – es stossen hier drei Täler zusammen und drei Strassen vereinigen sich hier: die Strasse von der ehemaligen moldauischen Hauptstadt Suceava, die Strasse von Czernowitz (Siebenbürgerstrasse) und die verdeckte Militärstrasse über Pleș – wurde hierher schon im Jahre 1774 eine Garnison von zwei Kompanien Kürassiere des Regimentes „Prinz Czartoriisky“ verlegt. Die Bäckerei für diese Truppe wurde weiter nördlich in dem Kloster Homor untergebracht. Zur Unterbringung der Soldaten wurden zunächst Blockhäuser und 1787 eine Kaserne errichtet. Gleichzeitig mit den Soldaten kamen auch deutsche Handwerker und Kaufleute aus den westlichen Provinzen der österreichischen Monarchie, die einerseits von den Soldaten, andererseits von den zahlreichenden Durchreisenden auf der belebten Verkehrsstrasse reichlichen Gewinn zogen.

Bis zur Besetzung der Bukowina durch österreichische Truppen war dieses Gebiet spärlich bewohnt. Einige dürftige Hütten standen wohl zerstreut am Rande des Waldes und bargen die Dienstleute der Klöster (vecini, casnici, poslušnici, țigani, argați, scutelnici). Nach einer „Bilance deren pro anno 1774 in diesem k. k. Bukowiner District ansässig gewezten und jener pro anno currenti wirklich existierenden Familien“ aus dem Jahre 1780 (im Archiv des Wiener Kriegsministeriums) hat es hier im Jahre 1774 keine einzige Familie gegeben. Nach derselben „Bilance“ bestanden im Jahre 1779 hier schon 22 Familien. Unter

diesen Familien sind aber wahrscheinlich nur die deutschen zu verstehen. Denn tatsächlich hat es schon im Jahre 1774 beim Einzug der österreichischen Truppen auch rumänische Familien gegeben, wie dies Prof. Dr. I. Nistor in seiner Arbeit *Siebenbürgische Flüchtlinge in der Bukowina* („Codrul Cosminului“, II/III, p. 443 ff.) nachgewiesen hat. Ausser den von früher ansässigen Hörigen der beiden Klöster waren schon seit Beginn des 18. Jahrhunderts rumänische Flüchtlinge aus dem nordöstlichen Siebenbürgen, hauptsächlich der Marmarosch, in die Bukowina gekommen, wo sie bessere Lebensbedingungen hatten und eine verhältnismässig grössere Freiheit genossen. Nach einer „Consignation Deren in der Bucoviner District sich aufhaltenden Siebenb. Emigranten, wie solche vermog hoher General-Commando-Verordnung d. d. Lemberg 27 t. Januar 1778 von denen hiezu eigens ausgeschickten H. Offiziers befunden worden“ (im Archiv des Kriegsministeriums in Wien) haben in dem genannten Jahre 1778 in Gurahumora folgende siebenbürgische Auswanderer gelebt: 1. Simeon Oștinar, Gastwirt aus St. Ioan, der schon 1728 in dem Ort kam und somit als der älteste mit Namen bekannte Bewohner der Ortschaft gelten kann; 2. Vasile Oștinar (seit 1744); 3. George Ieremie (seit 1750); 4. Nicolai Ariton (seit 1758); 5–15. Mihai Saba, Teodor Ieremie, Chirilă Solcan, Grigore Gherasim, Ioan Oștinar, Toader Capitan, Marcu Sărăcin, Vasile Moldovan, Ion Barbă, Toma Ion, Dimitrie Bursărean. Im Jahre der Aufstellung dieser Liste (1778) kamen noch 5 Familien: Ghiuță Moldovan, Teodor Dumbă, Gavril Gherman, Pinteă Moldovan und Tudor Tambă dazu.

III.

Der österreichische Leutnant Josef von Rosenfeld, der einer in Gurahumora diensttuenden Abteilung des Kürassierregimentes „Prinz Czartoriisky“ zugeteilt war, zeichnete im Jahre 1778 eine Karte der Ortschaft, die sich im Landesarchiv in Czernowitz befindet. Auf dieser Karte sind im Jahre 1787 nachträglich von einem Beamten der Domäne Ilișești Eintragungen und Ausmessungen vorgenommen worden. Nach diesen Aufzeichnungen aus dem Jahre 1787 erscheint Gurahumora als ein kleines Dorf mit 44 Häusern, die durchweg noch auf dem ehemaligen Kloster Homor gehörenden Teile, das heisst auf dem linken Ufer des Homorbaches, gelegen waren. Die Ortschaft ist nach der Karte im Westen vom Homorbach, im Süden vom Moldavfluss, im Osten von der Ortschaft Capu-Codrului und im Norden vom Bergkamm der bewaldeten Höhen begrenzt. Die Gemeinde Gurahumora erscheint in sechs Teile geteilt, deren Bezeichnungen sich bei der rumänischen Bevölkerung bis auf den heutigen Tag erhalten haben und auch von der inzwischen umgesiedelten deutschen Bevölkerung gebraucht wurden. Diese Teile sind: 1. Die eigentliche Dorfanlage, Vatra Satului, mit 44 Häusern und Gärten im Ausmass von etwa 94 Joch; 2. Bogdăneasa, Weiden, Äcker und Waldwiesen im Ausmasse von 260 Joch; 3. Runcul Ploștinii, Wald (2467 Joch) und Wiesen (35 Joch); 4. Runcul deasupra Satului, zusammen mit dem Runcul

Cetății, Wald und Bergwiesen mit kleinen Rinnsalen im Ausmasse von 437 Joch; 5. Cozoc mit dem Homorbach, Wiesen und Wald zusammen 2 800 Joch und 6. Dealul lui Ochian, Wiesen und Bäche, zusammen 433 Joch. Das Dorf hatte also eine Gesamtoberfläche von 6 531 Joch.

War der Zuzug der rumänischen Bevölkerung aus Siebenbürgen in die Bukowina und in die Moldau bisher recht beträchtlich gewesen, worauf übrigens auch die zahlreichen Familiennamen im Moldovatale wie Moroșan, Ungurean, Ardelean usw. deuten, so hörte dieser Zuzug in die Bukowina almählich nach der Besitzergreifung derselben durch die österreichischen Truppen auf, da eine Entvölkerung Siebenbürgens nicht im Interesse Österreichs lag. Die Auswanderung in die Moldau nahm aber ihren Fortgang, so dass sich die österreichische Regierung genötigt sah, eine Kommission zu ernennen, die die ganze Moldau nach siebenbürgischen Flüchtlingen absuchte und sie zum Teil auch in die Bukowina zurückschickte. In den Jahren 1781 und 1782 sind auf diese Weise, wie Prof. Nistor festgestellt hat, 3 209 Siebenbürger aus der Moldau in die Bukowina geschickt worden. Die Militärverwaltung der Bukowina unterstützte diese Aktion, da sie auf diese Weise billig zu Kolonisten und Arbeitskräften kam. Denn diese Siebenbürger kamen mit ihren Herden von Rindern und Schafen in die Provinz und erforderten keinerlei geldliche Aufwendungen für ihre Ansässigmachung. Für die deutschen und ungarischen Kolonisten mussten immerhin ansehnliche Geldbeträge ausgelegt werden.

Bis zur Aufhebung der Klöster erhielten die eingessenen klosterhörigen Bauern und die erwähnten Siedler aus Siebenbürgen vom Grundherrn, in diesem Falle also vom Kloster (Voronet oder Homor), dessen Vertreter der Abt (igumen) war, Äcker und Wiesen zur gemeinsamen Bearbeitung, die dann von den Bauern nach einem gewissen Schlüssel untereinander aufgeteilt wurden. Wohnhäuser durften nicht nach Gutdünken, sondern auf Anweisung des Grundherrn in der eigentlichen Dorfstätte (săliște) errichtet werden. Die Klosterbauern waren in jeder Beziehung, ausgenommen nur die Fälle von Verbrechen, dem Klostervorsteher unterstellt. Der Burggraf (pârcălab) von Suceava, der Richter (vornic) von Câmpulung, die verschiedenen Gerichts- und Steuerbeamten wie aprozi (aprod = Gerichtsdienner), globnici (globnic = Einheber von Geldstrafen), șugubinari, giuzii țiganilor domnești (eine Art Richter der fürstlichen Zigeuner), olăcari (Boten) usw. waren nicht berechtigt, von ihnen Steuern oder andere Abgaben wie die Abgabe für die fürstliche Tafel (chletuiala mesei domnești) einzuheben.

Die Klosterbauern waren dem Kloster gegenüber für den zugewiesenen Boden und den gewährten Schutz zu verschiedenen Abgaben verpflichtet. Diese Abgaben wurden entweder in Bodenerzeugnissen oder in Geld abgestattet und waren in den meisten Fällen durch fürstliche Erlässe, „hrisoave“, geregelt. Sie bestanden vornehmlich aus dem Frohndienst, „boierescul“ und aus dem Zehnten, „dijma, zeciuala oder desetina“. Gegenüber dem Landesherrn waren die Klöster für ihre Besitzungen und ihre Hörigen von den meisten Abgaben befreit. So wurde das Kloster Voronet im Jahre 1689 vom Fürsten Constantin Cantemir von allen

Abgaben bis auf die „gostina“ (Schweine- und Schafsteuer) und die „desetina“ (Bienensteuer) befreit.

Die Klosterbauern mussten für das Kloster als „boieresc“ 12 Tage im Jahre auf den Besitzungen des Klosters arbeiten, sei es nun mit der Hand oder mit dem Ochsenwagen, je nach dem Wunsche des Klostersvorstehers. Diese Arbeiten konnten mit Geld abgelöst werden. Da die Besitzungen der Klöster Voroneț und Homor in diesem Gebiete sich für die Landwirtschaft nur zum geringen Teile eigneten, hob das Kloster zwei Lei jährlich je Bauernfamilie ein, bzw. liess sich stattdessen einen Schober Heu aufstellen, oder eine Fuhre Holz aus dem Walde bringen. Der Zehnte wurde von allen Bodenerträgen eingehoben. Die Imker mussten von 8 Stöcken einen dem Kloster geben bzw., wenn sie weniger als 8 Stöcke besaßen, für jeden Stock ein Para (kleine türkische Geldeinheit) zahlen. Die eben erwähnte Abgabe hiess im besonderen „desetina“. Diejenigen, die auf Klostergrund ein Wirtshaus eröffneten, zahlten je Fass einen Leu und durften nur die Getränke des Klosters im Einverständnis mit dem Klostersvorsteher verkaufen. Um die Einnahmen des Klosters zu erhöhen, wurden oft Leute aus anderen Gegenden auf Klostergrund angesiedelt. Diese neuen Ansiedler waren drei Jahre lang von allen Abgaben befreit. Solche Niederlassungen hiessen deshalb „Slobozia“ (slobod = frei). Dieser Name kommt in der Bukowina aber auch in den anderen Teilen Rumäniens häufig vor.

Alle an die Klosterbesitzungen gebundenen Rechte gingen nach der Auflösung der Klöster an den im Jahre 1785 gegründeten Religionsfonds über. Unter der neuen Verwaltung erfuhren die Abgaben sowohl in Bezug auf die Art als auch auf die Benennung einige Abänderungen. Eine schriftliche Eingabe der Bauern von Capu-Codrului (veröffentlicht von S. Reli in der Zeitschrift „Făt-Frumos“, II/176) aus dem Jahre 1809 an dem Mandatar in Gurahumora ist in dieser Beziehung aufschlussreich: „Die Geldabgaben (dări) und die Handlangerdienste (salahorii) sowie die Fron (adetul) für die sehr geehrte Verwaltung, d. h. eine übliche Anzahl von Tagen zu arbeiten oder mit Geld loszukaufen, hat uns nicht betrübt. Wir haben uns alle bemüht, die Aufträge pflichtgemäss als Bauern jeder nach seiner Kraft zu erfüllen. Überdies waren wir seit Menschengedenken, seit wir hier ansässig sind, gewohnt, 12 Tage im Jahre für die Verwaltung zu arbeiten, ihr Garnsträhne und Hühner zu geben und die fürstliche Steuer zu entrichten. Wir haben diese von der sehr verehrten Verwaltung auf 4 Gulden und 5 Kreuzer festgesetzte Steuer bezahlt. In der letzten Zeit aber werden von jedem besseren Bauer 9 Gulden und 14 Kreuzer verlangt. Ausserdem haben wir auch noch andere Abgaben, wie die Zwiebelsteuer (ciapărit) je 30 Kreuzer für jede Seele über 15 Jahre entrichtet und überdies noch Brot, Roggen, Gerste, Hafer, Heu und auch Geld gegeben.“

Demgegenüber aber hatten die Bauern das Recht, für Eigenzwecke aus den Wäldern des Fonds Bau- und Brennholz zu holen, das Vieh auf den Waldwiesen weiden zu lassen, die Schweine mit Bucheckern zu mästen, zu jagen usw.

IV.

Nach der Übernahme der Klostergüter durch den Religionsfonds erhielten die Bauern die notwendigen Ackergründe von diesem zugeteilt und zwar auf Grund der am 1. November 1786 vorgefundenen Lage. Jede Gemeinde sollte künftig wenigstens soviel an Ackergrund erhalten, als sie im Jahre 1786 bewirtschaftete. Wie schon erwähnt, wurden die zugeteilten Flächen unter die einzelnen Familien in einer gemeinsamen Dorfberatung, „cislă“ genannt, verteilt. Auch die Steuern wurden demgemäss an den Fonds abgeführt. Die deutschen Handwerker und Kolonisten nahmen an der erwähnten Verteilung teil. Dieser Zustand dauerte bis zum Jahre 1835, als durch einen kaiserlichen Erlass vom 24. Oktober des erwähnten Jahres die Bauern ohne Rücksicht auf ihre Volkszugehörigkeit in den Besitz der in dem Augenblick von ihnen bearbeiteten Liegenschaften gesetzt wurden. Die Verpflichtungen gegenüber dem Fonds aber blieben vorläufig weiterhin aufrecht.

Bis gegen Ende des 18. Jahrhunderts war Gurahumora trotz seiner ausserordentlichen schönen Lage und seiner günstigen wirtschaftlichen Bedingungen ein unbedeutender Ort. In dem im Jahre 1785 von einer Kommission unter Rittmeister Pitzelli aufgestellten „Verzeichnis aller in dem k. k. Buccoviner District befindlichen Ortschaften ... wie solche nach ihrer ächten Benennung befunden worden“ (nach Verenca, *Topographie*) kommt der Name Gurahumora überhaupt nicht vor. Hingegen finden sich in diesem Gebiet die Bezeichnungen: Monaster Humori, Satul (Dorf) Humori und Lude Homorului. Ferner sind einzelne verstreute Häuser als zum Dorf gehörig unter dem Namen „Vale-Humori“ zusammengefasst. Es ist also wahrscheinlich, dass unter der Bezeichnung „Vale-Humori“ Gurahumora zu verstehen ist. Auch die älteste, im Anhang von Verenca, *Topographie*, veröffentlichte Karte der Bukowina, die sich im Wiener Kriegsarchiv befindet, hat keine Ortschaft mit dem Namen Gurahumora verzeichnet. Man sieht bloss die Hauptstrasse, den einstigen „drumul mare“, der von Suceava über Capu-Codrului nach Câmpulung führt. Ein anderer Weg geht über die bewaldeten Höhen von Perteşti (Bordeşti), wo heute die Eisenbahn in schönen Serpentina die Wasserscheide des Suceava- und Moldaueinflusses überwindet, und ein weiterer über Pleş durch den Homortal. Beide Wege münden in die Hauptstrasse in der Nähe des Dorfes Capu-Codrului. Die beiden Klöster Voroneţ und Homor sind noch verzeichnet.

Das Gebiet zwischen Capu-Codrului und der Homormündung war bis dahin dicht bewaldet. Erst während des Baues der „Kaiserstrasse“ (1780–1786), die die Landeshauptstadt Czernowitz mit Siebenbürgen (daher Siebenbürgerstrasse) verband und an deren Herstellung neben den einheimischen auch zahlreiche Arbeiter aus dem Westen arbeiteten, wurde der erwähnte Wald zwischen Capu-Codrului und der Homormündung gefällt. Dies war einerseits aus Sicherheitsgründen notwendig, andererseits wurde der landarmen Bevölkerung

neuer Ackergrund zur Verfügung gestellt. Noch heute heisst eine Besitzung in der Nähe des Bahnhofes Paltinosa mit einem Meierhof „Codru“ (Wald).

Nach der Säkularisierung der Klöster bildeten die Dörfer Homor und Gurahumora gemäss dem geistlichen Regulierungsplan der Bukowiner Orthodoxen Kirche vom Jahre 1786 eine einzige Pfarrgemeinde. Die orthodoxen Gläubigen aus Gurahumora gingen bis zum Jahre 1806 in die 4 km nördlich gelegene Klosterkirche des Ortes Homor zum Gottesdienst. Dort waren Mönchzellen in eine Pfarrwohnung umgewandelt worden. Zwar erscheint Gurahumora in einem Verzeichnis aller Laienpriester und Erzpriester der Bukowina aus dem Jahre 1785 (im Archiv des Kultusministeriums in Wien, bei Verenca, *Topographie*, p. 185) als eine Pfarrgemeinde mit 40 Familien ohne Kirche, doch stimmt diese Angabe nicht. Denn noch im Jahre 1800 weist Gurahumora, das schon damals eine deutsche Mehrheit besass, nach den amtlichen Aufzeichnungen nicht die oben erwähnte Bevölkerungsziffer auf. Es ist jedoch möglich, dass viele Rumänen des Ortes wegen der drückenden Lasten sich über die Grenze nach Gainești und in der Nähe des Klosters Slatina zurückgezogen hatten. Alte Rumänen der Stadt Gurahumora erinnern sich noch, dass ihre Eltern ihnen von diesen Flüchtlingen erzählten.

V.

Erst im Jahre 1806 wurde in Gurahumora eine Holzkirche für die orthodoxen Gläubigen des Ortes errichtet. Mit der Zeit jedoch genügte diese Kirche nicht den Anforderungen, wurde im Jahre 1883 abgetragen und der Gemeinde Brașca geschenkt. An ihrer Stelle wurde eine schöne Steinkirche auf Kosten des Religionsfonds aufgeführt. Bis zum Jahre 1846 versah der Pfarrer von Kloster Humora auch den Gottesdienst und die Agenden der Pfarrgemeinde Gurahumora. Folgende Namen der im Kloster Humora und damit auch gleichzeitig in Gurahumora wirkenden Priester sind festzustellen: ein Pfarrer Alexandru, wahrscheinlich ein Mönch des aufgehobenen Klosters, ferner Grămadă und Lemne. Im Jahre 1800 erscheint als Pfarrer Vasile Pașcovici, der im Jahre 1837 pensioniert wurde. Während seiner Amtszeit wirkten als Hilfspfarrer Grigore Nosievici, Ioan Carloviețchi und Iordache Prodanciuc. Auf Pașcovici folgte Doroftei Bancescul, der bis zu der durch den geistlichen Regulierungsplan vom Jahre 1843 neu errichteten Pfarrgemeinde Gurahumora dortselbst seines Amtes waltete. Die neue Pfarre wurde jedoch erst 1846 besetzt. Das Czernowitzer Konsistorium ernannte trotz des Widerspruchs der Landesregierung zum ersten Pfarrer von Gurahumora Toma Renney de Herșeni. Ein eigenes Pfarrhaus bestand damals noch nicht. Der neue Pfarrer musste beim Mandatar in Gurahumora um eine „Natural“-Wohnung oder um eine geldliche Entschädigung ansuchen. Nach dem Regulierungsplan vom Jahre 1843 stand dem Pfarrer eine „Kongrua“ von 300 Florin jährlich, die ausschliessliche Benutzung einer „Session“ (Pfarrgründe) im Ausmasse von 24 „Falschen“ (rum. „falce“ = etwa ein Hektar) und 24 Klafter („stânjen“) Brennholz

zu. 1849 übernimmt die Pfarre Constantin Grigorovici, 1852 Ioan Mandrilă, der die Pfarre bis zum Jahre 1868 versah. Der letztere wird in den amtlichen Berichten als sprachkundiger Mann bezeichnet. Er beherrschte ausser der „moldauischen“, die russische (ruthenische), die deutsche und die lateinische Sprache. Seine Studien hatte Mandrilă in dem im Jahre 1826 gegründeten gr. or. bischöflichen Seminar in Cernowitz beendet. Dieses Seminar wurde im Jahre 1875 anlässlich der Gründung der Czernowitzer Universität zum Range einer theologischen Fakultät erhoben und besteht noch heute. Die Kenntnis der deutschen Sprache war damals und bis zum Anschluss der Bukowina an Rumänien im Jahre 1918 unter der rumänischen Priesterschaft allgemein, insbesondere deshalb, weil die Amtssprache in dem Kronlande deutsch war. Das Konsistorium, der Fonds und die Pfarrämter verkehrten miteinander in deutscher Sprache. Die gastfreien rumänischen Pfarrhäuser der Bukowina waren Pflegestätten deutscher Kultur und auch im Familienkreise wurde oft deutsch gesprochen.

Wegen der Teuerung und der besonderen Lage des Ortes wurde die Kongrua für Gurahumora im Jahre 1864 auf 500 Florin (Gulden) jährlich erhöht. In diesem Jahre zählte die Gurahumorer rumänische Pfarre 400 orthodoxe Seelen. Im Jahre 1884 betrug die Ziffer der Orthodoxen 500, im Jahre 1902 schon 615, um im Jahre 1926 auf 914 zu steigen. Auf Mandrilă folgte Simion Cobilanschi (1869–1883), Dumitru Popescul (1884–1893), Dimitrie Brăileanu ((1893–1906), Ambrozie Gribovici (1906–1932). Seit 1932 betreut die Pfarre Vasile Iftodie.

Nach der Besetzung der Bukowina wurden die zum Schutze der Grenzen notwendigen Truppen in verschiedenen Ortschaften nahe der Grenze untergebracht. Wegen seiner strategischen Lage erhielt Gurahumora schon im Herbst des Jahres 1774 eine Garnison, die aus zwei Kompanien Kürassiere mit zwei Geschützen bestand. Für die Unterbringung der Truppen wurden in Eile Blockhäuser errichtet, die dann einer im Jahre 1786 fertiggestellten „Transenalkaserne“ Platz machten. Die Bäckerei für diese Garnison arbeitete im Kloster Humora. Zugleich mit den Soldaten kamen auch deutsche Handwerker und Kaufleute aus dem Westen der österreichischen Monarchie und siedelten sich in der Nähe der Truppen an. Sie fanden hier reichliche Erwerbsmöglichkeiten, da auch die einheimische Bevölkerung der drei hier zusammentreffenden Täler (Moldova, Homor und Voroneț) und die zahlreichen Reisenden auf der belebten Reichsstrasse Czernowitz–Suceava–Siebenbürgen ihnen zu verdienen gaben. Von seiten der Militärgouverneure fanden diese deutschen Ansiedler die tatkräftigste Unterstützung. Das Militärgouvernement der Provinz war schon aus politischen Gründen, um sich auf eine treue und zugetane Bevölkerung stützen zu können, bestrebt, eine möglichst grosse Zahl von deutschen Kolonisten in diesem Lande anzusiedeln.

So entstanden der Reihe nach die verschiedenen deutschen Kolonien der Bukowina.

Das Land war überdies von Handwerkern und Kaufleuten entblösst. Der Religionsfonds der in der ersten Zeit ausschliesslich von Deutschen verwaltet wurde, bot den neu Angekommenen unter günstigen Bedingungen Kulturboden und Beschäftigungsmöglichkeit. In Gurahumora selbst wurden keine besonderen Kolonisationsmassnahmen wie anderswo in der Bukowina getroffen. Hier wuchs die Bevölkerung von selbst durch Zuzug neuer Handwerker und durch Niederlassung der aus dem Militärdienst ausscheidenden pensionierten Soldaten an. Als Kaiser Josef II. im Jahre 1783 von Siebenbürgen in die Bukowina kam, hauptsächlich auch um die neue Strasse, die gerade der Vollendung entgegen ging, zu besichtigen, wurde er in Gurahumora am 16. Juni des genannten Jahres auch von der deutschen Bevölkerung des Ortes begrüsst. Im Jahre 1784 erscheint, wie schon früher erwähnt wurde, Gurahumora als ein Dorf mit 40 Familien, die zum grossen Teil Deutsche waren.

Der Lemberger Professor Hacquet, der zweimal Siebenbürgen und die Bukowina bereiste und über seine Reiseindrücke ein Buch herausgab, erwähnt eine deutsche Kolonie in der Nähe von Kloster Humora. Auf Seite 112 (*Hacquet's neueste physikalisch-politische Reisen in den Jahren 1788 und 1789 durch die Dacischen und Sarmatischen oder Nördlichen Karpathen*, Nürnberg, Raspische Buchhandlung, 1790) heisst es: „Monaster Humori war vor Zeiten ein Kaludjerkloster, wo aber dormalen eine kleine Bäckerei für die kaiserlichen Truppen errichtet war, welche den Pass hier vom Gebirge zu Kapo-Kodrului und den Ort Humori besetzt hielten.“ Seite 114: „(Von Capucodrului) folgte ich dem Fluss aufwärts gegen Ostnorden in einem engen Tal, das mit einer herrlichen Waldung besetzt war. Es ist durch solcher ein gerader Weg bis zu dem Dorfe Humory, welches von dem Fluss etwas entfernt liegt, gebahnt. Dieser Ort war durch sein ganzes Tal gut verschanzt und und verhaut, und es kampierten hier ein paar (zwei) Kompagnien von einem Garnisonregiment, die mit ein paar (zwei) Kanonen diesen Pass verteidigten.“

Die deutsche Bevölkerung des Ortes, die ständig stieg, erzielt auch noch dadurch einen Zuwachs, dass hier mehrere Aemter geschaffen wurden, deren Beamten zunächst durchweg Deutsche waren.

So erscheint im Jahre 1786 als „Oberförster“ ein Johannes Wenceslaus Nosek. Er war der Leiter der in Gurahumora befindlichen Forstverwaltung des Religionsfonds. Ihm waren mehrere „Förster“ und „Heger“ unterstellt. Wegen der zahlreichen Waldfrevel seitens der Bevölkerung wurde im Orte im Jahre 1808 der Posten eines „Waldbereiters“ errichtet. Da dieser beritten war, konnte er mit grösserer Leichtigkeit sich von einem Walde zum anderen begeben und Inspektionen durchführen. Auf Nosek folgte als Oberförster im Jahre 1816 Ioannes Schaller und seit 1824 für mehr als zwei Jahrzehnte Johann Niedenthal. Die Forstverwaltung beschäftigte sich ausschliesslich mit der Bewirtschaftung der Wälder und Güter des Religionsfonds. Für die Regelung der anderen Beziehungen zwischen Fonds und Bevölkerung errichtete der Fonds im Jahre 1793 ein

politisches Amt, das sogenannte „Mandatariat“. Der „Mandatar“ und sein Beamtenstab führten das „Grund- und Realitätenbuch“, in das alle Besitzrechte, Verpflichtungen und Lasten eingetragen wurden. Er bestätigte alle Käufe und Verkäufe, setzte die Steuern fest und liess sie einheben. Er berichtete regelmässig seiner vorgesetzten Behörde, dem „Kreisamt“, über die Lage in seinem Bezirk und führte die herabgelangten Erlässe durch bzw. leitete sie an die Bürgermeister der ihm unterstellten Dörfer weiter. Ein Mandatariat umfasste nämlich mehrere Dörfer. Es entsprach etwa einer heutigen Präfektur oder zum mindesten eines Prätur. Im Jahre 1830 umfasste das Mandatariat Gurahumora folgende Gemeinden: Baiășești, Berchișești, Corlata, Drăgojești, Lucacești, Ilișești, Capu-Codrului, Kloster Humora, Voroneț, Bucșoia, Frasin, Stulpicani, Dorotea Plotonița, Negrileasa, Vama, Eisenau (Prisaca Dornei), Frumosul, Vatra Moldoviței, Ruspeboul, Ruși Moldoviței, Argel, Ciomârna und Gurahumora.

VI.

Ein merkwürdiger Vorfall wird aus dem Jahre 1809 berichtet, der dem Mandatar (= Verwalter, „felvalterul“, wie er in rumänischen Eingaben der Zeit bezeichnet wird) von Gurahumora, namens Hager, widerfuhr, der in dieser Eigenschaft seit dem Jahre 1795 in dem Orte tätig war. Im 1809 befand sich die österreichische Monarchie in schwerer Bedrängnis, da die militärische und politische Lage überaus bedenklich war. Auf Grund von im Landesarchiv der Bukowina in Czernowitz aufbewahrten Akten hat der Direktor des genannten Instituts, Prof. Dr. Simion Reli, eine Studie, *Der Mandatar von Homor*, in der rumänischen Zeitschrift „Făt-Frumos“ II (1927), Heft 4 und 6 veröffentlicht, in der Folgendes ausgeführt wird: Infolge der kritischen Lage Österreichs wurden auch in der Bukowina Rekrutenaushebungen vorgenommen, um den polnischen Vormarsch in Galizien aufzuhalten. Die Mandatare hatten den Auftrag erhalten, in ihren Kreisen die grössten Anstrengungen zu unternehmen, um eine möglichst grosse Zahl von Bewaffneten aufzustellen. Trotz aller Bemühungen aber kam nur eine geringe und überdies sehr notdürftig ausgerüstete Schar zusammen. Mehrere Gemeinden des Humorer Kreises und zwar Ilișești, Capu-Codrului, Berchișești, Corlata, Baiășești, Dragojești, Vama, Frumosul und sogar die „20 deutschen Familien“ in Gurahumora weigerten sich entschieden, Waffendienste zu leisten, da die Bukowina bis zum Jahre 1803 vom Waffendienste befreit war. Die ersten sechs Gemeinden setzten sogar in zyrillischer Schrift eine Eingabe auf, in der unter anderen erklärt wird, dass es ein Unsinn sei, „Leute mit Stecken und Säbel der Feinde zu schicken.“ Mit Verbitterung berichtete der Mandatar Hager dem Kreisamt über diese Auflehnung. Mit Bezug auf die Deutschen von Gurahumora sagt er: „Diese Deutschen haben dem deutschen Namen Unehre angetan und den «Nationalisten» (das ist den rumänischen Mitbewohnern) das schlechteste Beispiel gegeben.“

Im Jahre 1830 wirkt als Mandatar in Gurahumora ein gewisser Hofel und von 1836 bis zur Aufhebung der Mandatariate Karl Uhlig. Die Mandatariate wurden im Jahre 1853 durch das Gesetz für die Aufhebung der Patrimonialrechte des Religionsfonds aufgehoben und in Bezirksämter umgewandelt. Auch in Gurahumora verblieb ein solches Amt. Der erste Chef dieses Amtes war der „Bezirkvorsteher“ oder der „Bezirksmann“ Viktor Tustanowski.

Gleich nach der Besetzung der Bukowina durch die österreichischen Truppen wurde auch ein Postverkehr in der Bukowina errichtet. Die Hauptlinie der Bukowiner Post führte von Sniatyn in Galizien über Czernowitz, Sereth, Gurahumora nach dem sächsischen Bistriz in Siebenbürgen. Die Post besorgte damals und bis zum Bau der Eisenbahnlinie Dărmănești (früher Hatna) – Dorna Watra (1888) neben der Beförderung der amtlichen und privaten Briefsendungen und der Postpakete auch den Personenverkehr. Jede Poststation musste deshalb Ställe für die Unterbringung der Pferde und Gastzimmer für die Reisenden haben. Die Poststationen wurden an Privatpersonen verpachtet. Es mag ja nun damals recht romantisch sein, eine solche Fahrt mit der Post die Moldova aufwärts zu unternehmen. Es war aber auch andererseits ein wenig gefährlich, da die Sicherheitsverhältnisse zu wünschen übrig liessen. Die Ansiedlung von Deutschen entlang der Siebenbürgerstrasse verfolgte zum Teil auch den Zweck der Sicherung dieser Strasse. Bis zum Jahre 1785 bestand eine Poststation in Capu-Codrului. In dem genannten Jahre wurde die Station nach Gurahumora verlegt. Der erste Postmeister in Gurahumora war Anton Thoma. Auf Grund eines Vertrages mit dem Religionsfonds erhielt er am 1. Januar 1788 für die Erhaltung der Pferde 60. Joch Äcker und Wiesen, für die er 20 Kreuzer Pachtzins jährlich je Joch zahlte. Das der Post damals zugewiesene Feld, das heute eine ganz andere Bestimmung erhalten hat, heisst aber auch heute noch „Postlivada“. Von A. Thoma übernahm die Post sein Schwiegersohn Johannes Vogel, der sie im Jahre 1806 einem Paulus Ginsel verkaufte. Die Poststation verblieb von da an bis zu ihrer Übernahme durch den Staat im Besitze der Familie Ginsel. Paul Ginsel errichtete an Stelle der alten Holzgebäude ein neues Posthaus aus Stein und Ziegeln.

Für die Erhaltung und Ausbesserung der Strassen wurden Aufseher und Strassenmeister angestellt. So erscheint im Jahre 1791 ein Andreas Wilk als Strassenaufseher, im Jahre 1794 als Strassenmeister Josef Lebedowski, Anton Czermak und Andreas Orłowski. Im Jahre 1798 ist Aufseher Fridericus Wirt, Strassenmeister Martinus Rosinger und Wodnický.

Die Kontrolle über den Tabak und die alkoholischen Getränke oblag Finanzbeamten, „Oberaufsehern“ und „Aufsehern“. Im Jahre 1796 erscheint als „Tabakoberaufseher“ Basil Luzecki, als „Unteraufseher“ Johann Poliwka. Im Jahre 1816 wird der Tabakaufseher Andreas Procopowitz genannt.

Der Zustrom der deutschen Bevölkerung hielt andauernd an. Es sind in erster Linie Handwerker gewesen. Viele von den damals eingewanderten Familien haben sich bis zur Umsiedlung im Jahre 1940 erhalten, viele sind wieder abgewandert

oder ausgestorben. Gegen Ende des 18. Jahrhunderts begegnen wir folgenden deutschen Handwerkern in Gurahumora (die Liste ist allerdings nicht vollständig): Zimmermann Georg Wolf, Antonius Abt, Christian Baumann, Gregorius Gal, Nicolaus Etz, Kürschner Michael Frank, Fleischhauer Georg Englert, Landwirt Georg Wiesner, Tagelöhner Stanislaus Cziszewky, Bergman Martinus Miszewitz, Potaschmeister Anton Olechowski. Da die Bukowina damals Galizien untergeordnet war, beginnt schon damals das polnische und ukrainische Element bis in den Süden der Bukowina vorzudringen. Dass ein Bergmann genannt wird, darf nicht wunder nehmen, da im Süden der Bukowina damals der Bergbau in Blüte kam. Die Manzwerte in Iacobeni und an anderen Orten beschäftigten fast nur deutsche Arbeiter. Der genannte Potaschmeister weist auf die damals fast einzige industrielle Verwertung der ungeheuren Waldungen im Süden der Bukowina in der Verarbeitung zu Potasche hin.

VII.

Da die Bewohner der Bukowina bis zum Jahre 1830 vom Militärdienst befreit waren, kamen viele junge Leute aus den verschiedensten Teilen der österreichischen Monarchie in dieses Land, um dem Militärdienst zu entgehen. So erwähnt eine „Konskriptionsliste“ aus dem Jahre 1807 (im Landesarchiv in Czernowitz) folgende junge Männer, die vor kurzem nach Gurahumora gekommen waren: Michael Moroschan und Nichita Brahan aus Ungarn, Josef und Anton Opitz aus Böhmen (Kreis Pilsen), Georg Paul und Daniel Müller aus Waltersdorf in Siebenbürgen.

Aber auch die ausgeschiedenen Soldaten und Offiziere der in Gurahumora stationierten zwei Kompanien liessen sich vielfach im Orte nieder und trugen so zur Vermehrung insbesondere der deutschen Bevölkerung bei. Die genannten zwei Kompanien gehörten bis zum Bau der neuen Kaserne im Jahre 1788 dem Regimente „Prinz Czartoriisky“ an und wurden in dem genannten Jahre durch zwei Kompanien des Regimentes „Fürst Luck“ abgelöst. Die Garnison verblieb in Gurahumora bis zum Jahre 1866. Im Jahre 1815 wird als Kommandant der Gurahumorer Garnison der „Capitanus Baron Gustav von Moltke“ genannt. Im Jahre 1864 veröffentlicht die Czernowitzer Zeitung „Bucovina“ am 20. Juli eine öffentliche Versteigerung zur Belieferung der Gurahumorer Garnison mit Brot. In demselben Jahre bestand noch in Gurahumora auch eine Beschälstation.

Mit diesem Anwachsen der Bevölkerung stiegen auch die Anforderungen, die an die Gemeindeverwaltung gestellt wurden. Das Gemeindeamt war deshalb schon frühzeitig bestrebt, die Gemeindeeinnahmen zu erhöhen. Eine der besten Einnahmequellen bildete der Verkauf der „geistigen“ Getränke. Ein Wirtshaus bestand schon vor dem Jahre 1774 in dem Orte. Es war Eigentum des Klosters Homor und wurde von diesem an Rumänen verpachtet. Im Jahre 1785 wurde ein neues Gemeindegasthaus aus Ziegeln gebaut und zunächst an einen Rumänen,

namens Sandru, dann auch an Deutsche verpachtet. So erscheinen als Pächter des Gemeindegewerkshauses im Jahre 1798 der Deutsche Georg Wolf und im Jahre 1819 der Pole Ladislaus Luszczynski.

Juden gab es zu Beginn des 19. Jahrhunderts in der Ortschaft zunächst überhaupt nicht. Doch erscheinen sie vereinzelt, um bald wieder zu verschwinden. So wird gemäss den „zusammengezogenen Konskriptions-videnzhaltungstabellen“ (im Landesarchiv in Czernowitz) vom Jahre 1790 im Ort eine einzige jüdische Familie ausgewiesen. Im darauffolgenden Jahre aber wird in den entsprechenden Tabellen keine jüdische Familie mehr erwähnt. Im Jahre 1810 taucht wieder eine jüdische Familie auf, die aber bald wieder verschwindet. Auch in dem benachbarten Orte Kloster Humora wird schon 1786 ein jüdischer Pächter des dortigen Klosterwirtsch Hauses, namens Janchel Scholem, genannt, der aber schon im nächsten Jahre den Ort verlässt. Die rein rumänische Bevölkerung dieses Ortes hat sich von vornherein dem Eindringen des jüdischen Elements durch eine wirtschaftliche passive Resistenz widersetzt. So ist denn die Gemeinde Kloster Humora eine der wenigen Gemeinden der Bukowina gewesen und geblieben, die keine Juden aufzuweisen hatte. Sonst aber überschwebten Juden aus Galizien in der Folge das Land, und vornehmlich war es der Verkauf der „geistigen“ Getränke, der ihre Hauptbeschäftigung bildete. Da dieses Geschäft sehr einträglich war, erlangten sie bald ein wirtschaftliches Übergewicht und missbrauchten es zur Auswucherung der Landesbevölkerung, aber auch der Gutsbesitzer, die durch bereitwilligst zur Verfügung gestellte Anleihen in drückenden Abhängigkeit gerieten.

Auch die deutschen Kolonistendörfer blieben von dieser Plage nicht verschont. Viele der jüdischen Pächter von „Propinationen“ haben in der Folge Reichtümer erwerben können und mit dem Sündengeld grosse Güter aufgekauft und Industrien errichtet. In Gurahumora beginnt der Zustrom der jüdischen Bevölkerung erst von dem Augenblicke, da der Ort infolge seiner ausgezeichneten Lage, etwa um das Jahr 1840, wenn auch nicht amtlich, ein vielbesuchter Markt wurde und auch leichte Erwerbsmöglichkeiten bot. Von da an steigt die Zahl der Juden mit jedem Jahr. In dem Jahre 1873 gab es in dem Orte schon 800 jüdische Einwohner.

Frühzeitig beginnt sich im Orte auch eine industrielle Tätigkeit zu entwickeln, wenn auch zunächst infolge des Mangels von geeigneten Transportmitteln die Verhältnisse nicht günstig waren. So bezeugt Franz Wickenhauser (*Das Kloster Homor*, p. 238) für das Jahr 1802 den Bestand einer Bierbrauerei in Gurahumora. Es wird der Malzmeister Xaver Niemeyer genannt. Eine Spiritusfabrik wurde erst im Jahre 1850 errichtet. Sie besteht heute nicht mehr, ebensowenig wie die Bierbrauerei. Zu Beginn des 19. Jh. wurde sogar der Versuch gemacht, im Voronetzthal eine Porzellanfabrik zu errichten. In den Kirchenbüchern der katholischen Pfarrgemeinde von Gurahumora erscheint im Jahre 1815 der Porzellanfabrikant Josef Hodek. Der Versuch misslang leider.

Für mehrere Jahrzehnte blieb allerdings als fast ausschliessliche industrielle Beschäftigung der Bewohner die Pottaschebrennerei.

Wie schon erwähnt wurde, bildete Gurahumora bald einen Handelsmittelpunkt im Süden der Bukowina. Diesem Umstand trug die Gemeindeverwaltung im Jahre 1840 durch Errichtung eines Marktplatzes auf dem linken Ufer des Homorbaches Rechnung. Bis dahin entwickelte sich der Marktbetrieb zu beiden Seiten der Hauptstrasse. Der Gurahumorer Markt lockte bald nicht nur Käufer und Händler aus den benachbarten Ortschaften an, sondern auch aus dem moldauischen Fürstentum, aus den Kreisen Fälticeni, Botoșani und sogar aus Siebenbürgen. Gurahumora wurde so der wichtigste Umschlagsplatz der Südbukowina zwischen dem Gebirge und der Ebene. Obzwar schon im Jahre 1835 anlässlich der Gründung der deutschen Kolonie Bori, in der nächsten Nähe der Ortschaft, von seiten der Landesregierung das Versprechen gegeben wurde, den Ort entsprechend seiner Bedeutung zum Rang eines Marktfleckens zu erheben, vergingen mehr als drei Jahrzehnte, bis dies auch von amtswegen erfolgte. In dem „Bukowiner Hauskalender“ vom Jahre 1840 und 1856 ist Gurahumora noch nicht unter den Bukowiner Marktflecken verzeichnet. Erst nach der Ablösung der Servitusrechte und der Eingliederung von Neu-Voronetz auf dem rechten Ufer des Homorbaches in die Gemeinde im Jahre 1867 erscheint Gurahumora auch amtlich als Marktflecken.

ISTORIA UNUI MIC ORAȘ

de prof. Georg Geib

După o scurtă prezentare a semnificației istorice și culturale a celor două mănăstiri, Voroneț și Humor, doresc să ofer o perspectivă asupra apariției și importanței orașului ridicat pe moșia de odinioară a celor două mănăstiri menționate, numit de populația germană Gurahumora, iar de cea românească Gura Humorului. Numele înseamnă, cu aproximație, revărsarea Humorului, adică gura de vărsare a Humorului. Orașul se află la jumătatea distanței dintre cele două mănăstiri, lângă râul Moldova (germ. Moldau), de la care și-a primit numele și principatul românesc. Orașul are o poziție minunată, înconjurată de culmi împădurite. Aici se intersectează cele două drumuri imperiale, care, pornind de la Cernăuți, respectiv de la Cozmeni (Kotzman), prin centrul Bucovinei (drumul camuflat al armatei), ajung în Transilvania. Pentru cele prezentate în continuare, am folosit valoroasele lucrări ale lui Franz Wickenhauser, Raimund Friedrich Kaindl, Verenca, dar în special cele ale învățătorului meu, prof. dr. Ion Nistor, și ale multor alora, apoi cele din Arhiva orașului Gura Humorului, și, în final, cele din Arhiva Bucovinei din Cernăuți, care mi-au fost puse la dispoziție, prin bunăvoința directorul acesteia, prof. dr. S. Reli.

Principatele românești s-au aflat, începând cu secolul al XVI-lea și până aproape de secolul al XIX-lea, sub suzeranitate turcească. Vecinul rus dorea, însă,

încă din secolul al XVIII-lea, să-și extindă puterea în zona balcanică. Această intenție a fost ascunsă sub pretextul protejării religiei ortodoxe. Urmarea a fost izbucnirea unor conflicte devenite permanente între Rusia și Turcia. Astfel, în anul 1768, s-a declanșat un război între aceste două state, în urma căruia Rusia a ocupat principatele. Atunci a intervenit Austria, care nu agrea pătrunderea agresivă a Rusiei în Balcani. Ea a încheiat o alianță cu Turcia și și-a mobilizat armata. Rușii au fost nevoiți să cedeze. Pacea încheiată la Kuciuk-Kainargi, în anul 1774, prevedea înființarea consulatelor rusești în Principatele Românești, libertatea comercială, îndeosebi pe Dunăre, și privilegiul Rusiei de a reprezenta Biserica Ortodoxă a României la Constantinopol. Pentru rolul ei de mediator, Austria a cerut o despăgubire teritorială. Încă din septembrie 1774, trupele austriece au ocupat teritoriul de nord-vest al Moldovei. În mai 1775, între reprezentantul Austriei, Baronul von Thugut și reprezentantul Imperiului Otoman, Izzet Mehmet Pașa, s-a încheiat un acord, prin care Austria primea dreptul de a ocupa partea de nord-vest a Moldovei, adică Bucovina, numită și Țara Fagilor. Ca argument, s-a specificat: „Sur le besoin d'une communication facile et d'une contigueté entre la Transilvanie et les provinces de Galicie et Lodomérie”⁵, adică în vederea unei comunicări mai ușoare între Transilvania și Galiția. În anul următor au fost stabilite granițele teritoriului cedat.

Așadar, Țara Fagilor, Bucovina, s-a aflat câteva decenii sub administrație militară austriacă. Trupe militare au fost postate la granița spre Moldova, ele trebuind să asigure atât paza graniței, cât și serviciul vamal și, mai ales, cel sanitar. Trupele militare alcătuiau așa-numitul „cordon”. De aici provine denumirea de „cordun” dată Bucovinei, folosită pentru o vreme în Principatele Românești. Primul guvernator militar al Bucovinei, Baronul von Splény, a ordonat mai întâi confiscarea tuturor bunurilor și o statistică a populației. Conform unui tabel oficial, aflat în Arhiva de Război din Viena, din anul 1776, „Tabella Nachbenannter in dem Kays. Königl. Bukowiner District sich befindlichen Ortschaften, grossen, mittleren und kleineren Standes-Personen, Popen, Bauern, Gerichtsdienern, Landleuten, Armeniern, Juden, vagierenden Zigeunern und Monasterien, sowohl Mann- als Weiblichen Geschlechts” („Tabel al mai jos numitelor localități, persoane din păturile de sus, de mijloc și de rând, preoți, țărani, aprozi, băștinași, armeni, evrei, țigani nomazi, atât de sex bărbătesc, cât și femeiesc, precum și mănăstiri”), Bucovina era împărțită în 12 ocoale („cercuri”): Cernăuți, Prut, Nistru, Ceremuș, Hotin, Câmpulung Rusesc (Dolhopole), Berhomet, Vicov, Suceava, Moldova, Siret, Câmpulung Moldovenesc. În total existau 290 de sate, cu 62 de cătune, 22 boieri (nobili și mari proprietari de pământ), 175 mazili (mici proprietari de pământ), 149 răzeși – țărani liberi, 501 preoți, 14 992 țărani, 285 diverși slujbași, mercenari, curieri (umblători, arnăuți, barani, călărași), 45 negustori, 58 armeni, 526 evrei și 294 țigani nomazi. Cifrele furnizate se referă la familia, așa

⁵ „Din nevoia unei comunicări ușoare și a unei apropieri între Transilvania și provinciile Galiția și Lodomeria.”

încât, în Bucovina de atunci – socotind pentru o familie câte 5 persoane – exista o populație de circa 85 000 de suflete.

În afară de acestea, potrivit tabelului amintit, în Bucovina existau 18 mănăstiri mai mari și 18 mai mici, în total cu 466 călugări și 88 călugărițe. Dintre mănăstirile mari, sunt enumerate Voroneț, cu 15 călugări și o măicuță, și Humor, cu 11 călugări. Posesiunile mănăstirești bucovinene se găseau, o parte, în teritoriul ocupat, și o altă parte dincolo de granița cu Moldova și chiar în Basarabia. Unele dintre domeniile mănăstirilor erau administrate chiar de către acestea, altele erau arendate țăranilor stabiliți în zonă sau unor persoane străine (dintre acestea, este menționat, de exemplu, un Maței Lipovan din Moscova). Veniturile erau relativ importante.

Succesorul lui Splény a fost baronul Enzenberg. În anul 1781, mănăstirile bucovinene au fost scoase de sub jurisdicția mitropolitului din Iași și subordonate episcopului de Rădăuți, Dosoftei Herescul, care, în anul 1782, și-a mutat reședința la Cernăuți. Un consistoriu, înființat în anul 1781, prin decret imperial, la Cernăuți, din care făceau parte și laici, avea sarcina de a rezolva chestiunile bisericești.

În anul 1783, cu prilejul vizitei sale în Transilvania, împăratul Josef al II-lea a venit și în Bucovina. Cu această ocazie, el și-a exprimat dorința de a restrânge numărul mănăstirilor și, din bunurile confiscate, să creeze un fond de întreținere a preoților și a școlilor. De îndată ce intențiile conducerii au devenit cunoscute, nu e de mirare că, foarte curând, unii stareți au preferat să se refugieze în Moldova, cu tot cu tezaurul mănăstirilor lor. În anul 1784, câțiva stareți au înaintat guvernatorului Bucovinei un memoriu în limba latină, în care se protesta – în realitate, fără succes – împotriva secularizării averilor mănăstirești. La 25 aprilie 1785, majoritatea mănăstirilor bucovinene au fost secularizate.

Averile din această parte a „cordonului”, care aparținuseră mănăstirilor Voroneț, Humor, Ilișești, Moldovița și Slatina, au fost constituite într-un domeniu al Fondului Religionar, cu sediul în Ilișești. În Gura Humorului se afla o administrație „domenială”. Primul administrator al domeniului din Ilișești a fost A. Gabriel. La început, cele două mănăstiri desființate, Voroneț și Humor, au fost predate, în vederea administrării, „copistului” Franz Stamsberg. Obiectele bisericești mai valoroase au fost trimise Consistoriului din Cernăuți, iar restul a fost dat spre păstrare preoților parohi locali. Puținii călugări, care mai trăiau în anul 1785 în cele două mănăstiri, au fost trimiși în mănăstirile galițiene sau au fost puși în serviciul Consistoriului.

Prin intermediul „Planului de regularizare clerical”, din 29 aprilie 1786, s-a realizat organizarea definitivă a Fondului Religionar al Bucovinei. Principala sa misiune era întreținerea preoților și înființarea de școli pentru populația autohtonă. Domnul țării, adică împăratul, era protectorul acestei instituții. În cel mai scurt timp, din bunurile subordonate ei, noua administrație a putut să obțină venituri duble, ba chiar mai mari.

Încă din secolul al XV-lea, într-un act de danie al domnitorului Ștefan cel Mare, ținutul de la vărsarea pârâului Humor în Moldova, de pe malul drept al

acestui, este amintit ca pășune, „na ustie Humora”. Această pășune a fost proprietatea Mănăstirii Voroneț. Malul stâng era în cea mai mare parte împădurit și aparținea Mănăstirii Humor.

Deoarece regiunea are o anumită importanță strategică – se intersectează aici trei văi și trei drumuri: drumul de la fosta capitală a Moldovei, Suceava, drumul de la Cernăuți (transilvănean) și drumul militar camuflat prin Pleș –, aici s-a amplasat, încă din anul 1774, o garnizoană cu două companii de cuirasați ale regimentului „Prințul Czartoriisky”. Brutăria pentru aceste trupe a fost adăpostită mai la nord, în incinta Mănăstirii Humor. Pentru cazarea soldaților s-au construit mai întâi cazemate, iar în 1787 o cazarmă. Odată cu soldații au venit și meșteșugari și negustori din provinciile vestice ale monarhiei austriece, care obțineau câștiguri însemnate, atât de la soldați, cât și de la numeroșii călători ce treceau pe drumul de acces.

Până la ocuparea Bucovinei de către trupele austriece, acest ținut a fost slab populat. Câteva colibe nevoiașe erau răspândite la marginea pădurii, adăpostindu-i pe cei aflați în slujba mănăstirilor (vecini, casnici, poslușnici, țigani, argați, scutelnici). Potrivit unui „Bilance deren pro anno 1774 in diesem k. k. Bukowiner District ansässig gewezten und jener pro anno currenti würllich existierenden Familien” („Bilanț al familiilor stabilite în districtul c. c. bucovinean în anul 1774 și al celor care există în realitate în anul curent”) din anul 1780 (din Arhiva Ministerului de Război din Viena), în anul 1774 nu a existat aici nici o familie. După același „Bilanț”, în anul 1779 se aflau deja aici 22 de familii. Prin aceste familii sunt înțelese, de fapt, numai cele germane. Deoarece, într-adevăr, în 1774, la sosirea trupelor austriece, existau și familii de români, după cum a demonstrat prof. dr. I. Nistor în lucrarea sa, *Siebenbürgische Flüchtlinge in der Bukowina (Refugiați din Transilvania în Bucovina)* („Codrul Cosminului”, II/III, p. 443 ff.). În afară de iobagii celor două mănăstiri, încă de la începutul secolului al XVIII-lea refugiați români din partea de nord-est a Transilvaniei, în principal din Maramureș, au venit în Bucovina, unde au găsit condiții de viață mai bune și o libertate relativ mai mare. După o „Consignation Deren in der Bucoviner District sich aufhaltenden Siebenb. Emigranten, wie solche vermog hoher General-Commando-Verordnung d. d. Lemberg 27 t. Januar 1778 von denen hiezu eigens ausgeschickten H. Offiziers befunden worden” („Consemnare a emigranților transilvăneni aflați în Bucovina a înaltului ofițer trimis aici, la ordinul Comandamentului General din Lemberg, din data de 27 ianuarie 1778”) (din Arhiva Ministerului de Război din Viena), în anul menționat, 1778, în Gura Humorului trăiau următorii emigranți din Transilvania: 1) Simeon Oștinar, birtaș din Sf. Ioan, care a venit în localitate încă din 1728 și poate fi considerat cel mai vechi locuitor, cunoscut după nume, al așezării; 2) Vasile Oștinar (din 1744); 3) George Ieremie (din 1750); 4) Nicolai Ariton (din 1758); 5–15) Mihai Saba, Teodor Ieremie, Chirilă Solcan, Grigore Gherasim, Ioan Oștinar, Toader Capitan, Marcu Sărăcin, Vasile Moldovan, Ion Barbă, Toma Ion, Dimitrie Bursărean. În anul întocmirii acestei liste (1778) au mai venit încă

5 familii: Ghiuță Moldovan, Teodor Dumbă, Gavril Gherman, Pinteia Moldovan și Tudor Tambă.

Locotenentul austriac Josef von Rosenfeld, care era repartizat la unul dintre detașamentele regimentului de cuirasați „Prinz Czartoriisky” mobilizate la Gura Humorului, a desenat, în anul 1778, o hartă a așezării, care se găsește în Arhiva Națională din Cernăuți. Pe această hartă, în anul 1787, au fost adăugate completări și măsurători de către un funcționar al domeniului din Ilișești. Potrivit acestor însemnări din 1787, Gura Humorului apare ca un sat mic, cu 44 de case, toate așezate pe teritoriul ce aparținea fostei Mănăstiri Humor. Pe hartă, localitatea se învecinează la vest cu pârâul Humor, la sud cu râul Moldova, la est cu așezarea Capu-Codrului și la nord cu un lanț muntos, împădurit. Comuna Gura Humorului apare divizată în șase părți, ale căror nume s-au păstrat în rândul populației românești până astăzi și care au fost folosite și de populația germană stabilită aici între timp. Aceste părți sunt: 1) Vatra Satului, cu 44 de case și grădini, cu suprafața de circa 94 pogoane; 2) Bogdăneasa, pășune, teren arabil și fâneată, cu suprafața de 260 pogoane; 3) Runcul Ploștinii, pădure (2467 pogoane) și fâneată (35 pogoane); 4) Runcul deasupra Satului, împreună cu Runcul Cetății, pădure și pajiște de munte cu mici pârâiașe, cu suprafața de 437 pogoane; 5) Cozoc cu pârâul Humor, fâneată și pădure, în total 2 800 pogoane și 6) Dealul lui Ochian, fâneată și pâraie, în total 433 pogoane. Satul avea, așadar, o suprafață totală de 6 531 pogoane.

Dacă imigrația populației românești din Transilvania în Bucovina și în Moldova fusese până atunci deloc neglijabilă – după cum arată și numeroasele nume de familii din valea Moldovei, precum Moroșan, Ungurean, Ardelean ș.a. –, în Bucovina această [imigrație] a încetat treptat, după ocuparea ei de către trupele austriece, deoarece o depopulare a Transilvaniei n-ar fi fost în interesul Austriei. Emigrarea în Moldova a continuat, însă, așa încât guvernul austriac s-a văzut nevoit să numească o comisie, care să-i caute pe refugiații transilvăneni din Moldova și să trimită o parte din ei înapoi în Bucovina. Astfel, așa cum a arătat prof. Nistor, în anii 1781 și 1872, au fost trimiși din Moldova în Bucovina 3 209 transilvăneni. Administrația militară din Bucovina a sprijinit această acțiune, deoarece era un mod de a obține coloniști și mână de lucru ieftină. Cu atât mai mult cu cât acești transilvăneni veneau în provincie împreună cu turmele lor de vite și oi și nu era necesară nici o cheltuială financiară pentru stabilirea lor în zonă. Pentru coloniștii germani și unguri trebuiau întotdeauna plătite sume considerabile.

Până la desființarea mănăstirilor, țăranii aserviți acestora și coloniștii amintiți din Transilvania primeau de la moșier, în acest caz, de la mănăstire (Voroneț sau Humor), al cărei reprezentant era egumenul, teren arabil și pășune pentru folosință comună, pe care țăranii le împărțeau între ei după un criteriu bine stabilit. Casele nu puteau fi construite după bunul plac, ci la indicația moșierului, în vatra satului (săliște). Țăranii de pe moșia mănăstirii erau judecați în orice privință, cu excepția crimei, de către stareț. Pârcălabul din Suceava, judecătorul din Câmpulung, diverșii slujbași ai tribunalului sau perceptori, de exemplu aprozi, globnici, șugubinari,

giuzii țiganilor domnești, olăcari ș.a., nu aveau dreptul să încaseze de la ei impozite sau alte taxe, cum ar fi cheltuiala mesei domnești.

Pentru pământul și protecția acordate de mănăstire, țăranii aserviți acesteia trebuiau să plătească anumite dări. Aceste dări se percepeau fie în produse agricole, fie în bani, și, în cele mai multe cazuri, erau stabilite de „hrisoave”. Ele constau, în principal, în robotă, „boierescul”, și „dijma, zeciuiala sau desetina”. Față de domnitorul țării, în ceea ce privește posesiunile și iobagii lor, mănăstirile erau scutite de majoritatea dărilor. De pildă, în anul 1689, Mănăstirea Voroneț a fost scutită de către domnitorul Constantin Cantemir de toate taxele, în afară de „goștină” (impozitul pe porci și oi) și de „desetină” (impozitul pe stupărit).

Pentru plata „boierescului”, țăranii iobagi ai mănăstirii trebuiau să muncească 12 zile pe an pe moșiile acesteia, fie manual, fie cu căruța cu boi, după dorința starețului. Aceste munci puteau fi înlocuite cu bani. Întrucât terenurile mănăstirilor Voroneț și Humor din această zonă erau foarte puțin adecvate agriculturii, mănăstirea cerea de la fiecare familie de țăranii câte doi lei pe an sau, în schimbul lor, puteau să facă un stog de fân sau să aducă o căruță de lemne din pădure. Dijma se percepea din toate produsele recoltate. Din 8 stupi, apicultorii trebuiau să dea unul mănăstirii, iar dacă aveau mai puțin de 8 stupi, pentru fiecare trebuiau să plătească câte o para (monedă turcească cu valoare mică). Această taxă se numea, în particular, desetină. Cei care deschideau un birt pe moșia mănăstirii plăteau câte un leu pe butoi și aveau voie să vândă numai băuturile mănăstirii, după un acord prealabil cu starețul. Pentru a se spori veniturile mănăstirii, deseori erau primiți pe moșie oameni din alte ținuturi. Acești noi coloniști erau scutiți de toate dările timp de trei ani. De aceea, astfel de colonii se numeau „Slobozia” (slobod = liber). Acest nume apare frecvent în Bucovina, dar și în alte regiuni ale României.

Toate drepturile legate de posesiunile mănăstirilor au revenit, după desființarea lor, Fondului Religionar, înființat în 1785. Sub noua administrație, taxele au suferit unele modificări, atât sub aspectul formei, cât și al denumirii. În acest sens, o petiție scrisă a țăranilor din Capu-Codrului (publicată de S. Reli în revista „Făt-Frumos”, II/176), din anul 1809, către mandatarul din Gura Humorului, este concludentă: „Nu ne-au întristat dările și salahoriile, precum și robota (adetul) pentru prea înalta administrație, adică să muncim un anumit număr de zile sau să le răscumpărăm cu bani. Noi toți ne-am străduit, fiecare după puterile sale și după datorie, să ne îndeplinim sarcinile de țăranii. În afară de aceasta, de când ne știm, de când locuim aici, ne-am obișnuit să lucrăm 12 zile pe an pentru administrație, să-i dăm fire de tort și găini și să strângem taxele imperiale. I-am plătit prea cinstitei administrații impozitul stabilit la 4 guldeni și 5 creițari. Dar în ultima vreme se cer de la fiecare țăran mai înstărit 9 guldeni și 14 creițari. În plus, am plătit și alte taxe, cum ar fi ciapăritul, câte 30 de creițari de fiecare suflet peste 15 ani și pe deasupra încă pâine, secară, orz, ovăz, fân și bani.”

Față de toate acestea, țăranii aveau dreptul să aducă pentru propria folosință lemne de construcție și de foc din pădurile Fondului, să-și lase vitele să pască pe pășunile din pădure, să-și hrănească porcii cu jir, să vâneze etc.

După preluarea averilor mănăstirești de către Fondul Religionar, țărani au primit de la acesta parcelele necesare, pe baza situației constatate la 1 noiembrie 1786. Fiecare comună trebuia să primească pe viitor cel puțin atât pământ cât deținea în anul 1786. Așa cum am amintit, terenurile repartizate s-au împărțit între familii în cadrul sfatului sătesc, numit „cislă”. Și impozitele către Fond se percepeau în același mod. Meșteșugarii și coloniștii au participat și ei la împărțirea menționată. Această stare de lucruri s-a păstrat până în anul 1835, când, în urma unui decret imperial, din 24 octombrie al aceluiași an, țărani au primit drept de proprietate asupra terenurilor lucrate de ei, fără a se ține cont de apartenența etnică. Obligațiile față de Fond s-au menținut, însă, în continuare.

Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în ciuda poziției geografice foarte frumoase și a condițiilor economice avantajoase, Gura Humorului a rămas o așezare neînsemnată. În anul 1785, într-un „Verzeichnis aller in dem k. k. Buccoviner District befindlichen Ortschaften... wie solche nach ihrer ächten Benennung befunden worden” („Index al tuturor localităților aflate în Districtul c. c. al Bucovinei, așa cum au fost găsite după denumirea lor reală”) (după Verenca, *Topografie*⁶), realizat de o comisie condusă de comandantul de cavalerie Pitzelli, Gura Humorului nu apare deloc. Dimpotrivă, în această regiune se găsesc următoarele denumiri: Mănăstirea Humori, Satul Humori și Lude Humorului. În continuare, sunt inventariate casele răzlețe, aparținând satului, sub numele „Vale Humori”. Așadar, este posibil ca prin denumirea Vale Humori să se înțeleagă Gura Humorului. Nici pe cea mai veche hartă a Bucovinei, publicată în *Anexa* lucrării lui Verenca, *Topografie*, aflată în Arhiva de Război din Viena, nu este consemnată vreo localitate cu numele Gura Humorului. Se vede pur și simplu drumul principal, „drumul mare” de altădată, care pornește din Suceava, trece prin Capu-Codrului și ajunge la Câmpulung. Un alt drum străbate înălțimile împădurite de la Pertești (Bordești), unde astăzi trenul trece pe lângă albia râurilor Suceava [în realitate, Soloneț, n. n. – Șt.-M. U.] și Moldova, și un altul prin Pleș, prin Valea Humorului. Ambele drumuri se intersectează cu strada principală, în apropiere de satul Capu-Codrului. Mai sunt consemnate cele două mănăstiri, Voroneț și Humor.

Regiunea dintre Capu-Codrului și vărsarea pârâului Humor a fost, până nu demult, acoperită de o pădure deasă. Abia în timpul construirii „drumului imperial” (1780–1786), care lega capitala provinciei, Cernăuți, de Transilvania (de aici, Strada Transilvaniei) și la realizarea căreia au participat numeroși muncitori din vest, pădurea amintită, dintre Capu-Codrului și vărsarea pârâului Humor, a fost tăiată. Acest lucru a fost necesar, pe de o parte, din motive de siguranță, iar pe de altă parte, s-au pus la dispoziția populației, care nu avea suficient pământ, noi terenuri arabile. Astăzi, o moșie a unui fermier din apropierea gării Păltinoasa mai poartă încă numele „Codru” (pădure).

⁶ Daniel Werenka, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Österreich (1774–1785)*, Czernowitz, Selbstverlag, 1895.
<http://cimec.ro/> / <http://institutulbucovina.ro>

După secularizarea mănăstirilor, conform planului de regularizare clerical al Bisericii Ortodoxe din Bucovina, din anul 1786, satele Homor și Gura Humorului alcătuiau o singură comunitate parohială. Până în anul 1806, credincioșii ortodocși din Gura Humorului, au participat la slujba religioasă ținută în biserica din localitatea Homor, aflată la 4 km depărtare spre nord. Acolo, câteva chilii ale călugărilor fuseseră transformate în casă parohială. Gura Humorului apare, însă, într-un index al tuturor preoților laici și al protopopilor din Bucovina, din anul 1785 (în Arhiva Ministerului Cultelor din Viena, în Verenca, *Topografie*, p. 185), ca o parohie cu 40 de familii, fără biserică, dar această informație nu este corectă. Încă din anul 1800, Gura Humorului, care avea o populație majoritară germană, nu deținea o cifră a populației ca cea menționată în consemnările oficiale. Este totuși posibil ca mulți români din partea locului să se fi retras, din cauza dărilor împovărătoare, peste graniță, la Găinești și în apropiere de Mănăstirea Slatina. Românii în vârstă din orașul Gura Humorului își mai amintesc cum le povesteau părinții despre acești refugiați.

Abia în anul 1806, s-a construit la Gura Humorului o biserică de lemn pentru credincioșii ortodocși ai așezării. Cu timpul, această biserică nu a mai corespuns cerințelor; în anul 1883 ea a fost strămutată și dăruită comunei Brașca. În locul ei s-a construit o frumoasă biserică de piatră, pe cheltuiala Fondului Religionar. Până în anul 1846, preotul paroh de la Mănăstirea Humorului se ocupa și de serviciul religios, și de treburile parohiei Gura Humorului. Numele preoților care au funcționat concomitent la Mănăstirea Humorului și la Gura Humorului, sunt: un preot paroh Alexandru, probabil un călugăr al mănăstirii desființate, apoi Grămadă și Lemne. În anul 1800, apare ca paroh preotul Vasile Pașcovici, pensionat în anul 1837. În timpul serviciului său au activat ca preoți parohi asistenți Grigore Nosievici, Ioan Carloviețchi și Iordache Prodanciuc. După Pașcovici a urmat Doroftei Băncescu, care a ocupat această funcție până în anul 1843, când parohia Gura Humorului a fost reorganizată după planul de regularizare clerical. Noua parohie a fost ocupată abia în 1846. Consistoriul din Cernăuți, în pofida refuzului autorităților provinciei, l-a numit în funcția primului paroh din Gura Humorului pe Toma Renney de Herșeni. Așezarea nu avea o casă parohială proprie. Noul paroh a trebuit să solicite „mandatarului” din Gura Humorului o locuință „naturală” sau o subvenție materială. În planul de regularizare clerical, din anul 1843, era prevăzut pentru paroh un „acord” de 300 florini pe an și folosirea exclusivă a unei „sesii” (teren parohial) cu suprafața de 24 fâlcii (o falce = circa un hectar) și a 24 de stânjeni de lemne de foc. În 1849, parohia este preluată de Constantin Grigorovici, în 1852 de Ioan Mândrilă, care va ocupa această funcție până în anul 1868. Ultimul este amintit în rapoartele oficiale ca un om cunoscător de limbi străine. În afară de limba „moldovenească”, el stăpânea și rusa (ruteana), germana și latina. Mândrilă și-a terminat studiile la Seminarul episcopal greco-ortodox, înființat la Cernăuți în anul 1826. Acest seminar a fost ridicat la rangul de Facultate de Teologie, în 1875, cu prilejul inaugurării Universității din Cernăuți, și mai există și astăzi. La acea

vreme și până la alipirea Bucovinei la România, cunoașterea limbii germane era generală în rândurile preoțimii române, în primul rând fiindcă limba oficială a provinciei era cea germană. Consistoriul, Fondul și parohiile comunicau între ele în limba germană. Casele parohiale, ospitaliere, din Bucovina erau centre de cultivare a culturii germane, iar în cadrul familiei se vorbea deseori germana.

Din cauza scumpirilor și a poziției deosebite a așezării, „acordul” pentru Gura Humorului a fost ridicat în 1864 la 500 de florini (guldeni) anual. În acest an, parohia românească din Gura Humorului număra 400 de ortodocși. În anul 1884, cifra ortodocșilor se ridica la 500, în 1902 la 615, pentru ca în anul 1926 să urce la 914. După Mândrilă, au urmat Simion Cobilanschi (1869–1883), Dumitru Popescul (1884–1893), Dimitrie Brăileanu ((1893–1906), Ambrozie Gribovici (1906–1932). Din 1932, conduce parohia Vasile Iftodie.

După ocuparea Bucovinei, trupele necesare apărării granițelor au fost încartiruite în diverse localități aproape de graniță. Din cauza poziției sale strategice, Gura Humorului a adăpostit, încă din toamna anului 1774, o garnizoană pentru două companii de cuirasați și două tunuri. Pentru cazarea trupelor s-au ridicat în grabă cazemate, care au făcut loc apoi unei cazărmi „permanente”, construită în decursul anului 1786. Brutăria garnizoanei funcționa în incinta Mănăstirii Humor. Odată cu soldații au venit și meșteșugari și negustori germani din vestul monarhiei, stabilindu-se în apropierea trupelor. Au găsit aici numeroase posibilități de câștig, deoarece și populația autohtonă din cele trei văi confluente (Moldova, Humor și Voroneț) și numeroșii călători pe ruta Cernăuți–Suceava–Transilvania (drumul imperial) le aduceau venituri. Acești coloniști germani s-au bucurat de cel mai puternic sprijin din partea guvernatorilor militari. Guvernământul militar al provinciei era deja motivat, sub aspect politic, să aducă un număr cât mai mare de coloniști pentru a se putea baza pe o populație loială și supusă. Așa au apărut, pe rând, diversele colonii germane din Bucovina.

Mai mult decât atât, țara era descoperită treptat de meșteșugari și negustori. Fondul Religionar, care la început a fost administrat exclusiv de germani, le oferea nou-veniților, în condiții avantajoase, teren arabil și posibilitatea de a-și găsi o ocupație. În Gura Humorului nu s-au luat măsuri speciale de colonizare, ca în alte părți din Bucovina. Aici populația a crescut de la sine, prin aflusul de noi meseriași și prin stabilirea în zonă a soldaților ieșiți din serviciul militar. Când împăratul Josef al II-lea a venit, în anul 1783, din Transilvania în Bucovina, în principal ca să viziteze noua stradă ce tocmai fusese terminată, în ziua de 16 iunie a aceluiași an el a fost întâmpinat la Gura Humorului și de populația germană. În anul 1784, Gura Humorului apare, cum am menționat anterior, ca un sat cu 40 de familii, care, în mare parte, erau de germani.

Profesorul Hacquet din Lemberg, care a străbătut de două ori Bucovina și care a publicat un volum despre impresiile sale de călătorie, amintește de o colonie germană în apropiere de Mănăstirea Humor. La pagina 112 (*Hacquet's neueste physikalisch-politische Reisen in den Jahren 1788 und 1789 durch die Dacischen*

und Sarmatischen oder Nördlichen Karpathen, Nürnberg, Raspische Buchhandlung, 1790) (*Recentele călătorii fizico-politice ale lui Hacquet în anii 1788 și 1789 prin Carpații Dacici și Sarmatici sau Carpații Nordici*, Nürnberg, Editura Rasp, 1790), se specifică: „Și Mănăstirea Humorului fusese pe vremuri o mănăstire de călugări, dar unde se instalase acum o mică brutărie pentru trupele imperiale, care ocupau trecătoarea de aici dinspre munți către Capu-Codrului și localitatea Humor”⁷. Pagina 114: „(Din Capu-Codrului) am urmat râul în sus către nord-est printr-o vale îngustă limitată de păduri splendide. Prin aceasta se face un drum drept până la satul Humor, situat ceva mai departe de râu. Această localitate era bine apărată în tot lungul văii cu valuri de pământ și baricade de lemn și câteva companii dintr-un regiment de garnizoană, care așezaseră aici o tabără pentru a apăra cu câteva tunuri trecătoarea”⁸.

Populația germană din localitate, care sporea permanent, a cunoscut o creștere și prin faptul că s-au creat aici mai multe posturi, ai căror funcționari erau, la început, numai germani.

Prin urmare, în anul 1786, este menționat ca „inspector silvic” un anume Johannes Wenceslaus Nosek. El era șeful administrației forestiere a Fondului Religionar din Gura Humorului. Lui i se subordonau mai mulți „silvicultori” și „pădurari”. Din cauza numeroaselor delictes forestiere din partea populației, în anul 1808, s-a înființat în localitate un post de „paznic forestier”. Deoarece acesta se deplasa călare, putea să ajungă mai repede dintr-o parte în alta a pădurii și să facă inspecții. După Nosek, a urmat în funcția de inspector silvic, în anul 1816, Ioannes Schaller, iar din 1824, pentru mai bine de două decenii, Johann Niedenthal. Administrația silvică se ocupa exclusiv cu gospodărirea pădurilor și bunurilor Fondului Religionar. Pentru gestionarea celorlalte raporturi dintre Fond și populație, a fost înființat un birou politic, așa-numitul „mandatariat”. „Mandatarul” și corpul său de funcționari răspundeau de „registru funciar și al proprietăților imobiliare”, în care erau trecute toate drepturile de proprietate, datoriile și ipotecile. El valida toate cumpărările și vânzările, stabilea impozitele și dispunea colectarea lor. Raporta regulat autorităților sale superioare, „biroului cercual”, despre situația din districtul său și transmitea mai departe decretele emise, adică le comunica primarilor satelor pe care le avea în subordine. Un mandatariat se ocupa de mai multe sate. El era echivalentul unei prefecturi de astăzi sau, cel puțin, al unui pretorat. În anul 1830, mandatariatul din Gura Humorului avea în subordine următoarele sate: Baiășești, Berchișești, Corlata, Drăgoești, Lucacești, Ilișești, Capu-Codrului, Mănăstirea Humorului, Voroneț, (Prisaca Dornei), Bucșoiaia, Frasin, Stulpicani, Dorotea Plotonița, Negruleasa, Vama, Eisenau Frumosul, Vatra Moldoviței, Rus pe Boul, Rușii Moldoviței, Argel, Ciumârna și Gura Humorului.

⁷ Bathasar Hacquet, *Bucovina în prima descriere fizico-politică. Călătorie în Carpații Dacici (1788-1789)*. Ediție bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfețe, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici, prefață de D. Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2002, p. 51.

⁸ *Ibidem*, p. 75.

Din anul 1809 ni se relatează un caz deosebit, petrecut în timpul mandatarului („felvalterul”, cum este numit în documentele românești ale vremii) din Gura Humorului, pe nume Hager, care ocupa aici această funcție din anul 1795. În anul 1809, monarhia austriacă se afla într-un moment dificil, deoarece situația militară și politică era extrem de delicată. Pe baza actelor păstrate în Arhiva Națională din Cernăuți, directorul acestei instituții, prof. dr. Simion Reli, a publicat în revista „Făt-Frumos”, II (1927), nr. 4 și 6, un studiu intitulat *Mandatarul din Humor*, în care se spun următoarele: din cauza situației critice, în Bucovina s-au făcut recrutări pentru a se opri înaintarea trupelor poloneze în Galiția. Mandatarii au primit sarcina de a depune cele mai mari eforturi în districtele lor și de a aduna un număr cât mai mare de soldați înarmați. În ciuda tuturor strădaniilor, nu s-a putut alcătui decât un grup mic, și, pe deasupra, foarte slab înarmat. Mai multe comune din districtul Humor, și anume Ilișești, Capu-Codrului, Berchișești, Corlata, Baiășești, Drăgoești, Vama, Frumosul și chiar cele „20 de familii germane” au refuzat cu hotărâre să plece la război, deoarece, până în anul 1803, Bucovina a fost scutită de serviciul militar. Cele șase comune au înaintat și o petiție, cu caractere chirilice, în care, printre altele, se arată că ar fi o nebulie „să se trimită în fața dușmanului oameni cu bastoane și săbii”. Mandatarul Hager a raportat cu amărăciune biroului cercual acest refuz. Referindu-se la germanii din Gura Humorului, el afirmă: „Acești germani au dezonorat numele german și au dat «naționaliștilor» (adică conlocuitorilor români) cel mai prost exemplu.”

În anul 1830, funcționează ca mandatar în Gura Humorului un anume Hoffel, iar din 1836 și până la desființarea mandatariatele, Karl Uhlig. Mandatariatele au fost desființate în anul 1863, prin Legea privind anularea drepturilor patrimoniale ale Fondului Religionar și transformate în birouri regionale. Și în Gura Humorului a rămas un astfel de birou. Primul șef al acestuia a fost „președintele biroului regional” sau „prefectul” Viktor Tustanowski.

Imediat după ocuparea Bucovinei de către trupele austriece, s-a înființat și un serviciu de poștă. Linia principală a poștei din Bucovina pornea de la Snyatin, în Galiția, trecea prin Cernăuți, Siret, Gura Humorului, apoi prin Bistrița săsească și ajungea în Transilvania. Pe atunci și până la construirea liniei ferate Dărmănești (fostă Hatna)–Vatra Dornei, poșta se ocupa atât cu expedierea scrisorilor oficiale și private și a coletelor poștale, cât și cu transportul de persoane. Fiecare stație de poștă trebuia să aibă, prin urmare, grajduri pentru adăpostirea cailor și camere de oaspeți pentru călători. Stațiile de poștă erau arendate unor persoane particulare. Probabil că la acea vreme era foarte romantic să faci o astfel de călătorie cu poșta, pe râul Moldova în sus. Pe de altă parte, era și puțin periculos, deoarece condițiile de siguranță lăsau de dorit. Așezarea germanilor de-a lungul Străzii Transilvănene s-a făcut, în parte, și cu scopul de a asigura securitatea acestei rute. Până în anul 1785, a existat o stație de poștă la Capu-Codrului. În anul menționat, stația s-a mutat la Gura Humorului. Primul diriginte de poștă din Gura Humorului a fost Anton Thoma. Pe baza unui contract cu Fondul Religionar, el a primit în arendă, la

1 ianuarie 1788, pentru întreținerea cailor, 60 de pogoane de teren arabil și pășune, pentru fiecare pogon plătind anual o dobândă de 20 de creițari. Terenul alocat poștei, care are în prezent o cu totul altă destinație, se mai numește și astăzi „Livada poștei”. Poșta a fost preluată de la A. Thoma de către ginerele acestuia, Johannes Vogel, care a vândut-o, în anul 1806, unui anume Paulus Ginsel. Din acel moment și până la preluarea ei de către stat, poșta a rămas în proprietatea familiei Ginsel. Paul Ginsel a ridicat în locul vechii clădiri de lemn un nou sediu al poștei, din piatră, acoperit cu țiglă.

Pentru menținerea și îmbunătățirea drumurilor au fost angajați supraveghetori și responsabili cu întreținerea acestora. Astfel, în anul 1791, apare un Andreas Wilk ca supraveghetor, iar ca responsabili, în anul 1794, Josef Lebedowski, Anton Czermak și Andreas Orłowski. În anul 1798, supraveghetor este Fridericus Wirt iar responsabili sunt Martinus Rosinger și Wodnicky.

Controlul asupra tutunului și al băuturilor alcoolice revenea funcționarilor financiari, „inspectorilor generali” și „supraveghetorilor”. În anul 1796, este menționat ca „inspector general al tutunului” Basil Luzecki, ca „subinspector” Johann Poliwka. În anul 1816 este numit în funcția de supraveghetor Andreas Procopowitz.

Afluxul de populație germană a continuat. În primul rând, au venit meseriașii. Multe dintre familiile emigrate la acea vreme au rămas până la strămutarea din 1940, altele au plecat mai departe ori s-au stins. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, întâlnim în Gura Humorului următorii meșteșugari germani (lista nu este totuși completă): tâmplari – Georg Wolf, Antonius Abt, Christian Baumann, Gregorius Gal, Nicolaus Etz; cojocar: Michael Frank; măcelar: Georg Englert; birtaş: Georg Wiesner; zilier: Stanislaus Cziszewky, miner: Martinus Miszewitz; meșter de potasă: Anton Olechowski. Deoarece Bucovina era pe atunci subordonată Galiției, încă de la acea vreme elementul polonez și ucrainean începe să pătrundă până în sudul Bucovinei. Faptul că a fost menționat un miner nu trebuie să ne mire, deoarece mineritul cunoștea atunci, în sudul Bucovinei, o perioadă de înflorire. La uzinele Manz din Iacobeni și din alte locuri, lucrau aproape numai nemți. Meșterul de potasă amintit dovedește că, la acea vreme, obținerea potasei era aproape singurul mod de valorificare industrială a pădurilor imense din sudul Bucovinei.

Deoarece locuitorii din Bucovina au fost scutiți de serviciul militar până în 1830, mulți tineri din diverse părți ale monarhiei au venit aici pentru a scăpa de această obligație. În acest sens, o „listă de conscripție” din anul 1807 (în Arhiva Națională din Cernăuți) îi menționează pe următorii tineri, veniți de puțin timp în Gura Humorului: Michael Moroșan și Nichita Brahan, din Ungaria, Josef și Anton Opitz, din Boemia (Regiunea Pilsen), Georg Paul și Daniel Müller, din Dumitrița, Transilvania.

Dar și mulți dintre soldații și ofițerii lăsați la vatră de către cele două companii staționate în Gura Humorului au rămas în localitate și au contribuit la

creșterea numărului populației, în special, a celei germane. Până la construirea noii cazărmi, în anul 1788, cele două companii aparțineau Regimentului „Prinz Czartoriisky” și au fost înlocuite, în același an, de două companii ale Regimentului „Principele Luck”. Garnizoana a rămas în Gura Humorului până în anul 1866. În 1815, în funcția de comandant al garnizoanei din Gura Humorului este numit „Căpitanul Baron Gustav von Moltke”. La 20 iulie 1864, ziarul cernăuțean „Bukowina” tipărește un anunț de licitație publică, în scopul aprovizionării cu pâine a garnizoanei. În același an mai exista încă în Gura Humorului și o stație pentru schimbarea cailor.

Odată cu creșterea populației, au sporit și cerințele față de administrația comunei. De aceea, biroul comunal s-a străduit de timpuriu să ridice încasările comunei. Una dintre cele mai bune surse de venit a constituit-o vânzarea băuturilor spirtoase. În localitate exista deja un birt încă înaintea de anul 1774. El se afla în proprietatea Mănăstirii Humor și aceasta îl arenda românilor. În anul 1785, s-a construit un birt comunal nou, acoperit cu țiglă, arendat mai întâi unui român, pe nume Șandru, apoi unor germani. Astfel, în anul 1798, sunt menționați ca arendași ai birtului germanul Georg Wolf și, în anul 1819, polonezul Ladislaus Luszczynski.

La începutul secolului al XIX-lea nu existau în localitate deloc evrei. Au apărut doar sporadic, pentru ca să dispară din nou, în scurt timp. Potrivit unor „zusammengesezogenen Konskriptions-Evidenzhaltungstabellen” („Tabele de conscripție și de evidență”) (în Arhiva Națională din Cernăuți), din anul 1790, se consemnează local o singură familie de evrei. În anul următor, însă, în tabelul corespunzător nu se mai amintește de nicio familie evreiască. În anul 1810, apare din nou o familie de evrei, care, de asemenea, dispare în curând. Și în localitatea învecinată, Mănăstirea Humorului, se semnalează încă din anul 1786, un arendaș evreu al birtului mănăstirii de acolo, pe nume Janchel Scholem, dar acesta părăsește așezarea în anul următor. Populația pur românească de aici s-a opus de la bun început pătrunderii elementului evreu, printr-o rezistență economică pasivă. Astfel, comuna Mănăstirea Humorului a fost și a rămas una dintre puținele din Bucovina în care nu s-au stabilit evrei. În rest, provincia a fost invadată de evrei din Galiția, ocupația lor principală fiind vânzarea băuturilor spirtoase. Deoarece această afacere aducea mulți bani, ei au obținut în scurt timp un avantaj economic, de care au abuzat, în sensul îndatorării populației locale, dar și al marilor proprietari, care, din cauza împrumuturilor puse de bunăvoie la dispoziție, au ajuns într-o stare de dependență apăsătoare.

Nici satele de coloniști germani n-au rămas ferite de această plagă. Mulți dintre arendașii evrei de „propinațiuni” au putut acumula averi, au cumpărat cu sume exagerate mari proprietăți și au dezvoltat industrii. În Gura Humorului, populația evreiască începe să sosească abia din momentul în care, datorită poziției ei excepționale, undeva în jurul anului 1840 și încă neoficial, localitatea devine un târg foarte frecventat, oferind, astfel, posibilități ușoare de câștig. Din acel moment, numărul evreilor a crescut în fiecare an. În 1873, existau deja în localitate 800 de locuitori evrei.

De timpuriu s-a dezvoltat în localitate și o activitate industrială, deși, din cauza lipsei mijloacelor de transport adecvate, condițiile nu erau prielnice. Astfel, Franz Wickenhauser (*Mănăstirea Humorului*⁹, p. 238) atestă, pentru anul 1802, existența unei fabrici de bere în Gura Humorului. Este menționat meșterul berar Xaver Niemayer. O fabrică de spirt s-a înființat abia în anul 1850. Nici ea, nici fabrica de bere nu mai există astăzi. La începutul secolului al XIX-lea, s-a încercat construirea unei fabrici de porțelan în valea Voronețului. În condicile bisericești ale parohiei catolice din Gura Humorului apare, în anul 1815, fabricantul de porțelan Josefas Hodek. Din păcate, încercarea a eșuat. Timp de mai multe decenii, singura ocupație de natură industrială a locuitorilor a rămas, aproape exclusiv, arderea potasei.

Așa cum am menționat, Gura Humorului a devenit, în scurt timp, un centru comercial în sudul Bucovinei. Ținând cont de acest lucru, administrația comunală a dispus, în anul 1840, construirea unei piețe pe malul stâng al pârâului Humor. Până atunci, comerțul se desfășura pe ambele părți ale drumului principal. Piața din Gura Humorului a atras, în curând, nu numai cumpărători și negustori din localitățile învecinate, ci și din districtele Fălticeni, Botoșani și chiar din Transilvania. Astfel, Gura Humorului a devenit cea mai importantă piață de desfacere din sudul Bucovinei, între munte și șes. Deși, încă din anul 1835, cu prilejul înființării, în apropiere, a coloniei Bori, guvernul provinciei a făcut promisiunea să ridice localitatea la rangul de târg, potrivit statutului său, au trecut mai bine de trei decenii până când acest lucru s-a materializat oficial. În „Calendarul de casă al Bucovinei” din anul 1840 și în cel din 1856, Gura Humorului nu este menționată încă printre târgurile bucovinene. Abia după desființarea drepturilor de servitute și includerea Voronețului Nou, de pe malul drept al pârâului Humor, în comună, în anul 1867, Gura Humorului apare oficial ca târg.

⁹ Franz Adolf Wickenhauser, *Molda oder Beiträge zur Geschichte der Moldau und Bukowina. I. Geschichte der Klöster Homor, St. Onufry, Horodnik und Petrouitz, Czernowitz*, Selbstverlag, 1881.
<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

TUDOR NANDRIȘ: *JURNALUL UNUI MEDIC DE RĂZBOI* (IV)

IULIA BRÂNZA

Publicăm, în paginile următoare, ultima parte a *Jurnalului de campanie* de Tudor Nandriș, respectând normele ortografice curente.

*

23 august 1944. Zi de mare însemnătate istorică. În această zi, România a încheiat Armistițiul cu Uniunea Sovietică, care a fost pregătit cu mult mai înainte. Încă din anul 1943, Partidul Comunist Român a organizat un front patriotic antihitlerist, devenit apoi Frontul Unic Muncitoresc care, sub conducerea Partidului Comunist Român, urmărea strângerea tuturor forțelor antihitleriste, răsturnarea guvernului de dictatură fascistă, formarea unui guvern de uniune națională, ieșirea României din războiul antisovietic, reforma democratică etc. Acest Front Unic Muncitoresc de sub conducerea Partidului Comunist Român a pus de mult la cale încheierea Armistițiului cu Uniunea Sovietică și trecerea României de partea aliaților, care act s-a înfăptuit în ziua de 23 august 1944. Nimeni nu a putut prevedea acest eveniment, nici măcar cu o zi înainte. În noaptea de 23 august 1944, mă aflam de serviciu de noapte, la spitalul militar din orașul Corabia. Contrar așteptărilor noastre, atât ziua cât și noaptea, a fost o liniște deplină. Nu s-a sunat nicio alarmă aeriană. Pe la orele 11 noaptea am adormit, fiind foarte obosit și având o liniște completă. Dar, în curând, am fost trezit din somn de două salariate ale spitalului nostru, care au venit în mod special să mă anunțe că postul de radio București a anunțat încheierea Armistițiului cu Uniunea Sovietică, că guvernul a fost înlăturat și că acum avem un guvern democratic, care a hotărât trecerea României de partea aliaților, că toate partidele politice s-au unit într-un bloc, numit Blocul Național Democratic. Ascultam aceste cuvinte cu oarecare emoții și mă întrebam: „Oare să fie adevărat? S-a încheiat Armistițiul așa pe neașteptate? Dacă e adevărat, nu avem decât să ne bucurăm, căci în curând se va încheia pacea și omenirea va scăpa de atâtea chinuri și neazuri”.

24 august 1944. Muncă chinuită la spital.

25 august 1944. Când am sosit la Corabia, am observat, în imediata apropiere de spitalul nostru, o unitate germană destul de puternică și înarmată cu cele mai moderne arme de luptă și, în special, tunuri, branduri, grenade, mitraliere etc., ceea

ce nu avea toată garnizoana română din Corabia. Misiunea acestei unități militare germane era, printre altele, de a depista avioane inamice la o distanță de peste 200 km și a comunica acest lucru atât unităților germane, cât și celor române din apropiere, prin telegrafie fără fir. Această unitate germană dispunea de patru vagoane, în care aveau diferite instalații și aparate. Imediat după încheierea Armistițiului cu Uniunea Sovietică, comandantul român al garnizoanei din Corabia, colonelul Costescu, a trimis pe un căpitan să ia legătura cu comandantul german al acestei unități militare, căruia să-i comunice că, în termen de 24 de ore, să se predea, cu toată unitatea sau să părăsească orașul Corabia. Înainte de a lua legătura cu comandantul german, acest căpitan român a trecut pe la spital pentru a lua legătura cu medicul de serviciu și a-i comunica, în mod confidențial, intențiile comandantului garnizoanei, cât și pentru a lua măsuri în eventualitatea deschiderii focului, pentru a proteja răniții și bolnavii. Întâmplător, eram de serviciu pe spital și l-am rugat pe căpitan ca, după întrevederea cu comandantul german, să treacă pe la spital și să-mi comunice ce s-a hotărât, ca să știu mai precis ce am de făcut. La întoarcere, căpitanul s-a oprit din nou la spital și a luat legătura cu mine, spunându-mi că la ultimatumul dat de comandantul român al garnizoanei Corabia, comandantul german a răspuns că, fiind ostaș, de o predare nu poate fi vorba și în ceasul acesta va lupta cu toată unitatea sa până la ultimul om; iar în ce privește părăsirea orașului Corabia, el nu o poate face decât în baza unui ordin din partea organelor sale superioare. Cu acest răspuns, căpitanul român s-a întors la comandantul garnizoanei. Situația a devenit foarte critică. Atât unitatea germană cât și garnizoana română din Corabia au luat poziție de luptă una în fața alteia. Această poziție de luptă se afla numai la câțiva metri în fața spitalului nostru. Nemții erau mult superiori nouă, atât în ce privește armamentul cât și ca număr de oameni. Pe lângă aceasta, ei puteau primi întăriri în orice moment de la unitățile militare germane staționate în Bulgaria. Era o atmosferă extrem de încordată. Nimeni nu știa ce se poate întâmpla în clipa următoare. Populația civilă era foarte agitată. Multă lume din oraș a părăsit această zonă de luptă și chiar orașul. Se așteptau ordine din moment în moment. În această încordare am stat până la ora unu noaptea, când unitatea germană a părăsit orașul Corabia, iar eu am mers în camera de gardă să încerc să dorm.

25 august 1944. E liniște în văzduh, e liniște pe pământ. Nu mai sună sirena, nu mai zboară avioane inamice pe deasupra noastră.

26 august 1944. După încheierea Armistițiului și trecerea României de partea aliaților, pe Dunăre au început să se retragă toate vasele germane, care se aflau în Marea Neagră. Aceste vase erau înarmate până în dinți. Fiecare vas german dispunea de 4 tunuri, 4 branduri și mai multe mitraliere, puse în poziție de tragere. Toate aceste guri de foc erau îndreptate spre țărmul românesc al Dunării, iar servanții stăteau cu mâna pe trăgător, gata să tragă la primirea ordinului. Toată flota germană din Marea Neagră se retrăgea pe Dunăre. O priveam zilnic de la o fereastră a spitalului. Distanța de la spital până pe malul Dunării era sub o sută de metri.

27 august 1944. Am fost informați că prin Turnu Măgurele a trecut un puternic convoi de vase germane, care, în curând, vor fi în dreptul orașului Corabia. Suntem puși în stare de alarmă, cu toate că sirena încă nu a sunat alarma. Garnizoana din Corabia a primit ordin să ocupe poziție de luptă pe malul Dunării, chiar în fața spitalului nostru. S-a sunat alarma. Situația a devenit foarte încordată. Lumea a început iarăși să părăsească orașul. Am primit ordin să scoatem bolnavii și răniții din tranșee. După ce am scos bolnavii din tranșee, m-am întors în spital ca să privesc de la geam cum trec vasele germane prin fața noastră. Stăteam singur la geam și priveam spre Dunăre. Era o liniște desăvârșită în oraș, liniște care, de cele mai multe ori, prevestește furtună. Cum stăteam la geam, privind spre Dunăre, am zărit în depărtare pe Dunăre primele vase germane. Sunt puțin emoționat, dar încă nu părăsesc spitalul. În timpul acesta, a trecut în grabă prin fața spitalului un ofițer român, care se îndrepta spre linia frontului. L-am întrebat de la geam dacă se va deschide focul și mi-a răspuns în fugă că noi nu vom deschide focul, iar dacă vom fi atacați, ne vom apăra. Vasele germane au ajuns acum în fața micului port Corabia. Le urmăream tot de la geam. Vedeam foarte bine tunurile, brandurile și mitralierele de pe vase, îndreptate toate spre țărmul românesc al Dunării. Soldații germani stăteau cu degetul pe trăgaci, gata să tragă la primirea ordinului. Ofițerii germani urmăreau cu binoclul tot timpul malul românesc al Dunării. Era un convoi impresionant de vase. În oraș nu s-a observat nicio mișcare. Populația a stat liniștită în adăposturi și vasele germane au trecut tot liniștite prin fața noastră, fără a deschide focul. După plecarea lor am respirat cu toții mai liniștiți.

28 august 1944. Ni s-a comunicat că un alt convoi de vase germane se apropie de Corabia. Acest convoi a fost semnalat la Islaz, ceea ce înseamnă că, în curând, va fi în Corabia. De data aceasta, am fost informați că garnizoana Corabia a primit ordin să deschidă focul și că în viitor, ori de câte ori va trece pe Dunăre un convoi de vase germane sub opt vase, se va deschide focul. Convoitul de vase, care se apropie de Corabia, are sub opt vase. Din această cauză, populația orașului Corabia de pe malul Dunării, a fost evacuată în grabă spre interior. Spitalul nostru, care se află chiar pe malul Dunării, rămâne, însă, pe loc împreună cu bolnavii, răniții și tot personalul medico-sanitar. Bate ora 17. Prin oraș nu se observă nicio mișcare. Este o liniște perfectă prevestitoare de mare furtună. În această liniște a început să sune sirena în mod sinistru. Și chiar în timpul acesta, am fost chemat la comandantul spitalului. Aici am fost adunați toți medicii, ca să ni se comunice că se va deschide foc asupra convoiului de vase germane, care se apropie de orașul Corabia. Fapt pe care noi, de altfel, îl știam. M-am întors apoi la Secția medicală a spitalului. Aici, împreună cu personalul spitalului, am procedat imediat la evacuarea bolnavilor în tranșee și, după unele scurte instrucțiuni date personalului, așteptam cu emoție desfășurarea evenimentelor. Numai ce am terminat această operațiune, că am și auzit prima rafală de mitralieră. Am intrat în tranșee, pe care îl aveam la dispoziție. Am dat în același timp dispozițiuni ostașilor bolnavi din tranșee să stea liniștiți și nimeni să nu ridice capul deasupra tranșeelelor. Au început

apoi să cadă ploaie de gloanțe asupra noastră. La început au tras numai cu mitralierele, apoi au continuat să tragă cu brandurile și la urmă cu tunurile. Pe deasupra noastră pluteau numai nori de fum datorită acestor explozii de proiectile, iar în jurul nostru se auzeau întruna fluierături de gloanțe și schije. Și situația noastră în tranșee era foarte critică. Nu prezenta nicio siguranță. Priveam cu neliniște cum, în apropierea noastră, explodau proiectilele a căror schije zbârnâiau pe lângă urechile noastre. Exploziile proiectilelor de artilerie au devenit din ce în ce mai frecvente. Ne așteptam din clipă în clipă să fim loviți din plin de schije sau de gloanțe, care zbârnâiau în jurul nostru, ca albinele în jurul urdinișului. Mai multe proiectile au căzut pe acoperișul secției medicale, iar unele din ele au pătruns prin geam, făcând explozii în interiorul saloanelor de bolnavi. Din fericire, nu a fost rănit niciun bolnav, căci au fost evacuați în tranșee și supravegheați tot timpul. A fost o adevărată minune că prin clipele, prin care am trecut, nu a fost rănit niciun ostaș bolnav. A început a [se] însera. Atacul german s-a mai potolit. Foarte rar mai venea câte o salvă de artilerie și aceasta din ce în ce mai departe, pentru a ne ține angajați. A început acum să se întunece de-a binelea. În atmosferă se simțea numai mirosul de fum al exploziilor de proiectile. Când a încetat focul, am ieșit din tranșee și am intrat în saloanele bolnavilor să văd ce s-a întâmplat în urma atâtor explozii. Am rămas impresionat de tot ce am văzut. Proiectilele de artilerie, care au pătruns prin geam în două saloane de bolnavi, au explodat în mijlocul acestor saloane. Paturile, păturile, saltelele, cearșafurile din aceste saloane era sfărâmate în bucăți și împrăștiate în toate părțile. Ferestrele sfărâmate în bucăți și pereții mai multor saloane erau găuriți de gloanțe și schije. Am dat ordin ca toți bolnavii să intre în saloane și să se culce fiecare cum va putea și unde va putea până a doua zi. Am plecat apoi la secția chirurgicală, unde se afla comandantul spitalului, pentru a-i raporta cele întâmplate la Secția medicală. De la el am aflat că printre răniții secției chirurgicale s-au înregistrat doi răniți și un caz mortal, iar printre ostașii de pe poziția de luptă s-au înregistrat 5 morți și 25 de răniți. Printre ostașii secției medicale nu s-a înregistrat niciun deces și niciun rănit, ci numai pagube materiale. Am plecat apoi spre casă, fiind extrem de obosit și flămând. Pe stradă m-am întâlnit cu familia Stoicănescu, vechi pacienți de ai mei, care m-au invitat să le văd adăpostul lor, care consta dintr-o cameră betonată la subsol. În interiorul acestui adăpost, am văzut o masă întinsă și pe ea tot felul de mâncări, tocmai ce-mi lipsea mie în momentul acela. Am fost invitat să servesc tot ce-mi place. Nu m-am lăsat prea mult rugat și am început să mănânc din toate felurile de mâncare, care se aflau pe masă. Între timp, le-am povestit cum a fost atacul nemților și pierderile suferite și de stricăciunile cauzate la Secția medicală. Am mulțumit gazdelor pentru gustarea oferită, care în realitate a fost o masă în toată forma. Era acum destul de târziu și am plecat acasă, ca să mai pot prinde puțin timp și pentru odihnă.

29 august 1944. Un alt mare convoi de vase germane s-a semnalat că se apropie de Corabia. S-a sunat alarma. Am dat dispoziții ca toți bolnavii să fie scoși din nou în tranșee. În oraș este mare panică. Toată lumea părăsește în grabă orașul.

Se vorbește că nemții vor ataca Corabia și vor distruge-o drept represalii, că în ziua precedentă a fost atacat un convoi de vase germane de către ostașii garnizoanei Corabia. A început a se însera. Convoitul de vase germane a ajuns în fața orașului Corabia și s-a oprit exact în fața micului port al Corabiei, care se afla în fața secției medicale a spitalului. Panica a crescut și mai mult în rândurile populației, care a mai rămas, căci multă lume s-a refugiat părăsind orașul. Din cauza întunericului nu se putea vedea nimic ce fac nemții pe vasele lor. Toată lumea susținea că ei se pregătesc pentru debarcare și represalii. Am stat toată noaptea în stare de alarmă. Ne-am așteptat din moment în moment la un atac din partea nemților și apoi la o debarcare în Corabia. Dar, până la urmă, nemții nici nu au atacat, nici nu au debarcat. În zori de zi ei și-au continuat drumul. Nimeni nu a știut în mod precis de ce au staționat nemții cu vasele lor un timp atât de îndelungat în fața orașului Corabia. S-au emis doar unele ipoteze după care nemții, cu toate că erau foarte numeroși și înarmați până în dinți, ar fi așteptat unele întăriri sau un convoi mai mic de nave pe care să-l apere. Alții bănuiau că s-ar fi defectat un vas și s-au oprit pentru a-l repara și proteja etc.

30 august 1944. Se vorbește că regele Mihai I ar fi chemat la palat pe ambasadorul german de la București, baronul Manfred von Killinger, cât și pe căpeteniile oștilor germane – generalul Hausen și generalul Gerstenberg – cărora le-a comunicat că poziția României nu mai este alături de Germania și i-a invitat cavalereste să părăsească țara fără niciun act de ostilitate, asigurându-i că, în cazul acesta, vor fi lăsați să se retragă liber cu armamentul lor. Toți l-au asigurat pe rege că se vor retrage, fără să comită vreun act de ostilitate. Dar, odată întorși la unitățile lor, căpeteniile germane au ordonat să se deschidă foc asupra capitalei noastre București, cu intenția vădită de a distruge palatul regal. Armata și aviația română au răspuns prompt acestui atac. S-au dat lupte grele în București și în împrejurimi. În urma acestor lupte, nemții au fost izgoniți atât din București cât și din împrejurimi.

31 august 1944. Se vorbește că primele coloane motorizate sovietice au pătruns în capitala țării noastre București. Dar oficial încă nu s-a confirmat știrea.

1 septembrie 1944. De vreo două zile pe Dunăre nu mai trec vase germane. Paza Dunării este făcută de trupele române, iar pe străzile orașului Corabia circulă patrula române pentru menținerea ordinii.

2 septembrie 1944. Toată lumea trăiește cu speranța că, în curând, se va termina războiul și omenirea va scăpa de grozăviile lui.

3 septembrie 1944. De mai mult timp nu a mai venit niciun ziar în Corabia. Singurele știri ce se mai pot afla sunt cele transmise prin posturile de radio.

4 septembrie 1944. Astăzi ne-a sosit un tren sanitar cu un număr de 177 de răniți nemți în luptele de la Buzău și Ploiești. A fost pentru mine o mare surpriză de ce acești răniți au fost internați la Secția medicală și nu la secția chirurgicală, care avea suficiente locuri libere și personalul mult mai numeros și mai specializat.

5 septembrie 1944. Mi s-a spus că primele coloane ale armatelor sovietice au ajuns la Islaz și la Ibiceni, la o distanță de aproximativ 10 km de orașul Corabia.

6 septembrie 1944. Muncă de spital chinuitoare.

7 septembrie 1944. Azi au intrat în Corabia primele formațiuni ale armatei sovietice. Populația orașului a fost calmă și curioasă să vadă cum arată primele formațiuni ale armatei sovietice, care au fost întâmpinate cu bunăvoință. Sosirea trupelor sovietice pe malul Dunării a făcut ca guvernul bulgar să demisioneze și să se formeze un guvern militar, care a încheiat armistițiul cu Uniunea Sovietică și a ieșit din Axă, întorcând armatele contra nemților.

8 septembrie 1944. Ziarele sosite azi la Corabia au adus știrea că o delegație română, compusă din Lucrețiu Pătrășcanu, ministru subsecretar de stat, general Dămăceanu, ministru subsecretar de stat al afacerilor interne și adjutant al Majestății Sale Regelui Românic, principele Barbu Știrbey și Pop Ghcorghe, toți având depline puteri, au plecat de câteva zile la Moscova pentru încheierea și semnarea Armistițiului între România și Uniunea Sovietică.

9 septembrie 1944. Un grup de ofițeri sovietici, însoțit de un ostaș sovietic care purta în mână o armă automată, gata să tragă, a vizitat spitalul nostru. Când acești ofițeri sovietici au intrat în saloanele, în care erau nemții, aceștia văzând pe ostașul sovietic cu arma gata să tragă, s-au speriat în mod vădit. Ofițerii ruși și-au dat seama de spaima nemților și le-au comunicat să stea liniștiți, căci ei nu au ordin să tragă în ei. La plecare, au dat dispozițiuni comandantului de spital, ca să evacueze în timpul cel mai scurt posibil pe toți nemții în orașul Caracal. A doua zi, toți nemții au fost îmbarcați într-un tren și evacuați în orașul Caracal.

10 septembrie 1944. Evacuarea nemților răniți din Secția medicală la un spital din Caracal.

11 septembrie 1944. Atât ziua cât și noaptea se trag focuri de armă pe străzile orașului Corabia. Se spune că soldații români beau împreună cu soldații sovietici și, de bucurie că s-a terminat războiul, trag focuri de armă.

12 septembrie 1944. Muncă oboșitoare de spital.

15 septembrie 1944. Muncă oboșitoare de spital.

16 septembrie 1944. În ziarele de azi a apărut textul Acordului de Armistițiu între România și Uniunea Sovietică. Spicuim unele texte din această Convenție de Armistițiu care prevede, printre altele, următoarele:

1. De la 24 august 1944 ora 4 p. m., România a încetat cu totul operațiunile militare împotriva Uniunii Sovietice pe toate teatrele de război, a ieșit din război împotriva Națiunilor Unite, a rupt relația cu Germania și sateliții săi, a intrat în război și duce război, alături de Puterile aliate, împotriva Germaniei și Ungariei, cu scopul de a restaura independența și suveranitatea României, pentru care scop va pune la dispoziție nu mai puțin de 12 divizii de infanterie cu mijloace suplimentare, care vor fi puse sub comanda generală a Înalțului Comandament Aliat (sovietic).

2. Se restabilește frontiera de stat între Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste și România, stabilită prin acordul sovieto-român din 28 iunie 1940.

3. Pierderile pricinuite U. R. S. S. vor fi restituite de România. Ținând seama că România s-a retras din război și s-a alăturat aliaților și ținând seama că nu toate

pierderile au fost pricinuite de ea, România nu este obligată să plătească în întregime aceste despăgubiri. Părțile sunt de acord ca România să plătească 300 milioane dolari în mărfuri, mașini, materiale lemnoase, petrol, vase și materii prime. Baza pentru reglementarea datoriilor datorate U.R.S.S. este dolarul, fixat la cursul de 35 dolari o uncie de aur.

4. Va fi o comisie de control alcătuită de Puterile aliate, care va avea drept scop aducerea la îndeplinire a celor stipulate în acest Armistițiu.

5. Puterile aliate socotesc condițiile arbitrajului de la Viena neexistente și ca Țara Ardealul va fi restituit României. Guvernul sovietic este de acord ca armatele sovietice, împreună cu cele române, să coopereze pentru restabilirea acestui drept.

Am amintit numai câteva puncte mai importante din Convenția de Armistițiu extrase din ziare, dar în realitate această Convenție cuprinde 20 de puncte și câteva anexe. Odată cu sosirea trupelor sovietice în orașul Corabia și instalarea Comisiei Aliate de Control, comandantul spitalului m-a și numit medic al garnizoanei sovietice din Corabia. Această nouă atribuție, care mi s-a dat îmi dădea mult de lucru, căci eram chemat mereu să consult ostași sau ofițeri sovietici. Din acest punct de vedere răspunderea mea era foarte mare. Comandantul spitalului a fost foarte delicat față de medicii „învârțiți”, care nu făceau nimic și încasau solde frumoase. Nu a avut curajul să numească nici pe unul din ei în funcția de medic al garnizoanei sovietice, pentru că aceasta cerea muncă și răspundere.

17 septembrie 1944. De câteva zile mi-au sosit în Secția medicală ostași sovietici bolnavi. Au fost primii ostași sovietici, pe care i-am tratat și vindecat. Cei care au părăsit spitalul au trecut pe la mine să-și ia rămas bun și să-mi mulțumească pentru felul cum au fost îngrijiți. Unii din ei, în semn de recunoștință, mi-au sărutat mâna.

18 septembrie 1944. Am primit vizita unui medic căpitan sovietic. A vizitat saloanele, în care se mai aflau ostași sovietici bolnavi. S-a întreținut cu fiecare ostaș sovietic, iar la plecare a ținut să-mi mulțumească în mod deosebit pentru felul cum îngrijesc și tratez ostașii sovietici.

19–22 septembrie 1944. Muncă chinuită la spital.

23 septembrie 1944. În urma luptelor, care au avut loc pe malul Dunării, între convoaiele de vase germane, care se retrăgeau, și ostașii garnizoanei Corabia, în ziua de 28 august 1944, cât și a pierderilor suferite de spitalul nostru, Marele Stat Major a dat ordin ca spitalul să se mute în orașul Caracal.

24 septembrie 1944. Astă-seară am fost invitat, împreună cu Aurelia, la cină, la familia Deliu, o veche cunoștința de-a noastră. Printre invitați se afla și familia inginerului Marinescu, de la Șantierele navale din Galați, cu care ne împrietenisem în ultimul timp. Toți invitații de la masă erau vechi pacienți de-ai mei, în mijlocul cărora m-am simțit foarte bine. Am petrecut cu toții o seară plăcută, iar la plecare toți și-au exprimat regretul că în curând voi părăsi orașul Corabia. Aflaseră și ei, între timp, că spitalul a primit ordin să se mute la Caracal. În jurul orei 11 noaptea, am plecat de la familia Deliu spre casă. Afară era întuneric beznă. Prin văzduh se

auzea zgomot de avioane și artileria antiaeriană sovietică a deschis foc asupra acestor avioane. Schijele obuzelor de artilerie cădeau, ca ploaia, asupra orașului. Ne-a surprins în plină stradă și nu aveam unde ne adăposti. Ne-am strecurat pe sub acoperișurile caselor, care oarecum tot ne mai apărau de ploaia de schije, ajungând nevătămați acasă. Aici am găsit gazda noastră în adăpostul din grădină. Am stat puțin de vorbă cu ei și apoi am plecat la culcare, fiind destul de târziu. Între timp, artileria antiaeriană s-a liniștit și noi am putut să ne odihnim puțin.

25 septembrie 1944. Cu toate că am fost la Caracal, pentru a face încartiruirea spitalului și a personalului medico-sanitar, azi am primit ordin să preiau comanda primului eșalon al spitalului, cu care să mă deplasez la Caracal. După cum am prevăzut, greutățile au apărut chiar din momentul sosirii trenului în gara Caracal. Cu o zi înainte, am discutat cu colonelul Spiridonescu Gavril, comandantul garnizoanei Caracal, despre mijloacele de transport al bolnavilor din gară până la locul destinat pentru spital, de ora exactă a sosirii trenului, despre alimentația bolnavilor etc. și m-a asigurat că va însărcina un ofițer al garnizoanei, care să se ocupe, în mod special, cu aceste probleme. Când am sosit în gara Caracal cu trenul sanitar, nu aștepta niciun mijloc de transport. Am crezut că poate au întârziat și am mai așteptat un timp oarecare, dar văzând că nu sosește niciun mijloc de transport, am plecat personal până la garnizoana, care era destul de departe de gară. Aici l-am găsit pe colonelul Spiridonescu Gavril, căruia i-am raportat în ce situație mă aflu cu spitalul. M-a ascultat cu indiferență și în mod flegmatic. Am insistat că în gară se află trenul sanitar, cu peste 100 de bolnavi, care trebuie tratați și alimentați, iar trenul are și alte sarcini urgente sanitare. În încheiere, am comunicat comandantului garnizoanei Caracal că, dacă nu mi se satisfac aceste cereri de urgență, voi fi silit să cer ajutorul Serviciului Sanitar al Corpului de Armată. Se vede că colonelul Spiridonescu nu s-a așteptat la acest lucru și a chemat un ofițer, căruia i-a dat ordin, în fața mea, să se ocupe de toate problemele, de care i-am vorbit, și să stea la dispoziția mea până la instalarea spitalului. În felul acesta, am reușit să instalez Secția medicală într-o școală elementară din Caracal.

26 septembrie 1944. M-am prezentat din nou la comandantul garnizoanei din Caracal, să-i raportez că alimentele bolnavilor nu au sosit și ei stau nemâncați de 20 de ore. Răspunsul a fost foarte simplu: ca să merg pe la fiecare unitate militară din Caracal și să întreb care poate să ia în subzistență alimentele bolnavilor. L-am rugat din nou pe comandantul garnizoanei să însărcineze pe un ofițer al garnizoanei, care să se ocupe de treaba aceasta, întrucât sunt un singur medic la 200 de bolnavi, dintre care unii sunt foarte gravi și necesită îngrijiri speciale, pe care, dacă nu le acord, pierd acești bolnavi și răspund de ei, arătând că într-o oarecare măsură răspunde și D-sa, întrucât nu-mi creează condițiile necesare. Mi-a promis că va da ordin unui ofițer să se ocupe și de treaba aceasta. Până la urmă, am rămas adânc revoltat, atât de indiferența comandantului de garnizoană, dar mai ales a comandantului de spital, care m-a trimis singur, fără niciun ajutor și nici nu se

interesează de ce greutate mă lovesc. Stătea liniștit la Corabia, cu toți medicii „învârțiți” și „neînvârțiți”, cât și cu tot personalul administrativ, fără să-i pese ce se petrece cu primul eșalon al spitalului. Este, însă, inadmisibil ca un comandant de spital să nu se intereseze de atâta timp de un eșalon al spitalului și de ce greutate întâmpină. Cum se descurcă un singur medic cu 170 de bolnavi? Cum a rezolvat transportul bolnavilor de la gară la spital? Cum a rezolvat cu hrana bolnavilor? Cum reușește să aplice tratamentul bolnavilor, având atâtea probleme administrative de rezolvat?

27 septembrie 1944. Când, de bine de rău, am organizat Secția medicală în localul ce mi-a fost pus la dispoziție, m-am trezit că comandantul spitalului de la Corabia mi-a trimis un medic să mă ajute în muncă. La început m-am bucurat mult, dar această bucurie a fost de scurtă durată. Colegul meu era un „medic învârțit”. Nu voia să facă absolut nimic. Se plimba tot timpul prin oraș. Nu-l interesa deloc soarta bolnavilor, pe care-i avea în primire. M-a revoltat această atitudine a colegului meu, cât și indiferența și sfidarea lui. Și, într-un moment de indignare, i-am spus, pe ton de comandă, să părăsească imediat spitalul și să nu-i mai calce piciorul în Secția medicală. A fost foarte bucuros de ordinul primit. S-a întors la Corabia. Comandantul spitalului nu l-a întrebat de ce a venit? Cine l-a trimis? Și pentru ce? Și nici pe mine nu m-a întrebat de ce l-am alungat din spital. Faptul important a fost că comandantul spitalului a ținut cont de „munca istovitoare”, pe care a depus-o colegul meu, și i-a acordat imediat o permisie de 5 zile (cu nimic justificat), pentru a-și „reface forțele pierdute”. O ironie mai mare nici că se poate. Dar aceasta a fost activitatea tuturor „medicilor învârțiți”, care trăiau din munca altora, sfidând orice obligație profesională și nimeni nu-i trăgea la răspundere. Aceștia erau adevărații „paraziți ai societății”.

28 septembrie 1944. Am fost chemat de comandantul garnizoanei Caracal, colonelul Spiridonescu Gavril, care mi-a dat ordin să mă mut cu spitalul în localul Gimnaziului de Băieți, care se afla la vreo 3 km în afara orașului. Am plecat imediat la fața locului, în recunoaștere. Ce-am văzut acolo, nu-mi venea să cred ochilor. O clădire dărăpănată, fără uși, fără ferestre, fără sobe. O clădire părăsită. Înăuntru, paie și bălegar, ceea ce însemna că, înainte, a fost un grajd. Dar, după concepția colonelului Spiridonescu, era foarte potrivită pentru un spital! M-am mirat mult cum un colonel a putut să-mi dea ordin să mă mut cu spitalul într-o astfel de clădire. M-am întors în garnizoană. M-am prezentat din nou comandantului de garnizoană și i-am raportat cele constatate. Am insistat asupra faptului că clădirea indicată pentru un spital este cu totul insalubră și nu e bună nici pentru un grajd de vite și nicidecum pentru un spital. „În cazul acesta, mi-a răspuns colonelul, poți rămâne în continuare cu spitalul în clădirea, în care te afli”. Iată pentru ce am pierdut o mulțime de timp, lăsând bolnavii fără asistență medicală, pentru că comandantul garnizoanei nu poate distinge o clădire salubră de una insalubră.

29–30 septembrie 1944. Muncă chinuită de spital.

1–3 octombrie 1944. Nimic important de notat.

4 octombrie 1944. Aurelia mi-a comunicat azi că s-a săturat să facă mereu naveta între Drăgășani și Corabia, iar apoi, după mutarea spitalului la Caracal, aceeași navetă între Drăgășani și Caracal. E oboseală multă și cheltuială mare și ar dori să scape de această corvoadă. I-am spus că sunt de acord cu dorința ei și singura soluție de a scăpa de această navetă este să-și înainteze cererea de demisie din postul de directoare a Școlii Profesionale de Fete din Rădăuți. Aurelia nu a stat deloc pe gânduri și a înaintat cererea de demisie din postul de directoare. După vreo 8–9 zile, a primit răspunsul că cererea sa de demisie a fost respinsă de Inspectoratul școlar. A rămas foarte nemulțumită de respingerea cererii de demisie, și eu la fel. Am hotărât atunci, de comun acord, ca eu să plec până la Ministerul Învățământului cu o altă cerere de demisie. În scurt timp, am plecat la București și am cerut o audiență la ministrul Învățământului, care pe atunci era Ștefan Voitec, originar din Corabia și care m-a primit imediat. I-am explicat motivele, pentru care soția mea a cerut să demisioneze și l-am rugat foarte respectuos să-i aprobe cererea de demisie. Ministrul Ștefan Voitec a fost foarte înțelegător și nu numai că a aprobat demisia, dar a dat dispozițiuni secretarei sale (șefa de cabinet) ca să mă însoțească peste tot până la primirea actului de acceptare a demisiei din postul de directoare. M-am bucurat mult, atât eu cât și Aurelia, că s-a aprobat cererea de demisie.

5 octombrie 1944. În ultimul timp, mă simt foarte obosit. Aceasta se datorește muncii încordate, de zi și de noapte, depusă la patul bolnavilor din spital. Prevăd că din această stare nu voi reuși să mă refac decât atunci, când voi primi ordinul de lăsare la vatră.

6 octombrie 1944. Astă-seară a fost pe la noi, într-o scurtă vizită, cumnatul meu, profesorul Ocneanu Ion (Jean), locotenent în rezervă, care a primit ordin să plece pe front în Transilvania. La despărțire, am simțit o adâncă emoție și îngrijorare de soarta lui. Războiul încă nu se terminase și în Transilvania se dădeau lupte crâncene.

7–11 octombrie 1944. Nimic important de semnalat.

12 octombrie 1944. I.P.S.S. Patriarhul Nicodim a consfințit actul de la 23 august 1944 și a binecuvântat lupta de dezrobire a fraților noștri din Transilvania.

13 octombrie 1944. Sufăr de două zile de o stare de gripă și am cerut o permisie de trei zile, pe care am obținut-o și am plecat la Aurelia, la Drăgășani, localitate renumită prin vinurile sale bune, de care nu am putut să mă bucur prea mult, deoarece tot timpul am fost gripat.

15 octombrie 1944. Azi trebuie să mă întorc la Caracal. Mi-a expirat permisia și, când mă gândesc la aglomerația din trenuri, îmi trece orice poftă de a mai călători, aceasta cu atât mai mult cu cât sunt și gripat. Am plecat din Drăgășani, împreună cu Aurelia, cu un tren de marfă, căci alt mijloc de transport nu se afla. Era acum întuneric, când am ajuns în Piatra Olt. De aici trebuia să ne despărțim. Eu trebuia să plec la Caracal, iar Aurelia la Turnu Severin, în

problemele ei școlare. Trenurile circulau cu mare întârziere. Am trebuit să stăm câteva ore în gara Piatra Olt. Era acum noaptea târziu, când s-a anunțat sosirea trenului spre Caracal. Prin urmare, eu voi pleca primul. Îmi părea rău că Aurelia va trebui să mai aștepte trenul spre Turnu Severin. Când trenul a intrat în gară, mi-am luat rămas bun de la Aurelia și m-am urcat în tren. O priveam din tren și mă durea inima că ea rămânea singură pe peron și cu lacrimi în ochi. Îmi venea să mă dau jos din tren și să mă întorc la ea, dar nu se mai putea.

16 octombrie 1944. Am ajuns la ora două noaptea în Caracal. Eram extrem de obosit și de la gară până la locuința mea era un drum destul de lung. Mergeam încet și cu gândul tot timpul la Aurelia.

17–19 octombrie 1944. Nimic deosebit de notat.

20 octombrie 1944. Trupele româno-sovietice continuă înaintarea pe teritoriul Ungariei și, în același timp, au pătruns adânc în Cehoslovacia.

21 octombrie 1944. Renato Bova Scoppa, ministrul Italiei la București, a făcut o serie de declarații cu privire la situația internațională, în care a afirmat că Mussolini a dușmănit tot timpul România, că traseul frontierei, fixat prin Dictatul de la Viena, a fost stabilit de Statul Major German, care urmărea să se apropie cât mai mult de bazinul petrolifer român.

22 octombrie 1944. Astă noapte a sosit Aurelia la Caracal, după mai multe drumuri pline de peripeții și prin ploaie de gloanțe. Punctul cel mai periculos, însă, a fost Turnu Severin unde, pe lângă „ploaia de gloanțe”, a suferit și un bombardament intens de artilerie. Și toate aceste drumuri le-a făcut numai pentru a încasa salariile profesoarelor de la școala ei, care mereu se plâneau că nu au nici un ban.

23 octombrie 1944. Frontul Național Democratic Român a trimis telegrame de felicitări colonelului Cambrea, comandantul Diviziei de voluntari români „Tudor Vladimirescu”, care a fost constituită în Uniunea Sovietică din prizonieri români, pentru eliberarea Debreținului și „Mareșalul Tito”, pentru eliberarea Belgradului.

24 octombrie 1944. În Ungaria, trupele româno-sovietice dau lupte îndârjite în zona numită Szolnok, iar în Transilvania continuă luptele pentru înfrângerea ultimelor rezistențe inamice din zona Satu Mare – Careii Mari.

25 octombrie 1944. Serbările, care au fost anunțate că vor avea loc în toată țara, în legătură cu eliberarea Transilvaniei, au fost contramandate, fără să se cunoască motivul.

26 octombrie 1944. Am primit ordin să ne întoarcem din nou la Corabia. Am asistat toată ziua la cărarea și îmbarcarea materialelor spitalicești în vagoane, în ploaie și frig.

27 octombrie 1944. Am ajuns la Corabia, ud și înghețat de frig, cu bocancii ruși de atâta umblătură. Vechea mea gazdă, Alexandru Popescu, m-a primit cu multă căldură. Mi-a servit masa și o țuică caldă, care mi-a scos tot frigul din mine.

28 octombrie 1944. Azi am fost nevoit să vin la serviciu îmbrăcat civil, întrucât, după atâta alergătură, mi s-au rupt pingelele la bocanci și a trebuit să le

dau la reparat. M-am simțit foarte bine, când am schimbat haina militară cu cea civilă. Parcă mă simțeam un alt om. Dar acest bine a fost de scurtă durată. Comandantul spitalului, cum m-a văzut în civil, m-a chemat imediat la raport și mi-a făcut observații, reproșându-mi cum am îndrăznit să mă îmbrac civil. I-am raportat care au fost motivele ce m-au determinat să-mi schimb uniforma și nu a mai zis nimic.

29 octombrie 1944. Roosevelt T., președintele Statelor Unite ale Americii, a declarat, în cursul unei cuvântări ținute la Philadelphia, că „flota americană este mai mare decât toate flotele lumii la un loc și când spun toate flotele includ și aceea ce numai acum trei zile era flota japoneză”. Iar amiralul J. King, comandantul suprem al marinei Statelor Unite, a declarat că băătăliile din apele Filipinelor au redus flota japoneză la jumătate din tăria ei maximă.

30–31 octombrie 1944. Nimic important de semnalat.

1–2 noiembrie 1944. Avioane germane Stukas au bombardat, în trei valuri consecutive, orașele Arad și Timișoara.

4–8 noiembrie 1944. Muncă de spital.

9 noiembrie 1944. În America, Roosevelt a fost reales, pentru a patra oară, președinte al Statelor Unite ale Americii. Acesta este singurul caz în istoria Statelor Unite, când un președinte este ales de patru ori.

10 noiembrie 1944. Ziarele de azi aduc știrea că Hitler ar suferi de tulburări nervoase și mintale, iar Himmler l-ar înlocui și ar ține discursuri în locul lui.

11 noiembrie 1944. Se vorbește că Hitler ar fi murit în urma gravelor răni datorită exploziei bombei, în urma atentatului de la 20 iulie 1944. De la această dată, Hitler ar fi fost auzit vorbind pentru ultima dată, timp de șase minute, gâfâind și repede, în dimineața zilei de 21 iulie 1944. „Dubluri” ale lui Hitler au asistat la ceremonii și au pozat în fața reporterilor de cinematograf, dar aceste dubluri nu au putut să-i imite și glasul. Himmler s-ar fi proclamat succesor a lui Hitler.

12 noiembrie 1944. Nemții continuă să bombardeze Anglia cu arma lor secretă, „V2”, care ar zbura prin stratosferă și ar avea o viteză mai mare decât viteza sunetului, iar greutatea ei ar fi de peste o tonă. Explozia acestei arme ar fi formidabilă.

13 noiembrie 1944. Muncă oboșitoare de zi și noapte la patul bolnavilor.

14 noiembrie 1944. La Castelul Peleş din Sinaia, regele Mihai I al României a primit în audiență pe Andrei Ianuarevici Vâșinski, prim locțiitor al Comisariatului Poporului pentru Afacerile Străine ale Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, și a fost reținut la dejun. Comunicatul Marelui Stat Major arată că în Ungaria trupele române, în colaborare cu cele sovietice, au cucerit câteva înălțimi importante la nord-est de Budapesta. Ziarele ne aduc știrea că Armata a III-a americană a străpuns linia Maginot în două puncte: la Pontpierre și Faulquemont, iar în orașul Sanrebourg au loc lupte violente de stradă. Trupele germane se retrag în mare grabă peste Rhin, în Germania. În ultimul timp, în spitalul nostru sosesc zilnic răniți și bolnavi de pe frontul din Ungaria și Cehoslovacia.

15 noiembrie 1944. Muncă la patul bolnavilor.

16 noiembrie 1944. Am fost invitat să consult pe comandantul sovietic al garnizoanei Corabia, un locotenent colonel tânăr și voinic, care apoi m-a invitat să iau masa împreună cu toți ofițerii garnizoanei Corabia. În tot timpul mesei, care a fost foarte bogată, am vorbit numai prin interpret. Toți ofițerii sovietici erau bine dispuși și făceau glume de râdeam cu toții. Aceste glume erau traduse de către interpret în limba română. Astfel de invitații la masă s-au repetat destul de des.

17–23 noiembrie 1944. Activitate de spital.

24 noiembrie 1944. Organele „Acțiunii patriotice”, care ne-au vizitat spitalul în repetate rânduri, informându-se de la bolnavi de felul cum sunt îngrijiți și tratați, au publicat în ziarul „Scânteia” un articol foarte elogios, aducând laude și mulțumiri tuturor medicilor din spitalul nostru.

25 noiembrie 1944. Timpul a devenit destul de friguros și trebuie să-mi procur lemne de foc. Singurul lemn folosit drept combustibil este lemnul de salcâm, care încălzește foarte bine.

26 noiembrie 1944. Am fost invitat să iau masa împreună cu ofițerii sovietici ai garnizoanei Corabia, consultând în același timp câțiva ostași și ofițeri sovietici.

27–30 noiembrie 1944. Activitate de spital la patul bolnavilor.

1 decembrie 1944. Nimic deosebit.

2 decembrie 1944. Ziarele de azi aduc știrea că spațiul aerian german a fost bombardat de 10 000 de avioane engleze și americane, iar unități de sub comanda generalului Patton au început luptele în linia Siegfried.

3 decembrie 1944. Ofensiva sovietică în Ungaria se desfășoară în mod favorabil. Mareșalul sovietic Tolbuhin a obținut rezultate strălucite. Sistemul de apărare german din Ungaria s-a prăbușit.

4 decembrie 1944. Generalul Rădescu, șeful Marelui Stat Major, a fost însărcinat cu formarea noului guvern. Se vorbește că, în curând, vom avea un guvern pur al Frontului Național Democratic (F. N. D.).

5 decembrie 1944. Azi am primit câteva rânduri de la colegul meu, dr. Vârzaru Traian, de care m-am despărțit în luna decembrie 1942, în Marele Cot al Donului, pe un viscol și un frig de crăpau lemnele. El s-a întors în țară cu Divizia „Tudor Vladimirescu” și a luptat pe frontul din Transilvania, unde a fost rănit și internat într-un spital din Buzău.

6 decembrie 1944. Activitate de spital.

7 decembrie 1944. Ziarele sosite azi la Corabia, cu multă întârziere, aduc știrea că, în Grecia, conflictul între partidele politice a luat o înfățișare sângeroasă. Este regretabil, scriu ziarele, că evenimente ca acestea au putut să aibă loc la Atena, după o lună de la eliberarea orașului.

8 decembrie 1944. Nimic deosebit de notat.

9–19 decembrie 1944. Activitate obișnuită de spital.

20 decembrie 1944. Aurelia a luat vacanța de Crăciun și a sosit la Corabia. Acesta este singurul fapt îmbucurător pentru ziua de azi.

21–23 decembrie 1944. Activitate de spital.

24 decembrie 1944. E ajun de Crăciun. Am fost invitat, împreună cu Aurelia, la familia Stoicănescu, unde ne-am simțit foarte bine. În timpul mesei, însă, sirena a sunat alarma aeriană. Un avion german a apărut pe deasupra orașului și a lăsat două bombe, care au explodat pe malul Dunării, în apropierea noastră, producând o puternică explozie. Alte avioane nu au mai apărut și noi ne-am continuat în liniște masa, ascultând chiar și colindători.

25 decembrie 1944. La prânz am fost invitat la masă de comandantul Comisiei Aliate de Control din Corabia, unde am fost primit cu multă amabilitate și s-a servit o masă bogată. Seara ne-a invitat familia Jeni Marinescu Rădescu, o veche cunoștință de-a noastră, care, de asemenea, ne-a primit cu multă căldură și voie bună.

27 decembrie 1944. E ultima zi din sărbătorile Crăciunului. La prânz am fost invitat la masă, împreună cu Aurelia, la maiorul Costescu, iar seara la familia Smărăndescu. În ambele familii am petrecut foarte bine. Am mai avut invitații la masă și după sărbătorile Crăciunului, dar nu mai are rost să le înșir pe toate. Fapt este că în orașul Corabia mă cunoștea foarte multă lume, din care majoritatea mi-au fost pacienți.

28 decembrie 1944. Unele știri anunță că nemții ar fi întreprins o mare ofensivă în Belgia, unde ar fi înaintat vreo 25–30 km. Aceste știri încă nu au fost confirmate.

29 decembrie 1944. Activitate de spital.

30 decembrie 1944. Comunicatul Marelui Stat Major al Armatei a anunțat că, în regiunea de la poalele munților Tatra, trupele noastre continuă operațiuni ofensive contra unei puternice rezistențe inamice. De asemenea, la est de Budapesta continuă lupte îndârjite.

31 decembrie 1944. Suntem în ajun de An Nou. Aurelia, împreună cu gazda, doamna Popescu, pregătesc masa. Eu am ieșit puțin la plimbare. Pe stradă m-au întâlnit câțiva colindători, cât și studenții Baraghină Toni și Ceban Mihai, colaboratorii mei de la Secția medicală a spitalului, cu care m-am plimbat puțin și apoi i-am invitat la o țuică fiartă. La despărțire le-am urat „La mulți ani” și un „An Nou fericit”, după care m-am întors acasă, unde știam că sunt așteptat la masă. I-am găsit pe toți veseli și fericiți. Ne-am așezat cu toții la masă și am ciocnit câte un pahar de vin pentru noul an 1945.

În primăvara anului 1945, am primit ordin să ne mutăm cu spitalul de la Corabia la Craiova. Aici ne-au contopit cu un alt spital militar, care funcționa în localul Liceului de băieți. Am început iar să cărăm la gara Corabia tot cazarmamentul de spital, care era destul de numeros și să-l încărcăm în vagoane. De data aceasta am pornit la drum cu mai multă voie bună. Mai întâi, presimțeam că războiul se apropie de sfârșit și, în al doilea rând, știam că la Craiova am să o întâlnesc pe Paulina, cât și pe Sergiu și Olimpia. De asemenea, la Craiova trebuie să-l întâlnesc pe cel mai bun prieten al meu, medicul veterinar dr. Ionel Vlădeanu,

cu care am făcut două campanii de război, și anume: campania de la Odessa și campania din Marele Cot al Donului sau Marea bătălie de pe Volga-Don, cum a fost denumită de mareșalul Nicolae Voronov, comandantul șef al artileriei de pe frontul Volga-Don. Când am sosit la Craiova, primul meu gând a fost să mă întâlnesc cu cumnata mea Paulina și cu nepoții mei, Sergiu și Olimpia, și să iau legătura cu prietenul meu de suferință, dr. Ionel Vlădeanu. Am crezut că cel mai ușor voi lua legătura cu Ionel, prin telefon. Am dat telefon, de îndată ce am primit locuință și mi-am instalat bagajele în ea. Spre surprinderea mea, nu a răspuns nimeni la telefon. O cunoștință comună mi-a comunicat că sunt plecați la București. A doua zi am căutat-o pe Paulina, pe care am găsit-o destul de repede. Ea se afla refugiată la Craiova, împreună cu Sergiu și Olimpia. Am stat câteva minute de vorbă cu Paulina, în care timp mi-a spus că Sergiu este internat în spital de mai mult timp. Am plecat împreună cu toții la spital, ca să-l vedem pe Sergiu. Întâmplarea a făcut să-l cunosc pe medicul director al spitalului încă de la Cluj, când eram student. Când ne-am revăzut, după atâția ani, ne-am recunoscut imediat. Era dr. Sireteanu, medic primar și specialist în boli TBC, care mi-a comunicat că starea sănătății nepotului meu Sergiu este gravă și nu se mai poate face nimic. M-a chemat apoi în cabinetul său să stau de vorbă cu el. Am stat câteva minute de vorbă și apoi am plecat. Era foarte preocupat să schimbe Sanatoriul. A auzit vorbindu-se de Sanatoriul din Câmpia Turzii și dorea neapărat să se mute acolo, pe motivul că mulți bolnavi, care au fost acolo, s-au făcut bine. I-am spus că mă voi interesa de posibilitățile de transferare în acest Sanatoriu și cred că voi reuși. Am aflat, în scurt timp, că directorul acestui Sanatoriu este dr. George Ioneți, un fost coleg și prieten al fratelui meu Ionică. I-am scris imediat fratelui, care i-a satisfăcut dorința lui Sergiu de a fi transferat în sanatoriul din Câmpia Turzii. Aceasta a fost ultima mea convorbire cu Sergiu, căci, schimbându-și Sanatoriul, nu am mai avut posibilitatea să-l văd. Aici, în Câmpia Turzii, Sergiu s-a stins din viață și-și doarme somnul veșniciei pe plaiurile Turzii.

Din cauza acestor ocupații și a muncii din spital, nu i-am mai dat nici un telefon lui Ionel Vlădeanu, căci, pur și simplu, nu am avut timp. Într-o zi, când am plecat grăbit spre spital, m-am întâlnit cu Ionel în plină stradă. Parcă nu-mi venea să cred ochilor că era el. Dar, cum m-a văzut, a început să mă înjure de la distanță: „Așa! De ăsta îmi ești! Ai venit la Craiova și pe la mine nu vrei să vii? Așa prieten îmi ești? Lasă că am să mă răzbun eu pe tine!” Și așa mi-a vorbit întruna, de nu m-a lăsat să-i spun nici un cuvânt. „Și acum spune-mi repede, căci sunt grăbit, pe ce stradă locuiești și la ce număr?” I-am spus și eu la repezeală strada și numărul și apoi ne-am despărțit în grabă, căci amândoi eram grăbiți. Pe la prânz am sosit acasă. Când am intrat în locuință, am avut o mare surpriză. Nu am văzut niciun obiect din lucrurile mele și nici pe Aurelia nu am găsit-o acasă, ca de obicei. De asemenea, nici gazda nu era acasă. Am avut impresia, pentru moment, că s-a întâmplat un furt. Eram tare necăjit. Am căutat-o pe gazdă, pe care am găsit-o la vecini. Cum am văzut-o, am întreat-o ce s-a întâmplat cu lucrurile mele și unde-i

soția. Gazda mi-a răspuns foarte calm că, pe la prânz, a venit un domn cu o birjă și cu o căruță, în care a încărcat, împreună cu soția, toate lucrurile mele și apoi au plecat. La plecare, soția i-a spus doar atât gazdei, că dacă îmi va fi dor de ea, o pot găsit pe strada Unirii, 134. Aceasta era exact adresa lui Ionel Vlădeanu. Iată deci cum s-a răzbunat Ionel pe mine. Obosit și flămând, am plecat la adresa indicată. Aici i-am găsit pe toți stând la masă, adică pe Ionel, împreună cu soția sa, dr. Bica Vlădeanu, cu copiii săi, Mirel (Vladimir) și Miki (Mihaela), de unde nu lipsea nici Aurelia mea. Toți erau veseli și bine dispuși, iar Ionel spunea la glume, cu care ne distra pe toți.

În tot timpul cât am lucrat la Craiova, la Spitalul Militar, am locuit la prietenul meu de suferință de pe front, dr. Ionel Vlădeanu. Îndată ce terminam programul de spital, plecam la locuința lui Vlădeanu, care mi-a pus la dispoziție un apartament, aproape întreg, cu baie și cu tot confortul. Aici o găseam pe Aurelia, care se împrietenise cu fiii lui Ionel și Bica Vlădeanu, Mirel și Mihaela, cu care-i plăcea să se joace aproape tot timpul liber. Aici găseam și eu multă voie bună și veselie. Doamna Bica Vlădeanu era o femeie foarte distinsă și s-a purtat atât de delicat față de noi, încât nu o vom uita niciodată. Aceleași cuvinte putem spune și despre Ionel Vlădeanu. De asemenea, vom păstra o plăcută amintire, atât eu, cât și Aurelia, lui Mirel și Mihaela, care ne-au lăsat cele mai frumoase impresii.

În timpul când încă mă aflam la Craiova, s-a terminat războiul. Bucuria a fost mare și împărtășită de toată lumea. Germania a capitulat fără condiții, în ziua de 9 mai 1945, ora 0,45. Cu toate acestea, eu încă nu am fost lăsat la vatră. Am fost menținut la Spitalul Militar din Craiova până în luna august 1945, când ultimul ostaș bolnav a părăsit spitalul. Am participat, în mod activ, la acest război, în calitate de medic, de la primele bubuituri de tun până la ultimul bubuit de tun. Pe la mijlocul lunii august 1945, am primit ordin de lăsare la vatră. Mi-am făcut imediat bagajele pentru plecare. Cu multă emoție, ne-am luat rămas bun de la doamna dr. Bica Vlădeanu, pentru grija, răbdarea, bunăvoința ce-a avut-o față de noi. Aceleași mulțumiri am adus și lui Ionel Vlădeanu, prietenul meu de suferință de pe front, cu care am trăit multe clipe dramatice. La urmă ne-am luat un călduros rămas bun de la Mirel și Mihaela. Am avut aceleași sentimente de despărțire, ca și de propria noastră familie. Ionel Vlădeanu m-a condus până la gară. Datorită ajutorului său, am reușit să urc în tren cu bagajele noastre, care erau destul de numeroase, iar trenul supraaglomerat. I-am mulțumit încă o dată, în mod deosebit, pentru tot ce a făcut pentru noi și în timpul acesta trenul s-a pus în mișcare.

În drum spre Rădăuți, m-am oprit la Câmpulung-Muscel, să o văd pe mama și pe fratele Florea, împreună cu familia sa. Mama era în vârstă și suferindă. Când mă gândeam că timpul nu-mi permite prea mult să stau cu ea, mă neliniștea foarte mult. Simțeam că nu am să o mai văd în viața aceasta și acest lucru mă zguduia. Mama știa că nu pot rămâne prea mult lângă ea și de aceea era mereu cu ochii în lacrimi. S-a apropiat clipa despărțirii. Mama plângea din ce în ce mai tare. Am privit cu multă emoție chipul ei blând, fața ei palidă și ochii ei albaștri, care

răsfărgeau atâta bunătate. M-am apropiat de ea. Am sărutat-o cu multă afecțiune și am plecat, zdrobit de durere. Mama plângea, iar eu nu o puteam opri. În fața ei m-am reținut cu multă greutate, iar când am ieșit afară, ochii mei erau înlăcrimați.

Bietul Florea a venit după mine, ca de obicei, să mă conducă până la gară. Mergeam unul lângă altul, tăcuți și măhniți în sufletele noastre. Știam că avea multe greutăți și necazuri, iar eu nu aveam posibilități să-l ajut, fiind tot timpul mobilizat. Pentru a-i ușura cât de puțin din greutăți, i-am spus să-mi dea pe unul din fiii săi să-l întrețin. Sorții au căzut pe Gheorghită (actualul medic primar radiolog și director al spitalului din orașul Sibiu). L-am rugat apoi să se întoarcă la mama, să nu o lase singură în asemenea clipe. Am plecat spre Rădăuți. În tot timpul călătoriei, nu vedeam înaintea ochilor mei decât chipul mamei dragi, cu ochii înlăcrimați și cu gândurile împrăștiate.

Războiul s-a terminat, dar au rămas atâtea răni nevindecate, atâția infirmi, invalizi etc., care așteaptă ajutor de la societatea omenească. Nu au dispărut nici durerile după acei rămași pe câmpul de luptă, dintre care mulți nu se știe nici locul unde își dorm somnul veșniciei.

Și acum să vedem, cât se poate de scurt, care au fost pierderile de vieți omenești în această perioadă de timp. Vom încerca să facem un bilanț al acestor pierderi de vieți omenești, atât din Primul Război Mondial (1914–1918), cât și din cel de al Doilea Război Mondial (1939–1945). Aceste date statistice le-am cules din revista „Magazin istoric”, anul III, nr. 12/33, dec. 1969, p. 10–11, cât și din *Istoria României*, manual pentru clasa a IV-a, apărut sub redacția unui colectiv de istorici, în anul 1973, p. 331, cât și din presa cotidiană. Iată, după aceste izvoare de informații, cum se prezintă situația pierderilor omenești:

În Primul Război Mondial (1914–1918), Germania a avut 2 037 000 morți; Rusia – 1 800 000; Franța – 1 390 000; Austro-Ungaria – 1 100 000; România – 800 000; Marea Britanie – 700 000; Italia – 570 000; Turcia – 400 000; Serbia – 300 000; America – 114 000. Pierderi sub 100 000 de morți au avut: Belgia, Bulgaria, Grecia, Canada. Totalizând aceste cifre, rezultă că, în Primul Război Mondial, întreaga omenire a înregistrat 9 611 000 de morți. Deci, în Primul Război Mondial, omenirea a pierdut numai pe câmpul de luptă 9 611 000 oameni, la care trebuie adăugat circa 10 milioane de morți prin boli epidemice, ceea ce făcea ca pierderile de vieți omenești din Primul Război Mondial să se ridice la 19 611 000. Este o cifră astronomică. Important este de notat că, în Primul Război Mondial, numărul morților prin boli epidemice depășește numărul morților de pe câmpul de luptă.

În al Doilea Război Mondial (1939–1945), pierderile de vieți omenești sunt mult mai mari. Au fost aproape de patru ori mai mari ca în Primul Război Mondial, și anume: U.R.S.S. a avut 20 milioane de morți; Polonia – 6 milioane; Germania – 5 milioane; Japonia – 2 milioane; Iugoslavia – 1, 6 milioane; România – 822 000; Franța – 535 000; Italia – 450 000; Anglia – 420 000; America – 300 000; Belgia – 210 000; Olanda – 210 000. În ce privește Ungaria, Cehoslovacia, Grecia,

Bulgaria, nu a fost menționat numărul de pierderi. Probabil că a fost foarte mic. Totalizând aceste cifre, rezultă că în al Doilea Război Mondial, întreaga omenire a înregistrat 37 377 000 de morți. Este o cifră cu adevărat astronomică, fapt ce ar trebui să pună pe gânduri pe toți factorii de răspundere din toate țările și pe orice cetățean al planetei noastre.

Dacă analizăm mai amănunțit aceste pierderi de vieți omenești, pe care le-a avut România în cel de al Doilea Război Mondial, constatăm că, în războiul împotriva Uniunii Sovietice, România a pierdut 652 000 de morți și 130 000 de prizonieri; în marile bătălii purtate pe teritoriul Ungariei, Cehoslovaciei, Austriei, pentru eliberarea acestor țări, România a jertfit viața a 200 000 de ostași și ofițeri (vezi *Istoria României*, manual pentru clasa a IV-a pe anul 1973, p. 331). Contribuția armatei române în cel de-al Doilea Război Mondial a fost foarte mare. Ea a contribuit cu 15 divizii (cu 3 divizii mai mult decât a prevăzut Convenția de Armistițiu). Cu aceste forțe, România a fost considerată ca a patra putere în războiul din Apus. După 23 august 1944, armata română a dat lupte grele în București și în împrejurimi pentru izgonirea nemților din țară. Cu această ocazie, trupele române au capturat 53 159 de ostași nemți, între care 14 generali și 12 244 ofițeri (vezi revista „Flacăra”, din 23 august 1957). Efectivele militare românești, care au fost angajate să lupte contra nemților, s-au ridicat la circa 540 000 de ostași și ofițeri români. Pierderile provocate inamicului de armata română s-au ridicat la circa 120 000 prizonieri și la aproape 20 000 morți, ceea ce echivalează cu circa 14 divizii.

În ce privește contribuția armatei române la victoria finală, ea ne este dată de ziarul „Magazin”, în cifre și date, în care ni se arată că: „Armata română a luptat neconținut timp de 260 de zile; a pătruns în dispozitivul inamic peste 1000 km, parcurgând un traseu care începe la Mureș și se încheie în apropiere de Praga; a străpuns 17 masive muntoase, dintre care unele pe timp de iarnă; a forțat 12 cursuri de apă și a eliberat 3 831 localități, dintre care 53 de orașe”.

După ziarul „Zori noi”, din 8 mai 1970, efortul economic și financiar al României de la 23 august 1944 și până în vara anului 1945, data revenirii trupelor în patrie, a însemnat peste un miliard dolari, în valuta din 1938.

Și acum vom încerca să stabilim, măcar cu aproximație, pierderile suferite de armata română în lupta pentru eliberarea Ungariei și a Cehoslovaciei, după datele publicate în presa română: pământul Cehoslovaciei, ca de altfel și al Ungariei și al U.R.S.S., este plin de morminte ale ostașilor români. Pe pământul acestor țări s-a vărsat din plin sângele ostașilor români. Ziarul „România liberă”, din 27 august 1958, arată că numai în cimitirul orașului Zvolen, din apropiere de Banská-Bystrica, se află un număr de 11 000 de morminte ale ostașilor români, căzuți în luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei. În amintirea acestor ostași, fii ai poporului, care și-au jertfit viața pentru eliberarea Cehoslovaciei, s-a ridicat un mormânt în orașul Zvolen. Ziarul cehoslovac „Obrundu ludu”, din 7 mai 1958, a evocat cu căldură, într-un amplu articol, pe prima pagină, faptele eroice ale ostașilor români

și luptele pentru izgonirea fasciștilor de pe meleagurile Slovaciei, Moraviei și Boemiei. „Obrundu ludu” arată, în continuare, că în inima poporului cehoslovac se va păstra vie memoria zecilor de mii de ostași români, care și-au jertfit viața eroic în luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei. În apropiere de Praga, în localitatea numită Brod, adică Vadul lui Huvlicek, pe marginea șoselei, se află mai multe morminte și o piatră, pe care se află săpate următoarele cuvinte, în limba română și cehă: „În amintirea ostașilor români din Regimentul 26 Dorobanți Rovine Craiova, căzuți în luptă pentru eliberarea Cehoslovaciei”. Dar ce păcat că nu este menționat în cuvinte și numărul ostașilor români, care au căzut a.c.i. Mulți ostași și ofițeri români au căzut și în luptele date în localitățile Kormeriz, Lucenec, Brno, Piestamy și încă în multe localități, unde s-au ridicat monumente în cimitirele ostașilor români căzuți în lupte, dar nu se comunică numărul celor căzuți („Scânțea”, din 9 mai 1973). De asemenea, nu se cunoaște numărul ostașilor și ofițerilor români căzuți în luptele din Munții Tatra, cât și în luptele din trecătoarea Dukla din Carpații Cehoslovaciei, unde a curs mult sânge românesc, atât în Primul Război Mondial, cât și în cel de-al Doilea Război Mondial. În amintirea acestor lupte, guvernul cehoslovac a înmănat medalia comemorativă „Dukla” unor cetățeni români, care au participat la aceste lupte (ziarul „România liberă”, din 26 octombrie 1960). Subliniem că aceste date sumare nu cuprind în întregime pierderile armatei române, ci doar o vagă orientare.

Pe pământul Ungariei sunt foarte multe cimitire, în care ostașii și ofițerii români, căzuți în luptă pentru eliberarea Ungariei își dorm somnul veșniciei. Nu dispunem de date complete nici de aici. Vom încerca să redăm numai câteva date statistice, culese din presa română, pentru o vagă informare. Ziarul „Zori noi”, din 2 aprilie 1970, arată că în cimitirul Rakosliegt din Budapesta zac osemintele celor 11 000 ostași și ofițeri români căzuți în luptele pentru distrugerea liniilor de înconjurau orașul și în luptele de stradă pentru eliberarea capitalei ungare. În memoria lor s-a ridicat un monument, pe care se poate citi următoarea inscripție: „Glorie eroilor români, care și-au jertfit viața în lupta împotriva fascismului, pentru eliberarea patriei noastre”. Nici aici nu se menționează numărul ostașilor morți. Ziarul „România liberă” din 13 mai 1958 scrie, într-un articol intitulat *Ridicarea unui monument în memoria ostașilor români căzuți la Tizsakécske*, următoarele: „Cu prilejul dezvelirii unui monument în memoria ostașilor români căzuți în luptele împotriva fascismului pentru eliberarea comunei Tizsakécske, din apropierea orașului Kecskemét, a avut loc o manifestare cetățenească. Mii de locuitori au ținut să participe la festivitatea cinstirii memoriei ostașilor români”. Observăm și aici că nu este menționat numărul ostașilor și ofițerilor români care și-au dat viața pentru eliberarea acestei localități. Ziarul „Scânțea”, din 24 iunie 1958, a scris un articol intitulat *Cinstind memoria eroilor români*, în care se arată că în comuna Tápíozüly s-a dezvelit monumentul ridicat în memoria eroilor români, căzuți în hotarul comunei Tápíozüly, din județul Pesta, în luptele date pentru eliberarea Ungariei, fără a se aminti numărul lor. Monumentul are în vârf o

sculptură reprezentând flacăra mereu vie a amintirii eroilor care și-au jertfit viața în acest război. Monumentul este împodobit cu stema R. S. România, iar pe ambele părți poartă câte o placă de marmură, pe care stau scrise, în limba română și maghiară, următoarele cuvinte: „Neuitată va rămâne amintirea celor 240 ostași români eroi, care și-au vărsat sângele pe teritoriul comunei Tápiozúly pentru eliberarea patriei noastre. Locuitorii comunei Tápiozúly”. În parcul, unde s-a ridicat monumentul, s-au amenajat de către Comitetul de femei și pionieri din comună și 14 morminte îngrijite și împodobite cu flori, îngrădite în cadre de ciment și purtând plăci de marmură, cu inscripția: „Eroi români necunoscuți. 1944–1945”. În orașul Miskolk, din plasa Szerenes, a avut loc solemnitatea dezvelirii monumentului eroilor români, căzuți în lupta pentru eliberarea acestui oraș, în 1944. Numărul acestor ostași români eroi nu este cunoscut. Monumentul poartă inscripția: „Păstrăm cu respect memoria ostașilor, fii ai poporului român, care și-au jertfit viața pentru idealurile internaționalismului proletar, pentru eliberarea țării noastre. Decembrie, 1959. Populația orașului Miskolk” (din ziarul „Scânteia”, din 11 decembrie 1959). În localitatea Meggaszto și dealurile din împrejurimile ei, la sfârșitul anului 1944, și-au dat viața peste 1 600 ostași și ofițeri români în luptele împotriva armatelor hitleriste. Monumentul, construit din marmură roșie, în cinstirea ostașilor români eroi, poartă inscripția: „În memoria eroilor români, care au luptat pentru eliberarea patriei noastre”. (din ziarul „Scânteia”, din 10 iunie 1958). În localitatea Szeged din Ungaria s-a ridicat un monument în cinstea eroilor români. Ziarul „Scânteia”, din 10 mai 1973. Se uită, însă, să se treacă și numărul lor. Ziarul „România liberă”, din 2 iulie 1959, informează că, în estul Ungariei, în localitatea numită Hajduböszörmény, a fost înălțat un monument de marmură, în memoria ostașilor români care au căzut în această localitate în toamna anului 1944. Dar nici de data aceasta nu s-a comunicat numărul lor. În orașul Debrețin din Ungaria, în jurul căruia s-au dat lupte grele de către ostașii români din Divizia „Tudor Vladimirescu”, care mai târziu a primit numele de Divizia „Tudor Vladimirescu – Debrețin”, din cauza luptelor eroice, pe care le-au purtat pentru cucerirea acestui oraș. Și în acest oraș s-a ridicat un monument în memoria ostașilor români. Nu se știe însă numărul lor.

Războiul s-a terminat, dar consecințele lui se văd încă și acum: atâția schilodiți, invalizi și infirmi, care se plimbă pe stradă susținuți de bastoane sau cu căruciorul de invalizi. Toți acești ostași și ofițeri români, căzuți pe câmpul de luptă, sunt eroii neamului nostru și noi nu avem dreptul să-i uităm, nici pe ei și nici sacrificiile lor, făcute pentru patrie. Să ne amintim deci mereu de ei!

Rădăuți, 1977

Procopie Jitariu, *Monografia folclorică a satului Berchișești, județul Suceava*, Suceava, Editura Lidana, 2007, 355 p.

În *Cuvânt înainte* (p. 5–7), datat „august 1964”, Procopie Jitariu, membru fondator al Societății Scriitorilor Bucovineni, scriitor și dascăl în satul natal, mărturisește că ideea scrierii acestei lucrări i-a venit când a citit un hrisov al lui Ștefan cel Mare, prin care marele voievod confirma lui Toader Corlat stăpânirea asupra satului Berchișești din Moldova. În acel moment a avut o revelație: „Berchișeștii are istorie, geografie. Trebuie neapărat să-i scriu povestea!” Astfel, bazându-se pe izvoare istorice (hrisoave domnești, condici mănăstirești, acte de stare civilă), autorul a urmărit istoria localității de la cele dintâi începuturi până în anul 1948, alcătuind o monografie totală, „probabil cea mai bună monografie bucovineană” (Ion Drăgușanul, *Un sat adevărat, un povestitor înnăscut*, p. 287), în care atenția autorului se îndreaptă și asupra creațiilor populare, „în interiorul cărora berchișeștenii și-au dus întreaga lor viață culturală și economică timp de zeci și sute de ani” (p. 6).

Spre deosebire de majoritatea lucrărilor de acest fel care, din cauza stilului sec și abundența de detalii nesemnificative, prezintă interes doar pentru un număr restrâns de specialiști, monografia lui Procopie Jitariu captivează orice categorie de cititori. Din evenimentele istorice și sociale sau fenomenele geografice, autorul surprinde esențialul, expunându-l cu mult har scriitoricesc, fără ca adevărul științific să fie mai puțin obiectiv.

În capitolul I, *Partea istorico-geografică* (p. 9–35), pe lângă istoria așezării și a numelui (întemeiată de Berchiș, unul din vitejii lui Dragoș sau Bogdan, descălecătorii), autorul prezintă „sfzile de hotar” dintre mănăstirile Voroneț și Moldovița, care au durat sute de ani și s-au reflectat în condicile mănăstirilor și în documentele voievodale. Certurile înalților ierarhi pentru posesiunile de pământ, care mutau mereu semnele de hotar, au luat sfârșit în anul 1786, când regimul austriac secularizează pădurile și lanurile mănăstirești, împroprietărindu-i pe țărani pe pământurile unde munceau. Secularizarea a favorizat Berchișeștii, lărgindu-i hotarele, care sunt cele de azi.

În capitolul II, *Toponimia geografică locală* (p. 36–76), amintește denumirile vechi și noi ale dealurilor și pâraielor, luncilor și imășurilor, asemuindu-și satul natal cu „o draperie bogată de brocat verde, expusă la soare. Runcul și Muncelul îi sunt piroanele de sus, de care e prinsă draperia; spinările lungi ale dealurilor reprezintă faldurii; podișurile și Moldova cu luncile, volănașele, iar Bălcoia – tivitura de jos a draperiei” (p. 70). Amintește legile nescrise care guvernau activitatea economică a satului: la măsuratul oilor nimeni nu îndrăzne să-și sporească laptele pe furii cu câteva linguri de apă, de teamă să nu-i moară oile de vărsat sau sfărțecate de dihăni; mieii pășteau ori se tolăneau în desișul hucilor fără nicio pază, fiindcă pe atunci, la sfârșitul secolului al XIX-lea, nu se întâmpla să se fure vreun cărlan. Pentru a arăta că, într-o societate tradițională, libertatea și cerințele firești ale animalelor erau respectate cu sfințenie, autorul descrie cu mult umor scoafa ce și-a scobit bărlug sub rădăcina unui tei trăsnet din răpă, unde a fâtat zece porci, s-a hrănit cu zerul destinat câinilor de la stână, iar ciobanii o respectau pentru că se ținea numai de păscut și era poaleșă (grasă); s-a întors în curtea stăpânului după spartul stânei, defilând cu mare alai, cu porcii după ea, prin tot satul, spre amuzamentul copiilor, care dădeau de veste: „Sosește împărăteasa, cu gloata ei de aramă” (p. 43). Sub pana talentatului povestitor, factorul științific se transfigurează în imagine artistică, astfel că o localitate abstractă, prezentată de regulă în astfel de lucrări, prin tabele și cifre, ne apare la Procopie Jitariu vie și dinamică. Când vorbește despre ploii, în loc să aducă numărul litrilor de precipitații pe metru pătrat ce cad în lunile iulie sau august, autorul descrie ruperile de nori și pagubele ce le produc acestea sătenilor, utilizând câteva exemple sugestive: o vacă ce stă să fete în lunca inundată de apă și căreia stăpânul e nevoit să-i improvizeze un pat înalt din nuiiele colibe și răzlogii gardului; oi smulse de zvârcolirea râului și ciobanii cu turma, înconjurați de ape, hrănindu-se, două zile și două

nopti, cu făină udă, iar animalele bând apă glodoasă; topilele de cânepă șterse de pe fața luncii și sătenii încercând să salveze chitele din toplița de sub mal. Sunt imagini tulburătoare despre eroismul cotidian al omului simplu, care fac ca monografia talentatului berchișeștean să fie unică între lucrările de acest fel.

În capitolul III, *Economia* (p. 77–101), arată izvoarele și veniturile berchișeștenilor, menționând că în localitate predomina „un fel de economie naturală”, cele mai multe produse rezultate din lucrarea pământului și creșterea vitelor fiind consumate în cadrul comunității. Pe lângă enumerarea plantelor cultivate (porumbul, orzul, cartoful, hrișca, grâul, secara, cânepa și zarzavaturile), autorul descrie amănunțit felul în care sătenii sporeau fertilitatea solului, gunoind terenul cu bălegar sau târlitură. Întreprinzătorul de azi, care dorește să se întoarcă la agricultura biologică, poate găsi în monografia lui Procopie Jitariu „rețetele” târliturii, ale păpușoiului pus în cuib cu o mână de gunoi putred și alte procedee naturale de îngrijire a pământului. Vorbind de animalele domestice (cal, bou, capră, porc) menționează că „în fruntea animalelor de casă stă vaca” (p. 81); că, până în anii '20, boii erau „mândria și nădejdea gospodarilor”, iar „casa în grajdul căreia se găseau boi purta steagul îndestulării” (p. 81). Autorul menționează cu regret că, la vremea scrierii monografiei, aceștia fuseseră scoși din circulație de către cai, ajungând „un animal de lux”. Vorbește cu drag de oaie, menționând că față de ea săteanul are un sentiment aparte, iubind-o nu numai pentru faptul că izgonește sărăcia, ci și pentru blândețea și frumusețea ei. Spre bucuria filologului, autorul consemnează cele mai răspândite nume de vaci, cai, boi, oi, talmăcind multe din semnificațiile lor. Vorbind despre prelucrarea cânepii și țesut, autorul consemnează și strigăturile și alte credințe legate de hância sau neîndemânarea femeii, precum și credințele legate de munca zdrobitoare a femeii, „asemănătoare pedepsei lui Gruie Sânger din poveste” (p. 92). Descrie pescuitul, morăritul, comerțul și căile de comunicare, oferind și o schiță grafică a drumurilor vechi și actuale.

În capitolul IV, *Tipul și caracterul* (p. 102–106), descrie portretul fizic și moral al consătenilor săi, care este acela al românilor în general: „ageri la picior și sprinteni la treabă, se adaptează cu ușurință oricărui împrejurări” (p. 103). Respectau posturile și datinile credinței creștine, dar își tămăduiau bolile și își alinau suferințele cu descânțece și leacuri băbești moștenite de la strămoșii geto-daci.

Capitolul V (p. 107–112), îl consacără „alimentației” săteanului din Berchișești, menționând că „pâinea lui cea de-a pururea este mămăliga” (p. 107). Apoi cirul, „apă fiartă și îngroșată cu făină de păpușoi, numit lapte de buhai” (p. 107), cartoful, „dublura mămăligii”. Vorbește cu drag despre „polobocul mare de curechi”, de verde (varză tocată), castraveți, de must (mere murate) cu care gospodinele umpleau, toamna, cămara și care constituiau baza alimentației pentru iarnă. Dintre alimentele tradiționale, azi dispărute, amintește: oloiu din sâmburi de bostan sau din sâmânță de cânepă; bobul fiert stropit cu borș și usturoi, „rasol în toată legea”, alivencile din hrișcă scaldate în julfă, „cocoși” pe sită din boabe de porumb, sarmalele din crupe de porumb, ursul de mămăligă („În mijlocul unei hrinci de mămăligă caldă ascunzi un pumn de brânză de oi și o prăjești pe lângă foc” – p. 107).

Capitolul VI, *Arta populară* (p. 113–142), este o descriere a portului, locuinței, caselor vechi, școlii, bisericii, stranelor din biserică, iconostasului, epitafului, policandrelor, clopotniței, cimitirului vechi și nou, cărților liturgice, dipticului boierilor Cantacuzino.

În capitolul VII (p. 134–143), sunt menționați *Oamenii care au contribuit la dezvoltarea satului Berchișești*: vornici, preoți, pălămari, geranți.

Capitolul VIII (p. 144–237), cel mai vast, este consacrat *Folclorului*. Sunt descrise amănunțit ritualurile femeii înainte de naștere, apoi botezul, cumetria și nunta, cu elementele sale cele mai importante (trimiterea pețitorilor, plecarea tinerilor cu căruța la oraș, invitarea de către vătăjei a sătenilor la nuntă, apoi ceremonia matrimonială propriu-zisă, cu tot ce avea ea mai frumos odinioară: dansarea în curte a jocului *Moldoveneasca*, iertatul miresei, masa mare, paharul dulce, spălătul nunilor, înhobotarea miresei ș. a.).

Sunt descrise amănunțit obiceiurile calendaristice Berea și Buhaiul, care au loc între Crăciun și Bobotează. Prima se desfășoară într-o casă luată cu chirie, unde băieții și fetele dansează și cântă

cântece de dragoste sau de jale, acompaniați de muzică, iar persoanele prezente, îndeosebi mamele fetelor, sunt tratate cu băutură și colac, de unde și numele petrecerii: Berea. În seara de Sfântul Vasile, feciorii merg cu Buhaiul. Nu sunt uitate nici sărbătorile populare din cursul anului, care se cinstesc prin abținerea de la anumite lucrări agricole sau casnice: Vinerea, Sfântul Toader, Patruzeci de Sfinți, Joile, Foca, Sfântul Andrei.

Din lumea de povești a satului natal, autorul menționează credințele în comori, despre care sătenii credeau că sunt tănuite în „hraplele adânci din coasta morilor”; vorbește despre pasărea ploieșul, care cheamă ploaia. Consemnează un număr de povești auzite de la bătrâni (*Coarne de vrabie, Rea știință, Trei filosofi*), snoave (*Ciobanul și turma, La judecată, Jurământul*), balade și cântece, jocuri și strigături. Descrie, cu o sensibilitate și o fantezie demne de Emil Gârleanu, o dimineață de *Toamnă târzie* la o stână de pe coasta unui tâpșan din luncile Moldovei. Evocă claca cu cimiliturile ei. Nu trece cu vederea leacurile băbești și descântecurile utilizate pentru a trata atât vitele bolnave cât și sătenii. Un subcapitol aparte este consacrat jocurilor de copii și tineret.

În capitolul IX, *Particularități de limbă* (p. 238–239), indică unele trăsături fonetice și morfologice ale graiului din Berchișești, menționând că ele „sunt prezente în limba vorbitorilor din aproape toate satele din Moldova” (p. 239).

În capitolul X, *Glosar* (p. 240–254), sunt consemnate mai multe cuvinte vechi, folosite de săteni până la finele Primului Război Mondial, multe din ele ieșite din uz la vremea scrierii monografiei, unele fiind înlocuite (cele din domeniul militar și administrativ), altele dispărute odată cu dispariția obiectelor pe care le denumeau.

În capitolul XI, *Anexe* (p. 255–285), sunt tipărite câteva hrisoave ale lui Ștefan cel Mare privind hotarul satului Berchișești, privilegiul mănăstirii Voroneț și Moldovița, reconfirmarea privilegiului mănăstirii Moldovița, fragmente din cronică în limba slavonă a lui Eftimie, în care se vorbește despre legenda întemeierii mănăstirii Slatina, rezultate ale recensământului populației de către austrieci dintre anii 1774 și 1784, lista unor bejenari ardeleni, rezultatele recensământului din ianuarie 1948, fragmente din acte ale stării civile, fragmente din cronică parohială, inscripții pe piatra din cimitirul nou. Monografia se încheie cu câteva fotografii de epocă: moara de lemn, țărani cu boi, casă veche, casă străveche, biserica, clopotnița, căminul cultural și altele. Un interes deosebit prezintă fotografiile lui Toader Șesan, ultimul vornic ales după datina veche, și a peceții sale înfățișând un haiduc cu plete și mustați coborând din codru în sat cu steagul dreptății în mână. În amintirea berchișeștenilor, Toader Șesan a rămas ca un vornic exemplar: pe timpul lui viciile săteanului – bățiile, beția, furturile, adulterul ș. a. – au fost stărpite.

În postfață, *Un sat adevărat, un povestitor înnăscut* (p. 287–329), Ion Drăgușanul completează imaginea istorică a Berchișeștilor, reproducând o povestire a lui Procopie Jitariu, *Nevoia*, (publicată în „Revista Bucovinei”, nr. 2, 1944), în care autorul descrie metehnele satului bucovinean de la cumpăna secolelor XIX și XX; *Note și impresii dintr-o călătorie. Praga* („Revista Bucovinei”, nr. 9–10, 1944); unele texte folclorice publicate de scriitor în revistele bucovinene, precum și câteva articole (*Veste bună din Berchișești, Din Berchișești, Anunț de deschidere*) de Mihail Ieremievici, preotul satului, apărute în ziarul „Deșteptarea”, la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Album 2007 (p. 331–348), care cuprinde un număr de 34 de fotografii din viața contemporană a Berchișeștilor, a fost realizat de Dan Lungu.

Monografia a văzut lumina tiparului sub egida Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale din Suceava. Redactori de carte: Ion Drăgușanul și Viorel Varvaroi.

Trebuie să menționăm că lucrarea lui Procopie Jitariu prezintă un mare interes și pentru filologi. Ea abundă în arhaisme, regionalisme și cuvinte specifice îndeletnicirilor rurale, care azi se întrebuițează rar sau deloc, dar în vorbirea săteanului de odinioară erau curente: *a tăvăluci, a gunoi, a ogori, a se sfarogi, a îmbăla, a direge* (cuptorul), *barabuliște, maldăiște, cănepiște, șișcă, muștereața* (gomeiului), *târlitură, prășilă, haldani, codinul, hangan și ciocantin* (soiuri de porumb), *timotei, ometi, perjar, viaug* (de pânză), *țarnă, huceag, tocmagi, meci* (fitul), *răcturi* (piftie), *zeamă* (ciorbă înăcrărită cu borș, amestecată cu cartofi și dreasă cu ou și cu smântână), *găluște* (sarmale), *oloi, hașme, cighir* (de oaie), *oluri* (oale speciale pentru lapte), *zară, calbași, spolocanie* (luni, la începutul postului mare), *rasol, povidlă, gerant, năclad, sogitul* (pâinii), *zacneata, pripoi, scripcar, conăcar*,

drusce, ciucur, dărușag, zățul, sahan, hrapă, hobot, înhobotată, poaleșă, buratic (verde ca buraticul), *scopt* (lapte acru *scopt*), ș.a.

Lucrarea pe care o prezentăm poate fi recomandată și elevilor spre lectură la orele de istorie, geografie, limba română. Ea are avantajul operelor de talent: elementul științific este îmbrăcat în veșmântul agreabil al imaginii artistice, calitate care face din cititul ei un plăcut eveniment spiritual.

Iulia Brânză

Dumitru Niță, Grațian Jucan, George Bodea (coordonatori), *O școală centenară: Colegiul Național „Dragoș Vodă” din Câmpulung Moldovenesc*, Câmpulung Moldovenesc, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, 2007, 248 p.

Învățământului liceal din Câmpulung Moldovenesc i-au fost dedicate, de-a lungul timpului, mai multe lucrări, dintre care amintim: Nicolae Buzgan, *Liceul „Dragoș Vodă” Câmpulung Moldovenesc, 1907–1997*; Valeriu Maricari, *O școală uitată – Școala de Arte și Meserii din Câmpulung Bucovina*, Câmpulung, 1994; Liviu Antonescu, *Învățământul matematic la Colegiul Național „Dragoș-Vodă” din Câmpulung Moldovenesc*, Ediția a II-a, Suceava, Editura Semieditor, 2001; Mihai Bejinariu, Doru Gușu, *Monografia Liceului Militar „Ștefan cel Mare”*, Ediția a II-a, Iași, Editura Trinitas, 2002. De asemenea, informații privitoare la evoluția învățământului câmpulungean se regăsesc și în monografiile privitoare la istoria acestei așezări bucovinene.

Lucrarea *O școală centenară: Colegiul Național „Dragoș Vodă” din Câmpulung Moldovenesc*, avându-i coordonatori pe Dumitru Niță, Grațian Jucan și George Bodea, a apărut la Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza” din Câmpulung Moldovenesc, cu prilejul împlinirii unui secol de când a fost întemeiat aici învățământul liceal, desfășurat, de-a lungul timpului, în instituții ce au purtat mai multe denumiri: Gimnaziul de stat bilingv (K. K. Statgymnasium) (1907–1918), Liceul „Dragoș Vodă” (1919–1948; 1957–1998), Școala Medie Mixtă (1948–1957), Colegiul Național „Dragoș Vodă” (din anul 1998). Autorii și-au propus, așa cum aflăm din *Gânduri la început de drum*, să prezinte, pe baza unei bibliografii variate, elementele esențiale „pentru definirea unei instituții de prim rang din constelația școlii bucovinene” evitând, „pe cât posibil, dimensiunea mitologizantă și excesul de subiectivitate atât de greu de temperat când vorbești despre cele și despre cei pe care-i simți atât de aproape” (p. 5). Coordonatorii ediției, ilustrată cu 16 pagini de fotografii document cu imagini de epocă, profesori, elevi și absolvenți ai liceului, documente despre istoricul instituției, își motivează demersul, accentuând asupra ideii că „nu ne-am propus să realizăm o analiză a sistemelor succesive de învățământ. Multe pagini sunt expresia admirației, reveriei și nostalgiei, iar acum am putea să ne luminăm figura în cel mai românesc fel cu putință – «croind la planuri din cuțite și pahară», cu gândul de a face o impresie excelentă viitorului, ferit măcar acesta de fumigenele totalitarismului mental” (p. 213).

Materialul pus la dispoziția cititorului este structurat în trei părți: *Liceul „Dragoș Vodă” din Câmpulung Moldovenesc pe treptele unui veac, Fragmentariu literar-științific, Absolvenții Colegiului „Dragoș Vodă”, 1998–2007*.

Partea întâi reunește contribuții istoriografice (unele dintre acestea retipărite în acest volum) referitoare la istoricul orașului Câmpulung Moldovenesc și al învățământului din această zonă, momente din istoria Colegiului Național „Dragoș Vodă”, evocări ale unor personalități cu rol important în evoluția acestei instituții de învățământ.

Prezentarea unui scurt istoric al localității Câmpulung Moldovenesc, ridicată, în 1794, la rangul de țarg, iar în 1886 la cel de oraș (Grațian Jucan, *Preliminarii; Sub semnul continuei întemeieri*) este urmată de o expunere referitoare la *Momente ale afirmării învățământului românesc până la anexarea Bucovinei (1775)*, semnată de George Bodea. Deși în titlu este fixat ca reper cronologic anul 1775, autorul continuă prezentarea evoluției învățământului și după această dată, structurându-și materialul în următoarele subcapitole: Înțelepciunea cuvintelor; Treptele afirmării

învățământului românesc; Învățământul în Bucovina până în 1775; Învățământul în Bucovina după 1775; Școala câmpulungeană până la înființarea liceului, în 1907; Colegiul Național „Dragoș Vodă” (1907–2007); Liceul „Dragoș Vodă” de la unirea cea mare până la reforma învățământului din 1948; Liceul „Dragoș Vodă” între 1948–1989; Liceul „Dragoș Vodă” și promisiunile tranziției; Obiectivitate și subiectivitate în documentele școlare. Aici sunt expuse și tabele cu directorii, cadrele didactice și absolvenții ai liceului în diferite perioade de existență ale acestuia.

Unele dintre personalitățile care s-au remarcat de-a lungul timpului în istoria liceului și a așezării sunt evocate în prezentări semnate de George Bodea, *Ioan Bilețchi-Albescu, model de profesor și cercetător*; *Nicolae Sava și lecțiile sale de fizică și nu numai*; Grațian Jucan, *Medaliaoane* (autorul îi evocă aici pe Eugen Deleanu, Daniel Verenca, Ioan Bilețchi-Albescu, Nicolae Roșca, Ioan Țugui, Ion Forgaci, Gelu Rașcu, Alexandru Bogza, George Voevidca); Nicolae Adâniloiaie, *Profesorul Mihai Pavel*; Nicolae Debren, *Amintiri despre profesorul Sava Nicoale*; Mihai Iacobescu, *Un profesor distins și erudit, iubindu-l și slujindu-l necontenit pe Eminescu* (autorul îl prezintă pe Grațian Jucan); Doina Cernica, *O legendă: prof. Grațian Jucan; Diriginta mea, doamna Renée Abramovici*; Liviu Mihai Popescu, *Omagiu profesorului Frantz Schröder*, Victoria Prundean, *„Bonjour”, domnule profesor* (este vorba despre profesorul Dimitrie Axentioi); Anghel Popa, *Modest cavalier de Sorocean*; Dorina Ghidion, *Profesorii mei de limba română* (Dan Palade și Grațian Jucan); Valeria Nistor, *Profesorul Nichita Adâniloiaie*; Nicolae Cărlan, *O viață consacrată lingvisticii* (Constantin Dominte); George Ungureanu, *Așa i-am cunoscut eu și așa m-am cunoscut și pe mine*; *Fostul meu coleg de școală, profesorul Temistocle Redlov*; Mihai Burduja, *Farmecul eternei tinereți*; Dumitru Niță, *Profilul unui învingător: inginerul și omul de afaceri Radu Coca*.

O serie de alte prezentări se referă la aspecte diverse privitoare la *Impresii și amintiri din anii de școală* (Nichita Adâniloiaie); *Însemnări la un tablou de promoție, Educația în vremuri de cumpănă* (George Bodea); *Din viața cercurilor școlii. Cercul de geografie și biologie* (George Bodea); *Activitatea cercului „Tinerii naturaliști” de la Liceul „Dragoș Vodă”, Câmpulung Moldovenesc* (Tatiana Ursu); *Proiectul școlar de mediu „Bucovina – rezervația biosferei”*.

Dragoș Nisioiu semnează *Pagini de cronică*, în care prezintă activitățile desfășurate în afara programei de învățământ la Liceul „Dragoș Vodă”, de la înființare și până la 1943–1944. Activitățile extrașcolare au început în anul 1921 și au angrenat elevii liceului în diverse preocupări: înființarea unei orchestre și a unui cor, organizarea de serbări, expoziții și excursii școlare, participarea la manifestări aniversare și șezători literar-muzicale; la 28 decembrie 1930 s-a înființat la liceu Societatea de Lectură „Mihai Eminescu”, „cu scopul de a da elevilor din cursul superior cunoștințe mai dezvoltate în domeniul literar și științific” (p. 157); în anul 1940 s-a înființat revista școlară „Început de slovă”, la inițiativa elevului Dragoș Nisioiu.

Un episod din viața liceului bucovinean, care ilustrează ingerința politicului în procesul de învățământ, este relatat, pe baza unei documentații solide, de Ion Filipciuc – *Scandalul de la Liceul din Câmpulung Moldovenesc (1937)*. Aspectele evocate de autor se referă la evenimentele petrecute în anul 1937, „scandalul” de la liceul bucovinean pornind de la exmatricularea elevului Ovidiu Găină, pentru „idei subversive”, acțiune care a avut repercusiuni și asupra lui Alexandru Bogza, unul dintre cei mai renumiți profesori ai liceului. În evenimentele desfășurate la liceul bucovinean, autorul vede „un proces istoric naufragiat în plină absurditate: de unde sub stăpânirea administrației austriece românii din Bucovina fac eforturi prelungi și desperate pentru ridicarea și ocrotirea școlilor menite să revigoreze și să așeze ființa neamului vreme de un veac și aproape încă jumătate (1775–1918), nu trec nici două decenii de la înfăptuirea statului național unitar român în hotarele sale naturale și istorice, prin Marea Unire (1918) și legile acestui proaspăt stat democratic pedepsesc tocmai orientarea tineretului spre acel ideal de «naționalitate în marginile adevărului». Ceea ce înseamnă că idealul de peste un veac a fost o momeală istorică pentru a-i mână în luptă pe cei pe care statul îi școalește acum spre supunere oarbă și spre optimă exploatare economică. Mai mult: comunitatea locală și-a uitat solidaritatea de sub asupritorul străin și asistă acum pasivă la supliciuul celor doi împrișnați – elevul Ovidiu Găină și profesorul Al. Bogza –, iar șansa lor de a-și ocroti și spori energia gânditoare «din avutul spiritual al neamului» peste pragul mediocrității telurice este ieșirea din «țarcul strămt» al

comunității, printr-o aventură individuală absolut riscantă: elevul o pornește peste mări și țări calde pentru a-și obloji libertatea de gândire, profesorul se închide într-o cămară înfrigurată, oblonindu-și ferestrele de larma lumii lipsite de libertatea de gândire” (p. 145–146).

În cadrul părții întâi a monografiei sunt prezentate și câteva documente: *Scrisoare adresată de prof. dr. Constantin Dominte muzeografului prof. Dumitru Rusan de la muzeul „Arta lemnului” din Câmpulung*; *Curriculum vitae, prof. univ. dr. Ioan Iosep*; *Curriculum vitae, Eusebiu Zbranca*, scrisorile semnate de Dumitru Lăcățăș (fost absolvent al Liceului „Dragoș Vodă”, endocrinolog, stabilit în Geneva) și Tiberiu Vlad (medic primar, doctor în științe medicale).

Partea a doua, *Fragmentarium literar științific*, cuprinde materiale semnate de Dan Palade, *Lucian Blaga și rostul experiențelor trăite în copilărie (fragment din lucrarea de grad I)*; *Grațian Jucan, Bucurii despre Eminescu într-un manual de limba și literatura română*; *Scritori români despre Câmpulung Moldovenesc*; *Florentina Șuhan, Aspecte ale toponimiei locale*; *De la bilanț la perspective*; *Activitatea de educație fizică la Colegiul Național „Dragoș Vodă” din Câmpulung Moldovenesc în decursul anilor 1907–2007*.

Partea a treia a lucrării cuprinde tabele cu absolvenții Colegiului Național „Dragoș Vodă” din perioada 1998–2007.

Lucrarea *O școală centenară: Colegiul Național „Dragoș Vodă” din Câmpulung Moldovenesc*, avându-i coordonatori pe Dumitru Niță, Grațian Jucan și George Bodea, se alătură celorlalte apariții istoriografice privitoare la evoluția învățământului liceal din Câmpulung Moldovenesc, aducând noi contribuții la cunoașterea istoricului acestei prestigioase instituții de învățământ.

Rodica Iațencu

Ilie Dan, *Contribuții la filologia și onomastica românească*, Iași, Tipo Moldova, 2008, 365 p.

Ultima carte a universitarului ieșean Ilie Dan, *Contribuții la filologia și onomastica românească*, avea să iasă de sub teac în chiar ziua în care îndrăgitul nostru dascăl împlinea frumoasa vârstă de șaptezeci de ani. Am putea spune că volumul acesta este rodul înțelepciunii depline, deși în el sunt adunate preocupări ale autorului ce se întind pe durata a patru decenii de activitate filologică.

În ultimii ani, profesorul Ilie Dan s-a dovedit a fi extrem de prodigios, fie sub aspect literar, publicând, din totalul de douăsprezece cărți de poezie, două anul acesta: *Vitralii – brumate de lună* – , un volum de minunate distihuri, și altul, *Taina albă*, o antologie de poezii selectate din cărțile tipărite începând cu anul 1981, fie sub cel filologic, domeniu în care a numărat a optsprezecea apariție.

Această ultimă carte, la care ne referim, închinată memoriei iluștrilor dascăli ieșeni Th. Simenschy și Ștefan Cuciureanu, cu obârșire bucovineană, ca de altfel și autorul, cuprinde trei mari secțiuni: I. *Lingviști și filologi*; II. *Traducere și adaptare*; III. *Probleme de onomastică*.

Galeria lingviștilor și filologilor este deschisă de către cel ce avea să fie considerat „părintele filologiei române”, de Timotei Cipariu, așezat prin activitatea sa pe linia corifeilor Școlii Ardelene. Prin lucrările sale, *Crestomație sau analecte literare* (1858) și *Principie de limbă și scriptură*, Cipariu a marcat decisiv dezvoltarea lingvisticii și filologiei române în secolul al XIX-lea, pronunțându-se categoric asupra originii latine a limbii române, continuatoare a latinei populare dunărene, asupra structurii dialectale a limbii noastre, a rolului elementului autohton și a ponderii influențelor străine. Punctele de vedere ale lui Timotei Cipariu sunt raportate atât la înaintașii săi, Gh. Șincai, Petru Maior, dar și la B. P. Hasdeu, Sextil Pușcariu, Al. Rosetti, W. Meyer-Lübke, Fernando de Mohl, O. Densusianu, I. Șiadbei, G. Ivănescu, reținând că învățatul ardelean s-a impus „ca un strălucit precursor în lingvistica românească”.

Un alt strălucit precursor pe care îl abordează Ilie Dan este Alexandru Lambrior, primul român care a studiat filologia în Franța, cel care prin concepția sa lingvistică, cea a unui neogramatic, s-a situat înaintea unor nume ca Ovid Densusianu, Lazar Șăineanu, Al. Philippide, G. Pascu și

Sextil Pușcariu. Ideile de bază ale curentului neogramatic au fost preluate de către Lambrior de la profesorul său Gaston Paris, el însuși elev al lui F. Diez. Ideile principale ale concepției neogramaticilor au fost: *legile fonetice nu cunosc excepție, analogia și diferențierea*. Fără doar și poate, lui Lambrior nu i-a fost străină lucrarea lui Hermann Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte* (1880). Considerat de către autor ca fiind cel dintâi fonetician și romanist la noi, Alexandru Lambrior, care prin *Introducere la Carte de citire* a realizat prima schiță de istorie a limbii române, va rămâne „primul lingvist român în sensul științific al cuvântului”.

Hasdeu, enciclopedistul care a „ilustrat direcții ale culturii românești din secolul al XIX-lea”, este considerat a fi *un om al Renașterii*, cel dintâi învățat român de talie și reputație europeană, după Dimitrie Cantemir. Din perspectiva lui *l'uomo universale*, pentru a sintetiza asupra copleșitoarei personalități a lui Hasdeu, autorul face apel la cuvintele lui N. Iorga, care îl caracteriza „erou al cugetării românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea”.

Interesante medalioane sunt dedicate lui Alexandru Philippide, creatorul școlii ieșene în lingvistica românească, Ion Bianu, distins cărturar și un mare om de inițiativă, al cărui nume se leagă pentru totdeauna de organizarea Bibliotecii Academiei și de realizarea unor lucrări fundamentale în cultura românească; lui Ovid Densusianu, cel care a „întruchipat trăsăturile de marcă ale unui mare lingvist și profesor”.

Foarte importantă și cu caracter de noutate este punerea în discuție a unei lucrări mai puțin cunoscută a istoricului bucovinean Dimitrie Onciul, ajuns profesor universitar la Cernăuți și membru al Academiei Române. Este vorba despre *Îndreptariu pentru ortografia română (Regule și vocabulariu ortografic)*, apărută la Viena, în 1893, în tipografia lui Carol Gorischek. Cărticica de numai 79 de pagini a fost menționată doar de Aurelian Sacerdoțeanu în studiul introductiv la ediția *Scrieri istorice* (Editura Științifică, 1968), în rest, nici un lingvist nu semnalează existența lucrării, deși aceasta a premers reformele academice în domeniul ortografiei din anii 1904, 1932 și 1953. D. Onciul, în stabilirea normelor cuprinse în *Îndreptarul* său, a apărat principiul fonetic (opus celui etimologic) și realizarea unei scrieri unitare, ceea ce dovedește faptul că s-a inspirat din doctrina maioreșciană. Deși necunoscut lui Iorgu Iordan, D. Macrea, Th. Hristea, Mioara Avram, *Îndreptarul* a constituit, pentru o lungă perioadă de timp, „un important instrument de lucru, un ghid necesar și de autoritate pentru folosirea în scris a limbii române în școlile din Bucovina”.

O interesantă reconsiderare a operei lui George Pascu, lingvist, filolog, editor și istoric literar, profesor universitar, conducător de revistă, director al Bibliotecii Centrale Universitare, personaj extrem de controversat în epoca în care a trăit, este de remarcat. *Sine ira et studio* și ignorând categoric faptele cu care omul George Pascu a întunecat gloria savantului, care au determinat apariția, în 1937, a unei cărți, *Un caz nenorocit și trist: cazul Giorge Pascu*, care a făcut multă vâlvă în epocă, Ilie Dan îl așează în locul pe care și l-a câștigat în galeria universitarilor ieșeni, lucrările sale *Etimologii românești, Despre cimilituri, Sufixe românești* (care este singulară în literatura de specialitate), *Dictionaire macédonoroumain* se constituie într-o serioasă și substanțială contribuție la lingvistica ieșeană.

Fără nicio îndoială, paginile închinat lui Sextil Pușcariu, pe care îl califică „savant european”, sunt cele de forță ale acestui prim capitol, ele apărând ca o minimonografie dedicată creatorului școlii lingvistice de la Cluj. Autorul nutrește față de Sextil Pușcariu o sinceră admirație, dovada regăsindu-se în lista finală cu cărțile pe care le-a tipărit în calitate de editor. În 1974 și în 1976 a realizat două ediții critice de referință cu scrieri din opera lui Pușcariu: prima, *Cercetări și studii*, iar a doua *Limba română*, vol. I, ambele apărute la Editura Minerva din București, fiind prefațate de către ilustrul profesor ieșean Gavril Istrate.

Considerând că de numele lui Sextil Pușcariu se leagă „timp de mai multe decenii un strălucit capitol din cultura românească”, Ilie Dan îi scoate în evidență virtuțile de mare om de cultură, a cărui vastă, interesantă și diversă activitate evidențiază calitățile-i remarcabile ca om, profesor, savant și „spiritus rector” și a determinat crearea unei școli în lingvistică, recunoscută ca fiind cea „clujeană”. Pușcariu a abordat în studiile sale probleme din cele mai diverse ramuri ale lingvisticii, pe care le-a ilustrat admirabil, precum cele de dialectologie, etimologie, derivare, istoria limbii, romanistică, morfologie istorică, fonetică și fonologie, lexicografie și lexicologie, ortografie, limbă literară,

toponimie, antroponomastică, geografie lingvistică, filologie, istorie literară. Deși complexitatea preocupărilor sale este evidentă, Iorgu Iordan consideră că lucrările cele mai importante rămân cele circumscrise lingvisticii, fiindcă autorul acestora „a fost înainte de toate, lingvist”.

Ilie Dan pune în oglindă paralele pe Pușcariu cu alți doi titani ai lingvisticii românești: Ovid Densusianu, de la București, și Alexandru Philippide, de la Iași, și pune în evidență ceea ce îi apropie, dar și ceea ce îi diferențiază. Multitudinea de curente pe care le-a îmbrățișat nu permite încadrarea lui Pușcariu, din punct de vedere al concepției lingvistice sau metodologice, unei singure școli, ceea ce l-a determinat pe Iorgu Iordan să îl compare cu Hugo Schuchardt. Invocând idei și rezultate, îi evidențiază meritele deosebite în apariția a două opere fundamentale pentru cultura națională: *Dicționarului limbii române* și *Atlasul lingvistic român*.

Rolul lui Pușcariu în redactarea *Dicționarului limbii române*, această „carte a neamului”, din care, între anii 1906–1943, au apărut literele A–C, F–L, până la cuvântul *lojniță*, a fost major, prestigiul său devenind, după cum spunea Mircea Seche, „în egală măsură național”. Despre apariția volumului *Limba română*, care rămâne o lucrare fundamentală prin originalitatea metodei, prin bogăția faptelor cercetate și prin noutatea interpretărilor, Ilie Dan afirmă că a însemnat „creșterea prestigiului științei românești peste hotare”.

Sintetizând asupra activității savantului, care s-a dovedit a fi un subtil și erudit interpret al graiului românesc, autorul pune vasta operă lingvistică sub semnul cuvintelor lui Nicolae Iorga, că aceasta se constituie în „pagini de luminoasă cugetare și de frumoasă rostire”.

Prin aplecarea sa asupra acestor personalități, autorul pune în evidență tot atâtea momente importante în evoluția filologiei și lingvisticii, dar și, implicit, a culturii românești. Acest gen de lucrări este indispensabil în etapa actuală a cercetărilor, dacă ținem seama de faptul că după apariția cărții lui Lazăr Șăineanu, *Istoria filologiei române* (1892), nu mai poate fi semnalată decât o singură apariție, în 1959, *Lingviști și filologi români* a lui Dimitrie Macrea, la care am mai putea adăuga un instrument de lucru, *Dicționar de lingviști și filologi români*, publicat de către Jana Balacciu și Rodica Chiriacescu, în 1978, la Editura Albatros.

În secțiunea a doua a cărții, autorul scrie despre *Traduceri din Eminescu, în Franța și Olanda; Nicolae Gane, traducător din Dante; Poveștile lui Creangă, „traduse” în franceză și Theofil Simenschy și colecția lui Ispirescu*.

Vorbind despre traducătorii lui Eminescu, Ilie Dan subliniază faptul că oriunde s-au publicat versiunile lor, aceștia sunt prieteni ai literaturii noastre și interpreți ai spiritului creator eminescian. În lista traducătorilor din Eminescu în limba franceză se regăsesc atât francezi cât și români. Studiul de referință pentru acest spațiu cultural rămâne cel al lui Alain Guillerrou, *La genèse des poésies d'Eminescu*. Autorul precizează aici că, indiferent de limba în care a fost redat, „traducătorul lui Eminescu pentru cititorul străin ne lipsește. Nu ne lipsesc însă echivalențele operei poetului național, chiar dacă «sunetul unic» de care vorbea G. Ibrăileanu este departe de a fi redat (...) în armonia și surprinzătoarea semnificație a cuvântului eminescian”.

În 1976, Georges Barthouil, șeful Departamentului de italiană și de română de la Facultatea de Litere și Științe Umane din Avignon, a publicat o versiune franceză a 18 poezii precedate de o prezentare a vieții poetului român, despre care spune că a lăsat posterității „une œuvre poétique geniale”.

Cu un an înainte apăruse la Amsterdam, în traducerea unui bun cunoscător al limbii române, Gerard de Ridder, o selecție cu titlul *Gedichten*, în care sunt traduse pentru prima oară în limba neerlandeză un număr de 23 de poezii din creația eminesciană. Și Gerard de Ridder face o prezentare a vieții poetului, comentează principalele aspecte ale universului poetic eminescian, reliefând personalitatea ultimului mare romantic european. În cazul amânduror traducători, autorul scoate în evidență reușita muncii depuse și contribuția la punerea în circulația europeană a creației poetului nepereche.

În cazul lui Ion Creangă, pe care Ibrăileanu îl considera „Homer al nostru”, situația e mai dificilă, căci opera sa se refuză, prin originalitatea limbajului și arta narațiunii, unor transpuneri de valoare în spațiul altor culturi. Cu toate acestea, istoria literară a înregistrat și versiuni în limbi de largă circulație din *Amintiri din copilărie* și *Povești*, chiar dacă valoarea lor e modestă ca act creativ

de translație lingvistică. Autorul menționează câteva dintre ele în limbile engleză, franceză, germană și italiană: *Recollections* (Lucy Bynd), 1930; *Memories of my boyhood. Stories and tales* (Ana Cartianu, R. C. Johnston), 1978; *La veillée. 12 contes* (Jules Brun) ș.a.; *Souvenirs* (M. Fonataine, C. D. Papastate), 1941; *Souvenirs d'enfance* (Yves Auge), 1947; *Le conte de Harap Alb* (E. Vianu), 1958; *Das Maerchen vom Harap Alb* (Renate Moliteris), 1958; *Ricordi d'infanzia* (A. Silvestri-Giorgi), 1931. Poveștile lui Creangă au cunoscut diferite traduceri și în limbile rusă, maghiară, bulgară și sârbă. În spațiul cultural francez, Creangă a devenit cunoscut datorită monografiei lui Jean Boutière, *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă* (1931). Din păcate, o adaptare a basmelor *Dănilă Prepeleac*, *Povestea lui Stan Pățitul*, *Ivan Turbincă* și *Povestea lui Arap Alb* de către Denise Basdevant este străină de subiectele și de stilul lui Creangă. Comparând cu textele altor traducători, Ilie Dan ajunge la concluzia că Ion Creangă nu a avut și nu poate avea imitatori de talent, ceea ce a adevărește dictonul italian că *traduttore è traditore*.

Remarcabil este studiul în care profesorul Ilie Dan se apleacă asupra celui care a dat unica gramatică a limbii sanscrite în România, marele profesor ieșean Theofil Simenschy, care, iată, a avut și preocupări în domeniul basmului, evidențiind o serie de confluențe spirituale precum cele din basmele lui Petre Ispirescu și unele texte sanscrite clasice, precum *Somadeva* și *Panciatantra*, ori în *Odiseea* lui Homer sau chiar în *Biblie*.

În ceea ce privește pe Dante în versiune românească, este știut că autoritatea supremă este George Coșbuc, însă Ilie Dan reduce în actualitate versiunea lui Nicolae Gane a *Infernului*, apărută în volum, la Iași, în 1906 și 1907, și la București, în 1914, și despre care Garabet Ibrăileanu spunea că reprezintă o „contribuție prețioasă la literatura românească”. Autorul, pentru a reliefa reușita lui Gane, compară, spre ilustrare, prima terțină a *Infernului*, cu variantele lui Țundrea și Coșbuc, concluzionând că traducătorul ieșean „a preferat o sintaxă clară și simplă, traducerea are multe versuri frumoase, cantabile chiar, amintind, prin rimă, de poezia populară românească”. Aceasta justifică faptul că versiunea junimistului publicată în „Convorbiri literare” a fost citată între cele europene la Congresul literaturilor de expresie latină de la Roma, din aprilie 1903, sub președinția contelui Angelo de Gubernatis. Este necesar totuși să facem aici precizarea că N. Gane, în traducerea sa, nu a folosit textul italian, ci o versiune franțuzească a capodoperei dantești.

Ultima și cea mai amplă secțiune a cărții, și totodată cea mai solidă, este cea dedicată onomasticii, domeniu în care autorul s-a remarcat prin studiile publicate în țară și străinătate, și prin volumele *Toponimie și continuitate în Moldova de Nord* (1980), *Numele de locuri în limba română* (2001), *Studii de onomastică* (2005) și *Nume proprii românești* (2006).

Studiile incluse în acest capitol al cărții abordează aspecte din onomastica românească, două dintre acestea, *Sufixele în toponimia românească* și *Formarea numelor de familie românești*, prin materialul studiat și prin analiza pertinentă, la obiect, se constituie în veritabile monografii dedicate respectivelor problematici. În ambele avem de-a face cu o riguroasă analiză științifică și cu judicioase observații cu caracter general sau de detaliu. Materialul supus analizei, extrem de bogat și de variat, a fost extras din opere literare și din graiurile românești, cu un permanent apel la documentele istorice și la particularitățile dialectale ale termenilor luați în studiu, urmărindu-se pentru fiecare caz în parte vechimea, răspândirea în aria geografică și caracterul funcțional al elementelor respective, acordându-se o mare atenție derivării cu sufixe, care, ca și în cazul numelor comune, rămâne un procedeu preponderent în onomastica românească.

Un studiu de excepție este *Implicații istorice în studiul toponimiei românești*, autorul considerând că toponimia și istoria constituie în cercetare un domeniu interferent, raportul dintre toponimie și istorie fiind unul *reciproc, condiționat și logic*, materialul cu care lucrează toponomastul trebuind să fie analizat, în perspectivă interdisciplinară, în trei ipostaze: istoric, geografic și dialectal, apelându-se la arheologie și etnografie.

Raportul dintre apelative și toponimie și Nume de loc – nume de persoană sunt două studii care ridică probleme de metodă, dar și de cercetare practică, iar ultimele două studii, *Clasificarea materialului topic și Analiza lingvistică în toponimie*, abordează probleme teoretice referitoare la *criterii și clase* de nume de loc, unele având un caracter de convergență între autori, iar altele fiind diferite de la un autor la altul.

Volumul conține și o completă bibliografie a operei lui Ilie Dan, care vorbește de la sine despre complexa personalitate a profesorului. Pe lângă numărul mare de cărți, lucrări multiplicat, studii, articole, prefețe, reține atenția secțiunea recenzii, de unde se poate vedea că a ilustrat admirabil ceea ce se spunea Alexandru Philippide cu privire la recenzii, că dacă este bine făcută, valorează cât o monografie. O altă secțiune a acestei liste, care nu poate fi trecută cu vederea, este cea în care sunt consemnate cărțile pe care le-a editat. Activitatea de editor este onorantă pentru Ilie Dan, căci în listă, pe lângă lucrările lui Sextil Pușcariu, pe care le-am amintit mai sus, se regăsesc *Studii despre Ion Creangă* (2 volume, 1973); *Studii despre opera lui Sadoveanu* (1977); *Destinul unui clasic: Ion Creangă* (1989), toate apărute la Editura Albatros; D. Caracostea, *Expresivitatea limbii române*, Iași, Editura Polirom, 2000. Evident, lista este lungă; se regăsesc în aceasta I. I. Mironescu, Mihai Codreanu, N. Gane, Al. O. Teodoreanu, Calistrat Hogaș, Al. Cazaban, Octav Botez, Barbu Delavrancea, G. Topârceanu, D. D. Pătrășcanu.

O activitate aproape necunoscută a lui Ilie Dan o constituie aceea de traducător. Versiunile sale asupra lui *Tartarin de Tarascon* a lui Alphonse Daudet (1998) și *Societatea rafinată (Politică și politeje în Franța din secolul al XVI-lea până în secolul al XX-lea)*, a lui Robert Muchembled, ne-au adus tot mai aproape de spațiul cultural francez.

Bogăția materialului faptic, noutatea unor puncte de vedere, analiza profundă, rigoarea, precizia și claritatea expunerii dau o notă academică lucrării *Contribuții la filologia și onomastica românească* și o recomandă ca o contribuție importantă în lingvistica românească actuală și, în plus, subliniază, fără putință de tăgadă, vastitatea domeniilor abordate de dascălul ieșean Ilie Dan, originar din Bucovina istorică, ajuns în această toamnă frumoasă la a 70-a aniversare a nașterii sale.

Vasile Diacon

Alexandrina Cernov, Ilie Luceac, *Cernăuți Chernovtsy 1408–2008*, București, Editura Institutului Cultural Român, 160 p.

La Editura Institutului Cultural Român, cu ocazia împlinirii a 600 de ani de la prima atestare documentară a orașului Cernăuți, a apărut, în condiții grafice excepționale, un splendid album fotografic. Autorii, Alexandrina Cernov și Ilie Luceac („concepție, coordonare, introducere, legende”) și Mihai Cratofil („fotografii”), dăruiesc culturii române prima lucrare de mari dimensiuni de acest gen – 160 pagini format mare – dedicată capitalei istorice a Bucovinei. Astfel de lucrări mai apăruseră de-a lungul timpului, dar au fost întocmite de autori austrieci sau ucraineni și numai în limbile germană sau ucraineană.

O introducere intitulată *Orașul Cernăuți la 600 de ani*, redactată, concis și inspirat, în limba română și tradusă în engleză, ucraineană și germană, familiarizează cititorul cu trecutul istoric zburcumat al acestui septentrional oraș al Moldovei. În două pagini, autorii Alexandrina Cernov și Ilie Luceac reușesc să prezinte cele mai importante evenimente din ultimii 600 de ani de existență a localității. Cele două mici scăpări (Cernăuți, „capitală a Moldovei de Sus” și Universitatea din Cernăuți „un cadou făcut bucovinenilor [de împăratul Franz Josef I], cu prilejul zilei sale de naștere”), nu sunt în măsură să afecteze calitatea unui studiu valoros și bine documentat. Fără a fi polemică pe față, lucrarea pune totuși în ordine unele neadevăruri despre Cernăuți, lansate în lucrări editate în Ucraina și prezintă istoria de până la 1775 a orașului, ca parte a istoriei Moldovei.

Albumul este structurat în șapte secțiuni care se referă la: Fosta Reședință a Mitropoliei Bucovinei, biserici din Cernăuți, învățământul din Cernăuți, Cernăuți – oraș al culturii, case-muzeu, case memoriale, Cernăuțiul cotidian și relevă cititorului 259 de imagini foto. Majoritatea acestor fotografii sunt originale, profesionist realizate și deosebit de expresive. S-au folosit și reproduceri pentru prezentarea clădirilor care și-au încheiat existența pe pământ sau pentru a reda aspecte de altădată ale urbei.

Așa cum este conceput, acest album are în primul rând o valoare istorico-documentară și numai apoi o valoare de interes turistic. Găsim imagini ale unor fresce, clădiri și monumente, dispărute în timp, cum ar fi: Frescele din Sala Sinodală și din alte încăperi ale fostei Reședințe mitropolitane, vechile biserici moldovenești Sf. Treime și Adormirea Maicii Domnului, Fântâna Turcească, Monumentul Austriei, cu statuia împărătesei Maria Tereza, monumentul dedicat ostașilor Regimentului 41 infanterie, statuia lui Schiller etc. Tot aici, cititorul avid de istorie descoperă actuale și, în același timp, vechi clădiri ale orașului, în diverse ipostaze în care s-au aflat în decursul vremurilor, imagini din secolele XIX și XX ale piețelor publice ale Cernăuțiului, interioare romantice ale unor localuri de altădată, monumente funerare românești expuse riscului de a fi distruse și de a dispărea din cimitirul orașului, alte urme ale stăpânirii românești de altădată din Bucovina, în pericol de a fi șterse. Sunt prezentate biserici de diferite confesiuni și Case Naționale ale românilor, germanilor, ucrainenilor, semne ale concordiei, dar și ale confruntărilor naționale din Bucovina altor timpuri. De-a dreptul salutară este ideea autorilor de a cuprinde în lucrare și foste locuințe particulare ale unor personalități, în special români, care au trăit altădată aici, ce nu sunt amenajate muzeistic și despre care actualii lor proprietari nu știu cui au aparținut. Se cuvine să menționăm cu bucurie că în această lucrare se găsește prezentată, pentru prima dată, casa familiei boierului Doxachi Hurmuzachi, din care s-au ridicat multe personalități ale istoriei noastre, casă identificată prin eforturile autorilor. Sunt prezente în album imagini cu edificiile școlilor în care a învățat și a caselor în care a locuit Mihai Eminescu, simbol național și model al locuitorilor de naționalitate română de astăzi ai Cernăuțiului, în greaua lor luptă de păstrare a identității naționale.

Oraș cu foarte multe clădiri cu mare valoare arhitectonică, Cernăuțiul impresionează puternic vizitatorii care-l văd pentru prima dată. Introducând în paginile albumului multe detalii de arhitectură ale diverselor edificii și prezentând imagini reușite ale celor mai multe dintre clădirile publice monumentale din oraș, și cei care doar frunzăresc această lucrare pot fi la fel de impresionați. Explicațiile la fotografii, prezentate în limbile română și engleză, prin menționarea actualelor funcțiuni, dar și a destinațiilor de altădată ale clădirilor din fotografiile expuse, conferă o valoare documentară sporită albumului. Ele sunt formulate exact, cu trei mici excepții. Una se referă la fostul sediu al Camerei de Comerț și Industrie (nu și „Meserii” cum se întâlnește la p. 83), a doua privește fosta școală de cantori bisericești, construită în perioada interbelică în stil specific românesc, prezentată în lucrare ca „fosta Casă parohială a Mitropoliei Bucovinei” (p. 134) și a treia (p. 56) îl face pe Eugen Hacman „ctitorul catedralei ortodoxe”, ceea ce nu este cazul, fostul ierarh bucovinean fiind doar episcop al Bisericii ortodoxe din Bucovina în timpul construirii catedralei.

În perioada interbelică, capitala Bucovinei își disputa cu Timișoara statutul de cel mai european oraș al României, fiind apreciată ca atare pentru viața socială, culturală și economică de aici, mult peste media României acelor ani. Acum lumea românească pare că a uitat Cernăuțiul. Excelenta lucrare pe care, sumar, am prezentat-o în rândurile de față vine să reamintească tuturor importantul oraș de pe malul drept al Prutului și obligația noastră de a nu-l uita niciodată. Ceea ce reușește cu brio.

Mircea Irimescu

Dumitru Irimia, *Monografia Bisericii „Învierea Domnului” din Suceava*, [București], Editura Ilex, 2008, 208 p.

O apariție editorială deosebită, care se distinge, în primul rând, prin condițiile grafice în care se prezintă și ținuta științifică, este lucrarea elaborată și publicată de tânărul teolog Dumitru Irimia, fiul preotului Vasile Irimia, protopop de Suceava, cunoscut nu doar în lumea clericală din Bucovina pentru preocupările sale cărțurărești, întâlnite mai cu seamă în periodice eparhiale.

Lucrarea, structurată în zece capitole, se înscrie în șirul monografiilor consacrate unor instituții din Bucovina, urmărind destinul zbuciumat al ctitoriei doamnei Elena Rareș – Biserica „Învierea Domnului” din Suceava. Autorul scoate la iveală o serie de documente, hărți, schițe,

planuri, fotografii, pentru a face o biografie și a familiariza cititorul cu imaginea Bisericii „Învierea Domnului”. „Trist destin al Elenei Rareș, trist destin al ctitoriei sale”, afirmația autorului din materialul *O ctitorie cu un destin aparte* – introducerea la lucrare –, este susținută cu argumente pe parcursul celor 205 de pagini ale cărții. Asemănarea dintre doamna Elena Rareș și ctitoria sa este pe cât de tragică pe atât de elocvent urmărită, amintind de vremuri ce aparțin de mult trecutului, dar care par, astfel, ca o punte peste veacuri. Biserica „Învierii Domnului” va fi mereu o urmă a istoriei, o mărturie vie a legăturii omului cu divinitatea, un exemplu de rezistență și revenire. Din paginile monografiei putem învăța multe, avem dovezi de credință, supunere, jertfă, resemnare, luptă, revenire, sfințenie. Trecutul bisericii constituie o veritabilă lecție de istorie, în care trecutul epocii se îmbină cu episoade de trăire locală. Este imposibil ca citind cartea să nu observi existența unor evenimente cu valoare de simbol pentru poporul român și să nu participi alături de generațiile trecute cu înțelegere, compasiune ori recunoștință.

Capitolul I, *Viața doamnei Ecaterina Rareș*, surprinde aspecte ale vieții soției lui Petru Rareș (domn al Moldovei de două ori: 20 ianuarie 1527 – 18 septembrie 1538 și 19 februarie 1541 – 3 septembrie 1546). Descendentă a familiei domnitoare din Serbia, urmașă a Comnenilor, Cantacuzinilor, Asăneștilor și creazului Lazăr, înrudită cu importante personalități de la marile curți ale timpului, prințesa Elena Ecaterina se căsătorește cu Petru Rareș în primăvara anului 1530. Spiritul epocii nu a ocultat nici viața doamnei Elena. A fost doamnă, soție, mamă, mediatoare, sfătuitoare. A avut cu Petru Rareș patru copii: Iliăș, Ștefan, Ruxandra, Constantin. A fost nevoită să se refugieze în Cetatea Ciceului, când soțul său și-a pierdut tronul (toamna anului 1538). A intervenit pe lângă Soliman Magnificul pentru a-l readuce pe tron pe Petru Rareș. A suportat pierderea soțului răpus de boală și înmormântat, în 1546, la Probota. L-a susținut și sfătuit pe fiul său Iliăș, care devenise domn al Moldovei, după moartea tatălui său. L-a sprijinit pe fiul său Ștefan, care i-a urmat la tron fratelui său și care a căzut victima trădării sfatului boieresc (1552). Toate intrigile și viața agitată de la curtea medievală a Moldovei au fost trăite intens de doamna Elena Ecaterina care, în final, după o viață plină de zbucium, a căzut și ea victimă a trădărilor, fiind ucisă de noul voievod Alexandru Lăpușeanu, ca largul concurs al boierilor. A fost înmormântată la Probota, alături de soț și copii. Șirul acestor evenimente tragice au fost însoțite și îndulcite de dragostea față de Dumnezeu a doamnei care a îngrijit lăcașe de cult (ctitoriește două biserici la Botoșani, „Sf. Gheorghe” și „Uspenia”, ajută la repararea Mănăstirii Dionisios de la Sfântul Munte Athos, aduce frumoase daruri mai multor biserici și mănăstiri), cărora le-a acordat o atenție aparte. Astfel este și cazul Bisericii „Învierea Domnului” din Suceava, biserică născută pentru a sluji nevoilor religioase ale locuitorilor din Suceava. Capitolul aduce, în final, un număr de nouă fotografii, care susțin discursul autorului despre viața doamnei, care nu poate fi despărțită de cea a familiei domnitoare, creând astfel impresia unei cronici în imagini (p. 30–34).

Zidirea Bisericii „Învierea Domnului” ilustrează vremuri și locuri de mult apuse, greu susținute de izvoare. Sunt cercetate începuturile Sucevei, ca și așezare umană, sunt urmărite cadastralele și hărțile zonei, este interpretată toponimia și sunt descoperite informații care să demonstreze istoria lăcașului. Biserica a început a fi zidită într-unul din cele mai vechi cartiere ale Sucevei, Cutul, la jumătatea veacului al XVI-lea, pe vestigiile a trei lăcașuri de cult din secolele XV–XVI, prima sa atestare fiind 21 martie 1528. În acest capitol autorul vrea să facă lumină asupra unor inexactități ale istoriei, infirmând opiniile unor cercetători cum că această biserică ar fi ctitoria lui Ieremia Movilă (documentul pe baza căruia a fost făcută această afirmație a fost interpretat greșit, confundându-se din text Suceava cu Sucevița, p. 43). Demonstrația făcută de autor este susținută de documente, iar aportul autorului în această privință este însemnat, evitându-se, astfel, perpetuarea confuziei. Din nou și acest capitol este însoțit de hărți ale cartierului, ale Sucevei, copii ale hrisoavelor lui Ieremia Movilă, toate acestea luminând adevărul istoric (p. 44–48).

Cum ilustrează consecvent autorul, destinul doamnei Elena este îngemănat cu destinul ctitoriei sale. Cel mai elocvent în sprijinul acestei idei este capitolul *Biserica Doamnei Elena în curgerea timpului*. Autorul se dovedește critic cu documentele și de această dată. Biserica a trăit vremurile la fel ca și doamna care i-a fost ctitoră, încercând să supraviețuiască vitregiilor. Autorul acceptă părerea cum că biserica ar fi avut de suferit în urma incursiunilor turcești și poloneze din 1673 și 1682, însă afirmația cum că ea ar fi fost folosită ca moschee rămâne în opinia autorului supusă îndoielii. Biserica

„Învierii Domnului” a trăit mereu alături de oamenii locului și a resimțit, asemenea lor, toate înstrăinările la care este supusă această parte din Țara de Sus a Moldovei. După anul 1775, când Bucovina este alipită Imperiului Habsburgic, Biserica „Învierii Domnului” a fost rânduită pentru a sluji comunității catolice tot mai numeroase. Ea a fost, începând cu anul 1782, transformată și adaptată la cerințele cultului romano-catolic (în colțul nordic și sudic al altarului s-a adăugat câte o sacristie, încăpere specială pentru păstrarea obiectelor de cult, caracteristică bisericii catolice, cele două rânduri de ocnite au fost astupate, în pronaos s-a construit, sprijinit de coloane, un cafas larg, necesar pentru adăpostirea orgii, p. 52). Începând de acum, biserica poartă numele de „Ioan Nepomuk”, aici slujind clericii Guido Piatkovski, Elias Harbig, Franciscus Maierhauser, Theodor Lazar, Christofor Corbuli, Iosif Moszor, Pavel Hunan.

Biserica ctitorită de Elena Rareș își schimbă statutul, după 54 de ani de slujire în ritul romano-catolic, prin cedarea sa către greco-catolicii ruteni din Suceava. Dintre preoții care au slujit în biserică în această perioadă sunt amintiți: pr. Ipolit Klodnițski (1815), pr. Iulian Klodnițski (1820), pr. Theodor Maksymovicz (1821), pr. Theodor Necoroveci (1835), pr. Iulian Klodnițski (1836–1868), Longher Velencheveci (1868–1869), Atanasie Obunevski (1869–1870), Alexandru Sabat (1870), pr. Nicolae Ustyanowicz (1870), pr. Ivan Seh (1885), pr. Johann Schych, Isidor Bobechevici, Pantelimon Horovetchi. Pe baza surselor cercetate, autorul face precizări cu privire la biserică și pentru această perioadă. În 1820, dintr-un raport al contelui de Ankwiczi și arhiepiscopului de Lemberg, Andreas Aloys, către împăratul Francisc I, aflăm că biserica avea arondate 33 de sate, numărul 1 520 de suflete și îl avea ca preot pe Nicolae Wereszczinski.

Timpul se scurge, o stăpânire trece și alta vine, iar Fondul Central Bisericesc Ortodox al Bucovinei cere oficial Ministerului Cultelor și Artelor, în 15 decembrie 1923, retrocedarea ctitoriei Eleni Rareș (document care se află reproduș în anexe, p.184–185). Solicitarea nu a rămas fără răspuns și, în 19 mai 1936, ministrul Constantin Angelescu dispune ca biserica, împreună cu toate construcțiile sale, să fie încredințată Bisericii Ortodoxe, proces care nu a fost lipsit nici el de neînțelegeri. Resfințirea bisericii a adunat un sobor de preoți, iar evenimentul a fost o bucurie pentru toți participanții la eveniment. Din nou biserica trăiește intens evenimentele vremii și, începând cu schimbările aduse de cel de al Doilea Război Mondial, ea devine pentru trei ani capelă a Facultății de Teologie și a Internatului Teologic din Cernăuți, aflate în refugiu la Suceava, aici desfășurându-și practica liturgică viitorii preoți. Până la 1 mai 1951 Biserica „Învierii Domnului” a avut statutul de biserică misionară, afiliată la „Sf Dumitru”, iar din această dată a devenit independentă, cu buget propriu. În ianuarie 1957 biserica grupa un număr de 1 575 de credincioși. avându-l ca preot paroh pe Petru Alexa. În 1990 greco-catolicii se interesau din nou de biserică, însă nu au mai primit-o. Capitolul cuprinde un număr de 14 fotografii ce evocă imaginea bisericii de a lungul anilor sau a unor personalități care au marcat destinul acesteia (p. 69–80). De asemenea sunt aduse în fața cititorului contemporan și hărți ale Bucovinei, Galiției de est, sigilii, pagini de ziare și condici, toate în sprijinul zugrăvirii obiective a trecutului bisericii.

Capitolul IV, *Monumentul sub aspect arhitectural*, prezintă amănunte cu privire la construcție și transformările suferite de edificiu de-a lungul anilor. Monumentul ctitorit de Elena Rareș se înscrie în cadrul bisericilor de târg, asemănându-se cu Biserica „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul” din Piatra Neamț, construită de Ștefan cel Mare în perioada 1497–1498 și are în interior lungimea de 21,40 m, în exterior de 24,40 m, lățimea de 5,80 m și respectiv 8,50 m, iar înălțimea maximă de 16 m. Biserica se remarcă prin forma sa dreptunghiulară, compartimentată în pronaos, naos și altar, are șapte ferestre gotice, la exterior absidele laterale ale naosului sunt înlocuite printr-o îngroșare a zidului, pe toată lungimea acestei încăperi, îngroșare limitată de contraforți. Pentru a vizualiza biserica, sunt atașate textului planuri ale acesteia și o fotografie a Bisericii „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul” din Piatra Neamț (p. 84–88).

Capitolul V, *Restaurarea Bisericii „Învierii Domnului”, act de recuperare a memoriei istorice românești*, abundă în detalii arhitecturale. Restaurarea monumentului a început în perioada interbelică. În mai 1940, arhitectul Horia Teodoru a întocmit un raport necesar pentru elaborarea documentației de restaurare a monumentului. Raportul este amănunțit, precum și toate mențiunile pe care le face arhitectul Horia Teodoru înșirându-se pe trei pagini. De asemenea, în 9 octombrie 1945,

arhitectul George Russu notează toate transformările pe care le-au făcut catolicii asupra edificiului. Raportul cuprinde trei pagini cu informații care se găsesc amintite și în alte capitole. Date suplimentare cu fazele restaurării sunt prezentate și într-un raport din 1957. În același capitol sunt aduse argumente suplimentare la afirmații făcute în capitolele anterioare. De exemplu, săpăturile arheologice întreprinse în anii 1982–1983 au evidențiat existența anterioară a trei biserici (încadrate între sec. al XV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea). Este vorba despre o biserică de lemn, ridicată pe temelii de piatră de carieră, legată cu un mortar friabil, care a fost distrusă de un incendiu, pe urmele ei fiind refăcută integral a doua biserică, tot din lemn și ea se pare mistuită de flăcări, probabil în anul 1485. Cea de-a treia biserică a fost din piatră, mai mare decât primele două, despre ea amintindu-se într-un uric al lui Petru Rareș, datat 21 martie 1528. Din nou în acest capitol sunt aduse informații suplimentare despre procesul de restaurare din 1983, cu toate etapele sale: întocmirea unei comisii, realizarea documentației, înlăturarea elementelor de arhitectură străină stilului moldovenesc, restaurarea de reîntregire. Pictura a fost realizată de maestrul Ion Grigore, în anii 1982–1989, pe timpul a șapte vacanțe de vară, biserica fiind pictată *in fresco*, după canoanele picturii murale ortodoxe.

Biserica „Învierea Domnului” din Suceava a suportat și alte îmbunătățiri executate cu prilejul operei de restaurare și protecție. Astfel, s-au executat un trotuar și o rigolă pluvială, în 1986 o împrejmuire, apoi s-au construit anexe cu rol de spațiu de depozitare; în 1989 pictorul Dan Broscăuțeanu a realizat vitralii la geamuri, a fost introdusă încălzirea centrală; în 1997 s-a construit o capelă-lumânăr. Ultimele lucrări, executate în 2005–2006, au constat în reparații la trotuare și restaurarea zvonitei. Și acest capitol are un număr mare de fotografii, care ilustrează imagini din interiorul bisericii, din diferite momente ale existenței ei, precum și îmbunătățirile despre care scrie autorul (p. 111–134). Materialul ilustrativ este bogat și cititorul, chiar dacă nu a văzut niciodată biserica, o poate admira în toată splendoarea sa.

Capitolul VI, intitulat *Zvonita (Clopotnița)*, amintește de „alte nații și obiceiuri”. Clopotnița a fost realizată din piatră și cărămidă, are trei arcade cu trei clopote de bronz de 80, 77, respectiv 40 kg (p. 135). Clopotnița a fost refăcută capital în anul 2006. Sunt reproduse și două fotografii ale clopotniței, una din anul 1957, cealaltă din 2007. În partea sudică a bisericii a fost înălțată o troiță, după evenimentele din decembrie 1989, ca semn de mulțumire adus lui Dumnezeu și de eliberare a noastră, ca neam, prin jertfă.

Capitolele următoare prezintă odoarele sfinte pe care le posedă biserica: *Evanghelia*, București, 1742; *Triod*, Iași, 1747; *Octoih*, Iași, 1749; *Triod*, Blaj, 1800, *Octoih*, Mănăstirea Neamț, 1836, *Penticostar*, Buzău, 1854. Și aici, informațiile sunt însoțite de facsimile și fotografii (p. 142–146).

Respectând canoanele și tradiția studiilor monografice, autorul și-a dat osteneala să întocmească lista preoților care au slujit la Biserica „Învierii Domnului” din Suceava. Primul preot, menționat pe la 1662, a fost preotul Vasile. Apoi au urmat zilele înstrăinării bisericii. Fișierele biografice privesc numai perioada contemporană. Din 1936 sunt menționați preoții Theodor Coclici (mai 1936 – aprilie 1937), Calistrat Caciur (mai–noiembrie 1937), Romulus Arbore-Berariu (octombrie 1937 – decembrie 1941), Ilie Popescu (1941 – mai 1945), arhim. Martinian Ivanovici (mai 1945–1946), dr. Gheorghe Sofian (mai 1945 – decembrie 1948), Adrian Cilievici (mai 1945–1947), Victor Moise (iulie 1947 – iunie 1948), Nicanor Văleanu (ianuarie 1949 – octombrie 1956), Petru Alexa (ianuarie 1958 – noiembrie 1966), Modest Grădinaru (mai 1967 – mai 1984), Mandache Ciobotar (1978 – septembrie 1998), Vasile Irimia (din septembrie 1984), Alexandru-Vasile Zofotă (din septembrie 1998), Ioan Irimia (din ianuarie 2008), prof. dr. Ioan Zugrav (1949–1952), arhid. prof. Ioan Ivan (1950–1952), Ștefan Ștefanovici (1952–1958), Ioan Flaișer (1957–1960), Teofil Lupăștian (1962–1964), Ioan Obuf (1965 – mai 1967), Mihai Boca (octombrie 1965 – mai 1967), Oliviu Ienachi (1970–1984), Laurențiu Milici (mai – septembrie 1984), Manolache Dobrescu (1984–1987), Atanasie Badașcă (1985–1994), Ioan Irimescu (1987–1989), Vasile Timoceanu (1988–1991), Alexandru Gălățeanu (1989–1995), Vasile Vasilescu (1994–2001), Teodor Predeanu (1995–1998), Trifan Pinzariu (1997–1998), Mihail Sterniolă (1998–1999). Lista preoților cuprinde date biografice, în fișiere ce valorifică documentele de arhivă, oferind neori celor interesați o bogăție de informații. Nu sunt uitați nici cantorii, epitropii și pălmarii sfântului lăcaș, fișicile fiind și aici însoțite de fotografii. O fotografie de grup, ce încheie capitolul, surprinde consiliul parohial din anul 2007.

Slujind lui Dumnezeu și oamenilor, capitolul de încheiere, este centrat pe ideea „întreitei misiuni sacerdotale” a preoțimii: „de a sfinți pe credincioși prin Sfintele Taine, de a le predica cuvântul lui Dumnezeu și de a-i conduce pe calea mântuirii”. Sunt menționați aici oamenii care au contribuit din puținul lor la (supra)viețuirea bisericii și oferite exemple demne de urmat, care au îmbogățit și înfrumusețat monumentul cu darul și milostenia lor.

Concluziile autorului reamintesc, într-o formă sintetizată, faptul că Biserica „Învierii Domnului” din Suceava este ctitoria doamnei Elena Rareș, martoră a multor evenimente, asemănată de aceasta dată cu Pasărea Phoenix care, înfruntând vicisitudinile vremurilor, renaște de fiecare dată, revigorându-se miraculos. Importante pentru o largă categorie de utilizatori sunt și anexele cărții, care cuprind documente importante cu privire la monument. Aici este reprodusă cartea domnească a lui Petru Rareș, prin care scutește pe preotul Luca din Cetatea Sucevei de dările și slujbele către domnie, document datat 21 martie 1528; un document din 1662: zăpșul de mărturie a trei preoți din Suceava cum că Vasiliu Sturza a cumpărat cu 80 de galbeni a patra parte din Buzeni de la Marica Onichijiasa; un text dintr-un evangheliar care pe una din file menționează cumpărarea acestei cărți sfinte de către preotul Vasile; cererea de restituire a bisericii aflate în posesia rutenilor timp de o sută de ani, înregistrată în anul 1923, luna decembrie, ziua 15, prin care, pe baza adevărului istoric, Mitropolia Bucovinei cere Ministerului Cultelor și Artelor din București readucerea monumentului în patrimoniul ortodox; răspunsul Ministerului Instrucțiunii, al Cultelor și Artelor, care ia decizia de a restitui Biserica „Învierii Domnului” Mitropoliei Bucovinei; documentul pedică consemnând pretențiile nesuținute de eparhia greco-catolică a Maramureșului, Baia Mare 1936, 19 decembrie; câteva acte de evidență a credincioșilor ortodocși din Parohia ortodoxă „Sfânta Învierie” Suceava.

O *Listă de abrevieri, Bibliografia* (p. 190–196) și un rezumat în limbile engleză, franceză, germană și rusă întregesc volumul, valoros și util pentru cercetarea istoriografică.

Otilia Hrihorciuc

Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi”. Contribuții documentare 1872–2008, Rădăuți, Editura Septentrion, 2008, 496 p.

Volumul, îngrijit de Marian Olaru, directorul Colegiului Național „Eudoxiu Hurmuzachi”, este editat cu prilejul împlinirii a 135 de ani de la înființarea acestei instituții emblematice pentru Bucovina. În *Cuvânt înainte*, nesemnat, (p. 5–6) se menționează că lucrarea se dorește „o continuare și, în același timp, o întregire a demersurilor începute în anul 1995, pentru a oferi un instrument de lucru modern tuturor acelor care se vor apleca asupra istoriei acestei instituții” (p. 5).

Materialul documentar este structurat în patru părți: partea întâi, *Tradiție și actualitate la Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi”*, are în frunte studiul *Din cronica unei școli: Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi”* (p. 9–19). Marian Olaru, directorul Colegiului Național „Eudoxiu Hurmuzachi”, evocă momente importante din istoria acestei instituții: personalitatea primului director – Ernst Rudolf Neubauer – și donația sa de 250 de cărți și periodice, care a pus bazele bibliotecii profesorilor; înființarea unei secții românești, în anul 1914, menționând unele dintre persoanele (Iorgu Toma, Simion Florea-Marian, Dimitrie Dan, țăranul Vasile Marcu din Frătăuții Vechi, învățătorul Ifrim Isopescu din Vicovu de Jos) care au depus eforturi susținute și au contribuit material la darea în folosință a Secției române a Obergymnasiumului din Rădăuți; amintește intelectualii formați în cadrul acestei instituții, citează însemnări din *Cartea de onoare a școlii* (N. Iorga, regizorul Emil Loteanu, scriitorul Vasile Andru, profesor doctor Zvi Laron, de la Universitatea din Tel Aviv, criticul și istoricul literar George Muntean, academicianul Radu Grigorovici, academicianul Liviu Ionesi). Apreciind numărul mare de absolvenți ai învățământului superior care și-au făcut studiile în această instituție, autorul evidențiază „calitatea umană deosebită a absolvenților de la «Eudoxiu Hurmuzachi» care, indiferent de locul unde se află în lume, sunt oameni adevărați, cu o foarte bună formație culturală și morală” (p. 19).

În studiul *Rolul Hurmuzăkeștilor în dezvoltarea și propagarea limbii și culturii românești*, Loredana Puiu evidențiază preocupările membrilor familiei Hurmuzachi privind întemeierea doctrinei românismului în Bucovina, promovarea învățământului românesc și începuturile teatrului în Bucovina, înființarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, elaborarea proiectului și înființarea ziarului „Bucovina”.

În *Amintiri pentru viitor sau managementul educațional în două regimuri* (p. 34–40), Petru Bejinariu, dirigitorul acestei prestigioase instituții, din anul 1982 până în 1997, vorbește despre managementul școlar în perioada comunistă și sub regimul democrat. Evocă ședința consiliului profesoral, când a fost instalat în funcție; colaboratorii pe care și i-a făcut în decursul activității; prefacerea unei clădiri destinată a fi atelier școlar în sală de sport; realizarea, în 1986, a statuii lui Dimitrie Onciul (artist Marius Butinoiu); aprecierea pozitivă din partea Taberei Cămpina a brigăzii de elevi plecați la muncă pe Șantierul Național al Tineretului Canalul Dunărea – Marea Neagră, în 1982; momente din timpul Revoluției din Decembrie 1989, când, după fuga lui Ceaușescu, au fost coborâte din toate clasele portretele sale; evocă componentele noi ale vieții și muncii școlare după '89 (confuzia în studiul disciplinelor umaniste, discuțiile în jurul uniforme școlare, considerată comunistă de către unii părinți, înțelegerea greșită a noțiunii de „democrație” de către elevii cărora nu le plăcea școala și altele). Apreciază numărul mare de articole și studii publicate de către profesorii liceului în revista „Preocupări didactice” din Suceava, precum și două cărți – *Vocația educației* (1994) și *Biologi de seamă din Bucovina* (1994), al căror autor este.

Marcel Ungureanu semnează studiul *Despre cultura proiectului educativ în școală* (p. 41–44). Deschiderea către valorile comune ale spațiului cultural european s-a manifestat, în cadrul Colegiului Național „Eudoxiu Hurmuzachi”, prin derularea unor proiecte. „Clubul European” (2004), lansat din inițiativa I.Ș.J. Suceava, a avut mai multe obiective: promovarea culturii proiectului la nivel instituțional, cultivarea unui spirit european, promovarea egalității șanselor, toleranței, pluralismului cultural și etnic, valorificarea patrimoniului cultural, protecția mediului. Inițierea în arta de a elabora proiecte a condus la participarea elevilor la diferite concursuri internaționale cu proiecte proprii: *Rromii între mit și realitate*, coordonat de Marian Olaru, a primit distincția „Honorable Mention” la concursul „Doors to Diplomacy”, ediția 2004; aceeași distincție, pentru anul 2006, a obținut-o proiectul *Legenda Cimitirului Vesel de la Săpânța* (coordonat de Marcel Ungureanu); proiectul *Determinarea conținutului de compuși organici din apele bazinului hidrografic Rădăuți*, coordonat de Magdalena Saviuc, a obținut Marele Premiu la concursul „Cyber Fair”. Proiectul *Economie turistică*, coordonat de Marian Olaru, Marcel Ungureanu și Florin Popovici, se derulează cu sprijinul financiar al Comunității Europene, prin Agenția Națională Socrates și își propune mai multe obiective, între care analiza factorilor care influențează dezvoltarea turismului în regiune, conceperea și realizarea produselor finite – hărți, broșuri, D.V.D.-uri.

Din anul școlar 2005–2006, elevii Colegiului au fost implicați în diferite activități de protejare a mediului în cadrul *Programului internațional „ECO-ȘCOALĂ”* (p. 45–48). Sub îndrumarea coordonatorului de program, Liviu Hatnean, elevii sunt orientați să adopte un comportament ecologist, la baza căruia stă *Decalogul* pentru o lume curată. În acest sens, se vor colecta deșeuri de hârtie și carton, PET-uri, aluminiu etc., se vor planta pomi, acasă și la școală, se vor organiza activități de creație cu tema protecției naturii etc. Subliniind că protecția mediului înconjurător trebuie să devină „un mod de viață”. Liviu Hatnean își exprimă speranța că, la evaluarea programului, Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi” să primească statutul de „Eco Școală”.

În *Studiu privind principalele aspecte ale sănătății adolescenților de la Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi* (p. 49–53), Corina Ionescu prezintă câteva grafice privind numărul meselor pe zi, tipul de alimentație, timpul alocat odihnei, familiei, prietenilor, sportului, calculatorului, televizorului, consumul de alcool, fumatul, genurile de muzică, literatură și altele. În urma analizei stării de sănătate a elevilor, s-au elaborat proiecte la nivelul Colegiului, care și-au propus „informarea adolescenților asupra acelor aspecte care trebuie corectate” (p. 53).

Despre *Informatica la „Eudoxiu Hurmuzachi”, un bilanț pe parcurs* (p. 54–57) scrie Gabriela Coajă. Predarea informaticii a evoluat odată cu îmbunătățirea bazei materiale: dacă în 1994 exista un laborator de informatică cu patru calculatoare, având procesoare 286, ultima generație de elevi a avut

parte de trei laboratoare cu 55 calculatoare Pentium IV, legate în rețea și conectate la internet, precum și de trei imprimante (două laser și una HP deskjet), iar prin strădania directorului Marian Olaru, în 2006, două laboratoare au fost mobilate cu mobilierul corespunzător noilor echipamente din dotare. „Activitatea didactică desfășurată la Rădăuți a fost pentru mine o perioadă foarte plăcută și instructivă, care mi-a folosit mult în continuarea muncii mele în Israel”, mărturisește fosta profesoară a Colegiului în a sa *Nostalgie* (p. 58), care încheie această parte a expunerilor.

Partea a doua, *Dascăli ai școlii rădăuțene*, este inaugurată cu lista *Profesorii de la Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi”, arc peste timp* (p. 61–87), îngrijită de Elena V. Olaru, Florin Popovici, Otilia Hrihoriciuc.

În studiul *Profesori de altădată la Rădăuți – Bucovina* (p. 88–101), Vasile I. Schipor evocă un număr de personalități care și-au adus contribuția atât pe tărâmul pedagogic cât și în plan artistic: *Eugen Maximovici (1857–1928)*, „*Grigorescu al Bucovinei*”, *Albert Kollmann (1878–1962)*, un *artist reformator îndrăgostit de Bucovina*, *Vladimir Nichitovici (1890–1979)*, un „*poet al paletelor*”, *Profesor Nicolae Hlinschi (1915–1980)* și *ultima generație de aristocrați ai spiritului*. Expunerile, documentate riguros, sunt însoțite de facsimilele paginii 1, din 22 iunie 1913, a ziarului „*Czernowitzer Zeitung*” și a paginii de gardă a volumului *Rumänische Volkslieder aus der Bukowina* de Matthias Friedwagner, precum și de zece tablouri incluse în *Anexe* (p. 487–494).

Urmează un șir de evocări ale unor dascăli emblematici ai Colegiului: *Profesor Vasile Bujdei – o sută de ani de la naștere* (Gh. Maiercan), *Profesoara Valentina Ivănescu – diriginta mea* (E. Prelipcean), *Profesor Roman Hotnog, o prezență discretă* (A. Sehlanc), *Viorica Goreac* (M. Goreac), *Gheorghe Colban, profesor de istorie, director, inspector școlar* (E. Prelipcean), *Amintirile unei foste eleve despre Doamna Petruța Bejan* (L. Șnițâr), *Un dascăl de excepție – Nicolae Dobrotă* (N. Boțic), *Arcadie Scânteii sau despre un profesor apreciat* (P. Bejinariu), *Profesorul Mihai Zăcescu – sau despre conștiința necesității* (P. Bejinariu), *Un profesor exigent – Kamil Iacob* (P. Bejinariu).

În capitolul *Profesori și elevi de la „Eudoxiu Hurmuzachi” în lumea științei și artei* sunt prezentate succint realizările științifice și artistice ale unor foști elevi și cadre didactice: *Ioan Calinciuc*, *Eugen C. Botezat*, *Domițian Spânu*, *Petre Spânu*, *Filimon Cârdei*, *Octavian Munteanu*, *Ilie Corfuz*, *Pavel Băbălean*, *Ștefan Cuciureanu*, *Petru Rezuș* (C. Andronachi), *Vasile Precop (1915–2006)* (M. Irimescu), *Anton Șesan*, *Gheorghe Surpat*, *Liviu Ionesi*, *Eusebie Șindilar*, *Constantin Chirilă*, *Radu Z. Tudose*, *Clement Antonovici*, *Nicolai Pomohaci*, *Dr. Penteleiciuc I. Dragoș*, *Radu Vataman*, *Dr. Cupceanu S. Bogdan*, *Valter Vasile Olariu*, *Mardarie Sorohan*, *Gheorghe Tiperciuc*, *Dragoș Luchian*, *George Muntean – un avatar risipitor* (L. Olaru Nenati), *Niculai Șorea*, *Constantin Maloș*, *Gheorghe Nandriș*, *Florin Bucescu*, *Gheorghe V. Maxim*, *Corneliu Dorin Olinici*, *Nicolae Bălbă*, *Ovid Popovici*, *Viorel Iftimie*, *Dorin Ieșan* (L. Strugariu), *Emil Ioan Emandi*, *Mihai Bularcă*, *Gheorghe Hubca*, *Nicolai Băncescu*, *Mihai-Ștefan Ceaușu*, *Liviu Gheorghe Popescu*, *Viorel Ionesi*, *Marcel Romică Roman*, *Bogdan-Alexandru Schipor*, *Daniela Rusu*, *Claudia-Răducu Strugariu*, *Emil Loteanu – elev la Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi”* (M. Olaru).

Partea a treia, *Olimpicii Colegiului* (193–207), prezintă lista elevilor olimpici, începând cu anul școlar 1955–1956 până în anul școlar 2007–2008.

Partea a patra, *Promoțiile de absolvire ai colegiului* (p. 209–486), este precedată de facsimilul Decretului imperial de înființare a Gimnaziului de Stat din Rădăuți (15 august 1871) și de fotografia celor dintâi bacalaureați, din anul 1885.

La toate acestea ținem să adăugăm faptul că volumul are o ținută grafică de excepție, realizată de Constantin Bodnariu. Redactori: profesorii Elena Olaru, Florin Popovici, Ciprian Strugariu.

Datorită informațiilor noi (lista cadrelor didactice care au funcționat în Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi”, de la începuturile lui și până în prezent, lista olimpicilor, includerea unui număr important de foști elevi și profesori, care s-au realizat în domeniul artei, științei și cercetării), volumul de față se prezintă ca o lucrare de referință nu numai pentru istoria acestei instituții, dar și pentru istoria învățământului și culturii în Bucovina.

M. K. Чучко, „*И възят Бога на помощ*”: *соціально-релігійний чинник в житті православного населення північних волостей Молдавського воєводства та австрійської Буковини (epoca пізнього середньовіччя та нового часу)* [M. K. Chuchko, „*Și l-au luat pe Dumnezeu în ajutor*”: *factorul social-religios în viața populației ortodoxe din ținuturile septentrionale ale voievodatului Moldovei și Bucovina austriacă (epoca medievală târzie și epoca modernă)*], Чернівці: Книги – XXI, 2008, 368 p.

Religia, credința, biserica s-au constituit, în ultimul mileniu, în instrumente care au modelat întregi societăți și au influențat destul de puternic destinele unor națiuni sau persoane. Evul Mediu este adeseori denumit drept „epoca credinței” datorită faptului că viața omului se desfășura în conformitate cu ritualurile credinței populare și cu canoanele Bisericii. Impunerea modernității pe continentul european a fost însoțită de frământări ideologice și confruntări între diverse curente și credințe religioase care au condus la o adevărată revoluție în plan spiritual prin impunerea umanismului și iluminismului. Analiza stării de fapt în interiorul bisericii ortodoxe din partea de nord a Moldovei, din teritoriul care va constitui, între 1775 și 1918, provincia Bucovina în cadrul statului austriac, a implicațiilor social-politice și culturale asupra evoluției populației în regiunea menționată în contextul tranziției de la medieval la modernitate și contemporaneitate se află în centrul volumului elaborat de istoricul cernăuțean Myhailo Chuchko (*Ciucică*).

Problematica religioasă bucovineană sau moldovenească este una dintre temele analizate cu multă atenție, chiar dacă nu exhaustiv, de către istoriografia românească din ultimele două secole. În schimb, pentru istoriografia ucraineană, abordarea propusă de cercetătorul Myhailo Chuchko constituie o noutate, în special prin subiectul investigat și prin complexitatea aspectelor implicate.

Autorul analizează felul în care s-a structurat autoritatea bisericească în Moldova medievală și scoate în evidență elementele prin intermediul cărora s-a realizat cooperarea între puterea laică și cea religioasă. Chiar dacă moldovenii (românii) constituiau majoritatea populației sub aspect etnic, utilizarea limbii slave în actele oficiale, oficierea serviciului divin în slavona bisericească, invitarea/aducerea/refugiarea locuitorilor de origine etnică ucraineană din Galiția vecină au determinat modificarea structurii populației părții de nord a Moldovei în secolele XIV–XVIII.

Un capitol distinct a fost dedicat prezentării proceselor etnodemografice care au modelat identitatea provinciei în cadrul Imperiului Habsburgic. Astfel, datorită măsurilor adoptate de către autoritățile austriece, Bucovina a cunoscut un amplu proces de colonizare cu germani, maghiari, polonezi, slovaci, cehi, precum și un intens fenomen de imigrare a supușilor imperiali din Galiția (ucraineni, evrei, armeni). În pofida amplificării diversității etnice, care implica și diversitatea confesională, marea majoritate a populației a continuat să aparțină religiei ortodoxe. Potrivit opiniei lui Myhailo Chuchko, pentru o lungă perioadă de timp, credința ortodoxă comună a românilor și ucrainenilor a condiționat absența unei individualizări etnice, în special în rândul ucrainenilor. Însă perioada de accelerare a emancipării naționale din Bucovina (a doua jumătate a secolului al XIX-lea) a scos în evidență tendințele de etnicizare în rândul bucovinenilor.

În continuare, cercetătorul a analizat raporturile interconfesionale, consemnând toleranța ce a caracterizat Țara Moldovei în secolele XV–XVIII și scoțând în evidență anumite momente de tensiune în plan religios. Aceeași evoluție sinuoasă s-a putut constata și în perioada administrației austriece care a intervenit direct în configurarea mozaicului confesional bucovinean. Autorul constată că, în cadrul Țării Moldovei, Biserica Ortodoxă a ocupat o poziție privilegiată, în conformitate cu modelul bizantin al tandemului Stat-Biserică, și a reușit să dezvolte o structură administrativă și socială complexă, contribuind, într-o măsură mai mare sau mai mică, la progresul comunităților locale. După anexarea părții de nord-vest a Moldovei la Imperiul Habsburgic, Biserica Ortodoxă a fost tratată ca o instituție legală, dar nu de prim rang, pierzând teren în fața Bisericii Romano-Catolice. Moșiile mănăstirești au fost secularizate și transferate în cadrul Fondului Ortodox Bisericesc, patronat de împărat. Viața internă eparhiei a fost reorganizată în conformitate cu legislația imperială și cu propriul

Regulament de funcționare. Autorul insistă asupra rolului preotului parohial și demonstrează că, încă de la începuturile organizării bisericești ortodoxe din Moldova, acesta a ocupat un loc de frunte în structura socială a comunităților rurale. Pe lângă faptul că era alături de sătean de-a lungul întregii existențe a acestuia prin oficierea sau participarea la diverse momente importante ale vieții omului, preotul era și un adevărat consilier pentru membrii parohiei, un îndrumător și dascăl pentru tânăra generație. Myhailo Chuchko trage concluzia conform căreia, atât în perioada moldovenească, cât și în cea austriacă, locuitorii provinciei au fost destul de puternic marcați de fenomenul religios, ceremonialul ortodox făcând parte integrantă din activitățile cotidiene ale sătenilor.

Studiul întocmit de cercetătorul cernăuțean reprezintă o abordare complexă a fenomenului religios în interacțiunea sa cu factorii sociali și se constituie într-o reală contribuție la cunoașterea trecutului spațiului istoric bucovinean. Evident, cartea publicată de Myhailo Chuchko cuprinde și interpretări discutabile, asupra cărora ar trebui să se pronunțe specialiștii în domeniul istoriei religioase și nu numai.

Ștefan Purici

Simion Florea Marian, *Botanica poporană română*, Volumul I (A–F), Ediție critică, introducere, repere biobibliografice, indice *Botanica*, indice capitole publicate antum/postum, text stabilit, indice informatori și bibliografie de Aura Brădățan, Suceava, Editura Mușatinii, 2008, 700 p. cu facsimile și fotografii

În primăvara anului 2009, a ieșit de sub tipar la Editura Mușatinii din Suceava una din operele fundamentale ale culturii noastre populare. Este vorba despre *Botanica poporană română* semnată de S. Fl. Marian. Din masiva lucrare, a apărut deocamdată volumul I (A–F), 699 p., celelalte două, de proporții asemănătoare, fiind finalizate și predate celor în drept pentru a fi tipărite, să sperăm, într-un viitor cât mai apropiat.

Până să vadă lumina tiparului, opera aceasta a parcurs un „traseu” pe cât de îndelungat, pe atât de zbuciumat. S. Fl. Marian a început să adune materialul documentar încă de prin anii 1862–1863, de vremea când era elev la liceul sucevean. A trudit la ea cu o consecvență rar întâlnită mai bine de 40 de ani și încă nu-i pusese punct (se înțelege că, în paralel, lucra și la celelalte numeroase opere ale sale). Tematica însăși e de așa natură. Mai afla câte ceva interesant despre una sau alta dintre plantele avute în vedere și adăuga cu conștiinciozitate noile informații la tezaurul deja adunat. Dovadă stau anotările de pe filele de manuscris. În cele din urmă a rezultat o lucrare fără egal în folcloristica noastră „o adevărată enciclopedie de cultură populară, un tezaur în adevăratul înțeles al cuvântului”, după aprecierea redactorului cărții (p. 8). Din păcate, pe autor l-a prins sfârșitul vieții fără a fi reușit să-și împlinească visul de a o vedea și tipărită. A publicat doar mici părți din ea în diferite reviste din țară. Peste puțin timp, fiul său, Liviu Marian, a intenționat să-i împlinească postum dorița. După cum precizează Leca Morariu în conferința *Simion Florea Marian*, rostită la Radio București, în 26 februarie 1944 (textul a apărut ulterior în revista „Altarul Banatului” din Timișoara, nr. 1–6/1946, p. 19–22), în octombrie 1907, deci după doar câteva luni de la moartea ilustrului său părinte, Liviu Marian îl informa pe Artur Gorovei că pregătirea pentru tipar a materialului acestui „op monumental” este „aproape gata” și cuprinde „vreo opt volume”, din care șase sunt „isprăvite și ordinate chiar”. Din păcate însă, lucrurile nu au evoluat după dorița lui. Nu mult după aceea, au intervenit evenimentele provocate de izbucnirea Primului Război Mondial, din care cauză, asemeni altor intelectuali bucovineni, Liviu Marian s-a refugiat în Basarabia. A rămas la Chișinău apoi toată perioada interbelică și puțin după izbucnirea următorului război, când a fost nevoit să plece din nou în refugiu (în Oltenia, de data asta). În acest context, boala de care suferea i s-a agravat și a decedat în 1944, așa încât *Botanica* a rămas la Suceava tot în stadiu de manuscris. La rândul său, nici profesorul Mihai Cărașu, ginerele lui S. Fl. Marian, n-a reușit să împlinească ceea ce el considera o datorie morală

față de marele folclorist și față de cultura română. Intenții de editare a lucrării au existat apoi chiar și din partea câtorva specialiști în domeniu. După ce au văzut însă manuscrisul, intuind volumul imens de lucru necesar pentru a o da la lumină, entuziasmul le-a scăzut și, practic, nu au înfăptuit nimic concret în acest sens. Și iată că, după mai bine de un veac de la moartea autorului, s-a ivit unul providențial pentru ducerea la îndeplinire a acestui vechi deziderat, autentic act de cultură de interes național. Este vorba de profesoara Aura Brădățan, custodele Casei Memoriale „S. Fl. Marian” din cadrul Complexului Muzeal Bucovina. Ea a trudit câțiva ani buni pentru a încredința tiparului această capodoperă a etnobotanicii românești.

Și, după cum se vede, a meritat efortul. În final, a rezultat o lucrare care impresionează nu numai prin dimensiuni (în total, peste 2000 de pagini format A/4) și prin condițiile grafice de excepție (cel puțin așa arată primul volum), cât mai ales prin felul cum a fost gândită de autor și finalizată de redactor. Textele, ne referim cu prioritate la cele culese de S. Fl. Marian, respectă particularitățile fonetice și lexicale ale graiurilor din care provin. Era unul dintre criteriile pe care l-a urmat consecvent în întreaga lui activitate de folclorist. În legătură cu aceasta, în 1873 el mărturisea: „Ca culegător al acestor balade, am crezut că sacra mea datorință e să le întorc poporului din a(l) cărui sin le-am adunat, așa precum le-am auzit de la dânsul, fără să schimb vestmântul lor original; și această datorință am căutat s-o împlinesc cu cea mai mare scrupulositate”. La rândul său, prof. Aura Brădățan a respectat întru totul această concepție a lui S. Fl. Marian. După cum mărturisește ea, „Nu au fost operate modificări în text; nu am omis nimic, nici chiar denumirile licențioase ale plantelor, întrucât nici părintele Marian nu le-a evitat...” (p. 11).

Ce găsește cititorul în lucrare? Cum e și normal, face mai întâi cunoștință cu plantele incluse în volum. Atenția îi este atrasă înainte de toate de câte cel puțin o fotografie pentru fiecare plantă în parte. Este vorba de fotografii color, de o foarte bună calitate, pentru a căror realizare au fost utilizate mijloace tehnice dintre cele mai performante. Bineînțeles că pe vremea lui S. Fl. Marian, așa ceva era cu totul imposibil de realizat. Deci, în această privință, meritul revine în întregime profesoarei Aura Brădățan. De o mare valoare documentară este și imaginea primei pagini de manuscris care însoțește textul. Datorită acestor modalități vizuale, cititorul își poate forma o impresie grăitoare despre calitățile profesionale ale autorului: ordine în ce privește așezarea textului în pagină, grija pentru acuratețe și lizibilitate, selecția informațiilor oferite, modul exemplar de exprimare etc.

Găsește apoi informațiile necesare în legătură cu plantele respective: „denumiri în limba latină, uneori și-n germană, denumiri populare din toate zonele etnofolclorice românești, descrierea plantei, locul unde crește, datini, credințe, obiceiuri, legende, doine, proverbe, zicători, descântece, vrăji, farmece, întrebuițări casnice, rețete de medicină umană și veterinară, rețete cosmetice și culinare, descrieri de jocuri și jucării etc.” (p. 8).

Fiecare din cele peste 520 de capitole din *Botanica poporană română* cuprinde două părți distincte: o primă parte se referă la rostul plantei respective pentru viața practică a oamenilor. Așa, de exemplu, „brândușa și laptele cănelui se întrebuințează la făcut ouă împestrite, și anume: cu *laptele cănelui* se fac ouăle galbene... Cu *brândușa* fiartă se fac ouăle roșii foarte frumoase” (p. 251), iar „*rădăcina de brustur* e bună de *vătămătură*, de *umflături*, de *trântitură*, de *strânsură* și de *durere de cap*... În unele părți din Moldova se pisează mărunț, se amestecă cu oțet și cu usturoi și apoi se pune unde s-a lăsat *vătămătura*. Doftoria aceasta trage *vătămătura* unde vrei și omul scapă de durere” (p. 279).

În unele cazuri, aceleași plante au utilizări diferite în diferite părți ale țării. Iată ce aflăm, de exemplu, despre *avrămeasă* și *crestineasă*: „Când se întâmplă mulți morți și nenorociri în casă sau când copiii se sparie prin somn, atunci româncele din Banat afumă casa cu ele, în credință că ajută mai mult decât rugăciunile preotului. În Iași se afumă cu *avrămeasă* pentru *răul copiilor*, *spaimă*, *lipitură* și *vânturi rele*. În Tecuci se afumă contra *ceasului rău* și a *spărieturii* sau se fierbe la un loc cu *pana sburătorului*, *tutunaș* și *odolean* și se bea. În jud. Botoșani, com. Brăteni din Moldova, se întrebuințează pentru *vătămătură*. În jud. Prahova se fac scaldători din foi de *avrămeasă* pentru *pișcătură*. În jud. Dolj, com. Pleșnița, se afumă cu dânsa contra tuturor boalelor. În jud. Olt, com. Vișoara-Măruntel, *avrămeasa-cărstineasa* se culege înaintea Rusaliilor și femeile afumă cu ele copiii, când sunt bolnavi. Iară în jud. Suceava din Moldova se fac din cotorul și frunzele sale scaldători, în cari se scaldă copiii, anume ca să li se întărească corpul. În fine, femeile din jud. Mehedinți, care nu fac copii, o întrebuințează anume ca să aibă copii” (p. 149–150).

Botanica poporană română este însă în același timp o veritabilă operă literară, o culegere de creații populare, în versuri sau în proză, dedicate acelor plante, creații adunate din toate părțile locuite de români. Pe unele le-a cules autorul însuși din Ilișești, satul său natal, și din alte sate bucovinene. Cele mai multe însă au fost obținute de la culegători din diferite zone geografice ale țării (S. Fl. Marian a fost în corespondență cu peste 200 de asemenea informatori de diferite profesii, cu precădere preoți sau învățători) ori au fost preluate din publicațiile de specialitate care apăreau în centrele culturale din țară la vremea respectivă: „Albina”, revistă enciclopedică populară, „Fântâna Blanduziei”, „Albina Pindului” din București, „Amicul familiei” din Gherla – Cluj, „Buciumul instrucțiunii” din Galați, „Buciumul român”, din Iași, „Familia” din Oradea, „Foaia poporului” din Sibiu, „Gazeta poporului” din Timișoara, „Gazeta sateanului” din Râmnicu-Sărat, „Gazeta Transilvaniei” din Brașov, „Gutinel” din Baia Mare, „Tribuna poporului” din Arad, „Șezătoarea” din Fălticeni etc. Acestora li se adaugă volumele de creații populare: *Poesii populare ale românilor* de V. Alecsandri, *Poesii populare din Transilvania* de I. G. Bibicescu, *Cântece populare de pe valea Prutului* de N. A. Caranfil, *Cimiliturile românilor* de Artur Gorovei, *Cântece bănățene și Poesii populare din Bănat* de Enea Hodoș, *Mica colecțiune de superstițiile poporului român* de G. S. Ioneanu și multe altele.

Partea literară a lucrării este interesantă și pentru faptul că aici sunt conservate mostre din limbajul popular autentic vechi de peste un veac cules, cum s-a arătat, de pe toată aria geografică românească, prin care autorii anonimi își etalează măsura harului lor creator. Iar când e vorba de natura înconjurătoare, de plante și flori, dragostea ocupă tematic, în mod firesc, un loc aparte. Cartea oferă numeroase asemenea exemple. Iată unul din Banat și altul din Ardeal: „Dragu-mi-i codrul cu lemne./Și mândra neagră-n sprâncene./Place-mi floarea de briboi./Și mândra cu buze moi./Place-mi boabele de mură./Și mândra mică la gură./Dragu-mi-i ceriul cu soare./Și cu mândra-n șezătoare./Dragu-mi-i ceriul cu lună./Și cu mândra împreună” (p. 264–265). „Frunză verde păpușoi./Când îmblai, bade, la noi./De-ale noastre dragosti dulci./Înflori calea pe lunci./Busuiocul înverzea./Sufletu-mi întinerea./De când, bade, nu mai vii./Parcă luncile-s pustii./Busuiocu-a vestejit./Sufletul mi-i amarât” (p. 333).

În concluzie, apariția lucrării *Botanica poporană română* semnată de S. Fl. Marian poate fi considerată un veritabil eveniment editorial de interes național. Ca urmare, se cuvine să subliniem o dată în plus meritul incontestabil al profesoarei Aura Brădățan în această privință. Fără competența ei profesională și fără disponibilitatea sufletească de a trudi cu înverșunare câțiva ani pentru a scoate la lumină o asemenea comoară științifică și cultural-literară a etnobotanicii românești, lucrarea lui S. Fl. Marian, „cunună întregii lui făptuiri și nou nimb vajnicei culturalității arborosene”, cum o aprecia Leca Morariu, ar fi zăcut încă cine știe până când în stadiu de manuscris, deci ar fi rămas practic necunoscută celor interesați.

Gh. Giurcă

Paraschiva Abutnăriței, Ioan Abutnăriței, *Monografia comunei Coșna, județul Suceava*, Botoșani, Editura Axa, 2008, 256 p.

În Bucovina continuă să apară an de an monografii închinare unor localități. Ca rod al unor cercetări noi, acestea sunt elaborate și se publică atât în județul Suceava, cât și în regiunea Cernăuți. În ultimele decenii, monografiile închinare unor localități din Bucovina apar și în unele țări din Occident (Germania, Polonia, S.U.A.). „Analele Bucovinei” consemnează în fiecare tom aceste preocupări, prin listele tot mai ample de pe coperta a IV-a, dar și prin numărul mare de recenzii din secțiunea *Cărți. Reviste*.

După *Monografia comunei Poiana Stampei-Suceava*, Botoșani, Editura Axa, 2006, 346 p., Paraschiva Abutnăriței și Ioan Abutnăriței, publică o nouă lucrare, *Monografia comunei Coșna, județul Suceava*, Botoșani, Editura Axa, 2008, 256 p. Lucrarea izvorăște, potrivit mărturisirii autorilor, dint-o „datorie față de înaintași” și din dorința lor irepresibilă ca „cei prezenți, gospodari

vrednici și iubitori de neam, păstrători de tradiții moștenite din străbuni, să cunoască mai mult despre istoria zbuciumată a satului, să prețuiască și să transmită tot ce a creat această comunitate mai valoros” (*Argument*, p. 7).

Monografia comunei Coșna, județul Suceava are materialul organizat în șapte capitole. Capitolul I, *Cadrul natural*, se referă la *Așezare*, p. 9–15; *Geomorfologie. Orografie*, p. 16–24; *Hydrografie*, p. 24–25; *Climă*, p. 25–26; *Stratigrafie*, p. 26–32; *Tectonică*, p. 33–34; *Floră*, p. 34–36; *Faună*, p. 37; *Căile de comunicație*, p. 38–43. Amintim aici că localitatea/comuna Coșna n-a făcut parte din Bucovina istorică. Ca așezare, Coșna este cunoscută încă din 1410, fiind menționată documentar în dania domnitorului Alexandru cel Bun făcută Mănăstirii Moldovița, ca aparținând satului Dorna. Hotarele comunei coincid la nord, vest și sud cu vechile hotarele dintre Moldova și Transilvania existente până în 1769, anul în care comuna a fost încorporată districtului militar al Rodnei, fără a fi cuprinsă în comunele grănicerești. Ca localitate de graniță, Coșna a aparținut Ardealului, aflat sub regim austriac, până în 1867, apoi a fost în stăpânirea Ungariei dualiste până la Marea Unire din 1918. După 1918, Coșna face parte din județul Năsăud până în anul 1926, când intră în componența județului Câmpulung. În perioada 1940–1944 Comuna Coșna trece sub administrația horthystă. Reintegrată după război în județul Câmpulung, până în 1952, Coșna face parte din raionul Vatra Dornei până în februarie 1968, când, prin reforma teritorial-administrativă, devine sat al comunei Dorna Candrenilor. În septembrie 2003, în baza Legii nr. 378, din 2003, Coșna redevine comună.

Capitolul II cuprinde *Repere istorice*, p. 45–71.

Capitolul III, mai amplu, tratează *Despre pădurile zonei. Ocupații*, p. 72–83; *Exploatarea forestiere*, p. 84–86; *Plutăritul*, p. 87–92; *Creșterea animalelor*, p. 92–96; *Prelucrarea lemnului*, p. 97–98; *Vânătoarea*, p. 98–99; *Pescuitul*, p. 99; *Exploatarea apelor minerale*, p. 100–101; *Exploatarea pietrei*, p. 102; *Prelucrarea laptei*, p. 103–105.

Capitolul IV se referă la *Populație*, p. 106–108, valorificând documentele existente la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, și *Activitatea sanitară*, p. 109–111.

Capitolul V este consacrat instituțiilor: *Școala*, p. 112–139; *Învățământul preșcolar*, p. 140–144; *Școala Teșna*, p. 145–146; *Școala Dealu Floreni*, p. 146–148; *Școala Bancu*, p. 148–152; *Biserica*, p. 153–161.

Capitolul VI, *Cultura tradițională*, face referiri la arhitectura caselor din această „așezare de tip risipit”, interiorul locuinței tradiționale, p. 163–170; *Costumul popular tradițional*, p. 171–176; industria casnică, p. 177; *Tradiții și obiceiuri din ciclul familial* (nașterea, căsătoria, înmormântarea), p. 178–201; *Ciclul calendaristic* (Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza, Paștele, Moșii de vară), p. 201–209; *Alte obiceiuri* (claca, hora satului), p. 209, superstiții, p. 216–217; *Activitatea cultural-artistică*, p. 217–223.

În acest capitol sunt inserate texte diverse din folclorul local: orații de nuntă, strigături, cântece de dragoste și dor, de jale și de înstrăinare, descântece, autorii valorificând aici informații valoroase de teren. Iată câteva texte frumoase: „Hai, măicuță, cu mini, / Până-n fundu grădinii, / Că mă duc cu străinii. – Cine ț-o fost drag de ducă, / Cui îi mai zice mămucă? / –Taci, măicuță, nu mai plânge, / Inimioara mi se frânge; / Eu m-oi duce ș-o-i veni, / Tot tu măicuță mi-i fi!” (p. 195); „Iarbă verde pe-un pomete, / Eu, bade, urma ț-o-i perde; / Iarbă verde prin pomăt, / Bade, urma să nu-ți vad! / Du-te, bade, și nu sta, / Că eu nu-s de dumneața, / C-a mea viață nu-i de-a ta, / C-a mea viață-i grâu de vară, / A ta, bade,-i de săcară, / Ș-a mea viață-i grâu ales, / Da’ a ta, bade,-i de ovăz” (p. 195); „Lele, zici că nu ești de mine? / Eu ș-asară am fost la tine / Cu-o păpușă de smochine / Și tu n-ai ieșit la mine. / Ori n-ai vrut, ori n-ai știut, / Ori pe alții ai avut. / –Nici n-am vrut, nici n-am știut, / Nici pe alții n-am avut. / Am fost cu mâinile-n pâine, / N-am putut ieși la tine” (p. 196); „Busuioc și văzdogele / Nu le pot plivi de jele. / Of, maică, n-ai făcut bine / Atunci când m-ai făcut pe mine, / Când pe mine m-ai scâldat, / Apă din Prut ai luat, / M-ai scâldat și cu din iaz, / Să trag în lume necaz” (p. 211); „–Bună dimineața, apă curgătoare! / Eu te cinstesc cu pâine și cu sare, / Tu să mă cinstești cu cinst și onoare, / Sfântă apă curgătoare / Ce curgi lin și curgi la vale! / Cum e mai aleasă icoana Maicii Domnului în biserică, / Așa să fie fetele văzute și alese!” (p. 216). Facem aici, însă, observația că nu toate regionalismele din aceste texte sunt explicate și incluse în glosar, cum s-ar fi impus: *bal*,

celui, dezbălbăat, horilcă, lehău, plitenci, trișcă. Interesante sunt, tot aici, descrierile „jocurilor vesele” de la priveghi, care se organizau în Coșna „cu mai mulți ani în urmă”: *fântâna, prișcala, moara, zălogul, moartea*, p. 197–200.

Capitolul VII urmărește *Evoluția administrativă a localității*, p. 224–241. Dintre documentele de aici, reținem *Lista primarilor*, p. 235–237; *Lista notarilor/secretarilor*, p. 237–238.

Monografia comunei Coșna mai cuprinde un *Glosar*, p. 242–249, valoros, deoarece reține cuvinte și forme întâlnite în documentele din partea a doua a secolului al XIX-lea și unele în graiul local, dar fără a le ilustra contextual și, din păcate, în tradiția mai tuturor monografiilor bucovine de până acum, fără precizarea etimologiei acestor cuvinte. Iată, spre ilustrare, câteva dintre acestea: *amăsurat* („conform”), *admonia* („muștra”), *amovare* („înlocuire”), *apotecă* („farmacie”), *catechet* („preot de religie”), *cociș* („vizitiu”), *concede* („aproba”), *convict* („internat”), *confera* („dona”), *competi* („solicita”), *demandare* („poruncă”), *duhănit* („fumat”), *erariu* („administrația financiară a statului în Imperiul Austro-Ungar”), *eregațiuni* („cheltuiești”), *făgădău* („cârciumă”), *fraitier* („caporal”), *furcitură* („grămadă”), *fușpelț* („pătură de acoperit, confecționată din piei de oaie”), *gang* („prijvor”), *glajă* („sticlă”), *hait* („baraj”), *hăzât* („murdărit”), *incurs* („vărsare/depunere de bani”), „sumă de bani depusă”), *impiegat* („funcționar”), *înlocat* („așezat”, „numit”), *împoterat* („împuțemic”), *lepedeu* („cearșaf”), *lazuri* („defrișări de pădure”), *magistru de vigili* („paznic-șef”), *maniducere* („conducere”), *manifapte* („produse manufacturiere”), *mărhai* („vite mari”), *mântuit* („salvat”), *metă* („hotăr”), *muruit* („perete uns cu lut”, „prispă unsă cu lut”), *nemință* („străduință”), *opinteală* („străduință”), *opid* („târg”), *pampuște* („gogoși”), *pârâș* („reclamant”), *perctractare* („dezbateri”), *podîșor* („dulap pentru vase”, „blidar”), *pompe* („festivități”), *refera* („expune”), *solviere* („plată”), *speze* („cheltuiești”), *țug* („tren”), *ursoriu* („memoriu”, „cerere”), *vivate* („urale”).

O *Bibliografie*, p. 250–253, încheie sumarul monografiei închinată acestei așezări din Țara Dornelor. O mențiune aparte facem pentru iconografie. La fel ca în *Monografia comunei Poiana Stampei-Suceava* (2006), autorii își ilustrează lucrarea cu multe reproduceri după fotografiile mai vechi și mai noi, multe dintre acestea reprezentând adevărate documente de epocă.

Vasile I. Schipor

Bogdan Petru Niculică, *Din istoricul preocupărilor arheologice în Bucovina. Societatea Arheologică Română*, Suceava, Editura Universității, 2009, 181 p. + 22 Anexe

Lucrarea *Din istoricul preocupărilor arheologice în Bucovina. Societatea Arheologică Română* își propune, așa cum arată autorul, Bogdan Petru Niculică, muzeograf la Complexul Muzeal Bucovina, să realizeze „o mică incursiune în istoria arheologiei din Bucovina” (p. 11), punând într-o lumină nouă perioada de început a cercetărilor arheologice din provincie, din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

În primul capitol al lucrării (precedat de prezentarea *Lumini din trecut*, semnată de Dumitru D. Boghian și *Introducerea* autorului), *Începuturile arheologiei în Bucovina. Cercetări, societăți, muzee*, Bogdan Petru Niculică face o prezentare generală a cercetărilor și descoperirilor de natură arheologică, raportate la principalele momente ale dezvoltării arheologiei în România. Primele preocupări arheologice din Bucovina datează din 1828, când autoritățile imperiale au emis o dispoziție, preluată ulterior de către Consistoriul din Cernăuți, care cuprindea precizări referitoare la patrimoniul istoric, arheologic și numismatic, o listă a obiectelor ce urmau să fie inventariate și alcătuitea unui repertoriu intitulat *Corpus Antiquarum Inscriptorum Imperii Austriaci*, care să includă toate inscripțiile descoperite în Bucovina. În anul 1856 s-a înființat Comisia Centrală pentru Artă și Monumente Istorice din Viena, care a numit pentru Bucovina un conservator delegat, Andreas Mikulicz, în vederea stabilirii situației patrimoniului și începerii săpăturilor arheologice. Comisia a avut, printre altele și preocupări legate de repertorierea, acumularea și valorificarea publicistică a

celor mai vechi urme de locuire în Bucovina. Aceste acțiuni au fost continuate prin înființarea unor societăți arheologice și instituții specializate: Societatea Muzeului Siret (condusă de Iosef von Gutter), Societatea Arheologică Română din Bucovina (1866), Muzeul Țării Bucovinei (Cernăuți, 1893), Muzeul orășenesc Suceava (1900), Universitatea Francisco-Iosefină (1875), care a deținut o colecție arheologică importantă și un impresionant cabinet de monede. Autorul face referiri la cercetările arheologice efectuate de Neculai Beldiceanu și Grigore C. Buțureanu (zonele Volovăț, Siret, Baia); Josef Szombathy, custodele colecției de antichități de la Naturalhistorische Hofmuseum din Viena (necropola tumulară de la Horodnic de Jos, zona în care făcuse cercetări și Heinrich Klauser, Rădăuți, Volovăț, Satu Mare, Milișăuți, Hliboca; în opinia autorului, Szombathy a fost primul cercetător care a aplicat sistemul desenelor, notițelor metodice și a întocmirii primelor profile arheologice); Raimund F. Kaindl (Horodnic de Jos); Karl A. Romstorfer (restaurator al monumentelor istorice din Bucovina – Cetatea de Scaun a Sucevei; a descoperit primele fragmente ceramice aparținând Bronzului Timpuriu). Preocupări de arheologie au avut și Vasile Tomiuș (Sucevița, Volovăț), Isidor cavalier de Onciul (Frătăuții Noi), Irahie Porumbescu (Frătăuții Noi), Dimitrie Dan (Straja). Specialiști precum Johann Polek, Hermann Mittelmann, Ion I. Nistor, E. Klauser, Eugen Kozak, Dimitrie Isopescu au avut, așa cum remarcă autorul, „rezultate notabile, atât în munca de teren, cât și din punct de vedere publicistic” (p. 51). Descoperirile arheologice făcute până în anul 1899 au fost valorificate într-unul din volumele *Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, dedicat Bucovinei, capitolul referitor la preistoria Bucovinei, intitulat *Vorgeschichte*, fiind semnat de Josef Szombathy, care a enumerat câteva dintre vestigiile preistorice din Bucovina (obiecte arheologice – ceramică, bronzuri, topoare de piatră, locuințe, necropole tumulare din perioada Bronzului sau La Tène), punctând analogiile cu descoperirile din Europa Centrală, Balcani și Asia. În finalul acestui capitol, Bogdan Petru Nicolici subliniază faptul că primele cercetări arheologice din Bucovina (începute în a doua jumătate a secolului al XIX-lea), la care au participat cercetători austrieci și bucovineni, susținute de societățile de profil, muzee, Universitate, presa locală și cea din Regat, au dus la identificarea unor situri arheologice, efectuarea de săpături, identificarea, cartografierea, catalogarea și valorificarea științifică a unor piese de patrimoniu.

În capitolul al II-lea al lucrării este tratată activitatea Societății Arheologice Române din Bucovina (Der rumänische archäologische Verein in der Bukowina), fondată la 1886 de către Dionisie Olinescu. Autorul face o trecere în revistă a preocupărilor științifice ale istoricului bucovinean (care, în studiile sale, se raportează la metode de cercetare deja avansate pentru acel timp din Imperiul Austro-Ungar, pe care le corelează cu cele folosite în Vechiul Regat, fiind considerat unul dintre precursorii arheologiei și muzeografiei științifice românești; de asemenea, promovează și popularizează arheologia în presa timpului), accentuând asupra demersurilor acestuia de înființare a unei societăți arheologice și a unui muzeu național, „spre a strânge și a concentra toate rămășițele aflătoare din trecut încă în țeară” (p. 75). Scopul noii societăți era acela de a efectua și valorifica cercetările arheologice, de a conserva monumentele istorice și a deștepta la români interesul pentru „antichitățile lor naționale”. De-a lungul timpului, societatea a beneficiat de numeroase și valoroase donații (provenite de la Nicolae Mustață, G. Forgaci, Aurel Procopean, Dimitrie Bucevșchi, Vasile Morariu, Zaharia Voronca, F. A. Wickenhauser, Dionisie Olinescu, Josef von Gutter – posesorul uneia dintre cele mai mari colecții arheologice din Bucovina ș. a.), a întreținut corespondență cu instituții și societăți istorico-arheologice și numismatice din Italia, Rusia și Germania și a desfășurat activități științifice în cadrul cărora s-a remarcat, în mod deosebit, Dionisie Olinescu, autorul lucrărilor *Charta arheologică a Bucovinei* (inserată integral, în limba epocii, în sumarul lucrării de față, în cadrul capitolului al III-lea) și *Chărțile Bucovinei*, publicate în „Buletinul Societății Geografice Române” (1894). Bogdan Petru Nicolici prezintă, în cadrul aceluiași capitol, activitatea unui alt membru al Societății Arheologice Române, Constantin Morariu, care a fost și secretarul acesteia. În anul 1893, societatea și-a încetat activitatea, după retragerea forțată a lui Dimitrie Olinescu în Regat, în contextul înființării Muzeului Țării Bucovinei, care a preluat și colecțiile societății.

În sumarul lucrării sunt incluse și *Concluziile* autorului, *Abrevieri*, *Bibliografie*, *Index de nume* și *Anexe*.

Lucrarea *Din istoricul preocupărilor arheologice în Bucovina. Societatea Arheologică Română*, semnată de Bogdan Petru Nicolici, poate fi considerată un început spre realizarea unei monografii a preocupărilor de cercetare arheologică în Bucovina, în care Societatea Arheologică Română și Dionisie Olinescu au avut un rol determinant.

Rodica Iațencu

Gh. Giurcă, *Din bibliografia Bucovinei, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”*, 2009, 240 p.

Gheorghe Giurcă (născut la 11 aprilie 1940 în Adâncata-Suceava), profesor și îndrumător al școlii sucevene timp de câteva decenii, se distinge, de-a lungul timpului, și prin preocupările sale în câteva domenii învecinate: istorie literară, istoria învățământului, istoria culturii.

De-a lungul a peste două decenii, profesorul sucevean Gheorghe Giurcă publică studii și articole, note, recenzii în presa locală din Cernăuți și Chișinău. Câteva trebuie menționate, pentru contribuția lor la „mai buna cunoaștere a spațiului nostru cultural” și, totodată, la stimularea activității de cercetare științifică a profesorilor suceveni: *I. E. Torouțiu și monumentală colecție de „Studii și documente de istorie literară”*, în „Buletin de informare și documentare metodic-științifică”, Suceava, II, 1988, p. 56–59; *Constantin Loghin, personalitate complexă a școlii românești*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Național al Bucovinei”, Suceava, XXI, , 1994, p. 502–517; *George Tofan și viața literară din Bucovina*, în „Bucovina literară”, Suceava, V, 8–10 (54–56), 1995, p. 23–25; *Tradiții ale cursurilor de vară din România*, în „Codrul Coșminului. Analele științifice de istorie ale Universității «Ștefan cel Mare» Suceava”, serie nouă, Suceava, I, 1 (11), 1995, p. 298–302; *Titu Maiorescu și viața culturală din Bucovina*, ibidem, III, 3–4 (13–14), 1997–1998, p. 285–291; *Mitropolitul Silvestru, întemeietorul literaturii didactice românești din Bucovina. 180 de ani de la nașterea sa*, în „Preocupări didactice”, Suceava, I, 3–4, 1998, p. 149–155, *S. Fl. Marian, promotor al învățământului din Suceava*, ibidem, II, 1–2 (4–5), 1999, p. 188–192; *Învățământul pedagogic din județul Suceava*, în „Țara Fagilor”, serie nouă, Suceava, VII, 2, 3, 1998, VIII, 1–2, 3, 1999; *Tradiții ale învățământului superior religios din Suceava*, în „Candela”, serie nouă, Suceava, IX, 7, 8, 10, 11, 1999.

Dintre lucrările sale, publicate în volum, trebuie reținute aici îndeosebi: *Suceava*, București, Editura Sport-Turism, Colecția „Județele patriei”, 1980, 232 (în colaborare); *File din istoria Școlii Normale „Mihai Eminescu” din Suceava, 1948–1994*, Suceava, Editura Licurici, 1994, 290 p.; *George Tofan, o viață închinată școlii*, Suceava, Editura „Țara Fagilor”, 1995, 204 p.; *Împotriva lui Cronos*, Suceava, Editura „Țara Fagilor”, 2000, 280 p. (studii și articole publicate, de-a lungul timpului, în periodice); *Istoria învățământului din Suceava*, Suceava, 2004, 412 p.; *Colegiul Național „Ștefan cel Mare” din Suceava – istoria unei promoții*, [Suceava], Editura „George Tofan”, 2007, 230 p.; *Secvențe cultural-literare bucovinene*, Suceava, Editura Mușatinii, 2008, 255 p. Alte câteva volume valorifică preocupări metodic-pedagogice ori se înscriu, tematic, în domenii ce nu privesc Bucovina: *Școala din Adâncata. Studiu monografic*, Iași, Editura Princeps, 2006, 358 p.; *Parohia „Buna Vestire” Iași. File de monografie*, Iași, Editura Trinitas, 2008, 88 p. (în colaborare).

În *Cuvânt-înainte* la ultima sa lucrare publicată, *Din bibliografia Bucovinei*, p. 3–6, autorul își motivează, de la bun început, demersul temerar: „Pentru ca cei de azi și, mai ales, cei de mâine să-și poată forma o imagine cât mai apropiată de realitate privind viața Bucovinei în toată complexitatea ei, am considerat necesară întocmirea unei evidențe a lucrărilor (e vorba doar despre cele publicate sub egida unei edituri, indiferent de numărul paginilor), al căror conținut are legătură cu Bucovina” (p. 3). După această precizare clarificatoare, profesorul Gheorghe Giurcă adaugă: „În această listă, intitulată *Din bibliografia Bucovinei*, au fost incluse și aparițiile editoriale referitoare la ținuturile Herța și Hotin care în prezent fac parte din regiunea Cernăuți, precum și cele ce privesc localitățile din fostele județe Dorohoi, Botoșani și Baia incluse actualmente în județul Suceava” (p. 3). Ce legătură au cu Bucovina aceste unități administrativ-teritoriale simple și complexe nu ni se spune. Și nici pe ce teme s-a stabilit că unele lucrări, prin conținutul lor, au/ar avea „legătură cu Bucovina”. Cât privește

criteriul stabilit de autor, cel al publicării „sub egida unei edituri, indiferent de numărul paginilor”, lucrurile devin și mai neclare. Dacă un studiu temeinic, publicat într-un periodic științific, sub egida Editurii Academiei Române sau a Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, de exemplu, nu este reținut pentru „această listă”, cum pot fi reținute lucrările/„producțiile”, care poartă numele unor edituri necunoscute (uneori chiar fără precizarea editurii)? Ori știm bine că, după evenimentele din 1989, dar, mai ales, în ultimul deceniu, au apărut și „produc” cărți/tipăresc „lucrări” edituri ce își desfășoară activitatea în afara cadrului instituțional consacrat. Cine acordă girul științific pentru o astfel de „lucrare”/„apariție”? Care sunt standardele academice, criteriile de selecție stabilite în vederea tipăririi? Cum sunt validate și recunoscute în viața științifică locală, națională și internațională aceste „lucrări”/tipărituri, de vreme ce, în multe cazuri, motivarea tipăririi și numărul impresionant al acestor „lucrări” rămân enigmatice atât pentru publicul larg cât și pentru specialiști?

Sumarul lucrării *Din bibliografia Bucovinei* cuprinde secțiunile: A. *Lucrări cu caracter general*, p. 7–19 (36 de poziții); B. *Lucrări de specialitate*; 1. *Istorie*, p. 10–32 (pozițiile 37–339); 2. *Geografie. Științe naturale*, p. 33–38 (pozițiile 340–410); 3. *Studii monografice*, p. 38–54 (pozițiile 411–626); 4. *Viață economică*, p. 55–64 (pozițiile 627–741); 5. *Viață politică*, p. 64–70 (pozițiile 742–820); 6. *Populație*, p. 71–77 (pozițiile 821–902); 7. *Biserică*, p. 78–102 (pozițiile 903–1225); 8. *Învățământ*, p. 103–114 (pozițiile 1226–1342); 9. *Viață culturală. Personalități*, p. 114–132 (pozițiile 1343–1598); 10. *Societăți culturale și asociații profesionale*, p. 133–144 (pozițiile 1590–1714); 11. *Limbă română*, p. 144–156 (pozițiile 1715–1886); 14. *Muzică*, p. 157–10 (pozițiile 1887–1925); 15. *Arte plastice*, p. 160–161 (pozițiile 1926–1940); 16. *Etnografie și folclor*, p. 161–176 (pozițiile 1941–2137); 17. *Turism*, p. 177–182 (pozițiile 218–2208); C. *Anuare. Anale științifice. Almanahuri*; I. *Anuare școlare*, p. 183–196 (pozițiile 2209–2378); II. *Anuarele Complexului Muzeal „Bucovina” Suceava*; a. *Istorie*, p. 196–197 (pozițiile 2379–2400); b. *Științe naturale*, p. 198 (pozițiile 2401–2414); c. *Etnografie și folclor*, p. 199 (pozițiile 1415–2416); III. *Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava*; a. *Facultatea de Istorie și Geografie*, p. 199–201 (pozițiile 2417–2440); b. *Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării*, p. 201–202 (pozițiile 2441–2458); c. *Facultatea de Științe ale Educației*, p. 202–203 (pozițiile 2459–2465); d. *Facultatea de Inginerie Mecanică, Mecatronică și Management*, p. 203 (pozițiile 2466–2475); e. *Facultatea de Silvicultură*, p. 204 (pozițiile 2476–2481); f. *Facultatea de Inginerie Electrică și Știința Calculatoarelor*, p. 204–205 (pozițiile 2482–2505); g. *Facultatea de Inginerie Alimentară*, p. 206 (pozițiile 2506–2511); IV. *Analele Institutului „Bucovina” Rădăuți*, p. 206–207 (pozițiile 2512–2541); V. *Analele Mănăstirii Putna*, p. 207–208 (pozițiile 2542–2547); VI. *Almanahuri*, p. 208–209 (pozițiile 2548–2570); VII. *Diverse*, p. 209 (pozițiile 2571–2580). Un *Index*, p. 211–232 și *Anexe*, p. 233–238 (cu 16 reproduceri după coperta unor cărți și periodice) încheie sumarul lucrării ce apare, pe coperta a IV-a, cu *Harta etnografică a Bucovinei*, întocmită pe temeiul recensământului oficial din 1910 de Ion Nistor (în dezacord cu toposul Bucovina pe care îl ilustrează cartea, pe linia deformării unei realități istorice, produse ca urmare a punerii în practică a Pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939 și cultivate constant la Suceava și Cernăuți). Cele 2580 de lucrări sunt consemnate în interiorul domeniilor în ordine cronologică. Pentru a deveni un mai folositor instrument de lucru, lucrarea ar fi trebuit să menționeze – peste tot acolo unde este cazul – datele complete referitoare la volume, așa cum acestea sunt consemnate pe pagina de gardă. Nici volumul mai mare de lucru și nici costul sporit de tipar nu justifică, în vreun fel, absența acestor informații.

În pofida eforturilor de documentare, așa cum recunoaște însuși autorul, bibliografia din această lucrare, „nu este completă”. Sugerează acest fapt și titlul cărții, ce continuă o tradiție în istoriografia noastră (dacă nu chiar un clișeu). Înstrăinarea bogatelor biblioteci și fonduri arhivistice din Bucovina ocupată de sovietici (în 1940 și 1944), epurarea și arderea acestora au afectat dramatic „vatra noastră de lumină”, rămasă „la discreția ocupanților”: „S-a pierdut deci enorm de mult și din acest punct de vedere, inclusiv lucrări ale căror titluri ar fi trebuit să facă parte din prezenta bibliografie. Și ca și cum nu ar fi fost destul, după consumarea acestor nenorociri, a urmat perioada proletcultistă din țara noastră, când din biblioteci, chiar și din cele particulare, au fost scoase anumite cărți considerate «dușmănoase» față de regimul de «democrație populară» instaurat tot de «liberatorii» sovietici și au fost arse. Multe dintre acestea se refereau la Bucovina care între timp

devenise un tabu” (p. 5). Noi am mai adăuga faptul că tot aici se înscriu și „epurările” și înstrăinările de la începutul anilor '90, produse și în Bucovina. „Spălarea imaginii” unor autori afirmați în perioada postbelică, realizată organizat, ca peste tot în România postcomunistă, a produs pierderi patrimoniului național, lipsind generațiile de astăzi și de mâine de posibilitatea aflării adevărului despre istoria noastră recentă.

Cu privire la rostul cărții în literatura bibliografică privind Bucovina, mai trebuie reținută încă o precizare a autorului: „*Din bibliografia Bucovinei* nu se confundă cu extraordinarul demers, ca timp, volum de muncă și valoare, întreprins de cunoscutul cercetător german (născut în Bucovina) Erich Beck, autorul celor cinci masive volume publicate până în prezent, cuprinzând titluri privitoare la anumite domenii ale vieții culturale din această provincie românească. Cei interesați de problemă vor compara și vor observa cu ușurință că e vorba de lucrări diferite care însă se completează reciproc” (p. 5–6).

Lucrarea profesorului sucevean Gheorghe Giurcă, *Din bibliografia Bucovinei*, cu toate neîmplinirile ei, dincolo de aspectul său de „listă” ori „evidență a lucrărilor” închinată Bucovinei timp de peste două secole – cum mărturisește însuși autorul la p. 3 –, este folositoare unor largi și diverse categorii de utilizatori. Circulația liberă a cărții și, mai cu seamă, accesul neîngrădit al celor interesați la volum se înscriu, din păcate, în „originala ordine” instaurată temeinic în viața provinciei noastre din ultimii ani.

Vasile I. Schipor

Anghel Popa, *Un tren întârziat*, Câmpulung Moldovenesc, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, 2009, 42 p. + 13 planșe cu reproduceri după fotografii de epocă și facsimile

Profesorul bucovinean Anghel Popa, doctor în istorie (1982), cercetător „entuziast, stăruitor și devotat meseriei de istoric” (Ștefan S. Gorovei), este cunoscut în viața științifică din Bucovina, prin numeroasele sale studii științifice care s-au bucurat de „aprecieri unanime” și în plan național. Dintre acestea, *Renașterea armatei pământene în Moldova, 1829–1859*, Câmpulung Moldovenesc, Biblioteca Municipală, 1996, 140 p.; *Societatea Academică „Junimea” din Cernăuți, 1878–1938*, Câmpulung Moldovenesc, Fundația Culturală „Alexandru Bogza”, 1997, 175 p.; *Între fronturi. Bucovenii în România Primului Război Mondial*, Câmpulung Moldovenesc, Fundația Culturală „Alexandru Bogza”, 1998, 95 p.; *Aromânii în Bucovina*, Câmpulung Moldovenesc, Fundația Culturală „Alexandru Bogza”, 2000, 168 p.; *Serbările naționale de la Putna*, Câmpulung Moldovenesc, Fundația Culturală „Alexandru Bogza”, 2004, 222 p.; *Societatea academică „Arboroasa” din Cernăuți, 1875–1877*, Câmpulung Moldovenesc, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, 2008, 132 p. sunt „studii secvențiale de mare acribie documentară”, „exemplare sub unghi documentar, ca și sub latura analizei de text sau de context”, cu interes special pentru „așezămintele modernizării, figurile resurecției colective, curente de cultură cu sens militant, regenerativ” (acad. Alexandru Zub) din epoca modernă.

Continuând aceste preocupări, istoricul bucovinean Anghel Popa publică în acest an un studiu nou, *Un tren întârziat*, închinat memoriei protopopului Iuliu Ciorceriu, pe care îl așează sub un motto extras din scrierile lui I. C. Miculescu-Prăjescu: „Și în lucrările mărunte licărește jarul vieții de odinioară [...] din care poate apărea «vedenia» acelei lumi și, o dată cu ea, înțelegerea corectă și aprecierea justă a momentelor politice, sociale și economice consecutive ale istoriei noastre”. Motivația intimă a lucrării o găsim într-o admirabilă confesiune: „Pentru descendenți, strămoșii sunt firul de sânge ce face legătura, prin veacuri, între generații. Numele lor – mărturisirea în intimitatea familiei Octavian Goga, în preajma sfârșitului său prematur și enigmatic – este «sfânt, nu se înstrăinează, el se transmite doar prin sângele înnobilit de succedarea atâtor și atâtor generații de durere și de suferință, de simțiri tainice, care nu-i pot fi atribuite, niciodată, unui străin de neam, căci

sângele strămoșesc dă forță numelui de familie, făcându-l magic, predestinându-i pe urmași; numele înseamnă rădăcinile, strămoșii, iar aceștia nu se înstrăinează».

Mă consider un privilegiat al destinului, având o ascendență dintre cele mai frumoase, ce reunește în timp două ramuri ale aceleiași tulpini românești. Pe linie paternă, strămoșii mei au rădăcinile într-o comunitate aromânească, Votonosi, din Munții Pindului, iar cei materni într-un sat bistrițean, Sântioana, din Transilvania. O simbioză mai fericită nu se putea. Două ținuturi în care românismul a trecut prin grele încercări în lupta pentru apărarea limbii, credinței și a tradițiilor. Oamenii născuți în acele locuri sunt din granit, precum Peristeriul Pindului și Detunata Apusenilor. Istoria lor este aceea a demnității și a sacrificiului, ea mi-a însoțit copilăria ca o poveste și mi-a format conștiința apartenenței mele la neamul românesc.

Strămoșii mei, picurari [păștori] și preoți, au avut o existență deosebit de interesantă, uneori dramatică. Unii dintre ei s-au implicat în evenimente ce au avut rezonanță în istoria țării. Din aceste motive, am dorit ca numele lor să nu fie acoperit de colbul uitării. Fără astfel de oameni, îndrăznesc să afirm, istoria națională nu ar fi completă și ar fi mult mai săracă. Dintre multele lor «povești» este și cea de față, ea aparține ascendenților mei din ramura transilvăneană. Am purtat-o cu mine prea mulți ani. Astăzi, sunt la o vârstă când trebuie povestită, având ferma convingere că nu greșesc încredințând-o tiparului și lectorului” (p. 9–10).

Partea pe propriu-zisă a lucrării se intitulează *Drumul de fier dintre Bucovina și Transilvania*, p. 11–37 și cuprinde patru „capitole”, marcate doar grafic și precedate de un excurs istoric succint referitor la apariția căilor ferate în Europa și realizarea rețelei feroviare din Imperiul Austriac.

Câteva observații ale cercetătorului, referitoare la Bucovina, trebuie reținute: „În ce privește Bucovina românească, ca parte integrantă a Imperiului Austriac, ea a fost inclusă în rețeaua de căi ferate austriece mult mai târziu [prima linie ferată din Monarhie este construită în perioada 1827–1832, între localitățile Linz și Budweis, urmată de linia Kaiser Ferdinands Nord-Bahn, 1836–1847, linie extinsă, în 1848, pentru a face legătura cu Hamburg, centrul economic al Prusiei și de linia sudică, făcând legătura cu porturile de la Marea Adriatică, 1841–1846] în comparație cu celelalte teritorii românești aflate sub Coroana Habsburgică, Transilvania și Banatul. Primul pas a fost realizat în 1866, când capitala Ducatului Bucovina, Cernăuți, a fost înglobată rețelei de cale ferată ce lega teritoriile poloneze ale imperiului cu această provincie, prin darea în folosință a liniei ferate Lemberg–Stanislaw–Kolomeya–Nepolocăuți–Dubăuți–Lujeni–Mămăiești–Lențești–Zuczka–Cemăuți, cu o lungime de 241 de kilometri [inaugurarea acesteia are loc la 1 septembrie 1866]. [...] După 1867, sub regimul politic al dualismului austro-ungar, austrieccii au extins rețeaua de căi ferate din Bucovina, până în preajma Primului Război Mondial. Mai mult, au fost receptivi chiar la o colaborare, în acest domeniu, cu Vechiul Regat al României. Subliniem un aspect deosebit de important: dacă rețelele de căi ferate au fost extinse în toate teritoriile românești de sub Coroana Habsburgică, realitate incontestabilă, legătura, prin intermediul unui drum de fier, între românii din Bucovina cu cei din Transilvania și Maramureș, nu a fost realizată. [...] Trebuie să luăm în considerare faptul că, sub stăpânirea austriacă, în Transilvania a fost creată o rețea de căi ferate având, cu precădere, un caracter strategic decât unul economic, care, sub regimul politic dualist, a fost continuată, dar fără a se realiza o legătură între ținuturile românești ale imperiului. Cauza? Opoziția constantă a factorilor de conducere maghiari, ce doreau o izolare a românilor și pe această cale. Să adăugăm acestor cauze prioritare faptul că traseul dintre Transilvania și Bucovina trecea printr-o zonă geografică deosebit de accidentată, care necesita investiții financiare mari și o forță de muncă similară” (p. 14–14).

Pentru cititorul contemporan și, deopotrivă, pentru plăcerea comparației, amintim aici că cea dintâi linie ferată din Banat intră în exploatare în 1854, pentru transportul de marfă și în 1856 pentru transportul de călători, pe traseul Oravița–Baziaș, în lungime de 62,5 km, la doar 31 de ani de la construirea primei linii de cale ferată din lume, în Anglia (linie inaugurată la 27 septembrie 1825). La 4 octombrie 1860, intră în exploatare linia ferată Costanța Port–Cernavodă. În Transilvania, la 22 decembrie 1868, este deschisă linia ferată Arad–Alba Iulia, având o lungime de 211 km. În Principatele Unite, la 19/31 octombrie 1869, se inaugurează linia ferată Giurgiu–București Filaret, iar la 3/15 decembrie 1869 linia ferată Burdujeni–Roman, cu o lungime de 102,5 km.

Anghel Popa nu își propune în acest studiu să realizeze „un istoric al căilor ferate din Bucovina”, ci doar „să evidențieze câteva momente inedite din istoria drumului de fier ce a legat
<http://cimec.ro/> / <http://institutulbucovina.ro>

Bucovina de Transilvania” (p. 13). Fiind interesat doar de construirea liniei ferate Ilva Mică–Vatra Dornei (10 iulie 1934–1 aprilie 1938), autorul cercetează și valorifică materiale din presa vremii, necercetate până acum (cronici, cuvântări), completând astfel istoricul acestei căi ferate (vezi P. Teodorescu, *Monografia liniei Ilva Mică–Vatra Dornei*, vol. I–III, București-Filaret, Imprimeria Căilor Ferate Române, 1939), dar și unele „momente necunoscute, având ca sursă de informare documente de familie inedite – scurte însemnări, acte și fotografii – care sunt în măsură, după 73 de ani, să întregască evenimentul” (p. 25). Munca asiduă de pe acest șantier („un imens volum de muncă, desfășurată în condiții vitrege”, prin care se realiza „una din cele mai grele lucrări feroviare din țara noastră, dar și una din cele mai frumoase linii”), în cadrul căruia rolul principal l-a avut o unitate militară de genști, ceremoniile diverse, vizitele și inspecțiile unor miniștri, vizita regală de la inaugurarea lucrărilor, cuvântările festive, oficialitățile locale și centrale animă discursul istoriografic, care exploatează totodată contextul epocii și îl conduce pe cititorul contemporan spre semnificații mai largi ale evenimentului istoric: „Darea în circulație a căii ferate Ilva Mică–Vatra Dornei este sărbătoarea muncii pricepute și tăcute a inginerilor români. Această muncă are dreptul la toată admirația noastră, când constatăm rezultatele ei și vedem operele folositoare cu care înzestreză țara. Lucrarea care se inaugurează azi este pildă vie a rezultatelor minunate la care se poate ajunge prin strângerea laolaltă a celor două puteri: puterea minții și a brațelor” (Mihail Ghelmegeanu, 1938).

Din galeria de personaje ce participă la acest proiect istoric se distinge figura protopopului Ilvei Mari, Iuliu Ciorceriu (1871–1940), al cărui destin este marcat și de acest eveniment. Format la Blaj, în spiritul modelului confesional și național-cultural militant creat de Școala Ardeleană, participant, ca delegat al Ilvelor, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, distins cu Ordinul Național „Coroana României” în grad de Cavaler, căsătorit cu Aurelia Drăguș (1880–1939), originară din satul bistrițean Sântioana, destinul vrednicului protopop român Iuliu Ciorceriu este strivit în ziua de 1 decembrie 1940 (!), sub ocupația horthystă, de către un grup de „sanitari” locali, toți unguri, venit să vaccineze împotriva epidemiei de holeră persoanele în vârstă. „În sat nu a mai fost vaccinată nici o persoană – notează istoricul –, deoarece nu a existat epidemie de holeră. [...] Aceasta a fost «plata» pentru prezența sa la Alba Iulia în 1918 și pentru implicarea în activitățile național-culturale ale comunității în care a păstrorit o viață. Era o moarte «frumoasă», în comparație cu morțile violente, pline de sadism și barbarie asiatică, la care au fost supuși confracții săi, protopopul Aurel Munteanu din Huedin, jud. Cluj, sau preotul Traian Costea din Treznea, jud. Sălaj, pentru a nu menționa decât două cazuri din zecile de fruntași români transilvăneni care au urcat Dealul Golgotei Românești” (p. 36, 37).

Studiul *Un tren întârziat* mai cuprinde *Note*, p. 38–40, o *Listă a ilustrațiilor* și un mic album reunind 11 reproduceri după splendide fotografii de epocă și câteva facsimile.

Lucrarea profesorului bucovinean Anghel Popa se bucură de o realizare grafică deosebită și de un tipar îngrijit, datorate amândouă Firmei „Terradesign” din Gura Humorului. Într-o perioadă de resurecție a constrângerilor de tot felul și de orientare a cercetării predominant spre teme spectaculoase, impuse de o piață funcțională și nefirească, insidios controlată politic, dintr-o nedemolită nevoie de imagine și înregimentare, lucrarea pe care o publică în acest an profesorul Anghel Popa reprezintă, poate mai mult decât celelalte, nu doar un model de cercetare, mai ales pentru tineri (aceștia, pe zi ce trece, cu tot mai puțină dragoste și dăruire entuziastă pentru lucrul bine făcut și idealuri înalte), dar și un posibil exemplu de valorificare a cercetării științifice proprii.

Vasile I. Schipor

Mircea Mihale, *Slătioara Bucovineană. Oameni și locuri*, Suceava, Editura Lidana, 2009, 220 p.

Slătioara Bucovinei, așezare al cărei nume are iz de alint, situată sub poalele Rarăului și în umbra secolului codru cu același nume, își are începuturile cu peste două secole și jumătate în urmă, când unul dintre topografii armatei austriece, care pregătea trecerea unui vast teritoriu din trupul

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

Moldovei – nordul acesteia, care se va numi ulterior Bucovina – sub stăpânirea Mariei Tereza, și care nu știa limba română, a întreat tâlmaciul ce loc este acela unde se află cele cinci-șase case. Tâlmaciul a răspuns că acolo sălășluiesc *Măzărenii* și, astfel, austriacul avea să consemneze pe hartă, evident, în mod eronat, satul *Mazareni*, în loc de Slătioara (*Harta Büschel*, 1773–1775).

Măzăreștii sunt atestați încă din 1650, când, din dispoziția lui Vasile Lupu trebuiau „luați de grumazi cu toate bucatele lor” și mutați din Câmpulung și „dați pe mâna călugărilor și mutați pe moșia Ștulbicani” (azi, Stulpicani), iar în caz că aceștia refuză să li se „răspască casele și să-i scoată de pe locul sfintei mănăstiri” a Voronețului.

Asupra acestui minunat colț al bazinului Suha Bucovineană, pe care se află Valea Slătioarei, cu vestitele ei izvoare de slatină, s-a plecat cu multă pasiune unul dintre fiii satului: Mircea Mihale, care a reușit să ofere spre lectură localnicilor și, nu numai, o consistentă lucrare monografică intitulată *Slătioara Bucovineană. Oameni și locuri*, Suceava, Editura Lidana, 2009, 220 pagini.

Ca orice operă de gen care se respectă, lucrarea tratează în prima parte probleme ale cadrului natural, punând în evidență, altfel nici nu s-ar fi putut, vestitul Codru Secular Slătioara, „sanctuar al naturii nemodificate”, cum îl numea Traian Ștefureac, iar în *Repere istorice* jalonează dănuirea în timp a așezării, indisolubil legată de cea a întregului bazin Suha Bucovineană, fost cândva Moșia Ștulbicani pe care voievodul Ștefan cel Mare și Sfânt o cumpăra cu 160 de zloți tătărești de la Șandru Gardu și vârul lui, Șușman, și de la urmașii lui Coste Măzărăescu, spre o face danie Mănăstirii Voroneț, în 17 august 1488.

Toate avaturile satului și ale locuitorilor lui de până în vremurile noastre sunt surprinse succint în paginile cărții, autorul subliniind contribuția satului la jertfa neamului în cele două războaie mondiale, indicând în cifre și nume pe cei căzuți, invalizi și orfani.

În capitolul alocat *Economiei satului* sunt abordate probleme legate de îndeletnicirile tradiționale, de reținut fiind modul de constituire a stânei și mai ales măsura laptelui. Pagini separate sunt alocate administrației comunei, de la începuturile cunoscute și până la reforma din 1968, când Slătioara a devenit sat component al comunei Stulpicani.

În capitolul dedicat *Populației* este pus în evidență caracterul pur românesc al locuitorilor satului, cele câteva familii de germani, care au locuit aici o perioadă de timp nu au reușit să influențeze în niciun mod componența etnică a așezării. Autorul subliniază și faptul că satul a fost ocilit de colonizarea huțulă și ruteană, așa cum avea să se întâmple în satul vecin, Gemenea.

Aspecte etnografice legate de locuință, port ori obiceiurile tradiționale (cele legate de ciclul familial și de sărbătorile de peste an), cărora li se adaugă unele texte folclorice, dau consistență lucrării.

Problemele legate de biserică și școală sunt tratate în mod exhaustiv în capitole separate, un important segment al lucrării fiind alocat fiilor satului (începând cu vestitul Vartolomei Măzăreanu, arhimandritul care a devenit membru al Academiei Teologice de la Kiev), care au devenit mândria localnicilor prin faptul că, terminând școli de diferite nivele, au sporit prestigiul satului.

Pagini speciale sunt alocate, în finalul lucrării, Codrului Secular, emblema satului Slătioara și Rezervației Floristice Todirescu, în care este abordat istoricul acestor rezervații naturale de o deosebită importanță pentru cercetările naturaliștilor.

Lista informatorilor utilizați și sursele bibliografice, care sunt variate și numeroase, dau o notă de acribie cercetării realizate, iar *Glosarul* final cuprinde o serie de regionalisme care merită atenție: *bereznic, ciurgău, halău, fânar, ierhă, jechilă, propinație etc.*

O realizare cu totul deosebită a autorului o constituie iconografia cărții, care însumează un număr mare de foarte interesante documente fotografice. Imagini, mai noi sau mai vechi, asupra satului, a tipurilor de case, a portului popular, unele surprind aspecte ale ocupațiilor etc., se găsesc răsfricate în paginile cărții, dar și într-un compartiment separat, în finalul volumului, intitulat *Slătioara și oamenii săi în imagini*. De reținut că lucrarea este ilustrată și cu desene semnate de Ion Maftci.

Volumul închinat satului Slătioara constituie o reușită a genului, autorului putându-i-se adresa, fără reținere, cunoscutele cuvinte ale lui Tudor Arghezi: „Carte frumoasă, cinste cui te-a scris!”

Vasile Pasailă, *Straja. Vatră de istorie bucovineană din Valea Sucevei*, [București], Editura Feed Back, Eurodidactica, 2009, 432 p.

La peste un secol de la apariția monografiei *Comuna Straja și locuitorii ei. Studiu istoric, topografic și folcloric*, Cernăuți, Pardini, 1897, 112 p., a preotului-paroh al comunei Straja, Dimitrie Dan, prin truda profesorului dr. Vasile Pasailă, fiu al localității, vede lumina tiparului a doua monografie a acestei așezări bucovinene. Este, așa cum se spune în *Prefața autorului*, „o formă sintetică a monografiei, urmând ca în viitorul apropiat să finalizeze forma extinsă, unde să fie cuprinse, la anexe, antologii cu tradiții, obiceiuri, creații artistice, imagini, documente etc.” Lansarea monografiei a avut loc în 25 octombrie 2009, la Straja, în cadrul manifestărilor prilejuite de „Întâlnirea fiilor satului”.

În *Cuvânt înainte*, acad. Ștefan Ștefănescu apreciază laudativ pasiunea și iubirea autorului pentru locurile natale, bogata documentare bibliografică, din care a rezultat „cea mai completă lucrare de până acum”.

Monografia este structurată în 10 capitole, fiecare cu subcapitole și cu note bibliografice la sfârșit. Cap. I – *Cadrul natural* (p. 17–46) prezintă elementele cadrului geografic – relief, hidrografie, climă, floră, faună, resursele solului și subsolului etc. –, elemente care au influențat benefic evoluția comunei Straja. Tot aici sunt prezentate și toponimele formelor de relief, apelor, pădurilor, părților satului, căilor de acces etc.

Reperere istorice sunt prezentate în Cap. II – *Începuturile comunei Straja. Numele așezării, atestarea documentară și trecerea sub stăpânirea habsburgică. Strajenii și marile evenimente istorice din secolele XIX–XX* (p. 47–64). Autorul, profesor de istorie, face aici o prezentare a evoluției și dezvoltării satelor din Valea Sucevei, unde locuirea umană este foarte veche. Satul de pe malul stâng al Sucevei, Straja, cu atestare documentară la 1750 dar cu existență dinainte de Ștefan cel Mare, s-a constituit pe brâniștea Mănăstirii Putna, format inițial din „străjeri” – de aici și numele satului – care aveau misiunea de a păzi drumul spre Polonia, pe valea Sucevei, dar și domeniul mănăstiresc al Mănăstirii Putna.

În cel de al treilea capitol al monografiei – *Viața economică a comunei Straja din vechime și până astăzi. Perspective ale viitorului* (p. 65–84) – sunt prezentate vechile ocupații ale locuitorilor (creșterea animalelor, păstoritul, cultura pământului), transformările din agricultura bucovineană sub administrație austriacă, împrumipărtărea prin Legea agrară din 1919, colectivizarea – datorită condițiilor specifice de relief, zona montană a Bucovinei nu a putut fi colectivizată, Straja fiind prima comună, ca așezare, de pe valea Sucevei necolektivizată. Pădurea, „principala bogăție a strajenilor”, și activitățile legate de exploatarea comercială a acesteia, au constituit surse de venituri ale strajenilor, foarte mulți fiind angajați în industria forestieră, la fabricile din Falcău, Brodina și Straja. O „industrie incipientă”, în care au fost antrenați și locuitorii ai comunei, s-a dezvoltat în Straja în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: exploatarea calcarului pentru producerea varului și cimentului în fabrica germanului Franz Morbitzer, ferăstraie de scânduri, mori de măcinat etc. Sunt prezentate, în continuare, activitățile comerciale, infrastructura economico-socială a comunei, nivelul de trai.

Evoluția populației satului și apoi a comunei Straja este prezentată în cap. IV – *Populația comunei Straja. Originea și evoluția sa istorică. Felul de a fi al strajenilor. Aspecte ale graiului local* (p. 85–101). Locuitorii comunei au trei proveniențe principale: a) vechii locuitori, urmași ai străjerilor, azi în cea mai mare parte dispăruți (familiile *Buzan, Hasna, Coajă*); b) familii de proveniență transilvăneană (familiile *Cotos, Cârciu, Șoflău, Chira, Juravle* – aceasta din urmă cea mai numeroasă din comună); c) familii venite din Moldova (*Popescu, Coca, Pasailă*) (p. 86–87). În sat au mai fost și familii aparținând altor naționalități: evrei, germani, polonezi, ucraineni, țigani. De-a lungul timpului, Straja a rămas o așezare curat românească, dovadă fiind numele de familie de esență românească existente în localitate (p. 88–89). Pentru a evidenția felul de a fi al strajenilor, autorul redă (p. 92) două aprecieri despre oamenii din Straja, a lui Dimitrie Dan („Atât bărbații, cât și femeile române sunt de-o statură înaltă, bine făcuți și vânjoși. Expresiunea fețelor, cari te captivă, este plină de blândețe”) și a lui N. Iorga („Chipuri mândre cu ochii negri adânci, cu plete revărsate pe umeri,

spătoși, cu umbletul încet și sigur. Oameni, nu glumă! Bătrânii sunt foarte vrednici de vârsta lor; par niște senatori de sat.”). Aprecierile înaintașilor sunt completate de autor: „În general, strajenii sunt blânzi, ascultători și supuși, cu bună-cuviință, respectă autoritățile, dar își iubesc libertatea și demnitatea, pentru care sunt în stare să pună mâna pe armă. Strajanul este și critic, ironic, fapt ce se poate observa în folclorul satului, în obiceiuri și tradiții. Strajenii respectă preotul și învățătorul, pe reprezentanții autorităților locale și centrale [...]. Loialitatea și buna credință sunt alte însușiri, alături de ospitalitatea mult lăudată a moldovenilor. Strajenii sunt înțelepți și în credință față de Dumnezeu, toleranți cu oamenii de altă religie [...]” (p. 93). Graiul strajenilor, graiul moldovenesc al limbii române, are anumite particularități locale care îl disting de graiurile din localitățile învecinate. Sunt prezentate, în acest sens, exemple din lexicul utilizat în toponimie și onomastică (porecle, supranume) și exemple de germanisme pătrunse în graiul popular din Straja.

Un spațiu consistent este acordat instituțiilor social-culturale în cap. V – *Viața social-culturală a comunei Straja – repere istorice. Instituțiile locale și rostul lor în evoluția așezării de la poalele Obcinei Mari* (p. 102–150). În viața strajenilor, instituțiile social-culturale, între care se detașează *Biserica* și *Școala*, au jucat și joacă un rol important. Prima școală din Straja s-a înființat în 1860, ca școală trivială (primară), cu o singură clasă, în care se învățau cunoștințe elementare de scris, citit și socotit. A urmat Școala Națională (1862) care funcționa într-un local propriu și Școala publică (1869) condusă de Consiliul școlar comunal. În anul școlar 1907/1908 s-a constituit în Straja *Școala primară de stat pentru băieți* și *Școala primară de stat pentru fete*, ambele cu aceeași conducere și cu un număr crescut de cadre didactice.

A doua instituție fundamentală a unui popor, a unei comunități umane, este prezentată în subcapitolul *Biserica – pilon de nădejde al vieții spirituale, culturale și sociale a comunei Straja* (p. 125–135). Parohul era obligat să îndeplinească obligațiile de stare civilă – să țină la zi *condica născuților*, *condica cununăților*, *condica morților* și *conscripția* –, să facă anual recensământul copiilor buni de școală și a tinerilor recrutabili ș.a. Toate aceste documente – *registrele stării civile*, introduse în Straja, în 1802, de preotul Ștefan Tarnoviețchi – oferă foarte multe informații despre diverse aspecte ale vieții din toate domeniile: economic, social, cultural, spiritual etc., informații utile pentru cercetarea istorică. Sunt oferite, în continuare, informații despre preoții care au slujit în Straja, despre evenimentele care au avut loc în istoria Bisericii din localitate.

De-a lungul timpului au apărut și funcționat și alte instituții social-culturale care au avut și au rol în promovarea culturii, educației civice, obiceiurilor, tradițiilor, folclorului: Biblioteca Publică Comunală (1896), Societatea Culturală „Paza”, Casa Națională (1924), Căminul Cultural „Dimitrie Onciul” (1935), Ansamblul de cântece și dansuri „Strajancuța” (1995).

În cap. VI – *Personalități ale comunei Straja. Activitatea lor culturală, științifică și socială* (p. 151–182), sunt evocate figurile luminoase ale unor dascăli și oameni de cultură, născuți sau care și-au desfășurat activitatea aici și care au avut un rol însemnat în punerea în valoare a vestigiilor istorice, în cultivarea tradițiilor, în descoperirea și sprjinirea talentelor.

Sunt prezentați aici: savantul Dimitrie Onciul (1856–1923), istoric, profesor la Universitatea din București, director general al Arhivelor Statului, președinte al Academiei Române; preotu' dr. Ilie Pasailă (1882–1945), cu o activitate deosebită pe linie bisericească, socială și culturală, apărător al intereselor sătenilor; Nicolae Cotos (1883–1959), teolog și profesor universitar la Cernăuți; George (Georges) Cotos, pictorul de mare recunoaștere internațională; familia Cantemir – o familie de dascăli dedicată Școlii din Straja; preotul-paroh Dimitrie Dan (1857–1927), autorul primei monografii a comunei Straja, membru corespondent al Academiei Române; alți slujitori ai culturii, științei, educației și Bisericii.

Oameni mândri și liberi, proprietari pe pământul și pe casa lor, strajenii au știut să se „bată” pentru drepturile lor firești și nu au ezitat să se implice în lupta pentru apărarea valorilor fundamentale ale omului, atunci când acestea au fost încălcate. Cap. VII – *Dorința de libertate a oamenilor din Straja. Momente din trecut și de astăzi. Mișcarea de rezistență antisovietică și anticomunistă a strajenilor* (p. 183–197), prezintă, în pagini bine documentate, participarea strajenilor la apărarea Bucovinei în Primul Război Mondial, înființarea „Batalionului Fix Regional Bucovina”, în cadrul căruia cei mai mulți combatanți erau din Straja, mulți dintre ei prinși și deportați în URSS, cazul partizanului Cozma Patraucean, intrat în istoria Mișcării de partizani din Bucovina.

Elemente de etnografie și folclor se regăsesc în cap. VIII – *Straja de altădată. Elemente de etnografie: gospodăria, ocupațiile și uneltele tradiționale. Portul strajanesc* (p. 199–229) și cap. IX – *Spiritualitatea. Obiceiuri, tradiții și creații artistice populare din comuna Straja* (p. 230–281). Sunt prezentate aici, în subcapitole: gospodăria țărănească tradițională, arhitectura, decorul, tipul locuințelor, spațiile funcționale suplimentare, interiorul camerelor de locuit; ocupațiile tradiționale de bază (munca la câmp, creșterea animalelor, lucrul la pădure) și secundare (culesul din natură, albinăritul, pescuitul, vânătoarea, meșteșugurile); uneltele gospodărești (carul, sania și plugul – uneltele gospodarului, furca de tors, fusul, stativele de țesut etc. – uneltele gospodinei); portul strajanesc, caracterizat prin echilibru, simplitate și conservatorism, al femeilor, al bărbaților și al copiilor; obiceiuri familiale (nașterea, nunta și înmormântarea), obiceiuri calendaristice, religioase și laice (obiceiuri și sărbători de iarnă, de primăvară, obiceiuri ale verii, obiceiuri de toamnă), alte obiceiuri, tradiții și credințe (legate de starea de sănătate a oamenilor, a sănătății animalelor din curtea omului). Capitolul IX se încheie cu pagini dedicate talentului oamenilor din Straja „de a crea folclor și a reda creațiile folclorice” în graiul pitoresc, de o frumusețe aparte.

Pagini captivante sunt cele cuprinse în cap. X – *Straja faptului divers. Oameni și întâmplări – de la lume adunate și lăsate urmașilor spre aducere aminte* (p. 282–298), în care sunt redată câteva întâmplări, mai vesele sau mai triste, crâmpie din viața comunității transmise de tradiția orală.

La *Anexe* (p. 309–432) sunt prezentate liste cu *Strajenii căzuți pe fronturile celor două războaie mondiale, Arhieriei Bucovinei (1781–1945), Preoții bisericii din Straja, Directorii școlii din Straja, Președinții (guvernatorii) Ducatului Bucovina (între anii 1849 și 1918), Șefii statelor în care comuna Straja a fost cuprinsă, de la atestare (1750) până astăzi*, participarea Ansamblului Artistic de Cântece și Dansuri Populare „Strajancuța” la festivaluri, concursuri și emisiuni televizate. Tot aici, peste 100 de pagini cu fotografii de epocă sau recente, care completează și ilustrează conținutul capitolelor monografiei.

Realizată pe baza unei foarte bogate documentări – lucrări tipărite, izvoare scrise primare, fonduri de documente nepublicate, relatări ale sătenilor mai în vârstă despre diverse aspecte ale vieții cotidiene –, cu date, informații și analize aduse la nivelul anilor 2007–2009, monografia întocmită „cu sufletul, cu inima, cu gândul la satul meu, la strajenii mei, la strămoșii, moșii și părinții mei” de Vasile Pasailă este cea mai completă lucrare de până acum dedicată comunei Straja, una dintre cele mai frumoase și mai bogate, prin vestigiile istorice, localități bucovinene.

Ovidiu Bătă

BUKOVINA SOCIETY HISTORY

The origins of the Bukovina Society of the Americas in Ellis, Kansas began over the course of several days, September 26–29, 1988, when three people interested in the heritage of the ethnic German people from Bukovina, Austria met for the first time. Paul Polansky, whose Schneller grandfather was among the colony of Bukovina Germans who settled in Yuma County, Colorado, had collected information about his ancestors and knew of Schnellers in Kansas. He was interested in meeting descendants of the Bukovina Germans of the Ellis area. Irmgard Hein Ellingson invited Polansky, an Iowa native, to travel to Ellis from his home in Spain. She planned the event so well there was even a choir who greeted him by singing *Amigos de Christos* (We're Friends of the Lord). It was the first assembly of the Bukovina Germans of the Ellis area since emigration over a hundred years ago and most had only limited oral history of their heritage. Polansky found the Bukovina ancestry of Oren Windholz in a family tree filed with the American Historical Society of Germans from Russia and was also writing to him at the time. From a very brief news article, a large crowd greeted Paul at the St. Mary's School Auditorium where they were fascinated to see slides of his travels to Bukovina, a risky adventure during the Communist era. After his presentation, many people were able to view their family tree on his laptop containing thousands of Bukovina German names. The desire to accommodate the many people who wanted more information brought about a follow up session the next day where they lined up for hours to see the wonders of his computer.

While a Bukovina organization had been around for 40 years in Germany (*Landsmannschaft der Buchenlanddeutschen*), very little was known of our heritage in the New World. The Ellingson book on the Swabian Lutherans of Kansas and several publications by Dr. Sophie Welisch were the only resources printed in the English language. Polansky, Ellingson and the Windholzes agreed to attend the *Landsmannschaft* 40th annual meeting in Augsburg. At this convention were hundreds of descendants of Bukovina Germans who had stayed behind in Bukovina and during the Second World War were relocated to German lands. They were in awe of seeing us, many their distant cousins and constantly asked about their families in America. Not comprehending the vast geography here versus Germany, some asked us if they knew their families in Canada. One group of Bukovina Germans living around Simbach/Inn belonged to a local club of those whose ancestry was Bohemian German. Some 10 years later as they disbanded due to an aging population, they chose to give their banner, featuring the Bukovina emblem, to the Bukovina Society where it is displayed.

After the exhilarating days of sharing Bukovina matters, Polansky encouraged Ellingson and Windholz to consider establishment of a Bukovina German organization in Ellis. Plans were also made by the three to conduct a heritage festival the following year after their return from Augsburg. On the morning of December 10th of 1988, Ellingson and Windholz met to outline an agenda and plans for an association and formed an organizing committee of Bernie Zervas, Darrell Seibel, Joe Erbert and Ernie Honas who met in the afternoon to finalize plans. INSERT ORG COMMITTEE PHOTO and one other photo to be submitted) an announcement in the newspapers brought another large crowd to a public meeting where by-laws were adopted for the new association designated the Bukovina Society of the Americas. The organizing committee was expanded into a board of directors with added members Dr. Sophie Welisch, Paul Polansky, Bob Schoenthaler and Raymond Haneke. The new board elected as officers, Oren Windholz, President, Darrell Seibel, Vice President, Joe Erbert, Secretary and Bernie Zervas, Treasurer.

In March of 1989 the Bukovina Society association met to adopt By-laws and finalize plans for the heritage festival conducted July 19-22. From Wednesday evening through Saturday, the Ellis High School Auditorium was filled with Bukovinians enjoying presentations of their culture, language and music. Greetings were brought to Ellis by Irma Bornemann, Stuttgart, Germany on behalf of similar German organizations. On Saturday an ecumenical service was conducted with prayers and songs in German. The final evening featured a German dinner and grand march honoring the 25th wedding anniversary of Reinhold and Margaret Boschowitzki. Music and dancing was a part of each day's activities. The festival was intended to be a one time celebration, but the tremendous attendance and requests for more conventions led the board to schedule a festival in 1990 and annually thereafter through 1998. Since that time, festivals have been scheduled every three years with September of 2008 being a celebration of the 20th anniversary of the Society. The Society is thankful for the long list of prominent speakers and presenters, a number from foreign lands, who have traveled at their own expense to provide quality programs. The ties that were first formed by Irma Bornemann have been taken up by Michael Augustin of Stuttgart who is a frequent visitor to Ellis and has traveled widely in his personal Bukovina interest and those of the Society.

The Society has sponsored or participated in Bukovina related conventions beyond the Ellis headquarters. Van and Mary Massier hosted Society members in Waco, Texas, for a conference with German interest groups. Two conventions were conducted in Regina, Canada through the efforts of Laura Hanowski and Irmgard Ellingson, one with the Federation of Eastern European Societies. The descendants of a colony of Bukovina Germans in Brazil have an organization formed and led by Prof. Ayrton Gonçalves Celestino. Their annual meeting is called the Haluschkifest. A group representing the Society joined in one of the festivals in Rio Negro/Mafra and met cousins of descendants of the Bohemian German from Bukovina who settled in Ellis. The Society joined with the Sunflower Chapter of the American Historical Society of Germans from Russia to present a German Christmas Customs special at the headquarters. Paul and Dorothy Massier and Irmgard Ellingson represented the Society at a celebration of Bukovina Germans in Oregon. In September of 1996, 28 Society members from Canada and the States participated in a tour of the former Bukovina homeland sponsored by the Bukovina Institute of Augsburg. Prof. Kurt Rein organized the tour which was led by Dr. Ortried Kotzian, both visitors and participants in Society conventions in Ellis.

The Bukovina association became a Kansas non profit corporation in October of 1994 and gained IRS designation on September 11th of 1997 as a 501 (c) (3) tax exempt non profit, making charitable donations to the Society tax deductible. A corporate board is elected by the membership to conduct the business of the Society and to reflect the broad representation of the Society, an advisory International Board was established.

The emblem of the Bukovina Society and other Bukovina organizations worldwide is the coat of arms of our ancestral homeland. Awarded in 1862 by Emperor Francis Joseph I to the crown land of Bukovina, it depicts and aurochs, and extinct wild European ox, presumably the ancestor of today's cattle. During the Bukovina tour of 1996, it was learned that an effort is being made to breed back stock to resemble the original aurochs.

Founding President Oren Windholz began a bulletin which became the *Newsletter* of the Bukovina Society and is now published quarterly in its 19th year. Dr. Sophie Welisch is the editor of this and numerous other publications. The *Newsletter* is available in print and electronic format to members. The Society has published seven books and cooperates with other authors in the marketing of 15 books of Bukovina interest and has numerous memorabilia available with the imprint of the coat of arms. The University of Kansas and three universities, among other institutions, have sent many scholars and students to Ellis to work with the Society in recording our history and German dialects.

Society charter member Larry Jensen of Ithaca, New York, was an early expert on what was then known as the World Wide Web and brought this and his many other talents to the Society. He created a Bukovina website in 1996 on his own account which brought about greater awareness, visibility and membership gains. He continued this pioneering effort on his own until the Society took over the role in the spring of 2002. Werner Zoglauer and Rebecca Hageman developed a new Internet website at www.bukovinasociety.org to replace the Society's original web pages. With the goal of becoming

the premier Internet location for information about the Bukovina Germans, the new website was then a very ambitious undertaking. On May 1, 2002, the website went public with 61 pages, including our Bukovina Society Store page where visitors can buy Bukovina related books and souvenir items. Since then the website has grown to over 300 pages plus a „members only” genealogy section. Today, an average of 1,500 to 1,700 visitors per day are attracted to our website. Although most of the articles are in written in English, the website also contains many articles in the German language and some in Portuguese. Thousands of hours have been spent by our volunteers and content contributors to build and maintain the website for our members and visitors. We have been very fortunate to have scholars and authors from the United States, Germany and Brazil, who have played an active role in providing the website with rich content about the history and culture of our Bukovina ancestors.

Among those who actively support the website publishing, genealogy and correspondence activities, we recognize and thank our fellow Bukovina Society associates from the USA: Rebecca Hageman, Inngard Hein Ellingson, Steve Parke, Doug Reckmann, Dr. Sophie Welisch, Oren Windholz and Werner Zoglauer; from Germany, Michael Augustin, Renate Geschwentner and Gertrud Siewi; and from Brazil, Dr. Ayrton Celestino. In addition, we also recognize the fine work performed by our volunteers in the Kansas headquarters who provide support for the website Store, Marcy McClelland.

A private section of our website remains the most popular of our membership services and has attracted over 700 visitors to join the Bukovina Society in the past 4 years. Our database now contains the names of over 291,000 Bukovina ancestors and their descendants to the present time. This large database is actually the sum collection of databases contributed by several of our active members and therefore does contain some duplicates.

Our members who have joined the Bukovina Society to research our databases live in over 25 countries and almost all have mentioned their ancestral ties to the former and very small Bukovina, once the easternmost crown land of the former Austrian Empire. We are very proud that our members have chosen the Bukovina Society website as the place to meet and as the place where they can learn more about the history and customs about their ancestors. Later this year the Society will be upgrading the software in our genealogy section to add more advanced search and report capabilities.

Bev Muntain, Sask. Canada, created and maintains a mailing list of persons whose email questions and comments are shared by hundreds of members. Genealogy beginners and veterans alike gain daily from this free service. To join or get more information, the location is www.Bukovina-gen@yahoo.com.

Bukovina was a multicultural country of which the Bukovina Germans were a minority. The main focus of the Society, its website and publications is the ethnic Germans and it was established by them for this purpose. The Society recognizes the rich history of the other minorities who shared this great land. Some of these Bukovinians are also members of the Society and we incorporate input from them into our functions. At a reunion of my class from St. Joseph's Military Academy in Hays, I passed out a collection of the newspaper accounts of travel to Bukovina. One classmate immediately recognized Bukovina and said „That's where my grandfather came from”. He is of Polish descent and went on to tour Bukovina with his wife and they both submitted travel articles to the *Newsletter*.

The Bukovina Society headquarters and museum are located in the former First Congregational Church, the first recorded church in Ellis. An historic structure on the main (Washington) street in Ellis it is now operated by the Ellis Arts and Historical Society, and is home to numerous community organizations and functions. When the Society first looked at establishing a headquarters, St. John's Lutheran Church generously offered a building on their property. It proved to be too far from the main roads for attracting visitors. Oren Windholz and Ray Haneke worked with Ellis civic leader Jack Nicholson to secure the present site.

Continuous membership growth is being experienced in large part due to our internet presence and now totals nearly 500 from all parts of the world. Thanks to the Board of Directors, the International Board and the many people, particularly the many not named in this historical account, who have contributed so much to the Bukovina Society story.

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ „IDENTITATE ȘI MULTICULTURALITATE ÎN BUCOVINA ISTORICĂ. CONVERGENȚE CULTURALE”

Rădăuți, 1–3 octombrie 2009

Institutul „Bucovina” a organizat, pe lângă sesiunile anuale proprii de referate și comunicări științifice, două conferințe științifice internaționale: *Bucovina, 1775–1862. Aspecte politice, sociale, culturale, economice și demografice*, Rădăuți, 29 mai – 3 iunie, București, 5 iunie 1996 (manifestare organizată cu spijinul Guvernului României – Departamentul pentru problemele românilor de pretutindeni) și *Procese politice, sociale, culturale și economice în Bucovina, 1861–1918. Aspecte edificatoare pentru o Europă unită?*, Rădăuți, 20–22 septembrie 2000. Lucrările acestor reuniuni științifice, la care au participat personalități ale vieții științifice din Elveția, Germania, România și Ucraina au fost tipărite în două volume (numărul special al „Analelor Bucovinei”, IV, nr. 3, 1997; Academia Română, Centrul de Studii „Bucovina”, *Bucovina, 1861–1918: aspecte edificatoare pentru o Europă unită?*, Materialele Conferinței științifice internaționale, Rădăuți, 20–22 septembrie 2000, volum editat de Ștefan Purici, Suceava, Editura Universității, 2002).

În perioada 1–3 octombrie 2009 a avut loc cea de-a treia conferință științifică internațională, organizată de Institutul „Bucovina”, „Identitate și multiculturalitate în Bucovina istorică. Convergențe culturale”. Lucrările s-au desfășurat la Rădăuți, în sala de conferințe a Hotelului Gerald’s. Sponsorii acestei manifestări au fost: S.C. Egger România S.R.L. – Rădăuți; S.C. Proact S.R.L. – Suceava; S.C. „Societatea Anonimă Română” S.R.L. – București; Mănăstirea Bogdana – Rădăuți; ing. Dorin Vataman.

În deschiderea oficială a lucrărilor conferinței au fost prezentate cuvintele de salut din partea oficialităților, a invitaților și a reprezentanților minorităților naționale din zonă, susținute de: Tiberiu Prodan (senator în Parlamentul României), Gabriel Cărăbuș (director, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”), Mihai-Ștefan Ceaușu (cercet. șt. dr., Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”), Ortfried Kotzian (director, Casa Germanilor de Răsărit – München), Simona Palagheanu (director, Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale), Dimitrie Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române (director onorific al Institutului „Bucovina”), cernăuțenii Vasile Tărățeanu și Alexandrina Cernov – m. o. al Academiei Române, Ioan Bodnar (reprezentant al comunității ucrainene din România), Eduard Mohr (reprezentant al Casei Germane din Rădăuți), Mircea Irimescu (președintele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina), Constantin Ungureanu (cercet. șt. dr., Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău).

În programul conferinței au fost incluse următoarele comunicări, susținute de cercetători din România, Germania, Ucraina și Republica Moldova, pe care le enumerăm în ordinea înscrisă în program: Dimitrie Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române (București) – *Tendențe actuale în scrierea istoriei Bucovinei*; dr. Ortfried Kotzian (München) – *Germanii bucovineni din Republica Federală Germania între patrie și origine. Unde se regăsește identitatea?*; cercet. șt. dr. Mihai-Ștefan Ceaușu (Iași) – *Eudoxiu Hurmuzachi versus Alexandru Petrino. Constituționalism versus federalism, 1861–1871*; prof. dr. Ilie Luceac (Cernăuți) – *Alexandru Hurmuzachi și teoria psihologiei popoarelor în contextul comunității românești din Bucovina (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*; cercet. șt. dr. Ovidiu Bătă (Rădăuți) – *Vânătoarea și dreptul de vânătoare în Bucovina (1786–1900)*; arhivist dr. Doina Iavni (Suceava) – *Publicații din perioada stăpânirii austriece în Bucovina în Biblioteca Documentară a D.J.A.N. Suceava*; arhivist Ligia-Maria Fodor (București) – *Învățămintul multinațional secundar în perioada Ducatului Bucovinei. Gimnaziul Superior de Stat Greco-Oriental din Suceava*; drd. Ioan-Paul Valenciu (Cluj-Napoca) – *Mitropolitul Vladimir de Repta și comunitatea evreiască din Cernăuți*; arhivist drd. Simina-Octavia Stan (Suceava) – *Bucovina, spațiu de confluențe spirituale*; preot Dumitru Valenciu (Volovăț) – *Mitropolitul Visarion Puiu și refugiații polonezi. Septembrie 1939*; prof. univ. dr. Ștefan Purici (Suceava) – *Partide politice ale minorităților etnice din Bucovina interbelică*; cercet. șt. dr. Iulia Brănză (Rădăuți) – *Credințe și practici magice în*

Bucovina. Divinație populară; scriitor Vasile Tărășeanu (Cernăuți) – *Mircea Lutic, cărturarul de sorginte clasică al Bucovinei*; cercet. șt. Luzian Geier (Augsburg) – *Documente inedite despre intrarea Bucovinei sub stăpânirea Imperiului Habsburgic*; lector dr. Harieta Mareci-Sabot (Suceava) – *Bukovina as an Imaginary Land*; cercet. șt. dr. Rodica Iațencu (Rădăuți) – *Considerații privind activitatea Regionalei „Bucovina” a Fundațiilor Culturale Regale (1938–1944)*; cercet. șt. dr. Constantin Ungureanu (Chișinău) – *Toponimia Bucovinei după Cadastrul austriac de la mijlocul secolului al XIX-lea*; Alexandrina Cernov, m. o. al Academiei Române (Cernăuți) – *Funcționarea limbii române în Ucraina. Concepții și legi. Interferențe lingvistice*; cercet. șt. drd. Vasile I. Schipor (Rădăuți) – *Valorificarea moștenirii culturale fără frontiere a Bucovinei. Libertate, oportunități și constrângeri*; cercet. șt. dr. Marian Olaru (Rădăuți) – *Sfârșitul unui posibil Eden. Bucovina în anii 1944–1947*; cercet. șt. dr. Sorin Trelea (Iași) – *Date inedite despre eroul-aviator Vasile Niculescu*; prof. dr. Ion Filipciuc (Câmpulung Moldovenesc) – *Etimologia patronimului Eminovici*.

La finalul fiecărei secțiuni de comunicare au avut loc dezbateri pe marginea temelor expuse, care au completat problematica adusă în discuție. Manifestarea desfășurată la Rădăuți a prilejuit întâlnirea dintre cercetătorii din Chișinău, Cernăuți, Augsburg, București, Suceava și Rădăuți. „Prezența delegației germane este importantă – remarca Marian Olaru, directorul Institutului «Bucovina» –, pentru că ei au fost cei care au avut inițiativa acestor întâlniri internaționale și ei au fost cei care ne-au ajutat și finanțat în primele noastre conferințe din 1996 și 2000. Au fost parteneri loiali în sensul unei tematici pe care am convenit-o împreună”. Manifestările internaționale dedicate istoriei Bucovinei se dovedesc a fi, de fiecare dată, adevărate oaze de europenism, așa cum remarca secretarul științific al Institutului „Bucovina”, Vasile I. Schipor: „Potrivit participanților la lucrări, fiecare dintre aceste manifestări s-a dovedit, timp de câteva zile, o adevărată oază de europenism. Termenul îi aparține academicianului Gheorghe Platon, care le-a denumit așa în anul 1996. Problemele Bucovinei au fost puse în discuție de cercetători, profesori universitari și academicieni, pe bază de documente și *sine ira et studio*. Polemicile purtate s-au desfășurat în mod civilizată. Fiecare dintre cele trei mari conferințe a impus o viziune nouă asupra cercetării istoriei, printr-o lectură critică a documentelor, prin apropierea de perspective noi de înțelegere și interpretare a fenomenelor istorice, prin renunțarea la clișee și stereotipuri preluate, de obicei, fără discernământ, din istoriografia secolului al XIX-lea”.

Conferința a avut în program și vernisarea expoziției *Documente austriece în arhivele românești*; inițiator de proiect: Mihai-Ștefan Ceaușu; prezentare: Simona Palagheanu, director D.J.A.N. Suceava; prezentarea PowerPoint *Fotografia ca document istoric. Bucovina în imagini*; inițiator de proiect: Marian Olaru; realizare și prezentare: Vasile I. Schipor, Raluca Muscă. În cadrul semnalului editorial au fost prezentate lucrările: „Analele Bucovinei”, anul XV, nr. 2 (31), 2008, București, Editura Academiei Române (Iulia Brânză); Teodor Balan, *Lupta pentru Tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898 – 1904*, Ediție îngrijită, comentarii, cronologie și indice de nume de prof. dr. Marian Olaru, Prefață de prof. univ. dr. Pavel Țugui, Traducerea textelor din limba germană de Mihaela-Ștefănița Ungureanu, București, Editura Academiei Române, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (23), 2008 (Marian Olaru).

Lucrările acestei conferințe, a XVIII-a sesiunea anuală de referate și comunicări a Institutului „Bucovina”, se vor publica într-un număr special al periodicului „Analele Bucovinei”.

Rodica Iațencu

COLOCVIILE INSTITUTULUI „BUCOVINA”

În anul 2009, colocviul științific a reprezentat principala formă de susținere și manifestare a vieții științifice din Institutul „Bucovina”.

Acoperind cele două mari programe de cercetare științifică, „Bucovina. Carte, cultură, civilizație” și „Bucovina. Identitate, tradiții, valori”, colocviile Institutului „Bucovina”, și-au propus, în viziunea inițiatorului, cercet. șt. drd. Vasile I. Schipor, secretar științific al instituției și secretar de

redacție al periodicului „Analele Bucovinei”: – promovarea valorilor culturii și civilizației (moșteniri culturale) din Bucovina; – descoperirea unor noi perspective de înțelegere a spațiului cultural bucovinean și de interpretare a fenomenului cultural de aici; – stimularea competiției/colaborării competitive între cercetători, în vederea acomodării acestora cu exigențele cercetării fundamentale „de frontieră”, la nivel național și european; – stimularea, formarea și consolidarea unei conștiințe noi, moderne privitoare la valoarea propriului patrimoniu, ca parte integrantă a patrimoniului european; – emergența modelelor culturale energetice, integratoare în spațiul fostei Bucovine istorice.

Cel dintâi colocviu științific al Institutului „Bucovina”, intitulat „Bucovina. Identitate, tradiții, valori”, s-a desfășurat în ziua de 8 septembrie 2009, având ca instituție parteneră Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, care organiza în săptămâna 7–13 septembrie ediția a XX-a a cursurilor Universității de Vară „Ion I. Nistor”. Colocviul s-a desfășurat la sediul social al Institutului „Bucovina” din Rădăuți, Calea Bucovinei, nr. 9, începând cu orele 10,00. În prima parte a manifestării au fost susținute comunicările: – cercet. șt. dr. Rodica Iațencu, *Bucovina în timpul ocupației sovietice (1940–1941). Ideologie comunistă și represiune*; – prof. Petru Grior (Arhivele Regionale de Stat Cernăuți), *Memorialul Rezistenței din orașul Cernăuți*; – cercet. șt. dr. Iulia Brânză, *Triful și Andreiul: sărbători străvechi consacrate lupului*; – cercet. șt. dr. Ovidiu Bătă, *220 de ani de la călătoriile lui Balthasar Hacquet în Bucovina, 1788–1789*; – prof. Petru Bejinariu, *Biologi din Bucovina, întemeietori de școli și centre de cercetare*; – cercet. șt. drd. Vasile I. Schipor, *Familie, societate, patrimoniu*; – preot Dumitru Valenciu (colaborator al periodicului „Analele Bucovinei”), *Un vis împlinit: Biblioteca Populară Bucovineană*; – Raluca-Irina Muscă, *Cărți și periodice intrate în Biblioteca Institutului „Bucovina” (semestrul I 2009)*.

Comunicările colocviului științific „Bucovina. Identitate, tradiții, valori” au fost urmate de o dezbatere tematică: *Cercetarea științifică. Între exigență, rutină și festivism*, orele 13,00–14,00, în cadrul căreia dialogul colocvial și aplicat la tematica în dezbatere a dobândit și accente critice vizând mai ales aspecte din viața culturală a provinciei, dar și modalitățile prin care dificultățile tranziției și avatarurile istoriei ar putea fi depășite cu succes în spațiul transfrontalier al cunoașterii științifice: cultura comunicării, cultura proiectului, căutarea sinceră, programatică, a unor perspective noi de înțelegere și interpretare a evenimentelor istorice, recursul la istorie din nevoia irepresibilă a înțelegerii prezentului și a construirii, împreună, a viitorului, valorizarea patrimoniului cultural comun și a „culturii fără frontiere” în Europa mileniului al III-lea.

În tradiția manifestărilor organizate de Institutul „Bucovina”, colocviului științific „Bucovina. Identitate, tradiții, valori” a mai cuprins o parte distinctă, cu rol aparte în viața științifică proprie, un bogat semnal editorial, orele 14,00–15,30: – „Analele Bucovinei”, anul XV, nr. 2 (31), iulie–decembrie 2008 (Iulia Brânză, Vasile I. Schipor); – Mihai-Ștefan Ceaușu, *Un iluminist bucovinean: boierul Vasile Balș (1756–1832)*, Iași, Editura Junimea, 2007, 461 p. (Marian Olaru); – Vlad Gafita, *Iancu Flondor (1865–1924) și mișcarea națională a românilor din Bucovina*, Iași, Editura Junimea, 2008, 544 p. (Marian Olaru); – Bogdan-Petru Niculică, *Din istoricul preocupărilor arheologice în Bucovina. Societatea Arheologică Română*, Suceava, Editura Universității, 2009, 181 p. (Rodica Iațencu); – Procopie Jitariu, *Monografia folclorică a satului Berchișești, județul Suceava*, Suceava, Editura Lidana, 2007, 355 p. (Iulia Brânză); – „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, VII, Iași, Complexul Național Muzeal „Moldova” – Muzeul Etnografic al Moldovei, 2007, 438 p. (Vasile I. Schipor); – Radu Bercea, Nicolae Ianăși, *Memoria retinei Gulag-ului românesc*, Album de grafică, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, [Timișoara], Editura Eurostampa, f. a., 100 p. (Vasile I. Schipor); – Ioan-Paul Valenciu, *Contribuția bucovineană la sfințirea Sfântului și Marelui Mir în Biserica Ortodoxă Română, 25 martie 1882*, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2009, 140 p. (Vasile I. Schipor); – Dan Camer, *Pro Basarabia și Bucovina*, Buzău, Editura Omega, 2007, 472 p. (Vasile I. Schipor); – Nicolae Mares, *Încă Polonia...*, Chișinău, Editura Colosseum/Prut Internațional, 2008, 408 p. (Vasile I. Schipor); – *Rădăcini. Fotografii din Bucovina*, Ediția a II-a, Bacău, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina – Filiala Bacău, 2009 (Vasile I. Schipor).

Partener media al colocviului „Bucovina. Identitate, tradiții, valori” a fost cotidianul „Craiu nou” din Suceava.

Cel de al doilea colocviu al Institutului „Bucovina” a fost organizat, cu aceeași temă generoasă, „Bucovina. Identitate, tradiții, valori”, în 20 noiembrie. Manifestarea marchează totodată „Luna Bucovinei” (27 octombrie–28 noiembrie) și se desfășoară la Hotelul Gerald’s din Rădăuți, începând cu orele 11,00. În prima parte a colocviului are loc prezentarea și vernisarea Expoziției documentare „Bucovina istorică. Locuri, oameni, înfăptuiri”: – cercet. șt. dr. Marian Olaru, directorul Institutului „Bucovina”: *Luna Bucovinei. Pedagogia memoriei colective la români*; – cercet. șt. drd. Vasile I. Schipor, secretar științific al Institutului „Bucovina”, autorul expoziției documentare: *Bucovina istorică în imagini de epocă. Locuri, oameni, înfăptuiri*.

Reproducerile reținute pentru Expoziția documentară „Bucovina istorică. Locuri, oameni, înfăptuiri”, închinată împlinirii a 91 de ani de la Unirea Bucovinei cu România, reprezintă o selecție dintr-o lucrare mai amplă, reunind aproape o mie de reproduceri după fotografii vechi și alte imagini de epocă. Urmărind să reliefeze, în principal, locuri, oameni și înfăptuiri din Bucovina de altădată, cum o spune explicit titlul, reproducerile selectate de Vasile I. Schipor sunt orânduite pe criteriul alfabetic, sprijinit pe cel tematic. Sursa reproducerilor o reprezintă câteva enciclopedii și albume vechi, la care publicul larg nu are acces astăzi, colecții particulare mai puțin cunoscute, precum și unele expuse, în ultimii ani, cu generozitate, pe mai multe portaluri din Austria, Germania, Israel, Polonia, România, Ucraina și Ungaria: – Franz Xaver Knapp, *Illustrierte Bukowina*, Viena, 1874; – *Die Bukowina. Eine allgemeine Heimatkunde verfasst anlässlich' des 50 Jährigen glorreichen Regirungsjubiläums Seiner kaiserlichen und königlichen Apostolischen Majestät... durch die k. k. Gendarmerie des Landes-Gendarmerie Commandos Nr. 13*, Czernowitz, Commissionsverlag der k. k. Universitäts-Buchhandlung H. Pardini (Engel & Suchanka), 1898; – *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, Band XX, *Bukowina*, Wien, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei Alfred Hölder, 1899; – Karl Dvořák, *Geschichte des k. und k. Infantrieregiments Erzherzog Eugen Nr. 41*, III. Band (1888–1905), Czernowitz, 1905; – Al. Bădăuță, *Privești românești*. 190 planșe cu o prefață și un text introductiv, București, Atelierele de Foto-Roto-Gravură „Adevărul” S.A., 1932; – Al. Bădăuță, *La Roumanie au travail*, București, 1937; – Ilie Vișan, *Județul Rădăuți în imagini. Le département de Rădăuți en images*, București, Institutul de Arte Grafice „Ed. Marvan”, 1934; – Filon Lauric, *Amintirile mele*. Album închinat societăților studențești „Bucovina” și „Moldova” din Cernăuți, 1999, manuscris inedit; – Vlad Laurențiu, *Imagini ale identității naționale: România la Expozițiile Universale și Internaționale de la Paris, 1867–1937*, Iași, Editura Institutul European, Seria „Istorie și diplomație” (20), 2007.

Dăm în continuare lista reproducerilor expuse la Rădăuți în cadrul celei dintâi expoziții de acest tip organizate în Bucovina:

- 1) Gruss aus der Bukowina. Ilustrată serială litho cu stema Ducatului și grupuri etnice din Bucovina, circulată la 5 mai 1898;
- 2) Împăratul Franz Joseph I și împărăteasa Elisabeta, 24 aprilie 1879;
- 3) Împăratul Franz Joseph I. Ilustrată omagială editată la Viena, în 1898, la împlinirea a 50 de ani de la urcarea suveranului pe tronul Monarhiei Habsburgice. Ilustrată cu deviza imperială „Viribus unitis” („Cu puterile unite”);
- 4) Bucovina Grupuri etnice. Evrei;
- 5) Bucovina Grupuri etnice. Hutuli;
- 6) Împăratul Karl I primind, la Cernăuți, notabilitățile orașului (1916);
- 7) Bucovina Grupuri etnice. Polonezi;
- 8) Regina Maria și principesa Ileana la Cernăuți, în noiembrie 1924, cu ocazia serbărilor Unirii;
- 9) Bucovina Grupuri etnice. Rutheni;
- 10) Bucovina Grupuri etnice. Slovaci;
- 11) Societatea „Arcașii” din Horodnicu de Jos, 1934;
- 12) Bucovina Grupuri etnice. Șvabi;
- 13) Bucovina Grupuri etnice. Țigani;
- 14) Ziua Florilor, Cernăuți, 4 iunie 1911. Baronul Felix von Fürt, primarul orașului înconjurat de doamne în costume de epocă și bărbați din înalta societate;

- 15) Cacica. Salina și clădirile administrației;
- 16) Câmpulung Moldovenesc. Ilustrată litho multiview editată la Viena de Karl Swidernoch;
- 17) Cernăuți. Oameni în costume de epocă la Biserica Arhiepiscopală. Ilustrată editată de Josef Horowitz, 1904;
- 18) Cernăuți. Cafeneaua Habsburg construită după un plan al profesorului arhitect Max Morgenstern. Interior. Ilustrată editată de Leon König, 1899;
- 19) Cernăuți Camera de Comerț și Industrie. Ilustrată editată de Friedrich Rieber, 1912;
- 20) Cernăuți. Ilustrată litho multiview editată de Leon König și circulată în 1919: Austria Denkmal, Gara Veche și Palatul Mitropolitan;
- 21) Cernăuți, Casa Germană. Sala de spectacole, vedere asupra scenei;
- 22) Cernăuți, Casa Națională a Evreilor;
- 23) Cernăuți, Casa Națională a Ruthenilor. Ilustrată timbrată și francată, timbru de 10 heleri cu împăratul Franz Joseph I;
- 24) Cernăuți, Casa Polonă. Ilustrată editată de J. Tannenbaum, 1900;
- 25) Cernăuți, Gara Centrală/Gara Mare/Gara Principală, în care sosește trenul, venind de la Lemberg, pentru prima oară, în septembrie 1866. Clădire care valorifică stilul monumental, de influență barocă, din Europa Centrală a vremii;
- 26) Cernăuți, Guvernământul Bucovinei. Ilustrată editată de David Gross, 1910;
- 27) Cernăuți, Monumentul Unirii, realizat după un proiect al sculptorilor Teodor Burcă și Spiridon Georgescu, dezvelit la 11 noiembrie 1924;
- 28) Cernăuți, Piața Rudolf și Musikverein/Reuniunea Germană pentru Cântări (1838). Ilustrată editată de A. Tannenbaum;
- 29) Cernăuți, Palatul de Justiție. Ilustrată editată de Romuald Schally;
- 30) Cernăuți. Promenadă pe Strada Principală/Strada Enzenberg. „Micul Paris”/„Mica Vienă”, orașul în care odinioară se vorbeau cinci limbi;
- 31) Cernăuți. Reședința Mitropolitană, construită de arhitectul ceh Josef Hlávka în stil mauro-bizantin și sfințită în 1882. Ilustrată editată de Firma Schaar und Date, Viena, 1904;
- 32) Cernăuți. Ringplatz. Ilustrată editată de Simon Gross și circulată la 2 martie 1915;
- 33) Cernăuți. Tramvai pe Strada Primăriei, 1905;
- 34) Cernăuți. Strada Regina Maria și Monumentul Ostășesc, arhitect Oskar Laske, 1902, la bicentenarul Regimentului de Infanterie Nr. 41 „Arhiducele Eugen”;
- 35) Cernăuți. Teatrul Orășenesc, construit după planurile arhitecților vienezi F. Fellner și H. Helmer (autorii planurilor pentru teatrul din Budapesta, Timișoara, Viena și Odessa), inaugurat în 1905;
- 36) Cernăuți. Templul;
- 37) Cernăuți. Universitatea Francisco-Josefină (1875). Ilustrată editată de Leon König și circulată la 20 noiembrie 1902;
- 38) Hadikfalva (Domești). Pensiunea Lukasiewicz și portul ungarilor;
- 39) Hliboca. Tren de persoane în gară;
- 40) Iacobenii. Plute pe Bistrița. Ilustrată litho, editată de G. Kosinski și Turżański din Câmpulung;
- 41) Ițcani-Suceava. Gara, operă a antreprenorilor austrieci C. Gall și F. Ronchetti, realizată în stilul neogotic al garilor din Europa Centrală (1871). Ilustrată editată de Hermann Beiner;
- 42) Jucica, Fabrica de Zahăr. Ilustrată editată de Josef Horowitz;
- 43) Rădăuți. Centenarul inaugurării liniei ferate Hadikfalva (Domești)–Radautz (Rădăuți), 17 octombrie 1989, maxicard;
- 44) Gruss aus Radautz. Ilustrată litho multiview bilingvă, editată de Leon König și circulată la 12 august 1901, cu text în limba polonă;
- 45) Rădăuți, Kirchengasse/Strada Bisericii. Ilustrată editată de J. Herzberg și circulată la 14 iunie 1902;
- 46) Gruss aus Sereth. Primăria și Biserica Ortodoxă „Sfântul Ioan Botezătorul”. Ilustrată editată de Hermann Grauer;

- 47) Solca, Sanatoriul Dr. Poras, devenit, după 1918, Regina Maria. Fotografie de epocă;
- 48) Gruss aus Storožynetz. Ringstrasse;
- 49) Gruss aus Suczawa. Ilustrată litho multiview editată de Otto Binder;
- 50) Gruss aus Doma Watra. Ilustrată litho editată de librarul Leon König din Cernăuți și circulată la 20 martie 1899.

Expoziția documentară „Bucovina istorică. Locuri, oameni, înfăptuiri”, marchează, totodată, împlinirea a 140 de ani de la emiterea primei cărți poștale din lume, eveniment petrecut la 1 octombrie 1869, când Oficiul Poștal Austriac imprimă *Korespondenz Karte*, valorificând sugestia dr. Heinrich von Stephan, susținută la Conferința de la Karlsrue, din 30 noiembrie 1865 (*Postblatt*) și propunerea lui Emmanuel Hermann, profesor de economie la Academia Militară din Viena, din 26 ianuarie 1869, care propun introducerea unui nou tip de corespondență poștală, destinat pentru comunicarea în formă deschisă.

După vernisarea expoziției documentare, tot aici, în spațiul generos al Hotelului Gerald's are loc o dezbatere tematică, moderată de cercet. șt. dr. Marian Olaru: *Cercetarea științifică. Între exigență, rutină și festivism astăzi*. Participanții la dezbatere – cercetători, profesori, parlamentari – evidențiază noutatea manifestării în viața culturală din Bucovina, valoarea incontestabilă a documentelor iconografice de epocă selectate (litografii, fotografii, ilustrate poștale etc.) în cunoașterea istoriei locale și regionale, precum și preocupările pentru valorificarea patrimoniului cultural fără frontiere al Bucovinei prin diverse tipuri de proiecte moderne de cercetare.

Semnalul editorial al manifestării cuprinde de data aceasta un singur titlu: – „Analele Bucovinei”, anul XVI, nr. 1 (32), ianuarie–iunie 2009, 354 p. Prezintă acest tom al periodicul academic bucovinean cercet. șt. dr. Ovidiu Bătă, responsabil de număr, și cercet. șt. drd. Vasile I. Schipor, secretar de redacție.

Parteneri media ai acestui colocviu sunt cotidianul „Crai nou” din Suceava și „Săptămânalul de Rădăuți”.

Mai facem precizarea că inițiatorul și organizatorul manifestării a întocmit *Catalogul Expoziției documentare „Bucovina istorică. Locuri, oameni, înfăptuiri”*, care este postat pe Internet la adresa institutulbucovina.ro/index.php?option=com...id...

Vasile I. Schipor

IOAN BILEȚCHI-ALBESCU, UN SAT CA ORICARE ALTUL: OPRÎȘENII*

ION FILIPCIUC

În rândurile din aceste pagini e vorba despre satul Oprișeni din stânga râului Siret, mai sus de târgul cu același nume, în Țara de Sus a Moldovei, pe timpul lui Ștefan cel Mare, apoi în Bucovina, după ocuparea părții de nord de către Imperiul Austriac, începând cu anul 1775 și sfârșind cu Marea Unire din decembrie 1919. În perioadele 1918–1940 și 1941–1944, la fel ca întreaga Bucovină istorică, aparține Regatului Român. În 1940–1941 și din august 1945 până în 1991, localitatea este inclusă în raionul Hliboca din Regiunea Cernăuți a U.R.S.S. Din august 1991, în componența aceleiași regiuni, face parte din Republica Ucraina.

Primele documente în cari e scris numele satului sunt emise din cancelaria voievodului Alexandru cel Bun, cu mențiunea „1418 (6926) martie 17, Târgul de Jos”, ceea ce înseamnă la curtea din Roman, iar nu în scaunul Cetății de la Suceava. În pofida unei versiuni germane, după actul redactat în limba slavonă, traducerea în românește păstrează isonul arhaic: „Din mila lui Dumnezeu, noi, Alexandru voievod, domn al Țării Moldovei, facem cunoscut, cu această carte a noastră, tuturor celor cari o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că a venit înaintea domniei noastre credinciosul boier Sin Bârlici și, de bunăvoia sa și cu gând bun, din dreapta și credincioasa sa vislujenie pe cari tatăl său Bârlă a câștigat-o prin dreaptă și credincioasă slujbă la domnii cari au fost mai înainte, și a dat mănăstirii Bunavestirea Prea Curatei Născătoare de Dumnezeu, numită Moldovița, două sate, anume Provorotie și Oprișinți, ca să fie aceste sate mănăstirii numită mai înainte uric, cu tot venitul, neschimbat niciodată în veci. Iar hotarul acestor sate să fie cu toate hotarele pe unde din veac a folosit. Iar la aceasta este credința domniei mele,

* La împlinirea a 100 de ani de la înființarea Gimnaziului de Stat din Câmpulung Moldovenesc, al cărui director-model a fost profesorul Ioan Bilețchi-Albescu, în spiritul orientării sale programatice – refacerea și valorizarea patrimoniului cultural național –, „Analele Bucovinei” publică textul celui dintâi caiet, nutrinde aceeași convingere ca autorul acestui admirabil document de epocă, exprimată cu o jumătate de veac în urmă: „Acest ansamblu, adunat pârțicică cu pârțicică din ungherele amintirii, rânduit în vechea lui alcătuire, va face să renască satul așa cum a fost înainte de jumătate de veac și să trăiască în istorie și în conștiința cititorului atâta vreme cât va fi hârtie și cât vor fi cititori. Rămăs acum afară de frontierele țării, el va continua să trăiască în conștiința neamului așa cum a trăit de pe vremea lui Alexandru cel Bun până în zilele noastre”.

a mai sus-scrisului Alexandru voievod, și credința preaiubitului fiu al domniei noastre, Ilie voievod, și credința tuturor boierilor noștri moldoveni. Iar cine ar vrea să strice această danie și întăritură, să fie blestemat de Domnul Dumnezeu, de preacurata lui maică [și] de toți sfinții cari au trăit după poruncile lui Dumnezeu, acum și în veacul viitor, și să fie asemenea lui Iuda Iscariotul și blestematului Arie. Și pentru mai mare putere și întărire a tuturor celor mai sus-scrise, am poruncit credincioasei noastre slugi, pan Isaia, să scrie și să le lege pecetea noastră la această carte a noastră. În Târgul de Jos, în anul 6926 (1418), luna martie 17”¹.

Ioan Bilețci-Albescu este vlăstarul țăranilor Ecaterina și Gheorghe Bilețchi, zis al Greculesei, din satul Opișeni din Bucovina și a avut în această familie doi frați – Ștefan, căsătorit cu Zenovia și emigrat în America, probabil înaintea celui de-al Doilea Război Mondial, și Axentie, poet, dramaturg, folclorist – precum și două surori: Ileana, măritată Ostafi, și Aspazia, căsătorită Rotaru.

Ioan Bilețchi-Albescu s-a născut în ziua de 10 august 1881. După absolvirea celor cinci clase de școală primară în sat (1893–1895), urmează cursurile Liceului de Stat din Suceava (1895–1903). În 1903 obține certificatul de maturitate „cu distincție”, după cari frecventează ca „auditor ordinar” cursurile Facultății de Filosofie a Universității Francisco-Josefine din Cernăuți (1903–1907), fiind interesat de filosofia clasică, istoria antică, limba română și germană. Studiile sale sunt încununete cu titlul de doctor în litere și filosofie, obținut la Universitatea din Cernăuți, cu o teză despre *Mijloacele de exprimare pentru arătarea gradului înalt al unei însușiri la Catul, Tibul, Propertiu, Virgiliu, Horațiu și Statius*, redactată și publicată în limba germană, *Ausdrucksmittel zur Bezeichnung des hohen Grades einer Eigensechaft bei Catull, Tibull, Vergil, Horaz, Ovid und Statius*, în „Sonderabdruck aus den Primitiae Czernovicienses”, Czernowitz, 1909.

Ioan Bilețchi-Albescu predă limbile latină, elină și română, deși abilitarea sa oficială emisă de către comisia din iunie 1908 era „filosofia clasică, ca materie principală și limba română, ca materie secundară, cu limba de predare germana și româna”, mai întâi la Liceul din Suceava (1907–1909) și apoi la Liceul „Dragoș Vodă” din Câmpulung Moldovenesc, unde va fi director până în anul 1942. Aici a editat un anuar al liceului, din 1921 până în 1941, consemnând activitatea didactică și administrativă și publicând o serie de studii filologice proprii: *Etimologii*, în „Anuarul XII pe anul școlar 1932/33”, Liceul „Dragoș Vodă”, Câmpulung Moldovenesc, Tipografia „Școala Română”, 1934, p. 3–12; *Un capitol de patronimie românească, Din toponomastica României*, în „Anuarul XIII pe anul școlar 1933/34”, 1935, p. 3–27; *Alte aspecte ale patronimiei românești*, în „Anuarul XIV, pe anul școlar 1934/1935”, 1937, p. 3–34; *Elemente creștine în patronimia română*, în „Anuarul XV pe anul școlar 1935/36”, 1938, p. 3–70; *Nume de popoare în patronimia românească și Elemente*

¹ Academia de Științe Sociale și Politice a R.S.R., Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași, *Documenta Romaniae Historica*, vol. I (1384–1448), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, Editura Academiei R.S.R., 1975, doc. 48, p. 63.
<http://cimec.ro/> / <http://institutulbucovina.ro>

slave în patronimia românească, în „Anuarul XVI pe anul școlar 1936/1937”, 1938, p. 3–21 și 22–72; *Elemente grecești în patronimia românească*, în „Anuarul XVII pe anul școlar 1937/38”, 1940, p. 3–104 și *Elemente ungurești în patronimia românească*, în „Anuarul XVIII pe anul școlar 1938/1939”, 1941, p. 3–63. Un studiu interesant este și *Sentimentul naturii în opera lui Horațiu și Virgiliu*, Silistra, 1930.

Ioan Bilețchi-Albescu a colaborat sporadic și la „Glasul Bucovinei”, „Junimea literară”, cu traduceri din clasicii greci (*Păsările*, de Aristofan, 1936, din cari a mai tradus în românește *Norii*, 1923, și *Broaștele*, 1925, alte piese rămânând în manuscris) și latini, iar în „Orpheus”. Revistă pentru cultura clasică, București, publică două studii interesante: *Din vechea toponomastică a României* (1927) și *Celții în toponomastica României* (1928), ceea ce i-au atras aprecieri superlative din partea filologilor români (Vasile Grecu, Ștefan Pașca, George Voevidca) și a savantului italian Carlo Tagliavini.

Prof. dr. Ioan Bilețchi-Albescu a murit în ziua de luni, 15 octombrie 1962, în casa din Str. Griviței, nr. 8, din Câmpulung Moldovenesc și își doarme somnul de veci în Cimitirul Ionei din orașul în cari a trăit peste o jumătate de veac.

Interesul viu pentru manifestările poporului român, ca parte din trecutul „omenirii întregi”, l-a călăuzit pe profesorul bucovinean Ioan Bilețchi-Albescu toată viața și studiile sale despre patronimia și toponimia românească ar putea să aibă astăzi ecou cultural și în sufletul cititorului băntuit, în pragul mileniului III, de atâtea alte griji, himere și coșmaruri. La împlinirea unui veac de la întemeierea Liceului „Dragoș Vodă” din Câmpulung Moldovenesc, în semn de omagiu, vede lumina tiparului un volum cu studiile sale de patronimie: Ioan Bilețchi-Albescu, *Studii filologice*, Cuvânt-înainte de George Bodea, Ediție îngrijită de Ion Filipciuc, Câmpulung-Bucovina, Biblioteca „Miorița”, 2007, 288 p.

Despre satul Oprișeni din Bucovina istorică de la sfârșitul veacului al XIX-lea și gospodarii lui aflăm date în paginile scrise de Ioan Bilețchi-Albescu în două caiete purtând titlul *Un sat ca oricare altul: Oprișeni*. Textul este olograf, așternut în două caiete de școală, format A5 (21 × 14 cm), cu linii late, primul cu copertă gri, subțire și aspră, scris cu cerneală neagră pe o singură față, cu titlul pe prima filă, *Un sat ca oricare altul: Oprișeni. Amintiri din copilărie*, de Ioan Bilețchi-Albescu, cu paginile numerotate de la 1 la 47, pagina 3 având titlul *Un sat ca multe altele: Oprișeni*; al doilea caiet, cu copertă maronie, mai groasă și velină, păstrând titlul din prima filă a celui dintâi caiet, cu mențiunea „Urmare”, cu cerneală neagră mai diluată și paginile numerotate de la 48 la 90. Manuscrisul aparține perioadei de după sfârșitul războiului, din 1945 până cel târziu în anul 1950, autorul precizând că scrie după jumătate de veac de la plecarea din sat la liceul din Suceava, liceu pe cari l-a urmat între anii 1895–1903. Corecturi sunt doar în câteva locuri, cu altă cerneală, așadar mult mai târziu de la scrierea inițială, cu tăieturi și înlocuiri lipsite de importanță, ca, de pildă, în sintagma „Fundațiile Regale”, ultimul cuvânt tăiat și etajat prin „culturale”.

Un sat ca oricare altul: oprîșenii Cuvinte pentru cititor

O sfială neînțeleasă mă cuprinde la gândul de a scrie rândurile ce vor urma. Dar răsunetul de glasuri demult stinse și chipuri de oameni, ale căror ființe au trecut în lumea necunoscută a umbrelor, mă îndeamnă să nu le las să moară așa de curând pentru totdeauna. Căci viața trece atât de repede pe lângă noi, iar noi trecem atât de grăbiți prin viață, încât numai arareori avem răgazul de a ne mai întoarce privirile spre răsărit și de a mai recapitula ceva din mult-puținul balast din cari aruncăm treptat-treptat, până ce nu ne mai rămâne nimic în momentul când am ajuns la porțile necunoscutului.

Vreau să smulg din brațele uitării și să transmit posterității câteva crâmpie de viață, flori de rând, culese de pe drumurile obicinuite pe cari le-am străbătut. Când viața va deveni din nou liniștită, frumoasă și îndestulată, cum a mai fost odată, aceste rânduri vor putea contribui și ele la cunoașterea unui trecut cari pentru unul sau altul dintre cititori ar putea avea un interes oarecari.

Un sat ca multe altele: Oprîșenii

Ce este un sat? De multe ori o enigmă greu de dezlegat. O realitate geografică, istorică, politică, socială, cu începuturile adeseori în preistorie, de multe ori multiseculară, sbuciumată, nebăgată în seamă, uitată, bătută de toate furtunile vremurilor, dezrădăcinată ici-colea dintr-un loc, pentru a se înrădăcina în altul, el oferă cercetătorului atâtea aspecte interesante. Istoria nu ține socoteală de el decât întâmplător. Monumente de artă el nu are, căci de pe munca istovitoare a câmpului și a îngrijirii câtorva animale nu i-au mai rămas decât cântece triste și admirabile lucruri de întrebuințare practică. Un cimitir, ale cărui cruci nu spun aproape nimic. O biserică, pentru cari se cunoaște doar anul tânosirii. Așa sunt cele mai multe dintre satele noastre, așa sunt și Oprîșenii.

Cititorul acestui nume va avea o nedumerire. Toponimia noastră cunoaște mai multe sate cu acest nume: unul în județul Baia, lângă Fălticeni, altul în județul Iași, lângă Prut, și al treilea nu departe de târgul Siret, rămas acum câțiva kilometri peste frontierele țării. Toate sunt sate vechi, numite așa după numele vitejilor cari le-au stăpânit odată și pe cari îi chema *Oprîș*, un nume cari pare să fi fost destul de obicinuit în vremurile mai vechi. O poiană *Oprîș*, în ținutul Bacăului, e pomenită într-un document din anul 1419. Un deal din județul Gorj poartă până astăzi numele *Oprîșul*, iar un sat și un pârâu din județul Mehedinți, numele alintat *Oprîșelul*. *Oprîș* și *Oprea* sunt până astăzi nume de familie bine cunoscute la românii din Transilvania. Un Roda *Oprîș* e semnalat în comuna Presaca din Laba de Jos, într-un document din anul 1625, iar astăzi se întâlnesc familii *Oprîș* în comunele Gârboca din județul Sibiu, în Budeștii Maramureșului, în Pătrângenii de lângă Zlatna, în Șelimbăr, Șura Mare, și desigur și în alte localități.

Destul de vechi e și *Oprea*. Se întâlnesc nume de persoane în Topolov, în anul 1573, și în Călineștii Loviștei în anul 1592, de asemenea un Nenciul *Oprea* în Presaca Albei de Jos, într-un recensământ din anul 1625, tot așa un Ion *Oprea* din Cergăul Mic din același județ și din același an, 1625.

Cunoscut era în vremurile mai vechi și numele de persoană format cu augmentativul *-an*, *Oprișan*, de la cari avem numele de sat *Oprișenești*, din județul Brăila. Numele a avut odată circulație în toate țările românești.

Toate aceste nume au la bază cuvântul slav *oprieti*, trecut acum de timpuriu în limba română, în forma de *a opri*.

Oprișenii, despre cari e vorba aici, e satul cari se ținea până la războiul din urmă de județul Rădăuți. E cel mai vechi dintre satele cu acest nume.

D-l Mihai Costăchescu, în admirabila colecție de *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, p. 131, crede că e poate mai vechiu decât descălecaria Moldovei. În anul 1418, boierul Sîn Bârlici dăruiește mănăstirii Moldovița din Bucovina satele Provoratie și Oprișinți, iar Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, întărește această danie printr-un uric scris în Roman, la 17 martie 1418. În uric nu se precizează nici regiunea, nici hotarele satelor. Cum însă Provoratia e satul cari până astăzi se numește Provorotia sau Provorochia, iar *Oprișinții* se numesc *Oprișeni* și cum amândouă satele se hotărnicesc unul cu altul, asupra situației lor geografice nu poate fi nicio îndoială. E deci un lucru stabilit că Oprișenii existau acum ca sat în anul 1418, ca sat boieresc, aparținând până la această dată familiei Bârlici, iar de la acest an, ca sat mănăstiresc.

Printr-un uric, dat în Suceava la 26 august 1503, Ștefan cel Mare întărește din nou mănăstirii Moldovița dania lui Sîn Bârlici din 1418. Sîn Bârlici e numit acum Sin Bârlici, iar Provoratia e cum Provorotia.

Se pare că acum, pe vremea domniei lui Alexandru cel Bun, Oprișenii erau un sat cu biserică și popă, după cât se poate vedea din actul din 15 martie 1490, prin cari Ștefan cel Mare constituie teritoriul episcopiei de Rădăuți, confirmându-i stăpânirea peste 44 de sate din ținutul Sucevei, pe cari i le atribuiseră prin actul său de fundațiune Alexandru cel Bun, și peste 6 sate din ținutul Cernăuților (Ion Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, p. 405 ș. u.)

Între aceste sate cu biserică și popă se numără și Oprișenii. În originalul slavon, satul nu e numit aici nicioprișinți, nicioprișeni, ci e mai mult arătat prin cuvintele „*gde Cudrea Oprișe*”, adică „unde a fost sau este Cudrea Oprișe”. În cazul acesta, *Cudrea Oprișe* poate să fi fost un jude sau vataman, cum se spunea pe vremea aceea. *Cudrea* e forma slavă a numelui *Condrat* sau *Codrat*, lat. *Quadratus*, nume de sfânt, iar *Oprișe* poate fi un participiu slav de la verbul *oprieti*, *opreșcii* sau *opreșchii*, cari își făcea trecerea la sufixul *-iș*, având înțelesul de „cel ce oprește sau aține calea cuiva”.

Dacă acest Cudrea Oprișe era în anul 1490 încă în viață și cum existența Oprișinților e atestată acum prin uricul din anul 1418, familia Opriș avea o vechime seculară, era poate cea mai veche familie din satul cari îi purta numele.

Că satul lui Cudrea Oprișe e identic cu Oprișinții de lângă Provorotia, se adeverește prin constatarea că satul din chestie în catastiful satelor cu biserică și popă e încadrat de sate din apropiere: Hluboca, Bârlinții, Cerepcăuții, Volcinețul și Telebeacînții. Cea mai veche formă a numelui e Oprișinți, formă obicinuită pe atunci în nomenclatura satelor ca Bârlinții din apropiere, Telebeacînți – mai târziu Tereblecea – Balinți, Basinți, Bodinți, Budinți, Buhainți, Chindinți ș. a. Satul având încă de atunci biserică și popă, trebuie să fi fost încă de atunci un sat destul de mare.

Presupunem că un sat cu biserică și popă să fi avut pe vremea aceea 50 până la 100 de case în cari își duceau viața tot atâtea familii. La un spor normal de populație în curs de patru secole, aceasta trebuia să atingă o cifră respectabilă, trimițând și coloniști în altă parte pentru a se putea hrăni. Dar ea nu a crescut prea mult, numărând prin anul 1910 doar 1500 de suflete. Sate mici au rămas și Provorochia și Bârlinții de odinioară. Cauza nu e alta decât vitregia vremurilor. Războaiele, invaziile străine, cari aprindeau casele, prădau avutul și luau pe oameni în robie, în fine bolile, pentru cari încă nu se aflaseră leacuri, secerau populația și nimiceau satele.

Oprișinții de odinioară deveniră *Oprișenii* de astăzi, precum *Telebeacînții* din apropiere deveniră *Tereblecea*. Dar *Oprișenii* de astăzi stau pe locul unde au fost *Oprișinții* de pe vremea lui Alexandru cel Bun și sătenii din *Oprișeni* sunt descendenții celor cari au trăit în satul cu acest nume acum cinci sute de ani? E o întrebare la cari cu greu se poate da un răspuns hotărât, când se știe că și așezările omenești se puteau deplasa ușor în urma unor nenorociri mari și că omul încă nu era legat de glie așa de mult ca în zilele noastre. Satul e străbătut și astăzi de un pârâu, *Oprișanca*, ce pare a dovedi că acum, din vremuri străvechi, așezarea omenească numită *Oprișeni* și-a trăit viața în dreapta și în stânga lui sau cel puțin familia lui *Oprișe* își avea așezarea pe aici.

Se ivesc însă și îndoielile. Dacă întâlneai, de pildă, în târgul Siretului un sătean din *Oprișeni* și-l întrebai de unde e, el îți răspundea că e din *Panțiri*, iar dacă întâlneai pe drum un străin și-l întrebai încotro se duce, el îți răspundea că la *Panțiri*. Nici unul nu-ți vorbea de *Oprișeni*. Sătenii nu întrebunțau acest nume și ar fi trebuit doar să-l cunoască, deoarece numirea a avut la mijloc cinci secole, în cari trebuia să se fi încetățenit și să fi devenit populară. Cuvântul *Panțiri* e mult mai nou în limba noastră. Dacă poetul V. Alecsandri. în poezia *Movila lui Burcel*, spune că cinci panțiri se alegeau, cari luară pe Burcel de pe ogor și-l duseră la Ștefan cel Mare, el face un anahronism. Pe vremea lui Ștefan cel Mare nici vorbă de *panțiri*. Cuvântul vine din germ. *Panzer*, cari înseamnă platoșă, za. Dar moldovenii nu l-au luat de la nemți, ci mai curând prin încunjur, de la ruși. Dacă-l luam de-a dreptul de la nemți, îl puteam avea și pe vremea lui Ștefan cel Mare, dar atunci l-am întâlni într-o formă oarecari în documente, în limbă, în toponimie. Nu-l întâlnim însă. Rușii au însă ca împrumuturi nemțești *panțiri* – platoșă, za, *panțârnii* – înzalat, și *panțârnii* – om cari poartă zale. Rușii l-au împrumutat de la nemți abia

pe vremea țarului Petru cel Mare. Moldovenii l-au putut lua de la ruși abia pe vremea lui Dimitrie Cantemir.

În epoca fanarioților, *paștirii*, ostași călări, îmbrăcați în zale, se întrebunțau mult ca poliție în orașe și ca jandarmerie la paza satelor și a drumurilor. Abia din vremea aceasta, cuvântul *paștiri* se putea încetățeni și în toponimie. În vechiul rateș de la șleahul cel mare, la locul unde se face intrarea în Oprișeni, poate să fi făcut paza drumului o echipă de paștiri trimisă de domnul Moldovei de la Iași. Cum ei staționau aici în permanență, locului i s-a zis „*La Paștiri*”. De aici numirea s-a transmis întregii așezări de lângă Oprișanca. I se zicea tot „*La Paștiri*”, chiar și după ce echipa de paștiri fu retrasă de aici.

Încă acum înainte de cincizeci de ani, aproape de celălalt capăt al moșiei Oprișeni, de asemenea la șleahul cel mare, se afla un cerdac, adică o construcție simplă de lemn, de formă hexagonală sau cercuală, văruiată pe dinafară și acoperită cu paie. În jurul cerdacului erau plantați arbori, poate să fi fost chiar pomi roditori. Avea poate și menirea să apere cerdacul de vânt și viscol. Cerdacul era pustiu. Jur împrejur nicio așezare omenească. Regiunii i se zicea „*La Cerdac*”. Ce menire avuse acest cerdac, nu am putut afla. Nici nu aveam pe vremea aceea curiozitatea de a întreba și afla toate. E aproape sigur că aici staționase cândva o echipă de paștiri sau mai târziu, sub stăpânirea austriacă, soldați sau jandarmi, cari făceau paza drumului spre Tărășeni și Codrul Cozminului, hărțuit de bandiți. Din „*La Paștiri*” rămase cu timpul numai *Paștiri*, nume de sat, deși pe acolo nu mai era acum nici urmă de paștir.

Totuși rămâne o enigmă cum de noua numire a putut scoate cu totul din conștiința sătenilor și a vecinilor vechea numire „*Oprișeni*”. Tatăl meu știa să povestească că vechiul sat Oprișeni stătuse de cealaltă parte a marelui drum, pe lângă Cotovăț, până aproape de matca Siretului, pe unde mai târziu era moșia fondului bisericesc, un teren neted ca oglinda, pe cari nu se vedea nici un arbore. Tatăl meu mai povestea că pe vremea când el era băietan, undeva pe acest teren se mai vedea încă locul unde fusese biserica sâtească, loc de cari, din respect față de cele sfinte, fierul plugului nu se atinsese. Cică un incendiu mistuise cândva întreaga așezare omenească, cu biserică cu tot. Locuitorii rămași în viață părăsiră locul dezastrului și se așezară în alte părți. Cei mai mulți dintre ei se stabiliră mai la deal, de-a lungul unui pârâu, cari poate de atunci luă numele *Oprișanca*. O nouă așezare omenească luă ființă – *La Paștiri*. Vechea numire era detestată și de vechii locuitori, cari nu mai voiau să-și reamintească de locul dezastrului lor. Când s-a întâmplat însă acel dezastru, cu greu se va putea preciza vreodată, dacă nu cumva un cronicar sau o notiță oficială nu l-a semnalat la timpul său. De altfel, fizionomia noului sat pare să o confirme aceasta. Nicăiri în Oprișeni nu am dat de o casă de tot veche, de ceva arhaic, cari să bată la ochi. Un sat atât de vechiu nu și-a putut alege un teren mai potrivit, un sol mai roditor la așezarea sa? Țarina satului păstra pe vremea copilăriei mele încă urmele unei păduri întinse, desființate nu prea demult, huceaguri, rădăcini, stejari singuratici, pădure tânără de fag.

Oficialitatea a menținut însă pentru noua așezare vechea numire *Oprișeni*, pe lângă cari se adause și cea de *Panțiri*. Oficialitatea s-a impus. Școala, hărțile și tablele de la Râscrucile drumurilor au izgonit *Panțirii* și au adus la viață nouă *Oprișenii*. Oricum s-ar fi petrecut lucrurile, *Oprișenii* au înfruntat furtunile vremii și s-au menținut până în zilele noastre.

Pe sătenii de astăzi cu greu i-aș mai cunoaște, deoarece acum mai mult de jumătate de secol numai arareori am luat parte la bucuriile și durerile lor. Unii dintre ei, pe cari i-am cunoscut în copilăria mea, s-au dus demult în altă lume, iar pe cei din urma mea nu am mai avut prilej să-i cunosc. Dar în cutele amintirilor mi-a rămas aproape neștearsă icoana satului de acum cincizeci de ani și mai de înaintea, când umblam și eu la școala primară din Oprișeni și când mi se întipărea așa de ușor tot ce se petrecea în jurul meu. Din acest rezervor al amintirilor voiu căuta să schițez în cele ce urmează tabloul satului așa cum se prezenta privitorului la data ce am amintit-o mai sus.

Călătorul cari avea un interes să vadă și să cunoască în acea vreme Oprișenii și se afla, de pildă, în târgul Siret, o pornea pe șleaul cel mare, mai târziu șoseaua națională, cari ducea din acest târg spre Cernăuți. La dreapta drumului avea numai o câmpie întinsă, moșia Dubovei, iar la stânga, traseul proaspăt al drumului de fier, cari alunga singurătatea câmpiei odată sau de două ori pe zi cu carul lui de foc în direcția Adâncatei. Ajungea la un edificiu tipic de zid. Era stația Tereblecea, iar câțiva kilometri la dreapta străluceau în lumina soarelui cochetele așezări ale nemților din Tereblecea Nouă. Apoi, în dreapta și stânga șleaului, numai șes neted, fără nicio ridicătură, cari urca lin până ce da la dreapta de un conac boieresc, străjuit de o alee de mesteceni bătrâni.

De aici pornea vechea moșie a boierilor Stârcea, pe lângă cari un drum de sat ducea în satul Stârcea, numit mai demult Bârlinți. De la conacul lui Stârcea șleaul pornea la vale și după câțiva kilometri trecea podul de piatră peste un râuleț cari-și făcuse aici o albie adâncă. Era Cotovățul, cari părăsea aici hotarele Oprișenilor și se îndrepta prin moșia Stârcii spre Siret. Numai după câteva minute călătorul se afla la o răscruce de drumuri. Pe un stâlp înalt se vedea bătută o tablă mare cu o inscripție în limba germană. Își oprea pașii, se apropia de tablă și citea. Inscripția-i spunea că aici e comuna Oprișeni, cari se ține de districtul Siret. O mână întinsă spre drumul drept și bine îngrijit spre stânga sau spre apus îl îndruma spre Adâncata sau Hliboca, iar alta, întinsă drept înainte, îi spunea că duce spre Tărășeni. Călătorul era la ținta călătoriei. Se oprea pe loc și căuta să se orienteze. Aceștia erau deci Oprișenii. La stânga șleaului se afla o singură clădire, mare, veche și neîngrijită. Era un rateș sau han, la cari se opreau peste noapte înainte de apariția trenului căruțele negustorilor cari plecau spre Cernăuți. În boltele lui rar se mai adăpostea acum un căruțaș sau un călător. Pe atunci era o cărciumă de sat, o propinație, cum i se zicea pe atunci. Debitul îl avea un evreu. Aici își putea cumpăra un păhar de rachiu, de bere sau de vin prost.

Dar acestea nu-l interesau. El pornea pe drumul din dreapta șleaului, cari-l ducea în sat. La dreapta o băcănie a unui evreu, la stânga fierăria unui polon, Banker. Mai departe, la dreapta o moară pe Cotovăț, cu opustul ei întins, la stânga gospodăria bine înjghebată a lui Petrea al lui Constantin Bilețchi. În continuare, la dreapta, numai Cotovățul își împingea înainte molatecele lui ape cu fânețe în jurul lui, la stânga ogoare cu holde până la Podul Munteanului. Cine trecera acest pod, trecea din țarină în sat. Mai târziu nu se știa de ce-i zic *Podul Munteanului*. Dar eu l-am apucat încă pe Nică a Muntencei, om sărac și fără familie, cari trăia într-o căsuță veche dincoace de pod. Munteanul trebuia să fi fost tatăl lui Nică, venit de undeva de la munte. Poate că acest Munteanu a fost meșterul cari construiseră podul peste Cotovăț. Nică a Muntencei se stinse, căsuța lui rămasă pustie, se dărăpănă și dispăru cu timpul. Numai podul de peste Cotovăț continuă să se numească *Podul Munteanului*. Lângă acest pod, Cotovățul, cari venea din țarina Opișenilor, își împreună apa cu a Opișancei, mai săracă decât a lui, cari străbătea așezările sătenilor de la un capăt până la celălalt.

La stânga, de-a lungul Cotovățului, se întindea un imaș întins cu iarbă frumoasă, proprietatea fondului bisericesc, cari se arenda an de an sătenilor pentru păscătoare. La capătul lui, lângă drum, era o căsuță fără gard și grădină, din două camere mici. Aici își ducea viața singuratecă Hana, o evreică, trăind din venitul ce-i aducea un debit de tutun. Aici, în dreptul imașului, de cealaltă parte a drumului, Opișanca, după ce colindase într-un arc imens satul întreg, își împingea, paralel cu drumul, într-o albie adâncă, ocrotită de răchiți bătrâne, apele când sărăcicioase, când mai bogate, spre împreunarea lor cu ale Cotovățului. În dreptul căsuței Hanei se întindea peste drum livada gospodarului Pavel Pițul. Imașul din moșia fondului bisericesc se sfârșea la nord-est, lângă drum, printr-un loc viran, unde tineretul din sat se aduna în dumineci și serbători la strânsură. Se strângeau flăcăi și fete cari, la acordurile unei scripci și ale unui țimbal, jucau sârba și alte jocuri obicinuite în partea locului.

Când îmi terminam școala primară, pe acest loc se clădi casa comunală, primăria de astăzi. Aici își țineau jurații, cu vornicul satului, ședințele lor. Aici își avea secretarul comunal biroul și locuința. Cel dintâi secretar comunal, cari funcționa aici, a fost un evreu. Îl chema Pulver. Tineretul comunal continua să-și joace horele și sârbele de acum în fața primăriei. Îndărătul primăriei se ridica pe un tăpșan îngrădit curtea boierească, o clădire veche de tot, în cari locuia arendașul moșiei fondului bisericesc, pe vremea aceea un evreu bătrân, căruia sătenii îi ziceau „jupân Mardcu”. Mai târziu, după moartea acestuia, moșia o luă în arendă ginerele lui, Pariser, iarăși un evreu, cari-și avea casa lui proprie în sat. Curtea boierească fu reparată din temelii și deveni casă parohială, iar vechea casă parohială, situată peste drum, se vându unui sătean cu grădină cu tot. De aici drumul o pornea tot în sus, spre miază-noapte, având la dreapta așezările sătenilor, iar la stânga, spre apus, țarina. Aici se ridica pe o temelie înaltă de piatră, cu ferești mari și mai multe camere, casa lui Wolf Gropper, poreclit Lupu, un evreu. Avea toate anexele unei

gospodării complete. Trăia din gospodărie și cămătărie, căci Lupu era om cu bani. Mai la deal de el, spre miez-noapte, despărțită printr-un drumușor perpendicular la drumul pe cari înaintăm, era gospodăria lui Gheorghe al lui Axentie Bilețchi, poreclit „al Greculesei”, gospodar mijlocăș, cu casă dintr-o singură cameră spațioasă, cu o tindă mare, cu grajd pentru vite, șură pentru cereale, pomăt și o alee cu răchiți la drumul principal. Mai sus de el locuia Gheorghe Turanschi, zis Șchiopul, deoarece îi lipsea un picior până la genunchiu, într-o căsuță acoperită cu paie și având o grădină mică pentru zarzavaturi. Șirul caselor de lângă drum se continua cu gospodăria frumoasă a lui Nicolai al lui Ion Bilețchi, cu gard înalt de nuiete, cu streșină deasupra la drum, înaintea ogrăzii, cu grajd pentru vite, șură mare pentru cereale și alte anexe. Proprietatea lui ajungea până la un drumușor, ce ducea pe lângă școală la biserica din sat, cuprinzând o suprafață de câteva hectare. Partea aceasta de la primărie până la școala primară forma vatra satului.

Lângă Nicolai Bilețchi drumul principal se bifurca. Unul își continua direcția, urcând mereu spre miez-noapte, fiind mai departe hotar între sat și țarină, iar al doilea, formând cu cel dintâiu un unghi de circa 45°, o apuca spre nord-est, ținându-se apoi la o anumită distanță de cel dintâiu. O apucărăm și noi pe acest drum, cari pare să despartă de aici înainte satul într-o parte de răsărit și una de apus. Chiar la început, în unghiul format de ambele drumuri, la stânga, se afla băcănăia unui evreu, Țucherman, poreclit Baniu, mai departe gospodăria lui Gheorghe al lui Ion Bilețchi, fratele lui Nicolai. La dreapta, se afla școala primară, la început o clădire de lemn, mai târziu o construcție de cărămidă corespunzătoare nevoilor sătești, cu curte spațioasă și grădină de legume. Un drumușor printre proprietatea școlii și a lui Nicolai Bilețchi ducea la biserica sătească, o clădire veche și strâmtă, cu clopotnița dinainte și cu gard de scânduri împrejur. Îndărătul bisericii, un cimitir vechiu cu câteva morminte de piatră, de pe cari se mai putea descifra numele preoților V. Hacman și Grigorovici, înmormântați aici. Mi se pare că se aflau și altele, pe cari, spre părerea mea de rău, nu le-am reținut.

Mai departe, la stânga drumului, atrăgea atenția trecătorului o proprietate mai întinsă, cu gard înalt de stachete. Avea forma dreptunghiulară și ocupa o suprafață dintre ambele drumuri. Înăuntru, o cultură admirabilă de pomi roditori, mai ale. meri cu fructe roșii ca purpura și galbene-portocalii stârneau admirația sătenilor și străinilor. La mijloc o casă lungăreață, dreptunghiulară, din mai multe camere, dar destul de cocheta, cu o curte spațioasă înaintea, iar în juru-i toate anexele necesare unei gospodării mari. Era casa unui evreu, Pariser, cari devenise și arendașul moșiei Opișeni. Dar el cumpăraseră gospodăria gata întemeiată de la altul cineva, dacă nu cumva de la un preot, Bendela. La dreapta se înșirau, după școală, mai multe gospodării mărunte, după cari veneau două fruntașe: una a lui Maței al lui Pentelei Bilețchi, a doua a frăține-său, Dumitru. Acum înfățișarea exterioară a celei dintâi, cu gard înalt, casă largă, curte spațioasă și multe heiuri pe lângă ea, arăta că aici locuiește un om bogat. Maței Bilețchi era de fapt cel mai bine înstărit sătean din Opișeni. Era singurul gospodar cari pe vremea aceea avea mașină de îmblătit

cereale, o batoză pusă în funcțiune de puterea a patru cai, cari se mișcau în juru-i. După dânsul venea gospodăria frăține-său, mai modestă. Se succedau apoi, de o parte și de alta a drumului, gospodării mai mari și mai mărunte, pe ai căror proprietari nu-i cunoșteam: doi gospodari mai buni, Toronciuc, un Mironiuc, un Dohotar, un Onofrei al lui Ion Bejușcu, un Gheorghe al lui Dumitru Bejușcu, un cizmar polon cu numele Schein, alt polon cu numele Gazda, un evreu Ohrenstein, cari avea o cârciumă ș. a. Tot aici stăteau mai multe familii Răducanu, bine situate, cu feciori voinici și bătauși, cari se puneau la hartă cu Ghiliceni din cotul de jos.

De la dreapta se apropia pe neobservate tot mai mult, mai mult, pădurea. Deodată ea apărea și în fața drumului. La stânga, cea din urmă gospodărie frumoasă, cu gard înalt și poartă bătută din scânduri și lețuri, ca la munte. E a unui sătean, căruia oamenii îi ziceau „Poleacu”, dar nu era poleac, ci român, cari avea un frate călugăr la mănăstirea Dragomirna, pe cari l-am vizitat ca elev de liceu și cari ne-a arătat odoarele mănăstirii. Apoi drumul se înfunda în pădurea de fagi și carpeni, la înălțimi mai mari și de brazi, cari se întindea între satele Oprișeni, Tereblecea, Stănești, Puieni și Prorovochia, și cari aparținea fondului bisericesc. După ieșirea din pădure, drumul da într-o toloacă și apoi în satele românești Stănești, cari au dat intelectualității române familiile Gireadă și Posteuca, apoi în sătisorul Puieni, din cari a ieșit familia de preoți și învățători Furtună.

Am arătat așezările cele mai de seamă de pe lângă artera principală, cari străbate satul de la un capăt la altul, mai întâiu în direcția nord-estică, apoi nordică, apoi iarăși nord-estică, înclinând în sfârșit mai mult spre nord.

S-o apucăm acum pe al doilea crac al arterei principale, de la băcânia lui Buniu, cari rămânea la dreapta, în sus. Pe o distanță respectabilă pe atunci, nici la dreapta, nici la stânga nu se afla încă nicio casă. Abia lângă drumul cari apuca spre țintirim, la stânga, se întindea gospodăria Oloierului, venit din Tereblecea, cu pomi roditori împrejur, ca să fie apărută de crivăț și viscol.

Mai sus, la dreapta, pe un loc dăruit de un sătean cucernic, se înalță mai târziu, dar încă înainte de Primul Războiu Mondial, o mândră biserică de cărămidă cu acoperiș de țigla, cari se termină abia sub administrația română. Vechea biserică din Oprișeni fu desfăcută, transportată de pe locul ei de lângă școală și așezată în satul învecinat Slobozia. Prin stilul său, prin locul în cari se ridică și prin întreaga sa înfățișare, noul locaș dumnezeiesc dete satului o veritabilă prestanță. Un sat cari se respectă, un sat cu frica lui Dumnezeu, trebuie să aibă o școală frumoasă și o biserică frumoasă. Și Oprișenii le aveau acum, deși cam târziu, pe amândouă. Drumul însă urcă, lăsând la dreapta și la stânga gospodării mai mari sau mai modeste. Ici e casa Rotarului, acolo a lui Mihăiță al lui Ion Bejușcu, mai încolo, la dreapta, gospodăria frumoasă, curat și bine îngrijită a gospodarului fruntaș și chipeș și vecinic tânăr, Iacob Popovici. Ne aflăm acum sus de tot, la capătul drumului. Ne întâmpină cele din urmă două gospodării, cu garduri înalte de doi metri, ca să nu pătrundă înăuntru dihaniile pădurii, cu pomi roditori și copaci umbroși, cu case bătrânești, în cari mai stăpânesc frații Ion și Dumitru Bejușcu.

Peste garduri începe pădurea, o pădure mândră de brazi și molizi ca la munte. De pe culmea acestei păduri, ochiul biruie depărtările până departe pe dealurile târgului Siret. De aici pădurea se întinde spre nord, est și vest. Atingându-și culmea, ea coboară lin spre Tătarca, nume cari poate să amintească trecerea pe aici a unei hoarde de tătari, dacă nu e mai degrabă cuvântul ucrainean *teterca*, diminutiv din *tetera*, cari înseamnă găinușă; de aici, abrupt, prin Ponoare, pentru a se sfârși la hotarul Provorochiei.

Ne-am primblat astfel și pe al doilea crac al arterei principale cari străbate satul. Pe când cel dintâiu, cari pornește de la băcânia lui Buniu, e în permanentă lentă coborâre, apropiindu-se tot mai mult de calea Opișancei, al doilea, cari ar putea începe la casa comunală, păstrându-și direcția spre nord, e în neconținută urcări.

Dacă am porni cu cracul cel dintâiu la Podul Munteanului, unde atinge Opișanca, și dacă privim cursul pârâuașului de pe locul cel mai ridicat al cracului, pârâuașul ne dă impresia unui arc imens, numai puțin încordat, iar drumul o coardă enormă, încordată și ea, la un capăt legată cu arcul, la celălalt liberă. Suprafața cuprinsă între arc și coardă e un teren în general plan, cu o înclinare dinspre vest. Din cealaltă parte a arcului, spre răsărit, se ridică un singur deal întins, destul de înalt, cu râpe adânci, formate de șuvoaiele de apă. Culmea dealului e un podiș întins, bătut de vânturi. Pe el crește numai iarbă mărunță. Dacă ne aflăm într-un punct al coardei, fie la primărie, la școala primară sau lângă casa lui Lupu Gropper, avem impresia că ne aflăm în orchestra unui teatru grecesc. Dealul din cealaltă parte a Opișancei e teatrul propriu-zis, din cari privitorii văd totul ce se petrece în vale. Și, de fapt, viața satului se petrece în cea mai mare parte în lăuntru suprafeței cuprinsă între arc și coardă, la cari se adaogă fășii nu prea late de cealaltă parte, atât a arcului, cât și a coardei. Satul nu e un sat ca cele nemțești sau ungurești, îngrămădit casă lângă casă, pe lângă o singură stradă. E un sat răsfirat sau împrăștiat pe o suprafață mare.

De la artera principală pornesc aproape paralel mai multe drumuri secundare spre arc. Cel dintâiu și cel mai important pornește de la primărie, având la dreapta gospodăriile lui Pavel Pițul și a unui Lencu, iar la stânga vechea casă parohială, în cari au trăit cu familiile lor unul după altul preoții Hacman, Grigorovici, Isopescu, Simiganoveschi și Atanasie Gherman, lăsând la o parte pe cei mai vechi, pe cari nu i-am cunoscut nici după mume. Mai târziu, casa fu vândută săteanului Vasile al lui Ion Bilețchi, cari o refăcu din temelie.

Drumul trece apoi peste Opișanca pe un pod de lemn și se bifurcă. Un crac o apucă spre sud, pe lângă gospodăria veche a unui Bejușcu, lăsând la dreapta spre opust gospodăriile lui Hreniuc și a unui Moglan, urcă ponciș spre casa lui Toader Oloieru, dascălul de la strană al satului, apoi spre gospodăria întinsă pe deal a lui Petrea Bejușcu, fratele lui Bejușcu din vale, privind la dreapta gospodăriile lui Alexandru al lui Ion Bejușcu, picher la șoseaua națională, apoi pe cea a lui Vasile Pițul, poreclit Drongali, pe a altui Pițul, cari are un frate învățător în satul Pătrăuți

pe Siret, pe a lui Ilie a lui Ion Bilețchi și pe a bătrânului Birău, agricultor român, venit cândva din Transilvania. Sunt gospodării frumoase, așezate toate pe podișul de pe culmea dealului.

În stânga, de la Petrea Bejușcu nu era nicio așezare omenească. Terenul e atât de pîrpiriu încât abia se poate merge cu picioarele. Iarna, pe îngheț, sau toamna, pe noroaie, nici cu picioarele. Sus, după Birău, e podișul aproape neted, acoperit cu iarbă măruntă. Un drum aproape neumblat îl străbate acum în direcția nord. O cruce de lemn îl străjuiește, vizibilă în cea mai mare parte a satului. Drumul o apucă apoi spre est, cotind spre dreapta și coboară în Stârcea, o așezare cu majoritate ucraineană, sau o ia de-a dreptul înainte și ajunge în Tereblecea, frumoasă comună românească, în cari se mai auzea *lapce* și *punce*, în loc de *lapte* și *punte*, comună din cari au răsărit familiile de intelectuali, ca Dracinschi și Botezat, iar după ei Pătraș, Țăgână, Nimigean, Scripcar, Gabor, Rusu, Cudelcă ș. a.

Podișul era toloaca, imașul sau islazul satului. Aici pășteau vitele sătenilor din apropiere, mari și mici. Mai târziu, comuna având nevoie de bani, arendă toloaca la săteni. Acum se seamănă pe ea cereale. Dar solul fiind slab și prea expus vânturilor, nu se cultivă decât orzul, ovăsul și cartoful. La capătul podișului, acum parcelat și arat, se întindea la miez-noapte peste deal și vale pădurea.

Al doilea crac de drum, cari pornea de la podul de peste Oprișanca, o apuca spre răsărit, pe lângă gospodăriile unor familii Zdrobău, a unui Bilețchi, a unui Hnatiuc, a unui Bodnariuc ș. a., pentru a se opri la două gospodării mari, bătrânești, ale fraților Constantin și Ion al lui Pătrachi, o ramură a familiei Bilețchi. Afară de drum, sub deal, trăia un cizmar polon, Turchevici. De altfel, dealul răpos rămânea nelocuit.

Revenim la artera principală. Ceva mai la deal, printre casa lui Lupu Gropper și a lui Gheorghe Bilețchi, pornea al doilea drum în direcția est, având la dreapta și la stânga gospodăriile modeste ale unui Bostan, unui Ostafi, unui Boghiu și Zilinschi, până ce da în Oprișanca, peste cari trebuie amintite două gospodării mari, la stânga, a lui Toderică al lui Doroftei Pițul, iar la dreapta drumului a lui Dumitru Bilețchi, poreclit Bârtan. După ei numai gospodării mai mici, una a unui Pițul, fratele lui Toderică, alta a bătrânului Samsonică, neîntrecut povestitor de anecdote, snoave și povești, apoi una a unui Carol, neamț românizat, purtând cămașă țărănească, suman și opinci.

După ei venea dealul, nelocuit nici aici. În mijlocul lui șuvoaiele de apă făcuseră o prăpastie adâncă. Aici pământul se surpa mereu, iar într-un loc ieșise la iveală humă albastră, pe cari sătencele o întrebuițau la vopsitul prispelor și părților de jos ale pereților. După casa lui Dumitru, fratele lui Maștei Bilețchi, pornea de la artera principală al treilea drum spre Oprișanca. Până la ea, câteva gospodării mici. Peste părâu una singură, bine întemeiată, a lui Pintelei al lui Ion Bilețchi, căruia oamenii îi ziceau „al lui Bile”. În cursul Primului Război Mondial, gospodăria întreagă căzu pradă unui cumplit incendiu. Proprietarul ei nu o refăcu, ci-și cumpără gospodăria lui Parizer, despre cari am amintit mai sus. Cum moșia

fondului bisericesc fusese împărțită la țărani, după venirea Partidului Democrat la putere, Parizer își vându gospodăria din Oprișeni și se stabili în oraș, unde întemeie o bancă. După Pintelei Bilețchi, numai câțiva săteni mai săraci. După ei se întindea dealul și pădurea.

Cei doi craci ai arterei principale erau și ei legați unul de altul prin drumuri scurte, transversale, de mică importanță. Un drum mai lung pornea de la cracul al doilea al arterei, spre vest. Lângă el se aflau gospodăriile unui Petrovici, unui Turanschi ș. a. Această parte a satului îmi este mai puțin cunoscută și regret că nu pot da mai multe amănunte despre ea.

Acesta e în trăsături generale satul Oprișeni de acum cincizeci și șazeci de ani. Multe s-au schimbat de atunci. Bătrânii s-au dus demult, bărbații în floarea vârstei s-au dus și ei, flăcăii de atunci de asemenea. De altfel, oameni noi, feciori și fete, nepoți și nepoate, cu alte gânduri, cu alte năzuinți sau poate tot cu aceleași, dar sub altă formă. Satul nu îmbătrânește. El numai se primenește. Casa veche de lemn se dărâmă și pe același loc se ridică alta nouă. Din cea veche nu rămâne aproape nicio urmă vizibilă. În locul bătrânilor, cari după o viață de greu sbucium dorm acum fără griji și fără suferinți în cimitir, muncesc acum alt tată și altă mamă tânără, cu copii în jurul lor, dar mai puțini decât înainte. E aproape singura deosebire dintre trecut și prezent. Dar și casa prefăcută nu e aidoma cea veche. Ea ține seama de evoluția vremii. Iată, e un loc pe cari se cultiva porumb, acum e o casă nouă-nouă. Un fiu din acest sat, umblat prin lume, după ce a fost și prin America, chinuit de dorul satului părăsit, s-a întors și din agoniseala lui și-a clădit o casă nouă, nu prea mare, dar oacheșă și înzestrată cu toate înlesnirile moderne. Nu e acoperită nici cu paie, nici cu draniță, ci cu țiglă roșietică, așa cum e acoperită numai mănăstirea din deal. Dar, încetul cu încetul, și Oprișenii se urbanizează.

La apus de artera principală, cari străbate satul, se întinde țarina. Ea e pentru sătean tot așa de necesară cum e și casa și grădina. Țarina îi dă pâinea cea de toate zilele, dar după muncă grea și încordată, după rugi fierbinți înălțate către Cel de Sus, unica lui nădejde după atâtea așteptări și neliniști sufletești. Când începe sfânta muncă de la țară, satul rămâne aproape pustiu. Când e dricul prășitului și al seceratului, aleargă pe ogor și gospodina casei cu sapa în spate sau cu secera în mână, ducând cu ea câteva turte de mălaiu și o oală de borș searbăd de legume, merinde celorlalți muncitori.

E primăvară. Seninul cerului și razele soarelui îi trimit cea dintâi solie. Ciocârlia se avântă în văzduh și le răspunde prin triluri de slavă. Cu plugul lucitor, tras de plăvanii lui liniștiți și cuminți, el răstoarnă hăulind una după alta brazdele negre, în cari aruncă sămânța, nădejdea zilei de mâne, ridicându-și privirea spre cer și zicând: să fie într-un ceas bun! Apoi țarina învie cu fire subțiri de smarald, cari se ridică desmierdate de suflarea caldă a zefirului, tot mai sus, mai sus, dese ca o perie fermecată din povești. E cea dintâi minune a veșniciei naturi, văzută de ochiul omenesc și simțită de inima lui. Și viața se strecoară printre stâncile temerii și ale nădejzii, cu popasuri de rugă către Cel Nevăzut, cari le știe și le drege pe toate,

după legile lui nescrise, dar observate în toate. O secetă nemiloasă, o grindină blestemată sau niște gănganii trimise de Ducă-se pe pustii, ar putea ușor în câteva clipe sau încetul cu încetul să-i facă toată munca zădarnică. Cum îi tresaltă inima de bucurie și satisfacție, când vede în sfârșit spicul greu ca vrabia, cu boabele aurii, înclinându-se spre pământ! Și îndată țarina răsună din nou de zăngănit de coase și seceri, de foșnetul snopilor, de cântece vesele. E momentul sublim din anul întreg al vieții frumoase, dar necăjite, de sătean plugar, momentul recoltei, premărit de poezii tuturor timpurilor, începând cu divinul Homer. Apoi cari și căruțe, încărcate cu rod bogat, pornesc pe toate drumurile din țarină spre sat. După ce și-a făcut sfânta datorie, țarina devine tristă, părăsită, pustie. Numai vântul rece de toamnă târzie doinește melancolic peste miriște și păpușoște. Săteanul însă, când își vede șura, hambarul și podul casei pline de darurile ei, din cari poate împărtași și altora, e singurul Domn al Țării.

Țarina Oprișenilor nu e plană, cum e a altor comune învecinate, cum e a Tereblecii, a Stârcii, a Cerepăuților sau a Hlibocii. Ea e deluroasă ca și satul și pământul ei, în consecință, de calitate slabă. Totuși se află pământ mai bun și pământ mai slab după îngrijirea solului și înclinarea lui mai mică sau mai mare. Pe dealurile situate către culmea dealurilor sau prea accidentate, îngrășămintele sunt luate de puhoai, cu pământ cu tot, și duse pe gârle la vale. Dar săteanul nu se lasă bătut de vitregiile naturii. El cară gunoiul pe hleiul gol și peste câțiva ani solul se reface. Dar dezastrul apare din nou și omul e nevoit să se lupte veșnic cu toanele naturii.

Precum satul e străbătut de Oprișanca, astfel țarina e străbătută și dominată de apa Cotovățului. Acesta vine în doi craci, unul dinspre Tărășeni, iar al doilea dinspre Trestiana, se împreună în țarina Oprișenilor și curge acum un singur pârâu, în direcția sud-est, până când se împreună cu Oprișanca, la Podul Munteanului. Șoseaua națională trece de două ori peste apa lui, odată când e încă un singur crac, la Podul lui Tănasă, iar a doua oară când, unit cu Oprișanca, se desparte de hotarele Oprișenilor.

Țarina satului e înfățișată prin două planuri mari, neregulate, înclinate unul dinspre nord-est, iar al doilea, dinspre sud-vest, spre albia Cotovățului. Unde Cotovățul se desface în două ramuri, acolo și planurile se bifurcă. Unghiurile de înclinare fiind mici, țarina seamănă cu o imensă covată, orientată din direcția nord-vest spre sud-est, iar porțiunea orientată spre cracul ce vine dinspre Trestiana, se întinde dinspre vest spre est. Planul sud-vestic e străbătut de la un capăt până la celălalt al țarinei de o mare arteră principală: șoseaua națională. Aceasta, atingând satul propriu-zis la intrarea în comună, urcă lent de tot pe o distanță de câțiva kilometri, apoi coboară spre Podul lui Tănasă, de unde o apucă iarăși la deal și urcă, urcă mereu, până la cerdac și casa lui Lăcustă, părăsind apoi hotarul Oprișenilor. Ogoarele situate de o parte și de alta a șoselei, de formă dreptunghiulară, lungi și înguste, sunt așezate, cu una sau două excepții, cu lungimea lor perpendiculară la șosea. Spre orientare, ogoarele de aici sunt situate *La deal de șlea* și *La val' de șlea*.

Satul era legat cu șoseaua printr-un drum larg și bine întreținut, cu șanțuri de o parte și de alta. El pornea la Podul Munteanului, nu făcea nicio cotitură și da perpendicular în șosea, la stânga unei gospodării întinse, încunjurată cu gard de nuiele și având o livadă mare de pomi, mai ales vișini. Gospodăria, cari aparținea unui evreu, Țucherman, trecu mai târziu în stăpânirea unui sătean venit din Tereblecea, Nimigeanu. După Țucherman, drumul de sat o apuca acum de la șosea la deal, ajungea la o cruce ridicată aici la drum în urma unei întâmplări oarecari, apoi urca mai departe până la culmea dealului de țarină, de pe cari cobora prin satul Slobozia Bârlinților, la șoseaua Oprișeni-Adâncata, de cari a fost vorba la intrarea în sat. Ogoarele de aici erau *La Cruce*. Paralel cu acest drum pornea vreo doi kilometri mai departe, de la șosea în sus, alt drum până la culmea țarinei, de unde o apuca sus pe podiș, schimbându-și direcția spre Adâncata. Din acest drum se desfăcea la o mică distanță de șosea, aproape paralel cu aceasta, dar depărtându-se întruna de ea, un drum larg de țară, cari mergea până la capătul țarinei, îngustându-se mereu. La dreapta, înspre Cotovăț, erau numai ogoare, la stânga, lângă drum, erau ogoare, mai la deal însă pădure deasă, tânără de fag. Aici era Rediul Mare. În continuare, mai departe spre apus era Rediul Mic, cu făget cari pe unele locuri abia își ridică creștetul dintre rădăcini. Mai la vale, lângă drum, fusese și pe aici până nu demult pădure. Printre holda tânără se mai zăreau rădăcini, iar mulțimea năpârcilor îngreuia lucrul pământului. La dreapta era și în continuare, câmpie cultivată. Într-un loc i se zicea *La ocoale*. Era pe atunci acolo un singur ocol. Dar mai înainte trebuie să fi fost mai multe. Fiind pe aici și imășuri cu păscători pentru vite, iar regiunea fiind prea depărtată de sat, sătenii își țineau vitele și peste noapte aici, în câmpie, în ocoale făcute din scânduri sau din pari. De aici, de la Ocoale, peste Cotovăț, pe deal se vedeau câțiva stejari bătrâni răzleți. Acolo era *La Dumbravă*. Dumbrava de altădată era reprezentată doar prin câțiva stejari. Astăzi presupun că nu se mai află nici aceștia. Dar regiunii cred că i se zice și astăzi *La Dumbravă*. În sfârșit, drumul se pierdea într-o pădurice tânără de fagi și arini. În spatele ei era loc mlăștinos cu arini și stuf de trestie înaltă. Era *La Trestiana*, la capătul țarinei. De aici începea moșia Dimcii sau Trestianeii, sat românesc din cari nici până atunci, nici după aceea nu am auzit să fi ieșit un intelectual român. La dreapta șoselei, spre Cotovăț, nu era nici un drum, afară de drumul ce venea din sat, pomenit mai sus.

Ogoarele toate, fășii înguste de pământ, se întindeau de la șosea până la fânațele adăpate de apa Cotovățului. De la Podul lui Tănasă în sus se afla cea mai mare parte a moșiei Oprișeni, proprietatea fondului bisericesc. Cealaltă parte a țarinei, situată pe celălalt plan inclinat, adică pe malul nordic al Cotovățului, era deservită de un singur drum lung, cu șanțuri de o parte și de alta, dar nepietruit. El pornea de la casa Oloierului spre apus, lăsa la dreapta ținterimul, cobora într-o gărlă, de unde se vedea la dreapta huciul lui Petrovici, cu fagi și stejari, urca un deal, cobora iarăși într-o gărlă, de unde se vedea la dreapta alt huciu cu copaci rari și mai bătrâni al altui sătean, apoi urca iar spre Staniște, cobora și urca la Dolini și la Tochilă, peste văi și dealuri și peste un pod, peste al doilea crac al Cotovățului, până

ce da în șosea, departe în sus de podul lui Tănasă. Jos în vale curgea Cotovățul, întovărășit de fâșii de fânețe, sus peste ogoarele sătenilor se răsfirea satul, apoi venea pădurea, Tătarca, Ponoarele. Din huciuri se strecurau prin văi laterale pârâiașe vioaie, cari îmbogățeau apele Cotovățului. În jurul lor, fânețe și pascători. Pe acest drum umblau numai carile și vitele sătenilor. Nu avea nicio legătură cu alt sat.

De la casa lui Nicolai Bilețchi pornea spre țarină un drum îngust, pe cari cu greu puteau trece două căruțe una pe lângă cealaltă. Era drum de țarină neprundit și fără șanțuri. El despărțea acum, de multă vreme, ogoarele sătenilor, lungi și înguste și da la gârla de lângă huciul lui Petrovici, în celălalt drum mai mare. Când s-a format această țarină, cari întrece întrucâtva suprafața ocupată de sat, și aceste drumuri și în ce împrejurări, sunt întrebări la cari, în lipsă de documente istorice, cu greu se va putea răspunde vreodată, altfel decât prin presupuneri și analogii.

Prin lungimea lor considerabilă, ogoarele par a dovedi că odată, în vremuri mai îndepărtate, ele trebuie să fi format complexe mari, poate de formă pătrată și că ulterior s-au îngustat prin succesiuni perpetue. Dar acele complexe nu se mai pot reconstitui, deoarece în cursul vremurilor s-au infiltrat în ele și elemente străine.

Avuse Săn Bârlici în proprietatea sa satul întreg, pe cari l-a dăruit apoi mănăstirii Moldovița, sau numai moșia cari mai târziu făcu parte din fondul bisericesc al Bucovinei? În ultima eventualitate, cari e mai probabilă, satul trebuie să fi avut și oameni cu moșie proprie, moșneni. Acel Oprișe străvechiu și descendenții lui, cum a fost Cudrea, trebuie să fi fost astfel de moșneni. Și dacă a fost el, poate să fi fost și alții. Și-au vândut acei moșneni moșia lor mănăstirii, devenind cu toții vecini sau și-au păstrat-o lăsând-o moștenire din tată în fiu? Astfel de vânzări poate să se fi făcut, însă numai în măsură mică. Puținele proprietăți ale fondului bisericesc înlăuntrul comunei ar putea-o confirma aceasta. Dar numai atât. Documentele istorice, câte le mai avem, nu pomenesc nimic despre astfel de vânzări. Altfel e, de pildă, cazul cu micul sat Slobozia Bârlinților din vecinătate. Satul e o slobozie, o colonie probabil mai nouă, de ucraineni. Are formă regulată de patrulater sau pentagon. O casă lângă alta cu ogrăzi mici. Din vale sau din deal îl prinzi cu o singură privire din toate părțile. Țarină aproape nu are. Acesta e satul tipic mai nou, boieresc sau mănăstiresc.

Cu totul altfel se prezintă Oprișenii. Sat larg, întins pe dealuri și văi, având o țarină mare, interesantă. În această țarină se cultivă tot felul de cereale: porumb, grâu, secară, orz, ovăz, puțină hrișcă, apoi cartofi, mazăre, cânepă, in, trifoiu, lucernă. Prin porumb se puteau vedea fasole, bostani, bob, haldani de cânepă, pe ici-colea floarea soarelui. Țarina da sătenilor mai înstăriți destul rod din cari să poată trăi ei și familiile lor și să poată chiar vinde câte ceva. Cei cu familie numeroasă și cu pământ mai puțin trebuiau să lucre în dijmă pe moșia fondului bisericesc, de la cari primeau pentru toată munca lor a treia parte din recolta strânsă de pe pământul lucrat de ei. Împărțirea la țărani a moșiilor fondului bisericesc înainte de întâiul război mondial nu a adus nicio sporire a țarinei satului. Moșiile s-au împărțit în parte covârșitoare la săteni aduși din altă parte, mai cu seamă ucraineni.

Pe lângă șoseaua cari ducea de la Oprișeni, pe lângă Slobozia, la Adâncata, se sădiseră mai înainte pomi roditori, cari dădeau acum roade. De altfel, de la Oprișeni până a Adâncata nu era pe lângă drum nicio așezare omenească, afară de curtea sau conacul arendașului moșiei fondului bisericesc din Slobozia, pe un areal de mai multe hectare, cu alei și drumulețe bine îngrijite și pardosite, culturi alese de flori și zarzavaturi, cu pomi roditori și arbori indigeni și exotici decorativi, cu casă mare boierească, hambare pentru grâu și porumb, grajduri pentru vite. Arendașul era acum de zeci de ani un polon, Gorețchi.

Când, după vreme mai îndelungată, bătui din nou drumul de la Adâncata la Oprișeni, înfățișarea se schimbase cu totul. De-a lungul șoselei se înșiruiau acum gospodării proaspete pe întreg parcursul, de la Slobozia până la Oprișeni. În locul curții boierești erau acum gospodării țărănești. Nimic din frumusețea și îngrijirea de altă dată. Casa boierească în ruină, arbori ciungi, pomi roditori tăiați sau uscați, grajdurile prăbușite, peste tot bălării, pustie. Părea că un geniu rău își făcea pe aici mendrele sale. Acest șir lung de gospodării noi se ținea de Oprișeni. Erau așezate în plin șes și nu mai aveau de altfel nimic comun cu satul, ale cărui armonie și pitoresc le sfidau. Cine trecea pe drumul acesta și pe lângă gospodăriile ce se înșirau pe lângă el, fără să aibă răgazul de a intra în vechiul sat descris de noi, se ducea cu impresia că satul e un sat de ucraineni sau amestecat. Adevărații Oprișeni erau însă un sat vechiu, curat moldovenesc, ca și Tereblecea, Stăneștii, Puienii, Provorochia și Trestiana, căroră stăpânirea austriacă le dăduse un aport străin.

În descrierea lui am arătat și familiile mai de seamă ce locuiau în el. Erau familii cu nume românești, ca *Bostan, Boghiu, Ostafi* – de la Sf. Eustache –, *Pițul, Răducanu* ș.a., apoi nume de familie după ocupație, ca *Dohotariu, Strugariu, Oloieriu, Rotariu*; în fine, nume de popor ca *Poleacu, Rusu*. Veneau apoi nume cu înfățișare slavă, unele cu sufixul *-iuc*, ca *Bodnariuc, Hnatiuc* – în loc de Ignatiuc –, *Hreniuc* – din Uhrenicu sau Ugreniuc, rom. Ungurașu –, *Mironiuc, Paveliuc, Toronciuc*; altele în sufixul *-cu*, ca *Bejușcu, Sencu*; altele în *-schi*, ca *Bilețchi, Scavronschi, Turanschi, Zelinschi*; altele în *-ovici*, ca *Petrovici și Popovici*. Cu nume unguresc era numai familia *Birău*. Purtătorii lor erau însă români și în sat rar când se auzea altă vorbă decât cea românească, în acel dialect cari se aude în întreaga Moldovă.

Familia cea mai numeroasă era a Ghilicenilor, în forma oficială *Bilețchi*. De la nume asemănătoare vin numele de sate Biliceni și Ghiliceni din Basarabia. Numele derivă din slav. *bielii*, rom. alb, și se întâlnește des în Polonia și Rusia, ca nume de familie obișnuit. Dacă acest nume stă într-adevăr la originea familiei sau a fost impus sub administrația polonă a Bucovinei, după ce devenise provincie austriacă, rămâne o chestiune la cari se poate răspunde numai prin analogii. Se știe că influența polonă în schimbarea numelor s-a resimțit mai mult prin școală. Dar Ghiliceni erau simpli plugari și așa au rămas încă multă vreme. Un pisar polon, însărcinat cu misiunea polonizării numelor de familie, le-ar fi polonizat pe toate, nu numai pe două sau trei. Cu toată oficialitatea lui, în sat numele era numai puțin cunoscut, căci fiecarei gospodărie își avea o poreclă sau era cunoscut după numele

tatei. Cel mai bătrân din cei cunoscuți de mine era pe vremea aceea, adică înainte de cincizeci de ani sau mai bine, Constantin al lui Pătrachi. Numele Pătrachi te trimite la fanarioți și influența grecească, nu la poloni. Era un moșneag de peste șaptezeci de ani, înalt și uscat. Nu mai ieșea în sat, ci se mișca numai pe lângă casă. Avea culoarea feței deschisă. Avea doi feciori, amândoi cu familii. Cel mai mare, Petrea, trăia lângă moară și avu mult mai târziu un fecior. Al doilea, Ilie, sta în vechea casă părintească și avea mai mulți copii, dintre cari Simeon, cu fața albă ca laptele și ochii albaștri, era colegul meu de școală primară. Ion al lui Pătrachi era fratele lui Constantin și locuia lângă acesta în gospodărie proprie. Era și el acum moșneag cu părul cărunț. Îl vedeam adeseori mișcându-se încet, drept ca o lumânare și înalt, cu bățul sprijinindu-se din când în când de pământ, pe drumul principal de lângă casa noastră. Avea obiceiul de a scoate cam des o înjurătură românească, cunoscută și auzită în țara întreagă. Avea șase feciori, toți bărbați voinici, dintre cari patru erau căsătoriți, iar doi încă holtei. Cel mai mare, Ilie, își avea gospodăria pe deal lângă Pițuleni. Îi cam plăcea băutura. A murit fără să lase urmași. Al doilea era Nicolai, voinic și înalt ca și tatăl său. Locuia în vatra satului, dincoace de școală și biserică. Avea doi copii, o fată, cari muri de tânără, și un fiu, Toader, cari deveni învățător și director de școală primară, mai întâi în Oprișeni, apoi în Cernăuți. Acest Nicolai se stinse și el, fără să ajungă la bătrânețe. Într-o zi se găsi în păduricea lui de la Trestiana un flăcău mort, împușcat de cineva. S-a presupus că a fost împușcat de proprietar, cari l-ar fi surprins tăind la copaci din pădurea lui. A fost ținut mai multă vreme în arest, căci adevăratul ucigaș nu se lăsa descoperit. În fine, misterul s-a luminat. Ucigașul era fratele victimei. Amândoi frații se îndrăgostiseră de aceeași fată din Trestiana. Unul din ei îl suprimă din gelozie pe celălalt. Nicolai scăpă din închisoare, dar se întoarse acasă bolnav și muri de supărare. Al treilea, Pintelei, poreclit al lui Bile, deoarece se însurase cu o rudă a acestuia, om de statură mijlocie, rumân la față, dar nearătos, gospodar foarte cumsecade și lipsit de fudulia cari se observă la unii Ghiliceni, locuia peste Oprișanca, de unde după dezastrul gospodăriei sale se mută în casa cumpărată de la Pariser. Avea mai mulți copii, dintre cari Ion deveni, după absolvirea studiilor universitare, directorul contabilității la administrația fondului bisericesc din Bucovina. Gheorghe, al patrulea fiu al lui Ilie, de statură mijlocie, își avea gospodărie mai modestă peste drum de școala primară. Un fiu al acestuia, mi se pare Leon, făcu și el liceul și trebuie să fie funcționar sau liber profesionist undeva în țară. Dumitru, al cincilea fiu al lui Ilie, se căsători după trecerea mea la liceul din Suceava. Al șaselea fecior, voinic, de statură mai mult decât mijlocie, cu fața ovală și părul tuns, era tipul gospodarului român frumos, voinic, bine înstărit și cuminte. Mai târziu el cumpără vechea casă parohială, o repară și se mută aici, mai în vatra satului. O singură fiică avea, cari urmă și ea liceul sau școala normală. Acești fii ai lui Ion, deși analfabeți, cunoscuseră importanța învățaturii și-și trimiseră o parte din copii la școli mai înalte.

Din altă ramură a Ghilicenilor era Dumitru Bilețchi, poreclit Bârtan, deoarece avea ceva burtă. S-ar supăra foc pe mine dacă ar mai trăi și ar afla că-i zic

și eu Bârtan, cum îi zicea tot satul, însă nu în față. El și Iacob Popovici erau pe vremea aceea oamenii cari, nici prea tineri, nici prea bătrâni fiind, jucau în sat rolul principal. Dar Dumitru era mai gospodăros, mai închis, mai sever, ieșea prin sat numai duminicile sau când era chemat la primărie. De statură mai mult decât mijlocie, cu fața lungăreată, cu părul încă negru, cu sprâncenele negre, stufoase, culoarea feței brună, bronzată, cu bățul sau cărja în mână, trecea repede pe drumul cari ducea de la casa lui de peste Oprișanca, prin fața casei noastre, bodogănind tare și nervos, când ceva nu-i venea la socoteală. Era într-o duminică după masă. Pe lângă locul unde mai târziu se ridică localul primăriei, flăcăi și fete jucau la strânsură. Un țigan cânta din scripcă, altul din țimbal. De pe drum priveau câțiva bătrâni, din apropiere copilăret. Deodată se arătă Bârtan. Se apropia încet cu cărja lui noduroasă în mână. Se tot apropia de joc, fără să-și vădească intențiile și fără să spună un cuvânt. Se opri lângă cercul jocului și aștepta. Iată că-i apare în față feciorul său cel mai mare, Ioniță, învărtindu-se în cerc cu o fată. Bătrânul atâta aștepta. Își ridică repede cărja și o repezi cu avânt în spatele lui Ioniță, o dată, de două ori, de trei ori. Mai primi o lovitură și fata, cari poate avea să-i fie noră. Acum vorbi bătrânul: vitele pier în grajd de foame și vouă joc vă trebuie? Na joc, na! Ioniță ieși din joc și o apucă spre casă. Dar Bârtan aștepta pe al doilea fecior, să-i vie la rând. Căci el avea trei feciori, toți încă holtei, însă trecuți acum de vârsta școlară. Toți trei erau la joc. Dar nici al doilea, nici al treilea nu așteptară să le vie rândul, ci ieșiră din dans și se furișară repede spre casă. Țiganii înlemniră pe instrumentele lor și jocul se sparse. Căci și Bârtan și feciorii lui însemnau ceva în sat.

Altă ramură a Ghilicenilor, tot atât de însemnată, era aceea pe cari o forma Maștei al lui Pintelei Bilețchi și frații lui, mi se pare doi, unul iarăși Dumitru. Erau bărbați în floarea vârstei, bine situați și muncitori. Cel mai cunoscut dintre ei era Maștei. Prin hărnicia lui devenise omul cel mai bogat din sat. De statură mai mult decât mijlocie, dar îndesat și vânjos ca un stejar, cu fața rumână și plină, semăna întrucâtva la trăsăturile feței cu Ștefan cel Mare, de pe *Evangheliarul* de la Humor. A fost vornicul sau primarul satului timp de peste douăzeci de ani. Nu avea feciori, ci numai două fete, dintre cari una se mărită cu Iacob Petrovici, coleg ceva mai mare cu mine de școală primară, și om cu avere, iar a doua, cu Vasile Birău, de asemenea elev de școală primară pe vremea mea, înalt, frumos și bine înstărit. Acest Vasile Birău ajunse și el cu timpul primarul satului Oprișeni. Fiul acestuia și al fetei lui Maștei Bilețchi e tânărul preot Pintelei Birău, cari funcționase câțiva vreme ca preot în Oprișeni și Cernăuți. Cine l-a cunoscut pe Maștei Bilețchi în floarea vârstei și l-a văzut mai târziu pe preotul Pintelei Birău, nu poate să nu ghicească imediat asemănarea frapantă dintre bunic și nepot. Dumitru, fratele lui Maștei, cu avere mai puțină decât acesta, mi-a fost mai puțin cunoscut. Acestea erau cele patru ramuri ale Ghilicenilor, reprezentate prin oameni voinici, frumoși și înstăriți.

Mai trăia și altă ramură de Ghiliceni, nu fruntași, ci mijlocași, reprezentată prin Gheorghe al lui Axentie Bilețchi, căruia oamenii din sat îi ziceau

„a Greculesei”. Era tatăl meu, om harnic și cinstit și cu frica lui Dumnezeu. De ce-l porecleau așa, nu știu și nici nu am căutat pe vremea aceea să cercetez. Porecla însă trebuie să fi avut și ea un rost. Știu din povestirile tatei, că mama lui, adică bunica mea dinspre tată, nu era din Oprișeni, ci de dincolo de Cordon, adică dintr-un sat din Moldova, din apropiere de pe lângă Tureatca. Poate că pe acolo se mai aflau încă rămășiți dintr-un sat vechiu Greci, astăzi dispărut. Văr drept cu tata mai era un Bilețchi, cari-și avea gospodăria lângă Costan Zdrobău, frate vitreg al tatei. I-am uitat și prenumele și porecla. Presupun că mai înainte gospodăria acestui Bilețchi și a lui Zdrobău au format un singur complex. Mai era o ramură de oameni mai sărmani, de asemenea Bilețchi. Îi porecleau „a Fățului”. Pe aceștia, locuind mai departe de noi, i-am cunoscut foarte puțin.

O familie atât de ramificată, cu tipuri de oameni atât de diferite, de statură înaltă și mijlocie, blonzi cu ochi albaștri, roșcovani și rumeni cu ochi albaștri și negri, negricioși cu ochi negri, cei mai mulți însă bine înstăriți, cu legăturile dintre numeroșii ei membri slăbite, trebuie să fi avut o vechime mare, de sute de ani. Ce are a face, dacă cel mai vechiu reprezentant al ei, venit poate din altă parte, purta un nume slav, cum îl purta un Volcinschi, un Crupenschi sau un Gafencu? Dar în nici una din aceste numeroase familii cu acest nume nu se vorbea, nici nu se cunoștea altă vorbă și altă limbă decât cea românească din moși și strămoși.

Veneau apoi Pițulenii, descinzând probabil din același strămoș Pițul. Li se zicea *Chițu*. Numele pare să fie un diminutiv, din cari a rămas sufixul *-iță*, devenit *-ițu* și sfârșitul unui nume de persoană. Poate fi alintătorul *Agapiță* sau *Afachiță*, prescurtat în *Piță* sau *Chiță* și trecut la genul masculin în *Pițu* și *Chițu*, cum avem de la alte nume *Liță* și *Lițu*. Era un Pavel Pițul lângă casa comunală, un Toderică al lui Doroftei Pițul peste Oprișanca, bărbat voinic și corpolent, cu gospodărie frumoasă. Fiul acestuia, acum umblat și el prin școli, dar rămas la gospodărie, căsătorindu-se cu fiica lui Vasile al lui Ion Bilețchi, deveni săteanul cel mai avut din Oprișeni.

Vasile Pițul, poreclit Drongali, își avea gospodăria sus pe culmea dealului, lângă toloaca satului. Porecla *Drongali* credeam că însemnează ceva batjocoritor. Am aflat însă mai târziu că acest cuvânt luat din bizantinul „*drungarios*”, cari înseamnă căpetenia unei unități militare „*drungos*”, a ajuns prin împrumut în limba ucraineană, cu înțelesul de șeful unei echipe e meseriași sau lăutari. Acest Pițul era, pe lângă agricultor, și dulgher. El comanda lucrătorii, când se ridica o casă, un grajd sau o șură, de unde i-a venit și porecla. Un fiu al acestui Pițul a fost Petrea Piteleanu, căpitan de pompieri la București după întâiul război mondial. Alt Pițul, cu gospodăria aproape de a lui Vasile, avea un frate învățător în satul Pătrăuți pe Siret. E cel mai vechiu intelectual ieșit din numărul plugarilor din Oprișeni. Fiul acestui învățător a fost profesor de matematici la liceul din Suceava, Constantin Pițul. Fratele învățătorului, rămas la coarnele plugului, avea, mi se pare, doi băieți; dintre ei, cel mai mare, Dumitru, era coleg de clasă cu mine la școala primară din Oprișeni. Erau în sat și alți Pițuleni, pe cari nu i-am putut cunoaște, deoarece se cunoșteau numai după o poreclă sau după numele tatei.

Familia Bejușcu sau Bezușco, cum era trecută în matricolele de la parohie, derivând din slav. *bez* – fără și *-ușco* – urechiușă, deci „*Fără urechiușă*”, descindea probabil dintr-un singur strămoș, cari avuse doi feciori, unul, tatăl lui Ion și Dumitru, cari trăiau sus lângă pădure, iar altul, tatăl lui Petrea și al frăține-său, de peste podul întâiu de peste Opișanca. Familia se înmulți prin faptul că Ion avea șase feciori și Dumitru de asemenea câțiva. Dintre feciorii lui Ion, cinci își aveau gospodăriile în Opișeni și anume: Alexandru, Onofrei, Pintelei, Gheorghe și Mihăiță. Al șaselea, Dumitru, se căsători în satul Cotul lui Bainschi, fiind prin mai mulți ani primarul acestui sat. Unul dintre fiii lui Dumitru, fratele lui Ion Bejușcu, schimbându-și numele în Opișan, deci Ieremie Opișan, fiind tipograf cu studii de liceu, devenise proprietarul uneia dintre cele mai bine înzestrate tipografii din Cernăuți înainte de izbucnirea ultimului război mondial.

Veneau apoi Răducănenii, de la un strămoș Răducanu, nume atât de semnificativ prin formarea lui cu două sufixe, unul diminutival și altul augmentativ, nume cunoscut și din alte părți ale țării.

Celelalte familii nu aveau reprezentanți numeroși: doi Oloeri, doi Turanschi, doi Toronciuc, doi Ostafi, un Rotariu, un Dohotariu, un Roic, un Petrovici.

Pe vremea aceea juca un rol în sat Iacob Popovici. Afară de el, alt Popovici în sat nu era. Sătean cu gospodărie frumoasă, chipeș, rumăn la față, de statură mai mult decât mijlocie, cu mustața îngrijită, cu botinele lustruite, cu cămașa albă, cu bondiță sau cojocel, cari păreau că sunt totdeauna noi, Iacob Popovici era tipul țăranului de elită din Opișeni și de orișunde, atât cu privire la fizic cât și la inteligență. Într-o vreme, când în Opișeni nu era nici gând de școală, el își trimise pe fiul său cel mai mare, Vasile, la școala primară din oraș, la liceul din Suceava și la universitate. A fost Vasile Popovici, profesor secundar pentru limba germană. Al doilea fiu, Petrea, deveni învățător, iar al treilea brigadier silvic. Dintre ceilalți fii, cari făcură școala primară din Opișeni în urma mea, Grigore deveni preot, iar Isaia, cu liceul și dreptul, ajunse și el undeva în țară la o situație frumoasă.

Familiile cu copii mulți nu erau prea numeroase. Ion Bejușcu avea șase feciori și patru fete, toți însurați și toate măritate. Ion al lui Pătrachi, șase feciori și patru fete. Iacob Popovici avea de asemenea copii mulți. La unii, mulți copii se stingeau în vârstă fragedă. Familii cu câte cinci până la șapte copii erau cazuri mai rare.

Bătrânul Birău, om cu stare, avea trei feciori: Ioniță, Toderică și Vasile și, dacă nu mă înșel, o fată. Dumitru Bilețchi, Bărtan, avea trei feciori, cel mai mare Ioniță. Bodnariuc avea trei feciori, dintre cari doi muriră înainte de a se căsători. La Costan Zdrobău, același caz. Rămase în viață cel mai tânăr, cel mai slăbănog, cari nici el nu o duse mult după ce se însurase. La celălalt Zdrobău era numai un fecior.

Dintre vecinii noștri, Gheorghe Turanschi, Șchiopul, muri fără copii. Bostan avea un băiat, Ostafi unul, Boghiu unul sau doi, Zelinschi unul, Pavel Pițul un băiat și o fată, Ilie Bilețchi din deal nu avea copii, Nicolai Bilețchi un băiat și o fată, Maftei Bilețchi două fete.

Dintre colegii mei de școală primară rar cari avea frățini mulți.

Viața devenea tot mai grea, ogoarele se îngustaseră, grija zilei de mâne, când ele trebuiau să se îngusteze și mai mult, devenea tot mai apăsătoare. Despre Maște Bilețchi, cel mai bogat om din sat, se vorbea că are cincizeci de fălci de pământ de calitate diferite. Nu mulți, câțiva, posedau între zece până la treizeci de fălci. Ceilalți, mai puțin.

Altă ocupație și alt izvor de câștig decât cultura ogorului și a animalelor de casă nu era. A doua depindea de întâia. Cine avea mult pământ, putea ține și vite și păsări. Cine nu avea pământ, nu putea ține nimic. Era osândit la sărăcie și moarte. Negoț nu se făcea. Săteanul își vindea vitele și produsele sale agricole în oraș, de unde își cumpăra cele necesare pentru viață. În sat erau câteva băcării cu mărunțișuri: petrol, săpun, lumânări, sare. Toate erau în mâna evreilor, cari aveau cunoștință de carte. Debitul de tutun, foiță și chibrituri îl avea o evreică, Hana.

Meseriile, puține câte erau, se aflau în mâinile polonilor, cărora le spuneau *polec*i sau *mazuri*. Erau trei cizmari și un fierar sau covaliu. Cojoacele și pieptarele și le făcea săteanul la un cojocar din Tereblecea. Stofa pentru sumane și-o cumpăra din târgul Siret și și-o ducea la un sumanar din Tereblecea.

Erau câțiva dulgheri, dar ei trăiau mai mult din agricultură. Case, grajduri, standoale se clădeau numai din când în când. Mesele și lățițele, simple de tot, și le făcea săteanul singur. Scaune cu spetează nu se vedeau nicăiri. Pentru sobe și jucătoare venea zidarul sau mulerul neamț din Siret.

Pe lângă români trăiau în sat și câțiva poloni sau polec. Sătenii le ziceau mazuri. Purtau haine nemțești și vorbeau întreolaltă policește. Erau catolici și la înmormântări venea csonziul lor din Siret. Erau cizmari și fierari: un Șain, un Banker, un Gazda, un Turchevici, un Vonhala. Erau veniți în sat în timpul mai nou. Era câte o singură familie, neamestecată cu alte elemente. Aproape toți aveau copii în vârstă școlară.

Erau și câțiva evrei sau jidani: arendașul moșiei, bătrânul Mordcu, cu cei trei gineri ai săi, Lupu Gropper, Salomon Pariser și Ohrenștein, secretarul comunal Pulver, un bătrân Țucherman, poreclit Buniu, cu o casă plină de copii, un Haim Hecht, învățător de limbă evreiască, cu soția sa Hana, și încă vreo doi sau trei veniți mai târziu în sat. Trăiau din venitul moșiei luate în arendă, din negoț, din cămătărie și din agricultură.

Când, înainte de vreo zece ani, revenii la Oprișeni, aflai o situație schimbată. Bătrânul Mordcu murise demult, Pariser se mutase la Siret, feciorul lui Lupu Gropper, vecinul nostru, murise împuns de un taur al său, iar familia vânduse gospodăria lui Ioniță al lui Dumitru Bilețchi și părăsise satul. Între timp se stinseră din viață și Haim Hecht, împreună cu soția sa Hana.

Doi sau trei țigani făceau pe muzicanții satului. Căci sat fără muzică și fără țigani cu greu poate să existe. De numele lor nu m-am interesat. Știu numai atâta, că unul dintre ei avea un băiat cu fața albă de tot, de nu mai semăna a țigan.

Erau și vreo doi sau trei ucraineni sau moldoveni cari vorbeau și rusește, de fapt ucrainește, cum era bătrânul Burlă, pe cari-l auzeam vorbind ucrainește cu

vitele sale, când le ducea în țarină la păscut. Dar prezența numelor de familie, terminate în *-iuc* și *-cu*, pare să fie o dovadă că numărul lor a fost odinioară mai mare. În lipsă de izvoare istorice sigure, se presupune în general că vechimea unui nume de familie depinde de numărul mai mare sau mai mic al familiilor cari poartă acest nume într-un sat. Dacă am avea, de exemplu, cinci familii Bodnariuc, fiecari cu ramificații mai mari sau mai mici, am putea presupune că familia e o familie veche, poate de vreo câteva sute de ani. Dacă însă avem una singură sau două familii, trebuie să presupunem că familia e mai recentă și că nu a avut încă timpul necesar să se dezvolte, să se ramifice. Cum însă aproape toate familiile aceste sunt reprezentate numai prin câte una sau cel mult două gospodării vechi, trebuie să presupunem că ele sunt în Oprișeni de dată mai recentă. Vom presupune deci că ele au intrat în Oprișeni îndată după anexarea Bucovinei și că românizarea s-a petrecut prin influența mediului și încuscrii, nu mult după încorporare. Procesul s-a petrecut nu simultan, ci încet, treptat. La unele predomină încă tipul blond, regulat și cu ochii albaștri. Nicăiri în sat nu se știa că în aceste familii s-a vorbit vreodată altfel decât românește. În sat, nemți nu erau. Carol, al cărui nume de familie nu l-am cunoscut, se românizase cu totul. Adoptase portul țărănesc și limba românească. Nici evreii, afară de Buniu, nici polonii nu aveau familii numeroase.

Cea mai veche instituție a satului a fost biserica. Ea data încă de pe vremea lui Alexandru cel Bun, iar pe vremea domniei lui Ștefan cel Mare ea avea și preot, popă, cum se spunea pe atunci. Istoricul bisericii însă nu se poate face din lipsă de documente. Matricolele parohiale s-au introdus pe la anul 1800, ca și în celelalte comune din Bucovina. De aici încoace se cunosc și numele preoților, dar nu am avut prilejul să fac aceste studii, cari ar putea fi foarte interesante. Tatăl meu știa să povestească cu nemărginită admirație despre un preot, Hacman, om vrednic, cari îndeplinea cu acurateță și sfințenie serviciul divin și funcțiile parohiale și cari respecta pe săteni. Niciodată n-a ieșit din gura lui un cuvânt de ocară sau urât. I se reproșa o singură slăbiciune, că pretindea cam mult pentru funcțiile sale. Dar i se scuza: părintele avea o casă grea. Părintele Hacman trecuse în lumea cealaltă înainte de venirea mea pe această lume. Dar în urma vorbelor repetate ale tatălui meu păstram un adânc respect față de amintirea lui. Preoteasa lui, rămasă văduvă trăia încă prin anul 1905. M-am simțit fericit, când mi s-a dat prilejul să o cunosc și să vorbesc cu ea în casa preotului Iosif Cocinschi din Igești, cari îi era ginere. Bătrâna, încă destul de vioaie, s-a bucurat mult, văzând după atâta vreme pe cineva din satul în cari își petrecuse cei mai frumoși ani din viața ei. M-a întrebat de unul, de altul, de mai mulți săteni de pe vremea când soțul ei păstorea satul. Dar durere, nici unul dintre aceștia nu mai era în viață. La universitate am cunoscut și pe cel mai mic fiu al părintelui Hacman, născut și el în Oprișeni. Era Maximilian Hacman, cari deveni mai târziu profesor de Drept la Universitatea din Cernăuți. Lui Hacman îi urmasse în parohie părintele Grigorovici, cu părul și cu barba roșietică, om bun, căruia însă îi plăcea beutura. Eram copil mic și mi-aduc aminte ca prin vis de el. Când se întorcea de la biserică pe cărarea de la capătul livezii noastre sau pe

drumul cel mare și întâlnea copii mici pe drum sau în ogrăzile sătenilor, când se apropiau de el să-i sărute mâna după obiceiul satului, el le spunea cuvinte de binecuvântare și da fiecăruia câte un colăcel de la biserică, din traista cu colaci pe cari i-o ducea pălmarul. El nu ajunsese la adânci bătrânețe, poate și din cauza alcoolului. Lăsa în urmă doi fii, unul mai mare, Victor, și unul mai mic, Mihail, alintat Misiu. Victor se prăpădi și el de tânăr. Pe Misiu l-am întâlnit în anul 1908. Era funcționar la primăria din Suceava. Umbla în haine negre și cu joben pe cap. Se stinse și el câțiva ani după aceea, încă destul de tânăr. După dânsul veni la Oprișeni de la Bosanci părintele Isopescu, poreclit „Popa Druc”. Era fratele lui Dumitru Isopescu, fost director la Școala normală de învățători din Cernăuți și deputat român. Era om înalt, voinic, nu prea frumos, dar vesel și glumeț până la adânci bătrânețe. Pe vremea lui am frecventat școala primară din Oprișeni. Avea un fiu, Ion, cari se făcu și el slujitor al altarului. Lui îi urmă părintele Simiganovschi, mărunț la corp, cu fața negricioasă, filosof, bun predicator și bun plugar. Lăsa câteodată reverenda și apuca coarnele plugului. Era mândru de funcția sa, tânăr și nu sta în relații prea bune cu învățătorul satului, Corneliu Vasilovici, căruia cred eu că el i-a scormit porecla „Popa Cicălău”. Plecă în altă comună, iar în locul lui veni Atanasie Gherman, fiu de sătean din Crasna. Câțiva ani mai înainte fusese redactor la un ziar românesc din Cernăuți. Era un preot cu suflet bun și multă tragere de inimă pentru sătenii lui. Biserica și școala o duceau pe vremea aceea în plină armonie. Urmam pe vremea aceea liceul din Suceava. Preoții cari veniră în urma lui îmi sunt mai puțin cunoscuți. Prin strădania părintelui Prelipceanu se înalță poate pentru veacuri mărețul locaș dumnezeiesc din piatră și cărămidă, cu acoperiș din țigla, o podoabă nu numai pentru Oprișeni, ci și pentru satele învecinate. Din cauza războiului mondial, biserica nu a apucat să fie terminată. Ea fu terminată mult mai târziu sub administrația românească, paroh fiind, dacă nu mă înșel, părintele E. Vasilovschi, mai târziu Vasilescu cari, părăsind satul, deveni consilier consistorial la Cernăuți. Cel din urmă paroh din Oprișeni a fost părintele Leon Roșca, pe vremuri deputat în Parlamentul de la București, și suplinitor pe timpul absenței sale din comună când de Grigorie Popovici, când de Pintelei Birău, doi vrednici fii ai satului. Câte fețe sfințite s-au perândat prin acest sat într-un răstimp de peste șasezeci de ani! Sămânța cuvântului dumnezeiesc a căzut câteodată pe pământ arid și pietros, dar de cele mai multe ori pe pământ bun, dând rod îmbelșugat și făcându-i pe oameni mai buni, mai cu frică de Dumnezeu, păzitori ai poruncilor dumnezeiești și ai legiurilor omenești și apucând mai rar pe poteca întunecoasă a răului. Misiunea lor sublimă a fost nu numai de a boteza, cununa și înmormânta, ci și de a povățui, îndruma și lumina tot drumul vieții de la leagăn până la mormânt. Oameni simpli, analfabeți, bărbat și femeie, tată și mamă, copii mari și mic, dimineața și seara, stând umiliți cu privirile ațintite la sfințele icoane, rosteau unul după altul, începând cu cel mai în vârstă *Împărate Ceresc, Tatăl nostru, Cele zece porunci, Cele șapte taine, Crezul și Miluiește-mă, Doamne*. Cine

altul decât acești luminători, pe vremea aceea singurii în sat, le-a putut dezvălui marea taină de a se închina celui Nevăzut, Atotputernic și Bun, Vistierului a toate bunătaților, de a-i cere ajutor și mângâiere la nenorociri și a-i mulțumi pentru darurile primite?

Al doilea factor pentru culturalizarea și luminarea sătenilor, școala, s-a lăsat așteptată mult. Ea se deschise abia în anul 1888. Un Hlușco a fost cel dintâiu învățător în Oprișeni. Era chiar anul cu cari începea școlaritatea mea. Învățătorul, îmbrăcat nemțește, era un străin pentru sat în general și pentru mine în special. Oamenii nu-l iubeau, deoarece le lua copiii de la lucrul câmpului și de la gospodărie, iar eu îl ocoleam cum îl ocoleam și pe hornar, când venea de la oraș în satul nostru. Școala se deschise în casa particulară a lui Pavel Pițul din vatra satului. Totodată începu construcția unui local de lemn pentru clase și locuință pentru învățător. Mă bucuram că nu mă cheamă la școală nici în anul întâiu, nici în al doilea. După doi ani, Hlușco plecă în altă parte, iar în locul lui veni Corneliu Vasilovici, om tânăr, încă necăsătorit. Dar pe mine nu mă chema la școală nici acum și aveam doar nouă ani. Dacă școala nu venea la mine, mă dusei eu la școală. „Ce dorești, bădișorule?”, îl întrebă Corneliu Vasilovici pe tata, când intrarăm în cancelaria școlii. „Am venit să-mi înscriu băiatul în școală”, răspuse tatăl. Învățătorul întrebă de nume, apoi parcurse o listă. „Bine, bădișorule, dar băiatul dumitale nu-i trecut pe lista de la parohie și eu nu-l pot înscrie”, fu răspunsul lui Vasilovici. Ne duserăm apoi la preotul Isopescu. Acesta scoase matricola, ceru informațiuni de la tata, ceti cu atenție numele trecute în matricolă, apoi vorbi: „Băiatul Ion e doară mort și un mort nu poate umbla la școală.” Mă cutremurai și eu când auzii că sunt mort. „Da’ de unde e mort? E aista cari-i aici cu mine”, răspuse tata. În cele din urmă se lămurii și misterul cu moartea. Avusesem o soră mai mare, cari murise într-adevăr în vârstă fragedă. Parohul Grigorovici, căruia îi urmase Isopescul, făcuse la moartea surorii mele o cruce mare, cari trecu și peste numele meu și-l acopri. Parohul Isopescul, văzând crucea peste numele meu, nu mă mai trecu în lista copiilor obligați să umble la școală. Lămurit, Isopescul rase cu un cuțitaș crucea de pe numele meu și apoi mă trecu în listă cu toate datele oficiale.

Și Corneliu Vasilovici avuse să lupte cu prejudecățile sătenilor contra școliei. Era singurul învățător pentru toate clasele. Cursurile se țineau în aceeași încăpere. O clasă citea, alta asculta, a treia scria. Erau vremuri grele pentru bietul învățător. Corneliu Vasilovici era un învățător bun, dar sever. El se conducea de vechiul principiu, aplicat din antichitate până nu demult: „He me dareis a paideusetai” sau pe românește: „Copilul nepedepsit rămâne nepricopsit”. Era un om al disciplinei. Dacă nu ajuta cuvântul, trebuia să ajute bățul, un băț de alun, scurt și subțire, cu cari da de câteva ori peste palma întinsă. Dar bățul era ultima ratio. Mai întâi era scoaterea școlarului din bancă afară lângă tablă, apoi cu una sau cu ambele mâni ridicate în sus, apoi ingenunchiatul. Se aplica în cazuri rare și oprirea în clasă după orele de cursuri. Școlarul trebuia să învețe lecția, să șadă liniștit în bancă, să plece acasă fără șgomot și să nu molesteze pe nime în drumul

său. Din școala lui au început să plece absolvenții la școlile mai înalte din oraș. Astfel plecară la liceul din Suceava, afară de cel ce scrie aceste rânduri, Ion Turanschi, Ion al lui Pintelei Bilețchi, Grigore și Isaia Popovici, fii ai lui Iacob Popovici, Petrea al lui Vasile Pițul, un Ostafi ș. a., cari nu s-au mai întors la plug, ci au devenit preoți, învățători, profesori ș. a.

Corneliu Vasilovici avu satisfacția să-și vadă școlarii progresând în școlile mai înalte și făcând cinste satului din cari plecaseră. Se căsători, deveni învățător superior sau director școlar la o școală acum cu două clase și cu un învățător nou, Furtună, din Puieni, în subordine, și funcționă în Oprișeni vreme mai îndelungată. Se bucura mult când îl vizitam de sărbători și-i aduceam vești din Suceava. Dar o întâmplare nenorocită îl sili să părăsească Oprișeni și-și pierdu și postul. Pedepsi o copilă, oprind-o după cursuri în clasă. Încuie ușa și plecă, uitând copila peste noapte în clasă. Ea se sperie și se îmbolnăvi greu. Părinții îl denunțară autorităților școlare, cari îl scoaseră din învățământ. Mai târziu fu reprimat, dar la o școală din altă comună. Corneliu Vasilovici se trăgea dintr-o familie de învățători. Tatăl său, ceva mai înalt decât fiul, fusese învățător în Ceahor. Avea un frate, de asemenea învățător în comuna Stulpicani, din județul Câmpulung. După el veni la școala din Oprișeni Nicu Prodan. Acum școala avea edificiu nou și mai mulți învățători. Nicu Prodan ajunse mai târziu director la o școală primară din Cernăuți și revizor școlar. În locul său veni director școlar în Oprișeni Petrea Popovici, fiul săteanului Iacob Popovici. După un șir mai lung de ani, Popovici ajunse și el director la o școală primară din Cernăuți, iar locul lui de director școlar îl ocupă Teodor Bilețchi, fiul săteanului Nicolai al lui Ion Bilețchi din Oprișeni. Către sfârșitul carierei sale și acesta părăsi casa sa și școala din Oprișeni și deveni și el director la o școală primară din Cernăuți.

Școala avea acum mai multe clase, avea învățători și învățătoare. Auzisem de un Colomițchi, de un Rusu, dar nu mai cunoșteam pe nime, căci mă înstrăinasem și eu de sat. Acum se deprinseră și sătenii cu școala. Ei văzuseră cu ochii lor că unii din fiii lor au devenit preoți și învățători chiar în satul de unde au plecat, fiind îndrumătorii și luminătorii lor. Erau conducătorii lor firești. Și cel sărman putea deveni prin școală bogat. Școala putea deci da bunăstare materială și distincție socială. Se adeverea maxima: ai carte, ai parte; n-ai carte, n-ai parte.

În timpul din urmă aproape că nu era familie cari să nu se poată mândri că are un membru intelectual ieșit din rândurile ei. Școala ridicase norii grijilor de pe frunțile sătenilor. Cine nu are pământ destul își va da copilul la școală. Ea îl va călăuzi și lumina ca și pe atâția alții înaintea lui. Școala îi devenise săteanului necesară ca și pâinea cea de toate zilele. Școala îl punea acum, chiar dacă nu urma studii mai înalte, în contact cu lumea din afară prin calendare și ziare. Prin cărți de povești și cealaltă literatură populară, ea îl iniția în creațiunile geniului românesc. Satul ieșea din întuneric și izolarea lui multiseculară și intra la lumină și în marea comunitate românească.

Pe vremea copilăriei mele, viața în Opiși era monotonă, plictisitoare. Dar săteanul n-o schimba cu alta, să-i fi dat bogățiile lumii. Întru atâta se deprinsese cu ea. De cum se topea zăpada și până ce cădea alta, proaspătă, el era pe ogor. Când era nevoie, veneau și copiii mai mari, alerga și gospodina casei grăbită aducându-i în traistă o turtă de mălaiu și o oală de borș, cu sapa în spate sau cu secera în mână. În grija ei erau de altfel și casa și copiii și ograda cu păsările și grădina de legume, de multe ori și animalele de casă. Timp de odihnă era doar noaptea. Viața era plină de muncă, de griji și de nevoi, mai cu seamă când familia era binecuvântată cu copii mulți. Iarna, pentru sătean, lucrul se mai împuțina. Rămânea doar îmblătitul cerealelor, măcinatul, adusul lemnelor din pădure și căratul gunoiului, când timpul era favorabil. Pentru gospodina casei însă lucrul nu se mai sfârșea. „Casa e iad”, obișnuia să spună mama, Dumnezeu s-o ierte, când o copleșeau necazurile. Distracțiile erau puține. Tineretul își avea de serbători strânsurile lui cu muzică de țigani și jocuri pe locul viran, pe cari mai târziu se construi casa comună. Odată cu sfințitul soarelui, tineretul se împrăștia pe acasă. Jucau numai flăcăi și fete. Bărbații însurați și femeile măritate nu se amestecau în dans. Ei priveau din drum, stând de vorbă cu cei de seama lor. Priveau și copiii, ascultând muzica și sbenguindu-se între ei. Nu se bea alta decât apă rece. Iarna, în timpul cășlegilor, jocul se aranja într-o casă particulară, cari se încălzea. Ziua fiind scurtă, el se prelungea până seara târziu la lumina opaițului. Era numai tineret, fără bătrâni și fără copilăret.

În viața de toate zilele, bărbații purtau cămașă albă din pânză de cânepă sau de in, strânsă pe la mijloc cu un brâu sau curea lată, în cari țineau tutunul și banii; izmenele de ascemenea albe, pieptar de blană de oaie, lung ca și cămașa, și pălărie de păr sau de pâslă, niciodată de paie. Când era frig, îmbrăcau pe deasupra suman de lână, iar iarna mantaua de lână sau cojocul lung, ca și cămașa. Pălăria era înlocuită cu cușma. Peste izmenc se trăgeau bernevecii de lână albă. Mai târziu, locul pieptarului lung îl luă bondița scurtă de blană, adusă de prin părțile Sucevei de elevii cari umblau la liceul din Suceava. În picioare purtau opinci, iar în zilele de serbătoare papuci sau ciubote. Femeile nu purtau nici opinci, nici ciubote, ci numai papuci femeiești. Și costumele femeiești erau simple, românești. Peste cămașa lungă albă, de in sau de bumbac, cu altițe frumoase, de pe cari străluceau firișoare și fluturași de argint, se îmbrăca de regulă catrința de lână colorată închis cu dungi sau cu vârste mai deschise, legată de mijlocul corpului cu un brâu sau frânghie de lână, îngustă, țesută cu multă măiestrie. Fetele mai bogate înlocuiau catrința cu sucna de mătăasă, de origine pare-mi-se polonă, cari le dădea un aspect oarecum nemțesc. Pe deasupra venea pieptarul, sumanul sau cojocul ca și la bărbați. Ca podoabe purtau inele, brățări, cercei și șiraguri de mărgelă sau salbe de bani mari de argint la gât sau grumaz. Pe cap, fetele purtau tulpan, iar femeile măritate miniștergură albă. La joc, fetele ieșeau fără tulpan, cu părul împletit în cosițe. Pe lângă gospodărie și chiar când ieșea la câmp, femeia măritată ieșea cu tulpan pe cap, dar în zilele de sărbătoare, când mergea la biserică sau la un hram, purta pe

cap miniștergură albă ca zăpada. Distracții ofereau celor de casă, deși îmbinate cu o muncă îndoită pentru gospodina casei și serbătorile cele mari de peste an, cum erau Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza, Paștile și hramul bisericii sătești. Datinile de aceste serbători erau cam aceleași ca și ale satelor românești din împrejurime și nu se deosebeau de cele pe cari le-am cunoscut mai târziu și în celelalte regiuni ale Bucovinei. Grâul, bine fiert și îndulcit cu zahăr, bobul fiert, gătit cu ceapă și ulei de Ajunul Crăciunului și al Bobotezei, de asemenea plăcintele cu varză sau mac nu lipseau de la nicio masă a sateanului la aceste zile mari. În casă nu lipsea nici beutura. Umbla doar pe la case preotul cu icoana, iar la Bobotează cu crucea, însoțit de dascăl, pălimar și vecini, cari trebuiau cinstiți, deoarece le onorau casa și o binecuvântau. Beutura obicinuită era rachiul, căruia i se spunea holercă. Holercă proastă se putea cumpăra și la propinația din sat, dar holerca bună se aducea de la velnița din Carapciu sau Presecăreni. Bere nu se bea, iar vinul era de calitate proastă și acru. De Crăciun se umbla cu colinda. Umblau numai flăcăii. Gazda le dădea bani. În Ajunul Anului Nou umblau băieții cu plugușorul și buhaiul. Primeau o pânișoară de grâu sau de secară, numită bocăneț. Flăcăii umblau cu capra sau cu malanca și primeau de regulă bani. Cu uratul umblau în demineața Anului Nou numai băieții, de regulă rude, dându-li-se fructe sau bani mărunți. Se vizitau neamurile, urându-și unii altora sănătate și noroc. De Paști, veneau finii la nănași cu pasca. Se întindea masă mare și toți ospătau, beau și veseleau. Mare pregătire se făcea cu prilejul hramului bisericii de ziua Nașterii Maicii Domnului, la 8 septembrie. Satul întreg serba această zi și cea următoare cu primirea și ospătarea oaspeților din satele învecinate, din Stârcea, Tereblecea, Stănești, Cerepcăuți ș. a. Veneau cunoscuții și prietenii lor din aceste sate, iar primirea lor avea la bază raportul de reciprocitate. Veneau în haine de serbătoare soțul și soția, feciorii și fetele mari, cari aveau să continue prietenia și ospetea și după moartea bătrânilor. Stăpânul casei îi poftea la masă și închina păharul de rachiu în sănătatea oaspeților. Apoi se servea masa: zeamă de carne de păsări cu tocmagi, găluște, friptură de păsări sau de porc, plăcintă cu brânză ș.a. Oaspeții veneau pe la amiază. La fiecare rând nou de bucate se bea iarăși câte unul sau două păhare de rachiu, câteodată, spre variație, fiert cu zahăr. Se închina apoi în cinstea stăpânului casei. Mai târziu, oaspeții ieșeau de la masă și mergeau să privească strânsura satului, la cari juca și tineretul venit din alte sate. Mulțimea de lume adunată aici oferea un spectacol grandios. Erau mai multe muzici și mai multe jocuri, căci tineretul din satele vecine venea cu muzică proprie.

După ce priveau strânsura, oaspeții se întorceau la gazda lor, unde masa se continua cu mâncări și beutură până către [a]sfințitul soarelui. Atunci oaspeții ridicau cel din urmă păhar de rachiu în sănătatea gazdei, mulțumeau pentru primire și o porneau spre casă pe jos sau cu trăsura în cari veniseră, pentru ca a doua zi să se întâlnească din nou. Strânsura se spârgea și ea. Se mai auzeau cântece și chiuituri până seara târziu, apoi totul reintra în liniștea obicinuită.

Instituția hramului pare să fie veche. Era așa de veche ca și biserica satului, cu a cărei sfințire stătea în strânsă legătură. În limba veche slavă ca și în cea rusă *hram* însemnează *biserică*. Cu prilejul hramului, săteanul român își deschidea casa prietenilor creștini drept măritori din alte sate, indiferent dacă erau români sau ucraineni. El nici nu făcea deosebire între român și ucrainean. Acesta era și el moldovean, cari vorbește rusește. Un Bodnariuc, Hreniuc, Mironiuc sau Toronciuc dintr-un sat ucrainean din vecinătate, din Stârcea, din Tărășeni sau din Cerepcăuți, intrând cu prilejul hramului în legătură de prietenie cu săteni din Oprișeni, dovedindu-se ca tineri destoinici și muncitori, se puteau însura ușor cu fete din Oprișeni și intra în casa părinților acestora, când ele erau singure la părinți sau când deveneau văduve. În noul mediu ei nu mai aveau prilejul să vorbească altfel decât românește. În acest fel se explică în modul cel mai simplu prezența acestor nume la familiile românești din Oprișeni.

Am amintit mai sus că, pe vremea copilăriei mele, persoanele căsătorite nu jucau la strânsura tineretului sătesc. Jucau însă și ei în cercurile restrânse ale familiei. Când se făcea o nuntă, la acordurile scripcii țigănești se prindeau și bătrânii în rând cu cei tineri și țopăiau cu toții, amintindu-și și ei de anii tinereții. Cumetriile erau și ele prilejuri binevenite de a-și descreți frunțile și a veni în bună dispoziție prin mâncari, bețură și cântece potrivite. Viața aspră de la sat devenea astfel, din când în când, mai dulce prin aceste momente fericite. În zilele întunecoase și friguroase de iarnă, după terminarea lucrului, săteanul se simțea plictisit. „Măi femeie”, îi da el într-un sfârșit către soția sa, „mi s-a gatit tiutunul și mă duc la Hana, să-mi iau o pașcă.” Pașca era un pachet de tutun de cea mai proastă calitate și costa patru grițari, o singură gârboavă mare de aramă. Intrat în cămăruța Hanei, își cumpăra pașca, eventual papirul și cutia de sârnice, adică chibrituri, își făcea o țigară, o aprindea și începea să fumeze, dar nu părăsea cămăruța. Aici mai da de câțiva gospodari, cari stăteau de vorbă. Intră și el în vorbă cu ei și nu mai pleacă. Apoi mai venea unul, venea altul, al treilea, al patrulea și nici unul nu pleca. Stăteau toți de vorbă și fumau. Aici se aflau noutățile zilei de prin sat, din alte sate, din lumea întreagă. Intra în vorbă și jupâneasa Hana, căci era încă tânără și nemăritată și știa multe de toate, știa și toaca din cer. Se întuneca de seară. Se aprindea opaițul. Unul pleca, altul intra, ca într-o tutungerie. Dar cei doi prin apropiere tot fumau și povesteau, unul una, altul alta. În cameră o fumărie, de nu se putea deosebi om de om. În sfârșit venea femeia, de-și lua omul acasă, căci era târziu și cina acum demult gata. De nu putea veni ea, trimitea pe un copil, să-l cheme pe tata acasă, că se răcește mâncaria. Altădată, tot din plictiseală, omul se ducea la cârciumă, lua un sângeap de holercă și intra în vorbă cu cei pe cari îi găsea acolo. Jupânul Avrum își avea propinația cu han la drumul mare. La el intra atâta lume, cari se ducea din părțile Siretului la Cernăuți. Jupânul știa multe din țara întreagă și făcea să intri la el și să cumperi un sângeap de holercă. Omul e din fire curios să tot afle ceva nou și în cârciuma jupânului Avrum afla atâtea lucruri noi și interesante. Noutăți afla omul și duminica în biserică. După predică, părintele mai comunica oamenilor unele noutăți din țară și din împărăție. Dar noutățile pe cari le

afla de la jupâneasa Hana și de la jupânul Avrum erau pentru el mult mai interesante. Izvorul lor de informație era mult ma[i] bogat, era nesecat. La ei intra din clipă în clipă atâta lume din sat și din altă parte. Dar în casa părintelui cine intra? Numai oameni grăbiți, cari îi povesteau de nevoile lor, de o boală, de un caz de moarte, de o naștere sau de o nuntă. Noutăți? Ei, oameni proști, părintelui lor, om liniștit, cu cărți și gazete? Cuvintele jupânului aflau și mai mult crezământ decât ale părintelui. Lumea intra cu mai multă plăcere în cârciumă decât în biserică, mai ales când biserica era departe, iar cârciuma aproape. De aici un antagonism, o luptă între biserică și cârciumă. Părintele începu să mustre de pe amvon pe cei ce ocoleau biserica și intrau în cârciumă. În aceeași zi jupânul afla despre predica părintelui și găsea imediat replica, mai ales când părintele iubea și el păhărelul.

Odată veni în sat un om străin, se zicea că-i proroc. În curtea bisericii vorbi contra rachiului. După dânsul, preotul îi puse pe oameni să jure că nu vor mai bea rachiul, nici altă beătură alcoolică. Oamenii, luați cu graba, ridicară mâinile și începură a spune după preot formula jurământului. Dar îndată ce își deteră seama că e vorba de un jurământ, mâinile se lăsară în jos, iar glasurile amuțiră. Satul avea într-adevăr câțiva bețivi, însă jurământul din curtea bisericii nu-i făcu pe oameni nici mai buni, nici mai răi. Leac contra beției nu s-a găsit nici până astăzi, nici în Oprișeni și nici în altă parte.

De cele mai multe ori însă omul intra în tutungerie și cârciumă ca să afle noutăți și să scape de plictiseală. Patima fumatului era mai puternică decât a băutului. Duhăneau bătrâni, duhăneau flăcăi și nu arareori și băieți de vârstă școlară. Dar femeile nu fumau, nici cele bătrâne, nici cele tinere. Era și fumatul ca și băutul, la început, un mijloc de a alunga plictiseala.

Întunerecul ignoranței fu alungat cu ajutorul făcliei ce o aprinse școala. Copiii citeau seara, la lumina opaițului, din cărțile lor de școală, povești și alte lucruri folositoare. Părinții ascultau, înțelegeau și se bucurau. Ascultarea era pentru ei o distracție plăcută, plină de învățăminte. Cărțile le descopereau altă limbă decât cea vorbită de ei. Copiii le citeau *bine* în loc de *ghine*, *vulpe* în loc de *hulpe*, *bolovan* în loc de *bolohan*, *vin* în loc de *jin*, *vierme* în loc de *jierme*, *picură* în loc de *chicură*, *pită* în loc de *chită*, *fier* în loc de *șier*, *fierbinte* în loc de *șierbinte*, *copil* în loc de *copchil*, *lupi* în loc de *lupchi*, *lampă* în loc de *liampă*, *tutun* în loc de *tiutun*. Dar ei înțelegeau această limbă, numai le venea greu să rostească așa cum scria în cărți. Binefacerile cărții erau nespuse de mari. Prin carte, satul începea să se trezească, să vadă altfel lumina vieții. Prin școală începeau să ajungă în mâna copiilor, iar apoi la cunoștința părinților cărțile de povești, cari alungau din familii plictiseala, urâtul lungilor nopți de iarnă. Băiatul sau fetița de școală, șezând aproape de opaițul de pe prichiciul hornului sau la o masă, lângă o lampă mică, cu petrol sau naftă, citea din carte o minunată poveste cu fata babei și a moșneagului. Tatăl sta aproape și asculta, iar mama ședea pe laiță cu furca în brâu, torcea și asculta. Toți urmăreau cu atenție mersul povestirii, se înduioșau, se bucurau sau se supărau, după situația în cari se afla eroina poveștii. Și seara trecea repede, până ce

moș Iene le atingea cu degetele lui fermecătoare genele și-i îndemna să meargă la culcat.

Veniră apoi calendarele, arătându-le zilele de lucru și cele de serbătoare, dându-le povețe pentru gospodărie, grădină și țarină și comunicându-le știri din lumea întreagă, despre împărați și împărătese, regi și regine, miniștri, întâmplări însemnate din anul trecut, snoave ș.a.

Bătrânii analfabeți se stinseră unul după altul, cu regretul că în viața lor nu au avut parte de binefacerile cărții și că au trăit într-o lume îngustă și în întuneric, cari nu le-a dat putința să afle taina cari învăluie lumea cealaltă. După un lung șir de ani, locul lor în gospodărie îl luară bărbații școliți, dar nici aceștia nu se deosebeau prea mult de înaintașii lor analfabeți. Le lipsea un lucru mare: exercițiul cărții și îndrumătorii. Le lipsea însăși cartea cari avea menirea să-i lumineze. Le lipsea, pentru că nu aveau pe ce să și-o cumpere. Le lipsea și pentru că pierduseră contactul cu școala și nu avea cine să le pună în mână cartea cea bună, folositoare.

Odată, Societatea pentru cultură [și literatură română] din Cernăuți lansase ideea de a înființa filiale ale ei la sate. Un însuflețit profesor secundar, fost odată și prefect de județ, P. Jitariu, înființase o filială și în Oprișeni. Nu știu ce roade a dat această filială, însă ele se puteau produce numai dacă în localitate se afla un cărturar însuflețit de ideea progresului culturalizării sătenilor.

Nu demult, Fundațiile Regale din București îndrumară, în baza unei legi speciale pentru toată țara, și înființarea unui cămin cultural în Oprișeni. Căminul luă ființă, dar evenimentele anilor din urmă îi curmară prea de timpuriu scurta-i viață.

Am încercat să arăt viața acestui sat dintr-un trecut nu prea îndepărtat, cari mai trăiește încă în amintirile mele, cari însă încep să se șteargă una câte una. M-am convins de aceasta când am voit să reconstruiesc viața satului în amănuntele ei. Unele nume de familii nu le-am mai putut revoca în memorie. Ele dispăruseră pentru totdeauna.

Lucrarea nu e deci un ansamblu complet, totuși e un ansamblu. Cititorul își va putea face o idee destul de lămurită despre situația geografică a satului, despre relieful lui, despre așezările omenești, despre locuitorii lui, despre familiile cele mai de seamă și despre unii reprezentanți ai lor de pe vremea aceea, despre biserică, școală, despre ocupațiile și distracțiile oamenilor dintr-o epocă ce poate fi considerată ca cea mai interesantă din viața unui sat, atunci când trece de la analfabetism la lumina școlii și a cărții. În cadrul general, viața lui e tipică, deoarece aproape toate satele în epoca tranziției de la analfabetism la școală duc cam aceeași viață. Acest ansamblu, adunat părticică cu părticică din ungherele amintirii, rânduit în vechea lui alcătuire, va face să renască satul așa cum a fost înainte de jumătate de veac și să trăiască în istorie și în conștiința cititorului atâta vreme cât va fi hârtie și cât vor fi cititori.

Rămas acum afară de frontierele țării, el va continua să trăiască în conștiința neamului așa cum a trăit de pe vremea lui Alexandru cel Bun până în zilele noastre.

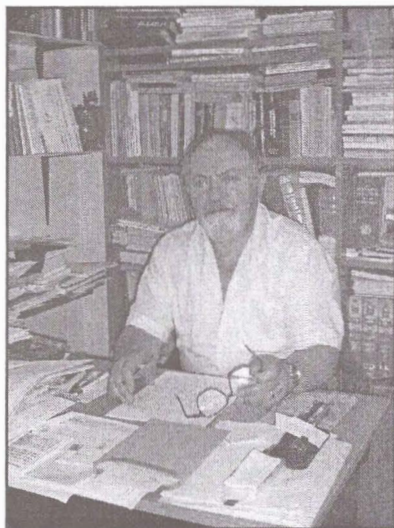
PROFESORUL BUCOVINEAN ION POPESCU-SIRETEANU LA ANIVERSAREA A 75 DE ANI DE LA NAȘTERE

VASILE I. SCHIPOR

Ion Popescu-Sireteanu vede lumina zilei la 13 septembrie 1934 la Mănăstioara-Siret, în familia țăranilor Gheorghe și Veronica Popescu, fiind al 8-lea dintre cei 13 copii ai acestora. În satul natal urmează cursurile școlii primare (1941–1946). Își continuă studiile la Școala Normală de Băieți din Siret (1946–1948) și la Școala Elementară de aici (1949). În perioada 1949–1953, ani grei de lipsuri materiale și de suferințe, cauzate de moartea mamei, își continuă pregătirea școlară la Timișoara și Oradea. Între anii 1954–1958 este student la Facultatea de Filologie a Universității din Iași. După examenul de licență (1958), funcționează ca profesor în satul Drăgușeni-Iași, până la 6 martie 1961, când este numit inspector metodist la Secția de învățământ a raionului Bârlad. Aici își desfășoară activitatea până la 31 august 1962. La 1 septembrie 1962 devine, prin concurs, asistent la Facultatea de Filologie din Iași. Aici devine lector (1972), conferențiar (1990) și profesor (1994), susținând cursuri de dialectologie română și lingvistică generală. Timp de 10 ani, ianuarie 1990–decembrie 1999, ocupă funcția de șef al Catedrei de limba română pentru studenții străini, care devine unitate aparte în 1990.

În perioada 1963–1966, Ion Popescu-Sireteanu culege folclor și texte dialectale din Bucovina, fiind interesat mai ales de terminologia păstorească. În provincia sa natală întreprinde anchete toponimice (1979, 1982) în cadrul colectivului format pentru elaborarea *Dicționarului toponimic al Moldovei și Bucovinei*. În 1976 Ion Popescu-Sireteanu își susține la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași teza de doctorat *Termeni păstorești în limba română (pe baza ALR)*.

În viața științifică universitară, Ion Popescu-Sireteanu se afirmă, începând din 1968, ca editor, critic literar și lingvist. Antologiile pe care le alcătuiește

reprezintă contribuții la cunoașterea vieții și operei unor personalități ale literaturii române moderne, clasice și contemporane: *Poezia ieșeană contemporană*, Antologie, cuvânt explicativ, fișe bio-bibliografice de ~, Iași, 1968, 622 p.; *Amintiri despre Eminescu*, Ediție și antologie, cu o prefață de ~, Iași, Editura Junimea, 1971, 218 p.; *Amintiri despre Titu Maiorescu*, Antologie și prefață de ~, Iași, Editura Junimea, 1973, 217 p.; *Amintiri despre Sadoveanu*, Antologie de ~, Iași, Editura Junimea, 1973, 271 p.; *Amintiri despre Ibrăileanu*, vol. I, Cu o prefață de Demostene Botez, Iași, Editura Junimea, 1974, 340 p.; *Amintiri despre Ibrăileanu*, vol. II, Antologie și bibliografie de ~ și Cuvântul editorului, Iași, Editura Junimea, 1976, 264 p.; *Amintiri despre Iorga*, vol. I, Antologie și prefață de ~, Iași, Editura Junimea, 1980, 194 p.; *Amintiri despre Ion Creangă*, Antologie de ~, Iași, Editura Junimea, 1981, 212 p.; *Amintiri despre Liviu Rebreanu*, Prefață și antologie de ~, Iași, Editura Junimea, 1985, 204 p.; *Amintiri despre Ion Creangă*, Antologie, prefață, note și anexe de ~, Ediția a II-a completată, Iași, Editura Vasiliana, 2001, 290 p.; *Titu Maiorescu în amintirile contemporanilor*, Ediția a doua augmentată, Iași, Editura Princeps, 2006, 307.

În vecinătatea acestor preocupări, având aceeași finalitate, se află și edițiile elaborate în perioada 1968–2006: George Tutoveanu, *Versuri*, Ediție de ~, Cu o prefață de G. G. Ursu, București, Editura pentru Literatură, 1968, 244 p.; Ion Heliade Rădulescu, *Scrieri lingvistice*, Ediție, studiu introductiv, note și bibliografie de ~, București, Editura Științifică, 1973, 347 p.; Iuliu Cezar Săvescu, *Scrieri*, Ediție îngrijită și bibliografie de ~, Prefață de ~ și Lucian Chișu, București, Editura Minerva, 1984, 32 + 245 p.; Nicolai Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I–II, Îngrijirea ediției, studiul introductiv, bibliografie, notele și indicele de ~, Introducere de D. Vatamaniuc, Cu o hartă a Bucovinei, București, Editura Anima, 1996, 18 + 736 + 28 p.; Eugenia Aglaia Iacob, *Oameni și datini din Roșcanii Sucevei*, Ediție de Silvia și ~, Studiu introductiv de ~, Iași, Editura Princeps, 2006, 302 p.

Studiile și cercetările de lingvistică și folclor, de istorie a culturii reprezintă un alt sector al activității lui Ion Popescu-Sireteanu: *Termeni păstorești în limba română*, Rezumatul tezei de doctorat, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza” 1976, 25 p.; *Contribuții la cercetarea terminologiei păstorești în limba română*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1980, 202 p.; *Chestionar păstoresc*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1983, 87 p. (lucrarea, un instrument de lucru util cercetătorilor, cuprinde 1 774 de întrebări și 100 de propuneri de texte privitoare la păstoritul românesc); *Limbă și cultură populară. Din istoria lexicului românesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, 320 p.; *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, *Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale, 1772–1988*, Partea I, București, Editura Academiei, 1991, Partea a 2-a, București, Editura Academiei, 1991, 1 703 p. + 14 hărți (coautor; lucrarea este răsplătită cu Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române); *Siretul – vatră de istorie și cultură românească*, Iași, Editura Omnia, 1994, 464 p.

+ 7 hărți (autor principal și coordonator; lucrarea este distinsă cu Meritul Cultural la Salonul Național de Carte, Chișinău, ediția a III-a, 1994); *Cuvinte românești fundamentale*, vol. I, Iași, Editura Bucovina, 1995, 240 p.; *Mic dicționar juridic, cu expresii și locuțiuni românești privitoare la drept și Anexe*, Iași, Editura Bucovina, 1996, 144 p.; *Memoria limbii române*, vol. I, Iași, Editura Bucovina, 1997, 208 p.; *Memoria limbii române*, vol. II, Iași, Editura Bucovina, 1998, 468 p.; *Orașul Siret și împrejurimile*, Iași, Editura Bucovina, 1999, 120 p.; *The Town Siret and its environs*, Traducere în limba engleză de Laura Cuțitaru, Iași, Editura Bucovina, 1999, 120 p.; *Limbă și istorie românească. Memoria limbii române*, vol. III, Timișoara, Editura Augusta, 2003, 401 p.; *Înțelepciunea limbii române. Studii și articole*, Iași, Editura Vasiliana, 2004, 299 p.; *Moldovenii în istorie. Cartea unui impostor și falsificator agramat*, Iași, Editura Vasiliana, 2004, 61 p.; *Bucovina. Oameni și cărți*, Timișoara, Editura Artpress–Editura Augusta, 2005, 383 p.; *Termeni păstorești în limba română*, vol. I, Iași, Editura Princeps, 2005, 430 p. + 29 de hărți; *Apelative și nume românești vechi*, Iași, Editura Princeps, 2006, 330 p.; *Cuvinte românești fundamentale*, vol. I, Ediția a II-a revăzută, Iași, Editura Alfa, 2007, 246 p.; *Dicționar de verbe românești*, Cu o traducere în limbile engleză, franceză, spaniolă, greacă modernă, Iași, Casa Editorială Demiurg, 486 + 15 p. (în colaborare cu Gina Nimigean, Iolanda Sterpu, Ecaterina Țăranu); *Limbă și cultură populară. Din istoria lexicului românesc*, Ediția a doua completată, Iași, Editura Princeps, 2008, 316 p.; *Vechi nume românești*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, 243 p.; *Popasuri filologice* [cronici, recenzii și articole ilustrând „momente mai importante din istoria recentă a lingvisticii, a folcloricicii și a etnologiei românești”], Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, 328 p.

După 1989, scriitorul Ion Popescu-Sireteanu se afirmă și prin valorificarea unor resurse de adâncime ale matricei sale etno-stilistice. Acum publică, totodată, scrieri literare originale în volume: poeme în versuri și proză, povestiri, povești și fabule (ultimele, destinate copiilor). Dintre acestea: *Păcală și ai săi. Povestire originală*, Iași, Editura Bucovina, 1994, 80 p.; *Șoricelul Chiț*, Cu ilustrații de Liviu Smântânică, Iași, Editura Bucovina, 1995, 24 p.; *Fabule pentru copii*, Ilustrații de Liviu Smântânică, Iași, Editura Bucovina, 1995, 44 p.; *Povești și povestiri*, Iași, Editura Bucovina, 1996, 79 p.; *Între două veșnicii. Poeme în proză*, Iași, Editura Bucovina, 1996, 79 p.; *Iepurașul năzdrăvan*, Ilustrații de Liviu Smântânică, Iași, Editura Bucovina, 1997, 28 p.; *Fabule pentru copii*, Ilustrații de Liviu Smântânică, Ediția a 2-a, Iași, Editura Bucovina, 1998, 80 p.; *De dragoste. Versuri*, Timișoara, Editura Augusta, 1999, 126 p.; *Păcală și ai săi*, Ediția a doua, revăzută și completată, Ilustrații de Vasile Tudor, Iași, Editura Bucovina, 1999, 144 p.; *Cale și drum. Poeme în proză și pamflete*, Timișoara, Editura Augusta, 2001, 152 p.; *Păcală și ai săi*, Ediția a treia, revăzută și completată, Iași, Editura Universitas XXI, 2002, 183 p.; *La porțile norocului. Proză*, Iași, Editura Bucovina, 2002, 171 p.; *Oameni și întâmplări din satul meu. Poeme*, Iași, Editura Universitas XXI, 2003, 102 p.; *La porțile norocului*, Ediția

a doua, revăzută și completată, Iași, Editura Universitas XXI, 2003, 208 p.; *Între două veșnicii. Poeme*, Ediția a 2-a, Iași, Editura Vasiliana, 2004, 133 p.; *Vânturi și valuri. Poeme și pamflete*, Iași, Editura Princeps, 2005, 136 p.; *Boul bucătar. Fabule pentru copii*, Iași, Editura Princeps, 2007, 100 p.; *Păcală și ai săi*, Ediția a patra revăzută și completată, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008, 224 p.

În curs de apariție, pe masa de lucru a profesorului Ion Popescu-Sireteanu se află alte câteva lucrări: *Termeni păstorești în limba română*, vol. II; *Bucovina. Oameni și cărți*, vol. II; *Cuvinte românești fundamentale*, ediția a 3-a; *Oameni și întâmplări din satul meu*, ediția a 2-a; *Cățeaua și alte povestiri*; *Fabule*, ediția a 5-a; *La porțile norocului*, ediția a 3-a; *Păcală și ai săi*, Traducere în limba franceză, ediția a 5-a.

Dintre scrierile originale publicate de profesorul Ion Popescu-Sireteanu, din motive ce țin de rânduiala unui *Laudatio* aniversar, am reținut un volum consacrat satului românesc din Bucovina și reprezentativ, în opinia noastră, pentru autor, din multe puncte de vedere (știința construcției, arta povestirii, valoarea artistică și documentară). Sub egida Editurii Universitas XXI, Ion Popescu-Sireteanu tipărește în 2002, la Iași, volumul *La porțile norocului*, povestire, cartea întâi, 204 p. + 2 planșe cu fotografii, cu o ediție revăzută și adăugită, în 2003 (204 p.), volum nominalizat de Fundația Culturală a Bucovinei la cea de-a XI-a sa festivitate de premiere.

Continuând, tematic, re-construcția și, totodată, evocarea din poemele reunite în volumul *Oameni și întâmplări din satul meu* (2002), Ion Popescu-Sireteanu re-crează aici, narativ, pe un ton cald evocator, melancolic și într-un limbaj savuros, „o lume fără cumpănă și cer destul”: lumea satului tradițional de la marginea Bucovinei din deceniile 4–5 ale veacului trecut. O lume săracă, împovărată de nevoi, încrâncenată în câmpul „culturii de supraviețuire”: „Voiam să prindem belșugul, să-i punem mâna în piept și să ni-l facem slugă și prieten, după împrejurări” (p. 6). În centrul acestei lumi în derivă se află „neamul Popoștenilor” din Mănăstioara, obârșia autorului, care trăiește drama „sățișoarelor care au prins a scădea ca niște oameni bătrâni”. În universul său, „bântuit de amintiri, copleșit de tristețe, fermecat de verdeța care țipă de sănătate” în eterna ei redevenire, dezrădăcinatul din Mănăstioara re-trăiește, cu fiecare popas fugar, crâmpieie „din vremea când satul mai era ca un flăcău în zi de sărbătoare”.

Într-o manieră cu tradiție glorioasă în literatura noastră (Ion Creangă, Marin Preda, Zaharia Stancu, Vasile Posteuca, Ion Druță), secvențele din fluxul memoriei re-crează un univers încărcat de pitoresc etnografic. În paginile cărții *La porțile norocului* freamătă viața de zi cu zi a familiei și a satului, îndeletniciri, familia și neamurile, datini și obiceiuri, sărbătorile (hori, strânsuri, hramuri, nunți), poveștile „cu înțelepciune veche”, întâmplări și evenimente dramatice: repatrierea germanilor („Începuse să se răspândească o mare neliniște în familiile nemțești. Oamenii erau sfătuiți să-și lase totul și să se repatrieze în Germania, unde i-ar fi așteptat case noi, pământuri la fel de rodnice, mașini agricole, școli pentru copii și

tot ce se mai cerea pentru o viață adevărată. Li se spunea să nu le pară rău că pleacă, din cauză că vor veni vremuri grele. [...] Seara veneau nemți pe la casele românilor ori mergeau românii pe la casele lor. Se vindeau și se cumpărau lucruri fel de fel, de la unelte agricole bune până la pantofi și cizme scâlciate, de la mobilă frumoasă la vase de bucătărie. Unii își aduceau vite bune în ogrăzi, căruțe mai frumos legate în fier și câte altele. A venit și ziua plecării. Și-au luat rămas bun de la români, mulți plângeau și dintre ei și dintre noi. Se rugau lui Dumnezeu să ajungă cu bine și ai noștri le spuneau drum bun și să ne scrie. Și mulți au scris îndată ce au ajuns. Le părea rău c-au plecat. De la belșug au ajuns la mâncare cu porția și înghesuiți. Promisiunile erau numai propagandă” (p. 95), războiul, refugiul, deportările, foametea, reforma monetară din 1947, cotele împovărătoare, sovromurile, colectivizarea („Vremurile s-au lăsat grele și întunecate asupra tuturor, pe sărac făcându-l mai sărac, iar pe cel bogat aducându-l la sapă de lemn”, p. 141; „Ca băiat de țărani, am înțeles că gospodăriile colective au venit peste sate ca niște puhoai care au luat toată coaja rodnică a pământului, lăsând în urmă case goale și grajduri goale și ogrăzi goale”, p. 169), școala și biserica („Așa era vremea și noi nu puteam ieși în afara ei, dar am rămas cu respectul din bătrâni pentru biserică și pentru oamenii ei, ca și pentru școală”, p. 135), primăria, preoți (Ion Sireteanu, „părintele cel bătrân de la noi”, de la care sătenii învață „să-și dea copiii la carte, de au ieșit mai mulți domni decât erau casele satului”, „un adevărat sfătuitor, cu priință și satului și neamului nostru”, prin care „satul a crescut buni români și buni creștini, cu familii unite”, p. 16–17), învățători, profesori, primari, notari, jandarmi, milițieni, securiști (Săcârdel, „un pui de lele din Drăgușanca, măruntel, tuciuriu, prost și ambițios”), ravagiile politicianismului, oameni de diverse etnii (români, nemți, lipoveni, polonezi, ruteni, evrei, țigani) și mentalități, târgul tradițional (Siret, Cernăuți, Rădăuți) plin de negustori evrei și de dugheni, cu meseriași nemți, „care aveau cuvânt și mână de aur”, și români „primitori și răbdători”.

Satul tradițional trăiește, ca spectacol, în dimensiunile străvechimmii sale. Istorisirile salvate din istoria sa orală sunt memorabile: ospățul muntenilor la crășma Feghea (p. 17–19), plata țigăncii care ghicește (p. 44–46), tânăra nevăastă care „caută pere pe răchită”, negustorind ouă în târgul de femei din Siret (p. 66), replicile satului la pericolul sovietic și comunizarea stalinistă („Românie, Românie, / Nu lăsa rusu să vie / Peste-a noastră vechi hotară / Să ne-aducă jale-amară”; „– Foaie verde de alun, / Vreți mahorcă sau tutun?” // „– Foaie verde de-astrahan, / Vrem tutun american!” ș.a., p. 39, 140, 166–170), povestea cu străinul care caută în sat secretul vieții lungi (p. 161–164). Constatarea autorului-personaj, „drumet cuprins de înserare în crucea vânturilor”, definește o lume apusă de mult, condamnată, fără drept la recurs, de istorie: „Așa era viața noastră, un amestec ciudat de naivitate și cruzime, de omenie și de fărădelege, de bunătate și de lăcomie. Dar omenia era deasupra tuturor” (p. 150).

Povestirea cărții întâi se încheie la hotarul satului. Plângând, eroul fără astâmpăr se desprinde de cuib și, fascinat de zbor, pleacă în lume hotărât să găsească „porțile norocului”, să treacă dincolo de acestea spre a căuta „lumea aceea visată la vârsta crudă a adolescenței”. Pe toate drumurile înstrăinării, „satul-rădăcină”, „satul-altar” îl va însoți mereu, ca durere și nădejde tainică, împreună cu neamul său ritualic, străbătând „vremuri cu valuri, vremuri de cumpănă”: „Curând vei muri și tu, sat al meu, / Vor veni oamenii siluirii să te dărâme, / Nu-ți va mai zâmbi nici un curcubeu, / Mormintele noastre vor fi făcute fărâme. // Curând vei muri și tu, sat legănat / De dealuri pustii și de mărunte păraie, / Cineva și-a luat puterea și te-a condamnat, / Stârnind peste tot vâlvătaie ... // Paharul mi-i plin cu venin, / Zăcem cu toți ca-ntr-o boală. / Când cineva îndrugă puțin, / Sosesc oamenii nopții și-l scoală, / Să nu mai vorbească fără de sine / Ce nu se cuvine ... // Curând vei muri și tu, sat-rădăcină, / Sat-altar al tuturor morților mei. / Buldozerul, în năvală haină, / Va veni purtat prin poruncă de zmei, / Dar am nădejde că noaptea asta buimacă / Și tot ce e rău o să treacă / Și iar or avea apă curată fântânile / Și iar se vor coace în suflete grânele” (*Oameni și întâmplări din satul meu*, p. 48).

Imaginea satului bucovinean din veacul trecut este reconstituită și în poemele din volumul *Oameni și întâmplări din satul meu* (2002). Momente și evenimente din istoria contemporană, oameni feluriți (părinții, frații, rudele, vecinii; români, nemți etc.), țăranii, funcționarii și intelectualii, instituțiile satului tradițional surprins într-un moment dureros al destructurării sale, moravurile, declinul valorilor stabile ale umanității noastre străvechi, etologia umană sunt re-create în pagini deseori memorabile, distingându-se prin frumusețea aparte a graiului, „candoarea începuturilor” și „experiența amar-înțeleaptă a cărturarului”. Ilustrativ pentru toate acestea este, printre altele, și poemul *Să te văd...*, din care reproducem un fragment: „Nu mai am, mamă, vești de la tine. / Acolo unde te-ai dus / E rău sau e bine? / L-ai văzut cumva pe Iisus / Domnind văile raiului, / Stând cu dreptii alături? / Ai toate-ale traiului? / Sunt pe acolo ierni și omături? / Dar cozi la pâine, la lapte? / Ce se mai spune la colțuri, în șoapte? / Umblă și pe-acolo liberi nebunii / Aruncând peste tot sămânța minciunii? / Aveți lemne de foc și lumină? / Cernobălul n-a atins și Sfânta Grădină? // [...] Mai vină, mamă, în vis / La tine acasă. / Ți-au dat ce-au promis? / Ești tot așa de frumoasă? / De-ai ști cât mi-e de dor, / Te-ai preface-n izvor / Și-ai veni, apă, pe masă. / Ori poate nu te mai lasă... // Ridică perdeaua lumii de veci / Să te văd cum o duci, cum petreci...” (p. 53).

Scrierile literare originale, publicate de profesorul Ion Popescu-Sireteanu au, în bună măsură, o importanță de netăgăduit și pentru cercetarea istoriei noastre din veacul trecut. Prin bogăția de date și informații pe care cercetătorul nu le poate găsi în arhive, acestea aduc în prim-plan „istoria celor mici” dintr-un timp devastat de furtunile unui veac violent, supraviețuind „ca un temei de lumină” al unui neam alergând pe drumuri și „colbăit de vis”, toropit de o uimire stranie („uimiți, / stăm cu mâinile încătușate / în timp ce tâlhari / ne umblă prin buzunare / ziua-n amiaza mare, / fără teamă, / fără rușine”). În zămisliri de târziu, în ceremonialul consolidării memoriei noastre culturale îl descoperim pe autor „copac în răscruce” hrănind

amintiri scumpe, „ciulin în câmpie” ori „cocor stingher în lumină”, legând durerea mai multor generații, muncit „de-ndoiei și sărutat de tăceri”, săpând fântâni „lângă vatră în slovă”, în căutarea „apei de sete” pentru urmași, a fericirii și a „dimineții depline” dintr-un mereu amânat „timp purificator”.

De-a lungul a patru decenii, profesorul Ion Popescu-Sireteanu colaborează la diverse periodice științifice, literare și de cultură, semnând peste 300 de studii, articole, recenzii și note: „Analele Universității «Al. I. Cuza» Iași”, „Studii și cercetări lingvistice”, „Limba română”, „Limbă și literatură”, „Analele Bucovinei”, „Contemporanul”, „Tribuna”, „Convorbiri literare”, „Bucovina literară”, „Septentrion”, „Țara Fagilor”. Pseudonim: Bogdan Sireteanu. Începând cu anul 1965, susține peste 50 de comunicări științifice în cadrul unor manifestări universitare și academice (Iași, București, Timișoara, Cluj-Napoca, Pitești, Suceava, Arad, Cernăuți, Bârlad, Rădăuți).

Lucrările profesorului bucovinean Ion Popescu-Sireteanu se bucură de referințe critice elogioase, unele semnate de nume cu prestigiu. În ordine cronologică, îi închină recenzii și cronici, printre alții: Mircea Radu Iacoban, Alexandru Călinescu, Alexandru Piru, Petru Zugun, Doru Scărlătescu, Constantin Ciopraga, Aurel Nicolescu, Șerban Cioculescu, Mihai Ungheanu, Mihai Drăgan, Nicolae Manolescu, Ștefan S. Gorovei, Ilie Dan, Alexandru Graur, Flora Șuteu, Ion Taloș, Emil Satco, Ioan Pânzar, Constantin Blănuș, Adrian Dinu Rachieru, Ion-Horia Bârleanu, Constantin Hrehor, Pavel Țugui, Liviu Papuc, Zaharia Macovei, Nicolae Busuioc, Doina Cernica, Cecilia Popescu Latiș. Dintre cele peste 130 de referințe, reținem aici, în primul rând: I. Pînzaru, Petru Froicu, *Ion Popescu-Sireteanu, în Știința în Bucovina. Ghid biobibliografic*, vol. I, Suceava, Biblioteca Județeană, 1982, p. 118–119; Emil Satco, Ioan Pânzar, *Ion Popescu-Sireteanu, în Dicționar de literatură Bucovina*, Suceava, Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 1993, p. 178–179; Adrian Dinu Rachieru, *Un temperament liric: Ion Popescu-Sireteanu*, în vol. *Poeți din Bucovina. Selecție, studiu introductiv și profiluri critice*, Timișoara, Editura Helicon, 1996, p. 326–327; Nicolae Busuioc, *Ion Popescu-Sireteanu, în Scriitori ieșeni contemporani. Dicționar biobibliografic*, Iași, Editura Junimea, 1997, p. 318–319; Iordan Datcu, *Ion Popescu-Sireteanu, în Dicționarul etnologilor români*, vol. III, București, Editura Saeculum I. O., 2001, p. 130–131; Boris Crăciun, *Ion Popescu-Sireteanu*, în vol. *Istoria ilustrată a literaturii române*, Iași, Editura Porțile Orientului, 2002, p. 129; Emil Satco, *Popescu-Sireteanu, Ion, în Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Iași–Suceava, Editura Princeps–Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2004, p. 237–238; Vasile I. Schipor, *Ion Popescu-Sireteanu la aniversarea a 70 de ani de la naștere*, în vol. *Bucovina istorică. Studii și documente*, Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, București, Editura Academiei Române, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (22), 2007, p. 409–413.

De-a lungul anilor, activitatea profesorului Ion Popescu-Sireteanu este răsplătită prin mai multe premii: Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române

(1993), Premiul Fundației Culturale a Bucovinei (2005), Premiul Patrimoniului Românesc (2008).

„Om al bibliotecii”, cercetător și „filolog riguros” ori „diac de limbă românească”, Ion Popescu-Sireteanu este un „editor competent”, realizând cu pietate ediții necesare pentru o mai bună cunoaștere a scriitorilor moderni și clasici ori a unor personalități pe nedrept uitate. „Impresionanta varietate de preocupări”, „temperamentul liric”, „sprinteneala stilistică și metaforică”, „lirismul pasional și înțelept”, „civilitatea academică”, meditația gravă asupra vieții, „simțul observației, care merge până la detalii”, „memoria prodigioasă”, „știința povestirii” și „infinita dragoste pentru lumea satului” îl definesc pe acest cărturar bucovinean, în sensul definirii conceptului de „cărturar modern” de către Vasile Bogrea: „aprinzător de lumânări în templul culturii naționale”. Un fragment din eseu *Fascinanta lume a cuvintelor*, publicat în „Cafeneaua literară”, publicație electronică a Centrului Cultural Pitești, în numărul său din ianuarie 2008, este ilustrativ: „Cuvintele sânt iubiri pe altarul cărora am plâns ori le-am supus la ascultare prin marea noastră dăruire. Ele sânt punte peste moarte, legându-l pe cel plecat de cei rămași să ducă mai departe menirea unui neam. Dar stau drept răscruce când cineva încearcă să-ți schimbe drumul și destinul. Ele aparțin tuturor și, cu cât sânt mai folosite, cu atât devin mai prețioase. Strălucirea lor se realizează în lungul șir al secolelor, de aceea unele sânt numite fundamentale, ele constituind baza permanentă a comunicării.

Cuvintele sânt lumină și energie; ele generează căi sau pot schimba lumea, primenesc gândirea. Prin ele te pierzi sau te regăsești, faci legăminte sau cazi în păcat, zbori sau te târași, după cum ți-i scris și după cum tu însuși vrei să fii în scurtul popas prin lumea albă. În lumea cuvintelor pătrundem încetul cu încetul, ca într-o peșteră plină de mistere, cu încredințarea că limba și-a creat singură inventarul de care are trebuință, ea singură și-a făcut cale în vreme asemeni apelor care își croiesc drum printre munți, despiciându-i pe alocuri. Uităm adesea forme și sensuri vechi, pierdem străvechi legături ale familiilor lexicale, dar ne întoarcem și mereu descoperim câte ceva din tainele acestei lumi nestatornice și amăgitoare.

Lumea cuvintelor este fascinantă asemeni marilor construcții ale naturii, în care pătrund atât turistul dornic să vadă frumuseți pe care la suprafață nu le-ar putea vedea niciodată, cât și specialistul dornic să înțeleagă mai bine și mai mult tot ceea ce au cristalizat până la perfecțiune lungile veacuri și milenii.

În lumea cuvintelor pătrundem cu pasiune, cu dragoste și cu respect pentru limba care reprezintă cea mai însemnată dintre avuțiile unui neam. Forța cuvintelor stă în obârșia lor și în sensurile pe care le duc prin vremuri, în sonoritatea care leagănă sufletul sau îl poartă spre înfăptuire demne de gloria eternă” (vezi www.centrul-cultural-pitesti.ro/index.php?option...).

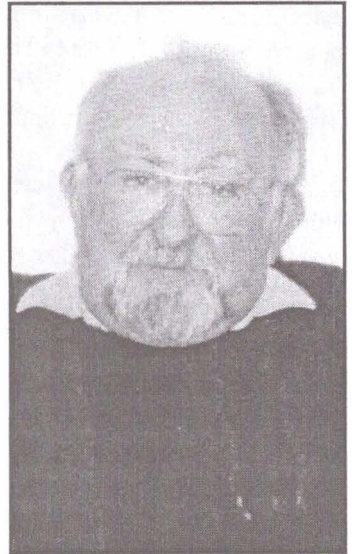
La rodnic popas aniversar, redacția periodicului „Analele Bucovinei” îi omagiază viața și opera profesorului Ion Popescu-Sireteanu – colaborator statornic și donator generos de carte –, închinată cercetării științifice, culturii și civilizației românești din Țara de Sus.

ALTE, NEUE UND NUN EWIGE HEIMAT

Erwin Misakewicz für immer von uns gegangen/Abschied vom langjährigen Bundessozialreferenten und Vorstandssprecher in Senden

Erwin Misakewicz, der im Februar mit seinem Bukowiner Freundeskreis noch den 85. Geburtstag feiern wollte, wurde am 16. Februar 1924 in Suczawa/Bukowina geboren. Dort durchlebte er das, was man eine weitgehend unbeschwerte Kindheit versteht. So empfand es nicht nur sein Sohn, welcher der Nachkriegsgeneration angehört, wenn Vater Erwin Misakewicz von dieser Zeit erzählte, die für ihn ein sehr wichtiger Lebensabschnitt war, so dass er 2003 ein kleines Buch herausgab („Erinnerungen an eine Kindheit im Buchenland“, 1920–1940, 153 Seiten, mit Zeichnungen) zu seinem 80. Geburtstag. Darin hat er seine „Lausbubengeschichten“ und Anekdoten aus diesen Jahren niedergeschrieben. Dazu hatte ihn seine Ehefrau Irmtraut ermuntert, die 1925 in Bremerhaven geboren wurde, eine Norddeutsche. Bis zum Jahreswechsel 2008/2009 brachte er außerdem das Quartalheft „Buchenländer Nachrichten“ heraus, es war die erste Nummer für 2009 des 23. Jahrganges

Als junge Leute wuchsen das spätere Ehepaar in einer Zeit der politischen „Irrungen und Wirrungen“ auf, die Deutschland in den 2. Weltkrieg führten und die dann die jungen Menschen aus unterschiedlichen Regionen zusammen brachte. Misakewicz meldete sich kurz nach der Umsiedlung aus der Bukowina im Herbst 1940 bei der Musterung als Soldat zur Marine. So brachten die Kriegsergebnisse ihn weit in der Welt herum, er steuerte das Ruder fest in der Hand haltend auch in Gegenden, die er unter den damaligen Bedingungen freiwillig nicht besucht hätte, u. a. Kertsch und Sewastopol, dann aber auch sicher zurück über Amsterdam nach Bremerhaven, wo er kurz vor Kriegsende kapitulierte. Für seine Verdienste bei der Rettung der eingekesselten Soldaten hatte der deutsche Soldat von der damaligen rumänischen Heeresleitung eine hohe Auszeichnung erhalten.

„Ob meine Mutter an diesem Tag an der Pier stand, um sein letztes schwingvolles Anlegemanöver zu beobachten, weiß ich nicht“ schrieb Sohn Rolf über die Eltern zur Diamantenen Hochzeit, „nur das sie von diesem flotten, jungen Mariner so angetan war, dass sie ihn am 30. Juni 1945 heiratete. Das sind nun schon fast 65 Jahre gemeinsame Jahre her. Der Sohn schrieb über diese Anfänge weiter u. a.: „Viele erinnern sich noch an die Nachkriegszeit. Eine kleine Ein-Zimmerwohnung, die Suche um Arbeit, Schwarzmarkt. Bezahlt wurde in Naturalien bis zur Währungsreform. Mitten in diesem Aufschwung wurde ich geboren, hinein in das kommende Wirtschaftswunderland, in dem meine Eltern beide ihren produktiven Anteil bis zum Rentenalter leisteten. In diesem Jahr gedachte die ganze Welt in Feierstunden dem Ende des Krieges und meine Eltern feierten zum 60. Mal ihren Hochzeitstag, die Diamantene Hochzeit“.

Misakewicz war ein familien- und heimatverbunder Mensch, 1968 veränderte er sich beruflich und der Kraftfahrer zog mit seiner Familie in den Süden des Landes, nach Ulm bzw. Neu-Ulm und später nach Senden/Iller. Hier schloss er sich dem Kreisverband der Landsmannschaft (Mitglied seit 13. Februar 1966) an und wurde von dessen Mitgliedern nach kurzer Zeit zum Vorsitzenden des Bezirksverbandes Ulm gewählt, dessen Amt er bis vor wenigen Jahren ausübte. Sein Wirken in der Landsmannschaft führte dazu, dass er in den Landesverband Baden-Württemberg und dort zum Sozialreferenten der Landsmannschaft im Bundesvorstand gewählt wurde. Für seinen Einsatz und die Verbundenheit mit der Bukowina wurde ihm bereits 1971 die Silberne Ehrennadel verliehen, 1974 erhielt er die höchste Auszeichnung dieser Landsmannschaft, die Goldene Ehrennadel mit Urkunde. In der Zeit von 1993 bis 2002 belegte er das Amt des Stellvertretenden Bundesvorsitzenden und des Bundessprechers, welches er aus gesundheitlichen Gründen niederlegen musste. Seit der Gründung des Hilfswerks Schwaben-Bukowina durch den damaligen Bezirkstagspräsidenten Dr. Georg Simnacher war Misakewicz sein Stellvertreter im Vorstand, er brachte viele Vorschläge ein und trug viele Initiativen mit, die der Verein seit über einem Jahrzehnt für beide Regionen des Buchenlandes durchgeführt hat.

Seinem Geburtsland Bukowina war er immer eng verbunden. Gleich nach dem Umsturz in Rumänien organisierte er mit der Landsmannschaft in der Zeit von 1990 bis 2000, unterstützt von vielen fleißigen Helfern, ununterbrochen Hilfsfahrten dort hin und wurde für diesen selbstlosen Einsatz 1993 vom beauftragten Oberbürgermeister der Stadt Ulm, Ivo Gönner, mit dem Bundesverdienstkreuz am Bande ausgezeichnet. „Doch hinter einem starken Mann steht bekanntlich auch immer eine starke Frau“, schrieb Sohn Rolf anlässlich der Diamantenen Hochzeit. Ohne die Unterstützung und Mithilfe wäre diese Gemeinschaftsarbeit für die Gemeinschaft schlecht möglich gewesen. Dafür wurde seiner Frau Irmtraud 1977 auch die Silberne Ehrennadel verliehen und 1982 die Goldene Ehrennadel der Landsmannschaft. Obwohl keine Landsmännin, unterstützte sie ihren Ehemann in allen Dingen und stand ihm immer mit Rat und

Tat zur Seite. Ehefrau und Partnerin, die ihn auch zu der Durchführung der Hilfsfahrten ermunterte und begleitete. Als Schriftführerin und Mitarbeiterin der Heimatzeitung wurde sie bekannt unter dem Namen „Ulmer Spatz“.

In einem Nachruf schrieb der Bundesvorsitzende der Landsmannschaft der Buchenlanddeutschen, Ewald Zachmann u. a.: „Erwin Misakewicz war für mich nicht irgendein Landsmann. Ich bin ihm persönlich tief verbunden. Er hat mich 1995, als ich zum Bundesvorsitzenden gewählt wurde, zusammen mit anderen, die mit ihm in der Landsmannschaft gewirkt haben, mit dieser vertraut gemacht und in die landsmannschaftliche Arbeit eingeführt. Neun Jahre war er mein Stellvertreter und Sprecher der Landmannschaft, zuvor viele Jahre Bundessozialreferent. Erwin Misakewicz hat seit den 60er Jahren auf allen Ebenen in der und für die Landsmannschaft gearbeitet. Er hat unvergessene Bundestreffen mit organisiert, über die Jahrzehnte hinweg das Band zu alten Heimat geknüpft, mit zahlreichen Reisen in die Bukowina seine Verbundenheit zum Buchenland bezeugt und unermüdlich die Kontakte aufrecht erhalten“.

In den letzten Monaten machten ihm mehrere Leiden sehr zu schaffen, am 27. März schlief er dann in einem Ulmer Krankenhaus für immer ein. Bis zuletzt galten seine Gedanken immer auch der Landsmannschaft, den Landsleuten und seiner geliebten Bukowina. Sie waren Teil seiner Seele. Mit ihm verlor die Landsmannschaft in der Bundesrepublik einen wertvollen Zeitzeugen, einen engagierten Mitstreiter wie auch einen lebenslustigen, freundlichen und geselligen Landsmann. Viele werden sich noch lange und gerne an ihn erinnern. Er ruhe In Frieden!

Luzian Geier

Kurzfassung der Trauerrede von Altbezirkstagspräsident Dr. Georg Sinnacher bei der Urnenfeier für Erwin Misakewicz am 8. April in Senden

Für das Hilfswerk Schwaben-Bukowina nehme ich als dessen Vorsitzender mit großem Dank Abschied von meinem Stellvertreter Erwin Misakewicz. Seit der Gründung des Hilfswerks im Jahre 1998 war er engagiert, hingebungsvoll und im sozialen Geben einfallsreich mein stellvertretender Vorsitzender.

Herr Misakewicz gehörte zu den Menschen, denen die vaterländische Geschichte aufgab, zwei Heimaten aufzubauen. In Suceava in der Bukowina im Jahre 1924 geboren, erlebte er dort eine glückliche Kindheit, über die er uns ein schön zu lesendes Jugenderinnerungsbuch hinterließ. Mit 16 Jahren musste er dem zunächst verlockenden Ruf „Heim ins Reich“ folgen; diese neue Heimat empfing ihn und er musste als Soldat bei der Marine bis Kriegende dienen. Kurz nach Kriegsende heiratete er seine Frau Irmtraut für eine mehr als diamantene Ehezeit.

Erwin Misakewicz gehörte nicht zu jenen Menschen, die mit der Vertreibung Hass und Vergeltungssucht in sich anhäuften, sondern er hatte tatenvoll eine feste

neue Heimat für sich und seine Familie im Ulmer/Neu-Ulmer Bereich erfolgreich aufgebaut. Der Buchenländer wurde zu einem Versöhner und zum Brückenbauer von der neuen zur alten Heimat. Zugleich war er ein guter Assistent der Regionalpartnerschaft des Bezirkes Schwaben zur Bukowina. Als es die politischen Verhältnisse zuließen stärkte er nicht nur die institutionelle Partnerschaft zweier Regionen, sondern wurde immer mehr zum Projektanten des individuellen Helfens für die Bukowina, besonders für die Südbukowina. Vor allem die armen, verlassenen Kinder im Bezirk Suceava, aber auch die kranken und Alternden seiner Jahrgänge hatten es ihm angetan. einfallsreich organisierte er Hilfskonvois aus Schwaben und über den Hilfsring in das Gebiet um Suceava, persönlich-individuelle und dann das Hilfswerk Schwaben unterstützend. Unter dem Auge des Bundes fand dieses wirken auch das Vertrauen der zuständigen Organe der Bundesrepublik Deutschland, die ihm mit persönlichem Vertrauen nicht nur staatliche Hilfsleistungen gewährten, sondern ihm das Bundesverdienstkreuz verliehen. In seinem Helfen verstand er sich als Christ, dem das Gebot der Nächstenliebe zum grenzüberschreitenden Hauptgebot wurde. Mit seinen Hilfsaktionen wurde er auch mir zur stützenden Hand.

Ich danke Erwin Misakewicz für sein persönliches Wirken im Sinne der Versöhnung und der internationalen Hilfe. Der Familie Misakewicz wendet sich unsere Anteilnahme zu. Möge Gott dem Verstorbenen, der uns fehlen wird, und der für zwei Heimaten sorgte, ihm nun als bestens erworbenes Verdienst die ewige Heimat schenken.

Imprimat în România

Die Zeitschrift „Analele Bucovinei“, eine Publikation des Bukowina-Instituts Radautz der Rumänischen Akademie, veröffentlicht Studien und Artikel über die Bukowina aus allen Forschungsbereichen. Die Persönlichkeiten, die kulturellen, wissenschaftlichen und wirtschaftlichen Institutionen und Stiftungen, sowie die Verfasser von Presseberichten, die zur Erweiterung und Verbreitung der Bukowina betreffenden Kenntnissen beitragen, erfreuen sich in den Seiten der vorliegenden Zeitschrift einer besonderen Aufmerksamkeit. Die Geschichte der kirchlichen und fürstlichen Bauten und der gegenwärtige Zustand der Naturdenkmäler, sowie die Themen im Bereich der Ökologie werden ebenfalls in Betracht gezogen.

Die gegenwärtige literarische und wissenschaftliche Bewegung wird durch Rezensionen der Bukowina gewidmeten Bücher und Zeitschriften präsentiert.

Die Zeitschrift „Analele Bucovinei“ verwertet Informationen aus älteren Werken, d. h. aus deutschsprachigen, dem Dokumentenfond des Radautzer Bukowina-Instituts gehörenden Büchern über die Bukowina und bringt sie zur Kenntniss des Publikums.

Die vorliegende Publikation steht dem Zentrum für Bukowina-Forschungen an der Czernowitzer Universität, sowie dem Bukowina-Institut in Augsburg zur Verfügung. Das Bukowina-Institut Radautz organisiert und nimmt an verschiedenen wissenschaftlichen Veranstaltungen und Tagungen zum Thema „Bukowina“ teil.

CĂRȚI NOI DESPRE BUCOVINA

- Paraschiva Abutnăriței, Ioan Abutnăriței, *Monografia comunei Coșna, județul Suceava, Botoșani*, Editura Axa, 2008.
- Ion Aflorei, Maria Mamaischi, Alin Iulian Șorodoc, *Moldova Sulița, o comună din munții Bucovinei – studiu monografic*, Suceava, Editura Accent Print, 2008.
- Teodor Balan, *Lupta pentru Tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898–1904*, București, Editura Academiei Române, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (26), 2008.
- Mihai Bocancea, Maria Bocancea, *Școala din Părhăuți – peste o sută de ani de cultură și educație*, Suceava, Editura George Tofan, 2008.
- Mihai-Ștefan Ceaușu, *Un iluminist bucovinean: boierul Vasile Balș (1756–1832)*, Iași, Editura Junimea, Colecția „Historia magistra vitae”, 2007.
- Gavril Crăciun, *Vasile Gherasim, un intelectual european*, Suceava, f. ed., 2008.
- Ilie Dugan-Opaiț, *Date pentru monografia comunei Cireș-Opaițeni, Rădăuți*, Editura Septentrion, 2008.
- Vasile Efros, Ștefan Purici, Veaceslav Ivkin, Ștefan Alexandru Băișanu, Alexandra Dorneanu, Zhanna Buchko, *Oameni și locuri în Bucovina*, Fundația Națională „Humanitas” – România, Filiala Suceava, 2009.
- Vlad Gafița, *Iancu Flondor (1865–1924) și mișcarea națională a românilor din Bucovina*, Iași, Editura Junimea, 2008.
- Violeta Gherman, *Țara Dornelor – între legendă, istorie și viitor. Ghid orientativ*, Suceava, Editura Lidana, 2008.
- Stanislava Iachimovschi (redactor), *We wspólnocie narodów i kultur. W kręgu relacji polskorumuńskich/Comunitatea popoarelor și culturilor. În lumea relațiilor polono-române, Materiały z sympozjum naukowe, Suczawa, Związek Polaków w Rumunii*, 2008.
- Vasile Ilica, *Bucovina pe calea reîntregirii, 1775–1918*, Cluj-Napoca, Editura PRO VITA, 2008.
- Cu gândul la poetul Ilie Motrescu*, Ediție îngrijită de Eleonora Schipor, Cernăuți, Editura „Pruț”, 2009.
- Franz Pieszczoł, *Polonezii în istoria orașului Siret*, Suceava, Uniunea Polonezilor din România, 2008.
- Anghel Popa, *Un tren întârziat, Câmpulung Moldovenesc*, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, 2008.
- Ciprian Porumbescu, *Colecțiune de cântece sociale pentru studenții români*, Ediția a III-a, Îngrijită de Nicolae Cârlan, postfață de Leca Morariu, Fundația Culturală „Leca Morariu”, Suceava, 2008.
- Ion Posteuță, *Școala din Stănești la 135 de ani*, Cu o postfață, *Ion Posteuță, înțeleptul dascăl și cronicar al Stăneștilor*, de Dumitru Covalciuc, Hliboca, f. ed., 2007.
- George Timu, *Nostalgii feroviare*, Botoșani, Editura Axa, f. a.
- Ion Varta, *Bătălia pentru Bucovina în ajunul Unirii cu România (1913–1917)*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2008.

ISSN 1221 – 9975

Analele Bucovinei, XVI, 2, p. 357–702, București, 2009